

Д. О. Карпека

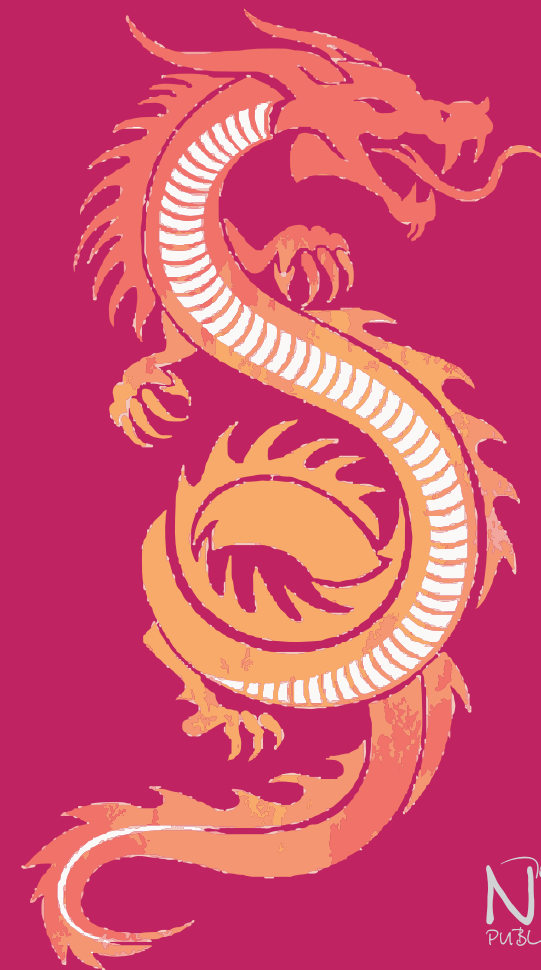
Д. О. Карпека

ПОРІВНЯЛЬНА ГРАМАТИКА

класичної китайської мови
веньянь та сучасної
літературної китайської
мови путунхуа

文言和普通话比较语法

文言和普通话比较语法

ПОРІВНЯЛЬНА ГРАМАТИКА
класичної китайської мови веньянь та сучасної
літературної китайської мови путунхуа

NK
PUBLISHERS

Цей посібник є першою українською систематичною порівняльною граматику класичної китайської мови веньянь та сучасної літературної китайської мови путунхуа, яка розрахована на осіб, що освоїли базовий нормативний курс сучасної китайської мови. В основу матеріалу «Граматики» покладено, з одного боку, мову сучасної китайської преси та літератури, а з іншого боку, мову класичних текстів на веньяні – Менцзи, Лунь Юй, Дао де цзін, Ши цзін, Мо-цзи, Ши цзі, у меншій мірі – Сунь-цзи бінфа, Чжуан-цзи, а також низки інших відомих творів.

Книга призначається насамперед для студентів сходознавчих вузів та факультетів, аспірантів та викладачів, а також для всіх, хто цікавиться китайською літературою та мовою (а, точніше, мовами), якою (якими) написані ці твори.

www.nk.in.ua

ISBN 978-9-66-382922-7

9 789663 829227

NK
PUBLISHERS

NK
PUBLISHERS

Д. О. Карпека

**Порівняльна граматика
класичної китайської мови
ВЕНЬЯНЬ та сучасної літературної
класичної мови ПУТУНХУА**

Вінниця
Нова Книга
2022

К26 **Карпека Д. О.**

Порівняльна граматики класичної китайської мови ВЕНЬЯНЬ та сучасної літературної класичної мови ПУТУНХУА / Д. О. Карпека. – Вінниця : Нова Книга, 2022. – 504 с.

ISBN 978-966-382-922-7

Цей посібник є першою українською систематичною порівняльною граматику класичної китайської мови веньянь та сучасної літературної китайської мови путунхуа, яка розрахована на осіб, що освоїли базовий нормативних курс сучасної китайської мови. В основу матеріалу «Граматики» покладено, з одного боку, мову сучасної китайської преси та літератури, а з іншого боку, мову класичних текстів на веньяні – Менцзи, Лунь Юй, Дао де цзін, Ши цзін, Мо-цзи, Ши цзі, у меншій мірі – Сунь-цзи бінфа, Чжуан-цзи, а також низки інших відомих творів.

Книга призначається у першу чергу для студентів схождознавчих вузів та факультетів, аспірантів та викладачів, а також для всіх, хто цікавиться китайською літературою та мовою (а, точніше, мовами), якою (якими) написані ці твори.

УДК 811.581'36

Наукове видання

Карпека Дмитро Олександрович

**Порівняльна граматики класичної китайської мови ВЕНЬЯНЬ
та сучасної літературної класичної мови ПУТУНХУА**

Редактор *С. І. Мазур*. Комп'ютерна верстка: *Г. А. Пешков*.

Підписано до друку 20.12.21. Формат 70×100/16. Папір офсетний. Гарнітура Таймс.
Друк офсетний. Ум. друк. арк. 40,84. Зам. № 2146.

ПП «Нова Книга». 21029, м. Вінниця, вул. М. Ващука, 20
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2646 від 11.10.2006 р. (067) 6562650, (063) 5270178
E-mail: info@novaknyha.com.ua www.nk.in.ua

ЗМІСТ

Передмова.....	6
Вступ.....	8
§ 1. Основні відмінності між граматичним ладом веньяню і путунхуа.....	8
§ 2. Веньянь і давньокитайська мова.....	10
§ 3. Елементи путунхуа/байхуа у веньяні.....	15
§ 4. Елементи веньяню в путунхуа/байхуа.....	16
§ 5. До питання про фонетику давньокитайської мови.....	17
§ 6. Типологічна характеристика веньяню і путунхуа.....	20
§ 7. Соціолінгвістичний аспект функціонування путунхуа і веньяню.....	21
1. Іменник / 名词 <i>míngcí</i>	23
1.1. Загальні положення.....	23
1.2. Конверсія частин мови стосовно іменників.....	24
1.3. Двоскладові іменники у веньяні.....	25
1.4. Роздільно-злиті іменники в путунхуа.....	26
1.5. Граматичні категорії іменників.....	26
1.6. Особливі семантико-граматичні підкласи іменників: локативи, темпоративи, директиви.....	30
1.7. Дистрибутивні і синтаксичні особливості іменників.....	31
1.8. Присвійні конструкції з іменниками.....	36
2. Займенник / 代词 <i>dàicí</i>	38
2.1. Загальні положення.....	38
2.2. Особові займенники / 人称代词 <i>rénchēng dàicí</i>	38
2.3. Вказівні займенники / 指示代词 <i>zhǐshì dàicí</i>	44
2.4. Питальні займенники / 疑问代词 <i>yíwèn dàicí</i>	47
2.5. Неозначені займенники / 不定代词 <i>bùdìng dàicí</i>	51
2.6. Заперечні займенники / 否定代词 <i>fǒudìng dàicí</i>	53
2.7. Заклучні примітки.....	54
3. Числівник / 数词 <i>shùcí</i>	56
3.1. Загальні положення.....	56
3.2. Кількісні числівники / 基数词 <i>jīshùcí</i>	56
3.3. Порядкові числівники / 序数词 <i>xùshùcí</i>	60
3.4. Рахівні слова / 量词 <i>liàngcí</i>	60
3.5. Особливості вживання числівників у веньяні.....	72
4. Прикметник / 形容词 <i>xíngróngcí</i>	74
4.1. Загальні положення.....	74
4.2. Якісні прикметники / 性质形容词 <i>xìngzhì xíngróngcí</i>	75
4.3. Відносні прикметники / 关系形容词 <i>guānxì xíngróngcí</i>	75
4.4. Видо-часові форми якісних прикметників.....	76
4.5. Ступені порівняння якісних прикметників.....	77
4.6. Редуплікація якісних прикметників.....	79
4.7. Питання про прикметник як виразник категорії стану.....	80
4.8. Синтаксичні функції прикметників у путунхуа.....	81

4.9. Особливості прикметників у веньяні.....	86
5. Прислівник / 副词 fùcí	89
5.1. Загальні положення.....	89
5.2. Семантичні класи власне прислівників у путунхуа.....	91
5.3. Ад'єктивні прислівники путунхуа у функції обставини. Вживання службового слова 地 de.....	108
5.4. Словотворчі суфікси прислівників.....	110
5.5. Граматичні особливості прислівників у путунхуа.....	110
5.6. Особливості прислівників у веньяні.....	111
6. Дієслово / 动词 dòngcí	117
6.1. Загальні положення.....	117
6.2. Класифікація дієслів за синтаксичними властивостями.....	118
6.3. Односкладові та багатоскладові дієслова.....	120
6.4. Граматичні особливості деяких груп дієслів у путунхуа.....	121
6.5. Граматичні особливості дієслівної системи веньяню.....	122
6.6. Редуплікація дієслів.....	123
6.7. Словоутворення дієслів.....	125
6.8. Семантичні класи дієслів.....	127
6.9. Перехідність / неперехідність дієслів і додатка.....	193
6.10. Граматичні категорії дієслів.....	194
6.11. Морфологічна стійкість предикатів.....	245
7. Прийменник / 介词 jiècí, 前置词 qiánzhìcí	247
7.1. Загальні положення.....	247
7.2. Прийменники в путунхуа.....	247
7.3. Прийменники у веньяні.....	248
7.4. Сполучні слова.....	250
8. Післяйменник / 后置词 hòuzhìcí	251
8.1. Загальні положення.....	251
8.2. Післяйменники в путунхуа.....	251
8.3. Післяйменники у веньяні.....	253
9. Сполучник / 连词 liáncí, 连接词 liánjiēcí	255
9.1. Загальні положення.....	255
9.2. Сполучники в путунхуа.....	255
9.3. Сполучники у веньяні.....	257
10. Частка / 语气词 yǐqìcí, 小品词 xiǎopǐncí	264
10.1. Загальні положення.....	264
10.2. Частки в путунхуа.....	264
10.3. Модально-експресивні частки у веньяні.....	266
11. Службові морфеми / 附加词素 fùjiā císu, 辅助语素 fǔzhù yǔsu	269
11.1. Загальні положення.....	269
11.2. Службові морфеми в путунхуа.....	269
11.3. Службові морфеми у веньяні.....	273
12. Мікросинтаксичні конструкції / 微观句法上的结构 wéiguān jùfǎ shàng de jiégòu	303
12.1. Загальні положення.....	303

12.2. Заперечення / 否定词 <i>fǒudingcí</i>	303
12.3. Питальні речення / 疑问句 <i>yíwènjù</i>	324
12.4. Кличні речення / 感叹句 <i>gǎntànjù</i>	331
12.5. Конструкції семантичного виділення / 语义强调的结构 <i>yǔyì qiángdiào de jiégòu</i>	332
12.6. Інверсія прямого додатка за допомогою конструкції з 把 <i>bǎ</i> / 把] 结构的直接宾语倒装 “ <i>bǎ</i> ” <i>jiégòu de zhíjiē bīnyǔ dào zhuāng</i>	340
12.7. Пасивна конструкція з 被 <i>bèi</i> / 「被」字句 “ <i>bèi</i> ” <i>zìjù</i>	344
12.8. Пасивна конструкція 为……所…… <i>wéi... suǒ...</i> / 「为……所……」被字句 “ <i>wéi... suǒ...</i> ” <i>bèizìjù</i>	344
12.9. Субстантивуюча конструкція 所……者 <i>suǒ...zhě</i> / 「所……者」名词化结构 “ <i>suǒ...zhě</i> ” <i>míngcíhuà jiégòu</i>	345
12.10. Порівняльні конструкції / 比较结构 <i>bǐjiào jiégòu</i>	346
12.11. Імперативні конструкції / 命令式结构 <i>mìnglǐngshì jiégòu</i>	356
12.12. Каузативні конструкції / 使动结构 <i>shǐdòng jiégòu</i>	359
12.13. Результативні конструкції / 效果结构 <i>xiàoguǒ jiégòu</i>	360
13. Просте речення / 简单句 <i>jiǎndānjù</i>	362
13.1. Загальні положення	362
13.2. Підмет, означення, обставина / 主语、定语、状语 <i>zhǔyǔ, dìngyǔ, zhuàngyǔ</i>	363
13.3. Додаток / 宾语 <i>bīnyǔ</i>	364
13.4. Присудок / 谓语 <i>wèiyǔ</i>	366
13.5. Базові синтаксичні моделі / 基本句法模型 <i>jīběn jùfǎ móxíng</i>	370
13.6. Синтаксична двозначність: складений член речення – включене речення / 句法双关性: 复合句子成分还是编入句 / <i>jùfǎ shuāngguānxìng: fùhé jùzǐ chéngfèn háishì biānrùjù</i>	377
14. Складне речення / 复合句 <i>fùhéjù</i>	379
14.1. Загальні положення	379
14.2. Складносурядні речення / 并列复合句 <i>bìngliè fùhéjù</i>	380
14.3. Складнопідрядне речення / 主从复合句 <i>zhǔcóng fùhéjù</i>	391
Додаток 1. Відмінності між пугунхуа в КНР, гоюй на Тайвані та хуаюй в Сингапурі	443
§ 1. Загальні положення	443
§ 2. Гоюй на Тайвані	443
§ 3. Хуаюй в Сингапурі	448
Додаток 2. Історичні проміжні форми китайської мови між веньянем і пугунхуа	453
§ 1. Загальні положення	453
§ 2. Значущі слова	453
§ 3. Службові слова	454
§ 4. Синтаксичні конструкції	455
§ 5. Фонетичні особливості	456
Додаток 3. Читання текстів на веньяні в Японії, в Кореї та у В'єтнамі	457
Список використаних джерел	460

Передмова

Цей посібник є першою українською систематичною порівняльною граматиною класичної китайської мови веньянь та сучасної літературної китайської мови путунхуа, розрахованою на осіб, котрі вже освоїли базовий нормативний курс сучасної китайської мови (в обсязі “Практического курса китайского языка” О. Ф. Кондрашевського, М. В. Рум’янцевої, М. Г. Фролової, “Начального курса китайского языка” Т. П. Задоненко, Хуан Шуїн, “Полного курса китайского языка для начинающих” Т. В. Івченко, О. М. Мазо, Лі Тао, “Учебника китайского языка” А. В. Благої, комплексу підручників [新实用汉语课本] або інших аналогічних посібників). Це означає, що китайська граMATика викладається нами за порівняльно-контрастним принципом, що має на меті формування у студентів цілісної картини розуміння комплексного явища під назвою “китайська мова” в обох її літературних іпостасях – веньянь та путунхуа/байхуа. Обидві ці мовні норми описуються паралельно та з особливою увагою до відмінностей між ними. Як правило, спочатку йде детальний опис того чи іншого граматичного явища у путунхуа, а після цього, з максимальним контрастом, – опис того ж або подібного граматичного явища у веньяні. Крім того, автор вважав за корисне у деяких обмежених випадках провести паралелі з іншими ізолюючими мовами Східної Азії (бірманською, в’єтнамською, тайською, кхмерською та ін.), в першу чергу з огляду на їхню типологічну схожість, а також з причини величезного впливу, який давньокитайська мова мала на формування граматичних норм зазначених мов. Нарешті, у деяких випадках залучається матеріал і з інших сучасних діалектів китайської мови.

До основного корпусу граматики додано три додатки, які сприяють розширенню історико-лінгвістичного світогляду: “Відмінності між *путунхуа* в КНР, *гоюй* на Тайвані і *хуаюй* в Сінгапурі”, “Історичні проміжні форми китайської мови між веньянем та *путунхуа*” та “Читання текстів на веньяні у Японії, у Кореї та у В’єтнамі”.

В основу матеріалу “Граматики” покладено, з одного боку, мову сучасної китайської преси та літератури, а з іншого боку, мову класичних текстів на веньяні – Менцзи, Лунь Юй (“Бесіди та судження”), Дао де цзін (“Канон шляху та благодаті”), Ши цзін (“Книга пісень”), Мо-цзи, Ши цзі (“Історичні записи”), меншою мірою – Сунь-цзи бінфа (“Мистецтво війни”), Чжуан-цзи, а також цитати з пізніших творів – Ляо-Чжайчжі-і (“Опис чудес із кабінету Ляо”) та Цзи бу юй (“Те, про що не говорив Конфуцій”). Як додатковий матеріал залучено фрагменти інших найважливіших текстів китайської класики (творів Ло Гуаньчжуна, Ши Найаня, Цао Сюеціня та ін.). Там, де автор вважає це необхідним для ілюстративних або порівняльно-дидактичних цілей, надається переклад відповідних прикладів із веньяню на путунхуа (рідше навпаки).

Що стосується трактування спірних у китаїстиці моментів та полеміки загально-теоретичного характеру (виділення частин мови у китайській мові, проблема кордонів слова, розрізнення багатоскладового слова та словосполучення, дискусії “вид – час”, самостійності та несамостійності слів на кшталт 下来 *xiàlái* тощо), то ми навмисно уникаємо обговорення подібного роду питань, оскільки їх дослідження та обґрунтування є предметом для численних спеціальних наукових робіт, а отже, надмірне теоретизування видаватиметься недоречним у межах суто навчальної граматики, яка має більш

практичну мету. Як розумний компроміс прийнято тактику опори на класичні, найавторитетніші джерела по кожному з подібних проблемних питань.

Книга призначається в першу чергу для студентів-китаїстів сходознавчих вузів та факультетів, аспірантів та викладачів, а також для всіх, хто цікавиться китайською літературою та мовою (а точніше, мовами), якою (якими) написано ці твори. Певне зацікавлення вона також може викликати у студентів-істориків, лінгвістів широкого профілю чи філологів суміжних спеціальностей (японістів, корезнавців, в'єтнамців тощо).

Автор висловлює подяку своїм колегам із КНР доц. Ні Шаофен та доц. Фень Сийін, які надали неоціненну допомогу у написанні цієї роботи своїми порадами та професійними консультаціями, маг. Ян Сяньжень та проф. Цзя Лувей, які брали участь у підборі ілюстративних прикладів (цитат) із китайської класики та здійснили загальну редакцію текстів китайською мовою, а також к.ф.н. Шугаєву А. В. за вичитку чорнового варіанта книжки та зауваження загальнолінгвістичного характеру.

§ 1. Основні відмінності між граматичним ладом веньяню і путунхуа

Веньянь (文言 *wényán*), або класична китайська мова, – писемна мова, що повсюдно використовувалась в Китаї до початку ХХ ст. як основна мова літературної творчості, наукових публікацій, а також офіційно-ділового листування. Через те що ієрогліфічне письмо передає головним чином значення, а не звучання слова, веньянь зберіг синтаксичні та морфологічні норми давньокитайської мови, внаслідок чого до ХХ століття він дуже сильно почав відрізнятися від байхуа (白话 *báihuà*) – розмовної китайської мови. Веньянь втратив офіційний статус після початку Руху 4 травня 1919 року, однією з вимог учасників якого було скасування веньяню і перехід на байхуа. У той же час в сучасному байхуа зберігається багато елементів веньяню [15, с. 63].

Паралельне існування цих форм ізолюючої мови створювало ситуацію фактичної двомовності і призвело до неминучого впливання з цієї ситуації міжмовної інтерференції – обидві мови взаємодіяли між собою і впливали одна на одну. І якщо вплив веньяню на байхуа став результатом свідомого запозичення і наслідування, в силу реальних переваг першого, таких як точність і лаконічність, то зовсім інший і складніший характер носив вплив байхуа на веньянь, прокований природним впливом живої мови на писемну. У всякому разі, порівняння веньяню з власне давньокитайською мовою (上古汉语 *shànggǔ hànyǔ*) показує, що ця форма мови, взаємодіючи з розмовною, зазнавала змін найрізноманітнішого характеру і не залишалася абсолютно стабільною – вона змінювалася за своїми особливими законами [7, с. 190–192].

Особливість розглянутої взаємодії полягає в тому, що в контакт вступили дві форми китайської мови, які принципово різняться між собою. І справа тут не тільки в тому, що кожна з них має свій набір службових слів (що замінювали ізолюючій мові морфологічні показники) – абсолютно по-різному будуються в них основні синтаксичні конструкції. До найяскравіших прикладів відмінностей між мовами можна віднести наступні риси [101, с. 127–128]:

- у реченні з запереченням додаток, виражений особовим займенником, у веньяні знаходиться після заперечення перед присудком, а в путунхуа він завжди стоїть після присудка (за винятком випадків інверсії з 把 *bǎ*, що деякі дослідники відносять до “сучасних моделей, які виникли під впливом веньяню” [592, р. 55]):

веньянь	путунхуа
吾初不之信。 <i>Wú chū bù zhī xìn.</i>	我先不相信这是真的。 <i>Wǒ xiān bù xiāngxìn zhè shì zhēn de.</i>
Спочатку я не повірив цьому.	

- у веньяні додаток, виражений питальним займенником або сполученням іменника з питальним займенником 何 *hé* “що?; який?”, стоїть перед присудком, а в путунхуа в аналогічних випадках 什么 *shénme* “що?; який?” і сполучення з ним знаходяться після присудка:

веньянь	путунхуа
此又何說? <i>Cǐ yòu hé shuō?</i>	这里到底可以说什么呢? <i>Zhèlǐ dàodǐ kěyǐ shuō shénme ne?</i>
Що вже тут скажеш?	

- у порівняльних конструкціях веньяню використовується прийменник 於 *yú*, який стоїть після присудка і перед додатком, позначаючи другий з порівнюваних предметів; в путунхуа порівняння виражається за допомогою прийменника 比 *bǐ*, який знаходиться між двома порівнюваними предметами, а присудок замикає конструкцію (вживання прийменника 于 *yú* в путунхуа в цьому значенні хоча й допускається, але вважається архаїзмом і канцеляризмом [902, 页 165]):

веньянь	путунхуа
尚有一層為中國優於他國之處。 <i>Shàng yǒu yī céng wéi Zhōngguó yōu yú tā guó zhī chù.</i>	另外有一方面中国比其他国家优秀。 <i>Lìngwài yǒu yī fāngmiàn Zhōngguó bǐ qítā guójiā yōuxiù.</i>
Є ще один пункт, по якому Китай перебуває в кращому становищі, ніж інші країни.	

- у веньяні пасивна конструкція може бути утворена за допомогою конструкцій 1) 為……所 *wéi...suǒ* або просто 為 *wéi* (ця конструкція пасиву збереглася і в путунхуа, але використовується у формальному стилі [698, p. 217]) або 2) 見……於 *jiàn...yú* або просто 於 *yú*; в путунхуа у цій функції використовується передусім морфема 被 *bèi*, а також 遭 *zāo*, 蒙 *méng*, 得 *dé*, 吃 *chī*, при цьому 被 *bèi*, 遭 *zāo*, 吃 *chī* мають негативне значення (дія сприймається як небажана, неприємна), а 蒙 *méng* і 得 *dé* – позитивне значення (дія сприймається як бажана, приємна) [384, p. 46–47]:

веньянь	путунхуа
上所謂文明之進化成於三系之人。 <i>Shàng suǒwèi wénmíng zhī jìn huà chéng yú sān xì zhī rén.</i>	上述的文明进步是被三个等级的人所造成的。 <i>Shàngshù de wénmíng jìnbù shì bèi sān gè děngjí de rén suǒ zàochéng de.</i>
Прогрес культури, про який ішлося вище, створювався людьми трьох категорій.	

- у веньяні прийменники можуть мінятися місцями зі своїми додатками, утворюючи зворотний порядок слів: “додаток + прийменник” (хоча частіше все-таки спостерігається порядок слів “прийменник + додаток”, що вважається базовим і у веньяні; це, зокрема, видно з типової структури чен’юїв [168, с. 61]), тоді як у путунхуа завжди: “прийменник + додаток”:

веньянь	путунхуа
欲窮天地萬物何由而成者眾矣。	竭力弄清宇宙万物由于什么原因而产生的科学家挺多了。
<i>Yù qióng tiāndì wànwù hé yóu ér chéng zhě zhòng yǐ.</i>	<i>Jièlì nòngqīng yǔzhòu wànwù yóuyú shénme yuányīn ér chǎnshēng de kēxuéjiā tǐng duō le.</i>
Було дуже багато [вчених], які прагнули зрозуміти, звідки взявся Всесвіт.	

□ у веньяні відсутні спеціальні рахівні слова для рахунку злічуваних предметів, а в путунхуа в таких випадках між числівником та іменником ставиться рахівне слово (класифікатор), що характеризує конкретний клас таких предметів [124, с. 176]; далі, рахунок дій у веньяні виражається постановкою числівника перед дієсловом. У путунхуа для цього існують спеціальні придієслівні рахівні слова – т.зв. суфікси кратності (回 *huí*, 次 *cì*, 趟 *tàng*, 遍 *biàn* та ін.) [124, с. 157–158].

Переважає більшість службових слів сучасної китайської мови ведуть своє походження від веньяню. Найчастіше вони зберігають своє традиційне значення, набуваючи при цьому ряд нових граматичних функцій. Це свідчить про те, що процес архаїзації може перебігати в мові по-різному, існують різні етапи і форми архаїзації мовних одиниць, які не обов'язково зводяться тільки до відмирання даного слова; інакше кажучи, поєднуючись з іншими морфемами, архаїзм може отримати в мові “нове життя”. З іншого боку, існують приклади, коли службові слова з веньяню потрапляли в путунхуа у своєму первозданному вигляді, тобто їм вдалося не просто вижити, а й успішно асимілюватися у нових мовних обставинах. Назвемо принаймні 如何 *rúhé* “як?; яким чином?”, 如此 *rúci* “так, таким чином”, сполучники-виразники сурядного зв'язку 与 *yǔ* і 及 *jí*, заперечення 无 *wú* і 非 *fēi* та ін. [592, р. 32].

§ 2. Веньянь і давньокитайська мова

По суті своїй веньянь можна (з певними застереженнями) вважати давньокитайською мовою, яка зазнала сильного впливу мови розмовної (байхуа/путунхуа), внаслідок чого повної ідентичності між поняттями “давньокитайська мова” і “веньянь” немає. У процесі свого функціонування упродовж багатьох століть давньокитайські мовні норми могли переосмислюватися, вбирати ті чи інші структури мови розмовної, а також включати в себе паралельно функціонуючі синонімічні граматичні одиниці, частина з яких була “споконвічно” старокитайською, а частина – запозиченою з розмовної мови різних епох або навіть з діалектів. У силу вищесказаного, сформувалися певні особливості саме веньяню, що відрізняють його як від путунхуа, так і від давньокитайської мови. Зокрема, І. Т. Зограф відзначає такі особливості веньяню, **що відрізняють його від власне давньокитайської мови** [101, с. 128–145]:

1. Веньянь не має чіткої хронологічної віднесеності і неначе перебуває поза часом. З цієї причини в його граматичній системі одночасно вживаються і тотожно функціонують службові слова, що належать як до різних періодів давньокитайської мови, так і до різних діалектів останньої [164, с. 6]:

□ поряд з вказівним займенником 此 *cǐ* “цей” зустрічаються займенники 斯 *sī*, 彼 *bǐ*, 是 *shì*, 他 *tā*, 厥 *jué*, 茲 *zī* з тим самим значенням (останнє в докласичній мові вживалося замість 此 *cǐ*); починаючи з епохи Тан вказівний займенник 此 *cǐ* почав уживатися як іменник, що позначає час (що частково характерно і для путунхуа в ряді “застиглих” виразів: 此刻 *cǐkè* “в даний момент”, 此后 *cǐhòu* “відтепер, надалі”):

此時政府所患已不在貧。

Cǐ shí zhèngfǔ suǒ huàn yǐ bù zài pín.

У цей час уряд вже не про бідність буде тривожитися;

- займенник 1-ї особи 余 *yú* зустрічається і в варіанті 余, і у варіанті 予;
- крім стандартного питального займенника 何 *hé* “що?; який?”, можна зустріти синонімічні 曷 *hé*, 奚 *xī* (“в пам’ятках конфуціанської літератури”) і 胡 *hú* (вперше фіксується в піснях “Ши цзін”) [792, 页 311];
- у ролі заперечення в минулому часі (“ніколи не”) відзначено як 未嘗 *wèicháng*, так і виникле в пізніший період давньокитайської мови 未曾 *wèicéng*, які заперечують дію в минулому взагалі, але можуть заперечувати й конкретну одиничну дію в минулому, при цьому, як і заперечення 未 *wèi*, співвідносячись з перфектом;
- поряд з дуже поширеним у давньокитайському займенником 於 *yú*, який має дуже широке коло значень, і насамперед два основних – непрямий об’єкт дії або місце/напрямок дії, зустрічається і його фонетичний варіант 乎 *hū*, спостережуваний, зокрема, в пам’ятниках конфуціанської літератури [489, S. 323];
- сурядний зв’язок виражає не тільки сполучник 與 *yǔ* “і”, звичайний у давньокитайських текстах, але й сполучник, що прийшов з діалектів, 及 *jí* [32, с. 24];
- крім умовного сполучника 若 *ruò* “якщо (б)”, типового для історичної літератури, в пам’ятках конфуціанської літератури зустрічається синонімічний умовний сполучник 如 *rú*;
- із службових слів, що вказують на тимчасову або логічну послідовність дій (“то, тоді”), вживаються і 乃 *nǎi*, що виникли в архаїчній старокитайській мові [489, S. 266–267], і 即 *jí*, що з’явилося вже в класичний період.

2. У текстах на веньяні співіснують мовні форми, різночасові в ширшому плані, тобто що належать як до давньокитайської мови в цілому, так і до станів мови, які розвинулися в пізніші періоди історії, включаючи елементи розмовної мови середньокитайського періоду, просторіччя або діалектів XII–XVIII ст. тощо, тобто в наявності широка граматична синонімія – ті самі граматичні значення можуть виражатися за допомогою цілого ряду (в мінімальному випадку – двох) рівнозначних службових слів. Наприклад [642, S. 22–29]:

- крім показника множини 儕 *chái*, властивого давньокитайській мові, використовуються показники 等 *děng* і 輩 *bèi*, що з’явилися в післяханьський період;
- крім давньокитайських питальних займенників 幾 *jǐ* і 幾何 *jǐhé* “скільки?”, зустрічається сполучення 幾何 *jǐhé*, яке вперше виступає в текстах епохи Тан;
- у значенні невизначеної кількості (тобто перед незлічуваними іменниками) трапляються слова 少許 *shǎoxǔ* “трохи” і 許多 *xǔduō* “багато, безліч”, відмічені, поміж інших, у танських текстах (зокрема, в т.зв. дуньхуанських бьяньвеньях [810, 页 184]);
- в наказових реченнях можна зустріти і заперечення 勿 *wù* і 毋 *wú*, властиві давньокитайській мові, і заперечення 不必 *bùbì* і 不用 *bùyòng*, властиві танським і суньським текстам;
- прямий додаток виноситься в позицію перед дієсловом-присудком і за допомогою прийменника 以 *yǐ*, характерного для давньокитайської мови, і за допомогою прийменника 將 *jiāng*, який стає звичайним у текстах періоду Тан [148, с. 79] (окремі приклади з’являються в текстах періоду Лючао), а також досі зустрічається в південних діалектах китайської мови (наприклад, у південномінському) [735, р. 219];
- сполучення 將來 *jiānglái* вживається у значенні, властивому йому в сучасній мові (“майбутній, в майбутньому”), де 將 *jiāng* не є прийменником, а слугує показником

майбутнього часу; на відміну від сполучення 將來 *jiāng lái* (два слова), воно відноситься не до граматики, а до лексики, а тому воно, по-перше, не обов'язково знаходиться перед групою присудка і, по-друге, не виключає одночасної присутності показника майбутнього часу [949, 頁 99];

- як зворотний займенник функціонують не тільки морфemi 己 *jǐ* (у функції означення; або сама по собі, або з показником означення 之 *zhī*) і 自 *zì* (в значенні “себе”, коли вона слугує показником зворотного стану, і в значенні “сам”, коли наступне за нею дієслово зберігає додаток), але й морфemi 身 *shēn* і 親 *qīn* (сполучення 親自 *qīnzi*), властиві текстам танської епохи.

3. В процесі історичного розвитку граматична система веньяню піддавалася поступовому “спрощенню” спочатку складнішої системи давньокитайської мови. Передусім, багато які службові слова і конструкції давньокитайської мови у веньяні вживаються у більш обмежених функціях (т.зв. часткова втрата узусу, тобто звуження їх функцій або відмирання тих чи інших особливостей/умов вживання) [384, р. 69]:

- зворотний займенник 己 *jǐ* у веньяні у функції означення до іменника (“свій”), на відміну від давньокитайської мови, може оформлятися показником означення 之 *zhī* (тобто 己之 *jǐ zhī*) [472, S. 152];
- морфема 無 *wú* використовується насамперед як заперечне дієслово, що може як присудок і приймати додаток; крім того, вона може передувати будь-якому дієслову (включаючи модальні дієслова і дієслово 有 *yǒu* “мати”, бо останнє є нововведенням, яке виникло саме у веньяні, оскільки в давньокитайській мові починаючи з найраніших етапів її розвитку, в тому числі в мові інських написів XIV–XI ст. до н.е., дієслово 有 *yǒu* не могло приймати перед собою ніяких означень, включаючи заперечення [163, с. 69]) і прикметнику як звичайне заперечення, але не може вживатися в наказовому реченні, що містить заборону, як це мало місце в давньокитайській мові;
- вербальний субститутор 然 *rán*, який у давньокитайській мові виконує в реченні функцію беззв'язкового присудка (“чинить так”, “[справа] йде так”), сам по собі звичайно не функціонує як присудок і виступає в цій ролі з попереднім запереченням або ж іншим прислівником [106, с. 140];
- прийменник 為 *wèi* вводить додаток зі значенням результату (додаток, виражений займенником 3-ї особи, може опускатися), а також додаток зі значенням причини або підстави дії, але у включеному реченні не має причинного значення, а лише висловлює значення мети [506, р. 90];
- прийменник 因 *yīn* вводить додаток зі значенням причини або підстави дії, а в складі включеного речення має причинне значення “тому що”, “позаяк”, але не функціонує як прийменник з інструментальним значенням ні в прямому, ні в переносному сенсі [420, р. 16–17].

4. Спостерігається процес адаптації (т.зв. граматичної фузії [592, р. 38]) – службове слово давньокитайської мови використовується в поєднанні з іншим службовим словом, що нібито уточнює і пояснює значення першого, – в результаті виникають конструкції, властиві тільки веньяню. Можна навести такі приклади [991, 頁 155–157]:

- прийменник 自 *zì* “з того часу як” (на початку речення зі значенням часу) може вживатися в поєднанні з постпозиціями 以後 *yǐhòu* “після того як”, 以來 *yǐlái* “відтоді

як”, 以前 *yǐqián* “перед тим як”, що замикають включене речення; перед постпозиціями можлива присутність службового слова 之 *zhī*;

- з прийменниками 以 *yǐ*, 因 *yīn* і 由 *yóu*, що оформляють у веньяні включене речення зі значенням причини (вони відкривають це речення, а не завершують його, при цьому 因 *yīn* і 由 *yóu*, на відміну від 以 *yǐ*, завжди йдуть попереду підмета, а 以 *yǐ* може знаходитися як після підмета, так і перед ним), кореспондує сполучник 故 *gù*, що перебуває у складі включеного речення і дублює характер зв'язку включеного речення з присудком; включаюче речення може починатися сполучником 而 *ér* або 便 *biàn*, на початку включеного речення можна зустріти прислівник 但 *dàn* “тільки”.

5. У жодному разі не всі службові слова давньокитайської мови вживаються в текстах на веньяні. Одні з них перестали функціонувати взагалі, інші виходять із числа продуктивних. Ще в XIX столітті видатний французький синолог А. Ремюза проаналізував великий корпус тестів і дійшов висновку (що впливав з відсутності даних морфем у переліку службових слів веньяню, наведених ним у кінці своєї книги [371, р. 208–211]), що для веньяню не характерне використання морфем 如 *rú*, 焉 *yān*, 爾 *ěr*, які оформляють подвоєння – означення до присудка; не зафіксована морфема 諸 *zhū*, що являє собою сполучення займенника 之 *zhī* з прийменником 於 *yú* або займенника 之 *zhī* з заключною питальною часткою 乎 *hū*; не зазначено давньокитайські показники множини 曹 *cáo* і 屬 *shǔ*, що існували як мінімум починаючи з періоду Воюючих царств (з 5 ст. до 221 р. до н. е.) [407, р. 27]; морфема 斯 *sī* зазвичай не буває сполучником у головній частині складного речення (синонім 則 *zé*) [380, р. 9].

6. Між веньянем і давньокитайською мовою спостерігаються певні відмінності у функціях не тільки службових, а й деяких значущих слів. Наприклад:

- займенник 1-ї особи 吾 *wú* в давньокитайській мові виступав в основному як підмет, а 我 *wǒ* – як додаток [164, с. 197–198]; у веньяні 吾 *wú* дійсно рідко буває додатком (але не післядієслівним, тобто не стоїть у кінці речення), проте що стосується займенника 我 *wǒ*, то для нього функція підмета абсолютно звична, а додатком він може бути і післядієслівним. Крім того, у веньяні для обох цих займенників абсолютно природна і функція означення, як з показником 之 *zhī*, так і без нього [602, р. 219];
- при звертанні використовуються не давньокитайські займенники 2-ї особи (若 *ruò*, 汝 *rǔ*, 而 *ér*, 爾 *ěr*, 乃 *nǎi*), пов'язані або з певною епохою, або з певним діалектом, а їх субститути, що виражають підвищену ввічливість: 公 *gōng* (множина: 公等 *gōngděng*) або 君 *jūn* (множина: 諸君 *zhūjūn*) [984, 頁 188];
- надзвичайно поширена у веньяні конструкція з іменним присудком (зі зв'язкою 也 *yě*) і зі службовим словом 者 *zhě* після підмета, що надає вислову підкреслений характер; у давньокитайській мові дані морфемні частіше зустрічаються розрізнено, ніж в рамках єдиної “конструкції”, і не виражають емпізи [7, с. 62].

7. Як уже зазначалося вище, веньянь піддавався серйозному впливу розмовної мови різних епох, що призвело до часткового розмивання узусу певних граматичних одиниць, а також до розгалуженої системи граматичної синонімії. Наступним логічним

кроком стало поступове витіснення тих чи інших граматичних одиниць веньяню на периферію або ж зміна (переосмислення чи розширення/звуження) ряду їхніх функцій. Наприклад [808, 頁 35–36]:

- службове слово 各 *gè* “кожен із” у давньокитайській мові, як і будь-який означальний займенник, завжди стоїть між підметом і присудком і входить до групи присудка (підмет може опускатися, якщо йдеться про осіб, але не про предмети; в цьому випадку 各 *gè* починає собою речення); у веньяні 各 *gè* використовується як і в давньокитайській мові, тобто входить в групу присудка (чи то знаходиться воно між підметом і присудком, починає речення за відсутності підмета або ж розташовується після іменного члена речення, який вводиться службовим каузативним дієсловом і позначає дійову особу – суб’єкт дії смислового дієслова, займенник 之 *zhī*), але, крім того, під впливом розмовної мови XIII–XVII ст., може вживатися і перед підметом, будучи означенням до нього (тобто як в сучасному путунхуа) і входячи в групу підмета, а також виступати перед іншим іменним членом речення в значенні “кожен”;
- морфема 或 *huò*, що функціонує в давньокитайській мові, зокрема як означальний займенник зі значенням “хтось із”, “деякі” [362, с. 72–73], у веньяні в цьому значенні зустрічається рідко;
- поступово витісняючись синонімічним виразом 有……者 *yǒu... zhě* “деякі”; у веньяні морфема 或 *huò* вживається, крім того, як сполучник у значенні “або”, “чи”, що звичайно для сучасної мови, поєднуючи однорідні присудки або (будучи вжитим у двох послідовних реченнях) виступаючи як парний розділовий сполучник, що зв’язує частини складносурядного речення;
- морфема 莫 *mò*, що є у давньокитайській мові означальним займенником зі значенням “ніхто з, ніщо з” [362, с. 72–73], а в пізніший період давньокитайської мови виступає ще й у новому значенні – як заборонне заперечення [860, 頁 61], у веньяні вживається тільки в першому значенні, при цьому спостерігається очевидна тенденція використовувати 莫 *mò* для вираження найвищого ступеня, тобто у складі конструкції “перший іменник + 莫 *mò* + прикметник + 於 *yú* + другий іменник”; у творах, написаних на веньяні, але з великим вмістом новокитайських службових слів, можна зустріти і комбіновані способи вираження найвищого ступеня, які поєднують прийняті й у веньяні, і в байхуа, тобто конструкцію: “перший іменник + 最 *zuì* + прикметник + 的 *de*/者 *zhě* + 莫過 *mò guò* + другий іменник/ 莫 *mò* + другий іменник + 若 *ruò*” [671, р. 111];
- модальні прикметники 難 *nán* “важко”, 易 *yì* “легко”, 可 *kě* “можна” у веньяні вживаються не тільки як у давньокитайській мові, коли на першому місці стоїть не суб’єкт, а об’єкт дії, тобто в пасивному значенні (незалежно від того, функціонують вони як присудок самостійно чи в поєднанні з наступним за ними дієсловом, коли підмет є об’єктом дії дієслова, що знаходиться після модального прикметника) [362, с. 51], а й здатні виконувати роль модальних дієслів, тобто приймати після себе смислове дієслово; при цьому на першому місці, як і раніше, знаходиться не суб’єкт, а об’єкт;
- службове слово 凡 *fán* можливе не тільки в значеннях, зафіксованих у давньокитайській мові (“всякий, хто”, “завжди, коли”, “кожен”, “всі”), але й у значеннях “загалом”, “усе” [574, II, р. 72],

- “цілком”, “всього” в позиції перед числівниками (або безпосередньо, або через прийменник); таке ж значення 凡 *fān* має і перед питальним займенником 幾 *jǐ* “скільки?” [32, с. 16];
- питальне сполучення 何等 *héděng*, яке виступає в давньокитайській мові як означення до присудка і має значення сучасного 怎么 *zěnmě* (“як?”, “яким чином?”), у веньяні вживається або перед прикметником, що виступає як означення до іменника і значить “до якого ступеня?”, або перед іменником і означає “який?” (в заперечному реченні – “ніякий”) [951, 页 140];
- слово 每 *měi*, яке в класичній старокитайській мові означало “кожен” (у функції означення до імені) або “кожного разу”, “як тільки” (перед присудком або підметом), у веньяні зберегло обидва ці значення, але додатково розширило сферу використання; так, у веньяні 每 *měi* може вживатися також і як прислівник “кожен раз”, розташовуючись перед дієсловом-присудком або перед групою присудка [508, р. 97];
- сполучення 其他 *qítā*, крім звичайного значення “інший”, “інше” (як означення до іменника або самостійно), може у веньяні вживатися на початку самостійного речення, подібно ввідним словам у значенні “крім того”, “до того ж” [951, 页 144];
- морфема 無 *wú* у давньокитайській мові використовується як заборонне заперечення (тобто вживається в наказовому реченні, що містить заборону) [362, с. 77–78], а у веньяні вона використовується власне як заперечення без відтінку заборони (тобто як сучасне 不 *bù*) і може ставитися перед будь-яким дієсловом (включаючи зв’язки, дієслово 有 *yǒu* “мати” й модальні дієслова) і прикметником [661, р. 101];
- службове слово 皆 *jiē* у веньяні вживається не тільки в давньокитайському значенні “всі”, “обидва” (відноситься до підмета, граматичного або тематичного) у мові про злічувані предмети, а й у випадках, коли граматичний або тематичний підмет позначає незлічувані предмети, тобто у значенні “цілком”, “повністю” (подібно до 都 *dōu* в сучасній мові) [661, р. 75].

8. Деякі конструкції давньокитайської мови у веньяні піддалися переосмисленню. Наприклад, службове слово 者 *zhě*, яке в давньокитайській мові оформляло постпозитивне означення до іменника, у веньяні частіше використовується як формальний підмет (“той, який”), а також входить до складу численних конструкцій: оформляє умовне речення, якісний подвоєний присудок, риторичне питання (в ролі частки) тощо. Значно розширилася сфера застосування прийменника 由 *yóu*, який, крім типового для давньокитайської мови значення доповнення вихідного моменту, вихідного пункту або причини/підстави дії, у веньяні характеризується також здатністю формувати пасивні граматичні конструкції [7, с. 147].

§ 3. Елементи путунхуа/байхуа у веньяні

Жива розмовна мова також певною мірою впливала на веньянь, збагачуючи його тими чи іншими рисами або ж приводячи до переосмислення існуючих явищ. Тексти на веньяні XVIII – поч. XX ст. рясніють прикладами впливу байхуа, як усвідомленими, так і мимовільними, що виникли внаслідок мовної інтерференції.

Перш ніж навести приклади, необхідно розібратися з термінами “путунхуа” (普通话 *pǔtōnghuà*) і “байхуа” (白话 *báihuà*). З історичної точки зору, безумовно, на веньянь впливав саме байхуа, оскільки путунхуа був формально кодифікований і затверджений тільки після 1949 року, а байхуа “існує” і писемно функціонує з кінця XIX ст. (як мінімум – з часів “Руху 4 травня” 1919 року). Справедливо також і те, що в сучасному китаєзнавстві терміном “байхуа” прийнято позначати писемну фіксацію розмовної мови, в той час як поняття “путунхуа” найчастіше відноситься до вимовної норми. Однак у даній “Порівняльній граматиці” ми виходимо не з історичного принципу, а (багато в чому для зручності читача) з базової дихотомії “норма – не норма”. З огляду на це, логічними нам бачаться протиставлення по лініях “путунхуа” (норма) – “діалекти” (не норма) і “веньянь” (кодифікована писемна норма) – “байхуа” (некодифікована сукупність усних говірок). Оскільки нашою метою є порівняльний аналіз двох “норм”, то в подальшому ми застосовуватимемо терміни “веньянь” і “путунхуа”, пам’ятаючи, проте, про часткову умовність останнього (тобто про його фактично двоїсту сутність “байхуа-путунхуа”).

Отже, серед основних прикладів впливу путунхуа/байхуа на веньянь варто відзначити наступні [991, 页 193–202]:

- використання суфікса множини особових займенників 们 *mén* замість нормативного 等 *děng*; останній, у свою чергу, все частіше зустрічається в значеннях, характерних для путунхуа: “і так далі”, “інші, решта”;
- запозичення і широке застосування питального займенника 幾 *jǐ* “скільки?”;
- у веньяні XIX–XX ст. зустрічається слово 许多 *xǔduō* “безліч”, “цілий ряд”, однак у веньяні воно не може виступати підметом або додатком, як в путунхуа, а тільки означенням (як у словосполученнях 许多钱 *xǔduō qián* “багато грошей” тощо);
- паралельно з заборонними запереченнями 勿 *wù* і 毋 *wú* відзначається вживання синонімічних запозичень із сучасної мови 不必 *bùbì* і 不用 *bùyòng*;
- до існуючих раніше зворотних займенників 己 *jǐ* (己之 *jǐ zhī*) і 自 *zì* додалися нові 身 *shēn* і 親 *qīn* (親自 *qīnzi*);
- поступове стискання узусу вербального субститутора 然 *rán*; у класичному веньяні дане слово умовно позначувало “справа йде так”, “чинити так” і заміняло собою групу присудка або ситуацію (不知其所以然 *Bù zhī qí suǒ yǐ rán* “Не знаю, чому це [справа йде] так”); до XIX століття подібне “самотійне” вживання 然 *rán* стає все більш і більш рідкісним, на перший план виходять похідні складносурядні одиниці на кшталт 要不然 *yàoburán* “а якщо ні, то; інакше, в іншому випадку”, 仍然 *réngrán* “як і раніше, досі, усе ще”, 依然 *yīrán* “як і раніше, по-старому, все так само” й ін., виконують, як правило, сполучникові або прислівникові функції [574, II, p. 53].

§ 4. Елементи веньяню в путунхуа/байхуа

Вплив веньяню на сучасний путунхуа найяскравіше проявляється в художній літературі та офіційно-діловому стилі, а найменше – в повсякденній розмовній мові. Причина цього полягає в однозначній стилістичній маркованості елементів веньяню як “високостильних, поетичних виразів або риторичних прийомів” або ж як “канцеляризмів” з точки зору носіїв сучасної китайської мови [979, 页 114].

Елементи веньяню в путунхуа (а, точніше сказати, переважно в текстах на путунхуа або усних офіційних виступах, промовах політиків тощо) можна поділити на три групи [214, с. 165–188]:

1. Лексико-граматичні одиниці, до яких слід віднести чен'юї (усталені звороти, що найчастіше складаються з чотирьох ієрогліфів, запозичені з китайської класичної літератури: 拔苗助长 *bá miáo zhù zhǎng* “тягнути паростки, допомагаючи їм рости” тощо), а також політичні гасла, що побудовані за їхніми моделями і багато в чому їх наслідують (наприклад, відоме гасло Мао Цзедуна, проголошене в 1957 році: 百花齐放, 百家争鸣 *Bǎi huā qí fàng, bǎ jiā zhēng míng* “Нехай розцвітають сто квітів, хай змагаються сто шкіл”). До подібного роду одиниць примикають т.зв. “застиглі вирази”, вельми широко використовувані, наприклад, в газетних текстах: 此言是也 *cǐ yán shì yě* “це дійсно так”, 诚哉其言 *chéng zāi qí yán* “воістину так”, 据我所知 *jù wǒ suǒ zhī* “наскільки мені відомо”, 总而言之 *zǒng ér yán zhī* “підсумовуючи викладене, резюмуючи сказане, коротше кажучи” тощо [919, 页 267].

2. Граматичні конструкції: найпоширенішими можна назвати конструкції пасиву 以……为 *yǐ... wéi* і 为……所 *wéi... suǒ*, дещо рідше зустрічаються [574, II, p. 109]:

- конструкція з двома дієсловами, що виражає зміну або перетворення об'єкта: 扭亏增盈 *nǐu kuī zēng yíng* “перетворити збиток на прибуток” тощо;
- порівняльна конструкція з прикметником, який керує прийменниковим додатком (як правило, з прийменником 于 *yú*): 人民的利益高于一切 *Rénmín de lìyì gāo yú yīqiè* “Інтереси людей – понад усе”;
- конструкція переваги з 不如 *bùrú*: 百闻不如一见 *Bǎi wén bùrú yī jiàn* “Краще один раз побачити, ніж сто разів почути”;
- конструкції з двома запереченнями, що рівносильно підкресленому твердженню: 无可不同意你 *Wú kě bù tóngyì nǐ* “Не можна не погодитися з тобою”.

3. Службові слова, що часто функціонують паралельно з синонімічними службовими словами сучасної мови: прийменники 以 *yǐ* (у всій безлічі своїх давньокитайських значень [216, с. 91–97]) і 为 *wéi* (переважно як синонім 给 *gěi* або 对 *duì*), заперечення 未 *wèi*, 勿 *wù*, 非 *fēi*, показник майбутнього часу або наміру вчинити дію 将 *jiāng*, субстантиватор 者 *zhě*, показник пасивного означення 所 *suǒ*, питальна частка 乎 *hū*, займенник 3-ї особи 其 *qí* (“це, воно, його / її”), протиставний сполучник або показник теми (між підметом і присудком) 而 *ér* і деякі інші [234, с. 1668–1671].

§ 5. До питання про фонетику давньокитайської мови

В сучасній китаїстиці при читанні вголос текстів на веньяні або старокитайській мові (як у самому Китаї, так і за його межами) прийнято використовувати сучасні читання ієрогліфів, тобто древній текст озвучується “на сучасний лад”. Це стає можливим з огляду на афонетичну природу китайського письма – той самий ієрогліф, зберігаючи свою семантику, може прочитуватися на різні лади, часом зовсім несхожі (способи озвучування, фонетичні оформлення) в різних мовах і китайських діалектах; при цьому смисловий зміст ієрогліфа залишається спільним для всіх цих читань. Проілюструємо сказане класичним прикладом: ієрогліф 人 має значення “людина; людський”, спільне

для цілої низки живих і мертвих мов Східної Азії. У той же час в кожній із цих мов або діалектів він вимовляється по-різному, а саме [604, р. 28]:

Мова	Вимова
середньокитайська (IV–X ст. н. е.)	<i>ɲjən</i>
сучасна китайська (путунхуа)	<i>rén</i>
в'єтнамська	<i>Hán Việt: nhân, Nôm: nhơn, nhân, người</i>
японська	он: シン [ДЗІН], ニン [НІН]; кун: ひと [ХІТО]
корейська	인 [ІН]

Діалект китайської мови	Вимова
південнономінський/тайванський	<i>xxin</i>
східномінський (м. Фучжоу)	<i>ing/nging</i>
кантонський	<i>yän</i>
діалект Хакка	<i>ngin</i>
діалект Веньчжоу (південний У)	<i>nang</i>
шанхайський діалект (північний У)	<i>ning</i>

Вищезгадана ситуація вірна (тією чи іншою мірою) для всіх китайських ієрогліфів.

У даній роботі ми, керуючись традицією, дотримуємося сучасних читань відповідних ієрогліфів (нормативно прийнятих для путунхуа) при транскрипції текстів, написаних на веньяні. Таке “читання веньяню через путунхуа”, поза всяким сумнівом, називати “транскрипцією” можна лише з великою часткою умовності. Абсолютно очевидно, що подібне звучання досить віддалено нагадує те, як власноруч написані тексти вимовляли вголос автори цитованих творів, а також те, як цей текст “звучав” у різні історичні епохи [7, с. 17].

У зв’язку з цим вважаємо за доцільне коротко, з метою загального ознайомлення, торкнутися фонетики давньокитайської мови.

Головне, що необхідно зазначити в цьому зв’язку, – відсутність стовідсоткової впевненості в тому, що давньокитайська фонетична система мала саме нижчеописаний вигляд. Сучасна наука має у своєму розпорядженні цілком вірогідний опис тільки фонетики середньокитайської мови, тобто етапу розвитку китайської мови з VI по XIV ст., відображеного в т.зв. бянвеньянях (пісенно-оповідних творах на буддійські і фольклорні теми) та класичних романах “Річкові заплави” (水滸傳 *Shuǐ hǔ zhuàn*) і “Подорож на Захід” (西遊記 *Xīyóujì*) [354, с. 94]. Фонетика давньокитайської мови, відображена в сучасних наукових джерелах, завжди являє собою ту чи іншу реконструкцію, зроблену на основі середньокитайського матеріалу різними методами (в основному методом аналізу рим). Внаслідок такої реконструкції стало зрозуміло, що фонетика давньокитайської мови досить сильно відрізнялася від фонетики сучасної китайської мови, особливо її північних діалектів [996, 頁 19], що послужили базою для путунхуа.

Найавторитетнішою на сьогодні є реконструкція фонологічної системи давньокитайської мови, виконана С. А. Старостіним, згідно з якою давньокитайська фонологія мала наступні характеристики [287, с. 134–429]:

- у вокалізмі присутні 6 основних голосних (**i-, e-, i-, a-, u-, o-**), а в якості медіалі, що вплинула згодом на якість попередньої приголосної або основної голосної, виступали різні варіанти (до чотирьох) голосного **i-**; як медіалі реконструюються також **-r-** і **-l-**;
- групи ініціалей (початкових приголосних складу):
 - губні (**p-, ph-, b-, bh-, m-, hm-, w-, hw-**);
 - шумні передньоязичні (**t-, th-, d-, dh-, ts-, tsh-, dz-, dzh-, z-, s-, ts'-, tsh'-, dz'-, dzh'-**);
 - сонорні передньоязичні (**n-, hn-, l-, hl-, r-, hr-, ʎ-, ʎh-, Ł-, Łh-**);
 - середньоязичні (**j-, hj-**);
 - задньоязичні (**k-, kh-, g-, ɣ-, hɣ-, x-, gh-**);
 - огублені задньоязичні (лабіовелярні) (**kw-, kwh-, gw-, ɣw-, hɣw-**);
 - глоттальні (**h-, ʔ-, ʔw-**);
- в цілому для консонантизму характерні: наявність лабіовелярних приголосних (в тому числі й лабіовелярної гортанної змички), що перейшли згодом у поєднання задньоязичних з медіаллю **-u-**; наявність дзвінких непридихальних, що згодом або зникли, або зазнали палаталізації перед медіаллю **-i-**; наявність глухих пар для всіх сонорних і носових; функціонування як **r-**, так і **l-** як ініціалі; відсутність губних спірантів (**f, v**) і зубних шиплячих, які з'явилися лише в середньокитайській мові;
- в кінці складу міг зустрічатися обмежений набір приголосних, в основному носові й імплозивні: **-j, -w, -k, -t, -kw, -p, -ɣ, -n, -m, -r** (в сучасному путунхуа у цій позиції і зовсім можливі тільки приголосні **-ɣ** та **-n**).

Як ініціалі могли виступати також і сполучення приголосних: практично будь-який приголосний міг мати після себе звук ***l-**, який згодом випав, але вплинув на якість наступного голосного. Початковий префікс ***h-**, що одзвінчував наступну вибухову ініціалю, оформляв деякі перехідні дієслова, роблячи їх неперехідними або пасивними. Для випадків, коли в середньокитайській мові римуються склади з початковим носовим і з вибуховим, реконструюється префікс ***n-**, функція якого до кінця не зрозуміла. На початку складу перед сонорними, деякими зубними і лабіовелярними реконструюється каузативний префікс ***s-**, що має паралелі в тибето-бірманських мовах. Система початкових сполучень приголосних дозволяє реконструювати для давньокитайської мови примітивну морфологію, що коригує твердження про ізолюючий характер китайської мови протягом усієї довгої історії цієї мови. Георг ван Дрім виділяє морфему множини ***-j** в займенниках 我 *ŋāj?* і 爾 *naj?*, що відповідає тибето-бірманському суфіксу множини першої й другої особи ***-i** [489, р. 466]. Тибето-бірманські паралелі знаходяться й у директивного суфікса ***-n(t)** та каузативного суфікса ***-n** [634, р. 24].

Що стосується тонів, то найбільш авторитетною й аргументованою гіпотезою вважається їх відсутність у давньокитайській мові (хоча деякі китайські дослідники стверджують зворотне, реконструюючи або всі 4 тони, або тільки 3, вважаючи падаючий тон пізнішим утворенням [958, 页 33–35]); тони утворювалися, швидше за все, вже в середньокитайський період, їх поява пояснюється трансформацією системи кінцевих приголосних [704, р. 181–183].

Як уже зазначалося вище, в сучасному Китаї тексти на веньяні вимовляються відповідно до сучасної фонетики, хоча в деяких регіонах Китаю і Тайваню (зокрема, в області поширення південномінських діалектів) і донині зберігається спеціальна вимова для веньяню [841, 頁 4–6].

§ 6. Типологічна характеристика веньяню і путунхуа

З типологічної точки зору обидва різновиди китайської літературної мови – веньянь і путунхуа – належать до т. зв. ізолюючих мов. Це означає, що у морфології таких мов відсутня словозміна будь-якого типу (флективна – як у російській, українській, німецькій, латинській та інших мовах; або аглютинативна – як в японській, корейській, монгольських і тюркських мовах), а всі граматичні значення і відношення між словами виражаються за допомогою службових слів, а також синтаксичних моделей (правил розміщення членів речення, інакше кажучи – порядку слів). Ще однією характерною рисою є умовність межі між значущим словом і службовою морфемою (граматичні значення досить високого ступеня абстрактності, як правило, експонуються тими самими засобами (складами), що й повнозначні морфеми [269, с. 57–58]), а також утрудненість (у багатьох випадках) однозначного виділення частин мови. Останнє, наприклад, особливо помітне у спробах розмежування дієслів і прикметників, причому до такої міри, що дослідники деяких ізолюючих мов вважають за краще говорити не про прикметники, а про “якісні дієслова” [201, с. 37]. У китайській мові відмінності між дієсловами і прикметниками все-таки виражені набагато чіткіше. Більш того, в путунхуа, на відміну від веньяню, далеко не будь-яке слово може вживатися і як дієслово, і як ім’я. Є лише дуже обмежена кількість односкладових і двоскладових слів, які не оказіонально, а регулярно вживаються або як дієслово, або як ім’я; при цьому таке вживання підтримується морфологічними засобами [269, с. 227].

Типологічна відмінність між веньянем і путунхуа виявляється в площині “ступеня прояву” ізолюючого характеру. Веньянь – класичний, можна сказати, ідеальний приклад ізолюючої мови, в якій всі слова в переважній більшості випадків односкладові, носять кореневий характер, а службові слова – здебільшого факультативні [384, р. 83]. Путунхуа ж, навпаки, демонструє тенденцію немовби до руху від ізолюючого типу до ладу аглютинативного (проте не стає таким у повній мірі). Справа тут не тільки в тому, що для путунхуа з частотної точки зору більш характерні двоскладові значущі слова.

Набагато істотніше явище – наявність системи регулярних дієслівних та іменних граматичних показників, нехай і факультативного характеру, але з однозначним граматичним значенням і узусом. Ці показники зливаються зі значущим словом в єдине ціле, певною мірою уподібнюючись флексіям. Таким чином, виникає повноцінна граматична опозиція “афіксальна форма – нульова форма”, що свідчить про поступове формування деякої подібності квазіморфологічного формоутворення. До таких показників належать дієслівні видо-часові суфікси (了 *le*, 过 *guo*, 着 *zhe*, 起来 *qilai*, 下去 *xiaqu*), іменний суфікс множини (们 *men*), видовий префікс тривалості дії (正)在 (*zhèng*)zài, суфікс-показник множини вказівних займенників 些 *xie*, префікс-показник порядкових числівників 第 *dì*, а також еризуючий суфікс 儿 *ér*, -r, який вживається як з дієсловами, так і з іменниками [274, с. 15–22].

Що ж стосується виділення частин мови, то, як уже зазначалося, те саме слово може функціонувати в ролі двох частин мови (має місце т.зв. “гнучкість кордонів” між частинами мови), а співвіднесеність того чи іншого слова з певною частиною мови констатується на підставі не морфологічних (словозміна, що відсутня як така), а семантичних (лексичне значення слова) і синтаксичних (позиція і функціонування в реченні) критеріїв [494, р. 230–231].

§ 7. Соціолінгвістичний аспект функціонування путунхуа і веньяню

З точки зору соціолінгвістики функціонування і суспільно-комунікативна функція путунхуа і веньяню визначаються терміном *диглосія* – особливий варіант білінгвізму, при якому на певній території або в суспільстві співіснують дві мови або дві форми однієї мови (в “нашому” випадку), що застосовуються їх носіями в різних функціональних сферах. Для диглосії характерна ситуація незбалансованої двомовності, коли одна з мов або варіантів виступає як “висока”, а інша – “нейтральна” або навіть “низька”. При цьому можливі ситуації, коли “нейтральна” мова є рідною розмовною мовою для всього населення території або його частини, а “висока” мова – а) рідною по відношенню до рідної мови або б) неспорідненою надетнічною мовою територій з різноманітним етнічним складом населення [341, с. 111–112].

Ситуація (б) була характерна, наприклад, для середньовічної Європи, в якій “високий” статус займала латина, а “низький”/“нейтральний” – національні мови; для середньовічних же Японії, Кореї та В’єтнаму: “високий” – веньянь, “низький” – власна мова. Сьогодні вона відзначається в ряді країн Африки (“висока” – французька/англійська/португальська, “низька” – місцеві мови нігеро-конголезької, ніло-сахарської та ін. сімей) і Латинської Америки (“висока” – іспанська/португальська, “низька” – місцеві індіанські мови, наприклад, кечуа в Перу або гуарані в Парагваї) [619, S. 139–140].

Ситуація (а) історично спостерігалася в Османській імперії (“висока” османська і “низька” розмовна турецька мова [67, с. 3–4]), а сьогодні її тією чи іншою мірою можна спостерігати в країнах арабського світу (співіснування літературної мови Корану (т.зв. *аль-фусха*) і національних розмовних діалектів [315, с. 154–159]), Індії (протиставлення санскриту і розмовних мов – хінді, урду, бенгальської тощо [326, с. 91–93]) і, з визначеними застереженнями, в Ізраїлі (у функції розмовної, “низької” мови використовується особлива форма штучно відродженого “високого” іврити [400, р. 272–276]; раніше “низьку” функцію у єврейських громадах виконував їдиш).

Взаємодія путунхуа і веньяню у суспільстві – типовий приклад ситуації (а), але з рядом важливих особливостей, що можна позначити терміном *часткова або функціонально обмежена диглосія*:

- ❑ в сучасному китайському суспільстві на рівні повсякденного спілкування у всіх сферах диглосія не існує, путунхуа виконує і “низьку”, і “високу” роль; те саме стосується і сучасної літератури, преси, документації, а веньянь фактично зводиться до мови-хранителя культурної спадщини, що ніяк не задіяна безпосередньо в комунікації;
- ❑ веньянь не використовується в усній формі, за винятком усталених виразів або цитат, тобто тільки у вигляді вкрапель у мову на путунхуа; повноцінно “говорити” на

веньяні (вести діалог, комунікувати в усній формі), особливо при сучасному звучанні ієрогліфів, практично неможливо, зважаючи на величезну омонімічність веньяню і, як наслідок, незрозумілість такої мови на слух;

- писемна комунікація на веньяні практично припинилася після 1949 року; преса, література, офіційна документація перейшли на путунхуа, проте веньянь був і залишається мовою китайської класичної культури, на якій написано величезний корпус текстів найрізноманітнішого характеру (фактично все, що написано до 20-х років ХХ ст.); зважаючи на це, здатність до читання і розуміння текстів на веньяні – невід’ємний атрибут будь-якої бодай трохи освіченої людини не тільки в Китаї, але й у всій Східній Азії (враховуючи величезний вплив, який веньянь надав на культуру і мови Японії, Кореї, В’єтнаму; більше того, в кожній із цих країн виник власний різновид веньяню (іноді з тими чи іншими відмінностями в граматиці й слововживанні), який однаково записується китайськими ієрогліфами (漢文), але по-різному вимовляється: *камбун* (かんぶん) в Японії, *ханмун* (한문) в Кореї, *ханван* (Hán Văn) і В’єтнамі) [88, с. 192–196]; веньянь в обов’язковому порядку викладається в школах і вузах;
- на відміну від інших “класичних мов” (латини, класичної арабської, давньоєврейської, санскриту), веньянь позбавлений релігійної сакральності – це не мова священних текстів, а мова мистецтва, науки і бюрократії, тобто мова “високої культури” в чистому вигляді; природно, серед культурної спадщини на веньяні помітне місце займають конфуціанські і даоські твори, проте як у самому Китаї, так і в інших країнах регіону ці тексти здавна сприймалися не як власне релігійні, а як філософські, через що в суспільстві не сформувався образ веньяню як чогось священного, що спирається на надприродні авторитети.

1. Іменник / 名词 *míngcí*

1.1. Загальні положення

Іменник має предметне значення. Предметність є смисловою основою іменника як окремої лексико-граматичної категорії. У китайській мові іменник може позначати як предмет, так і відносну ознаку предмета.

Позначаючи предмет, іменник зазвичай виконує функцію підмета або доповнення. Він може також виступати у функції іменної частини складеного або складного присудка.

Вказуючи відносну ознаку предмета, іменник виконує функцію означення. Функцію ж обставини іменник в путунхуа здатний нормативно виконувати лише за певних умов, та й то часто в таких випадках він функціонально зближується з додатком, що позначає непрямий об'єкт, причому тут явно відчувається вплив старокитайської норми вживання іменників [153, с. 128–129].

З точки зору семантики іменники поділяються на імена загальні (наприклад, 桌 (*zhuō*) “стіл”, 狗 *gǒu* “собака”, 人 *rén* “людина” тощо) і власні імена (наприклад, 孔子 *Kǒngzǐ* “Конфуцій”, 中国 *Zhōngguó* “Китай” тощо). Крім того, в путунхуа наявний третій клас іменників – одиниці виміру. До цієї групи входять слова двох типів: назви заходів, наприклад, 里 *lǐ* (міра довжини), і назви предметів, використовуваних як одиниці виміру, – наприклад, 碗 *wǎn* “чашка”. Основна особливість іменників, що позначають одиниці вимірювання, полягає в тому, що вони, за рідкісними винятками, не використовуються з класифікаторами [64, с. 32].

За своєю **структурою** іменники китайської мови поділяються на *односкладові* і *багатоскладові*. Перші більш характерні для веньяню (хоча, безумовно, наявні і в путунхуа), а другі – практично виключно для путунхуа (двоскладових іменників у класичному веньяні всього трохи більше кількох десятків, в основному це іноземні запозичення, на зразок 咖啡 *kāfēi* “кава”, 巧克力 *qiǎokèlì* “шоколад” тощо, а також власні імена [829, 页 57]).

У наявності більш-менш чітке співвідношення – односкладовому іменнику веньяню відповідає синонімічний багатоскладовий іменник в путунхуа з тим самим значенням, причому цей багатоскладовий іменник, як правило, включає в себе односкладовий як одну зі складових морфем. Так, наприклад, з короткими іменниками веньяню 耳 *ěr* “вухо”, 鼠 *shǔ* “миша” і 子 *zǐ* “син” в путунхуа кореспондують двоскладові синоніми 耳朵 *ěrdǎo*, 老鼠 *lǎoshǔ* та 儿子 *érzi*. Як видно з прикладів, основним механізмом подібного “подовження” іменників є коренескладання, причому в багатьох випадках самостійне вживання цих коренів у даному значенні в путунхуа неможливе. Наведемо ще кілька прикладів: 父 *fù* “батько” (веньянь) в путунхуа стало 父亲 *fùqīn*, 友 *yǒu* “друг” (веньянь) в путунхуа перетворилося в 朋友 *péngyou*, 衣 *yī* “одяг” (веньянь) в путунхуа набуло форми 衣服 *yīfu* [435, p. 410–411].

Багатоскладовий характер іменників у путунхуа може, крім коренескладання, пояснюватися механізмами афіксального словотворення, які абсолютно не властиві веньяню. Так, деякі іменники в путунхуа утворені за допомогою наступних суфіксів і напівсуфіксів [59, с. 10]:

Суфікс	Значення
子 <i>zi</i>	найпоширеніший суфікс іменників у путунхуа; утворює іменники з загальним значенням предметності: 房子 <i>fángzi</i> “будинок”, 桌子 <i>zhuōzi</i> “стіл” тощо
儿 (<i>ér</i>)	утворює іменники із загальним значенням предметності: 花儿 <i>huār</i> “квітка”, 把儿 <i>bǎr</i> “зв’язка; ручка, рукоятка” та ін.; також утворює деякі прислівники
头 <i>tou</i>	утворює іменники, які позначають предмети, що не мають кутів, тобто круглої, овальної або циліндричної форми, а також абстрактні іменники: 枕头 <i>zhěntou</i> “подушка”, 石头 <i>shítou</i> “камінь”, 念头 <i>niàntou</i> “ідея” тощо; також утворює деякі прислівники і післяйменники
者 <i>zhě</i>	утворює іменники, що позначають особу-діяча: 唯心主义者 <i>wéixīnzhǔyìzhě</i> “ідеаліст”, 参加者 <i>cānjiāzhě</i> “учасник” тощо
家 <i>jiā</i>	утворює іменники, що позначають особу-діяча: 政治家 <i>zhèngzhìjiā</i> “політик”, 思想家 <i>sīxiǎngjiā</i> “мислитель”, 作家 <i>zuòjiā</i> “письменник” тощо

Напівсуфікс	Значення
员 <i>yuán</i>	утворює іменники, що позначають особу-діяча: 海员 <i>hǎiyuán</i> “ моряк”, 运动员 <i>yùndòngyuán</i> “спортсмен” тощо;
心 <i>xīn</i>	утворює іменники, що позначають властивості людської природи: 耐心 <i>nàixīn</i> “терпіння”, 疑心 <i>yíxīn</i> “підозріливість”, 虚荣心 <i>xūróngxīn</i> “марнославство” тощо
性 <i>xìng</i>	утворює іменники зі значенням характерної властивості, в українській мові відповідає суфіксу <i>-ість</i> : 革命性 <i>gémìngxìng</i> “революційність”, 组织性 <i>zǔzhīxìng</i> “організованість” тощо
化 <i>huà</i>	утворює іменники, що позначають процес вчинення дії, в українській мові відповідає головним чином суфіксу <i>-(а)ція</i> : 工业化 <i>gōngyèhuà</i> “індустріалізація”, 民主化 <i>mínzhǔhuà</i> “демократизація” тощо
主义 <i>zhǔyì</i>	утворює іменники, що позначають суспільно-економічні формації, суспільно-політичні та наукові напрямки, а також схильність до чого-небудь, в українській мові відповідає суфіксу <i>-ізм</i> : 资本主义 <i>zīběnzhǔyì</i> “капіталізм”, 冒险主义 <i>màoxiǎnzhǔyì</i> “авантюризм” тощо

Вищесказане, однак, не слід помилково трактувати як абсолютне правило (тобто, що односкладовому іменнику у веньяні завжди відповідає багатоскладовий синонім у путунхуа). По-перше, дуже часто і у веньяні, і в путунхуа може застосовуватися те саме слово, а по-друге, різниця може полягати не в розширенні (“подовженні”, якщо завгодно) іменника з веньяню, а у використанні зовсім іншої лексеми для позначення того самого об’єкта чи поняття. Наприклад, “око” на веньяні буде 目 *mù*, а на путунхуа – 眼 *yǎn*; “нога” на веньяні буде 足 *zú*, а на путунхуа – 脚 *jiǎo* тощо [184, с. 24].

1.2. Конверсія частин мови стосовно іменників

Відмітною рисою веньяню є практично безперешкодна конверсія слів однієї частини мови в іншу, включаючи іменники; аналогічне явище в путунхуа також має місце, але в значно обмеженому обсязі. Наприклад, у 12 главі конфуціанського трактату “Лунь

юй” (論語 / 论语 *Lún Yǔ* “Бесіди і судження”) Конфуцій, відповідаючи на питання Ці Цзіnguна (правителя царства Ці) з приводу управління державою, говорить:

君君、臣臣、父父、子子。

Jūn jūn, chén chén, fù fù, zǐ zǐ.

Государ [нехай буде] государем, підданий – підданим, батько – батьком, син – сином.

З граматичної точки зору в даному реченні кожен перший з пар ієрогліфів є іменником, а кожен другий – дієсловом “бути, поводитися як...”, тобто спостерігається ситуативна функціональна конверсія іменників в омонімічні дієслова зі значенням буття [937, 頁 130].

У веньяні іменники також здатні виступати в досить специфічній функції означення до дієслова [184, с. 65]; як правило, таке означення висловлює спосіб вчинення дії і відповідає на питання “як?”, “яким чином?”:

豕人立而啼。

Shǐ rén lì ér tí.

Кабан, вставши по-людськи, завершав.

У зв’язку з крайньою продуктивністю різноманітних конверсійних моделей, деякі слова у веньяні сформували т.зв. синтаксичні дуплети: спочатку одне і те саме слово (дієслово або прикметник), що позначається тим самим ієрогліфом, повністю переходить в розряд іменників, при цьому змінюючи свій етимологічний тон, щоб уникнути змішування з вихідним словом (як правило, вихідний тон змінюється на четвертий, генетично висхідний до давньокитайського номінативного суфікса *-s). Внаслідок цього дані слова можна вже вважати двома окремими (нехай і етимологічно пов’язаними) словами: 量 *liáng* “вимірювати” → 量 *liàng* “міра, вага, обсяг”, 数 *shǔ* “рахувати” → 数 *shù* “число, цифра”, 难 *nán* “складний, важкий” → 难 *nàn* “важкість, складність” тощо [702, р. 54–55].

Прецеденти зворотного переходу (з іменників у дієслова) також є: 王 *wáng* “цар, правитель” → 王 *wàng* “царювати, правити” [435, р. 411].

1.3. Двоскладові іменники у веньяні

Хоча веньянь і характеризується домінуванням односкладових одиниць, споконвічні (не запозичені) двоскладові іменники все-таки існують в ньому, нехай і вельми обмежено. Більшість таких лексем співвідносяться з однією із трьох груп [264, с. 216–230]:

1. Іменники з означальними відносинами між компонентами, тобто утворені за атрибутивною моделлю [317, с. 90]. У таких словах перша морфема означає (описує, характеризує, конкретизує) другу, наприклад: 天子 *tiānzǐ* “імператор, син неба” (天 *tiān* “небо”, 子 *zǐ* “син”), 庸人 *yōngrén* “пересічна людина, обиватель” (庸 *yōng* “пересічний, простий”, 人 *rén* “людина”), 幽谷 *yōugǔ* “глибока долина, ущелина” (幽 *yōu* “прихований, таємний”, 谷 *gǔ* “долина”), 函人 *hánrén* “майстер з виготовлення обладунків” (函 *hán* “лати, обладунки”, 人 *rén* “людина”) тощо. Подібні іменники з функціональної точки зору практично неможливо відокремити від означальних словосполучень [281, с. 78].

2. Етимологічно нерозкладні на компоненти іменники-ляньмяньци (联绵词 *liánmiáncí*). Лівий і правий компоненти таких слів не мають морфемного значення

і передають лише звучання [674, р. 19]; правий склад в різному ступені повторює звукову структуру лівого, наприклад: 蟋蟀 *xīshuài* “цвіркун”, 菡萏 *hàndàn* “лотос”, 鸚鵡 *yīngwǔ* “папуга”, 鴟鵂 *chīxiū* “сова” тощо.

3. Іменники-ляньмяньцзи (联绵字 *liánmiánzì*); на відміну від попередньої групи, складаються з двох семантично парних значущих морфем і позначають якийсь збірне поняття, наприклад, 父母 *fùmǔ* “батьки” (父 *fù* “батько”, 母 *mǔ* “мати”) тощо [294, с. 146].

1.4. Роздільно-злиті іменники в путунхуа

В путунхуа існують деякі іменники з ослабленим зв'язком між компонентами. За великим рахунком, такі слова можна вважати таким собі проміжним явищем між власне словом і словосполученням. Ці іменники прийнято називати роздільно-злитими.

Їхня особливість полягає в тому, що службові слова можуть ставитися не тільки перед ними/після них, а й вклинюються всередину, займаючи місце між компонентами. Наприклад: 离什么婚呀! *Lí shénme hūn ya!* “Та куди там розлучатися!” (离婚 *lìhūn* “розлучення”) тощо. Дієслівний компонент таких слів при вживанні вищо-часових показників подвоюється. Наприклад: 我们握了 *Wǒmen wò le wòshǒu* “Ми потиснули руки” (握手 *wòshǒu* “рукостискання”) і т.п. [328, с. 109–112].

1.5. Граматичні категорії іменників

Граматичні категорії іменників (за винятком множини) в китайській мові не отримують ніякого морфологічного оформлення. Факт їхньої наявності або відсутності можна, зважаючи на ізолюючий характер китайської мови, констатувати виключно на основі семантичного критерію, а також при вживанні ряду характерних службових морфем (наприклад, суфіксів множини, показників належності тощо), які часто носять факультативний характер. В цілому, аналогічна ситуація спостерігається в усіх ізолюючих мовах Східної Азії незалежно від їх належності до будь-якої конкретної мовної сім'ї: бірманської [191, с. 50–51], тибетської [615, р. 69–70], тангутської [130, с. 32–34], дзонг-ке [490, р. 106–109] (сино-тибетська сім'я, в яку входить і китайська мова в усіх її різновидах), в'єтнамської [35, с. 46–53], кхмерської [55, с. 117–124] (австроазіатська сім'я), тайської [204, с. 60–61], лаоської [203, с. 79–80], чжуан [205, с. 144–145] (тайкадайська сім'я) й ін.; вищесказане частково справедливо також і для мов австронезійської сім'ї (індонезійської [14, с. 201–202], тагальської [242, с. 73] та ін.), які з типологічної точки зору займають проміжне положення між чисто ізолюючими мовами і мовами аглютинативного типу.

1.5.1. Категорія числа в більшості випадків виражається нульовою формою – *shǒu* одночасно означає і “рука”, і “руки”. Морфологічно марковану форму множини можуть мати тільки одухотворені іменники, що позначають людей, і лише в рідкісних випадках – неживі іменники або іменники-назви тварин:

- суфіксальна форма (застосовуються ті самі суфікси, що й для особових займенників): 1) в путунхуа використовується суфікс 们 *mén* (人们 *rénmen* “люди”, 学生们 *xuéshēngmen* “студенти” тощо); 2) у веньяні множина, як правило, не маркується, дещо рідше застосовуються: а) класичний суфікс 等 *děng* (більш характерний для

особових займенників 1-ї й 2-ї особи: 我等 *wǒděng* “ми”); б) суфікс середньокитайської мови 每 *měi*; в) суфікс 們 *men*, який вперше фіксується в текстах епохи Сун [107, с. 52–53];

- і в путунхуа, і у веньяні може використовуватися редуплікація (повторення) односкладового іменника; в цьому випадку наявний відтінок збірності (“всі...”): 人人 *rén rén* “[всі] люди”, 僧僧 *sēng sēng* “[всі] монахи” тощо [991, 页 63];
- як деякі оканіалізми зустрічаються випадки лексикалізації множини, коли форма безлічі утворюється шляхом додавання значної морфеми, наприклад: 河 *hé* “річка” – 河流 *héliú* “річки” (морфема 流 *liú* означає “потік, течія”) [865, 页 29].

Примітки:

- форма множини не вживається, якщо ідея множини виражена як-небудь ще, наприклад, числівником: 三个学生 *sān gè xuésheng* “три студенти” [310, с. 49];
- деякі неживі іменники здатні регулярно утворювати множину шляхом редуплікації, наприклад, 星星 *xīng xīng* “зірки” [448, р. 56–59];
- у веньяні спостерігається також і часте вживання давньокитайських суфіксів множини 輩 *bèi* і 類 *lèi*, причому незалежно від датування тексту;
- китайські діалекти утворюють форму множини суфіксально (наприклад, суфікс *-му* в дунганській мові: 写写字 *xiěxiězì* “письменники” [113, с. 40]), префіксально (наприклад, префікс 啲 *dī* в кантонському діалекті з живими або неживими іменниками: 啲人 *dī jan4* “люди”, 啲树 *dī syub* “дерева” [358, с. 51]) або ж не маркують зовсім (як, наприклад, у діалекті хакка; суфікси множини цього діалекту 俚 *deu3* і 等人 *teu4 qin1* приєднуються тільки до особових займенників [9, с. 48]);

Маркована множина необхідна у випадках, коли незрозуміло, чи йдеться про один, чи про кілька предметів. Якщо ж контекст вказує на множину будь-яким іншим чином, використання маркерів множини зайве і стилістично помилкове. Ще однією особливістю є те, що суфікси 们 *men* і 等 *děng* оформляють, як правило, лише останній з кількох однорідних іменників: 兵士和军官们 *bīngshì hé jūnguānmen* “солдати і офіцери” [531, р. 71].

В художній літературі на путунхуа (трохи рідше – в спеціальних наукових публікаціях або ж в усному мовленні з метою емпізи) суфікс 们 *men* може приєднуватися до іменників-назв тварин, птахів, риб, комах, а також, у поодиноких випадках, деяких неживих об’єктів [59, с. 11]:

松鼠们、骆驼们、蝴蝶们都是上帝的生物。

Sōngshǔmen, luòtuómen, húdiémen dōu shì Shàngdì de shēngwù.

Білки, верблюди, метелики – все це тваринки Божі.

星们渐渐地从天空中消失了。

Xīngmen jiànjiàn de cóng tiānkōng zhōng xiāoshī le.

Зірки поступово зникли з небосхилу.

干旱和冰雹都没能影响他种下的果木们。(张贤亮)

Gānhàn hé bīngbáo dōu méi néng yǐngxiǎng tā zhǒngxià de guǒmùmen.

(*Zhāng Xiánliàng*)

Ні посуха, ні град не чіпали посаджені ним фруктові дерева.
(Чжан Сяньлян)

Суфікс 们 *men* після імені та/або прізвища людини висловлює значення “... та інші”, що відображає його початкову, історичну семантику як значущої морфемі (“група, клан”) [643, р. 74–97]:

吴岳们一切都模仿机长。(刘慈欣)

Wú Yuè men yīqiè dōu mófǎng jīzhǎng. (*Liú Cíxīn*)

У Юе *та інші* в усьому слідували командиру корабля. (Лю Цісінь)

У веньяні також відзначається наявність префіксальної морфемі колективної множини 衆 *zhòng*. Фактично, дана морфема виконує роль означення до подальшого іменника і виражає значення “всі”: 眾軍 *zhòng jūn* “всі війська”, 众雀 *zhòng què* “всі птахи”, 众書 *zhòng shū* “всі [можливі] книги” тощо. Її вживання в класичному веньяні досить обмежене, а в деяких текстах відсутнє зовсім. Так, вона жодного разу не зустрічається у в’єтнамських текстах на веньяні, що, швидше за все, пояснюється інтерференцією живої в’єтнамської мови, а саме – тим фактом, що в ньому означення слідує після означуваного іменника, а не передує йому [525, р. 53].

1.5.2. Категорія граматичного роду відсутня, проте відносно одухотворених іменників можна констатувати обмежене функціонування семантичної категорії статевої належності. Природно, що статева належність, по-перше, властива тільки живим істотам (і відповідним іменникам), а по-друге, будучи явищем лексичним, виражається не яким-небудь афіксом тощо, а повноцінною лексемою – словом, що перебуває в семантичній опозиції до протиставлюваного поняття: 男人 *nánrén* “чоловік” – 女人 *nǚrén* “жінка”, 父(亲) *fù(qīn) nánrén* “батько” – 母(亲) *mǔ(qīn)* “мати”, 公鸡 *gōngjī* “півень” – 母鸡 *mǔjī* “курка”, 公牛 *gōngniú* “бик” – 母牛 *mǔniú* “корова” тощо.

1.5.3. Категорія означеності/неозначеності в китайській мові носить дискусійний характер. Вона однозначно відсутня у веньяні; в путунхуа, проте, можна простежити певні риси, що вказують якщо не на її наявність, то як мінімум на процес її становлення. Зокрема, неозначеність виражається сполученням 一个 *yī gè*, а означеність – сполученням 这个 *zhè gè* / 那个 *nà gè* (замість 个 *gè* в обох випадках може вживатися будь-який інший класифікатор). На відміну від артиклів у європейських мовах, дані сполучення носять не обов’язковий, а факультативний, видільно-емфатичний характер, хоча в цілому виражають аналогічне значення (звичайно, з певними застереженнями; зокрема, 一个 *yī gè* цілком може вживатися перед іменниками у множині в значенні “якісь”). Особливо помітною є аналогія між 一个 *yī gè* і неозначеним артиклем. Зокрема, при перекладі даного сполучення на європейські мови практично завжди використовується неозначений артикль, а при перекладі на українську – означення “такий собі”, “якийсь” [292, с. 681–683].

До прикладу, порівняємо переклад фрази з роману М. А. Булгакова “Майстер і Маргарита” на відповідні мови (сцена допиту Понтієм Пілатом Іешуа Га-Ноцрі; *переклад мій – Д. К.*):

укр.:	Чи знаєш ти такого собі Юду з міста Кіріаф?
кит.:	你认识一个叫犹太的基列亚市人吗? Nǐ rènshi yī gè jiào Yóudà de Jīlièyàshì rén ma?
англ.:	Do you know a Judah from [the city of] Kiriath?
нім.:	Kennst du einen Juda aus [der Stadt] Kiriath?
фр.:	Est-ce que tu connais un Juda de [la ville de] Kiriath?
ісп.:	¿Conoces a un Judas de [la ciudad de] Kiriath?
іт.:	Conosci un Giuda di [della città di] Kiriath?

Як видно з прикладів, відповідність можна назвати практично повністю паралельною – українське “такий собі” відповідає китайському 一个 *yī gè* і неозначеному артиклю в європейських мовах. Безумовно, і неозначений артикль, і 一个 *yī gè* в багатьох інших контекстах характеризуються наявністю ряду особливостей, що не збігаються одна з одною, однак загальна тенденція формування категорії означеності/неозначеності, можна сказати, наявна (на сучасному етапі розвитку путунхуа – у вигляді факкультативної категорії).

1.5.4. Категорія відмінку в обох описуваних (а також у всіх інших) формах китайської відсутня, що є однією з принципових відмінних ознак ізолюючих мов (порівняно з флективними слов’янськими). Проте відмінкові значення все ж знаходять своє вираження в китайській мові на рівні глибинних семантико-синтаксичних структур з оказіональним використанням низки допоміжних морфем [132, с. 74].

Значення українських відмінкових форм виражаються китайською за допомогою безлічі засобів, найважливішими з яких є позиція в реченні і вживання відповідних прийменників.

Вкажемо на кілька прикладів відмінкових маркерів у путунхуа [108, с. 41]:

- називний і знахідний відмінки не мають ніяких особливих маркерів; в разі інверсії прямого додатка (його винесення вперед дієслова) знахідний відмінок маркується службовими словами 把 *bǎ* або 拿 *ná*: 你把门关上 *Nǐ bǎ mén guānshàng* “Закрий двері”;
- родовий відмінок або не має маркерів (при вираженні приналежності одному одухотвореному іменник іншого одухотвореного іменника – родинні, дружні стосунки тощо) або маркується службовими словами а) 的 *de* в путунхуа (房子的屋顶 *fángzi de wūdǐng* “дах будинку”) та б) 之 *zhī* у веньяні (國之大事 *guó zhī dà shì* “[важлива] державна справа”);
- давальний відмінок при одних дієсловах не маркується, при інших виражається прийменниками 给 *gěi*, 对 *duì*, 替 *tì*, 为 *wèi*, 于 *yú* та ін. (我给首长说这件事 *Wǒ gěi shǒuzhǎng shuō zhè jiàn shì* “Я сказав начальнику про це”);
- орудний відмінок виражається прийменником 用 *yòng*, а також прийменниками 使 *shǐ* або 以 *yǐ* в канцелярському стилі путунхуа і у веньяні (他用铅笔写字 *Tā yòng qiānbǐ xiězì* “Він пише олівцем”).

1.6. Особливі семантико-граматичні підкласи іменників: локативи, темпоративи, директиви

Семантична особливість локативів, темпоративів і директив полягає в тому, що за своїм лексичним значенням вони зближуються з прислівниками, але, на відміну від останніх, можуть виконувати в реченні функцію підмета; загальними рисами з прислівниками є здатність виступати в ролі обставини, а також відсутність необхідності вживати класифікатори з деякими із таких іменників [59, с. 12]. У ряді джерел локативи і директиви об'єднуються в єдиний клас просторових імен [730, р. 12].

Грамаатичні особливості описуваних іменників у путунхуа полягають у специфіці виконуваних ними синтаксичних ролей [66, с. 15–16]:

- локативами називають іменники, що позначають місце (中国 *Zhōngguó* “Китай”, 北京 *Běijīng* “Пекін”, 亚洲 *Yàzhōu* “Азія”, 飞机场 *fēijīchǎng* “аеропорт”, 车站 *chēzhàn* “вокзал, станція; зупинка”, 公园 *gōngyuán* “парк” тощо); входячи до складу структури 在…… *zài...* або 到…… *dào...*, що відповідає на питання “де?/куди?”, вони можуть виступати у функції обставини або додаткового члена (наприклад, 我在大学学习医学 *Wǒ zài dàxué xuéxí yīxué* “Я вивчаю медицину в університеті”), тоді як інші іменники в даній структурі вимагали б додаткового використання займенника 那儿 *nàr* / 这儿 *zhèr* (тобто: 我在老师那儿学习英语 *Wǒ zài lǎoshī nàr xuéxí yīngyǔ* “Я займаюсь англійською мовою [дома] у вчителя”);
- темпоративи завжди виражають час (今天 *jīntiān* “сьогодні”, 明天 *míngtiān* “завтра”, 去年 *qùnián* “минулий рік”, 下周 *xiàzhōu* “наступний тиждень”, 早上 *zǎoshang* “ранок”, 晚上 *wǎnshang* “вечір” тощо) і, входячи до складу структури 在…… *zài...* або 到…… *dào...*, відповідають на питання “коли?”, або самостійно здатні виступати у функції обставини чи комплементу часу, висловлюючи тимчасову співвіднесеність або часовий відрізок (наприклад, 我晚上要到你那里去 *Wǒ wǎnshang yào dào nǐ nàlǐ qù* “Я прийду до тебе ввечері”);
- директиви вказують як на простір (напрямок руху), так і на час (односкладові директиви путунхуа: 上 *shàng* “зверху; наверх”, 下 *xià* “знизу; вниз”, 前 *qián* “спереду; вперед”, 后 *hòu* “ззаду; назад”, 里 *lǐ* “всередину, всередині”, 内 *nèi* “в, всередині”, 中 *zhōng* “всередині; всередину”, 外 *wài* “зовні; назовні”, 旁 *páng* “збоку; вбік, в сторону”, 左 *zuǒ* “ліворуч; наліво”, 右 *yòu* “праворуч; направо”, 东 *dōng* “[на] схід”, 南 *nán* “[на] південь”, 西 *xī* “[на] захід”, 北 *běi* “[на] північ”; складні директиви утворюються шляхом приєднання до односкладових суфіксів 面 *miàn*, 边 *biān*, 头 *tou*, тобто: 左面 *zuǒmiàn*, 里边 *lǐbiān*, 上头 *shàngtou* тощо); грамаатичні особливості директив у цілому збігаються з грамаатичними особливостями локативів; приєднуючись до іменників, директиви утворюють локативні або темпоративні словосполучення (наприклад, 在出口的右边 *zài chūkǒu de yòubiān* “праворуч від виходу”, 过考试前 *guò kǎoshì qián* “перед складанням іспиту” тощо) [40, с. 74–85].

Директиви не слід плутати с просторовими, що частково співпадають за формою (наприклад, 上海以东 *Shànghǎi yǐdōng* “на схід від Шанхая” тощо), або відверненими (在党的领导之下 *zài dǎng de lǐngdǎo zhīxià* “під керівництвом партії” тощо), утвореними від префіксальних морфем 以 *yǐ* і 之 *zhī* [335, с. 850–854].

1.7. Дистрибутивні і синтаксичні особливості іменників

Дистрибутивні й синтаксичні особливості іменників у цілому (за невеликими винятками) збігаються в путунхуа і у веньяні. Спільними дистрибутивними рисами є здатність приймати перед собою числівники, односкладові вказівні займенники і (тільки в путунхуа) класифікатори, а також нормативна неможливість сполучення іменників з прислівниками [66, с. 17]. При цьому іменники веньяню приймають означення, виражені вказівними займенниками або числівниками, безпосередньо перед собою [680, S. 224], а іменники путунхуа – тільки в поєднанні з відповідним класифікатором. Окремий класифікатор перед іменником вважається граматично ненормативним, хоча в повсякденній розмовній мові таке вживання зустрічається [965, 页 119].

У реченні іменники можуть виконувати шість функцій [66, с. 17–18]:

1. Підмет:

веньянь	путунхуа
鯨非魚也。 <i>Jīng fēi yú yě.</i>	鯨魚不是魚。 <i>Jīngyú bù shì yú.</i>
Кит – не риба.	

2. Іменна частина складеного іменного присудка (в поєднанні зі зв'язкою):

веньянь	путунхуа
中國東亞之最大國也。 <i>Zhōngguó dōngyà zhī zuìdà guó yě.</i>	中国是东亚的最大国家。 <i>Zhōngguó shì dōngyà de zuìdà guójiā.</i>
Китай – найбільша держава Східної Азії.	

Деякі іменники-темпоративи (назви днів тижня, місяців, чисел місяця тощо) в путунхуа можуть самостійно, без допомоги зв'язки, виступати в ролі присудка; це можливо тільки у стверджувальних реченнях [667, S. 224]; у таких стверджувальних висловлюваннях вживання зв'язки також можливе, але в цьому випадку наявність 是 *shì* сигналізує про емпазу, смисловий наголос на присудок:

今天(是)星期天。

Jīntiān (shì) xīngqitīān.

Сьогодні (ж/саме) неділя.

明天(是)六月二十六号。

Míngtiān (shì) liù yuè èr shí liù hào.

Завтра (ж/саме) 22 червня.

3. Додаток (прямий або непрямий; останній може вводитися відповідним прийменником або ж бути безприйменниковим):

веньянь	путунхуа
週人殺王。 <i>Zhōu rén shā wáng.</i>	周人谋杀王。 <i>Zhōu rén móushā wáng.</i>
Люди з [держави] Чжоу вбили правителя.	

4. Означення:

веньянь	путунхуа
先君之思暗。 <i>Xiān jūn zhī sī àn.</i>	先君的思想很模糊。 <i>Xiānjūn de sīxiǎng hěn móhú.</i>
Думки правителів попередніх епох темні (не ясні).	

5. Обставина; інші іменники, крім директив, локативів і темпоративів, у цій функції виступають рідко (також обставина може бути виражена числівниково-предметним, вказівно-предметним/займенниковим або прийменниково-постпозиційним іменним словосполученням):

веньянь	путунхуа
吾日來。 <i>Wú rì lái.</i>	我白天來。 <i>Wǒ báitiān lái.</i>
Я приходив удень.	

6. Комплемент/ додатковий член:

веньянь	путунхуа
渠入天印山。 <i>Qú rù Tiānyìnshān.</i>	他去天印山。 <i>Tā qù Tiānyìnshān.</i>
Він пішов/вирушив у гори Тяньїньшань.	

1.7.1. Особливості функціонування іменників в ролі присудка у веньяні

Основною відмінністю іменного присудка веньяню від такого в путунхуа полягає у відсутності дієслова-зв'язки (на зразок 是 *shì*). Функція іменної предикації виконується часткою 也 *yě* в кінці речення, яка формує силогізм буття “А є Б” [636, р. 67]; морфема 也 *yě* має низку синтаксичних особливостей, які не дозволяють вважати її дієсловом-зв'язкою (хоча деякі дослідники вважають її такою [951, 页 152]). Замість заперечення 不 *bù* перед 是 *shì*, що має місце в путунхуа, у веньяні використовується заперечення 非 *fēi*, що займає місце безпосередньо перед заперечуваним членом. Таким чином, отримуємо базову структуру речення: “А (非 *fēi*) Б 也 *yě*” (пор. з базовою структурою путунхуа: А (不 *bù*) 是 *shì* Б”) [592, р. 263]:

非我也，兵也。

Fēi wǒ yě, bīng yě.

[Це був/зробив] не я, [це була/зробила] зброя.

У ролі іменного присудка може виступати не тільки іменник, а й субстантивована дієслівна фраза або відносна конструкція зі службовим словом 者 *zhě* “те, що; той, який” [925, 页 347]:

畏天者也。

Wèi tiān zhě yě.

Той, що боїться небес.

Службове слово 者 *zhě* може опускатися, якщо відносна конструкція містить службове слово 所 *suǒ* “те, що; той, який”, яке позначає об’єкт дії смислового дієслова [641, S. 211]:

女之所思也。

Nǚ zhī suǒ sī yě.

[Це] той, про кого думає дівчина.

Для утворення питального речення в ранніх текстах на веньяні, наприклад, в “Цзо чжуань” (左傳 *Zuǒzhuan*, “Коментарі Цзо”, бл. 4 ст. до н. е.), після заключної частки 也 *yě* ставиться питальна частка 乎 *hū*. У пізніших текстах замість 也乎 *yě hū* використовуються форми злиття цих двох часток в одну морфему: 與 / 歟 *yú* або 邪 / 耶 *yé*; ці морфеми, судячи з усього, слід вважати діалектними варіантами: в “Лунь Юй” і “Менцзи” зустрічається тільки форма 與 / 歟 *yú*, а форма 邪 / 耶 *yé* домінує в інших текстах періоду Воюючих царств [471, р. 16]:

夫非盡人之子與。

Fū fēi jìn rén zhī zǐ yǔ.

Хіба не всі ми сини людські?

其正色邪。

Qí zhèng sè yé.

Хіба [це] його істинний колір?

В окремих випадках, особливо в “Лунь Юй”, можна зустріти сполучення 也與 *yě yú* замість просто 與 *yú*, що швидше за все пояснюється підсвідомою спробою відновити початкову двоскладову питальну форму при усному відтворенні текстів, тобто має місце прецедент просодичного впливу на граматичну форму [480, р. 11–15].

Частка 夫 *fū*, яка в більшості випадків виступає на початку речення і позначає впевненість мовця в очевидності будь-якого факту (“адже і мені, й кожному ясно, що...”) [211, с. 117], періодично може використовуватися в кінці речення в ролі злиття 不乎 *bù hū*, тобто виражати значення “Хіба не...?”, розташовуючись після іменного присудка з 也 *yě*:

子之力也夫。

Zǐ zhī lì yě fū.

Хіба [це] не ваша заслуга?

Іменник, який виступає в ролі іменного присудка, **може мати означення**, виражені вказівними займенниками 此 *cǐ* “цей”, 是 *shì* “цей; такий”, 斯 *sī* “цей; подібний, такий” чи узагальнюючим займенником 皆 *jiē* “всі; все” (пор. з 都 *dōu* в путунхуа):

斯人也，而有斯疾也。

Sī rén yě, ér yǒu sī jí yě.

У такої людини і така хвороба!

皆古聖人也。

Jiē gǔ shèng rén yě.

[Вони] всі [були] старими мудрецами.

Відзначимо також **роз'яснювальну конструкцію** 是 / 此……也 *shì / cǐ...yě*, яка, укладаючи частину висловлювання в рамку, вказує на висновок (наслідок) з раніше викладеного (“це значить, що...”, “це означатиме, що...”, “отже, ...”). 是 *shì* або 此 *cǐ* завжди стоїть на початку фрази; заперечення 非 *fēi* при необхідності ставиться після підмета [211, с. 130]:

今子欺之，是教子欺也。

Jīn zǐ qī zhī, shì jiào zǐ qī yě.

Якщо зараз ти обдуриш його (сина), то це означатиме, що ти вчиш його обману.

Частки 乃 *nǎi* і 即 *jí* (остання в цьому значенні в класичних текстах зустрічається порівняно нечасто) зберігають своє підсилювальне значення, яке притаманне їм при дієслівному присудку (“саме”, “ніщо інше, як...”). У реченнях з іменним присудком вони розташовуються безпосередньо перед словом, до якого відносяться, а речення закінчується на 也 *yě* [592, р. 266]:

此，乃吾之过也。

Cǐ, nǎi wú zhī guò yě.

Це – [саме] моя [а не чиясь іще] помилка.

Іменний присудок може поєднуватися з низкою модальних і темпоральних **прислівників**, серед яких 必 *bì* “неодмінно, обов’язково”, 誠 *chéng* “дійсно, воістину”, 固 *gù* “звичайно, само собою, обов’язково”, 殆 *dài* “схоже, як ніби; ймовірно”, 亦 *yì* “теж, також”, 又 *yòu* “знову, наново; теж, також” [471, р. 18]:

「……」必勇者也。

[...] bì yǒng zhě yě.

[...] неодмінно буде хтось хоробрий.

固所願也。

Gù suǒ yuàn yě.

[Це], звісно ж, те, що [я] хочу.

Порівняльна конструкція утворюється за допомогою частки 猶 *yóu*, яка в даному випадку має значення не “все ще, як і раніше”, як у реченнях з дієслівним присудком, а значення “бути схожим, бути подібним”. Вона займає місце перед порівнюваним предметом, а речення закінчується на 也 *yě* [642, S. 172]:

其猶龍也。

Qí yóu lóng yě.

Він схожий на дракона.

Морфема 猶 *yóu* не є дієсловом, тому, на відміну від 如 *rú* і 若 *ruò* (дієслів з аналогічним значенням “бути схожим, бути подібним”), 猶 *yóu* не може приймати перед собою заперечення 不 *bù* [585, S. 89–111].

Навіть у класичний період спостерігається періодичне **опущення заключної частки** 也 *yě* в реченнях з іменним присудком (що було більш типово в давньокитайський період); можливо, таке опущення безпосередньо пов’язане з уживанням модального прислівника 必 *bì* “неодмінно, обов’язково” [164, с. 85]:

萬乘之國，弑其君者，必千乘之家。

Wàn shèng zhī guó, shì qí jūn zhě, bì qiān shèng zhī jiā.

У володіннях, які мають десять тисяч бойових колісниць, вбивцями своїх правителів обов'язково будуть сім'ї, які мають по одній тисячї колісниць.

У класичному веньяні **маркером завершеності дії** або становлення якості виступає частка 矣 *yǐ* (пор. з 了 *le* в путунхуа) [574, р.23]. Другим значенням частки 矣 *yǐ* є підкреслення категоричності судження або спонукального відтінку висловлювання (пор. із 啊 *a* в путунхуа), що перекладається на українську мову словами “же”, “ж” [264, с. 251].

При вживанні частки 矣 *yǐ* в реченнях з іменним присудком вона ніколи не слідує безпосередньо після 也 *yě*, а тільки після додаткової частки 已 *yǐ*. Таким чином, повна форма іменного присудка заведеної дії є 也已矣 *yě yǐ yǐ*, проте в реальних текстах вона часто піддається редукції, тобто можна зустріти форми 也已 *yě yǐ*, або навіть просто 已 *yǐ* (останнє можна вважати своєрідною формою злиття 也已 *yě yǐ* в єдиний склад) [475, р. 131]:

是混國也已矣。

Shì hùn guó yě yǐ yǐ.

Це – ввергнута в хаос країна.

У пізніх текстах на веньяні (особливо епохи Сун і Юань) все частіше зустрічається вживання 了也 *liǎo yě* або просто 了 *liǎo* (у міру поступового слабшання предикативної функції 也 *yě*; смислова різниця у вживанні між 了也 *liǎo yě* і 了 *liǎo* до кінця не ясна) замість класичної форми 也已矣 *yě yǐ yǐ*. Крім того, трохи раніше, в епоху Тан, перфектність могла також виражатися морфемою 却 *què* [68, с. 135].

1.7.1.1. Дієслова-зв'язки в класичному веньяні також існували, однак їх вживання носило більш обмежений характер. Суворо кажучи, назвати ці дієслова повноцінними зв'язками не можна з огляду на ті обставини, що у веньяні вони не до кінця втратили своє початкове лексичне значення (тобто їхня повна граматиалізація ще не відбулася), внаслідок чого тією самою морфемою, залежно від контексту і синтаксичної функції, позначалось як повноцінне смислове дієслово, так і дієслово-зв'язка.

До дієслів-зв'язок веньяню слід передусім віднести 為 *wéi* [489, S. 262]. Оскільки основне значення 為 *wéi* – дієслівне (“робити, діяти, функціонувати, діяти як хтось/щось”), то і його зв'язкове вживання володіє відтінком тимчасового буття, обмеженого функціонування, а не іманентної суті, як у випадку з 也 *yě* (пор. з аналогічним значенням 作 *zuò* у зв'язковій функції в путунхуа) [471, р. 20–21]:

子為誰。

Zǐ wéi shuí.

Хто ти?

У відповіді на це питання, швидше за все, мають на увазі посаду, функцію тощо, тобто якийсь тимчасовий стан, тоді як питання про ім'я (тобто про постійну сутнісну ознаку) формулюється 子誰也 *Zǐ shuí yě*.

Починаючи з найдавніших часів (ще з мови інських гадальних написів XIV–XI ст. до н. е.) у зв'язковій ролі періодично спостерігається дієслово 曰 *yǔē*, початкове значення якого – “говорити, сказати”. Виконуючи функцію зв'язки, воно передає сенс “називається” або “званий” [163, с. 69]:

老而無妻曰鰥。

Lǎo ér wú qī yuē guān.

Старий і неодружений [чоловік] називається бобилем.

У докласичному веньяні предикативна конструкція з 也 *yě* була відсутня, а замість неї вживалося “чисте” дієслово-зв’язка 唯 (також 維, 惟) *wéi*, що не має додаткових смислових конотацій. У веньяні пізніших епох, після вкорінення конструкції з 也 *yě*, дієслово-зв’язка 唯 *wéi* отримало відтінок значення “тільки, лише”:

方今唯秦雄天下。

Fāngjīn wéi Qín xióng Tiānxià.

У даний час одне лиш царство Цінь найсильніше у Піднебесній.

Уже в “Менцзи” поширені речення, в яких 也 *yě* позначає іменну предикацію, а 唯 *wéi* виступає в ролі прислівника “тільки” або “воістину”. Сама морфема 唯 *wéi*, поступово виходячи з активного використання, породила безліч похідних морфем. Так, заперечна частка іменників 非 *fēi*, швидше за все, етимологічно походить від сполучення 不唯 *bù wéi*, тобто є їх злиттям у єдиний склад; інші генетично пов’язані слова: 唯 *wéi* “піддакувати”, 雖 *suī* “хоча [б], нехай [би] навіть” [720, р. 40].

1.8. Присвійні конструкції з іменниками

Присвійними конструкціями прийнято називати словосполучення, що складаються з двох чи більше іменників, перший (або кілька перших) з яких є функцією означення до останнього [861, 頁 336]. Означальні відносини, що встановлюються між такими іменниками, можуть носити як оформлений, так і неформований (спеціально не маркований) характер. Варто звернути увагу, що, на відміну від більшості подібного роду випадків у китайській та інших ізолюючих мовах, правила маркування означальних відносин у присвійних конструкціях більш-менш чітко простежуються, що не дозволяє розглядати відсутність формального показника таких відносин як якусь “нульову форму” (як, наприклад, це відбувається з видо-часовими маркерами) [269, с. 245–246].

У всіх ізолюючих мовах Східної Азії існують спеціальні маркери присвійно-означальних відносин. Особливості їх вживання в кожній конкретній мові можуть варіювати, але граматичне значення залишається єдиним – вираз належності в найширшому сенсі, тобто того, що іменнику А належить іменник Б.

У зв’язку з цим можливі дві синтаксичні моделі: а) означення передує означуваному; або б) означення слідує після означуваного. Модель а) характерна для китайської та бірманської мов (ဆရာရဲ့ကား: “машина вчителя”; ရဲ့ – маркер присвійності [593, р. 154]), а модель б) використовується, наприклад, у в’єтнамській (*sách của thư viện* “книга (чия?) бібліотеки”; *của* – маркер присвійності [628, S. 78]), тайській (บ้านของพ่อแม่ “будинок батьків”; ของ – маркер присвійності [451, р. 41]), і кхмерській (លេខទូរស័ព្ទរបស់ខ្ញុំ “мій номер телефону”; របស់ – маркер присвійності [549, р. 160]) мовах.

Функціонально і семантично такі маркери присвійності схожі з відповідними прийменниками в європейських мовах (англ. *the life of a man*, нім. *das Leben von einem Mann/eines Mannes*, фр. *la vie d’un (de + un) homme*, ісп. *la vida de un hombre*, іт. *la vita d’un (di + un) uomo*) і, по суті, виконують функцію, близьку чи аналогічну українському родовому відмінку.

Маркерами присвійності в китайській мові є службове слово 的 *de* в путунхуа і службове слово 之 *zhī* у веньяні [489, S. 334]. Вони займають місце між двома іменниками, позначаючи належність першого іменника – означення (одухотвореного або неживого) другому іменнику – означуваному (знову ж таки, одухотвореному або неживому) в найширшому розумінні: 河(上)的岛 *hé (shàng) de dǎo*/河之洲 *hé zhī zhōu* “острів на річці”, 鲁迅的文章 *Lǔ Xùn de wénzhāng*/鲁迅之文章 *Lǔ Xùn zhī wénzhāng* “твори Лу Сіня” [732, p. 291–296]:

人民群众的创造力是无限的。(毛泽东)

Rénmín qúnzhòng de chuàngzàolì shì wúxiàn de. (Máo Zédōng)

Творчі сили народних мас невичерпні. (Мао Цзедун)

法令者，治之具也。(論語)

Fǎ lìng zhě, zhì zhī jù yě. (Lún Yǔ)

Закони та накази – знаряддя порядку. (“Лунь Юй”)

Службове слово 之 *zhī* іноді використовується і в путунхуа, переважно в діловій документації (双方达成协议遵守本法规定之条件 *Shuāngfāng dáchéng xiéyì zūnshǒu běn fǎ guīdìng zhī tiáojiàn* “Сторони домовилися дотримуватися умов, що встановлені цим законом”) [430, p. 88], а також у складі фразеологізмів-чен’юїв (敬慕之心 *jìngmù zhī xīn* “почуття захоплення”, 一孔之见 *yī kǒng zhī jiàn* “вужкість поглядів; суб’єктивна думка”, 无稽之谈 *wújī zhī tán* “безвідповідальна балаканина, голослівне твердження” тощо) [729, p. 80–81].

Маркери присвійності можуть опускатися, коли означення являє собою незмінну і невідчужувану сутнісну характеристику означуваного, наприклад, матеріал (混凝土墙 *hùnníngtǔ qiáng* “бетонна стіна”), географічне розташування (中国政府 *Zhōngguó zhèngfǔ* “уряд Китаю”) тощо, тобто у випадках семантичного уподібнення іменника-означення імені прикметника.

У деяких випадках маркер присвійності позначає не тільки семантичні відносини власності, а й морфологічні межі слова, відмежовуючи словосполучення типу “означення + означуване” (国家的敌 *guójiā de dí* “ворог держави”) від багатоскладового слова (国家敌 *guójiādí* “ворожу державу”), які, природно, мають різні значення [124, с. 73].

Присвійно-означальні відносини можуть приймати форму т.зв. ускладненого означення, тобто такої синтаксичної побудови, в якій до одного члена речення відносяться кілька означень; при цьому такі означення можуть перебувати в семантичному зв’язку між собою, тобто фактично означувати одне одного [753, 頁 332]:

未来的生活底美丽的幻影也跟着出现了，当然是很夸张的。

(刘震云)

Wèilái de shēnghuó de měilì de huànyǐng yě gēnzhe chūxiàn le, dāngrán shì hěn kuāzhāng de. (Liú Zhènyún)

Слідом за тим виникла гарна фантазмагорія майбутнього життя, звичайно, дуже перебільшена. (Лю Чженьюнь)

У цьому реченні до підмета 幻影 *huànyǐng* “фантазмагорія” відноситься якісне означення 美丽 *měilì* “гарна”, а також присвійне означення 生活 *shēnghuó* “життя”. Останнє, у свою чергу, має при собі відносне означення 未来 *wèilái* “майбутнє”.

2. Займенник / 代词 *dàicí*

2.1. Загальні положення

Займенник – це частина мови, за допомогою якої можна, не називаючи певні предмети і ознаки, вказати ці предмети і ознаки, запитати про них або узагальнити їх. Особливостями китайських займенників є, по-перше, їх нездатність приймати перед собою означення (крім предикативного), а по-друге, їх граматична співвіднесеність з різними частинами мови, що дозволяє деяким дослідникам розглядати займенники як якийсь особливий клас слів-заступників, що розпадається на дві групи: власне займенники і місцепредикативи [81, с. 215].

Граматичні категорії займенників у цілому повторюють такі в іменників: деякі з них (тільки особові і вказівні) можуть мати форму множини, більшість займенників здатні утворювати смислові еквіваленти відмінкових форм з тими ж прийменниками, що й іменники (див. п. 1.5.4.); подібні також і синтаксичні функції (підмет, додаток, означення, іменна частина складеного присудка); особові займенники 3-ї особи розрізняються за статевою належністю [641, S. 59].

За значенням займенники китайської мови поділяються на особові, присвійні, вказівні, означальні, питальні, неозначені та відносні.

У китайській мові немає заперечних займенників. Значення, що передаються займенниками цього класу в українській мові, отримують своє вираження в китайській мові за допомогою невизначених займенників, підсилюючих і заперечних частинок (наприклад, значення українського займенника “ніхто” виражається словами “будь-хто і то не...”) [64, с. 45].

2.2. Особові займенники / 人称代词 *rénchēng dàicí*

Особові займенники заміщають особу. Виділяють особові займенники 1-ї (я/ми), 2-ї (ти/ви/Ви) і 3-ї особи (він/вона/воно/вони), які, у свою чергу, мають форми однини і множини.

2.2.1. В путунхуа використовуються такі особові займенники:

	Однина / 单数 <i>dānshù</i>	Множина / 复数 <i>fùshù</i>
1-ша особа	我 <i>wǒ</i> “я”	我们 <i>wǒmen</i> “ми”
		咱们 <i>zánmen</i> “ми з тобою /з вами”
2-га особа	你 <i>nǐ</i> “ти”	你们 <i>nǐmen</i> “ви”
	您 <i>nín</i> “Ви”	您们 <i>nínmen</i> “Ви”
3-тя особа	他 <i>tā</i> “він”	他们 <i>tāmen</i> “вони” (ч. р.)
	她 <i>tā</i> “вона”	她们 <i>tāmen</i> “вони” (ж. р.)
	它 <i>tā</i> “воно”	它们 <i>tāmen</i> “вони” (с. р.)

Як видно з таблиці, форми множини більшості особових займенників утворюються за допомогою суфікса 们 *men*.

Присвійна форма особових займенників у путунхуа утворюється за допомогою службового слова 的 *de* (我们的大学 *wǒmen de dàxué* “наш університет”, 她的要求 *tā de yāoqiú* “її вимоги” тощо). Його використання в цілому аналогічне іменникам [921, 页 11], за винятком того, що в деяких випадках вживання 的 *de* з іменником залежить від семантики цього іменника. Так, наприклад, якщо іменник означає одухотворену особу, з якою існують дружні або родинні стосунки, службове слово 的 *de* зазвичай опускається: 我朋友 *wǒ péngyou* “мій друг”, 他父亲 *tā fùqīn* “його батько”. За умови подальшого розгалуження присвійного означення службове слово 的 *de* з’єднує два іменники, навіть якщо вони позначають родичів: 我妈妈的兄弟 *wǒ māma de xiōngdì* “[молодший] брат моєї мами” тощо. Крім того, 的 *de* може опускатися перед неживими іменниками, що означають колективну множину людей (фірма, університет, країна тощо): 我们(的)大学 *wǒmen (de) dàxué* “наш університет” [422, p. 113–116].

Примітки:

1. Займенник 咱们 *zánmen* називається інклюзивним особовим займенником і, на відміну від 我们 *wǒmen* “ми”, робить акцент на тому, що це “ми” включає в себе в тому числі й слухача (“ми разом з тобою/з вами”). Слід зазначити, що різниця між 咱们 *zánmen* і 我们 *wǒmen*, за великим рахунком, не надто сувора і в багатьох контекстах вони взаємозамінні. Вживання 咱们 *zánmen* більш характерне для північних діалектів [352, с. 37]. Форма однини 咱 *zán* в сучасній мові практично не використовується [393, p. 29].

2. Займенник 你 *nǐ* “ти” в китайській мові вживається значно ширше, ніж його аналог в українській. На “ти” прийнято звертатися навіть до малознайомих людей, а також до осіб, старших за віком. Ввічливий займенник 您 *nín* “Ви” носить підкреслено ввічливий характер і вживається переважно по відношенню до дуже шанованих людей, до осіб, істотно старших за віком або вищих за матеріальним становищем, в офіційній обстановці при зверненні до судді, лікаря, вчителя тощо [557, p. 46].

Форма множини 您们 *nínmen* “Ви” в сучасній мові використовується рідко. Замість неї у функції форми множини прийнято вживати 各位 *gèwèi* (请各位多多包涵 *Qǐng gèwèi duōduō bāohán* “Прошу у Вас вибачення”), буквально значення якої – “пані і панове; товариші” (各位女士, 各位先生! *Gèwèi nǚshì, gèwèi xiānsheng!* “[Шановні] пані і панове!”) [334, с. 36].

3. Займенник 3-ї особи 它 *tā* / 它们 *tāmen* вживається у мові про неживі предмети (“це”), а також про тварин, птахів тощо; при необхідності внести статеvu відмінність самка тварини, на відміну від самця, може записуватися ієрогліфом 牠. Цей займенник в основному характерний для писемної мови [844, 页 158].

4. Якщо множина 3-ї особи має на увазі змішану чоловічу і жіночу компанію, то прийнято вживати займенник 他们 *tāmen*.

Крім вищевказаних “чистих” особових займенників, у путунхуа існують також кілька підкласів особових займенників, що мають ті чи інші додаткові відтінки значень.

2.2.1.1. Означальні займенники (限定代词 *xiàndìng dàicí*) є різновидом займенників особових і вказують на узагальнено-абстрактну ознаку особи. До означальних займенників відносяться 每 *měi*, 各 *gè* “кожний”; 凡是 *fánshì* “всякий”; 自己 *zìjǐ*, 自家

zìjīā, 自个儿 *zìgèr* “сам; себе”; 任何 *rènhé* “будь-який”; 别的 *bié de*, 人家 *rénjiā*, 旁人 *pángrén* “інші”; 其他 *qítā* (одухотвор.), 其它 *qítā* (неодухотвор., тварин.) “решта”; 一切 *yīqiè* “все, цілком”; 大家 *dàjiā*, 大伙(儿) *dàhuǒ(r)* “всі [присутні/про яких ідеться]” [175, с. 24].

Займенники 自己 *zìjǐ*, 自家 *zìjiā*, 自个儿 *zìgèr* можуть вживатися як в ролі самостійного члена речення (自己的衣服自己洗 *Zìjǐ de yīfu zìjǐ xǐ* “Кожен сам пере свій одяг”), так і в ролі постпозиційного означення до особового займенника (我自己知道 *Wǒ zìjǐ zhīdao* “Я сам знаю”). Будучи абсолютно ідентичними за змістом, вони розрізняються ареалом використання: 自己 *zìjǐ* є нормативним варіантом для путунхуа, 自家 *zìjiā* вживається в південних діалектах, а 自个儿 *zìgèr* – у північних діалектах китайської мови [352, с. 40]; всі вони мають присвійну форму на 的 *de*.

Займенники 每 *měi* і 各 *gè* хоча й перекладаються на українську мову тим самим словом “кожен”, іноді мають різні сфери вживання. Так, слово 每 *měi* передбачає будь-який загалом узятий об’єкт у зазначеному діапазоні, де нестача хоча б одного елемента виключає доцільність вживання даного займенника [876, 页 108]. У цих випадках всезагальність часто підкреслюється прислівником 都 *dōu*:

你说的每一句话我都听到了。

Nǐ shuō de měi yī jùhuà wǒ dōu tīngdào le.

Я зрозумів на слух кожен фразу, виголошену тобою.

Також діапазон об’єктів, що вживаються з займенником 每 *měi*, може бути обмежений конкретною кількістю:

每两个人一本书，请不要多拿。

Měi liǎng gè rén yī běn shū, qǐng bùyào duō ná.

По одній книзі на кожні дві людини; будь ласка, не беріть більше.

У зазначених прикладах вживання займенника 各 *gè* неприпустиме. Займенник 各 *gè* передбачає різні об’єкти в зазначеному діапазоні і не має на увазі обов’язкового ствердження про всі об’єкти даного класу:

我们的大学有来自全国各省的学生。

Wǒmen de dàxué yǒu láizì quánguó gè shěng de xuésheng.

У нашому університеті є студенти з кожної провінції/різних провінцій з усієї країни.

В інших випадках допускається взаємозаміна займенників 每 *měi* і 各 *gè*:

每/各个学校都有人参加这次的会议。

Měi/gè ge xuéxiào dōu yǒurén cānjiā zhè cì de huìyì.

Цього разу в конференції брали участь студенти з усіх навчальних закладів [175, с. 24–25].

Займенники 别的 *bié de*, 人家 *rénjiā* і 旁人 *pángrén* також, частково перетинаючись, мають різні сфери вживання. Їх значення збігаються в сенсі вказівки на деяких невизначених людей:

自己错误时，对别人/旁人/人家没有什么可抱恨的。

*Zìjǐ cuòwù shí, duì bié rén/páng rén/rénjiā méi yǒu shénme kě
bào hèn de.*

Нічого гніватися на інших, коли сам винен.

Займенник 人家 *rénjiā* також може вказувати на конкретних третіх осіб, згаданих раніше [394, р. 116]:

你把东西给人家送回去吧。
Nǐ bǎ dōngxi jǐ rénjiā sòng huíqu ba.
Відішли-но назад речі кому слід.

Займенник 人家 *rénjiā* також може включати того, хто говорить, коли він висловлюється від третьої особи – “дехто” (з натяком на себе). Зазвичай вживається жінками, якщо потрібно надати тону мови характер дружньої образи, кокетливого гніву, ласкавої ніжності тощо [352, с. 38]:

人家歇会儿都不成!
Rénjiā xiē huìr dōu bùchéng!
І відпочити й хвилинки не дадуть!

Займенники 别的 *biéde* і 旁人 *páng rén* виключають мовця і його співрозмовника з кола інших осіб [943, 页 81]:

我们不准拉别人/旁人。
Wǒmen bùzhǔn lā bié rén/páng rén.
Нам не можна втягувати [в це] інших людей [175, с. 25–26].

Займенники 大家 *dàjiā* і 大伙(儿) *dàhuǒ(r)* буквально означають “всі присутні, вся компанія”. У сучасній мові вони вказують на якусь колективну множину, що включає мовця, і вживаються в ролі займенника 2-ї або 3-ї особи множини (“ви [всі]” або ж “вони [всі]”); при відповідному уточненні можливе використання і в 1-й особі (我们大家 *wǒmen dàjiā* “всі ми”). Займенник 大家 *dàjiā* вживається частіше, ніж 大伙(儿) *dàhuǒ(r)* [797, 页 66]:

大家好!
Dàjiā hǎo!
Вітаю вас усіх!

大家都走了。
Dàjiā dōu zǒu le.
Вони всі пішли.

大家都认识他。
Dàjiā dōu rènshi tā.
Ви всі його знаєте/ всі його знають.

大伙儿都这么说。
Dàhuǒr dōu zhème shuō.
Вони всі так кажуть.

2.2.2. У веньяні система особових займенників вирізняється великою різноманітністю, в першу чергу з огляду на те, що в ролі нормативних у різні історичні епохи прийнято було використовувати різні особові займенники [489, S. 411–414].

Займенники 1-ї особи включають в себе класичне 吾 *wú* “я”, новіше 我 *wǒ* “я” (спочатку вживалося тільки як додаток “мене” або “мені”, але в післяханьський період розвинулося в повноцінний займенник), старокитайське 余 / 予 *yú* “я”, використовуване тільки імператором у мові про себе (поч. із дин. Цін) 朕 *zhèn* “я/ми”, вживане аристократами і придворними у мові про себе 寡人 *guǎrén* “я/ми”, вживане тільки жінками 印 *àng* “я/ми”, а також ряд іменників, які вживалися в ролі такого роду займенників з різними відтінками: 臣 *chén* “Ваш покірний слуга”, 妾 *qiè* “Ваша наложниця” (жінка принизливо про себе), 草民 *cǎo mǐn* “проста людина” (скромно про себе у мові з вищестоящими), 弟 *dì* “[Ваш] молодший брат”, 小人 *xiǎo rén* “низька людина” (принизливо про себе при зверненні до влади), 不穀 *bùgǔ* “я/ми” (вживався начальниками, правителями), 孤 *gū* “я/ми” (дрібний князь про себе), 僕 *pú* “[Ваш] слуга”, 竊 *qiè* “я, недостойний” (букв.: “злодій”) та ін. Форми множини утворюються за допомогою стандартних суфіксів, які, тим не менш, не завжди поєднуються з усіма займенниками: 吾等 *wú děng* “ми”, але: 我輩 *wǒ bèi*, 我儕 *wǒ chái* “ми” [402, p. 9–14].

Займенники 2-ї особи – це передусім класичні 爾 *ěr*, 汝 / 女 *rǔ*, 而 *ér*, 若 *ruò* зі значенням однини “ти/Ви”; у докласичну епоху поширені були також давньокитайські займенники 乃 *nǎi* і 戎 *róng* (зневажливе при зверненні чоловіка до молодшого чоловіка, букв.: “зброя”). Для ввічливого звертання до 2-ї особи було прийнято використовувати не займенники, а відповідні іменники в займенниковій функції: 王 *wáng* “Ваша величність” (букв.: “князь, цар”), 君 *jūn* “Милостивий государ”, 公 *gōng* “пан”, 卿 *qīng* “шановний пан”, 子 *zǐ* “високоповажний чоловік; учитель” (також 夫子 *fūzǐ*, 吾子 *wúzi*), 先生 *xiānsheng* “пан” (з’являється в ранній період Воюючих царств). Крім того, залежно від місця в таблиці про ранги, між знаттю і придворними були прийняті звернення 陛下 *bìxià* “Ваша величносте/ його величність”, 殿下 *diànxia* “Ваша світлосте/ його світлість” (про князів), 閣下 *géxià* “Ваша милосте/ його милість” (про міністрів, воєначальників), 足下 *zúxià* “милостивий пане” (про чиновників рангом нижче) [912, 頁 49–50].

Займенників 3-ї особи в сучасному розумінні (тобто в тому вигляді, в якому вони присутні в путунхуа) у веньяні немає; при необхідності вираження в текстах протиставлення або смислового виділення в цій функції вживалися вказівні займенники (до прикладу, в “Лунь Юй”: 是王與 *Shì wáng yǔ* “Хіба він – правитель?”, где 是 *shì* – вказівний займенник “цей”) [592, p. 144]. Повноцінні займенники 3-ї особи (他 *tā*, а також діалектні 渠 *qú* “він”, 伊 *yī* “вона”) починають з’являтися в середньокитайський період [106, с. 133].

Найближче до особових займенників 3-ї особи за значенням і вживанням у класичному веньяні стоять наступні морфемі [471, p. 78–83]:

- 之 *zhī* виконує практично виключно роль прямого або непрямого додатка (“його/її”, “йому/їй”, “з ним/нею” тощо), наприклад: 見之 *jiàn zhī* “бачити його (це)”, 與之同命 *yǔ zhī tóng mìng* “ділити з ним його долю” тощо; в текстах до періоду Хань 之 *zhī* зазвичай опускалось після 以 *yǐ*, а також із запереченнями 不 *bù*, 勿 *wù*, 無 / 毋 *wú* і 弗 *fú*; крім того, для 之 *zhī* були типовими форми злиття з прийменниками: форма 諸 *zhū* – це злиття 之 *zhī* з 乎 *hū* або 於 *yú*, форма 旃 *zhān* – злиття 之 *zhī* з 焉 *yān*, форма 奈何 *nàihé* – злиття від 若之何 *ruò zhī hé* тощо;

- 其 *qí* має присвійне значення “його; її; їхні” (各盡其力 *Gè jìn qí lì* “Кожен віддає всі свої сили”) а також, у деяких контекстах, вказівне “цей/ці” (查無其事 *Chá wú qí shì* “При перевірці ці факти не підтвердились”);
- 焉 *yān* є злиттям прийменника 於 *yú* з займенником 之 *zhī*, тобто замінює непря- мий додаток у 3-й особі (“на цьому”, “з цим”, “сюди/звідси”, “тут/там”, “для цього/ нього”, “до цього/нього” тощо): 天下歸焉 *Tiānxià guī yān* “вся Піднебесна перейде до нього”; 雉兔者往焉 *Zhì tù zhě wǎng yān* “Мисливці на фазанів і зайців ходили туди”;
- 然 *rán*, яке називають субститутором, замінює собою будь-яке означення (одно- складове або таке, що складається з цілого словосполучення) і має значення “так, таким чином; такий” [754, 頁 458]: 只知其所當然, 不知其所以然 *Zhǐ zhī qí suǒ dāng rán, bù zhī qí suǒ yǐ rán* “Знаю тільки, що це повинно бути так, але не знаю, чому воно так”;
- 雲 *yún* за семантикою нагадує 然 *rán* – воно теж замінює означення, але означає не просто “таким чином; такий”, а “так, як [ти/Ви/він/вона] сказав”, “такий, як було сказано (описано)”: 子之言雲, 又焉用盟 *Zǐ zhī yán yún, yòu yān yòng méng?* “[Раз] Ваші слова такі [як Ви сказали], як вже тут укладати договір про союз?”;

Присвійна форма особових займенників у веньяні утворювалася за допомогою службового слова 之 *zhī*, однак, на відміну від 的 *de* в путунхуа, сфера використання 之 *zhī* з особовими займенниками дуже обмежена, оскільки в більшості випадків семантика цих особових займенників сама по собі вже достатня для передачі значення присвійності (тобто 吾 *wú*, наприклад, одночасно означає як “я”, так і “мій” тощо) і, відповідно, вживання 之 *zhī* носило б надлишковий характер [720, p. 152].

2.2.2.1. Зворотні займенники (зі значенням “сам; себе”) у веньяні представлені морфемами 己 *jǐ* (може виконувати функцію підмета, доповнення або означення, наприклад: 己所不欲勿施於人 *Jǐ suǒ bù yù wù shī yú rén* “Не роби іншому того, чого не бажаєш собі”), 自 *zì* (займає місце тільки безпосередньо перед дієсловом, наприклад: 自作自受 *zì zuò zì shòu* “сам зробив, сам і розгрібай), і 身 *shēn* (буквальне значення – “тіло; персона”, наприклад: 以身作則 *yǐ shēn zuò zé* “подавати особистий приклад”) [454, p. 59–71].

2.2.2.2. Сполучуваність заперечних морфем з особовими займенниками відображає загальні синтаксичні особливості веньяню. У функції доповнення особовий за- йменник займає місце між запереченням і дієсловом:

父母之不我愛。

Fùmǔ zhī bù wǒ ài.

Мої батьки мене не люблять.

У заперечних реченнях з 不 *bù*, 勿 *wù*, 無/毋 *wú* і 弗 *fú* займенник 之 *zhī* зазвичай опускався, за винятком випадків, коли в реченні містилася частка 矣 *yǐ* (聖人吾不得而見之矣 *Shèngrén wú bù dé ér jiàn zhī yǐ* “Абсолютно мудрої людини мені бачити не доводилося”) [483, p. 63–86]; в заперечних реченнях з 未 *wèi* і 莫 *mò* займенник 之 *zhī* зберігався і займав місце між запереченням і дієсловом (臣未之聞也 *Chén wèi zhī wén yě* “Ваш покірний слуга ніколи не чув про них”) [951, 頁 61].

2.3. Вказівні займенники / 指示代词 *zhǐshì dàicí*

Вказівні займенники – клас займенників, що вказують на те, який об’єкт має на увазі мовець, а також на розташування об’єкта щодо мовця (або адресата) [504, р. 2]. Вказівні займенники виконують не тільки дейктичну, але й анафоричну функцію.

2.3.1. В путунхуа вказівні займенники поділяються на два типи (ті, що вказують на близько розташований об’єкт і на далеко розташований об’єкт) і на чотири семантичні групи залежно від об’єкта вказівки [352, с. 40]:

	Вказівка на близький об’єкт	Вказівка на дальній об’єкт
Вказівка на людей, тварин або предмети	这 <i>zhè/zhèi</i> “це; цей”	那 <i>nà/nèi</i> “те; той”
Вказівка на місце	这里 <i>zhèlǐ</i> , 这儿 <i>zhèr</i> “тут; сюди”	那里 <i>nàlǐ</i> , 那儿 <i>nàr</i> “тут; сюди”
Вказівка на час	这会儿 <i>zhèhuìr/zhèhuǐr</i> “в цей час”	那会儿 <i>nàhuìr/nàhuǐr</i> “в той час”
Вказівка на характер, спосіб, ступінь	这么 <i>zhème</i> “таким чином; настільки”, 这样 <i>zhèyàng</i> “так, такий”, 这么样 <i>zhèmeyàng</i> “до такого ступеня, таким чином”	那么 <i>nàme</i> “таким чином; настільки”, 那样 <i>nàyàng</i> “отак, отакий”, 那么样 <i>nàmeyàng</i> “до такого ступеня, таким чином”

Вказівні займенники в реченні заміщають іменники, дієслова, прикметники і прислівники ступеня, виступаючи у функції підмета, означення або обставини. Вибір вказівного займенника залежить від позиції мовця. Наприклад, щоб підкреслити, що дія мала місце в минулому або на далекій відстані, мовець скористається займенником із значенням дальності 那 *nà*; якщо, з його точки зору, час дії ще не закінчився або закінчився нещодавно, або дія відбувається в даному місці, то він скористається займенником із значенням близькості 这 *zhè* [175, с. 26]:

这是谁?

Zhè shì shuí.

Це хто?

那是他的东西

Nà shì tā de dōngxi.

То – його речі.

那里气候怎么样?

Nàlǐ qìhòu zěnmeyàng?

Яка там погода?

这儿蚊子太多了。

Zhèr wénzi tài duō le.

Тут надто багато комарів.

你这会儿有空吗?
Nǐ zhèhuìr yǒu kòng ma?
Ти зараз/у даний момент вільний?

我不好意思那么说。
Wǒ bù hǎo yìsi nàme shuō.
Мені незручно так говорити.

我恍然大悟他为什么这样做。
Wǒ huǎng rán dà wù tā wèishéme zhèyàng zuò.
Я зненацька зрозумів, чому він так вчинив.

Вимова *zhèi* і *nèi* (історично дана вимова сходить до стягнення 这一 *zhè yī* і 那一 *nà yī* в єдиний склад [443, р. 101]) у сучасній мові використовується рідше, ніж *zhè* і *nà*.

Форми 这里 *zhèlǐ* і 那里 *nàlǐ* вважаються більш літературними, а форми 这儿 *zhèr* і 那儿 *nàr* – більш розмовними. Якщо ці займенники вказують на місце дії (тобто відповідають на питання “де?”), перед ними вживається прийменник 在 *zài* [444, р. 40]:

我在这儿工作。
Wǒ zài zhèr gōngzuò.
Я працюю тут.

我在那儿买东西。
Wǒ zài nàr mǎi dōngxi.
Я роблю покупки там.

Коли вказівні займенники 这 *zhè* і 那 *nà* виконують функцію означення, вони, як правило, приймають після себе рахівні слова; в цьому випадку дані займенники часто вимовляються як відповідно *zhèi* і *nèi*: 这个男人 *zhè/zhèi ge nánrén* “цей чоловік”, 那辆汽车 *nà/nèi liàng qìchē* “той автомобіль” тощо [729, р. 61].

Вказівні займенники 这里 *zhèlǐ*/那里 *nàlǐ* і 这儿 *zhèr*/那儿 *nàr* можуть слідувати після особових займенників, при цьому такі сполучення висловлюють значення “у мене тут”, “у вас там” тощо [997, 页 237]:

他在我们这里当教练。
Tā zài wǒmen zhèlǐ dāng jiàoliàn.
Тут у нас він значиться як інструктор.

Множину можуть мати тільки займенники 这 *zhè* і 那 *nà*, але ця множина носить факультативний характер. Вказівка на множину використовується в разі, коли факт цієї множини необхідно підкреслити, зробити на ньому акцент і тільки якщо вона **не** виражається іншими методами (суфіксом 们 *men*, числівниками тощо). Для морфологічного позначення множини використовується суфіксальна морфема 些 *xiē* (тобто, відповідно, 这些 *zhèxiē* “ці”, 那些 *nàxiē* “ті”: 这些人 *zhèxiē rén* “ці люди”, 那些东西 *nàxiē dōngxi* “ті речі” тощо). Після цього може вживатися рахівне слово, проте в цьому випадку значення даних форм змінюється; наприклад, 这些个 *zhèxiē ge* означає не “ці”, а “(на)стільки, так багато” (这些个东西我一个人拿不起来 *Zhèxiē ge dōngxi wǒ yī gè rén nà bù qǐlái* “Таку кількість речей мені одному не підняти”) [544, S. 52].

В офіційно-діловому стилі путунхуа можуть вживатися також вказівні займенники веньяню 此 *cǐ* “це; цей”, 该 *gāi* “те; той, вищевказаний”, 本 *běn* “даний; той, про який ішлося”. Після цих займенників у ролі означення рахівні слова не вживаються: 此事 *cǐ shì* “ця справа”, 该员 *gāi yuán* “вищевказана офіційна особа”, 本地方 *běn dìfang* “дане місце” тощо [511, р. 93].

2.3.2. У веньяні вказівні займенники теж поділяються на два типи (вказують на близько розташований об’єкт і на далеко розташований об’єкт), проте, на відміну від путунхуа, чіткого й однозначного розмежування на семантичні групи залежно від об’єкта вказівки не спостерігається [596, р. 77].

Серед вказівних займенників веньянь потрібно відзначити наступні [471, р. 85–90]:

- 是 *shì* “це, цей; те, той”; займенник, що не має конкретизації за відстанню (тобто означає як “це [й]”, так і “то [й]”), в реченні може виступати в ролі підмета (найчастіше, особливо в конструкції буття з 也 *yě*, в тому числі дублюючи раніше згаданий підмет, виражений словосполученням: 是謂棄之也 *Shì wèi qì zhī yě* “це [значить] зрадити його” тощо) або доповнення, а також входить до складу численних сполучних виразів на кшталт 是故 *shì gù* “з цієї причини, внаслідок цього”, 於是 *yú shì* “і тоді, після цього; тому; в результаті”, 是以 *shì yǐ* “з цієї причини, внаслідок цього, ось чому” тощо;
- 此 *cǐ* “це, цей; тут”; займенник ближнього плану, здатний виконувати функцію підмета (此善於金 *Cǐ shàn yú jīn* “Це ліпше від золота”), доповнення (見彼而不見此 *Jiàn bǐ ér bù jiàn cǐ* “Бачити одне (те) і не бачити іншого (цього)”) або означення (此人 *cǐ rén* “ця людина”);
- 彼 *bǐ* “те, той; там; він/вона”; займенник далекого плану, здатний виконувати функцію підмета (彼不行 *Bǐ bù xíng* “Те – не дозволено”), додатка (我在彼三載 *Wǒ zài bǐ sān zài* “Я прожив там три роки”) або визначення (彼人 *bǐ rén* “Та людина”), а також, на відміну від 此 *cǐ*, функцію особового займенника 3-ї особи (彼丈夫也 *Bǐ zhàngfū yě* “Він – благородний муж”), в тому числі і в присвійній формі 彼之 *bǐ zhī* “його/її”, стаючи, таким чином, синонімом 其 *qí*;
- 斯 *sī* “це, цей; тут”; вживається замість 此 *cǐ* в “Лунь юй” і, епізодично, в “Мен-цзи”; крім того, може мати присвійне значення (如矢斯棘 *Rú shǐ sī jí* “Як стріла його рух швидкий”) [720, р. 149];
- 茲 *zī* “це, цей”; найдавніший вказівний займенник, відомий ще з архаїчного періоду давньокитайської мови [164, с. 37], періодично зустрічається і в класичних текстах на веньяні (茲理易明 *Zī lǐ yì míng* “Цей принцип (резон) легко зрозумілий”) [489, S. 339];
- 時/寔 *shí* “це, цей; те, той”; періодично зустрічається в докласичних текстах (寔來者何 *Shí lái zhě hé* “Хто цей, котрий прийшов?”), генетично пов’язаний, мабуть, із 是 *shì* в плані спільного походження від стародавнього кореня **ʃ-* [568, р. 64];
- 夫 *fū* “те, той; він”; також типовий для докласичних текстів (夫二人者, 魯國之臣 *Fū èr rén zhě, Lǔ guó zhī chén* “Ті двоє людей – піддані Лу”), має спільне походження з 彼 *bǐ* від стародавнього кореня **piǎ* [568, р. 87–88];
- 爾 *ěr*, 若 *ruò* “це те; це той”; у давньокитайській мові і ранньому веньяні ці морфеми вживалися в тому числі й у ролі вказівних займенників (夫子何善爾也 *Fūzǐ hé shàn ěr yě?* “Чому Ви, учителю, схвалюєте це?”). Але в класичному веньяні таке вживання вже носило епізодичний характер [680, S. 48];

- 然 *rán* “це; таке; так”; вказівний займенник, який часто називають вербальним субститутором, оскільки він замінює не іменник, а дієслово, прикметник або ж ціле закінчене речення, тобто співвідноситься з дією або якістю (子無然 *Zǐ wú rán* “Не чини так”) [362, с. 73–74]; функціонально 然 *rán* можна порівняти з корейськими словами типу 이렇다, 그렇다, 저렇다, які формально є дієсловами, проте мають займенникову семантику [120, с. 262–263].

2.4. Питальні займенники / 疑问代词 *yíwèn dàicí*

Питальні займенники – клас займенників, які означають, що мовець не в змозі ідентифікувати об’єкт або його властивості і спонукає слухача допомогти йому здійснити цю ідентифікацію. У китайській мові питальні займенники генетично пов’язані з невизначеними, заперечними і відносними. У звуковому відношенні вони являють собою омоніми, а на письмі позначаються тими самими ієрогліфами; значення в кожному конкретному випадку встановлюються за контекстом [64, с. 46].

2.4.1. В путунхуа виділяють наступні вісім семантичних груп питальних займенників [175, с. 27–28]:

Тема питання	Питальний займенник
Особа	谁 <i>shuí/shéi</i> “хто?” 什么人 <i>shénme rén</i> “що за людина?”
Належність особі	谁的 <i>shuí de/shéi de</i> “чий?”, 什么人的 <i>shénme rén de</i> “чий?”
Предмет, явище	什么 <i>shénme</i> “що?” 哪 <i>nǎ/něi</i> “який?; який [із]?”
Місце або напрямок (з відповідним прийменником)	哪儿 <i>nǎr</i> / 哪里 <i>nǎlǐ</i> “де?; куди?” 什么地方 <i>shénme dìfang</i> “де?; куди?” 何处 <i>héchù</i> “де?; куди?” 何所 <i>hésuǒ</i> “де?; куди?”
Час	什么时候 <i>shénme shíhou</i> “коли?” 多少时候 <i>duōshǎo shíhou</i> “в який час?” 多少时间 <i>duōshǎo shíjiān</i> / 多长时间 <i>duōcháng shíjiān</i> “як довго?” 几点 <i>jǐdiǎn</i> “котра година?” 几时 <i>jǐshí</i> “коли?; в який час?” 多会儿 <i>duōhuìr</i> “як швидко?” 多久 <i>duōjiǔ</i> “як давно?” 哪会儿 <i>nǎhuìr/nǎhuǐr</i> “коли?; в який час?”
Характер, стан, відношення, спосіб, міра/ступінь	多 <i>duō</i> “наскільки?” 怎么样 <i>zěnmeyàng</i> “як?; яким чином?” 怎么 <i>zěnmé</i> “1. як?; яким чином?; 2. що за?” 怎样 <i>zěnyàng</i> “1. як?; яким чином?; 2. який?” 如何 <i>rúhé</i> “1. як?; яким чином?; 2. який?” 哪样 <i>nǎyàng</i> “якого виду/роду?” 划地 <i>chāndì</i> “як?; яким чином?”

Тема питання	Питальний займенник
Кількість	多少 <i>duōshǎo</i> “скільки?” 几 <i>jǐ</i> “скільки?”
Мета, причина	为什么 <i>wèishénme</i> “чому?” 怎么 <i>zěnmē</i> “чому ж?; як же?; що ж?” 干吗 (також 干嘛) <i>gànmá</i> / 干(什)么 <i>gàn(shén)me</i> “навіщо?” 为何 <i>wèihé</i> “чого?; чому?” 何以 <i>héyǐ</i> “чому ж?; з якої ж причини?” 胡 <i>hú</i> /何故 <i>hégù</i> “з якої причини?; чому?”

Примітки:

1. Поліморфемні займенники 什么时候 *shénme shíhou* “коли?”, 多少时候 *duōshǎo shíhou* “в який час?”, 多少时间 *duōshǎo shíjiān* / 多长时间 *duōcháng shíjiān* “як довго?” і 什么地方 *shénme dìfang* “де?” являють собою єдине ціле і в такій функції не можуть розриватися на складові компоненти [456, p. 232–233].

2. Займенник 谁 “хто?” має дві вимови: більш літературну *shuí* та більш розмовну *shéi*; остання в сучасній мові зустрічається частіше [821, 页 39]. Вимова займенника 哪 (*nǎ* або *něi*) регламентується тими ж міркуваннями, що 这 *zhè/zhèi* і 那 *nà/nèi* (див. п. 2.3.1.). Аналогічно вказівним займенникам місця, варіант питального займенника “де?” 哪儿 *nǎr* вважається більш розмовним, ніж 哪里 *nǎlǐ* (див. там само).

3. Займенники 何处 *héchù* “де?; куди?”, 何所 *hésuǒ* “де?; куди?”, 如何 *rúhé* “1. як?; яким чином?; 2. який-бо?”, 划地 *chāndì* “як?; яким чином?”, 为何 *wèihé* “чого?; чому?”, 何以 *héyǐ* “чому ж?; з якої ж причини?” і 胡 *hú* / 何故 *hégù* “з якої причини?; чому?” запозичені з веньяню. У розмовній мові вони вживаються рідко і характерні переважно для художньої літератури або публіцистики; при використанні в усній живій мові вони, як правило, мають додатковий емоційно-емфатичний відтінок [263, с. 462]:

错在何处?

Cuò zài héchù?

[Та] де ж [ця] помилка?!

4. Різниця між займенниками 什么时候 *shénme shíhou* “коли?”, 多少时候 *duōshǎo shíhou* “в який час?” і 多少时间 *duōshǎo shíjiān* / 多长时间 *duōcháng shíjiān* “як довго?” полягає в характері тимчасового плану, що виражається: для 什么时候 *shénme shíhou* це питання про момент часу, часову точку в найширшому сенсі цього слова; для 多少时候 *duōshǎo shíhou* – про конкретну точку у часі; для 多少时间 *duōshǎo shíjiān* / 多长时间 *duōcháng shíjiān* – про кількість часу, тобто про тривалість [667, S. 252–255].

5. Займенник 怎么样 *zěnmeyàng* “як?; яким чином?” у різних діалектах має безліч синонімів, наприклад, шанхайське 哪能 *nǎnéng* / 怎么能 *zěnmē néng*, сичуаньське 咋样 *zǎ yàng*, харбінське 肿么样 *zhǒngmeyàng* та ін. [678, S. 359].

6. Займенники 什么 *shénme* і 哪 *nǎ/něi* в більшості випадків перекладаються українською однаково (“що?”) і в багатьох контекстах вживаються однаково. Однак різниця між ними все-таки існує і полягає у двох моментах: а) 什么 *shénme* позначає загальне питання про неживий предмет, на який потрібна описова відповідь, тоді як 哪 *nǎ/něi* виражає значення вибору з кількох предметів (“який з...?”) і передбачає відповідь

“цей/той” або відповідь, що містить характерну відмітну ознаку; б) займенник 哪 *nǎ/něi* вимагає (за винятком деяких окремих випадків) вживання після себе рахівного слова, в той час як після 什么 *shénme* рахівні слова не вживаються [334, с. 44]. Порівняйте:

А: 晚上的舞会, 你打算穿什么去?

Б: 我打算穿小礼服。你看, 我有好几件, 你说, 我应该穿哪件?

А: *Wǎnshàng de wǔhuì, nǐ dǎsuan chuān shénme qù?*

Б: *Wǒ dǎsuan chuān xiǎo lǐfú. Nǐ kàn, wǒ yǒu hǎojiǐ jiàn, nǐ shuō, wǒ yīnggāi chuān nǎ jiàn?*

А: **Що** ти збираєшся надягти на вечірку сьогодні увечері?

Б: Я надіну вечірнє плаття. Подивись, у мене є декілька. Скажи, **яке** [з них] мені надягти?

7. Значення українського “чому?” по-китайськи може бути передано займенником 为什么 *wèishénme* або займенником 怎么 *zěnmě*. Вживання 为什么 *wèishénme* висловлює чисту причину, а 怎么 *zěnmě*, крім власне причини, свідчить про явне здивування, зачудування [352, с. 42] (у даному випадку воно фактично синонімічне емпатичному питальному займеннику 何以 *héyǐ* “чому ж?; з якої ж причини?”). Від двох вищезгаданих займенників слід відрізнити займенник 干吗 / 干嘛 *gànmá* “навіщо?; для чого?”, яке виражає скоріше не причину, а мету дії; в розмовній мові замість 干吗 / 干嘛 *gànmá* можуть використовуватися синонімічні вирази 做什么 *zuò shénme* або 干什么 *gàn shénme*, які буквально означають “щоб зробити що?” [698, р. 315–316]. Порівняйте:

为什么 <i>wèishénme</i>	怎么 <i>zěnmě</i>	干吗 <i>gànmá</i>
你为什么来? <i>Nǐ wèishéme lái?</i>	你怎么来? <i>Nǐ zěnmě lái?</i>	你来干吗 / 做什么? <i>Nǐ lái gànmá / zuò shénme?</i>
З якої причини ти прийшов? / Що змусило тебе прийти?	Але чому ж ти прийшов [а не хтось інший, наприклад; тебе я побачити зовсім не очікував]?!]	З якою метою ти прийшов? / Ти прийшов, щоб зробити що?

8. Займенник 怎么样 *zěnmeyàng* “як?; яким чином?” вживається в реченнях з дієслівним присудком (你最近怎么样? *Nǐ zuìjìn zěnmeyàng?* “Як ся маєш (останнім часом)?”), тобто характеризує дію, а не ознаку.

9. Питання про ступінь прояву якості (“наскільки?”) задається за допомогою 多 *duō*; перед 多 *duō* може опціонально вживатися 有 *yǒu*, якщо питання стосується іменника (他家(有)多大? *Tā jiā (yǒu) duō dà?* “Наскільки великим є його будинок?”). Морфема 多 *duō* спочатку – прикметник зі значенням “багато, у великій кількості”, який в даному випадку піддається граматичній конверсії (функціонального переходу в іншу частину мови) і виступає в ролі питального займенника; такого роду випадки дуже часті в путунхуа і надзвичайно поширені у веньяні [737, р. 313–314].

10. Різниця між питаннями з 什么时候 *shénme shíhòu* і 几点 *jǐdiǎn* полягає в ступені конкретизації: в той час як перше означає “коли?”, друге звужує семантику питання до “о котрій годині?”. Наприклад, відповіддю на питання 我们什么时候出发? *Wǒmen shénme shíhòu chūfā?* “Коли ми вирушаємо?” може бути як точний час, так і слова “скоро”, “завтра” тощо; питання 我们几点出发? *Wǒmen jǐdiǎn chūfā* “О котрій годині ми

вирушаємо?” вимагає точної вказівки часу. Аналогічно: 现在几点钟? *Xiànzài jǐdiǎn zhōng?* “Котра зараз година?”.

11. Питальний займенник 多少 *duōshao* “скільки?” використовується в разі, якщо відповідь передбачає кількість більше 10; після 多少 *duōshao* рахівні слова, як правило, не використовуються (іноді їх можуть вживати з ритмічних міркувань або для смислового акценту): 这个学校有多少(个) 学生? *Zhè ge xuéxiào yǒu duōshao (ge) xuésheng?* “Скільки учнів у цій школі?”. Крім того, 多少 *duōshao* може вживатися у стверджувальних реченнях у значенні “частково, до певної міри, більш-менш”: 情况多少有些改善 *Qíngkuàng duōshao yǒuxiē gǎishàn* “Становище більш-менш покращилося”.

Питальний займенник 几 *jǐ* “скільки?” передбачає у відповіді кількість менше 10; вживання рахівного слова після 几 *jǐ* є обов’язковим: 你有几个孩子? *Nǐ yǒu jǐ ge hái zi?* “Скільки у тебе дітей?” [698, р. 313–314].

2.4.2. У веньяні питальні займенники поділяються на три семантико-етимологічні групи: а) займенники, які стосуються конкретних осіб і сходять до середньокитайського початкового 誰 *shuí*, 孰 *shú*, 疇 *chóu*); б) займенники, що відносяться до предметів і до середньокитайського початкового 何 *hé*, 奚 *xī*, 曷 *hé*, 胡 *hú*, 盍 *hé* та ін., а також похідні сполучення з 何 *hé*: 何處 *héchù* “де?”, 何必 *hébi* “навіщо?” та ін.); в) займенники, що сходять до прийменника 於 *yú* і утворені від нього шляхом додавання додаткових елементів (安 *ān*, 焉 *yān*, 惡 *wū*, 惡乎 *wūhū*) [471, р. 91].

У середньокитайський період відзначається поява питальних займенників 甚麼 *shénme* / 甚的 *shénde* “що?” і 誰人 *shuírén* / 甚(麼)人 *shén(me)rén* / 何人 *hérén* / 兀誰 *wùshuí* “хто?” [106, с. 127–133].

Розглянемо докладніше основні питальні займенники веньяню [840, 頁 57–59]:

- 誰 *shuí* “хто?” може виконувати функцію підмета або доповнення, завжди передує дієслову, але слідує після прийменника 於 *yú* або зв’язки 為 *wéi* (子為誰 *Zǐ wéi shuí* “Ви хто?”), у значенні присвійності приймає після себе службове слово 之 *zhī*: 是誰之過與 *Shì shuí zhī guò yǔ* “Чия це помилка?” (у текстах пізнього Хань 之 *zhī* зазвичай опускається: 誰過 *Shuí guò* “Чия помилка?”) [552, р. 151]; етимологічно пов’язаний займенник 疇 *chóu* можна вважати діалектним варіантом 誰 *shuí* [720, р. 140];
- 孰 *shú* “хто?; котрий із двох?” позначає вибір з двох (зрідка й більше) осіб, у реченні виступає в основному в ролі підмета (孰能任此事 *Shú néng rèn cǐ shì* “Хто [з них] здатний відати цими справами?”), додатком буває дуже рідко; в деяких випадках замінює займенник 何 *hé* “що?”, оскільки останній не може бути підметом (和與金, 孰貴 *Hé yǔ jīn, shú guì* “Мир чи гроші – що дорожче?”) [592, р. 70];
- 何 *hé* “що?; як?” є основним питальним займенником для неживих предметів; у реченні виконує роль додатка (卿欲何言 *Qīng yù hé yán* “Що Ви хочете сказати?”), іменної частини складеного іменного присудка у формі 何也 *hé yě* / 何與 *hé yǔ* або обставини, при цьому перекладається “як?” або “чому?” (是何楚人之多 *Shì hé Chǔ rén zhī duō* “Чому б було [тут] так багато людей (воїнів) царства Чу?”) [264, с. 266–267]; в ролі підмета не вживається і замінюється займенником 孰 *shú*; завжди передує дієслову (крім випадків, коли дієслово приймає два додатки [489, S. 428]: 謂之何 *Wèi zhī hé* “Як назвати його?”), але слідує після прийменника 於 *yú* або зв’язки 為 *wéi*; виступає основою для численних похідних двоскладових питальних

займенників типу 何處 *héchù* “де?”, 何必 *hébì* “навіщо?”, 何人 *hé rén* “хто?”, 何如 *hé rú* “який-бо?; як-то [буде, якщо...]?” та ін.;

- 奚 *xī* “що?; який?” передусе дієслову або прийменнику і виконує функцію додатка (於將奚先 *Yú jiāng xī xiān* “Із чого Ви збираєтеся почати?”); в позиції перед дієсловом може також висловлювати значення “чому?” (子奚苦之悲也 *Zǐ xī kǔ zhī bēi yě* “Чому Ви так побиваєтеся про це?”), а в позиції безпосередньо перед іменником – “який?; що за...?” (奚故 *xī gù* “яка причина?; чому?”, 奚時 *xī shí* “який час?; коли?” тощо) [991, 頁 117];
- 曷 *hé* “що?; який?” у докласичному веньяні було повним еквівалентом займенника 何 *hé*, але поступово була витіснена ним у цьому значенні; у веньяні класичному переважає вживання 曷 *hé* в риторичних питаннях зі значенням а) “що [ж]?; який [же]?” (曷月子還歸哉 *Hé yuè zǐ huán guī zāi* “В якому ж місяці додому я вернуся?!); б) “хіба [ж]?” (曷若是而可以持國乎 *Hé ruò shì ér kěyǐ chí guó hū* “[Так] хіба ж можна таким чином утримати державу?!); в) або “чому [ж]?” (若曷弗告朕 *Hé fú gào zhèn* “Чому ж ти не сказав мені про це?”) [720, р. 144];
- 胡 *hú* може функціонувати або як питальний займенник “що?; який?; як?” (胡可比也 *Hú kě bǐ yě* “Як можна [іх] порівнювати?”), або як форма стягнення від 何故 *hé gù* “з якої причини?; чому?” (汝胡執人於王宮 *Rǔ hú zhí rén yú wáng gōng* “Чому ти затримав [цю] людину в палаці вана?”) [610, р. 238];
- 盍 *hé* являє собою стягнення від 何不 *hé bù* і може мати як пряме значення “чому [ж]?” (雲盍樂 *Yún hé lè* “Чому ж ти невеселий?”), так і риторичне “чому б [не]...?” (盍發將而擊之 *Hé fā jiāng ér jī zhī* “Чому б не послати полководця і не завдати [ворогові] удару?”);
- 焉 *yān* і 安 *ān* аналогічні за змістом, але друге зустрічається рідше; дані займенники можуть означати “де?; куди?; звідки?” (人焉廋哉 *Rén yān sōu zāi* “Куди ж сховатися людини?!”) або “як?; яким чином?” (焉能如此 *Yān néng rú cǐ* “Як же це можна?!”), частіше з риторично-окличним відтінком; на відміну від 焉 *yān* в ролі вказівного займенника “тут; там”, що завжди слідує після дієслова, питальний займенник 焉 *yān* завжди дієслову передусе [671, р. 129];
- 惡 *wū*, 惡乎 *wūhū* виражають значення, аналогічне 於何 *yú hé*, тобто “як?; яким чином?; де?; в чому?” (君子去仁, 惡乎成名 *Jūn zǐ qù rén, wūhū chéng míng* “Якщо досконала людина відмовиться від гуманності, то чим же виправдає вона свою славу?”) [671, р. 230].

2.5. Неозначені займенники / 不定代詞 *bùdìng dài cí*

Неозначені займенники вказують на те, що референт (об’єкт, до якого відсилає займенник) або його властивості (ознака, кількість тощо) невідомі або неточно відомі учасникам мовної ситуації [222, с. 209], тобто є невизначеними.

У китайській мові (як в путунхуа, так і у веньяні) неозначені займенники можна умовно поділити на дві групи:

а) питальні займенники, що вживаються у стверджувальних реченнях і в такій якості виконують роль неозначених займенників [528, р. 215];

б) неозначені субстантивні морфемі (або ж сполучення морфем) у прономінальному вживанні, як самостійному, так і означальному.

У разі а) неозначені займенники у звуковому і графічному відношенні являють собою омоніми по відношенню до питальних, а їх значення в кожному конкретному випадку встановлюються за контекстом; іноді в путунхуа їх невизначений характер додатково підкреслюється постановкою перед ними означень типу 不知 *bù zhī* “невідомо, не знати” або 一些 *yīxiē* “деякий, якийсь” [846, 页 337]:

Путунхуа	
Неозначений займенник	Питальний займенник
他不知对谁说过。 <i>Tā bù zhī duì shéi shuō guo.</i> Він комусь сказав.	他对谁说过? <i>Tā duì shéi shuō guo?</i> Кому він сказав?
我的书掉在不知什么地方了。 <i>Wǒ de shū diào zài bù zhī shénme dìfang le.</i> Куди запропастилась моя книга.	我的钥匙在什么地方? <i>Wǒ de yàoshi zài shénme dìfang?</i> Де мої ключі?
不知他怎么把事情应付过去了。 <i>Bù zhī tā zěnmē bǎ shìqing yǐngfu guòqù le.</i> Він якось зумів залагодити справу.	他怎么把这个问题解决了? <i>Tā zěnmē bǎ zhè ge wèntí jiějué le?</i> Як він вирішив це питання?

Веньянь	
Неозначений займенник	Питальний займенник
老君欲何言。 <i>Lǎo jūn yù hé yán.</i> Пан Лао хотів щось сказати.	卿欲何言。 <i>Qīng yù hé yán.</i> Що Ви хочете сказати?
彼誰為之。 <i>Bǐ shuí wéi zhī</i> [Але] він [же] для когось робить це.	誰適為容。 <i>Shuí shì wéi róng.</i> Для зустрічі із ким красу мені наводить?

У випадку б) в ролі такого роду слів прийнято вживати наступні:

- **в путунхуа:** 有(一个)人 *yǒu (yī ge) rén* / 某人 *mǒurén*/什么人 *shénme rén* “хтось, дехто, якась людина”, 某些(人) *mǒuxiē (rén)*/有些(人) *yǒuxiē (rén)* / 一些(人) *yīxiē (rén)* “якісь/деякі люди”, 有个东西 *yǒu ge dōngxi*/有个事 *yǒu ge shì*/某事 *mǒushì* “щось, дещо” та ін., а також означальне використання морфем 有(一个) *yǒu (yī ge)* або 某 *mǒu* (“якийсь, деякий”) перед іменниками: 有一个女人 *yǒu yī ge nǚrén* “якась/деяка жінка”, 有纪念像 *yǒu jìniànxàng* “деякий/якийсь пам’ятник”; 某旧相识 *mǒu jiùxiāngshí* “деякий/якийсь знайомий”, 某借口 *mǒu jièkǒu* “певний/якийсь привід” тощо; перед іменниками-особами роль такого означення може виконувати також і 一些 *yīxiē* (一些女人 *yīxiē nǚrén* “якась жінка”) [175, с. 29];
- **у веньяні:** 他 *tā* “інший; деякий”, 某 *mǒu* “якийсь, деякий”, які можуть вживатися і як означення (他日 *tā rì* “[в] якийсь день”, 某子 *mǒu zǐ* “якась/деяка дитина”), і незалежно (見某 *jiàn mǒu* “бачити когось”); 某 *mǒu* може також використовуватися як заміник власного імені або самозневажливого займенника 1-ї особи (某受命 *Mǒu shòu mìng* “Я отримав Ваш наказ”); крім того, 人(人) *rén (rén)* нерідко виконує функцію неозначеного займенника “хтось, дехто” [471, р. 97–98].

У багатьох контекстах різниця між словами групи а) і словами групи б) відсутня. Проте слід вказати на ту обставину, що слова групи б), по-перше, дещо сильніше вказують на невизначеність і концентрують на неї увагу, виступаючи ремою висловлювання, а по-друге, носять синтаксично універсальніший характер. Наприклад, у реченні 谁打听您 *Shéi dǎtīng nín* “Вас хтось шукав” головний зміст висловлювання (рема) міститься в дії, тобто в тому факті, що Вас шукали; в реченні 有一个人打听您 *Yǒu yī ge rén dǎtīng nín* “Хтось/якось людина Вас шукала” (яке можна навіть конкретизувати 有一个姓彼得罗夫的打听您 *Yǒu yī ge xìng Bǐdéluōfū de dǎtīng nín* “Хтось на прізвище Петров Вас шукав”), навпаки, смисловий центр зміщується з присудка на підмет, тобто ремою є невідомий чоловік, який Вас шукав [190, с. 81].

2.5.1. На периферії системи неозначених займенників знаходиться морфема 另 *lìng*, яка в цілому подібна до 别的 *bié de* або 旁的 *páng de* (“інший, другий, інакший”), але, на відміну від останніх, має додаткове значення “якийсь” або “окремий; особливий” і в сучасній мові практично непродуктивна, тобто використовується здебільшого як префіксальний елемент усталеного ряду слів або ж в ролі обставини зі значенням “по-іншому; окремо; особливо” (另当别论 *lìng dāng bié lùn* “потрібно обговорити окремо”) [311, с. 58].

Варто також згадати невизначено-означальний вираз 有的 *yǒu de* “деякі, декотрі”, який, на відміну від синонімічного 一些 *yīxiē*, характерний переважно для розмовної мови, означає тільки множину, може поєднуватися як з живими, так і з неживими іменниками і здатний виступати частиною складених конструкцій, наприклад, 有的……, 有的…… *yǒu de..., yǒu de...* “одні..., інші...” (天气预报有的时候准, 有的时候不准 *Tiānqì yùbào yǒu de shíhòu zhǔn, yǒu de shíhòu bù zhǔn* “Іноді (букв.: у деякі часи) прогнози погоди точні, іноді (букв.: у деякі часи) неточні”) [745, 页 102].

2.6. Заперечні займенники / 否定代词 *fǒudìng dàicí*

Як уже говорилося раніше, в китайській мові не існує окремих заперечних займенників. У функції таких прийнято використовувати питальні займенники, які в заперечних реченнях автоматично набувають необхідної заперечувальної семантики [389, р. 167].

У путунхуа для посилення значення заперечення в такого роду реченнях додатково вживають частку 也 *yě* перед заперечною часткою, тобто формується певний кластер, котрий складається з питального займенника і сполучення 也不 *yě bù* / 也没 *yě méi*, які разом утворюють еквівалент українських заперечних займенників [511, р. 72]:

什么也不起作用。

Shénme yě bù qǐ zuòyòng.

Ніщо не могло допомогти.

谁也比不上他。

Shéi yě bǐ bù shàng tā.

Ніхто не може зрівнятися з ним.

我怎么也没料到这种事情。

Wǒ zěnme yě méi liàodào yǒu zhè zhǒng shìqing.
Я ніяк не очікував (букв.: не передбачав) цього.

哪里也找不到他
Nǎlǐ yě zhǎo bù dào tā.
Ніде його не знайдеш.

Вищеописані кластери можна функціонально порівняти з узагальнюючим значенням 都 *dōu* в аналогічній синтаксичній функції: 什么都 *shénme dōu* “все повністю; що завгодно”, 谁都 *shéi dōu* “всі повністю; хто завгодно”, 哪儿都 *nǎr dōu* “де завгодно” тощо; в заперечних реченнях вони теж набувають заперечного значення: “нічого”, “ніхто”, “ніде” тощо [175, с. 29]:

跟谁都是朋友的人, 同谁都不能成为真正的朋友。
Gēn shéi dōu shì péngyou de rén, tóng shéi dōu bù néng chéngwéi zhēnzhèng de péngyou.
Той, хто друг усім (букв.: кому завгодно), не стане нікому справжнім другом.

Окремі ознаки морфологічного словотворення в системі заперечних займенників путунхуа демонструють одиниці, що лексикалізувалися 没什么 *méi shénme* “1. нічого; 2. не має значення, неважливо, дрібниці”, 不怎么 *bù zěnme* “не дуже-то, не так вже”, 不怎么样 *bù zěnteyàng* “1. неважливо, так собі, не бозна-як; 2. нічого особливого”, що живляються переважно в функції обставини способу дії [544, S. 61–62]:

没什么好笑的。
Méi shénme hǎoxiào de.
Нема нічого смішного.

我不怎么喜欢他。
Wǒ bù zěnme xǐhuan tā.
Я не дуже-то його люблю.

他网球打得不怎么样。
Tā wǎngqiú dǎ de bù zěnteyàng.
Він кепсько грає в теніс.

2.7. Заключні примітки

У путунхуа деякі займенники при вживанні в позиції означення в обов’язковому порядку вимагають постановки безпосередньо після себе рахівного слова. Це такі займенники, як 这 *zhè* “цей”, 那 *nà* “той”, 哪 *nǎ* “котрий?”, 每 *měi* “кожний”, 各 *gè* “кожний”, 几 *jǐ* “скільки?” і деякі інші; словосполучення “цей автомобіль”, “кожна людина” тощо китайською звучатимуть 这辆汽车 *zhè liàng qìchē*, 每个人 *měi gè rén*, але ніяк не 这汽车* *zhè qìchē* і 每人* *měi rén* [730, p. 52–53].

Неоднозначна також і природа сполучень 这(个) *zhè (gè)* і 那(个) *nà (gè)* з точки зору прагматики на рівні тексту. Відповідно до класичного розуміння, дані слова,

безумовно, належать до вказівних займенників і в такій якості функціонують у мові, незалежно від стилю або загального контексту висловлювання [494, р. 102–103].

З іншого боку, зазначені сполучення демонструють ознаки лексикалізації і в певних мовних ситуаціях виступають в ролі приблизного відповідника означеного артикля у європейських мовах (англ. *the*, нім. *der/die/das*, фр. *le/la/les*, ісп. *el/la/los/las*, іт. *il/la/i/le/lo/gli*). Особливо це стосується 那(个) *nà (ge)*, яке нерідко набуває виключно референтного значення, співвідносячи об'єкт з обговорюваним контекстом (“той об'єкт, про який ішлося/їдеться”, а не просто “той об'єкт, який розташований на відстані”) [292, с. 752–753]:

那本小说取材于现实生活。

Nà běn xiǎoshuō qǔcái yú xiànshí shēnghuó.

[Обговорюваний нами зараз і відомий обом співрозмовникам] роман заснований на реальних подіях.

3. Числівник / 数词 *shùcí*

3.1. Загальні положення

Числівник – частина мови, що позначає абстрактні числа, кількість предметів або порядок предметів при рахунку. Позначаючи кількість предметів, числівник поєднується з іменником. Сполучення числівника з іменником здатне виконувати численні функції. Воно може бути в реченні підметом, присудком, додатком, означенням, обставиною. Позначаючи порядок предметів при рахунку, числівник зазвичай виконує функцію означення. Разом з тим він іноді може бути також і обставиною [64, с. 42].

У путунхуа і у веньяні використовується однакова система числівників, проте спостерігається ряд відмінностей в її використанні. Всі числівники китайської мови поділяються на кількісні й порядкові.

3.2. Кількісні числівники / 基数词 *jīshùcí*

Кількісні числівники позначають абстрактні числа або кількість предметів.

Прості (одноморфемні) числівники позначають числа від одного до десяти, при цьому кожен з таких числівників має два варіанти ієрогліфічного запису – нормативний і формальний (подається в дужках); формальний варіант використовується у фінансовому контексті – наприклад, для заповнення чеків. Складніші за формою символи, використовувані у формальному записі, ускладнюють підробку: в європейських країнах з тією ж метою використовується сума прописом: 〇 (零) *líng* “0”, 一 (壹) *yī* “1”, 二 (трад. 貳, спрощ. 贰) *èr* “2”, 三 (叁) *sān* “3”, 四 (肆) *sì* “4”, 五 (伍) *wǔ* “5”, 六 (трад. 陸, спрощ. 陆) *liù* “6”, 七 (柒) *qī* “7”, 八 (捌) *bā* “8”, 九 (玖) *jiǔ* “9”, 十 (拾) *shí* “10” [736, р. 206].

Щоб уникнути непорозумінь, наприклад, при вимовлянні номерів телефонів тощо, числівник “1” може вимовлятися *yāo* [151, с. 129].

У путунхуа число 2 позначається словом 二 *èr* при абстрактному, тобто математичному рахунку. При конкретному рахунку, в тому числі при поєднанні з рахівними словами, для позначення числа 2 використовується слово 两 *liǎng*; існує навіть морфема 俩 *liǎ* “обидва, двоє”, яка є стягненням від 两个 *liǎng gè* і вживається тільки стосовно людей (我们俩人一块儿去 *Wǒmen liǎ rén yīkuài qù* “Ми підемо удвох”) [736, р. 207]. Правила вживання 二 *èr* та 两 *liǎng* у складних числівниках зводяться до наступних [59, с. 17]:

- при рахунку до 100 вживається тільки 二 *èr* (十二 *shí èr* “12”, 二十二 *èr shí èr* “22” тощо);
- із назвами розрядів 百 *bǎi* “сто”, 千 *qiān* “тисяча”, 万 *wàn* “десять тисяч”, 亿 *yì* “сто мільйонів”, а також деякими іменниками, що позначають одиниці виміру (年 *nián* “рік”, 毛 *máo* “гривеник” тощо), вживається як 二 *èr*, так і 两 *liǎng* (二百 *èr bǎi*/两百 *liǎng bǎi* “200”, 二千 *èr qiān*/两千 *liǎng qiān* “2000” тощо);
- якщо цифра 2 повторюється в складному числівнику кілька разів, зазвичай спочатку вживається 两 *liǎng*, а потім 二 *èr* (两万二千二百 *liǎng wàn èr qiān èr bǎi* “22 200” тощо).

Складні числівники (від 11 до 19) утворюються складанням простих числівників. Вони являють собою суму числових значень складових морфем і називаються адитивними числівниками: 十一 *shí yī* “11”, 十二 *shí èr* “12”, 十三 *shí sān* “13”, 十四 *shí sì* “14”, 十五 *shí wǔ* “15”, 十六 *shí liù* “16”, 十七 *shí qī* “17”, 十八 *shí bā* “18”, 十九 *shí jiǔ* “19”.

Складні числівники (від 20 до 90) теж утворюються складанням простих числівників, проте їх значення ґрунтується не на додаванні, а на множенні складових морфем. Ці числівники називаються мультиплікативними: 二十 *èr shí* “20”, 三十 *sān shí* “30”, 四十 *sì shí* “40”, 五十 *wǔ shí* “50”, 六十 *liù shí* “60”, 七十 *qī shí* “70”, 八十 *bā shí* “80”, 九十 *jiǔ shí* “90”. Всі інші цифри від 20 до 99 утворюються так само, але ще з додаванням відповідної останньої цифри: 二十三 *èr shí sān* “23”, 三十五 *sān shí wǔ* “35”, 四十七 *sì shí qī* “47”, 五十二 *wǔ shí èr* “52”, 六十一 *liù shí yī* “61”, 七十八 *qī shí bā* “78”, 八十六 *bā shí liù* “86”, 九十九 *jiǔ shí jiǔ* “99” [64, с. 43].

Слова 百 (佰) *bǎi* “сто”, 千 (仟) *qiān* “тисяча”, 万 (萬) *wàn* “десять тисяч”, 亿 *yì* “сто мільйонів”, 兆 *zhào* “трильйон” вживаються як назви розрядів і не є позначенням відповідних чисел. Тому “сто” буде 一百 *yī bǎi*, а не просто 百 *bǎi*, “тисяча” – 一千 *yī qiān*, а не просто 千 *qiān* тощо. Стосовно слова 十 *shí*, то воно є позначенням числа, тому “десять” буде 十 *shí*, а не 一十* *yī shí*. У складних же числах 十 *shí* вживається як назва розряду десятків: 二十三 *èr shí sān* “23”. Відповідно: 三百 *sān bǎi* “300”, 四百五十二 *sì bǎi wǔ shí èr* “452”, 五千七百六十一 *wǔ qiān qī bǎi liù shí yī* “5 761” тощо. Зверніть увагу на наявність у китайській мові окремих розрядів 万 *wàn* “десять тисяч”, 亿 *yì* “сто мільйонів”, 兆 *zhào* “трильйон”: з огляду на це, “сто тисяч” буде 十万 *shí wàn* (букв.: десять ванів), “мільйон” – 一百万 *yī bǎi wàn* (букв.: одна сотня ванів), а “мільярд” – 十亿 *shí yì* (букв.: десять “i”) тощо [548, р. 51–53].

Слово 兆 *zhào* “трильйон” позначає також десяткову приставку “мега-”, наприклад, 兆赫 *zhàohè* “мегагерц”.

При записі чисел ієрогліфами потрібно пам’ятати наступні правила:

- назви розрядів вказуються: 八万六千五百三十二 *bā wàn liù qiān wǔ bǎi sān shí èr* “86532”;
- при пропуску всередині числа кількох розрядів поспіль вказується тільки один нуль: 三十四万〇八 *sān shí sì wàn líng bā* “340 008”; якщо ж число містить кілька нулів, які йдуть не підряд, то такі нулі треба вказувати всі: 五万零二百零三 *wǔ wàn líng èr bǎi líng sān* “50203”;
- в кінці числа нулі не ставляться: 一万〇四十 *yī wàn líng sì shí* “10040”.

У сучасній пресі, діловій документації, а також при позначенні календарних дат китайські числівники частіше записуються арабськими цифрами [771, 页 72].

У китайській мові існують альтернативні числівники 20, 30, 40 і 200, а саме: 廿 (念) *niàn* “20”, 卅 (叁拾) *sà* “30”, 肆 (肆拾) *xì* “40”, 佰 (貳佰) *bì* “200”. Їх вживання носить обмежений характер. Вони більш-менш часто зустрічаються у веньяні, а в путунхуа їх можна зустріти лише епізодично, у певних діалектах або при необхідності уникнути тавтології. Фактично, в сучасних календарях використовується числівник 卅 (叁拾) *sà* “30”, а в бухгалтерських документах – числівник 廿 (念) *niàn* “20”; всі інші числівники цієї групи для путунхуа не характерні [592, р. 71].

У ряді діалектів, наприклад, у кантонському, еліпс числівника 一 *yī* (кантонська вимова: *jat1*) “1” у поєднанні з розрядами сотень, тисяч тощо (тобто для чисел 100, 1000

і т.д.) надзвичайно поширений [358, с. 71]. Дана характерна риса відбивається й у мовленні на путунхуа носіїв цього діалекту.

3.2.1. Дроби / 分数 *fēnshù*

Дроби в китайській мові виражаються наступними способами [572, р. 60]:

- простий дріб виражається означальним словосполученням: означення – знаменник дробу плюс слово 分 *fēn* “частина”, означуване – чисельник дробу; означення з’єднується з означуваним за допомогою службового слова 之 *zhī*, наприклад: 三分之二 *sān fēn zhī èr* “2/3” (букв.: дві від трьох частин) тощо;
- величина, виражена у відсотках, також є означальним словосполученням: означення – слово 百分 *bǎifēn* “процент”, що приєднується до означуваного за допомогою службового слова 之 *zhī*, означуване – відповідний відсоток, наприклад: 百分之二十五 *bǎifēn zhī èr shí wǔ* “25 %”;
- у змішаному дробі між цілим числом і дробом ставиться частка 又 *yòu*, наприклад: 三又三分之一 *sān yòu sān fēn zhī yī* “3 і 1/3”;
- у десятковому дробі між цілим числом і дробом ставиться слово 点 *diǎn* “крапка” або 小数点 *xiǎoshùdiǎn* “кома; крапка” (вживається в усній мові), наприклад: 六点三十五 *liù diǎn sān shí wǔ* “6,35”;
- інколи в значенні “10 %” вживається слово 成 *chéng*, наприклад: 三成 *sān chéng* “30 %”.

3.2.2. Приблизний рахунок

Приблизна кількість вказується одним із таких способів [59, с. 18]:

- найпростішим засобом, найбільш поширеним у розмовній мові, є постановка поряд двох чисел, різниця між якими дорівнює одиниці, наприклад: 三四天 *sān sì tiān* “три-чотири дні” тощо [736, р. 208];
- для вираження значення “приблизно, близько” використовуються прислівники 大概 *dàgài*, 大约 *dàyuē*, які займають у реченні місце обставини (我大概是六点钟出去的 *Wǒ dàgài shì liù diǎn zhōng chūqù de* “Я вийшов приблизно о шостій годині”); крім того, можна використовувати морфему 约 *yuē* в позиції безпосередньо перед числом (约十公里 *yuē shí gōnglǐ* “близько десяти кілометрів”) [773, 页 44];
- перевищення вказується за допомогою слова 多 *duō* “більше, понад”, наприклад: 十个月 *shí duō gè yuè* або 十个多月 *shí gè duō yuè* “понад 10 місяців”; якщо слово 多 *duō* стоїть перед одиницею виміру або рахівним словом (перший приклад), то перевищення обчислюється в зазначених одиницях, тобто місяцями; якщо ж 多 *duō* стоїть після одиниці виміру або рахівного слова (другий приклад), то перевищення обчислюється в одиницях, менших зазначеної, тобто днями;
- наближення вказується за допомогою слова 来 *lái* “близько”, наприклад: 三十来年 *sān shí lái nián* “близько 30 років”, 两个来月 *liǎng gè lái yuè* “близько 2 місяців”, 十个月 *shí lái gè yuè* “близько 10 місяців”; 来 *lái* ставиться перед одиницею виміру, а в тих випадках, коли слово, що позначає одиницю виміру, вживається з рахівним словом, – перед рахівним словом або після нього: якщо число містить одиниці, то 来 *lái* ставиться після рахівного слова (другий приклад), якщо ж має місце кругле число, що закінчується на десятки, сотні тощо, то 来 *lái* ставиться перед класифікатором (третій приклад);

- значення “... з чимось” виражається займенником 几 *jǐ* (також 好几 *hǎojiǐ* в сторону збільшення або 不几 *bùjǐ* в сторону зменшення), який займає місце після числівника і перед рахівним словом (при наявності такого): 二十几个学生 *èr shí jǐ gè xuésheng* “двадцять з чимось студентів”; якщо перемістити 几 *jǐ* в позицію перед числівником, то значення зміниться на “кілька”: 几十个学生 *jǐ shí gè xuésheng* “кілька десятків студентів” [175, с. 35];
- частки зі значенням “приблизно” – 左右 *zuǒyòu* і 上下 *shàngxià* – ставляться після числівниково-предметного сполучення: 两个月左右 *liǎng gè yuè zuǒyòu* “приблизно два місяці”, 三十岁上下 *sān shí suì shàngxià* “близько 30 років (про вік)” [796, 页 192];
- побічно на приблизну кількість вказують постпозиції 以上 *yǐshàng* “...і більше; понад...”, 以下 *yǐxià* “[i] менше...”, 以内 *yǐnèi* “в межах” і 以外 *yǐwài* “за межами, понад”, які ставляться після числівника і рахівного слова: 三公斤以上 *sān gōngjīn yǐshàng* “понад 3 кг”, 他十岁以下 *Tā shí suì yǐxià* “Йому менше десяти років”, 三个月以内 *sān gè yuè yǐnèi* “у межах трьох місяців” [796, 页 194].

Дані способи вказівки приблизності універсальні для всіх діалектів. Наприклад, навіть у дунганській, що вважається окремою мовою, приблизний рахунок виражається повністю аналогічним чином [113, с. 54].

3.2.3. У давньокитайській мові числівники 4, 5, 100 і 10 000 вважалися “круглими” і могли вживатися в узагальнюючому значенні “всі”: 五色 *wǔ sè* “1. п’ять кольорів; 2. всі кольори”, 百工 *bǎi gōng* “1. сто ремесел; 2. всі ремесла” тощо [362, с. 53].

3.2.4. Великі числа

Для запису великих чисел в Китаї у різні часи використовувалися чотири різні системи [720, р. 153]:

	1 Кожне наступне число більше попереднього в 10 разів	2 Кожне наступне число більше попереднього в 10 000 разів	3 Кожне наступне число більше попереднього в 10 ⁸ разів	4 Кожне наступне число є квадратом попереднього
億/亿 <i>yì</i>	10 ⁵	10 ⁸	10 ⁸	10 ⁸
兆 <i>zhào</i>	10 ⁶	10 ¹²	10 ¹⁶	10 ¹⁶
京 <i>jīng</i>	10 ⁷	10 ¹⁶	10 ²⁴	10 ³²
垓 <i>gāi</i>	10 ⁸	10 ²⁰	10 ³²	10 ⁶⁴
秭 <i>zǐ</i>	10 ⁹	10 ²⁴	10 ⁴⁰	10 ¹²⁸
穰 <i>ráng</i>	10 ¹⁰	10 ²⁸	10 ⁴⁸	10 ²⁵⁶
溝 <i>gōu</i>	10 ¹¹	10 ³²	10 ⁵⁶	10 ⁵¹²
澗 <i>jiàn</i>	10 ¹²	10 ³⁶	10 ⁶⁴	10 ¹⁰²⁴
正 <i>zhèng</i>	10 ¹³	10 ⁴⁰	10 ⁷²	10 ²⁰⁴⁸
載 <i>zǎi</i>	10 ¹⁴	10 ⁴⁴	10 ⁸⁰	10 ⁴⁰⁹⁶

Перша система є, мабуть, найбільш стародавньою. Зараз повсюдно використовується друга система, але більшість людей не знають символів, більших за 兆 *zhào* [947, 页 181].

3.3. Порядкові числівники / 序数词 *xùshùcí*

Порядкові числівники позначають порядок предметів при рахунку. Показником порядкових числівників у китайській мові є префікс 第 *dì*: 第一 *dì yī* “перший”, 第三 *dì sān* “третій”, 第五 *dì wǔ* “п’ятий”, 第十 *dì shí* “десятий” і т.д. (архаїчним способом, застосовуваним переважно у веньяні, є префікс 初 *chū*: 初一 *chū yī* “перший”, 初三 *chū sān* “третій” і т.д.) [66, с. 30]. Порядкові числівники в ролі означення можуть вживатися як з рахівними словами, так і без них: 第二辆车 *dì èr liàng chē* “другий автомобіль”, але: 第一夫人 *dì yī fūrén* “перша леді” [473, S. 30].

Префікс 第 *dì* не використовується з назвою порядкового значення року, місяця, календарного дня (числа), сорту, будинку, поверху, рейсу, організаційних структур (наприклад, робочих бригад), курсу (навчального року), дітей у порядку народження: 二零一九年 *èr líng yījiǔ nián* “2019 рік”, 八月 *bā yuè* “восьмий місяць (серпень)”, 一等 *yī děng* “перший сорт”, 七楼 *qī lóu* “сьомий поверх”, 一年级 *yī niánjí* “перший клас” тощо [887, 页 84].

У розмовному стилі сучасного путунхуа поряд з порядковим числівником 第一 *dì yī* “перший” у тому ж значенні широко використовується слово 头 *tóu* (позначення особи чи предмета, першого за порядком або за значущістю): 头一次 *tóu yī cì* “перший раз”, 头筹 *tóu chóu* “найважливіший”, 头阵 *tóu zhèn* “перша битва” тощо [801, 页 526].

Вельми своєрідною синтаксичною особливістю, притаманною порядковому числівнику 第一 *dì yī* “перший”, є його функціонування в ролі присудка (відзначається як у путунхуа, так і у веньяні) [64, с. 44]:

путунхуа	веньянь
他在班上名列第一。 <i>Tā zài bān shàng míngliè dì yī.</i> Він посідає перше місце в класі.	治平為天下第一。 <i>Zhì píng wéi Tiānxià dì yī.</i> Порядок і мир у Піднебесній – це найголовніше.

В окремих випадках порядковий числівник може перебувати в постпозиції до іменника. У цьому випадку префікс 第 *dì* також не використовується: 练习一 *liànxí yī* “вправа перша”, 注四 *zhù sì* “примітка четверта” тощо [175, с. 37].

Нарешті, і у веньяні, і в путунхуа у функції порядкових числівників іноді можуть використовуватися знаки десятиричного і дванадцятиричного циклів традиційного китайського літочислення “небесні стовбури і земні гілки” (天干地支 *tiāngān dìzhī*): 甲级 *jiǎ jí* “перший клас”, 乙等 *yǐ děng* “другий ранг”, 辛亥年 *xīnhài nián* “48-й рік (за циклічним календарем; для початку XX ст. – 1911 рік)” [588, р. 135–168].

3.4. Рахівні слова / 量词 *liàngcí*

Рахівні слова (також звані класифікаторами, або рахівними суфіксами) – особливі службові слова в китайській мові, які походять від одиниць виміру. У лінгвістичній літературі з питань синології рахівні слова також можуть називатися класифікаторами

або нумеративами. Рахівні слова вказують на дискретність об'єкта, що ними вводиться (предмета або дії), у зв'язку із зазначенням їх конкретної кількості [664, р. 24].

Рахівні слова нормативно використовуються з обчислювальними іменниками в путунхуа (в конструкції “числівник – рахівне слово – іменник”) і відсутні у веньяні. Спочатку ні в китайській, ні в інших ізолюючих мовах Східної Азії рахівних слів не було. У давньокитайській мові сполучення числівника з іменником не вимагало рахівних слів. Іменник міг поєднуватися з назвами мір, причому можливі були дві конструкції: постпозиція іменника, який приєднується до числівникового комплексу службовим словом 之 *zhī* (六尺之杖 *liù chǐ zhī zhàng* “посох довжиною в шість футів”) і препозиція іменника (黍五秉 *shǔ wǔ bǐng* “п'ять бінів проса”); саме зі сполучень останнього типу в пізній старокитайській мові поступово і розвинулися рахівні слова, коли за одиницю виміру бралися будь-які характерні риси або помітні частини рахованих предметів (“голова” для худоби, “пень” для дерев тощо) [362, с. 53–54], тобто сталася граматикалізація відпочатково вільного словосполучення.

Таким чином, рахівні слова – це службові слова, часто проголошені нейтральним тоном, що походять від речових слів та іноді частково зберігають свою семантику, в силу чого кожне рахівне слово вживається з більш-менш певним колом слів, неначе утворюючи клас. Однак класи ці розпливчасті, і віднесення того чи іншого слова до класу залежить від погляду мовця на це слово і на предмет, що позначається цим словом. Крім того, можливість заміни практично будь-якого рахівного слова будь-яким іншим рахівним словом з ідентичним або близьким узусом ще раз свідчить про службовий характер рахівних слів у путунхуа (на відміну від іменників-мір, де не може бути універсального слова “міра”) [280, с. 131].

У семантико-функціональному відношенні рахівні слова близькі до іменників-одниць виміру. Ця близькість пояснюється генетичною спорідненістю. Рахівні слова походять від іменників-одниць виміру. У сучасній мові деякі рахівні слова співіснують поряд з лексичними одиницями, від яких вони походять, відрізняючись від них лише вищим ступенем граматикалізації [124, с. 177].

Хоча ступінь частотності рахівних слів різний, усі вони слугують єдиній граматичній меті – категоріальній дистрибуції іменників на семантичні класи, ґрунтуючись на їх зовнішніх або внутрішніх ознаках, характерних рисах [505, р. 44].

У діалектах китайської мови спостерігається велика різноманітність рахівних слів; багато рахівних слів присутні в одних діалектах, але відсутні в інших тощо; наприклад, у діалекті хакка жодне рахівне слово не збігається з путунхуа, а подібні за формою рахівні слова відрізняються за сполучуваністю з іменниками [9, с. 65]. В цілому в сім'ї сино-тибетських мов і діалектів учені виділяють сім типів можливих структурно-семантичних конструкцій з рахівними словами, заснованих на позиції в реченні (перед дієсловом чи після дієслова) і характері означення (наявність або відсутність семантики категорії визначеності/невизначеності); згідно з цією класифікацією путунхуа відноситься до першого типу: можлива позиція як перед дієсловом, так і після нього, наявність або відсутність значення визначеності/невизначеності залежить від контексту висловлювання [693, р. 115–133].

Рахівні слова поділяються на іменні (物量词 *wùliàngcí*) та дієслівні (动量词 *dòngliàngcí*). Вибір рахівного слова не може бути довільним і залежить не від бажання мовця, а від того, до якої семантичної групи належить іменник, а також від конкретних

ознак предмета (об’єм, форма, стан тощо, включаючи живі й неживі предмети), позначеного конкретним іменником [717, р. 14–16]. У деяких випадках, коли для одного класу предметів є кілька рахівних слів, вибір залежить від суб’єктивного емоційно-оцінного ставлення до того, про кого ведеться мова. Наприклад:

这位老师教我们汉语。 <i>Zhè wèi lǎoshī jiào wǒmen hànyǔ.</i>	这个老师教我们汉语。 <i>Zhè ge lǎoshī jiào wǒmen hànyǔ.</i>
Цей учитель вчить нас китайської мови.	
Рахівне слово 位 <i>wèi</i> “особистість” сигналізує про підкреслено шанобливе ставлення мовця до вчителя.	Рахівне слово 个 <i>gè</i> (букв.: “штука”) висловлює нейтральне ставлення.

Аналогічно, в словосполученнях 一个人 *yī ge rén*, 一位人 *yī wèi rén* і 一口人 *yī kǒu rén* всі рахівні слова вказують на людину, проте їх відтінкове значення зовсім не однакове [331, с. 4] (в першому випадку відтінок нейтральний, у другому – поважний, в третьому – зневажливий, фамільярний).

З точки зору синтаксису рахівні комплекси (сполучення числівника і рахівного слова) виконують функцію означення. При цьому загальним правилом є те, що коли таке означення носить двоскладний характер (тобто складається власне з числівника і рахівного слова), то воно безпосередньо примикає до визначеного іменника (两本书 *liǎng běn shū* “дві книги”). Якщо ж це означення ускладнене наявністю в його складі додаткового іменника, займенника або прикметника з прислівником ступеня (перед собою), то примикання до означуваного відбувається за допомогою службового слова 的 *de* (两本老师的书 *liǎng běn lǎoshī de shū* “дві книги учителя”, 两本他的书 *liǎng běn tā de shū* “дві його книги”, 两本非常大的书 *liǎng běn fēicháng dà de shū* “дві дуже великі книги”) [539, р. 91–95]. Крім того, 的 *de* необхідне, коли рахівний суфікс висловлює одиницю виміру (маси, довжини, міри, об’єму тощо). Наприклад: 三辆汽车 *sān liàng qìchē* “три автомобілі”, але: 三公斤的苹果 *sān gōngjīn de píngguǒ* “три кілограми яблук” [921, 页 42].

Два слова, що позначаються на листі тим самим ієрогліфом, можуть вживатися одне як слово значуще, що позначає одиницю вимірювання, інше – як слово службове, яке виконує функцію рахівного слова: 三张纸 *sān zhāng zhǐ* “три аркуші паперу”, 三张桌子 *sān zhāng zhuōzi* “три столи”. У першому прикладі слово 张 *zhāng* – іменник “аркуш”, що позначає одиницю виміру. У другому прикладі 张 *zhāng* – рахівне слово, яке вказує на клас предметів з відкритою плоскою поверхнею.

Іменник, що позначає одиницю виміру, будучи значущим словом, здатний приймати означення; рахівне слово, будучи словом службовим, цією здатністю не володіє: 三大张纸 *sān dà zhāng zhǐ* “три великих аркуші паперу” (прикметник 大 *dà* “великий” є означенням до іменника 张 *zhāng* “аркуш”), але: 三张大桌子 *sān zhāng dà zhuōzi* “три великих столи” (прикметник 大 *dà* “великий” є означенням до іменника 桌子 *zhuōzi* “стіл”, оскільки 张 *zhāng* у даному випадку – службова морфема) [773, 页 62].

Рахівні слова як лінгвістичне явище характерні для всіх ізолюючих мов Східної Азії (в’єтнамської [273, с. 68], тайської [204, с. 62–63], лаоської [203, с. 108–113], бірманської [191, с. 55–56], кхмерської [58, с. 67–68], чжуанської [205, с. 119–127], індонезійської [14, с. 206–209] та ін.), а також, зважаючи на сильні впливи китайської мови на

лексичний склад (як і на культуру цих країн в цілому), для аглютинативних мов регіону – японської [122, с. 269–349] та корейської [120, с. 292–328].

3.4.1. Особливості вживання рахівних слів

Серед іменників у китайській мові є й такі, до яких числівники приєднуються безпосередньо, без рахівних слів. Це в основному іменники, які позначають одиниці виміру (часу, ваги, об'єму тощо): 两天 *liǎng tiān* “два дні”, 一年 *yì nián* “один рік”, 一课 *yī kè* “один урок”, 五页 *wǔ yè* “п'ять сторінок”, 一行 *yì xíng* “один ряд”; 五里 *wǔ lǐ* “п'ять лі (2,5 км)”, 二尺 *èr chǐ* “2 см”, 一对 *yì duì* “одна пара” та ін. [653, р. 67–70].

Деякі іменники допускають двояке з'єднання з числівниками – з рахівним словом і без нього, при цьому може виражатися різне значення. Розбіжність ця особливо чітко проявляється в тих випадках, коли матеріально те саме слово використовується то у своїй основній, предметній функції, то як одиниця вимірювання. Наприклад, при іменнику 年级 *niánjí* “клас, курс (у навчальному закладі)”, числівник без рахівного слова передає порядкове значення, з рахівним словом – кількісне значення: 一个年级 *yí gè niánjí* “один курс”, 一年级 *yì niánjí* “перший курс”.

Багато які іменники-одиниці виміру використовуються як рахівні слова при інших іменниках: 一斤 *yì jīn* “500 грамів”, 一斤肉 *yì jīn ròu* “500 грамів м'яса”.

Варто звернути увагу на різну граматичну функцію деяких іменників-одиниць вимірювання та іменників-назв предметів, які співвідносять з ними за значенням: 一个杯子 *yí gè bēizi* “один стакан” і 一杯水 *yì bēi shuǐ* “стакан води”; 两个瓶子 *liǎng gè píngzi* “дві пляшки” і 两瓶牛奶 *liǎng píng niúniǎi* “дві пляшки молока”; 三个盘子 *sān gè pánzi* “три тарілки” і 三盘汤 *sān pán tāng* “три тарілки супу”; 一个小时 *yí gè xiǎoshí* “одна година” і 一小时时间 *yì xiǎoshí shíjiān* “один період (відрізок) часу” та ін. [788, 页 41].

Рахівні слова, у свою чергу, в обов'язковому порядку вживаються не тільки після числівників, але й після деяких займенників, а саме [110, с. 188]:

- після вказівних займенників 这 *zhè/zhèi* “цей” і 那 *nà / nèi* “той”: 这个男人 *zhè gè nánrén* “цей чоловік”, 那所房子 *nà suǒ fángzi* “той будинок” тощо;
- після питальних займенників 哪 *nǎ/něi* “котрий?” і 几 *jǐ* “скільки? (до 10)”: 哪个城市? *nǎ gè chéngshì?* “яке (котре) місто?”, 几个人? *jǐ gè rén?* “скільки людей?” тощо; факультативно рахівне слово може вживатися і після 多少 *duōshao* “скільки? (більше 10)”;
□ після займенника 每 *měi* “кожний”: 每个人 *měi gè rén* “кожна людина” тощо.

У деяких випадках рахівні слова можуть подвоюватися. У цьому випадку виражається значення множини (з відтінками “всі” або “кожен”) або винятковості; додатково може використовуватися числівник 一 *yī*:

条条大路通罗马。

Tiáo tiáo dàlù tōng Luómǎ.

Всі дороги ведуть до Риму.

(一) 个个都有责任。

(Yī) gè gè dōu yǒu zérèn.

Кожний несе відповідальність.

Якщо в прикладах, подібних вищенаведеним із числівником — *yī*, після другого рахівного слова вжити 的 *de*, то значення зміниться на “багато, багато які”: 一座座的桥 *yī zuò zuò de qiáo* “багато мостів” тощо.

Послідовна редуплікація числівника — *yī* і рахівного слова висловлює значення “один за одним”; такі словосполучення носять обставинний характер і приймають після себе службове слово 地 *de*: 一步一步地 *yī bù yī bù de* “крок за кроком”, 一个一个地 *yī gè yī gè de* “один за одним, один по одному” тощо [730, р. 54–55].

3.4.2. Іменні рахівні слова / 物量词 *wùliàngcí*

Іменні рахівні слова ставляться перед іменниками і вказують, до якого класу належить іменник. Сам же клас визначається залежно від ознаки предмета, який позначає цей іменник.

3.4.2.1. Рахівне слово 个 *gè*

Рахівне слово 个 *gè* є найуніверсальнішим з усіх іменних рахівних слів. Воно отримало в китайській мові широке розповсюдження, вживається з усіма іменниками, які не мають спеціалізованих рахівних слів, а також, переважно в розмовній мові, і з іменниками, які мають спеціальне рахівне слово, яке, тим не менш, видається мовцю занадто формальним, недоречно літературним, старомодним тощо. Нарешті, 个 *gè* вживається також і тоді, коли мовець просто забув потрібне рахівне слово або ж сумнівається, яке саме рахівне слово слід було б ужити [633, р. 29].

По суті справи, ставши універсальним показником предметності, рахівне слово 个 *gè* в поєднанні з числівником — *yī* “один” фактично слугує для вираження категорії неозначеності (“якийсь, деякий; один”); іншими словами, сполучення 一个 *yī gè* за своєю семантикою і функціями схоже з неозначеним артиклем у європейських мовах (англ. *a/an*, нім. *ein/eine*, фр. *un/une*, ісп. *un/una* тощо), формуючи власну комунікативну вісь висловлювання і виступаючи носієм нової інформації [292, с. 694]:

在入口处我看到了一个男人。

Zài rùkǒu chù wǒ kàndào le yī gè nánrén.

Біля входу я побачив / помітив [якогось] чоловіка.

Зважаючи на свою універсальність, рахівне слово 个 *gè* вживається з іменниками, що належать до найрізноманітніших семантичних категорій [784, 页 11]: 一个人 *yī gè rén* “одна людина”, 两个河 *liǎng gè hé* “дві річки”, 五个鱼 *wǔ gè yú* “п’ять рибин”, 四个椅子 *sì gè yǐzi* “чотири стільці”, 三个书 *sān gè shū* “три книги”, 两个词 *liǎng gè cí* “два слова”, 两个猫 *liǎng gè māo* “два коти”, 一个团体 *yī gè tuántǐ* “одна організація”, 五个朋友 *wǔ gè péngyou* “п’ятеро друзів”, 六个字 *liù gè zì* “шість ієрогліфів”, 三个星期 *sān gè xīngqī* “три тижні” тощо.

3.4.2.2. Інші іменні рахівні слова

Загальна кількість іменних рахівних слів у китайській мові перевищує 200. Проте майже половина з них або носять вузькоспецифічний характер, або стилістично старомодні, тобто в реальному сучасному мовному вжитку зустрічається близько 100 рахівних слів.

З точки зору семантики іменні рахівні слова поділяються на шість категорій [730, р. 36–54]:

- мірні (напр.: 寸 *cùn*);
- невизначеного рахунку (напр.: 些 *xiē*);
- складні, що складаються з двох простих рахівних слів (напр.: 架次 *jiàcì*);
- універсальні (напр.: 个 *gè*);
- метонімічні (напр.: 碗 *wǎn*);
- колективної множини (напр.: 对 *duì*).

Таблиця 1

Іменні рахівні слова сучасної китайської мови [331, с. 7–174]

Рахівне слово	Вживання	Приклади
把 <i>bǎ</i>	1. предмети з ручками (ножі, сковорідки, букети тощо); 2. пригорща (як міра); 3. деякі абстрактні поняття;	一把刀 <i>yī bǎ dāo</i> , 一把剪子 <i>yī bǎ jiǎnzi</i> , 一把米 <i>yī bǎ mǐ</i> , 一把花儿 <i>yī bǎ huār</i> ; 加把劲 <i>yī bǎ jìn</i>
杯 <i>bēi</i>	склянки, келихи, чарки, в тому числі з різними рідинами;	一杯咖啡 <i>yī bēi kāfēi</i>
本 <i>běn</i>	книги, документи, тобто те, що має палітурку	一本书 <i>yī běn shū</i> , 一本笔记本 <i>yī běn bǐjìběn</i>
笔 <i>bǐ</i>	суми грошей, рахунки;	一笔账 <i>yī bǐ zhàng</i>
遍 <i>biàn</i>	кількість дій (разів);	念一遍 <i>niàn yī biàn</i>
部 <i>bù</i>	1. томи, частини; 2. прилади, машини; 3. кінофільми;	一部字典 <i>yī bù zìdiǎn</i> , 一部影片 <i>yī bù yǐngpiàn</i> , 一部机器 <i>yī bù jīqì</i> , 两部汽车 <i>liǎng bù qìchē</i> , 这部电影 <i>zhè bù diànyǐng</i>
场 <i>chǎng</i>	події, сеанси, вистави, спортивні матчі тощо;	一场透雨 <i>yī chǎng tòuyǔ</i> , 第一场表演 <i>dì yī chǎng biǎoyǎn</i>
出 <i>chū</i>	акти/дії вистави, частини п'єс;	一出戏 <i>yī chū xì</i>
处 <i>chǔ</i>	1. житло; 2. помилки, хибодруки в тексті;	几处人家 <i>jǐ chù rénjiā</i> , 一处印刷错误 <i>yī chù yìnshuā cuòwù</i>
串 <i>chuàn</i>	парні предмети, нерозривно пов'язані події, грона рослин;	一串珠子 <i>yī chuàn zhūzi</i> , 一串骆驼 <i>yī chuàn luòtuó</i> , 歌珠一串 <i>gē zhū yī chuàn</i>
幢 <i>chuáng</i>	будівлі;	一幢房 <i>yī chuáng fáng</i>
道 <i>dào</i>	1. річки, вулиці, струмки, дороги, стежки тощо; 2. двері, стіни, огорожі; 3. накази, питання, завдання, цілі; 4. стадії, етапи процесу; 5. страви;	一道河 <i>yī dào hé</i> , 一道沟 <i>yī dào gōu</i> , 一道围墙 <i>yī dào wéiqiáng</i> , 两道门 <i>liǎng dào mén</i> , 一道命令 <i>yī dào mìnglìng</i> , 十道数学题 一道手续 <i>yī dào shǒuxù</i> , 三道漆 <i>sān dào qī</i> , 一道汤 <i>yī dào tāng</i> , 一道甜点心 <i>yī dào tiándiǎnxīn</i>
滴 <i>dī</i>	краплі;	三滴水 <i>sān dī shuǐ</i>

Рахівне слово	Вживання	Приклади
顶 <i>dǐng</i>	предмети, що знаходяться зверху чого-небудь (наприклад, капелюхи);	一顶帽子 <i>yī dǐng màozi</i> , 一顶帐子 <i>yī dǐng zhàngzi</i>
栋 <i>dòng</i>	будівлі;	一栋房 <i>yī dòng fáng</i>
堵 <i>dǔ</i>	стіни;	一堵墙 <i>yī dǔ qiáng</i>
对 <i>duì</i>	пари одухотворених або неживих об'єктів: подружжя, вази, подушки;	一对夫妻 <i>yī duì fūqī</i>
顿 <i>dùn</i>	1. прийоми їжі; 2. побої, удари; 3. скарги; 4. вмовляння, уговорювання;	三顿饭 <i>sān dùn fàn</i> , 一顿打 <i>yī dùn dǎ</i>
朵 <i>duǒ</i>	1. хмари; 2. суцвіття;	两朵玫瑰 <i>liǎng duǒ méiguī</i> , 一朵白云 <i>yī duǒ báiyún</i>
发 <i>fā</i>	постріли;	一发子弹 <i>yī fà zǐdàn</i> , 十发炮弹 <i>shí fā pàodàn</i>
方 <i>fāng</i>	прямокутні предмети;	一方手帕 <i>yī fāng shǒupà</i> , 三方图章 <i>sān fāng túzhāng</i>
份 <i>fèn</i>	1. складені предмети і поняття; 2. тиражі (наклади) видань, номери газет, журналів; 3. почуття, відчуття;	一份饭 <i>yī fèn fàn</i> , 一份礼 <i>yī fèn lǐ</i> , 一份报纸 <i>yī fèn bàozhǐ</i> , 一份杂志 <i>yī fèn zázhì</i> , 一份情意 <i>yī fèn qíngyì</i>
封 <i>fēng</i>	поштова кореспонденція;	一封信 <i>yī fēng xìn</i> , 一封电报 <i>yī fēng diànbào</i>
峰 <i>fēng</i>	верблюди;	一峰骆驼 <i>yī fēng luòtuó</i>
服 <i>fú</i>	кількість прийомів ліків (переважно засобів китайської медицини);	一服药 <i>yī fú yào</i>
幅 <i>fú</i>	1. картини, полотна; 2. полотна, тканини, шматки матерії;	一幅画 <i>yī fú huà</i> , 一幅布 <i>yī fú bù</i>
付 <i>fù</i>	ліки;	三付药 <i>sān fù yào</i>
副 <i>fù</i>	1. комплекти предметів; 2. жести, міміка; 3. парні предмети: взуття, шкарпетки, окуляри, рукавички;	一副象棋 <i>yī fù xiàngqí</i> , 一副笑容 <i>yī fù xiàoróng</i> , 一副眼睛 <i>yī fù yǎnjīng</i>
根 <i>gēn</i>	тонкі довгасті предмети (наприклад, сірники, шпичі тощо), предмети на паличці (наприклад, ескімо), мотузки;	两根筷子 <i>liǎng gēn kuàizi</i> , 三根火柴 <i>sān gēn huǒchái</i> , 一根绳子 <i>yī gēn shéngzi</i>
股 <i>gǔ</i>	1. витягнуті, довгасті предмети; 2. зусилля, емоції; запахи; 3. групи людей;	一股线 <i>yī gǔ xiàn</i> , 两股道 <i>liǎng gǔ dào</i> , 一股泉水 <i>yī gǔ quánshuǐ</i> , 一股热气 <i>yī gǔ rèqì</i> , 一股香味 <i>yī gǔ xiāngwèi</i> , 一股敌军 <i>yī gǔ xiāngwèi</i> , 两股土匪 <i>liǎng gǔ tǔfēi</i>

Рахівне слово	Вживання	Приклади
管 <i>guǎn</i>	предмети у формі трубок;	一管毛笔 <i>yī guǎn máobǐ</i>
记 <i>jì</i>	різкі рухи, короткотривалі події;	一记耳光 <i>yī jì ěrguāng</i>
剂 <i>jì</i>	ліки;	一剂药 <i>yī jì yào</i>
家 <i>jiā</i>	сім'ї; фірми, магазини, заводи	一家人家 <i>yī jiā rénjiā</i> , 两家商店 <i>liǎng jiā shāngdiàn</i>
架 <i>jià</i>	1. прилади, інструменти, механізми, побутова техніка; 2. гори; 3. літаки;	一架照相机 <i>yī jià zhàoxiàngjī</i> , 一架山 <i>yī jià shān</i> , 一架飞机 <i>yī jià fēijī</i>
间 <i>jiān</i>	кімнати, приміщення, аудиторії;	一间卧室 <i>yī jiān wòshì</i>
件 <i>jiàn</i>	1. предмети одягу; 2. справи, події; 3. меблі, поклажа;	一件衬衫 <i>yī jiàn chènshān</i> , 一件大事 <i>yī jiàn dàshì</i> , 两件家具 <i>liǎng jiàn jiājù</i>
节 <i>jié</i>	уроки; предмети, що утворюють комплект;	三节课 <i>sān jié kè</i> , 两节车厢 <i>liǎng jié chēxiāng</i> , 三节电池 <i>sān jié diànbǎi</i>
届 <i>jiè</i>	зустрічі, збори, перемовини;	第三届会议 <i>dì sān jiè huìyì</i>
茎 <i>jīng</i>	тонкі довгі предмети;	数茎小草 <i>shù jīng xiǎocǎo</i> , 数茎白发 <i>shù jīng bái fà</i>
句 <i>jù</i>	речення, фрази, прислів'я;	一句话 <i>yī jù huà</i>
具 <i>jù</i>	1. труни, трупи; 2. деякі прилади, механізми;	一具棺材 <i>yī jù guāncǎi</i> , 一具尸体 <i>yī jù shǐtǐ</i> , 一具钟 <i>yī jù zhōng</i>
棵 <i>kē</i>	рослини, дерева;	一棵树 <i>yī kē shù</i> , 一棵草 <i>yī kē cǎo</i>
颗 <i>kē</i>	дрібні розсипчасті предмети (намистинки, перлини, горошини тощо);	一颗珠子 <i>yī kē zhūzi</i> , 一颗黄豆 <i>yī kē huángdòu</i>
孔 <i>kǒng</i>	отвори, діри;	一孔土窑 <i>yī kǒng tǔ yáo</i>
口 <i>kǒu</i>	1. члени сім'ї (букв.: “роти”); 2. свині; 3. посудини, дзвони, ножі; 4. люди (зневажливий або зарозумілий/заступницький відтінок);	家五口人 <i>yījiā wǔ kǒu rén</i> , 一口猪 <i>yī kǒu zhū</i> , 一口锅 <i>yī kǒu guō</i> , 两口井 <i>liǎng kǒu jǐng</i> , 三口缸 <i>sān kǒu gāng</i> , 一口钟 <i>yī kǒu zhōng</i> , 口钢刀 <i>yī kǒu gāngdāo</i>
块 <i>kuài</i>	предмети, що не мають правильної форми, у вигляді шматка чогось (крейди, гуми, металу, м'яса тощо); шматки, відрізи;	一块桌布 <i>yī kuài zhuōbù</i> , 两块香皂 <i>liǎng kuài xiāngzào</i>
粒 <i>lì</i>	крупоподібні об'єкти (зерна, крупинки);	一粒米 <i>yī lì mǐ</i> , 一粒珠子 <i>yī lì zhūzi</i>
辆 <i>liàng</i>	засоби пересування на колесах: автомобілі, візки, вагони, карети тощо;	一辆汽车 <i>yī liàng qìchē</i>

Рахівне слово	Вживання	Приклади
领 <i>lǐng</i>	1. засідання, збори; 2. халати, плащі, накидки;	一领席 <i>yī lǐng xí</i>
轮 <i>lún</i>	1. сонце, місяць; 2. раунди змагань, перемовин;	一轮红日 <i>yī lún hóngrì</i> , 一轮明月 <i>yī lún míngyuè</i> , 第一轮比赛 <i>dì yī lún bǐsài</i> , 新的一轮会谈 <i>xīn de yī lún huìtán</i>
缕 <i>lǚ</i>	тонкі предмети (наприклад, струмки диму);	一缕麻 <i>yī lǚ má</i> , 一缕烟 <i>yī lǚ yān</i>
枚 <i>méi</i>	загальне рахівне слово для дрібних предметів;	一枚戒指 <i>yī méi jièzhǐ</i> , 一枚纪录章 <i>yī méi jìlù zhāng</i>
门 <i>mén</i>	1. гармати; 2. уроки, предмети (в школі), науки; 3. весілля;	一门大炮 <i>yī mén dàpào</i> , 一门功课 <i>yī mén gōngkè</i> , 两门技术 <i>liǎng mén jìshù</i> , 一门亲事 <i>yī mén qīnshì</i> , 一门亲戚 <i>yī mén qīnqī</i>
面 <i>miàn</i>	1. плоскі предмети; 2. дзеркала, прапори;	一面镜子 <i>yī miàn jìngzi</i> , 一面锣 <i>yī miàn luó</i> , 三面旗子 <i>sān miàn qízi</i>
名 <i>míng</i>	люди при перерахуванні за списками або ранжиром;	兵士五名 <i>bīngshì wǔ míng</i> , 第五名 <i>dì wǔ míng</i>
片 <i>piàn</i>	1. фабрики, заводи, магазини; 2. земельні ділянки;	一片水果店 <i>yī piàn shuǐguǒ diàn</i> , 一片地 <i>yī piàn dì</i>
盘 <i>pán</i>	1. тарілки, порції; 2. жорна, точила; 3. мотки, бобіни, змотувані предмети; 4. раунди змагань;	四盘菜 <i>sì pán cài</i> , 一盘磨 <i>yī pán mó</i> , 一盘录影带 <i>yī pán lùyǐngdài</i> , 两盘单打 <i>liǎng pán dāndǎ</i>
喷 <i>pēn</i>	урожаї, збори плодів;	头喷棉花 <i>tóu pēn miánhuā</i> , 二喷豆角 <i>èr pēn dòujiǎo</i>
批 <i>pī</i>	групи, партії товару;	一批货物 <i>yī pī huòwù</i>
匹 <i>pǐ</i>	коні, віслюки тощо;	一匹马 <i>yī pǐ mǎ</i> , 两匹骡子 <i>liǎng pǐ luózi</i>
篇 <i>piān</i>	статті, розділи, глави; аркуші паперу, листи;	一篇文章 <i>yī piān wénzhāng</i> , 两篇报告 <i>liǎng piān bàogào</i>
片 <i>piàn</i>	1. пластиноподібні предмети; 2. площі, поверхні; 3. явища природи; 4. звуки, мова, емоції;	一片面包 <i>yī piàn miànbāo</i> , 两片药 <i>liǎng piàn yào</i> , 一片草地 <i>yī piàn cǎodì</i> , 一片汪洋 <i>yī piàn wāngyáng</i> , 一片新气象 <i>yī piàn xīn qìxiàng</i> , 一片欢腾 <i>yī piàn huānténg</i>
瓶 <i>píng</i>	пляшки, банки (з ридиною);	一瓶啤酒 <i>yī píng pǐjiǔ</i>
群 <i>qún</i>	натовпи, ватаги (дітей), табуни (коней), зграї (собак, кішок, птахів тощо);	一群孩子 <i>yī qún háiizi</i>
扇 <i>shān</i>	двері, вікна;	一扇门 <i>yī shàn mén</i> , 两扇窗 <i>liǎng shàn chuāng</i>
手 <i>shǒu</i>	майстерність, техніка;	一手好字 <i>yī shǒu hào zì</i>
首 <i>shǒu</i>	вірші, пісні;	一首诗 <i>yī shǒu shī</i> , 两首词 <i>liǎng shǒu cí</i>

Рахівне слово	Вживання	Приклади
束 <i>shù</i>	зв'язки, пучки;	一束花 <i>yī shù huā</i>
双 <i>shuāng</i>	парні предмети, наприклад, черевики, шкарпетки, рукавички тощо;	一双皮鞋 <i>yī shuāng píxié</i>
艘 <i>sāo</i>	кораблі (в т.ч. бойові);	一艘远洋货轮 <i>yī sōu yuǎnyáng huòlún</i>
所 <i>suǒ</i>	1. житло (кімнати, квартири); 2. установи, заклади, будівлі та споруди;	一所房屋 <i>yī suǒ fángwū</i> , 一所医院 <i>yī suǒ yīyuàn</i>
台 <i>tái</i>	1. акти, дії вистав; 2. прилади, механізми, побутова техніка, електронні гаджети;	一台戏 <i>yī tái xì</i> , 一台话剧 <i>yī tái huàjù</i> , 一台手机 <i>yī tái shǒujī</i>
堂 <i>táng</i>	1. предмети меблів, що утворюють комплект; 2. уроки (аудиторні заняття);	一堂家具 <i>yī táng jiājù</i> , 一堂课 <i>yī táng kè</i>
趟 <i>tàng</i>	рейси, ходки;	一趟火车 <i>yī tàng huǒchē</i>
套 <i>tào</i>	1. комплекти, набори (наприклад, посуду); 2. будинки, квартири;	一套茶具 <i>yī tào chájù</i> , 一套房子 <i>yī tào fángzi</i>
条 <i>tiáo</i>	1. тонкі, вузькі, довгі предмети; 2. риби, морські тварини; 3. річки, вулиці; 4. довгі предмети стандартної форми, розміру; 5. абстрактні інформаційні поняття; 6. люди (рідкісне і дуже специфічне вживання);	一条线 <i>yī tiáo xiàn</i> , 三条鱼 <i>sān tiáo yú</i> , 一条大河 <i>yī tiáo dàhé</i> , 一条大街 <i>yī tiáo dàjiē</i> , 一条肥皂 <i>yī tiáo féizào</i> , 一条香烟 <i>yī tiáo xiāngyān</i> , 一条妙计 <i>yī tiáo miàoji</i> , 两条建议 <i>liǎng tiáo jiànyì</i> , 三条新闻 <i>sān tiáo xīnwén</i> , 四条办法 <i>sì tiáo bànfǎ</i> , 一条好汉 <i>yī tiáo hǎohàn</i> , 一条人命 <i>yī tiáo rénmìng</i>
贴 <i>tiē</i>	мазки крему, мазі; пластири;	一贴膏药 <i>yī tiē gāoyào</i>
通 <i>tōng</i>	рухи, удари;	打了一通鼓 <i>dǎ le yī tòng gǔ</i>
头 <i>tóu</i>	1. домашня худоба; 2. головки часнику, цибулі тощо; 3. весілля (зазвичай в однині);	一头牛 <i>yī tóu niú</i> , 两头骡子 <i>liǎng tóu luózi</i> , 一头蒜 <i>yī tóu suàn</i> , 一头亲事 <i>yī tóu qīnshì</i>
位 <i>wèi</i>	люди, кількість персон (має поважний відтінок);	一位同学 <i>yī wèi tóngxué</i> , 两位老师 <i>liǎng wèi lǎoshī</i>
味 <i>wèi</i>	ліки;	八味药 <i>bā wèi yào</i>
席 <i>xí</i>	переговори, застілля;	一席话 <i>yī xí huà</i> , 一席酒桌 <i>yī xí jiǔzhuō</i>
项 <i>xiàng</i>	теми, питання для обговорення;	一项任务 <i>yī xiàng rènwù</i>
则 <i>zé</i>	пункти, уривки тексту;	三则试题 <i>sān zé shìtí</i> , 两则新闻 <i>liǎng zé xīnwén</i>
盏 <i>zhǎn</i>	світильники, лампи;	一盏灯 <i>yī zhǎn dēng</i>

Рахівне слово	Вживання	Приклади
张 <i>zhāng</i>	1. листи чого-небудь., пласкі предмети; 2. обличчя, частини обличчя; 3. луки (зброя);	一张纸 <i>yī zhāng zhǐ</i> , 一张地图 <i>yī zhāng dìtú</i> , 一张脸 <i>yī zhāng liǎn</i> , 一张嘴 <i>yī zhāng zuǐ</i> , 一张弓 <i>yī zhāng gōng</i>
阵 <i>zhèn</i>	короткотривалі події;	一阵风 <i>yī zhèn fēng</i> , 几阵雨 <i>jǐ zhèn yǔ</i> , 一阵剧痛 <i>yī zhèn jùtòng</i>
支 <i>zhī</i>	1. предмети довгастої форми, що нагадують жердини, олівці тощо; 2. куплети пісень; 3. загони солдатів, колони людей;	一支笔 <i>yī zhī bǐ</i> , 一支歌 <i>yī zhī gē</i> , 一支军队 <i>yī zhī jūnduì</i>
只 <i>zhǐ</i>	1. всі тварини і птахи, крім тих, для яких зазвичай використовуються 匹 <i>pǐ</i> , 头 <i>tóu</i> , 峰 <i>fēng</i> і 条 <i>tiáo</i> ; 2. парні предмети, в т.ч. органи (вуха, очі тощо); 3. предмети прямокутної форми; 4. кораблі;	一只鸡 <i>yī zhǐ jī</i> , 两只小鸟 <i>liǎng zhǐ xiǎo niǎo</i> , 一只狮子 <i>yī zhǐ shīzi</i> , 两只手 <i>liǎng zhǐ shǒu</i> , 两只耳朵 <i>liǎng zhǐ ěrduǒ</i> , 一只书包 <i>yī zhǐ shūbāo</i> , 一只小船 <i>yī zhǐ xiǎochuán</i>
枝 <i>zhī</i>	предмети довгастої форми, що нагадують жердини, олівці тощо, а також квіти;	一枝铅笔 <i>yī zhī qiānbǐ</i>
种 <i>zhǒng</i>	сорт, вид, порода;	各种树 <i>gè zhǒng shù</i> , 两种人 <i>liǎng zhǒng rén</i>
株 <i>zhū</i>	рослини, дерева;	一株树 <i>yī zhū shù</i>
桩 <i>zhuāng</i>	справи, події;	一桩心事 <i>yī zhuāng xīnshì</i>
宗 <i>zōng</i>	справи, події;	一宗心事 <i>yī zōng xīnshì</i> , 一宗事 <i>yī zōng shì</i>
尊 <i>zūn</i>	1. статуї Будди; 2. гармати;	一尊佛像 <i>yī zūn fóxiàng</i> , 五十尊大炮 <i>wǔ shí zūn dàpào</i>
座 <i>zuò</i>	будівлі, споруди, деталі ландшафту, мости, гори	一座山 <i>yī zuò shān</i> , 一座高楼 <i>yī zuò gāolóu</i>

Як уже говорилося раніше, в тих випадках, коли для одного предмета існує кілька рахівних слів, вибір того чи іншого рахівного слова набуває стилістичного характеру [27, с. 18].

Так, іменник 人 *rén* допускає вживання кількох рахівних слів з досить помітними стилістичними відмінностями [779, 页 57]:

我有两个朋友。

Wǒ yǒu liǎng gè péngyou.

У мене є два друзі. (нейтрально)

这位老师教我们汉语。

Zhè wèi lǎoshī jiāo wǒmen hànyǔ.

Цей учитель навчає нас китайської мови. (підкреслено шанобливо)

一名外国人到我们的城市来了。

Yī míng wàiguórén dào wǒmen de chéngshì lái le.

До нашого міста прибув один/ якийсь іноземець. (формально-канцелярський відтінок)

这小伙子并不怎么聪明。

Zhè kǒu xiǎohuǒzi bìng bùzěnme cōngmíng.

Цей хлопець не дуже-то тямущий. (зневажливо)

3.4.3. Дієслівні рахівні слова / 动量词 *dòngliàngcí*

У поєднанні з числівниками дієслівні рахівні слова вказують на те, скільки разів відбулася дія. Таке сполучення числівника і дієслівного рахівного слова прийнято називати комплементом кратності [124, с. 157]:

我吃过两次烤鸭。

Wǒ chī guo liǎng cì kǎoyā.

Я їв качку по-пекінськи два рази.

妈妈叫了他一声。

Māma jiào le tā yī shēng.

Мама покликала його один раз.

Найчастіше в ролі дієслівних рахівних слів вживаються морфемі 次 *cì* і 遍 *biàn* [311, с. 189], однак існують і інші слова подібного роду. У поєднанні з дієсловом і числівником такі морфемі мають значення “раз”, проте кожна з них вживається з певним семантичним класом дієслів [671, р. 134]:

Таблиця 2

Дієслівні рахівні слова сучасної китайської мови

Рахівне слово	Значення	Дієслова, з якими вживається
次 <i>cì</i> / 回 <i>huí</i> / 场 <i>chǎng</i>	вказує на кратність, повторюваність дії	去 <i>qù</i> , 参观 <i>cānguān</i> , 参加 <i>cānjiā</i> , 来 <i>lái</i> <i>ta in.</i>
遍 <i>biàn</i>	вказує на те, що дія відбувається від початку і до кінця	说 <i>shuō</i> , 听 <i>tīng</i> , 看 <i>kàn</i> , 读 <i>dú</i> , 写 <i>xiě</i> , 念 <i>niàn</i> , 抄 <i>chāo</i> , 讲 <i>jiǎng</i> <i>ta in.</i>
趟 <i>tàng</i>	вживається з дієсловами руху	去 <i>qù</i> , 跑 <i>pǎo</i> , 来 <i>lái</i> , 走 <i>zǒu</i> , 回 <i>huí</i> <i>ta in.</i>
下儿 <i>xiàr</i>	вживається з короткочасними (з точки зору мовця) діями	看 <i>kàn</i> , 打 <i>dǎ</i> , 用 <i>yòng</i> , 玩儿 <i>wánr</i> , 敲 <i>qiāo</i> , 摇 <i>yáo</i> , 比 <i>bǐ</i> , 画 <i>huà</i> , 等 <i>děng</i> , 找 <i>zhǎo</i> , 说 <i>shuō</i> , 想 <i>xiǎng</i> , 考虑 <i>kǎolǜ</i> , 讨论 <i>tǎolùn</i> <i>ta in.</i>
顿 <i>dùn</i>	вживається з дієсловом 吃饭 <i>chīfàn</i> “їсти, споживати”, а також з дієсловами зі значенням “бити”, “ляяти” т.д.	吃 <i>chī</i> , 骂 <i>mà</i> , 打 <i>dǎ</i> , 揍 <i>zòu</i> , 批评 <i>pīpíng</i> , 教训 <i>jiàoxun</i> <i>ta in.</i>

Слід зазначити, що з рахівними словами 番 *fān* і 下儿 *xiàr* вживається тільки числівник 一 *yī* “один”, однак у випадку з 下儿 *xiàr* можуть зустрічатися винятки:

我轻轻地敲了两下(儿)门, 没有反应。

Wǒ qīng qīng de qiāo le liǎng xià(r) mén, méi yǒu fǎnyìng.

Я легенько постукав у двері пару раз, відповіді не було.

Крім того, в китайській мові існує ще одна категорія дієслівних рахівних слів, у якій замість спеціальних рахівних морфем (див. Табл. 2) використовуються іменники, які так чи інакше стосуються конкретної дії [572, р. 296–300]:

让我咬一口!

Ràng wǒ yǎo yī kǒu!

Дай відкусити разок! (口 *kǒu* “рот”)

他看了我一眼就走了。

Tā kàn le wǒ yī yǎn jiù zǒu le.

Він глянув на мене і тут же пішов. (眼 *yǎn* “око”)

他的脸好像被人打了一拳!

Tā de liǎn hǎoxiàng bèi rén dǎ le yī quán!

Здається, йому хтось дав разок по обличчю! (拳 *quán* “кулак”)

3.5. Особливості вживання числівників у веньяні

Вживання рахівних слів у веньяні можна віднести до оказіоналізмів. Починаючи з періоду Хань, вони, перебуваючи в процесі формування як окреме граматичне явище, періодично зустрічаються в текстах, що пов’язано з синтаксичною зміною: числівник отримує здатність до інверсії, тобто може займати положення не тільки після іменника, що було типово для давньокитайської мови і класичного веньяню, а й перед іменником (спочатку, до епохи династії Цінь, у такій позиції в основному використовувалися рахівні слова-одиниці виміру). Проте епізодичне вживання рахівних слів у веньяні не пов’язане безпосередньо з позицією числівника, оскільки є численні приклади, які не дозволяють стверджувати, що факт їхньої наявності залежить від препозиції до іменника. Іншими словами, “три корови” на веньяні може виражатися як 牛三 *niú sān* (найчастіше; числівник слідує після іменника, рахівне слово відсутнє), а також як 三头牛 *sān tóu niú* (числівник стоїть перед іменником, рахівне слово вживається) або як 牛三头 *niú sān tóu* (числівник слідує після іменника, рахівне слово вживається) [539, р. 3–7]. У сучасному китаєзнавстві прийнято вважати, що перший з трьох вищенаведених варіантів слід вважати класичним і основним, другий – емоційним (емоційний акцент), а третій – рематичним (видільно-смісловий акцент), хоча подібний поділ все ж носить умовний характер і в багатьох контекстах може бути заперечений [672, S. 51].

Поява дієслівних рахівних слів відноситься до середньокитайського періоду, а їхнє зародження безпосередньо пов’язане з механізмом редуплікації дієслів при вираженні кратності дії [489, S. 472].

Що стосується особливостей питальних кількісних займенників у класичному веньяні, то найбільш характерними і частотними в текстах залишаються давньокитайські 幾 *hé* і 幾何 *jǐhé* “скільки?”. Займенники 多少 *duōshǎo*, 幾許 *jǐxǔ*, 若干 *ruògān* і деякі інші з’являються дещо пізніше, в танських текстах, і мають два значення: питальне (“скільки?”) і невизначене (“стільки, така кількість”).

У значенні “трохи” (тобто перед незлічуваним іменником) у класичному веньяні вживалося 少許 *shǎoxǔ*, а в пізніших текстах – також і 許多 *xǔduō*, що має значення невизначено великої кількості (“багато”, “безліч”). Невизначена кількість злічуваних предметів виражається займенником 數 *shù* “декілька” (фіксується починаючи з давньокитайського періоду [164, с. 336]), а різноманітні відтінки приблизної кількості – словами 餘 *yú* “...і більше; ...з лишком”, 左右 *zuǒyòu* “приблизно, близько”, 以上 *yǐshàng* “більше, понад”, 以下 *yǐxià* “менше”; останні чотири слова займають положення після іменника, а всі інші, як правило, – перед іменником [105, с. 263–266]:

數日之后。

Shù rì zhīhòu.

Після того як мине кілька днів.

五百人餘。

Wǔ bǎi rén yú.

Понад 500 чоловік.

4. Прикметник / 形容词 *xíngróngcí*

4.1. Загальні положення

Прикметник – частина мови, що позначає якісну або відносну ознаку предмета. У китайській мові прикметник може також вказувати ознаку дії. Позначаючи якісну ознаку предмета, прикметник виконує функцію означення або присудка. Позначаючи ж відносну ознаку предмета, прикметник зазвичай виконує функцію означення. Нарешті, вказуючи ознаку дії, прикметник вживається в ролі обставини. В окремих не властивих для прикметника випадках він може функціонувати як підмет і додаток [64, с. 36].

Виконуючи ці синтаксичні функції, прикметник вживається самостійно або в складі якісно-предметних і предметно-якісних словосполучень. Він може вживатися також у сполученні з допоміжними дієсловами [796, 页 167–168].

З морфологічної точки зору прикметники поділяються на непохідні і похідні. Перші являють собою одно- або двоскладові слова, в утворенні яких відсутні будь-які спеціальні формоутворюючі маркери прикметників, тоді як другі утворені за допомогою додаткових способів ад'єктивного формоутворення (редуплікації, афіксації). Далі, багато які непохідні прикметники можуть утворювати ступені порівняння за допомогою додаткових препозиційних морфем (тобто є градуйованими), що неможливо у випадку з похідними (які суть апіорі неградуйовані з огляду на свою морфологічну структуру) [657, p. 278–281].

У китайській мові ряд морфологічних і синтаксичних особливостей зближує прикметник з дієсловом. Прикметник, подібно до дієслова, утворює видо-часові і модальні форми (що є однією з головних підстав для об'єднання дієслів і прикметників в один клас т.зв. предикатів). Він, як і дієслово, здатний виконувати функцію присудка без допомоги зв'язки [16, с. 10–14]. Разом з тим між прикметником і дієсловом існує значна різниця. Вони по-різному функціонують в ролі означення, по-різному утворюють форми редуплікації (подвоєння). Прикметник у заперечній формі в путунхуа вживається з часткою 不 *bù*, але на відміну від дієслова не вживається з запереченням 没 *méi*.

Різниця між прикметником і прислівником також заснована на власне граматичних ознаках. Ця різниця зводиться до трьох основних особливостей.

Якісні прикметники, поєднуючись в путунхуа з прислівниками ступеня, позначають різний ступінь інтенсивності ознаки. Поєднуючись зі словами типу 一点 (儿) *yīdiǎn(r)* “небагато”, 一些 *yīxiē* “трохи, кілька; деякі” тощо (останнє також часто визначає іменник-додаток [656, p. 135]), вони вказують кількісні зміни якісної ознаки. Прикметники здатні утворювати форми подвоєння, що виражають суб'єктивну оцінку якості. Всі ці особливості не властиві прислівникам [133, с. 3–4].

Крім того, прикметники, виконуючи функцію обставини, здатні, на відміну від більшості прислівників, вживатися не тільки в препозиції, а й у постпозиції по відношенню до присудка. У зв'язку з цим слід зауважити, що здатність функціонувати в ролі обставини є однією з характерних граматичних особливостей прикметника в китайській мові [818, 页 329]. Разом з тим потрібно мати на увазі, що прикметник, виконуючи функцію обставини, не змінює своєї категоріальної приналежності, не переходить в категорію

прислівників, і тому це явище можна розглядати як один з випадків синтаксичної транспозиції [141, с. 10].

У зв'язку з проблемою співвідношення категорій прикметника і прислівника необхідно розглянути пари слів на кшталт 老 *lǎo* “старий” і 老 *lǎo* “давно, завжди”, 好 *hǎo* “хороший” і 好 *hǎo* “дуже, вельми”, 快 *kuài* “швидкий” і 快 *kuài* “скоро, незабаром” тощо. З питання про морфологічну характеристику цих слів серед дослідників немає єдиної думки. Тимчасом слід звернути увагу на те, що ці лексичні одиниці відрізняються одна від одної за значенням і за категоріальною належністю (відповідно, прикметник і прислівник). Їх можна з достатньою підставою вважати лексичними омонімами, що виникли в результаті розпаду полісемії [349, с. 57].

З точки зору семантико-граматичних особливостей прикметники китайської мови поділяються на якісні і відносні.

4.2. Якісні прикметники / 性质形容词 *xìngzhì xíngróngcí*

Якісні прикметники позначають якісну ознаку предмета: 红 *hóng* “червоний”, 绿 *lǜ* “зелений”, 甜 *tián* “солодкий”, 美丽 *měilì* “гарний”, 老 *lǎo* “старий”, 大 *dà* “великий”, 好 *hǎo* “хороший”, 快 *kuài* “швидкий”, 可怕 *kěpà* “страшний” тощо. До якісних прикметників у китайській мові належать також слова 多 *duō* “багато” і 少 *shǎo* “мало”, що позначають кількісну ознаку.

Тільки якісні прикметники можуть утворювати видо-часові форми, ступені порівняння, а також редуплікуватися [896, 页 72].

4.3. Відносні прикметники / 关系形容词 *guānxì xíngróngcí*

Відносні прикметники позначають відносну ознаку предмета: 左 *zuǒ* “лівий”, 右 *yòu* “правий”, 横 *héng* “горизонтальний”, 竖 *shù* “вертикальний”, 真 *zhēn* “істинний”, 假 *jiǎ* “хибний” тощо.

Відносні прикметники не можуть позначати ступінь інтенсивності ознаки, тому вони зазвичай не вживаються з прислівниками ступеня. До числа небагатьох винятків належить прикметник 基本 *jīběn* “основний”, однак і він вживається тільки з прислівником ступеня “найбільш...”, “най...” [59, с. 15].

Відносні прикметники не використовуються при порівнянні предметів. Отже, вони не здатні сполучатися зі словами типу 一点 (儿) *yīdiǎn(r)* “трохи”, що позначають кількісні зміни ознаки [748, 页 94].

На відміну від якісних прикметників, відносні прикметники редуплікуються, не оформляються видо-часовими суфіксами 了 *le*, 过 *guo* і 着 *zhe* та не сполучаються з допоміжними дієсловами [732, p. 421].

У реченні відносні прикметники в переважній більшості випадків виконують функцію означення, функцію ж присудка вони виконують лише в одиничних випадках [667, S. 269–270]:

这不可能! 不会是真的! (褚炎君)

Zhè bù kěnéng! Bù huì shì zhēn de! (Chǔ Yánjūn)

Це неможливо! Не може бути істинним! (Чу Янцзюнь)

4.4. Видо-часові форми якісних прикметників

Як уже говорилося раніше, ряд граматичних форм і категорій (зокрема, видо-часові форми, а також здатність приймати перед собою заперечення, здатність виконувати в реченні функцію присудка без допомоги додаткових граматичних одиниць – дієслів-зв'язок тощо) в китайській мові є загальними для дієслів і якісних прикметників, тобто для тих частин мови, які здатні виконувати в реченні функцію присудка (предикативну функцію), у зв'язку з чим дієслова і прикметники часто об'єднуються дуже багатьма дослідниками китайської мови (як західними, так і власне китайськими) в загальний клас так званих предикатів (叙述词 *xùshùcí*) [985, 页 48; 81, с. 10; 363, с. 12–15].

Слід зазначити, що серед мов ізольованого типу (китайська, в'єтнамська, тайська, бірманська тощо) в китайській мові виявляється якраз-таки найрізкіша відмінність прикметників від дієслів [269, с. 221]. Чим далі на південь, тим ці відмінності виражені слабше. Деякі автори вважають за краще взагалі говорити не про прикметники, а про “якісні дієслова” [201, с. 37].

Найхарактернішою особливістю якісних прикметників сучасної китайської мови, що ріднить їх з дієсловами, є їхня (прикметників) здатність утворювати видо-часові форми. Це стає можливим тому, що значення ознаки, яке виражається якісними прикметниками, в ряді контекстів носить потенційно мінливий характер – може з'являтися або зникати, а також наростати або зменшуватися в плані інтенсивності прояву [133, с. 12].

Видо-часові форми якісних прикметників у сучасній китайській мові утворюють суфікси 了 *le*, 过 *guo* і 着 *zhe* [119, с. 355]:

- форма, що утворюється суфіксом 了 *le*, констатує становлення якісної ознаки як уже dokonаний факт:

全島的水源都干了。

Quán dǎo de shuǐyuán dōu gàn le.

Всі джерела на острові пересохли (вже стали сухими).

祖父不再说什么，似乎气也平了一点。

Zǔfù bù zài shuō shénme, sìhū qì yě píng le yīdiǎn.

Дід нічого більше не сказав і неначе трохи заспокоївся (вже став спокійнішим);

- форма, що утворюється суфіксом 过 *guo*, вказує, що якісна ознака мала або ж не мала місце в минулому:

你这个人真蠢过，会上这个当。

Nǐ zhè ge rén zhēn chǔn guò, huì shàng zhè ge dāng.

Ти дійсно був дурний, якщо дав себе так надути.

上年一天也没冷过。

Shàngnián yītiān yě méi lěng guò.

У минулому році й дня не було холодного;

- форма, що утворюється суфіксом 着 *zhe*, вказує, що якісна ознака представлена як триваючий у часі процес або стан:

櫻花正紅着。

Yīnghuā zhèng hóng zhe.

Квітки вишні якраз червоніють (стають червоними).

她在厨房里忙着啊。

Tā zài chúfáng lǐ máng zhe a.

Вона саме зайнята на кухні.

Хоча деякі вчені вважають [905, 頁 69], що немає підстав для того, щоб розглядати вищеописані видо-часові форми як такі, що мають значення дієслів, у тих рідкісних випадках, коли якісний прикметник явно керує додатком (найчастіше прямим), він виконує дієслівну функцію. Наприклад [153, с. 382]:

Підмет	Якісний прикметник у функції присудка	Додаток, керований присудком
雪 <i>Xuě</i>	「……」白了 [...] <i>bái le</i>	屋顶。 <i>wūdǐng.</i>
Сніг [...] побілів/зробив білими (що?) дахи [будинків].		

У поєднанні з допоміжними дієсловами якісні прикметники позначають появу у предмета тієї чи іншої ознаки. Зазвичай з якісними прикметниками вживаються допоміжні дієслова 起来 *qǐlai* (рідше: 起去 *qǐqu*), 下来 *xiàlai*, 下去 *xiàqu* [671, р. 361], найчастіше разом з суфіксом 了 *le*:

花红起来了

Huā hóng qǐlai le.

Квітки почервоніли.

天色暗下来了。

Tiānsè àn xiàlai le.

Небо потемніло (насупилося).

这件事冷起去了。

Zhè jiàn shì lěng qǐqu le.

Справа втратила актуальність (букв.: “охолола”).

Допоміжне дієслово 下去 *xiàqu* іноді позначає процес наростання ознаки [641, S. 81]:

他一天比一天胖下去。

Tā yītiān bǐ yītiān pàng xiàqu.

Він з кожним днем усе більше і більше товстішав.

4.5. Ступені порівняння якісних прикметників

Ступені порівняння якісних прикметників утворюються постановкою прислівника ступеня перед прикметником [311, с. 92–94]:

1. Звичайний ступінь:

- 很 *hěn* “дуже, вельми”: 很好 *hěn hǎo* “дуже добрий/добре”, 很多 *hěn duō* “дуже багато”, 很美丽 *hěn měilì* “дуже гарний/гарно” тощо.

Варто пам'ятати, що прислівник 很 *hěn* перед прикметником у ролі присудка часто не позначає ступінь, а є структурно обов'язковим елементом ад'єктивного присудка або означення; в цьому випадку він не має значення “дуже” і, як правило, спеціально ніяк не перекладається [973, 页 169]:

我现在很忙, 请稍后再拨。

Wǒ xiànzài hěn máng, qǐng shāohòu zài bō.

Я зараз [дуже] зайнятий, будь ласка, передзвоніть трохи пізніше.

- 非常 *fēicháng* “надзвичайно, вкрай, дуже”: 非常薄弱
- *fēicháng bórúo* “виключно слабкий”, 非常多 *fēicháng duō* “надзвичайно багато” тощо;
- 十分 *shífēn* “дуже, цілком, вельми”: 十分高兴 *shífēn gāoxìng*
- “дуже веселий/весело”, 十分流行 *shífēn liúxíng* “вельми поширений/поширене” тощо;
- 至关 *zhìguān* “надзвичайно, вкрай, дуже”: 至关重要 *zhìguān zhòngyào* “надзвичайно важливий/важливо”, 至关必需 *zhìguān bìxū* “вкрай необхідний/необхідно” тощо;
- 太 *tài* “надто, занадто, надмірно, вкрай”: 太贵 *tài guì* “надто дорогий/дорого”, 太甜 *tài tián* “занадто солодкий/солодко” тощо;
- 真 *zhēn* “дійсно, справді”: 真好 *zhēn hǎo* “дійсно хороший/добре”, 真美丽 *zhēn měilì* “дійсно красивий/красиво” тощо.

2. Вищий ступінь: 更 *gèng* “ще більше” (рідше: 更加 *gèngjiā*): 更好 *gèng hǎo* “ще ліпший/ліпше”, 更大 *gèng dà* “ще більший” тощо.

3. Найвищий ступінь:

- 最 *zuì* “найбільш, най...”: 最重要 *zuì zhòngyào* “найважливіший/найважливіше,最早 *zuì zǎo* “найбільш ранній/найраніше” тощо;
- 极 *jí* (рідше: 及其 *jíqí*) “найбільш, вкрай, у вищому ступені” (може стояти перед односкладовим прикметником, перед багатоскладовим прикметником, а також після багатоскладового прикметника [511, p. 152]): 极难 *jí nán* “у вищому ступені важкий/важко”, 极重要/重要极了 *jí zhòngyào/zhòngyào jí le* “вкрай важливий/важливо” тощо.

4. Вигук (поряд з деякими модальними дієсловами входить у систему оказіонально-го вираження значення ступеня [685, p. 127]):

- 那么 *nàme* / 这么 *zhème* “так, такий, настільки”: 那么难 *nàme nán* “такий тяжкий/настільки тяжко”, 这么大 *zhème dà* “настільки великий” тощо;
- 多么 *duōme* “як, який, наскільки”: 多么漂亮 *duōme piàoliang* “який гарний/як гарно!”.

У сучасному путунхуа 那么 *nàme*/这么 *zhème* вживаються в реченнях, що містять заперечення, а 多么 *duōme* – власне в окличних реченнях [730, p. 75]:

我从没见过那么漂亮的孩子。

Wǒ cóng méi jiàn guo nàme piàoliang de háizi.

Я ніколи не бачив такої красивої дитини.

多么荒谬的念头!

Duōme huāngmiù de niàntou!

Яка [ж] безглузда думка!

Решта прислівників ступеня (过分 *guòfèn* “виключно”, 无比 *wúbǐ* “незрівнянно”, 特别 *tèbié* “особливо”, 万分 *wànfēn* “вкрай, виключно”, 相当 *xiāngdāng* “досить-таки, достатньо, вельми”, 极度 *jídù* “вкрай, дуже” тощо) в таких конструкціях зустрічаються рідше.

4.5.1. Якісні прикметники можуть також поєднуватися зі словами й словосполученнями, що позначають при порівнянні (з прийменником 比 *bǐ* або без нього) предметів кількісні зміни якісної ознаки: а) незначно (一点(儿) *yīdiǎn(r)*, 一些 *yīxiē*, 点(儿) *diǎn(r)*, 些 *xiē* “трохи, трішки; досить, до певної міри”) [66, с. 80] або ж б) значно (得多 *de duō* “набагато, значно”, 一倍 *yībèi* “удвічі”) [656, р. 13]. Ці слова і словосполучення поміщаються після прикметника:

这本书有意思一些。

Zhè běn shū yǒu yìsī yīxiē.

Ця книга достатньо цікава.

你比我年轻得多。

Nǐ bǐ wǒ niánqīng de duō.

Ти набагато молодший від мене.

Стосовно слів 有点(儿) *yǒudiǎn(r)* і 有些 *yǒuxiē* (“трохи, трошки, дрібка”), то вони вживаються в позиції перед прикметником і не позначають кількісних змін якісних ознак, а лише підкреслюють незначний ступінь прояву ознаки [633, р. 201]. Порівняйте:

今天比昨天冷一点儿。 <i>Jīntiān bǐ zuótiān lěng yīdiǎnr.</i>	今天有点儿冷。 <i>Jīntiān yǒudiǎnr lěng.</i>
Сьогодні трохи холодніше, ніж учора.	Сьогодні трохи холодно.

4.6. Редуплікація якісних прикметників

Редуплікацією називається подвоєння будь-якого складу, основи (повністю або частково) чи всього слова з метою утворення граматичної форми. Редуплікація як спосіб граматичного формоутворення в різних іпостасях і в різному ступені притаманна практично всім мовам східноазійського ареалу; особливого поширення редуплікація набула в мовах ізолюючого типу, причому незалежно від того, до якої мовної сім’ї та чи інша мова генетично сходить; прецеденти редуплікації виявляються на “крайніх полюсах” умовної етимологічної шкали – від індонезійської/малайської мови [13, с. 176–181] до в’єтнамської [24, с. 262–276], причому в останньому випадку повний і частковий повтор приблизно однакові за частотністю [25, с. 146–150].

Редуплікація якісних прикметників у путунхуа зазвичай (але не завжди) посилює значення ознаки, робить її інтенсивнішою [736, р. 274]; саме тому прикметник у подвоєній формі не вживається з прислівниками ступеня (оскільки ступінь уже виражений в ньому сам по собі). Крім того, редуплікований прикметник не приймає заперечень, не оформлюється видо-часовими суфіксами 了 *le*, 着 *zhe*, 过 *guo* і не сполучається з допоміжними дієсловами [887, 页 114]. У реченні прикметник у подвоєній формі здатний виконувати функції присудка, означення та обставини.

Виділяється чотири моделі редуплікації прикметників у путунхуа [312, с. 185–188; 66, с. 56–57]:

1. Односкладові прикметники подвоюються за моделлю АА (в розмовній мові другий склад може додавати до себе суфікс -儿 *-(e)r*, тобто еризуватися, зазнаючи т.зв. зовнішньої афіксації [531, р. 249]). Цей тип редуплікації передає значення інтенсивності ступеня якості і може нести зменшувально-пестливий відтінок: 近近(儿) *jìn jìn(r)* “близький-близький”, 小小(儿) *xiǎo xiǎo(r)* “маленький-маленький”, 重重(儿) *zhòng zhòng(r)* “тяжкий-тяжкий”, 早早(儿) *zǎo zǎo(r)* “ранній-ранній” тощо.

2. Модель ААББ характерна для двоскладових прикметників і передає значення інтенсивності ступеня якості, що особливо проявляється, якщо прикметник вживається у функції означення: 明明白白的文 *míng míng bái bái de wén* “гранично зрозумілий текст”, 拖拖拉拉的作风 *tuō tuō lā lā de zuòfēng* “дуже затяжна манера” тощо.

3. Модель редуплікації двоскладових прикметників АБАБ передає значення інтенсивності ступеня якості або значення частоти/сталості прояву ознаки [574, р. 42]: 热闹热闹 *rè nào rè nào* “шумний-шумний/завжди шумний”, 高兴高兴 *gāo xìng gāo xìng* “радісний-радісний/завжди радісний” тощо.

4. Модель редуплікації з додатковою службовою морфемою 里 *lǐ* для двоскладових прикметників А 里 АБ також висловлює інтенсивність ступеня якості, але частіше вживається з прикметниками, що мають заперечне значення [574, р. 41.]: 傻里傻气 *shǎ lǐ shǎ qì* “дурний-дурний”, 马里马虎 *mǎ lǐ mǎ hǔ* “дуже неухажено, абияк” тощо.

Потрібно мати на увазі, що значна кількість якісних прикметників не може редуплікуватися зовсім, наприклад, 伟大 *wěi dà* “великий”, 幸福 *xìng fú* “щасливий”, 美丽 *měi lì* “прекрасний” та ін.

Якщо подвоєний (за будь-якою моделлю) прикметник виконує функцію означення, то він в обов’язковому порядку приймає після себе службове слово 的 *de*: 大大的飞机 *dà dà de fēijī* “великий-превеликий літак”, 干干净净的衣服 *gān gān jìng jìng de yī fu* “чистий-чистий одяг” тощо [645, S. 77].

4.7. Питання про прикметник як виразник категорії стану

Питання про те, чи здатний прикметник за своєю природою висловлювати т.зв. категорію стану, є дискусійним. Дійсно, словосполучення 红花 *hóng huā* “червона квітка” описує стан, в якому квітка перебуває [69, с. 150–151], однак такого роду опис усе ж маніфестує не деякий іманентно властивий об’єкту сутнісний стан (бо квіти бувають сині, зелені та ін.), а певну ознаку, яка, до того ж, у даному випадку не є базовою і визначальною (тобто квітка не перестала б бути квіткою, навіть не будучи червоною). Іншими словами, висловлювання носить не сутнісний, а дескриптивний (описовий) характер.

Більш того, не все однозначно і з природою слова 红 *hóng* у даному словосполученні – судячи з ряду непрямих семантичних і морфологічних ознак, цілком допустимо стверджувати, що означення в подібного роду висловлюваннях носить не ад’єктивний, а вербальний характер, тобто 红 *hóng* можна розглядати не як прикметник “червоний”, а як дієслово зі значенням “бути/ставати червоним” або “червоніти”, що утворилося з омонімічного прикметника шляхом граматичної конверсії.

З огляду на вищесказане слід зазначити, що теорія про категорію стану (і як таку, і стосовно прикметників) вимагає подальшого спеціального дослідження, оскільки її прийняття в поточному вигляді видається автору необґрунтованим і сумнівним.

4.8. Синтаксичні функції прикметників у путунхуа

Основними синтаксичними функціями прикметників є присудок, означення і обставина, дещо рідше – комплемент, досить рідко зустрічаються підмет і додаток [66, с. 57–58].

Парадигма і граматична валентність (сполучуваність) прикметника носить більш обмежений характер, ніж у дієслова. З іншого боку, в даному випадку скоріше йдеться про звичний узус, а будь-які функції, що не входять до нього, є нетиповими, але можливими. Так, крім оказіонального управління додатком, якісні прикметники іноді можуть поєднуватися з модальними дієсловами, виражаючи при цьому значення “бути в якомусь стані” [167, с. 297]:

谁也没想到能这么难。

Shéi yě méi xiǎngdào néng zhème nán.

Ніхто не припускав, що може бути так важко (виявитися в такому скрутному становищі).

4.8.1. Прикметник у функції присудка

Якщо прикметник вживається в ролі присудка, то цей присудок називається якісним або ад’єктивним; на відміну від європейських мов, уживання дієслів-зв’язок у цьому випадку не потрібне. Такий присудок також може бути простим і складним [124, с. 50–53]:

1. Простий якісний присудок виражається якісними прикметниками (в поодиноких випадках – порядковими числівниками). Він вказує, яким є предмет, виражений підметом, тобто характеризує предмет в якісному (кількісному) відношенні.

Характерною особливістю простого якісного присудка в китайській мові є те, що він в основному вимагає перед собою означення, вираженого прислівниками 很 *hěn* “дуже”, 真 *zhēn* “дійсно”, 又 *yòu* “ще більше”, 太 *tài* “дуже, надто, вкрай” або іншими, які називають інтенсифікаторами [444, р. 57–58]. При цьому слід пам’ятати, що такі прислівники (особливо 很 *hěn* і 真 *zhēn*) в даному випадку, як правило, граматицалізуються, тобто втрачають своє лексичне значення, вживаються в ролі обов’язкового структурного елемента речення (означення до простого якісного присудка) [627, р. 63] і не перекладаються українською мовою:

今天天气很好。

Jīntiān tiānqì hěn hǎo.

Сьогодні погода хороша (а не “дуже хороша”).

狐狸的尾巴很大。

Húlí de wěibā hěn dà.

У лисиці хвіст великий (а не “дуже великий”).

Відсутність прислівника-інтенсифікатора в цій позиції найчастіше припускає, що далі слідуватиме (або ж просто передбачається) продовження висловлювання, в якому

описуваній якості протиставлятиметься інша. Прислівник-інтенсифікатор може бути відсутнім (але може й зберігатися) також і в заперечних реченнях, де прикметнику безпосередньо передує службове слово 不 *bù* [985, 页 100–101]:

狐狸的尾巴大，兔子的尾巴小。

Húlǐ de wěibā dà, tùzǐ de wěibā xiǎo.

У лисиці хвіст великий, а у зайця – маленький.

兔子的尾巴不大。

Tùzǐ de wěibā bù dà.

У зайця хвіст не великий.

2. Складний двочленний якісний присудок виражається якісним прикметником /числівником та іменником.

Іменник у складі присудка позначає одну зі сторін того предмета, який виражений підметом, а прикметник або числівник характеризує цю сторону предмета в якісному або кількісному відношенні. Таким чином, складний якісний присудок характеризує предмет не прямо, а через одну з його сторін, і, отже, в даному випадку має місце опосередковане співвіднесення ознаки з предметом – носієм ознаки. Саме тому в деяких джерелах такий тип присудка виділяють в окрему категорію і називають членним присудком [352, с. 132–133].

З точки зору структури складний двочленний якісний присудок ділиться на кілька підтипів:

□ присудок, виражений якісно-предметним (власне субстантивним) словосполученням:

那个人红头发。

Nà ge rén hóng tóufǎ.

У тієї людини руде волосся.

这位老大娘好心脏。

Zhè wèi lǎodàniáng hǎo xīnzàng.

У цієї бабусі добре серце.

□ присудок, виражений предметно-якісним (субстантивно-кваліфікативним) словосполученням:

那个人经验丰富。

Nà ge rén jīngyàn fēngfù.

У тієї людини великий досвід.

中国地大，自然资源富有。

Zhōngguó dì dà, zìrán zīyuán fùyǒu.

У Китаї територія велика, природні ресурси багаті.

□ присудок, виражений числівниково-предметним (субстантивно-квантитативним) словосполученням:

他两米。

Tā liǎng mǐ.

Він на зріст два метри.

这张桌子三条腿。
Zhè zhāng zhuōzi sān tiáo tuǐ.
У цього стола три ніжки.

Цей самий тип присудка дуже характерний, наприклад, для вказівки віку, але при цьому субстантивний елемент (слово “рік”), як правило, випускається [627, р. 170]:

今年我儿子十六。
Jīnnián wǒ érzi shí liù.
Цього року моєму синові [виповнюється] шістнадцять.

- присудок, виражений якісним прикметником і допоміжним дієсловом; даний підтип структурно і семантично відрізняється від трьох попередніх: він означає появу у предмета тієї чи іншої ознаки (якості) або ж позначає процес наростання ознаки [870, 页 135]:

她的声音又高了起来。
Tā de shēngyīn yòu gāo le qǐqù.
Вона знову підвищила голос (голос знову **став** високим).
他一天比一天胖下去。
Tā yītiān bǐ yītiān pàng xiàqù.
Він з кожним днем усе більше і більше товстішав (**продовжував ставати** товстим).

3. Складний тричленний якісний присудок, що являє собою сполучення якісного прикметника з двома допоміжними дієсловами. У складі складного тричленного якісного присудка зазвичай спостерігається наступний порядок компонентів: “модальне дієслово – каузативне дієслово – якісний прикметник”. Такий присудок позначає властивість або якість, яку предмет здатний набути:

锻炼能使人坚强。
Duànliàn néng shǐ rén jiānqiáng.
Загартування може зробити людину стійкою.
只有劳动可以使人高贵。
Zhǐyǒu láodòng kěyǐ shǐ rén gāoguì.
Тільки праця здатна возвисити людину.

4.8.2. Прикметник у функції означення

Прикметник в ролі означення називається якісним означенням і позначає власні ознаки предмета (ознаки, безпосередньо властиві предмету) або висловлює суб’єктивну оцінку мовця. При цьому потрібно звернути увагу на правила вживання службового слова 的 *de* [547, р. 73–75]:

- після односкладових прикметників 的 *de* нормативно не вживається; використання 的 *de* в таких випадках сигналізує про те, що ознака або стан носить нестійкий характер і може змінюватися (хоча навіть і в цьому випадку 的 *de* можна опустити):

白熊不大侵略。
Bái xióng bù dà qīnlüè.

Білі ведмеді не дуже агресивні. (Білий ведмідь не може “перестати” бути білим, тобто ознака стійка)

白的车很好看。

Bái de chē hěn hǎokàn.

Білий автомобіль красивий. (Красивим може бути автомобіль будь-якого кольору, тобто ознака нестійка)

- якщо односкладовому прикметнику-означенню передує будь-яке слово, що перебуває з ним у семантичному зв’язку (заперечення, прислівник-інтенсифікатор типу 很 *hěn*, вказівний або особовий займенник, числівник з рахівним словом тощо), то вживання 的 *de* обов’язкове: 不好的书 *bù hǎo de shū* “нехороша книга”, 很好的书 *hěn hǎo de shū* “[дуже] хороша книга”, 这本好的书 *zhè běn hǎo de shū* тощо;
- службове слово 的 *de* обов’язково використовується після складних прикметників-означень, причому як після власне багатоскладових за своєю природою, так і після редулькованих (подвоєних) форм односкладових прикметників: 好好的书 *hǎo hǎo de shū* “дуже хороша книга”, 美丽的女孩 *měilì de nǚhái* “красива дівчина”, 有趣的电影 *yǒuqù de diànyǐng* “цікавий фільм” тощо.

4.8.3. Прикметник у функції обставини

Обставина, виражена якісним прикметником, називається означальною обставиною. Якісні прикметники в цій функції можуть піддаватися редулькації, що виражає посилення ступеня інтенсивності прояву якості [84, с. 245]:

我走得很快，可还是冻僵了。(韦尼阿明·卡维林)

Wǒ zǒu de hěn kuài, kě háishi dòngjiāng le. (Wéiníāmíng Kǎwéilín)

Я йшов швидко, але все-таки змерз. (В. Каверін)

我要去远远的。

Wǒ yào qù yuǎn yuǎn de.

Я поїду далеко-далеко.

小孩子晚饭要少吃，小心撑着。

Xiǎo háizi wǎnfàn yào shǎo chī, xiǎoxīn chēngzhāo.

Нехай дитина за вечерю їсть поменше, не можна, щоб вона переїдала.

Формальним маркером означальної обставини, вираженої прикметником, є службове слово 地 *de*, яке вживається після такої обставини, морфологічно оформляє її і, з точки зору семантики й узусу, максимально наближає до класу так званих обставинних прислівників, які мають значення зовнішньої ознаки і вказують на зовнішні обставини вчинення дії або прояву ознаки [141, с. 11].

Класичне правило проголошує, що службове слово 地 *de* оформляє означальну обставину, виражену двоскладовим (у тому числі й редулькованим) або багатоскладовим прикметником, який характеризує особу (а не неживий предмет), її емоційний стан або вольове зусилля (努力 *nǔlì* “старанний, пильний”, 认真 *rènzhēn* “1. серйозний; 2. добросовісний” тощо) [312, с. 486].

Однак дане правило потребує уточнення і деталізації. По-перше, навіть після такого роду складних прикметників службове слово 地 *de* може опускатися, особливо в розмовній мові [982, 页 117]:

大学生都应当努力(地)学习。

Dàxuéshēng dōu yīngdāng nǚlì (de) xuéxí.

Всі студенти університету повинні старанно займатися.

我们快快(地)吃, 否则要迟误了

Wǒmen kuài kuài (de) chī, fǎuzé yào chíwù le.

Давайте їсти швидше, інакше запізнимося.

По-друге, вживання 地 *de* може залежати не тільки від формальної побудови (кількості складів), але й від семантики прикметника. Так, у наступних випадках вживання 地 *de* є обов'язковим [540, S. 61–62]:

- після прикметників з дієслівними властивостями:

他满意地走了。

Tā mǎnyì de zǒu le.

Він пішов задоволеним.

学生们注意地听着。

Xuéshēngmen zhùyì de tīng zhe.

Студенти уважно слухають.

- після прикметника, що має перед собою прислівник-означення:

她十分专心地画。

Tā shífēn zhuānxīn de huà.

Вона малює, повністю зосередившись.

- після прикметників, що виражають кількісні характеристики:

他们两个两个地挑起舞来。

Tāmen liǎng ge liǎng ge de tiǎo qǐwǔ lái.

Вони почали танцювати парами.

- після редуплікованих односкладових і двоскладових прикметників:

汽车慢慢地在凹凸不平的路上走。

Qìchē màn màn de zài āo tú bù píng de lùshàng zǒu.

Машини повільно проїжджали по нерівній дорозі.

我们高高兴兴地一起去看电影。

Wǒmen gāo gāo xìng xìng de yìqǐ qù kàn diànyǐng.

Ми весело йдемо разом дивитись кіно.

- після вживаних в ролі обставини фразеологізмів-чен'юй і звуконаслідувальних слів [168, с. 86–88]:

你应该一心一意地工作。

Nǐ yīnggāi yī xīn yī yì de gōngzuò.

Ти повинен працювати, віддаючись справі всією душею і серцем.

孩子们劈里啪啦地放鞭炮。

Háizimen pīlīpālā de fàng biānpào.

Діти з тріском запускали феєрверки.

Односкладові прикметники типу 快 *kuài* “швидкий”, 慢 *màn* “повільний”, 大 *dà* “великий”, 乱 *luàn* “безладний” в позиції обставини не вимагають вживання 地 *de*, проте в деяких випадках можуть підкреслювати своє адвербіальне значення шляхом редуплікації. У літературній китайській мові це явище не дуже поширене (основне значення подвоєного прикметника в путунхуа – інтенсифікація ознаки або живіший стиль викладення [329, с. 256]), проте в регіональних говірках і діалектах, наприклад, у кантонському, редуплікація є одним із трьох рівнозначних (поряд зі службовим словом 得 *dak1* і прислівником 咁 *gam3*; інколи редуплікація і 得 *dak1* можуть використовуватися й одночасно) способів адвербалізації прикметника, тобто надання йому семантичних і синтаксичних властивостей прислівника [665, р. 179–180]:

他快(快)跑。

Tā kuài (kuài) pǎo.

Він біжить швидко.

Крім того, якісні прикметники здатні також виконувати функцію обставини якості дії, тобто описувати характер здійснення дії чи прояву якості в плані квалітативної характеристики або ступеня інтенсивності, які не є іманентною властивістю суб’єкта як такого, можуть змінюватися або бути перенесені на предмети, для яких цей показник / характеристика за природою речей не властиві, а дані випадково в тому чи іншому довільному зв’язку (непостійна атрибутивна ознака) [350, с. 228]. Як правило, в цьому випадку прикметник редуплікується [426, р. 215–234]:

我慢慢地在桥上走。

Wǒ màn màn de zài qiáo shàng zǒu.

Я повільно йшов по мосту.

4.9. Особливості прикметників у веньяні

Прикметники у веньяні вирізняються тим, що з морфологічної точки зору ще більше уподібнюються дієсловам, фактично виступаючи як деякий граматичний клас описових дієслів: вони мають відтінок процесуальності (фраза 悲王不言 *Bēi wáng bù yán* “Засмучений правитель не сказав ні слова” буквально означає “Правитель, який був сумним, [нічого] не говорив”), утворюють заперечення за допомогою 不 *bù*, а не 菲 *fēi*, здатні утворювати вищо-часові форми на 矣 *yǐ* тощо [720, р. 167].

Проте прикметники веньяню все ж мають деякі відмінності. Так, наприклад, прикметники у веньяні здатні утворювати прислівникову (обставинну) форму за допомогою зв’язки 也 *yě* (必也 *bì yě* “обов’язково, в обов’язковому порядку”), тобто шляхом вербалізації ознаки або властивості (в даному випадку буквально значення “будучи обов’язковим”) [792, 页 110].

Найтиповішою синтаксичною функцією прикметників у веньяні є функція означення – як до іменного члена речення, так і до присудка. Також цілком природна функція присудка (без доповнення або з прийменниковим додатком, що вказує на об’єкт

порівняння або на предмет, відносно якого виражається якість). Крім того, прикметники можуть виступати в ролі іменного члена речення, але ця функція вже є для них незвичною [211, с. 39–44].

Розподіл прикметників на семантичні групи у веньяні відрізняється від такого в пунхуа – прикметники веньяню прийнято ділити не на якісні і відносні, а на якісні, кількісні і модальні [592, р. 93].

Якісні прикметники (大 *dà* “великий”, 好 *hǎo* “хороший”, 快 *kuài* “швидкий” тощо) найчастіше бувають присудком або означенням. Виступаючи в ролі присудка, такі прикметники, в силу своєї семантики (“бути будь-яким”), не передбачають при собі об’єктних додатків. Якщо ж такий додаток є, то якісний прикметник у цій незвичній для себе функції змінює значення на “вважати/робити що-небудь яким-небудь”: 貴之 *guì zhī* “цінувати це”. У ролі означення якісний прикметник може визначати іменник або дієслівний присудок, вказуючи на характер або ступінь інтенсивності дії і займаючи місце перед ним (王大笑 *Wáng dà xiào* “Правитель голосно розсміявся”). Іноді означення-прикметник може перебувати в постпозиції до групи присудка. У цьому випадку таке означення стає ремою і на нього падає смисловий акцент у реченні (我兵危甚 *Wǒ bīng wēi shén* “Наше військо ризикувало надзвичайно”) [30, с. 51, 85].

Кількісні прикметники (多 *duō* “багато” і 少 *shǎo* “мало”) мають весь набір функцій якісних прикметників, але, крім цього, можуть утворювати особливу конструкцію з нульовим присудком (時少 *shí shǎo* “Часу обмаль”) [642, S. 54].

Модальні прикметники (易 *yì* “легкий”, 難 *nán* “тяжкий”, 可 *kě* “можна; можливий, допустимий”, 足 *zú* “1. той, що заслуговує, вартий; 2. достатній”) володіють тим самим набором синтаксичних функцій, що й якісні, включаючи незвичайні:

王難之。

Wáng nán zhī.

Правитель визнав це важким.

У тому випадку, коли модальний прикметник відіграє роль означення до присудка, він перетворює конструкцію на пасивну, тобто таку, в якій підмет вказує не на суб’єкт, а на об’єкт [720, р. 169]:

功不可忘。

Gōng bù kě wàng.

[Його] заслуги не можна забувати/неможливо забути.

Коли підмет є темою і не обов’язково вказує на безпосередній об’єкт названої присудком дії, між модальним прикметником-означенням до присудка і присудком може перебувати прийменник, що конкретизує значення конструкції [912, 页 127]:

互鄉。難與言。

Hùxiāng. Nàn yǔ yán.

[Що стосується жителів] Хусяна, [то] говорити з [ними] важко.

Потрібно зазначити, що прикметник 足 *zú* у функції означення до присудка має значення “заслуговує, вартує”, але коли він сам виступає в ролі присудка, він має значення “достатній” і утворює конструкцію, де другий елемент вказує на об’єкт, що піддається оцінці на предмет достатності, а перший іменний елемент – на володаря цього

об'єкта (епізодично можливе опущення одного з двох передуючих присудку елементів, а також переміщення одного з них у позицію після присудка, з прийменником чи без: 民足食 *Mín zú shí* “У народу достатньо їжі”) [30, с. 179]:

民食不足。

Mín shí bù zú.

У народу їжі недостатньо.

5. Прислівник / 副词 fùcí

5.1. Загальні положення

Прислівник – частина мови, що позначає ознаку дії або ознаку якості, а також ступінь ознаки. У китайській мові прислівник здатний позначати також відносну ознаку предмета. Прислівник, таким чином, виражає різноманітні значення, має широку і складну семантичну основу. Позначаючи ознаку дії або якості, ступінь ознаки, прислівник зазвичай виконує функцію обставини. Позначаючи відносну ознаку предмета, прислівник виконує функцію означення (т.зв. додатковий елемент) [352, с. 79].

У китайській мові між прислівником і прикметником існує певна близькість, яка проявляється головним чином у тому, що прикметники, подібно прислівникам, здатні функціонувати в ролі обставинних слів, займаючи, як і прислівники, позицію перед дієсловом-присудком [64, с. 64].

Разом з тим між прислівником і прикметником існує ряд власне граматичних відмінностей. Це передусім нездатність більшості прислівників поєднуватися з прислівниками ступеня, а також зі словами, що вказують на кількісні зміни якісної ознаки. Прислівники, на відміну від прикметників, не утворюють форми подвоєння. Що стосується таких слів, як 渐渐 *jiànjìàn* “поступово”, 刚刚 *gānggāng* “щойно”, 常常 *chángcháng* “часто” тощо, то вони являють собою двоскладові варіанти відповідних односкладових прислівників і не містять суб’єктивної оцінки якості, характерної для форм подвоєння прикметників [921, 页 5].

5.1.1. Прислівникові іменники / 限名词 xiànmíngcí

У путунхуа є група особливих слів, які суміщають семантичні ознаки іменника і прислівника. Це так звані прислівникові іменники (в іншій термінології – слова-обмежувачі часу і місця [184, с. 49]), основна функція яких полягає у вказівці на час або (значно рідше) місце вчинення дії чи прояву якості. Такі слова мають цілий ряд граматичних особливостей, відмінних від таких у власне прислівників, тому справедливим є твердження, що прислівникові іменники примикають до прислівників, але не збігаються з ними повністю [81, с. 205]. Граматичними особливостями, що відрізняють прислівникові іменники від власне прислівників, є те, що [296]:

- прислівникові іменники здатні, крім обставини (як власне прислівники), також виконувати функцію підмета, додатка або іменної частини складеного чи складного присудка:

今年我去中国。

Jīnnián wǒ qù Zhōngguó.

У цьому році я поїду в Китай. (обставина)

今天是他的生日。

Jīntiān shì tā de shēngri.

Сьогодні його день народження. (підмет)

- виступаючи в ролі означення, прислівникові іменники не сполучаються з прислівниками ступеня (很 *hěn*, 太 *tài*, 挺 *tǐng* і т.д.), а також потребують після себе службового слова 的 *de*:

这是昨天的报纸。

Zhè shì zuótiān de bàozhǐ.

Це – вчорашня газета.

- деякі з прислівникових іменників здатні поєднуватися з рахівними словами: 这个星期 *zhè gè xīngqī* “цей тиждень”, 下个月 *xià gè yuè* “наступний місяць” тощо;
- прислівникові іменники можуть оказіонально сполучатися з прийменниками, хоча таке вживання є нетиповим, зустрічається порівняно нечасто і можливе, тільки якщо прислівниковий іменник розташовується після підмета, а не перед ним [797, 页 46]:

我们(在)今年有很大亏损。

Wǒmen (zài) jīnnián yǒu hěn dà kuīsǔn.

У цьому році ми зазнали великих збитків.

В путунхуа найчастіше вживаються такі прислівникові іменники: 今天 *jīntiān* “сьогодні”, 昨天 *zuótiān* “вчора”, 明天 *míngtiān* “завтра”, 前天 *qiántiān* “позавчора”, 后天 *hòutiān* “післязавтра”, 大后天 *dàhòutiān* “через два дні”, 大前天 *dàqiántiān* “позапозавчора, три дні тому”, 今年 *jīnnián* “у цьому році/цей рік”, 去年 *qùnián* “у минулому році/минулий рік”, 明年 *míngnián* “в наступному році/наступний рік”, 星期一 *xīngqīyī* “понеділок/у понеділок”, 星期二 *xīngqī'èr* “вівторок/у вівторок”, 星期三 *xīngqīsān* “середа/в середу”, 星期四 *xīngqīsì* “четвер/у четвер”, 星期五 *xīngqīwǔ* “п'ятниця/в п'ятницю”, 星期六 *xīngqīliù* “субота/в суботу”, 星期天 *xīngqītīān* “неділя/в неділю”, 星期日 *xīngqīrì* “неділя/в неділю”, 周末 *zhōumò* “вихідні (кінець тижня)/на вихідних”, 这(个)星期 *zhè (gè) xīngqī* “на цьому тижні/цей тиждень”, 上(个)星期 *shàng (gè) xīngqī* “на минулому тижні/минулий тиждень”, 下(个)星期 *xià (gè) xīngqī* “на наступному тижні/наступний тиждень”, 这(个)月 *zhè (gè) yuè* “у цьому місяці/цей місяць”, 上(个)月 *shàng (gè) yuè* “в минулому місяці/минулий місяць”, 下(个)月 *xià (gè) yuè* “в наступному місяці/наступний місяць”, 一月 *yīyuè* “січень/у січні”, 二月 *èryuè* “лютий/в лютому”, 三月 *sānyuè* “березень/у березні”, 四月 *sìyuè* “квітень/у квітні”, 五月 *wǔyuè* “травень/у травні”, 六月 *liùyuè* “червень/у червні”, 七月 *qīyuè* “липень/у липні”, 八月 *bāyuè* “серпень/у серпні”, 九月 *jiǔyuè* “вересень/у вересні”, 十月 *shíyuè* “жовтень/у жовтні”, 十一月 *shíyīyuè* “листопад/в листопаді”, 十二月 *shí'èryuè* “грудень/у грудні”, 早晨 *zǎochen* “ранок/вранці”, 早上 *zǎoshang* “ранок/вранці”, 上午 *shàngwǔ* “перша половина дня/в першій половині дня”, 中午 *zhōngwǔ* “південь/опівдні”, 下午 *xiàwǔ* “друга половина дня/в другій половині дня”, 晚上 *wǎnshang* “вечір/увечері”, 夜里 *yèli* (夜间 *yèjiān*) “ніч/вночі”.

5.1.2. Займенникові прислівники / 代副词 *dàifùcí*

Деякі прислівники в путунхуа семантично співвідносяться з займенниками. Такого роду лексичні одиниці доцільно назвати займенниковими прислівниками.

Займенникові прислівники, на відміну від прислівників, не називають обставин. Вони лише вказують на обставини або утворюють питання, що стосується обставин.

Ця особливість зближує їх із займенниками. Займенникові прислівники, на відміну від займенників, зазвичай виконують у реченні функцію обставини. Ця особливість зближує їх із прислівниками. Таким чином, дана група слів має займенникове значення, але за своєю синтаксичною функцією збігається з прислівниками. Тим не менше, більшість китаїстів вважає ці слова різновидом відповідних підкласів займенників, які виконують нетипові синтаксичні функції [667, S. 245–249].

Займенникові прислівники поділяються на шість розрядів: вказівні, означальні, питальні, неозначені, відносні й окличні: 这里 *zhèlǐ*, 这儿 *zhèr* “тут”, 那里 *nàlǐ*, 那儿 *nàr* “там”, 这么 *zhème* / 那么 *nàme* (діалектні варіанти: 这们 *zhèmen* / 那们 *nàmen* [678, S. 199]), 这样 *zhèyàng* “так, таким чином”, 哪里 *nǎlǐ*, 哪儿 *nǎr* “де?”, 多咱 *duōzan* (діал.) “коли?”, 怎样 *zěnyàng* “як?; яким чином?”, 怎么……怎么…… *zěnmě... zěnmě...* “як..., так і...”, 多么 *duōme* (діалектний варіант: 多们 *duōmen* [678, S. 199]) “як [же]!; наскільки [ж]!” та ін.

Три розряди займенникових прислівників, а саме – питальні, неозначені й відносні прислівники, подібно відповідним розрядам займенників, генетично пов’язані. Вони мають той самий звуковий склад і етимологічний тон і, таким чином, є лексико-граматичними омонімами. Їх конкретні значення визначаються за контекстом [775, 页 433].

Окремо слід згадати групу т.зв. місцепредикативів (这样 *zhèyàng* / 那样 *nàyàng* “так, отак”, 怎样 *zěnyàng* “як?; яким чином?”, 这么 *zhème* / 那么 *nàme* “так, таким чином”) – тих займенникових прислівників, які мають властивості предикативності й у зв’язку з цим – здатність функціонувати в ролі присудка [81, с. 225–228]; разом з тим вони часто виступають у реченні також як означення і обставини. Проте ступінь їх предикативності не варто перебільшувати, вона (предикативність) у даної групи слів носить куди обмеженіший характер, ніж у дієслів і навіть у прикметників.

5.2. Семантичні класи власне прислівників у путунхуа

Власне прислівники в путунхуа прийнято поділяти на наступні семантичні класи [311, с. 108–121; 734, р. 336–352]:

5.2.1. Прислівники часу:

- 才 *cái* “щойно, лише, ледь; всього лише”:

消息才来到。

Xīāoxī cái láidào.

Інформація щойно надійшла.

- 就 *jiù* “зараз же, негайно ж; тільки, лише”:

饭就好了。

Fàn jiù hǎo le.

Рис зараз буде готовий.

Окрім часового, 才 *cái* і 就 *jiù* можуть мати обмежувальне значення (“тільки, [всього] лише”), а також висловлювати емоційний відтінок визначеності, задоволеності, рішучості (“само, якраз, уже”):

当时他才五岁。

Dāngshí tā cái wǔ suì.

Тоді йому було всього лише п'ять років.

他们就有一个女儿。

Tāmen jiù yǒu yī gè nǚ'ér.

У них всього лиш одна дочка.

我才不会上他的当呢!

Wǒ cái bù huì shàng tā de dāng ne!

Вже мене то він не проведе!

我就干下去，看到底成不成!

Wǒ jiù gàn xiàqù, kàn dào dǐ chéng bù chéng!

А я саме цим і займуся, і подивимося, вийде це врешті-решт чи не вийде!

Що ж стосується власне часового значення, то 就 *jiù* вказує на те, що дія, на думку мовця, відбувається раніше або швидше, ніж передбачалося, а 才 *cái* навпаки, означає, що дія відбувається пізніше або повільніше, ніж припускав мовець [450, р. 8–19]:

就 <i>jiù</i>	才 <i>cái</i>
我们九点上课，他八点半就来了。 <i>Wǒmen jiǔ diǎn shàngkè, tā bā diǎn bàn jiù lái le.</i>	我们九点上课，他九点一刻才来。 <i>Wǒmen jiǔ diǎn shàngkè, tā jiǔ diǎn yī kè cái lái.</i>
Заняття у нас починаються о 9 годині, а він прийшов уже о 8.30.	Заняття у нас починаються о 9 годині, а він прийшов тільки о 9.15.

Прислівники 才 *cái* і 就 *jiù* слід відрізнити від омонімічних з'єднувальних сполучників, які виражають різні відтінки тимчасових відносин між частинами складного речення [656, р. 84–86].

□ 曾经 *céngjīng*, 曾 *céng* “у свій час, колись”;

Прислівник 曾经 *céngjīng* використовується для вказівки на те, що дія або стан мали місце в більш-менш віддаленому минулому (у багатьох випадках цей прислівник перекладається на українську мову не лексичними засобами, а за допомогою відповідної форми дієслова):

他曾经在上海住过。

Tā céngjīng zài Shànghǎi zhù guo.

Він колись жив у Шанхаї.

我曾经跟他在一起工作过三年。

Wǒ céngjīng gēn tā zài yìqǐ gōngzuò guo sān nián.

Свого часу я три роки пропрацював разом з ним.

Прислівник 曾经 *céngjīng*, як правило, не використовується з заперечною формою присудка, за винятком випадків, коли в складі присудка є обставина часу, яка вказує на тривалість відсутності даної дії або стану [524, р. 199]:

为了搞实验，曾经三个月不出门。

Wèile gāo shíyàn, céngjīng sān gè yuè bù chūmén.

Працюючи над експериментом, три місяці нікуди не виходив.

Прислівник 曾 *céng* використовується тільки в книжних стилях. На відміну від 曾经 *céngjīng*, прислівник 曾 *céng* здатний вживатися як при ствердній, так і при заперечній формі присудка; при цьому заперечення ставиться не перед дієсловом, а безпосередньо перед 曾 *céng* [524, р. 198]:

几年前我曾见过他一面。

Jǐnián qián wǒ céng jiàn guo tā yīmiàn.

Кілька років тому я вже з ним зустрічався.

对此现象未曾注意。

Duì cǐ xiànxàng wèi céng zhùyì.

На це явище не звертали уваги.

- 常常 *chángcháng* (рідше: 常 *cháng*) “часто, постійно”; заперечна форма: 不常 *bù cháng* “нечасто” [312, с. 207]:

他常常工作到深夜。

Tā chángcháng gōngzuò dào shēnyè.

Він часто працює до глибокої ночі.

我们不常见面，只偶尔通个电话。

Wǒmen bù cháng jiànmiàn, zhǐ ǒu'ěr tōng gè diànhuà.

Ми нечасто бачимося, тільки іноді телефонуємо один одному.

- 从来 *cónglái* “завжди; ніколи (перед запереч.)”; даний прислівник набагато частіше вживається в заперечних реченнях, ніж у стверджувальних [444, р. 149]:

我从来很喜欢学汉语。

Wǒ cónglái hěn xǐhuan xué hànyǔ.

Мені завжди подобалось вчити китайську.

我从来没有见过他。

Wǒ cónglái méi yǒu jiànguò tā.

Я ніколи [раніше] не бачив його.

- 刚 *gāng* “щойно, тільки-тільки”; крім того, існує емфатична форма 刚刚 *gānggāng*/ 刚一 *gāngyī* “ось тільки-тільки що”, а також похідний прислівник 刚才 *gāngcái*, який часто перекладають “секунду тому” [524, р. 260]:

我刚(刚)调到县，对一切情况都很生疏。

Wǒ gāng(gāng) diàodào xiàn, duì yīqiè qíngkuàng dōu hěn shēngshū.

Мене щойно перекинули в повіт, і я погано уявляю собі місцеві умови.

他把刚才的事儿忘了。

Tā bǎ gāngcái de shìr wàng le.

Він забув, що трапилося секунду тому.

- 老 *lǎo* “завжди, постійно, вічно”; цей прислівник супроводжується заперечною реакцією мовця або висловлює прохання; більш літературна форма: 老是 *lǎoshì* [312, с. 209]:

他老(是)不满意。

Tā lǎo(shì) bù mǎnyì.

Він постійно незадоволений.

- 渐渐 *jiànjiàn* (рідше: 渐 *jiàn*) “поступово, мало-помалу” [540, S. 72]:

天渐渐黑了。

Tiān jiànjiàn hēi le.

Небо поступово темніє.

- 将 *jiāng*; напівслужбовий прислівник, завжди знаходиться в препозиції до групи присудка і має два значення:

а) в писемній або офіційній мові означає майбутній час; розташовується перед присудком, вираженим дієсловом, прикметником, зв'язкою, а також іменним, дієслівним чи ад'єктивним словосполученням [167, с. 260]:

比赛结果将在月底公布。

Bǐsài jiéguǒ jiāng zài yuèdǐ gōngbù.

Результати змагань будуть оголошені в кінці місяця.

б) в препозиції до дієслів, які мають значення “діставати”, “вміщати”, “хапати” тощо, вказує на те, що наявна кількість (об'єм, вага, площа і т.д.) насилу досягає необхідного або очікуваного (“ледь”, “ледве-ледве”); в даному значенні 将 *jiāng* в цілях інтенсифікації може редуплікуватися [235, с. 236]:

做出来的饭将将够吃。

Zuò chū lái de fàn jiāng jiāng gòu chī.

Приготовленої їжі ледь-ледь вистачить, щоб поїсти.

- 正在 *zhèngzài* (також 在 *zài* і 正 *zhèng*); напівслужбовий прислівник, завжди знаходиться в препозиції до групи присудка і вказує на те, що дія носить продовжений у часі, триваючий характер [119, с. 313–314]:

她还正在和他说话。

Tā hái zhèngzài hé tā shuō huà.

Вона все ще розмовляє з ним.

- 立刻 *lìkè*, 马上 *mǎshàng* “негайно, зараз же, в цю секунду”:

我立刻听出了他的口音。

Wǒ lìkè tīngchū le tā de kǒuyīn.

Я відразу ж упізнав його голос.

告诉他马上到我这儿来。

Gào sù tā mǎshàng dào wǒ zhèr lái.

Скажи йому, щоб він негайно з'явився до мене.

- 轮流 *lúnlíu* “по черзі, поперемінно”:

雄鸟和雌鸟轮流孵蛋。

Xióng niǎo hé cí niǎo lúnlíu fū dàn.

Самець і самка по черзі висиджують яйця.

- 忽然 *hūrán*, 忽地 *hūdi*, 忽而 *hū'ér*, 突然 *tūrán* “раптом, несподівано, зненацька”:
我突然一下子惊醒了。
Wǒ tūrán yīxiàzi jīngxǐng le.
Я раптово прокинувся.
- 首先 *shǒuxiān* “насамперед, у першу чергу, передусім, спершу”:
首先要确定本案归哪法院管辖。
Shǒuxiān yào quèdìng běn'àn guī nǎ fǎyuàn guǎnxiá.
В першу чергу потрібно визначити, до якої судової юрисдикції належить ця справа.
- 已经 *yǐjīng*, *yǐjìng* “уже”; вказує на завершений характер дії й утворює відповідну дієслівну видо-часову форму, разом з 了 *le* або самостійно [722, S. 159]:
雨已经停了。
Yǔ yǐjīng tíng le.
Дощ уже припинився.
- 往往 *wǎngwǎng* “часто, постійно; раз у раз”:
他们往往开他的玩笑。
Tāmen wǎngwǎng kāi tā de wánxiào.
Вони раз у раз жартували над ним.
- 总是 *zǒngshì* “завжди, постійно, весь час” (рідше: 总 *zǒng*; у більш формальних стилях можуть вживатися синонімічні прислівники 随时 *suíshí*, 时刻 *shíkè* [965, 页 87]):
我运气不好, 打牌总是输。
Wǒ yùnqì bù hǎo, dǎpái zǒng shì shū.
Я невдаха, в карти завжди програю.
- 最后 *zuìhòu*, 终于 *zhōngyú*, 末了 *mòliǎo* “нарешті, в кінцевому рахунку, врешті-решт”:
等了他很久, 最后他来了。
Děng le tā hěn jiǔ, zuìhòu tā lái le.
Чекали його довго, нарешті він приїхав.
末了他才明白过来。
Mòliǎo tā cái míngbai guòlai.
Нарешті він усе ж зрозумів.

5.2.2. Обмежувальні прислівники:

- 顶多 *dǐngduō*, 至多 *zhìduō* “щонайбільше, максимум, від сили; в гіршому/кращому випадку”:
离城市顶多三十公里。
Lí chéngshì dǐngduō sān shí gōnglǐ.
До міста від сили тридцять кілометрів.
- 都 *dōu* (рідше: *dū*); висловлює узагальнення і перекладається на українську мову словами “все” або “всі”; займає положення перед присудком або перед групою присудка [450, р. 19–23]:

他们都同意大家的意见。

Tāmen dōu tóngyì dàjiā de yìjiàn.

Вони всі поділяють загальну думку.

全家都在社里干活儿。

Quánjiā dōu zài shè lǐ gàn huó er.

Вся сім'я працює в кооперативі.

Прислівник 都 *dōu* може вживатися не тільки в узагальнюючому значенні, але також і в певних конструкціях, які передають наполегливий тон мовця: 无论 / 不论……都…… *wúlùn / bùlùn...dōu...* “незважаючи на... / незалежно від..., все одно... / в будь-якому випадку...”, 不管……都…… *bùguǎn...dōu...* “що б не..., все...”, 连……都…… *lián...dōu...* “навіть... і то...”, дієслово + 都 *dōu* + 不 *bù* / 没 *méi* + дієслово або ж 一 *yī* + рахівне слово + 都 *dōu* + дієслово в заперечній формі [312, с. 221–222]:

无论怎么说他都不听。

Wúlùn zěnmē shuō tā dōu bù tīng.

Що б [ви] не говорили, він все одно не стане слухати.

连爷爷都笑了。

Lián yéye dōu xiào le.

Навіть дід і той розсміявся.

这个吵架以后他问都没问就走了。

Zhè gè chǎojià yǐhòu tā wèn dōu méi wèn jiù zǒu le.

Після цієї сварки він пішов, так нічого і не запитавши.

Конструкція 都……了 *dōu...le* (або ж ……了都 *...le dōu* в кінці речення як більш просторічний варіант) вказує на підкреслення мовцем завершеності дії і часто перекладається “вже [навіть]...”. Словосполучення 都是 *dōu shì* перед підметом вказує на причину виникнення негативного або неприємного наслідку, як правило, з відчутним відтінком докору і невдоволення (“саме через... / саме... винен в тому, що ...”) [524, р. 237]:

都十二点了，早该起床了！

Dōu shí èr diǎn le, zǎo gāi qǐ chuáng le!

Уже 12-та година, давно пора вставати!

都是你害的！

Dōu shì nǐ hài de!

[Це] все через тебе!

- 凡是 *fānshì* (діал.: 是凡 *shìfán* [678, S. 192]) “всякий (кожний, будь-хто), хто...; всі, хто...”:

凡是去过上海的人都说那儿好。

Fānshì qù guo Shànghǎi de rén dōu shuō nàr hǎo.

Всякий, хто відвідував Шанхай, добре відгукувався про це місце.

- 仅仅 *jǐnjǐn* (рідше: 仅 *jǐn*) “тільки, лише, всього лише”; негативна форма: 不仅 *bù jǐn* “не тільки лиш” [880, 頁 93]:

所有的都仅仅是道听途说或是谣言。

Suǒyǒu de dōu jǐnjǐn shì dào tīng tú shuō huò shì yáoyán.

Усе це всього лише домисли і чутки.

- 统统 *tǒngtǒng* (також ієрогл. зап. 通通 або 统通; рідше односклад.: 统 *tǒng*), 完全 *wánquán*, 全然 *quánrán*, 齐 *qí* “весь, цілком, повністю”:

所有剧中人物完全取材于现实生活。

Suǒyǒu jù zhōng rénwù wánquán qǐcái yú xiànré shíshēnghuó.

Всі дійові особи п'єси цілком взяті з сучасності.

- 一共 *yīgòng* “всього, разом, у наслідку; все разом”:

这个条约一共有五款。

Zhè gè tiáoyuē yīgòng yǒu wǔ kuǎn.

У цьому договорі всього п'ять пунктів.

- 一起 *yìqǐ*, 一同 *yītóng*, 共同 *gòngtóng* “разом, спільно, сумісно” (т.зв. кількісні адвербіальні сполучення [422, р. 352–353]); перший прислівник більш характерний для розмовної мови, другий і третій – для писемної:

这几件东西一起多少钱?

Zhè jǐ jiàn dōngxi yìqǐ duōshǎo qián?

Скільки разом коштують всі ці речі?

- 只 *zhǐ* “тільки, [всього] лише”; висловлює обмеження міри, об'єму, області, межі і синонімічний прислівнику 就 *jiù* у відповідному значенні [329, с. 303]:

全年的工作只五个月完成了。

Quán nián de gōngzuò zhǐ wǔ gè yuè wánchéng le.

Роботу на цілий рік виконали всього лише за п'ять місяців.

- 总 *zǒng* “в загальному, в кінцевому рахунку, врешті-решт, у всякому разі, як би там не було”:

别责怪他，他总还是个孩子。

Bié zéguài tā, tā zǒng hái shì gè hái zi.

Не дорікай йому, врешті-решт, він ще дитина.

5.2.3. Прислівники ступеня визначають ад'єктивний або дієслівний присудок (наприклад, модальний або такий, що виражає стан), додаток, означення, комплемент, а також підмет, виражений прикметником [627, р. 88]:

- 比较 *bǐjiào* “порівняно, відносно, досить-таки, вельми”:

昨天的节目比较单调。

Zuótiān de jiémù bǐjiào dāndiào.

Вчорашня програма була відносно нудною.

- 非常 *fēicháng* “надзвичайно, вкрай, дуже”:

她非常好奇。

Tā fēicháng hàoqí.

Вона надзвичайно допитлива.

- 更 *gèng* “більше, ще більше, ще”:

价钱更贵了。

Jiàqián gèng guì le.

Ціна стала ще вищою.

- 格外 *géwài* “особливо, виключно; понад норму”:

深秋的香山格外美丽。

Shēnqiū de Xiāngshān géwài měilì.

Гора Сяншань особливо чарівна пізньої осені.

- 很 *hěn* “дуже, вельми”:

现在我很忙，过一过再说吧。

Xiànzài wǒ hěn máng, guò yī guò zài shuō ba.

Зараз я [дуже] зайнятий, поговоримо про це трохи пізніше.

Прислівник 很 *hěn* – найбільш нейтральний із прислівників ступеня за значенням і тому найчастотніший за вживанням. У сучасній мові даний прислівник може носити формально граматичний або лексико-емфатичний характер. У першому випадку 很 *hěn* втрачає своє значення “дуже” і вживається як структурний елемент присудка (他很聰明 *Tā hěn cōngmíng* “Він розумний”, без “дуже”). У другому випадку (частіше в заперечних реченнях, а також у стверджувальних, коли на 很 *hěn* падає смисловий наголос) він зберігає переклад “дуже” (他很聰明 *Tā hěn cōngmíng* “Він **ну вже дуже** розумний”; 他不很聪明 *Tā bù hěn cōngmíng* “Він не дуже-то й розумний”); при беземоційному запереченні 很 *hěn* зазвичай опускається (他不聪明 *Tā bù cōngmíng* “Він не розумний”) або займає місце після прислівника ступеня, заперечуючи, в цьому випадку, безпосередньо якість або стан (他很不聪明 *Tā hěn bù cōngmíng* “Він дуже нерозумний”) [572, р. 111]. Характер вживання 很 *hěn* визначається за загальним контекстом мовної ситуації [81, с. 209–210].

- 极 *jí* “дуже, вкрай, надзвичайно”:

他的病极重。

Tā de bìng jí zhòng.

Його хвороба вкрай тяжка.

- 略 *lüè*, 略微 *lüèwēi*, 稍微 *shāowēi* “трохи, дециця, ледь, трішки”:

我略微懂一点汉语。

Wǒ lüèwēi dǒng yīdiǎn hànǔ.

Я трішечки розумію по-китайськи.

- 深 *shēn* “дуже, вельми, глибоко”; вживається в писемній мові і переважно в заперечних реченнях [81, с. 211]:

深荷教益。

Shēn hé jiàoyì.

Вельми вдячний за Вашу пораду.

- 十分 *shífēn* “дуже, вельми, повною мірою”; характерний для книжкових стилів, не здатний до редуплікації, як синонімічний йому прислівник 非常 *fēicháng*, але на відміну від останнього може приймати заперечення 不 *bù* [235, с. 333–334]:

我十分困惑。

Wǒ shífēn kùnhuò.

Я дуже здивований.

- 太 *tài* “надто, надмірно; вельми, вкрай”:
 人太多了。
Rén tài duō le.
 Народу дуже багато.
- 特别 *tèbié* “особливо, найбільше”; в силу своєї семантики містить певний відтінок порівняльності [692, p. 140]:
 他特别聪明。
Tā tèbié cōngmíng.
 Він особливо розумний.
- 挺 *tǐng* “дуже, вельми”:
 编辞典是一种挺需要细心和耐心的工作。
Biān cídiǎn shì yī zhǒng tǐng xīyào xìxīn hé nàixīn de gōngzuò.
 Складання словника – вельми копітка робота.
- 相当 *xiāngdāng* “досить, достатньо; у деякій мірі, якоюсь мірою”:
 他出身于相当富裕的家庭。
Tā chūshēn yú xiāngdāng fùyù de jiātíng.
 Він народився в досить заможній родині.
- 最 *zuì* “най-, найбільш”; є засобом вираження найвищого ступеня прикметників [535, p. 274–275]:
 汉语最难。
Hànyǔ zuì nán.
 Китайська мова найважча (для вивчення).
- 尤其(是) *yóuqí(shì)* “особливо [ж], [і] особливо; тим більше”; прислівник, характерний для писемної мови і мови преси, публіцистики [796, 页 167–169]:
 美国对中国在这方面一直持不信任态度，尤其让美国人气愤的是，中方对美国公司企业商业机密的偷窃。(新华社，2019年 08月 16日)
Měiguó duì Zhōngguó zài zhè fāngmiàn yīzhí chí bù xìnren tàidù, yóuqí ràng měiguórén qīfèn de shì, zhōngfāng duì Měiguó gōngsī qǐyè shāngyè jīmì de tōuqiè. (Xīnhuáshè, èr líng yī jiǔ nián bā yuè shí liù rì)
 Америка в цій області неухильно дотримується позиції недовіри по відношенню до Китаю, особливо обурення американців викликають факти розкрадання комерційних таємниць американських компаній і підприємств з боку Китаю. (інформагентство “Сінхуа”, 16.08.2019)

5.2.4. Прислівники повтору:

- 反复 *fǎnfù* “багаторазово, знову і знову”:
 反复听，直到把它记住。
Fǎnfù tīng, zhídào bǎ tā jìzhù.
 Слухай багаторазово, доки не запам’ятаєш.
- 还 *hái* “ще, все ще; до того ж, понад те”; основне значення – означальне і доповнююче [544, S. 125]; часто вживається з модальними дієсловами зі значенням “хотіти”

(想 *xiǎng*, 想要 *xiǎngyào*, 要 *yào*, 愿意 *yuànyì*) для вираження суб'єктивного бажання повторення дії (на відміну від 再 *zài*, який виражає об'єктивну необхідність у такому повторі в поєднанні з модальними дієсловами 必须 *bìxū*, 需要 *xūyào*, 一定要 *yīdìng yào*, 应该 *yīnggāi*) [329, с. 331]:

今天比昨天还冷。

Jīntiān bǐ zuótiān hái lěng.

Сьогодні ще холодніше, ніж учора.

我还不知道这一切会造成什么结果。

Wǒ hái bù zhīdao zhè yīqiè huì zàochéng shénme jiéguǒ.

Я ще не знаю, до чого все це приведе.

我还要一双鞋。

Wǒ hái yào yī shuāng xié.

Крім того, мені потрібна (ще) пара черевиків.

Прислівник 还 *hái* входить до структури деяких стійких граматичних конструкцій, наприклад, конструкції триваючої дії або стану 还……呢 *hái...ne* “все ще продовжувати [робити що-небудь]” або конструкції риторичного запитання 还不(是)……? *hái bù (shì)...?* “Хіба/невже все ще не...?” (Часто разом з 难道 *nándào* “невже?; хіба?”) та ін. [524, р. 281]:

天都黑了，你还看呢。

Tiān dōu hēi le, nǐ hái kàn ne.

Зовсім уже стемніло, а ти все ще читаєш.

难道他还不懂?

Nándào tā hái bù dǒng?

Невже він усе ще не розуміє?

□ 也 *yě* “теж, також; навіть і”; позначає повтор дії, відповідність дії або стану іншій дії/стану або ж, у відповідному контексті, підкреслює модальні відтінки рішучості, категоричності, рідше – сумніви або коливання особи-мовця; в останньому випадку на українську мову часто не перекладається [631, р. 21–54]:

他去，我也去。

Tā qù, wǒ yě qù.

[Якщо] він піде, я теж піду.

他说法语，也会说西班牙语。

Tā shuō fǎyǔ, yě huì shuō xībānyáyǔ.

Він розмовляє французькою, [а] також розмовляє іспанською.

Якщо у реченні з 也 *yě*, що стоїть перед присудком, підметом або додатком, передують 就是 *jiùshì*, 连 *lián* або числівник, то вся ця конструкція означає “навіть... і то...” [847, 页 366]:

他连一个字也不认识。

Tā lián yīgè zì yě bù rènshi.

Він ні одного ієрогліфа не знає (...жодного ієрогліфа і то не знає).

Для вираження узагальнюючого значення в стверджувальних реченнях (“що/хто/як/де завгодно” тощо) або заперечувального значення в реченнях заперечних (“ніщо/ніхто/ніяк/ніде” і т.п.) також використовується прислівник 也 *yě*, який займає місце після відповідного питального займенника (див. п. 2.4.1.); замість 也 *yě* може також використовуватися 都 *dōu* [445, S. 297–301]:

这片肥沃的土地上长什么也行。
Zhè piàn féiwò de tǔdì shàng zhǎng shénme yě xíng.
На цій родючій землі росте що завгодно.

谁也保不住写错字。
Shéi yě bǎobuzhù xiě cuòzì.
Ніхто не застрахований від того, що зробить опіску.

Нарешті, прислівник 也 *yě* може вживатися як з’єднувальний сполучник “і”, зв’язуючи кілька присудків з однаковою дієслівною частиною і зазвичай повторюючись перед кожним з них [656, р. 133]:

他也看书，也看报。
Tā yě kàn shū, yě kàn bào.
Він читає [і] книги, і [читає] газети.

□ 又 *yòu* “знову; повторно; ще”:

她没懂，我又说了一遍。
Tā méi dǒng, wǒ yòu shuō le yī biàn.
Вона не зрозуміла, і я сказав (повторив) ще один раз.

□ 再 *zài* “знову, ще раз, повторно”:

我再给你举另一个例子吧。
Wǒ zài gěi nǐ jǔ lìng yīgè lìzi ba.
Дозвольте навести ще один приклад.

Сполучникове вживання 再 *zài* в значенні “[і] тільки потім; тільки після цього/після того як “характерне для висловлювань, що містять прохання, пропозицію або заклик. У цьому випадку 再 *zài*, як правило, передує другому дієслову [729, с. 15–16]:

听完了再写。
Tīngwán le zài xiě.
[Спочатку] дослухай, а потім пиши.

Конструкція 再……也/都 *zài... yě/dōu* висловлює значення “неважливо, наскільки/як [сильно]...” [698, р. 307]:

他是你丈夫的父亲，你再不喜欢他也要对他客气点。
Tā shì nǐ zhàngfu de fùqīn, nǐ zài bù xǐhuan tā yě yào duì tā kèqì diǎn.
Він – батько твого чоловіка. Неважливо, наскільки він тобі не подобається, потрібно бути з ним трохи ввічливішою.

□ 再三 *zàisān*, 屡次 *lǚcì*, 多次 *duōcì* “неодноразово, багаторазово”; багаторазовість повторення дії або стану співвідноситься з минулим часом [917, 页 191]:

他再三劝我不要生气。
Tā zàisān quàn wǒ bù yào shēngqì.
Він неодноразово благав мене не злитися.

5.2.5. Прислівники ствердження або заперечення:

- 必定 *bìdìng* “обов’язково, неодмінно”:

今天的会议他是必定要参加的。

Jīntiān de huìyì tā shì bìdìng yào cānjiā de.

Йому обов’язково потрібно бути присутнім на сьогоднішній конференції.

- 必然 *bìrán* “неодмінно, неминуче, обов’язково”:

这位年轻人相当出色，假以时日必然出人头地。

Zhè wèi niánqīng rén xiāngdāng chūsè, jiǎyǐshí rì bìrán chūrén tóudì.

Цей юнак досить неординарний, свого часу обов’язково стане видатним.

Характеризуючись наявністю модального відтінку, даний прислівник часто виступає в ролі іменної частини складеного іменного присудка, вираженого конструкцією 是……的 *shì...de*, тобто ……是必然的 *...shì bìrán de*; цей присудок перекладається українською мовою “неминуче/точно [те, що ...]” [524, р. 179]:

我们大家都总有一天衰老是必然的。

Wǒmen dàjiā dōu zǒng yǒu yītiān shuāilǎo shì bìrán de.

Те, що ми всі колись постаріємо, – неминуче.

- 不 *bù* “не, ні”; маркер прямого заперечення, багатьма дослідниками відноситься не до прислівників, а до особливої категорії заперечних морфем [198, с. 103]; цей тип заперечення набагато продуктивніший [292, с. 570], ніж усі інші, він вживається в теперішньому часі [763, 页 45–49] перед переважною більшістю дієслів і всіма прикметниками; пряме значення 不 *bù* (і основна відмінність від 没 *méi*) – заперечення дії або ознаки без обов’язкової вказівки на їх завершеність, а залежно від лексичного значення предиката [422, р. 421]; заперечне речення з 不 *bù* описує якийсь наявний у момент мовлення стан [509, р. 175] (незалежно від того, як, коли і чому він був досягнутий); заперечення, пов’язане з теперішнім або майбутнім [292, с. 572]:

他不是中国人。

Tā bù shì zhōngguó rén.

Він – не китаєць.

我不知道我们下一步应该干什么。

Wǒ bù zhīdào wǒmen xià yībù yīnggāi gàn shénme.

Я не знаю, що ми повинні робити далі.

现在我不忙，我们可以谈一谈。

Xiànzài wǒ bù máng, wǒmen kěyǐ tán yi tán.

Зараз я не зайнятий, ми можемо поговорити.

- 非 *fēi* “не, ні; ще ні”; цей прислівник використовується в ролі заперечного префікса у складі прикметників: 非军事化 *fēijūnshìhuà* “демлітаризований”, 非官方 *fēiguānfāng* “неофіційний” тощо [352, с. 172]; крім того, 非 *fēi* має також початкове

значення “неправда, брехня”: 辨明是非 *biànmíng shìfēi* “відрізнати правду від брехні”, 胡作非为 *húzuò fēiwéi* “бешкетувати, колобродити”; у веньяні 非 *fēi* вживається як заперечна зв’язка (синонім сучасного сполучення 不是 *bù shì*), а в путунхуа епізодично – як літературно-піднесений або ж канцелярський синонім 还没有 *hái méi yǒu*, тобто заперечення завершеності дії (“ще не”) [354, с. 116]:

问题非解决。

Wèntí fēi jiějué.

Питання ще не вирішене.

- 肯定 *kěndìng* “безсумнівно, безумовно, обов’язково”:

我们俩关系嘎嘎地，他肯定能帮我办好。

Wǒmen liǎ guānxì gāgādi, tā kěndìng néng bāng wǒ bànhǎo.

У нас міцні стосунки, він обов’язково допоможе мені все залагодити.

- 没 *méi* “не, ні; ще не”; другий за частотністю вид заперечення після 不 *bù*; на відміну від 不 *bù* та його синоніма із веньяню 弗 *fú* (що виступав як результат злиття 不 *bù* і 之 *zhī* та в сучасній мові повністю вийшов з ужитку), відомих ще з часів іньських написів [163, с. 78], заперечення 没 *méi* сформувалося в китайській мові пізніше; у веньяні замість 没 *méi* використовувалась морфема 無 *wú* [354, с. 113–114]; прислівник 没 *méi* (у деяких діалектах також поширене читання *mò* [678, S. 93]) вживається перед дієсловами, які в даному контексті висловлюють закінчену або минулу дію, а також перед дієсловом 有 *yǒu* “мати” як у теперішньому, так і в минулому часі (有 *yǒu* не може утворювати заперечення з 不 *bù*, а тільки з 没 *méi* [237, с. 215]); пряме значення 没 *méi* – заперечення завершеності дії незалежно від конкретної часової точки (тобто неважливо, чи заперечується дія, яка мала місце рік тому, чи п’ять хвилин тому; основний акцент робиться на її незавершеності, тобто сполучення “没 *méi* + дієслово” можна розглядати як заперечну форму сполучення “дієслово + 了 *le*” [422, р. 436], особливо з огляду на той факт, що 没 *méi* і 了 *le* в одному реченні не вживаються:

他还没走。

Tā hái méi zǒu.

Він ще не пішов (не виїхав).

我没看电视。

Wǒ méi kàn diànshì.

Я не дивився телевізор.

我现在没有钱。

Wǒ xiànzài méi yǒu qián.

У мене зараз немає грошей.

Крім того, 没 *méi* зустрічається і в контексті, коли заперечується не завершення дії, а її перебіг у момент мовлення – наприклад, у відповіді на твердження, що стосується ситуації, яка з точки зору співрозмовника відбувається синхронно [292, с. 573]:

我没吃饭，我给家里写信呢。

Wǒ méi chī fàn, wǒ gěi jiālǐ xiě xìn ne.

Я не обідаю, а пишу листа рідним.

Однак навіть і в цьому випадку чітко проступає елемент незавершеності – “я не завершив обідати (не доїв)”, а, перервавши процес, “пишу листа”.

- 莫 *mò, mù* “ні; невже, хіба” (в окремих стародавніх текстах зустрічаються також написання: 嘆, 谟, 懞, 膜, 漠, 瘼, 寞, 暮, 幕, 慕 [831, 页 389–390]); уживається як заперечення, що заміняє іменну частину мови (“ніхто”, “ніщо”, “ніякий”: 莫我知。 *Mò wǒ zhī*. “Ніхто мене не знає”), а також для вираження заборони в піднесених стилях путунхуа (синонім сучасних 不要 *bù yào*, 別 *bié*): 莫哭! *Mò kū!* “Не плач!”; може виступати компонентом складних слів: 莫大 *mòdà* “найбільший”, 莫名其妙 *mòmíngqímào* “дивовижний, незбагнений” [119, с. 275]:

请莫见怪。

Qǐng mò jiànguài.

Прошу не ображатися.

- 未 *wèi* “[ще] ні, [досі] не”; заперечує здійснений вид (перфектний характер) дії, тобто дію в аспекті минулого [186, с. 192–193] з відтінком незакінченості, незавершеності, а також вживається в значенні простого заперечення (без відтінку дії в минулому), зазвичай перед модальними дієсловами, дієсловами психічного чи сенсорного сприйняття або ж прикметниками: 未可厚非 *wèi kě hòu fēi* “не можна різко засуджувати”, 未能出席 *wèi néng chūxí* “не бути в змозі бути присутнім на зборах”, 未易 *wèi yì* “нелегко” [929, 页 22]:

我还未看了。

Wǒ hái wèi kàn le.

Я ще не [про]читав.

- 一定 *yīdìng* “неодмінно, обов’язково, безумовно”:

我一定会尽力。

Wǒ yīdìng huì jìnlì.

Я неодмінно прикладу максимум зусиль.

5.2.6. Прислівники стану визначають дієслівний присудок шляхом оціночної характеристики дії [462, р. 77–81]:

- (在)大力 *(zài) dàlì* “всіма силами, всемірно”:

他在大力销售他的产品。

Tā zài dàlì xiāoshòu tā de chǎnpǐn.

Він усіма силами намагається продати свій товар.

- 互相 *hùxiāng* “взаємно, обопільно”:

我们互相帮助。

Wǒmen hùxiāng bāngzhù.

Ми допомагаємо один одному.

- 决然 *jué rán* “рішуче, твердо, неодмінно”:

我决然抛弃旧的传统观念。

Wǒ jué rán pāoqì jiù de chuántǒng guānniàn.

Я рішуче відмовився від старих (традиційних) поглядів.

□ 悄然 *qiǎorán* “1. печально; 2. тихо, безмовно”:

他悄然离开了房间。

Tā qiǎorán líkāi le fángjiān.

Він безмовно вийшов з кімнати.

5.2.7. Модальні прислівники в китайській мові вказують на можливість, імовірність дії, а також можуть стверджувати або заперечувати наявність тієї чи іншої дії, стану або якості. Крім того, багато які модальні прислівники виражають емфазу, підкреслення дії або стану [586, S. 115–117]:

□ 差(一)点儿 *chà (yī)diǎnr*, 差不多 *chàbùduō*, 几乎 *jīhū*, 将近 *jiāngjìn* “майже, ледь не, мало не”; дані прислівники можуть позначати як невдалий характер дії, яка була близька до здійснення, так і приблизність у плані характеристики суб’єкта [684, p. 136]:

这次考试我差一点儿没及格。

Zhè cì kǎoshì wǒ chà yīdiǎnr méi jígé.

Я мало не провалив цей іспит.

这个观点主导了将近半世纪。

Zhè gè guāndiǎn zhǔdǎo le jiāngjìn bàn shìjì.

Ця точка зору панувала майже половину минулого століття.

她几乎克制不住自己。

Tā jīhū kèzhì bù zhù zìjǐ.

Вона ледве стрималась.

□ 大概 *dàgài*, 大约 *dàyuē*, 想必 *xiǎngbì* “напевно, ймовірно, скоріше всього, без сумніву”:

你大概是听说了, 就是不想说。

Nǐ dàgài shì tīngshuō le, jiùshì bù xiǎng shuō.

Ти, напевно, чув, та сказати не хочеш.

他没有复信, 想必没有收到我的信。

Tā méi yǒu fùxìn, xiǎngbì méi yǒu shōudào wǒ de xìn.

Від нього немає відповіді; напевно, він не отримав мого листа.

□ 大概 *dàgài*, 大约 *dàyuē*, 约 *yuē*, 左右 *zuǒyòu* “приблизно, більш-менш, майже, близько”:

真正中国刀的出现大约是青铜器时代。

Zhēnzhèng Zhōngguó dāo de chūxiàn dàyuē shì qīngtóngqì shídài.

Справжній китайський меч з’явився приблизно в бронзовому віці.

地震持续了左右两分钟。

Dìzhèn chíxù le zuǒyòu liǎng fēnzhōng.

Землетрус тривав близько двох хвилин.

□ 倒 *dào*, 倒是 *dàoshi* “втім; врешті-решт, усе ж; зате, проте”:

你倒是说说这是怎么回事。

Nǐ dǎoshì shuō shuō zhè shì zěnmē huíshì.

Розкажи, врешті-решт, як справа була.

- 到底 *dàodǐ* “врешті-решт, в кінцевому рахунку, все-таки”:

我到底在哪儿见过这个人?

Wǒ dàodǐ zài nǎr jiànguò zhè gè rén?

Де ж все-таки я бачив цю людину?

- 反正 *fǎnzhèng* “так чи інакше, в усякому разі, все одно [адже]”:

他的孩子究竟多大我不清楚, 反正不超过20岁。

Tā de háizi jiūjìng duōdà wǒ bù qīngchǔ, fǎnzhèng bù chāoguò èr shí suì.

Я не знаю точно, скільки років його дитині, у всякому разі, не більше двадцяти.

- 好像 *hǎoxiàng* “як ніби, немов [б], нібито, схоже, що..., здається, що...”; деякі вчені трактують дане слово як сполучник, який бере участь (разом з іншими) в утворенні структур порівняння й уподібнення [66, с. 80–81]:

我好像听到了熟悉的声音。

Wǒ hǎoxiàng tīngdào le shúxī de shēngyīn.

Я, здається, почув знайомий голос.

- 究竟 *jiūjìng* “врешті-решт, нарешті, в кінцевому рахунку; все ж, все-таки”:

我不明白, 究竟是怎么一回事?

Wǒ bù míngbai, jiūjìng shì zěnmē yī huí shì?

Я не розумію, в чому все-таки справа?

- 简直 *jiǎnzhí* “просто, прямо-таки, просто-напросто; прямо кажучи, без натяків”:

这简直是乱弹琴。

Zhè jiǎnzhí shì luàntánqín.

Це просто-напросто нісенітниця.

- 可 *kě* “однак, справді; кінець кінцем”; в окличних реченнях цей прислівник підкреслює емоційний характер висловлювання (обурення, нетерпіння, захоплення тощо) [524, р. 326]:

提起他来, 可要把我气死!

Tǐqǐ tā lái, kě yào bǎ wǒ qìsǐ!

Варто тільки згадати про нього, і я вже готовий луснути від злості!

- 肯定 *kěndìng*, 一定 *yīdìng*, 铁定 *tiědìng* “напевно, швидше за все, безперечно”; модальне вживання даних прислівників висловлює семантику високої частки ймовірності аж до впевненості, при цьому висловлювання з 一定 *yīdìng* або 铁定 *tiědìng* можуть містити якусь альтернативу, а висловлювання з 肯定 *kěndìng* – не можуть [545, р. 63–82]:

世界肯定是走向光明, 而不是走向黑暗。(韦辰著)

Shìjiè kěndìng shì zǒuxiàng guāngmíng, ér bù shì zǒuxiàng hēi'àn. (Wéi Chénzhù)

Світ, безумовно, піде до світла, а не до мороку. (Вей Ченьчжу)

- 宁可 *nìngkě*, 宁肯 *nìngkěn*, 宁愿 *nìngyuàn* “краще вже, переважніше [було б]”; дані прислівники синонімічні, але 宁肯 *nìngkěn*, 宁愿 *nìngyuàn* вживаються тільки в тих випадках, коли кращий вибір залежить від волі людини, в іншому випадку вживається 宁可 *nìngkě*, що може позначати вибір, який базується як на волі людини, так і на об’єктивних факторах, не залежних від волевиявлення; кінець речення з 宁可 *nìngkě* часто додатково оформляється сполученням ……的好 *…de hǎo* [235, с. 299–301]:

天气这样不好，我宁愿待在家里。

Tiānqì zhèyàng bù hǎo, wǒ nìngyuàn dài zài jiālǐ.

У таку погану погоду я вже краще б залишився вдома.

我们宁可警惕一点儿的好。

Wǒmen nìngkě jǐngtì yīdiǎnr de hǎo.

Краще вже нам триматися насторожі.

- 难道 *nándào* “невже?; невжежто?; хіба?”; це прислівник може займати місце перед підметом або (рідше) після нього, а саме речення є питальним і закінчується часткою 吗 *ma* або ж містить подвійний присудок у ствердно-заперечній формі [730, р. 405]:

难道钱财比生命还重要吗?

Nándào qiáncái bǐ shēngmìng hái zhòngyào ma?

Невже гроші важливіші за життя?

- 难怪 *nánguài* “не дивно [, що...], недарма”; вступний прислівник, що пояснює причину і займає перше місце в реченні (за винятком випадків інверсії, див. приклад 2) [1002, 页 133]:

窗户都打开了，难怪风这么大。

Chuānghu dōu dákāi le, nánguài fēng zhème dà.

Всі вікна відкриті, не дивно, що такий протяг.

他不了解情况，搞错了也难怪。

Tā bù dà liǎojiě qíngkuàng, gǎocuò le yě nánguài.

Він не зовсім розібрався в ситуації, не дивно, що помилився.

- 偏偏 *piānpiān* “якраз навпаки, навспак, всупереч; як назло, як навмисне”:

我叫他别去，可是他偏偏不听。

Wǒ jiào tā bié qù, kěshì tā piānpiān bù tīng.

Я казав йому не ходити [туди], але він, як назло, не послухався.

- 其实 *qíshí* “по суті ж справи, насправді ж, фактично ж”:

我是开玩笑，其实并不是那么一回事。

Wǒ shì kāi wánxiào, qíshí bìngbùshì nàme yī huí shì.

Я жартую, насправді ж це зовсім не так.

- 却 *què* “тим не менш, все-таки, навпаки”:

我却不信。

Wǒ què bù xìn.

Я все-таки не вірю.

□ 实在 *shízài, shízai* “дійсно, насправді”:

这种音乐实在听不起!

Zhè zhǒng yīnyuè shízài tīngbuqǐ!

Слухати таку музику дійсно неможливо!

□ 幸好 *xìnghǎo*, 幸亏 *xìngkuī* “на щастя, за щасливим збігом обставин; добре, що...”; часто використовується в таких граматичних конструкціях з другим елементом 才 *cái*, 不然 *bùrán*, 否则 *fǒuzé*, 要不 *yàobù* [312, с. 269]:

幸亏雨停了, 要不大家都得淋个透。

Xìngkuī yǔ tíng le, yàobù dàjiā dōu dé lín gè tòu.

Добре, що дощ перестав, інакше б усі намокли.

□ 原来 *yuánlái* “насправді-то, виявляється”:

他原来是我的老朋友。

Tā yuánlái shì wǒ de lǎo péngyou.

Він виявився моїм давнім другом.

□ 只得 *zhǐdé*, 只好 *zhǐhǎo* “тільки і могли (залишається) [, що...], бути вимушеним; доводиться, залишається лише (тільки, єдино); немає нічого кращого, як..., нічого іншого не залишається, як ...”:

早上没赶上上班车, 没办法只好步行去上班。

Zǎoshang méi gǎnshàng bānchē, méinàihé zhǐhǎo bùxíng qù shàngbān.

тільки і могли (залишається) [, що...], бути вимушеним; доводиться,

залишається лише (тільки, єдино); немає нічого кращого, як..., нічого

іншого не залишається, як.

5.3. Ад’єктивні прислівники путунхуа у функції обставини.

Вживання службового слова 地 *de*

Обставина в путунхуа може виражатися в тому числі й прикметником. У цьому випадку прикметники фактично переходять у розряд прислівників, які прийнято називати ад’єктивними, або якісними прислівниками. Морфологічним показником такого роду ад’єктивних прислівників (або ж, з іншої точки зору, функціональним показником обставинного вживання прикметника) є службове слово 地 *de* [572, р. 266].

Службове слово 地 *de* як показник “означення до предикатива” етимологічно походить від 的 *de* [68, с. 170–171] і вживається в препозиції по відношенню до присудка. У веньяні й книжних стилях путунхуа зустрічається службове слово 价 *jià*, яке за змістом і вживанням синонімічне 地 *de*, проте в сучасній мові воно практично не використовується (за винятком деяких фразеологізмів і крилатих виразів) [951, 页 119]: 整天价想 *zhěng tiān jià xiǎng* “розмишляти цілими днями”.

З морфологічної точки зору службове слово 地 *de* схоже, наприклад, з англійським суфіксом *-ly*, який приєднують до прикметників для утворення від них прислівників (*sad* “сумний” – *sadly* “сумно” тощо):

火车快离站了，妈妈难过地跟我说再见。

Huǒchē kuài lízhàn le, māma nánguò de gēn wǒ shuō zàijiàn.

Поїзд [уже] скоро мав від'їжджати від станції, мама сумно сказала мені “до побачення”.

Проте морфологічна і семантична схожість не означає повної ідентичності. На відміну від вищезгаданого англійського суфікса, службове слово 地 *de*, по-перше, вживається не тільки з прикметниками, а й (хоча і рідше) з іменниками, іменними фразами і дієсловами (які, строго кажучи, можуть функціонувати в ролі обставини і без 地 *de*: 一个劲儿(地) *yī gè jìngr (de)* “сильно, наполегливо” тощо) [729, p. 169–170], а по-друге, можуть бути й зовсім відсутні за певних умов.

Обов'язковою умовою вживання 地 *de* вважається двоскладовий характер адвербіальної фрази. Це означає, що прикметник, після якого вживається 地 *de*, має або подвоюватися, або приймати перед собою прислівник ступеня 很 *hěn*, який виконує в даному випадку чисто службову функцію. При цьому спостерігається коливання типового узусу: наприклад, прикметники 慢 *màn* “повільний” і 好 *hǎo* “хороший” частіше редуплікуються, в той час як 快 *kuài* “швидкий; скорий” частіше приймає 很 *hěn*. Двоскладові й трискладові прикметники для вживання 地 *de* не вимагають додаткових умов, хоча можуть приймати перед собою прислівники ступеня, які в цьому випадку набувають лексичного значення інтенсифікації [698, p. 166–167]:

他一看公共汽车快开了，就很快地跑去上车。

Tā yī kàn gōnggòng qìchē kuài kāi le, jiù hěn kuài de pǎoqù shàngchē.

Він побачив, що автобус збирається від'їжджати, і швидко побіг [до нього], щоб сісти.

今天咱们时间很多，可以慢慢地走，不必急。

Jīntiān zánmen shíjiān hěn duō, kěyǐ màn màn de zǒu, bùbì jí.

Сьогодні у нас багато часу, можемо йти повільно, не потрібно поспішати.

老师(非常)愤怒地把作弊的学生骂了一顿。

Lǎoshī (fēicháng) fènnù de bǎ zuòbì de xuésheng mà le yī dùn.

Учитель (дуже) гнівно вилаяв студента, який користувався шпаргалкою.

У наступних трьох випадках вживання службового слова 地 *de* носить факультативний характер:

□ при подвоєнні деяких односкладових прикметників за моделлю АА [511, p. 153]:

我期末考得了一百分，这大大(地)提高了我这学期的平均分数。

Wǒ qímòkǎo dé le yī bǎi fēn, zhè dà dà (de) tígāo le wǒ zhè xuéqī de píngjūn fēnshù.

На підсумковому іспиті я отримав сто балів. Це значно підняло мій середній бал за семестр.

□ за т.зв. послідовної або індивідуальної обставини, коли ця обставина являє собою дворазове повторення числівника — *yī* і рахівного слова, позначаючи при цьому, що кілька дій здійснюються або одна за одною, або паралельно [882, 页 78]:

别挤，先排好队，再一个一个(地)上去。

Bié jǐ, xiān pái hǎo duì, zài yī gè yī gè (de) shàngqù.

Не товпiться, спочатку вишикуйтесь у ряд, а потiм пiднiмайтесь по одному;

- пiсля т.зв. прикметникiв з подвiйною функцiональною семантикою [956, 页 140]: 大声 *dàshēng* “гучний, на весь голос”, 努力 *nǔlì* “ревний, старанний, добросовiсний”, 仔细 *zǐxì* “ретельний, старанний, акуратний”, 注意 *zhùyì* “уважний”, 小心 *xiǎoxīn* “обережний, обачний”:

我受不了了，大声(地)叫她闭嘴。

Wǒ shòu bù liǎo le, dàshēng (de) jiào tā bì zuǐ.

Я не стерпiв i голосно велiв їй заткнутися.

5.4. Словотворчi суфiкси прислiвникiв

Деякi прислiвники в путунхуа утворюються за допомогою суфiксiв. Так, суфiкси 然 *rán* (найбiльш поширений i продуктивний в сучаснiй мовi [141, с. 9]) та 地 *dì* утворюють якiснi прислiвники (偶然 *ǒurán* “випадково”, 仍然 *réngrán* “як i ранiше”, 忽然 *hūrán* “раптом”; 忽地 *hūdì* “зненацька”, 暗地 *àndì* “потайки, непомiтно”, 特地 *tèdì* “спецiально, навмисно”), суфiкс 头 *tou* – обставиннi прислiвники (前头 *qiántou* “спереду”, 上头 *shàngtou* “зверху, вгорi”), суфiкс 儿 *r* – займенниковi прислiвники (这儿 *zhèr* “тут”, 那儿 *nàr* “там”) [59, с. 37].

Морфологiчна структура деяких прислiвникiв може вiдрiзнитися вiд адвербiальної як такої, тобто бути нетиповою для класу прислiвникiв. Це стосується насамперед займенникових прислiвникiв, зокрема, порiвняно рiдко вживаних 多会儿 *duōhuìr* “коли?”, 何必 *hébì* / 干吗 *gānmá* “навiщо?; до чого?”, 这们 *zhèmen* / 这麼 *zhèmo* / 那们 *nàmen* / 那麼 *nàmo* / 这等 *zhèděng* “так, отак, настiльки” тощо [943, 页 243].

5.5. Граматичнi особливостi прислiвникiв у путунхуа

Прислiвники в сучасному путунхуа мають наступнi граматичнi особливостi [633, р. 113–114; 175, с. 56–57]:

- у реченнi якiснi прислiвники, як правило, виконують функцiю обставини, iнодi вони бувають означеннями, функцiю ж присудка якiснi прислiвники виконують лише в рiдкiсних випадках:

你的改变并不是忽然的。

Nǐ de gǎibiàn bìng bù shì hūrán de.

Адже змiна в тобi вiдбулася зовсiм не раптово.

- прислiвники ступеня у функцiї обставини можуть вживатися не тiльки з прикметниками, а й з деякими дiєсловами (наприклад, з дiєсловами думки i почуття, а також з модальними i каузативними дiєсловами):

我很想念孩子。

Wǒ hěn xiǎngniàn háizi.

Я дуже сумую за дiтьми.

这回忆很使我痛苦。
Zhè huíyì hěn shǐ wǒ tòngkǔ.

Ці спогади завдають мені сильного болю.

- якісні й обставинні прислівники зазвичай поміщаються між підметом і присудком, рідше – перед підметом:

他忽然病了。
Tā hūrán bìng le.

Він раптово захворів.

马上我就打电话给他。
Mǎshàng wǒ jiù dǎ diànhuà gěi tā.

Я просто зараз подзвоню йому по телефону.

- прислівники можуть вживатися з іменниками і числівниками, коли вони виявляються складовою частиною словосполучень у ролі присудка:

他们结婚已经五年了。
Tāmen jiéhūn yǐjīng wǔ nián le.

Вони одружені вже п'ять років.

- у реченні з прикметником в ролі присудка прислівники ступеня здатні виконувати функцію перетворення неповної предикації в повну: наприклад, речення з незавершеною предикацією присудка 她漂亮 *Tā piàoliang* може прийняти завершену предикацію (她很/非常漂亮 *Tā hěn/fēicháng piàoliang* “вона красива”) завдяки прислівнику ступеня; без прислівників ступеня такі речення граматично невірні, а такий прислівник ступеня, як 很 *hěn*, в сучасній китайській мові у ствердних реченнях практично втратив своє лексичне значення (“дуже”) і використовується як структурно-граматичний елемент у реченнях з прикметником в ролі присудка, при цьому на українську мову він не перекладається [263, с. 327]:

这座山很高。
Zhè zuò shān hěn gāo.

Ця гора висока.

- прислівники ступеня не можуть самостійно утворювати речення, навіть у ролі неповної відповіді на питання; наприклад, на питання 最近怎么样? *Zuìjìn zěnmeyàng?* “Як справи?/Як ся маєш?” не можна відповісти просто 很 *hěn* або 得很 *de hěn*, необхідно додати присудок “непогано” – 很不错 *hěn bùcuò*.

5.6. Особливості прислівників у веньяні

Основною лексико-граматичною особливістю прислівників веньяню є їх традиційно інший розподіл на семантичні класи. Зокрема, це проявляється в тому, що ряд слів, які в путунхуа прийнято відносити до займенників, у веньяні вважаються прислівниками (т.зв. інклюзивні прислівники). У граматиці веньяню виділяють чотири класи прислівників: інклюзивні, обмежувальні, неозначені і зворотно-взаємні [471, р. 126–137].

Крім вищевказаних, до прислівників також відносяться вступні і модальні слова на зразок 亦 *yì* “також”, 又 *yòu* “крім того”, 果 *guǒ* “дійсно, насправді”, 固 *gù* “звичайно”

тощо, які не можна віднести до жодного з чотирьох класів. Ці слова можуть займати в реченні тільки одне місце (між підметом і присудком або ж між групою підмета і групою присудка), вони не є означенням до дієслова, але семантично пов'язані з групою присудка в цілому [362, с. 57].

У класичному веньяні немає прислівників ступеня. Слова, що слугують для вказівки на високий ступінь якості або почуття, є звичайними прикметниками або дієсловами, що вживаються як означення до інших прикметників або дієслів. Наприклад, слово 甚 *shèn*, якому зазвичай приписується значення “дуже”, цілком може вживатися як присудок і навіть входити до складу конструції, що виражає порівняння [840, 頁 62]:

搬弄是非者，惡劣甚於賊。

Bānnòng shìfēi zhě, èliè shèn yú zéi.

Той, хто змішує правду з брехнею, гірший зрадника.

Грамадикалізація прислівників ступеня спостерігається в текстах не раніше епохи Хань [840, 頁 63].

Слова зі значенням часу, такі як 今 *jīn* “зараз”, 昔 *xī* “раніше”, 夏 *xià* “влітку”, 夜 *yè* “вночі” тощо, також не є прислівниками. Вони зазвичай ставляться не перед присудком, а на початку речення, до того ж вони можуть вживатися і в інших функціях (наприклад, функції суб'єкта або об'єкта: 以古非今 *yǐ gǔ fēi jīn* “Використовуючи приклади з минулого, засуджувати сьогодення”), через що такі слова прийнято відносити до іменників, виділяючи їх, аналогічно ситуації в путунхуа, в особливий клас прислівникових іменників [671, р. 209].

Морфемі, які виражають заперечення, відповідно до класичного розуміння граматичної системи веньяню відносяться не до прислівників, а до часток (小品詞 *xiǎopǐncí*), оскільки позбавлені незалежного лексичного значення, будучи т.зв. “порожніми словами” [925, 頁 111].

Нарешті, слід звернути увагу на той факт, що якісні або описові прислівники у веньяні також не виділяються в окремий клас, а вважаються обставинною функцією відповідних прикметників. Іншими словами, “швидко”, “добре”, “високо” тощо у веньяні – не прислівники, а прикметники, що виконують роль обставини; при цьому такі прикметники для функціонування в цій ролі не вимагають ніякого додаткового морфологічного оформлення (на відміну від путунхуа, де в аналогічних випадках використовується морфема 地 *de*) [596, р. 39–40].

5.6.1. Інклюзивні прислівники вживаються як незалежно, так і атрибутивно. Ці слова є омонімічними і (частково) синонімічними відповідним займенникам у путунхуа, проте відрізняються особливостями функціонування:

- 諸 *zhū/chū* (тимологічно походить від стягнення 之 *zhī* + 於 *yú* або 之 *zhī* + 乎 *hū* [370, р. 30]) “всі”; перед іменником слугує для вираження множини об'єктів і відповідає сучасному 都 *dōu* (прислівник 都 *dū / dōu* також епізодично зустрічається у деяких текстах епохи Хань, але для веньяню в цілому він менш характерний [720, р. 182]):

諸事已竣。

Zhū shì yǐ jùn.

Всі справи закінчено.

У текстах “Лунь Юй” і “Чуньцю” спостерігається використання 諸 *zhū* в конструкції риторичного запитання 其諸……乎(與) *qí zhū...hū (yǔ)?* “[А что,] хіба...?”, що явно свідчить про прономінальну етимологію 諸 *zhū* [471, p. 126]:

夫子之求之也，其諸異乎人之求之與。

Fūzǐ zhī qiú zhī yě, qí zhū yì hū rén zhī qiú zhī yǔ.

А хіба манера запиту нашого вчителя (Конфуція) про це (про пороки в даному князівстві) не відрізняється абсолютно від манери запитів інших людей?

- 凡 *fán* “все; всякий, кожний”:

凡事要小心。

Fán shì yào xiǎoxīn.

У кожній справі потрібна обережність.

- 皆 *jiē*, 舉 *jǔ* “все, всі”; два прислівники, що мають спільне походження (група протокитайських морфем з початковим **k-* [703, p. 19], який, у свою чергу, сходить до загального тибето-бірманського **k* (*h*) [621, p. 17]) і вказує, що дія або властивість, яка позначається присудком, рівною мірою поширюється на всі предмети, позначені підметом або підметами; при цьому 皆 *jiē* зустрічається частіше і переважно в означальній позиції, а 舉 *jǔ* – рідше і рівною мірою в незалежній (номінальній) або означальній ролі [949, 頁 64]:

天下之民皆引領而望之矣。

Tiānxià zhī mǐn jiē yǐnlǐng ér wàng zhī yǐ.

Весь народ Піднебесної, витягнувши шиї, дивиться (дивитиметься) на нього з надією.

舉欣欣然有喜色。

Jǔ xīn xīn rán yǒu xǐ sè.

Всі торжествують і сяють від радості.

- 俱 *jù, jū* “обидва; весь, усі, в повному складі, повністю”:

父母俱存。

Fù mǔ jù cún.

І батько, і мати [обоє] живі.

- 各 *gè* “всякий, кожен; всі”; в означальному вживанні вказує на репрезентативну множину, тобто на те, що названий предмет/особа є представником групи однорідних предметів/осіб [950, 頁 424]:

各有所好。

Gè yǒu suǒ hào.

У кожного свої переваги.

- 每 *měi* “кожен, всякий”; прислівник, синонімічний 各 *gè*, але більш поширений у посткласичних текстах; у класичний період переважно вживалося в значенні “кожен раз” [950, 頁 433]:

每說一句，停一停。

Měi shuō yī jù, tíng yī tíng.

Кожного разу, як скажеш фразу, зупинись.

5.6.2. Обмежувальні прислівники обмежують семантику дії чи стану або ж семантичне поле суб'єкта/об'єкта [991, 页 116]:

- 唯 (також 惟 або 維) *wéi* “тільки, лише”; у докласичний період ця морфема функціонувала в основному як дієслово-зв'язка, в класичному веньяні набуло поширення адвербіальне вживання 唯 *wéi* в значенні “тільки”, однак при цьому вона зберегла деякі синтаксичні особливості, які вказують на її вербальне походження (наприклад, у текстах “Менцзи” дуже типовим є вживання 唯 *wéi* в конструкціях з додатком, винесеним на позицію перед присудком [720, p. 181]):

方今唯秦雄天下。

Fāng jīn wéi qín xióng Tiānxià.

У даний час одне лише царство Цінь найсильніше у Піднебесній.

唯命是聽。

Wéi mìng shì tīng.

Підкоряюся тільки [Вашому] наказу.

- 獨 *dú* “тільки, виключно”; в текстах епохи Хань іноді вживається разом з прислівником 唯 *wéi* у формі єдиного адвербіального обставинного сполучення (唯獨 *wéi dú*, але ніколи у зворотному порядку); друге значення даної морфемі – “хіба?; невже” – характерне для риторичних запитань із завідомо заперечною відповіддю [592, p. 222]:

其人與骨皆已朽矣，獨其言在耳。

Qí rén yǔ gǔ jiē yǐ xiǔ yǐ, dú qí yán zài ěr.

Сама людина та її кістки вже згнили [в могилі], тільки її слова залишилися – не більш!

物之飲食，天不能知，人之飲食，天獨知之乎。

Wù zhī yǐn shí, tiān bù néng zhī, rén zhī yǐn shí, tiān dú zhī zhī hū.

Небо не може знати, що п'ють і їдять тварини; невже ж воно дізнається, що п'ють і їдять люди?

- 徒 *tú* “тільки; даремно”, 特 *tè* “тільки”, 直 *zhí* “адже тільки”, 但 *dàn* “тільки”, висхідні до стародавнього кореня з початковим **t-/*th-* [568, p. 90–91], вживаються в класичних текстах порівняно рідко.

Слід зазначити, що обмежувальне значення у веньяні може виражатися не тільки прислівниками, а й заключними частинками, зокрема, предикативним сполученням 而已 *ér yǐ* “...і тільки”, яке може стягуватися в один склад 耳 *ěr*, а також приймати після себе показник 矣 *yǐ* [642, S. 167]:

道二，仁與不仁而已矣。

Dào èr, rén yǔ bù rén ér yǐ yǐ.

Є тільки два шляхи – людяність або (і) нелюдяність.

5.6.3. Неозначені прислівники веньяню включають у себе 或 *huò* “дехто, хтось”, 有 *yǒu* “щось, дещо; хтось, дехто” і 莫 *mò* “ніщо; ніхто”, які можуть використовуватися як самостійно, так і атрибутивно, виступаючи означенням до наступного іменника; при цьому природним чином змінюється їх переклад на українську мову (відповідно,

或 *huò* “якийсь одухотворений об’єкт”, 有 *yǒu* “якийсь неживий або одухотворений об’єкт” і 莫 *mò* “ніякий з одухотворених або неживих об’єктів”). Неозначені прислівники синтаксично є означеннями до присудка і перебувають з ним у безпосередньому семантико-граматичному зв’язку [722, S. 148]:

或問孔子曰：子奚不為政。

Huò wèn Kǒngzǐ yuē: Zǐ xī bù wéi zhèng.

Дехто запитав Конфуція: “Чому ви не займетеся справами управління?”

有人忽哭。

Yǒu rén hū kū.

Хтось (якийсь чоловік) раптом заплакав.

莫之能禦。

Mò zhī néng yù.

Ніхто не (з) може панувати [над країною].

Побічно до цього ж типу прислівників можна віднести конструкцію подвійного заперечення 莫不 *mò bù*, яка буквально означає “немає нікого, хто б не...; всі без винятку” [30, с. 91]:

莫不欲長生久視。

Mò bù yù cháng shēng jiǔ shì.

Немає нікого, хто не хотів би довго жити.

5.6.4. Зворотно-взаємні прислівники вказують на включення у сферу опису присудка суб’єкта дії (одного або разом з об’єктом). На відміну від зворотного займенника 己 *jǐ*, прислівники цього типу, як правило, займають місце безпосередньо перед дієсловом, перебувають у безпосередньому семантичному зв’язку з підметом, а самі виступають додатком. До зворотно-взаємних прислівників веньяню належать зворотні 自 *zì* і 身 *shēn* зі значенням “сам себе, себе” і взаємні 互 *hù*, 相 *xiāng* (пор. із суч. 互相 *hùxiāng*), 交 *jiāo* зі значенням “взаємно, обопільно, один одного” [706, р. 6–9]:

人必自侮，然後人侮之。

Rén bì zì wǔ, rán hòu rén wǔ zhī.

Інші ображають людину тільки після того, як вона ображає (не поважає) себе сама.

老死不相往來。

Lǎo sǐ bù xiāng wǎng lái.

До самої смерті не спілкуватися один з одним.

5.6.5. Функціональні обмеження прислівників веньяню

Будучи функціонально обмеженими, а саме: виконуючи лише одну можливу функцію – означення до присудка, прислівники веньяню отримують вторинне обмеження узусу внаслідок семантики. Так, наприклад, прислівники зі значенням кількості (皆 *jiē* “все, всі” тощо) або видо-часової співвіднесеності (已 *yǐ*, 既 *jì* “уже”, 曩 *cǎn* “у минулому, колись”, 且 *qiě* “ось-ось, незабаром”, 將 *jiāng* “у майбутньому, в подальшому;

ось-ось” та ін.) можуть поєднуватися тільки з дієслівним присудком, у той час як прислівники, що виражають послідовність дій (乃 *nǎi* “тоді”, 遂 *suì* “відразу після, потім” тощо) або приєднання (亦 *yì* “теж, також”, 又 *yòu* “знову, наново; теж, ще” й ін.) зустрічаються в реченнях як з дієслівним, так і з іменним присудком [30, с. 88–93].

Заперечні частки 不 *bù* “не, ні”, 未 *wèi* “ні, ще не” синтаксично уподібнюються вищо-часовим прислівникам і поєднуються тільки з дієслівним присудком, однак, як уже зазначалося раніше, вважати їх повноцінними прислівниками не можна, передусім з огляду на те, що вони не є самостійними членами речення. Крім того, семантика заперечення не поширюється на весь контекст висловлювання в цілому і при наявності в реченні кількох однорідних присудків заперечення відноситься тільки до того з них, якому воно безпосередньо передує [713, р. 189–191].

5.6.6. Адвербіальні прикметники веньяню

Крім власне прислівників, у веньяні присутня невелика група прикметників, що являють собою певний перехідний тип між прислівниками і прикметниками. На відміну від справжніх прикметників, вони не зустрічаються у функції означення до імені (за винятком 固 *gù*). Основна і найчастотніша їхня функція – виступати як означення до присудка, але вони мають і деякі властивості справжніх прикметників, наприклад, здатність самостійно виступати у функції присудка [474, р. 88].

До таких адвербіальних прикметників відносяться 固 *gù* “твердий, міцний”, 果 *guǒ* “сильний, сміливий, рішучий”, 必 *bì* “необхідний, неминучий”, 獨 *dú* “єдиний”. У функції означення до присудка вони означають відповідно 固 *gù* “звичайно, обов’язково”, 果 *guǒ* “насправді, дійсно”, 必 *bì* “необхідно, неминуче”, 獨 *dú* “тільки, виключно”.

Найбільше властивостей прикметників зберегли 固 *gù* і 必 *bì*, найменше – 獨 *dú*, яке зближується з частинками і може стояти не тільки між підметом і присудком, але й перед підметом (вживання в ролі присудка зустрічається надзвичайно рідко) [148, с. 111]. Іншими особливостями даних слів є, наприклад, здатність 果 *guǒ* управляти прийменниковим додатком, наявність у 固 *gù* і 必 *bì* додаткового значення “вважати таким” або “(с) робити таким”, здатність 必 *bì* піддаватися інверсії і вживатися в пасивних конструкціях [211, с. 62–64]:

官事果乎眾宜。

Guān shì guǒ hū zhòng yí.

Успішність справ чиновників – у схваленні народу.

國可以固。

Guó kěyǐ gù.

Держава може [таким чином] зміцнитися (стати міцною).

其為楚害必矣。

Qí wèi Chǔ hài bì yǐ.

Від цього обов’язково буде збиток князівству Чу.

6. Дієслово / 动词 *dòngcí*

6.1. Загальні положення

Дієслово позначає дію або стан предмета. Воно може також вказувати мету дії або позначати образ (спосіб) вчинення дії. Іноді дієслово вказує відносну ознаку предмета. Позначаючи дію (стан) предмета, дієслово виконує функцію присудка. Позначаючи ж мету (спосіб) дії, він виступає в ролі обставини. Вказуючи відносну ознаку предмета, дієслово функціонує як означення. В одиничних випадках воно виконує функцію підмета. Китайське дієслово володіє найбільшим переліком граматичних категорій, які отримують зовнішнє вираження за допомогою формальних ознак [64, с. 48–49].

З граматичної точки зору всю масу китайських дієслів насамперед потрібно поділити на повнозначні дієслова і дієслова допоміжні. Повнозначні дієслова здатні самостійно виконувати функцію простого присудка. У складі складного присудка вони виражають основне лексичне значення. Допоміжні ж дієслова зазвичай не можуть самостійно функціонувати в ролі простого присудка в силу значного ослаблення семантики (лексичного значення), а в складі складного присудка передають додаткові значення [493, р. 28–29].

Дієслова в китайській мові володіють універсальними вербальними граматичними категоріями перехідності-неперехідності, часу, виду, способу і стану; інші граматичні категорії притаманні, як правило, тільки певним лексико-граматичним групам дієслів [337, с. 224–225].

Протиставлення дієслів за перехідністю – одне з найбільш обговорюваних у сучасній лінгвістиці питань. Ігнорувати його неможливо: у величезній кількості мов світу перехідні та неперехідні дієслова розрізняються за своїми властивостями, причому не тільки синтаксичними, а й семантичними і часто морфологічними [171, с. 5].

Під перехідністю розуміють здатність/нездатність дієслова керувати прямим додатком (тобто дія “переходить” на предмет, на який вона спрямована [620, р. 251–255]); такий додаток часто може просуватися в позицію суб’єкта в пасивній конструкції. Отже, в китайській мові перехідними (及物動詞 *jíwù dòngcí*) є дієслова, які виражають дію, спрямовану на об’єкт, виражений прямим додатком. Із неперехідних дієслів (不及物動詞 *bùjíwù dòngcí*) здатністю управляти прямим додатком характеризуються деякі дієслова руху (переміщення) [119, с. 7–8]:

Перехідне дієслово	Неперехідне дієслово
我听古典音乐。 <i>Wǒ tīng gǔdiǎn yīnyuè.</i> Я слухаю класичну музику.	我听说他快到了。 <i>Wǒ tīngshuō tā kuài dào le.</i> Я чув, що він скоро приїде.
有人给您送来了一封信。 <i>Yǒurén gěi nín sònglái le yī fēng xìn.</i> Вам принесли листа.	他到北京去过三次。 <i>Tā dào Běijīng qù guò sān cì.</i> Він три рази їздив до Пекіна.

6.2. Класифікація дієслів за синтаксичними властивостями

Вищезазначена категорія перехідності/неперехідності дієслів – приватний (хоча й один із найважливіших) випадок більш загального протиставлення дієслів на основі виконуваних ними синтаксичних функцій. І якщо, виходячи з морфологічної структури, дієслова китайської та інших ізолюючих мов можна поділити на прості й похідні [57, с. 15] (фактично, односкладові та багатоскладові), то заснована на синтаксичному критерії класифікація видається куди ширшою.

Структура речення з присудком-дієсловом великою мірою визначається семантикою і синтаксичними властивостями цього дієслова. Різні групи дієслів мають різне керування: одні дієслова завжди мають додаток, інші лише інколи допускають його; додаток до одних дієслів може бути виражений тільки іменником або займенником, до інших – цілим реченням тощо.

Смислові відношення дієслова до додатка також різні при різних дієсловах. При цьому тип керування і смислові відносини між дієсловом і додатком пов'язані зі значенням керуючого дієслова, але не з конкретним лексичним значенням кожного даного дієслова, а з абстрактним, граматичним значенням, загальним для цілої групи дієслів [363, с. 18].

Існує дві основні класифікації дієслів за їх лексико-граматичним співвідношенням з додатком (тобто синтаксичними властивостями).

6.2.1. Відповідно до першої з названих класифікацій, запропонованої професором Лі Цзінь-сі, дієслова китайської мови поділяються на [819, 頁 122–145]:

1. Перехідні дієслова (外动词 *wàidòngcí*, букв.: “дієслова зовнішньої дії”), що керують додатком:

- позначають активний вплив на предмет: 取 *qǔ* “брати”, 吃 *chī* “їсти”, 作 *zuò* “робити” тощо;
- позначають “способи пізнання”: 看 *kàn* “дивитися”, 想 *xiǎng* “думати”, 知道 *zhīdao* “знати” тощо.

Дієслова цих перших двох підгруп вимагають після себе тільки одного додатка;

- позначають “передання”: 送 *sòng* “дарувати”, 夺 *duó* “віднімати”, 问 *wèn* “питати” тощо.

Дієслова цієї групи вимагають двох додатків.

- позначають “втручання в чужі справи”: 使 *shǐ* “1. змушувати; 2. призводити до того, що...”, 请 *qǐng* “просити”, 允许 *yǔnxǔ* “дозволяти”, 禁止 *jìnzhǐ* “забороняти” тощо;
- зі значенням називання: 认 *rèn* “вважати, визнавати”, 叫 *jiào* “називати”, 当 *dàng* “вважати” тощо;
- позначають перетворення: 改 *gǎi* “змінювати”, 化 *huà* “перетворювати”, 分 *fēn* “розділяти”, 合 *hé* “з'єднувати” тощо;
- позначають почуття і їх вираження: 爱 *ài* “любити”, 佩服 *pèifú* “поважати, шанувати”, 笑 *xiào* “сміятися”, 骂 *mà* “сварити” тощо.

Дієслова останніх чотирьох підгруп вимагають додатка, вираженого т.зв. додатковим членом [339, с. 348]:

- виражають відношення; до цієї підгрупи належать тільки дієслова 有 *yǒu* “мати” і його заперечна форма 没有 *méi yǒu* “не мати”; дані дієслова наближаються до зв'язкових.

2. Неперехідні дієслова (内动词 *nèidòngcí*, букв.: “дієслова внутрішньої дії”), які доповнення не мають:

- звичайні неперехідні дієслова: 来 *lái* “приходити”, 走 *zǒu* “іти”, 坐 *zuò* “сидіти”, 睡 *shuì* “спати” тощо;
- позначають дії, пов’язані з будь-якими предметами: 在 *zài* “перебувати”, 进 *jìn* “входити”, 坐 *zhù* “висовуватися, визирати” тощо; після цих дієслів можуть стояти іменники в ролі обставини, що позначають місце дії;
- зі значенням “власної зміни або появи”: 变 *biàn* “перетворюватися”, 成 *chéng* “ставати”, 出现 *chūxiàn* “з’являтися” тощо; ці дієслова обов’язково повинні мати додатковий член;
- позначають почуття і їх зовнішнє вираження: 笑 *xiào* “сміятися”, 哭 *kū* “плакати”, 欢喜 *huānxǐ* “радіти”, 害怕 *hàipà* “боятися” тощо; ці дієслова можуть вживатися і як перехідні;
- позначають існування: 有 *yǒu* “бути в наявності і 在 *zài* “існувати”; ці дієслова можуть мати при собі додаток, що носить характер обставини; з іншого боку, вони наближаються до зв’язкових дієслів.

3. Зв’язкові дієслова (同动词 *tóngdòngcí*, букв.: “дієслова тотожності”): зв’язки типу 是 *shì*, 当 *dāng*, 为 *wéi*, а також прикметники у функції присудка.

4. Допоміжні дієслова (助动词 *zhùdòngcí*); до них відносяться модальні дієслова, дієслова з пасивним значенням (т.зв. пасивні маркери [298, с. 104] типу 被 *bèi*, 让 *ràng*, 受 *shòu*, 挨 *ái* тощо), дієслова 来 *lái* “приходити” і 去 *qù* “відходити” в їх службовому значенні, а також деякі видо-часові афікси і словотворчі елементи.

Недоліком цієї класифікації є те, що, по-перше, деякі підгрупи дієслів розмежовуються тільки за змістом, а по-друге, багато які дієслова потрапляють одночасно в кілька підгруп, причому перехід з однієї підгрупи в іншу не пов’язаний зі зміною значення дієслів [363, с. 21].

6.2.2. Лексико-граматична класифікація А. А. Драгунова поділяє китайські дієслова в такий спосіб [81, с. 113–127]:

1. Дієслова, що не позначають дії; вони характеризуються тим, що не з’єднуються з дієслівними рахівними суфіксами і дієслівним афіксом (часткою) 了 *le*, а також низкою інших ознак:

- дієслова мислення і почуттів: 知道 *zhīdao* “знати”, 懂 *dǒng* “розуміти”, 信 *xìn* “вірити”, 害怕 *hàipà* “боятися”, 爱 *ài* “любити” тощо;
- дієслово 疼 *téng* “хворіти”;
- модальні дієслова: 会 *huì* “вміти, бути в змозі”, 能 *néng* “могти”, 应当 *yīngdāng* “бути повинним”, 可能 *kěnéng* “бути ймовірним” тощо;
- напівзначущі дієслова: 在 *zài* “бути в наявності”, 姓 *xìng* “іменуватися на прізвище”, 像 *xiàng* “бути схожим” тощо;
- 2. Дієслова дії; ці дієслова поділяються на перехідні й неперехідні – за ознакою з’єднуваності або нез’єднуваності з прямим додатком, а також на:
- дієслова напрямку руху; вони відносяться до неперехідних, не оформляються дієслівним суфіксом (часткою) 着 *zhe*, можуть виступати у функції модифікаторів при інших дієсловах тощо: 出 *chū* “виходити”, 进 *jìn* “входити”, 上 *shàng*

“підніматися”, 下 *xià* “спускатися”, 到 *dào* “доходити”, 来 *lái* “приходити”, 去 *qù* “йти/відходити” тощо;

- дієслова давання і віднімання; відносяться до перехідних і відповідають дієсловам зі значенням передання в класифікації Лі Цзінь-сі; вони граматично характеризуються тим, що вимагають одночасно двох додатків – прямого й непрямого;
- дієслова говоріння, відчуття і мислення; можуть отримувати додаток, виражений цілим реченням: 说 *shuō* “говорити”, 看 *kàn* “дивитися”, 听 *tīng* “чути”, 知道 *zhīdao* “знати” тощо;
- дієслова-прийменники: 给 *gěi* “давати”, 跟 *gēn* “слідувати за...”, 起 *qǐ* “починаючи з (вихідної точки)” тощо;

У даній класифікації використовуються критерії двоякого роду: поділ дієслів на дієслова дії і не-дії та виділення груп дієслів напрямку руху заснований на морфологічних властивостях дієслів, сполучуваності їх з рахівними словами тощо, а виділення всіх інших груп – на особливостях керування [363, с. 22].

6.3. Односкладові та багатоскладові дієслова

З точки зору морфологічної структури простим односкладовим дієсловом протиставлені складені багатоскладові.

Складені дієслова характеризуються різними типами зв'язків між складовими компонентами. Можна сказати, що утворення складених дієслів відбувається (точніше, вже відбулося) за рядом моделей, що відрізняються типами граматико-семантичного взаємозв'язку між складовими компонентами. До подібного роду моделей можна віднести атрибутивну (解答 *jiědá* “відповідати; пояснювати”, 转送 *zhuǎnsòng* “подарувати; передарувати”, 包办 *bāobàn* “взяти на себе відповідальність” тощо) [317, с. 96], дієслівно-об'єктну (失望 *shīwàng* “втратити надію; розчаруватися”, 抱屈 *bàoqū* “затаїти образу, образитися”, 改观 *gǎiguān* “змінитися, перевтілитися” та ін.) [317, с. 137–138], дієслівно-додаткову (说明 *shuōmíng* “пояснювати, роз'яснювати”, 缩小 *suōxiǎo* “зменшувати”, 推广 *tuīguǎng* “поширювати, впроваджувати” та ін.) [317, с. 151–152], суб'єктно-предикативну (眼热 *yǎnrè* “1. заздрити; 2. впасти в лють”, 首肯 *shǒukěn* “погоджуватися”, 自杀 *zìshā* “накласти на себе руки” тощо) [317, с. 159–162] і сурядну, або копулятивну (答复 *dáfù* “відповідати”, 呼吸 *hūxī* “дихати”, 招待 *zhāodài* “приймаєти гостей” тощо) [153, с. 125–126].

Крім того, існує певна кількість складених дієслів, що утворилися шляхом конверсії, тобто переходу в клас дієслів слів з інших частин мови; внутрішня структура взаємовідносин між складовими компонентами таких дієслів може відрізнитися від перерахованих вище моделей [884, 页 127]: 访问 *fǎngwèn* “наносити візит, відвідувати” (від іменника 访问 *fǎngwèn* “візит, відвідини”), 丰富 *fēngfù* “збагатити” (від прикметника 丰富 *fēngfù* “багатий”), 认真 *rènzhēn* “сприймати серйозно (за чисту монету)” (від прикметника 认真 *rènzhēn* “серйозний, добросовісний”) тощо.

Слід зазначити, що багатоскладові дієслова характерні в основному для путунхуа, тоді як у веньяні дієслова цього типу (як і багатоскладові слова інших частин мови) є скоріше винятками, що утворилися шляхом складання значущих моносилабичних коренів [346, с. 175–176].

6.4. Граматичні особливості деяких груп дієслів у путунхуа

Певні семантико-граматичні групи дієслів (звичайні перехідні дієслова, дієслова передачі інформації та дієслова руху, дієслова стану, зв'язкові дієслова) в путунхуа мають ряд граматичних особливостей, що відрізняють їх від усіх інших дієслів.

6.4.1. Звичайні перехідні дієслова, дієслова передачі інформації і дієслова руху (наприклад, 来 *lái* “приходити”, 走 *zǒu* “йти”, 吃 *chī* “їсти”, 看 *kàn* “дивитися”, 听 *tīng* “слухати”, 说 *shuō* “говорити”, 辩论 *biànlùn* “дискутувати”, 收集 *shōují* “збирати”, 通知 *tōngzhī* “повідомляти” тощо) можна охарактеризувати тим, що вони [352, с. 63]:

- зазвичай можуть подвоюватися;
- можуть оформлятися видо-часовими показниками 了 *le*, 过 *guo*, 着 *zhe*;
- використовують для заперечення морфеми 不 *bù* і 没 *méi*;
- можуть поєднуватися зі словами, що позначають кількісну характеристику і часовий відрізок;
- можуть утворювати спонукальне речення, наприклад: 来! *lái!* “Іди сюди!”, 说! *shuō!* “Говори!”;
- можуть висловлювати твердження або заперечення у формі питання;
- не можуть оформлятися прислівниками ступеня, наприклад, не можна сказати 很吃 *hěn chī* “дуже їсти” або 很解决问题 *hěn jiějué wèntí* “дуже вирішувати питання”; прислівник 很 *hěn* “дуже” може відноситися тільки до всього дієслівного словосполучення, а не до окремого дієслова.

6.4.2. Дієслова стану (наприклад, 爱 *ài* “любити”, 恨 *hèn* “ненавидіти”, 喜欢 *xǐhuan* “подобатися”, 讨厌 *tǎoyàn* “набриднути”, 希望 *xīwàng* “сподіватися”, 瞌睡 *hē* “осліпнути”, 饿 *è* “зголодніти”, 病 *bìng* “захворіти” тощо), на відміну від попередньої групи, характеризуються тим, що [352, с. 64]:

- велика частина їх може поєднуватися з прислівниками ступеня, наприклад: 很饿 *hěn è* “сильно зголодніти”, 特别喜欢 *tèbié xǐhuan* “особливо подобатися”; проте дієслова 病 *bìng* “захворіти” і 醒 *xǐng* “прокинутися; прийти в себе” не приймають прислівників ступеня;
- вони не можуть утворювати спонукальні речення;
- дієслова, що виражають психічний стан, є перехідними, а ті, що виражають фізіологічний стан, – неперехідними.

6.4.3. Основні граматичні особливості зв'язкових дієслів (наприклад, 是 *shì* “бути”, 叫 *jiào* “звати; називатися”, 姓 *xìng* “називати (ся) на прізвище”, 当作 *dàngzuò* “приймати кого-н. за кого-н., вважати ким-н.”, 成为 *chéngwéi* “стати ким-н., перетворитися на когось”, 像 *xiàng* “бути схожим”, 等于 *děngyú* “бути рівним, рівнятися; означати” тощо) зводяться до наступного [352, с. 64–65]:

- як заперечення при них використовується в більшості випадків 不是 *bù shì*, зрідка може бути 没 *méi*;
- крім дієслова 像 *xiàng* “бути схожим”, вони не приймають ніяких прислівників ступеня, додаток при них не може бути опущено;

- зазвичай у цих дієслів не використовується подвоєна форма, а 成为 *chéngwéi* “стати кимось, перетворитися на когось”, 像 *xiàng* “бути схожим”, 等于 *děngyú* і 叫 *jiào* “звати; називатися” взагалі не подвоюються;
- після цих дієслів дуже рідко використовуються суфікси 了 *le* і 着 *zhe*;
- вони не можуть виступати в ролі дієслівного присудка з 把 *bǎ*;
- вони не можуть утворювати спонукальні речення.

6.5. Граматичні особливості дієслівної системи веньяню

Серед основних характерних рис дієслівної системи веньяню потрібно відзначити наступні:

- спільна для всіх ізолюючих мов здатність до вербалізації деяких іменників і прикметників шляхом їх постановки в позицію присудка з відповідною зміною значення й іноді зі зміною тону (王 *wáng* “цар, правитель” → 王 *wàng* “царювати, правити”), яка у веньяні виражена особливо яскраво; при цьому прикметники обов’язково беруть після себе прямий додаток, а вся конструкція отримує відтінок значення “зробити щось/когось якимось”, тобто надання об’єкту певної ознаки або характеристики (天美之 *Tiān měi zhī* “Небо зробило його красивим”) [689, S. 96–101];
- опозиція ствердного дієслова 有 *yǒu* “мати, бути в наявності” і заперечного дієслова 無 *wú* “не мати; бути відсутнім”; утворення граматичної заперечної форми безпосередньо від 有 *yǒu* є нетиповим (хоча сполучення 未有 *wèi yǒu* іноді зустрічається в пізніх текстах) [439, p. 88];
- деякі модальні конструкції включають в себе не модальні дієслова, а особливі модальні прикметники (難 *nán* “важкий, складний”, 易 *yì* “легкий”, 可 *kě* “можливий”, 足 *zú* “1. той, що заслуговує, вартий; 2. достатній”), які синтаксично уподібнюються модальним дієсловам (приймають після себе смислове дієслово), але, на відміну від останніх, мають пасивне значення – підмет при цих словах є не суб’єктом, а об’єктом дії дієслова, що знаходиться після модального прикметника (公道難走 *Gōng dào nán zǒu* “Йти шляхом правди важко”) [105, с. 101–102];
- деякі дієслова руху і місцезнаходження приймають після себе прямий додаток (之 *zhī* “іти до..., доходить”, 就 *jiù* “просуватися до..., наближатися до...”), інші ж – тільки прийменниковий додаток з 於 *yú* (來 *lái* “приходити”, 往 *wǎng* “іти, прямувати”, 行 *xíng* “іти; ходити, мандрувати”, 飛 *fēi* “літати”, 止 *zhǐ* “зупинятися”); третя група дієслів руху і місцезнаходження (及 *jí* “доходить до...”, 達 *dá* “доходити до..., досягати”, 居 *jū* “жити, мешкати”, 在 *zài* “перебувати”) здатна приймати як прийменниковий, так і безприйменниковий додаток без будь-якої відчутної відмінності у значенні [754, 頁 552];
- зв’язкові дієслова 為 *wéi*, 乃 *nǎi*, 即 *jí* тощо, як правило, витісняють з речення заключний маркер предикації (зв’язку) 也 *yě*, проте в деяких випадках можуть вживатися разом в одному реченні [354, с. 121–122];
- дієслова мовлення, передачі/прийому, навчання, подібності, порівняння тощо приймають після себе два безприйменникових додатки, причому перший (кому?) з цих додатків вважається непрямим, а другий (що?) – прямим (能與人望 *Néng yǔ rén wàng* “Може дати людям надію”); в ролі прямого додатка може виступати

також і дієслово (后稷教人稼穡 *Hòu Jì jiào rén jià sè* “Хоу-цзи навчив людей сіяти і збирати [урожай]”) [779, 页 277];

- паралельне співіснування т.зв. граматичних дуплетів – кількох службових слів або синонімічних граматичних конструкцій для вираження тих самих дієслівних категорій, частотність вживання яких безпосередньо залежить від часу і місця написання тексту (в одні періоди частіше використовувалися одні форми, в інші періоди – інші форми, проте жодна з цих форм ніколи повністю з ужитку не зникла) [826, 页 66].

6.6. Редуплікація дієслів

Як у веньяні, так і в путунхуа дієслова можуть подвоюватися (редуплікуватися), виражаючи при цьому певне смислове значення і виконуючи особливі функції [24, с. 138]. Граматично обумовлена редуплікація (тобто редуплікація, що має на меті утворити граматичну форму; її слід відрізнити від етимологічної редуплікації, тобто випадків, коли дієслово саме по собі складається з двох однакових морфем, кожна з яких не вживається окремо, наприклад: 唯唯 *wéiwéi* “підтакувати”, 愕愕 *è'è* “різати правду-матку” тощо) характерна для путунхуа, у веньяні ж в подібних випадках редуплікація була відсутня [184, с. 34]. Одиниці граматичної редуплікації являють собою особливі семантико-морфологічні моделі інкорпорації, що відрізняють їх від усіх інших моделей, але всі вони реалізуються в межах загального ізоморфізму одиниць китайської морфології та синтаксису [241, с. 211]. При цьому теоретично редуплікація може бути повною або частковою (у складних дієслів) [25, с. 149]. Загалом кажучи, редуплікація смислових слів (не тільки дієслів) у мовах Південно-Східної Азії використовується в різних функціях для вираження як лексичної, так і граматичної семантики [13, с. 177].

При редуплікації **односкладових дієслів** другий склад (тобто повторювана частина) вимовляється з нейтральним тоном, наприклад: 听听 *tīng tīng* “послухати”, 看看 *kàn kan* “подивитися, поглянути” тощо.

Якщо перший склад вимовляється з третім тоном, то при редуплікації тон змінюється на другий, наприклад: 讲讲 *jiǎng jiàng* “розповідати”, 洗洗 *xǐ xi* “випрати” тощо.

При редуплікації односкладового дієслова в путунхуа між його компонентами часто вставляється службова морфема — *yī*, що підкреслює короткочасність дії [310, с. 56]; при цьому також відбувається втрата тону другого складу (як і самої морфеми — *yī*) [29, с. 83] і заміна третього тону на другий: 看一看 *kàn yī kan* “глянути”, 想一想 *xiǎng yī xiǎng* “подумати” тощо.

Двоскладові дієслова також можуть редуплікуватися за формулою АВАВ, при цьому перший і третій склади вимовляються з тонами, а другий і четвертий – з нейтральним тоном, наприклад: 讨论讨论 *tǎolun tāolun* “обговорювати”, 研究研究 *yánjiū yánjiū* “вивчати” тощо [352, с. 65–66]. Механізм редуплікації двоскладових дієслів у повному обсязі збігається з механізмом редуплікації двоскладових прикметників [167, с. 258]; типовою формулою двоскладової дієслівної редуплікації є АВАВ, тоді як ад’єктивна допускає три формули: ААВВ, АВАВ і А 里 *lǐ* АВ.

Випадків т.зв. неповної редуплікації, при якій вихідна морфема повторюється в зміненому вигляді [205, с. 93], ні в сучасній китайській мові, ні у веньяні не спостерігається.

Основне граматичне значення редуплікації дієслів полягає в нетривалості виконаної дії або в невеликій кількості разів її здійснення:

你想想这样做值不值得吗? 我看是得不偿失。

Nǐ xiǎng xiàng zhèyàng zuò zhí bù zhíde ma? Wǒ kàn shì dé bù cháng shī.

Подумай гарненько, це варте того? Я вважаю, виграш не компенсує витрат.

Якщо дієслово виражає не тривалість дії, але її повторюваність, то при редуплікації дієслова мають на увазі невелике число позначуваних ним дій [790, 页 547]:

他敲了敲桌子, 叫大家注意听。

Tā qiāo le qiāo zhuōzi, jiào dàjiā zhùyì tīng.

Він постукав по столу, закликаючи всіх уважно слухати.

Висловлені редуплікацією дієслів функції є наслідком її граматичного значення, проте не повністю рівнозначні їй, будучи тісно пов'язаними з часом виконання дії [352, с. 67–68]:

1. Основна функція редуплікації дієслова, коли дія ще не відбулася і не стала фактом, полягає в пом'якшенні тону мовлення, у тактовному натяку на виконання бажаної дії:

你看看, 这样写对不对?

Nǐ kàn kan, zhèyàng xiě duì bù duì?

Поглянь, так правильно написано?

我的笔不见了, 你帮我找找。

Wǒ de bǐ bù jiàn le, nǐ bāng wǒ zhǎo zhǎo.

Я не бачу мою ручку, допоможи мені її знайти.

2. Коли йдеться про вже доконану дію, між редуплікованими складами в путунхуа часто ставиться видо-часовий показник 了 *le*, висловлюючи тим самим дуже короткий час цієї дії [497, p. 35]:

父亲摇了摇头: “这不重要”。

Fùqīn yáo le yáo tóu: “Zhè bù chóng yào”。

Батько похитав головою: “Це неважливо”。

3. Редупліковані дієслова можуть позначати постійно здійснювані або невизначені за часом дії, при цьому в таких реченнях у путунхуа часто присутній відтінок легкості, недбалості:

打打球, 跑跑步, 就不会失眠了。

Dǎ da qiú, pǎo pǎo bù, jiù bù huì shīmián le.

Пограй у м'яч, побігай, і тоді у тебе не буде безсоння.

В цілому слід зазначити, що редуплікація дієслів – явище, характерне переважно для путунхуа, в якому за нею закріплено чітке граматико-стилістичне значення. Що ж стосується веньяню, то подвоєння дієслів відбувається оказіонально (як певний авторський стилістичний прийом і, як правило, в поезії), частотність його зростає від раніших до пізніших текстів, а основним значенням, судячи з усього, можна вважати інтенсифікацію дії [411, p. 20–21]:

需所宿宿。

Xū suǒ sù sù.

Потрібно [знайти] місце, щоб переночувати.

6.7. Словоутворення дієслів

У китайській мові утворення слів, що належать до класу дієслів, здійснюється трьома способами: словоскладанням, суфіксацією і морфологічною транспозицією (конверсією). Словоскладання і конверсія рівною мірою властиві як путунхуа, так і веньяню, тоді як суфіксація спостерігається виключно в путунхуа, оскільки веньянь за своєю структурою є абсолютно ізолюючою мовою, яка не приймає ніяких морфологічних слово- або формотворчих засобів (хоча, можливо, деякі давньокитайські слова, в тому числі й дієслова, включають у себе залишки непродуктивних словотворчих афіксів [7, с. 47–53]).

У системі дієслівного словотвору найважливішу роль відіграє словоскладання, частотність якого в путунхуа на порядок вища, ніж у веньяні. Цим способом утворено переважну більшість складних результативних дієслів. Суфіксація ж як словотворчий спосіб, навпаки, характерна головним чином для результативних дієслів. Що стосується конверсії, то вона якраз більше характерна для веньяню, а в путунхуа цим способом утворено невелике число лексичних одиниць [64, с. 52–54].

6.7.1. Словоскладання (коренескладання) представлено у сфері нерезультативних і результативних дієслів путунхуа цілим рядом словотворчих типів – як сурядних, так і підрядних.

Нерезультативні дієслова: 学习 *xuéxí* “вивчати”, 讨论 *tǎolùn* “обговорювати”, 代替 *dàitì* “замінити, підміняти”, 合作 *hézuò* “співпрацювати”, 服务 *fúwù* “служити, обслуговувати”, 失望 *shīwàng* “розчаровуватися”, 出版 *chūbǎn* “видавати” тощо.

Результативні дієслова: 改良 *gǎiliáng* “поліпшити, вдосконалювати”, 说明 *shuōmíng* “пояснювати”, 加快 *jiākuài* “прискорити”, 听懂 *tīngdǒng* “зрозуміти на слух”, 革新 *gēxīn* “оновити” тощо.

У сфері дієслівного словоскладання в путунхуа особливого розгляду заслуговує питання про двоскладові лексичні утворення з морфемою 在 *zài* у функції постпозитивного компонента. У творах художньої літератури можна спостерігати такі сполучення слів, як: 坐在了地上 *zuòzài le dì shàng* “сів на землю”, 扔在了床上 *rēngzài le chuáng shàng* “кинув на ліжку” тощо. Слова типу 坐在 *zuòzài* являють собою дієслова, утворені способом словоскладання. Вони володіють граматичними властивостями, загальними для дієслів, і зокрема здатні оформлятися суфіксом 了 *le*.

Цікавим є також і те, що в таких дієсловах постпозитивну морфему 在 *zài* слід, по аналогії з морфемою 给 *gěi* у складі дієслів типу 送给 *sònggěi* “1. посилати; 2. дарувати”, вважати дієсловом, а не прийменником [872, 页 107–108, 页 140].

Словоскладання веньяню представлено простим сполученням значущих коренів: 敢當 *gǎndāng* “насмілюватися” (敢 *gǎn* “сміти” і 當 *dāng* “брати на себе”), 講解 *jiǎngjiě* “роз’яснювати, втлумачувати” (講 *jiǎng* “говорити, розповідати” і 解 *jiě* “пояснювати, тлумачити”) тощо. Кількість таких дієслів, утім, дуже обмежена, і в багатьох випадках неможливо однозначно стверджувати, що має місце саме складне дієслово, а не словосполучення, тобто вживання поряд двох незалежних дієслів (допоміжного і смислового) в рамках якогось усталеного узусу [410, p. 105–107].

6.7.2. Суфіксація присутня тільки в путунхуа і представлена головним чином у сфері результативних дієслів. Тут вона відіграє домінуючу роль.

Власне **результативні дієслова** утворюються за допомогою суфіксів: 到 *dào*, 着 *zháo*, 住 *zhù*, 见 *jiàn*, 好 *hǎo*, 成 *chéng*, 完 *wán*, 了 *liǎo*, 掉 *diào*, 得 *de*. Наприклад: 等到 *děngdào* “дочекатися”, 睡着 *shuìzháo* “заснути”, 站住 *zhànzhù* “зупинитися”, 听见 *tīngjiàn* “почути”, 做好 *zuòhǎo* “зібрати, підготувати”, 变成 *biànchéng* “перетворитися”, 写完 *xiěwán* “написати”, 做了 *zuòliǎo* “зробити”, 吃掉 *chīdiào* “1. з’їсти; 2. знищити” та ін.

Суфікс 得 *de* – синонім суфікса 到 *dào*, проте від останнього відрізняється тим, що в сучасній мові не є продуктивною словотворчою морфемою і утворює невелике число дієслів. Наприклад: 看得 *kànde* “побачити”, 听得 *tīngde* “почути”.

Результативно-спрямовані дієслова утворюються суфіксами: 上 *shàng*, 下 *xià*, 进 *jìn*, 出 *chū*, 过 *guò*, 起 *qǐ*, 回 *huí*, 开 *kāi*. Наприклад: 走上 *zǒushàng* “піднятися, зійти”, 躺下 *tǎngxià* “лягти”, 运进 *yùnjìn* “ввозити, імпортувати”, 爬出 *páichū* “виповзти”, 跑过 *pǎoguò* “перебігти”, 飞起 *fēiqǐ* “злетіти”, 退回 *tuíhuí* “повернутися назад, відступити”, 扔开 *rēngkāi* “відкинути” та ін.

Характерна особливість суфіксів, що утворюють результативно-спрямовані дієслова, полягає в тому, що вони можуть приєднуватися до вербальних морфем, які позначають дію, не пов’язану з ідеєю пересування в просторі. У цьому випадку вони утворюють власне результативні дієслова: 住上 *zhùshàng* “прожити”, 犯下 *fànxià* “здійснити (злочин, помилку)”, 买进 *mǎijìn* “закупити”, 想出 *xiǎngchū* “видумати, додуматися”, 胜过 *shèngguò* “перевершити”, 说起 *shuōqǐ* “заговорити”, 救回 *jiùhuí* “врятувати”, 笑开 *xiàokāi* “розсміятися” тощо.

Нерезультативні дієслова утворює тільки один суфікс 得 *de*. Таких дієслів лише декілька: 懂得 *dǒngde* “розуміти”, 记得 *jìde* “пам’ятати”, 认得 *rènde* “бути знайомим, знати (людину)”, 晓得 *xiǎode* “знати, розуміти”, 觉得 *juéde* “відчувати” тощо [64, с. 53–54].

6.7.3. Морфологічна транспозиція (конверсія). Конверсійна модель “іменник – дієслово” в путунхуа представлена невеликим числом лексичних одиниць [866, 页 17]. Здатність іменних морфем даного типу поєднуватися із суфіксами результативних дієслів, утворювати афіксальним шляхом вищо-часові і модальні форми, а також приймати додаток, що позначає прямий об’єкт, переводить їх у клас дієслів, змінюючи тим самим їх категоріальну належність:

把木板锯成两段。

Bǎ mùbǎn jù chéng liǎng duàn.

Перепиляв дошку пополам. (від 锯 *jù* “пилка”)

这个简讯是从报上剪下来的。

Zhè ge jiǎnxùn shì cóng shàng jiǎn xià lái de.

Ця замітка вирізана з газети. (від 剪 *jiǎn* “ножиці”)

У веньяні ж зазначена модель надзвичайно поширена. З певними застереженнями можна стверджувати, що велика частина іменників веньяню здатна виконувати роль присудка, “перетворюючись” у дієслово. При цьому неминуче відбуватиметься семантичне переосмислення (а точніше, перенесення значення з буття/суті на функцію/процес/ознаку), але в будь-якому випадку значення дієслова тісно пов’язане із значенням вихідного іменника. Подібні дієслова означають: а) процес виконання дії за допомогою

даного іменника (王怒鞭之 *Wáng nù biān zhī* “Правитель розгнівався і вдарив його хлистом” – від 鞭 *biān* “хлист”); б) зміну стану (公將我 *Gōng jiāng wǒ* “Князь призначив/зробив мене генералом” – від 將 *jiāng* “генерал, восначальник, полководець”); в) характерну функцію або основну властивість вихідного іменника (公宮火 *Gōng gōng huǒ* “Царський палац загорівся” – від 火 *huǒ* “вогонь”); г) буття або функціонування в якості когось/чогось (孔子相於魯 *Kǒngzǐ xiāng yú Lǔ* “Конфуцій був міністром у [князівстві] Лу” – від 相 *xiàng* “міністр”) або ж д) уподібнення (豬人立而嚷 *Zhū rén lì ér rǎng* “Кабан встав, як людина (на задні кінцівки) і заверещав” – від 人 *rén* “людина”) [211, с. 9–27].

6.7.4. Побічно до дієслівного словотвору примикає утворення в путунхуа складених прикметників, що утворюються з двох компонентів: ад’єктивного (найчастіше 好 *hǎo* або 難 *nán*) і дієслівного.

Утворені за схемою “дієслово + 好 *hǎo*” складені прикметники виражають значення приємності або легкості здійснення дії, що позначається дієсловом: 好看 *hǎokàn* “красивий (добре дивитися)”, 好听 *hǎotīng* “приємний на слух (добре слухати)”, 好吃 *hàochī* “смачний (про їжу)”, 好用 *hǎoyòng* “зручний у використанні” тощо.

Навпаки, утворені за схемою “дієслово + 難 *nán*” складені прикметники виражають значення неприємності або утрудненості виконання дії, що позначається дієсловом: 难看 *nánkàn* “потворний (важко дивитися)”, 难听 *nántīng* “неприємний/нерозбірливий на слух (важко слухати)”, 难用 *nányòng* “незручний у використанні”, 难做 *nánzuò* “важкоздійснений (важко зробити)” тощо [29, с. 43–44].

Якщо такий прикметник стоїть в ролі означення, то необхідно використовувати 的 *de* [933, 页 23–24]:

我喜欢吃好吃的果实。

Wǒ xǐhuān chī hàochī de guǒshí

Я люблю їсти смачні фрукти.

我怕您订难做的计划。

Wǒ pà nín dìng nánzuò de jìhuà

Я боюся, Ви будете важкоздійсненні плани.

6.8. Семантичні класи дієслів

Із граматичної точки зору всю масу китайських дієслів потрібно поділити насамперед на повнозначні дієслова і дієслова допоміжні.

Повнозначні дієслова здатні самостійно виконувати функцію простого присудка. У якості частини складного присудка вони висловлюють основне лексичне значення. Допоміжні ж дієслова зазвичай не можуть самостійно функціонувати в ролі простого присудка, а в ролі частини складного присудка передають різного роду додаткові значення [64, с. 49].

6.8.1. Повнозначні дієслова / 表意动词 *biǎoyì dòngcí*

Повнозначні дієслова, у свою чергу, поділяються на результативні й нерезультативні [813, 页 29]. Для дієслів китайської мови такий розподіл є релевантним, бо ці класи

дієслів істотно відрізняються один від одного за своїми семантико-морфологічними і синтаксичними властивостями та особливостями.

Нерезультативні дієслова, позначаючи дію або стан предмета, не містять додаткового значення результативності. За своїм морфемним складом вони бувають короткими й багатоскладовими. Наприклад: 活 *huó* “жити”, 看 *kàn* “дивитися”, 坐 *zuò* “сидіти”, 休息 *xiūxi* “відпочивати”, 批评 *pīpíng* “критикувати” тощо.

Для даного класу дієслів не характерне утворення модальних форм. Лише деякі, головним чином односкладові дієслова, утворюють модальну форму суфіксом 得 *de* [64, с. 33].

Результативні дієслова, позначаючи дію або стан предмета, разом з тим містять також додаткове значення результативності. За морфемним складом вони завжди є багатоскладовими лексичними одиницями [944, 页 64]. Наприклад: 改良 *gǎiliáng* “поліпшити”, 吃饱 *chībǎo* “наїстися, насититися”, 猜到 *cāidào* “догадатися, вгадати”, 感觉到 *gǎnjué dào* “відчути”, 劝过来 *quànguò lai* “переконати”, 想起来 *xiǎngqǐ lai* “згадати” тощо.

Дієслова цього класу широко представлені в сучасній китайській мові модальними формами. Практично майже всі результативні дієслова утворюють форми потенційного способу за допомогою морфем 得 *de* і 不 *bù* [813, 页 33].

Результативні дієслова підрозділяються на власне результативні і результативно-спрямовані. Останні, на відміну від перших, крім значення результативності, містять також і значення спрямованості [747, 页 52].

6.8.2. Допоміжні дієслова / 助动词 *zhùdòngcí*

Допоміжні дієслова поділяються на модальні, каузативні, дієслова, що позначають етапи дії, дієслова, що вказують напрямок дії, дієслова-зв'язки і дієслова-прийменники [722, S. 16–19].

Дана класифікація базується на смислових розходженнях, а також на деяких особливостях синтаксичного функціонування допоміжних дієслів [64, с. 50].

6.8.2.1. Модальні дієслова / 能愿动词 *néngyuàn dòngcí*

Модальні дієслова є засобом вираження модальності – семантичної категорії, що виражає ставлення мовця до змісту його висловлювання, цільову установку мови, відношення змісту висловлювання до дійсності; модальність є мовною універсалією і належить до числа основних категорій природної мови [225, с. 4].

6.8.2.1.1. Граматичні особливості модальних дієслів

Модальні дієслова становлять закритий клас слів, їх кількість обмежена. Вони мають складне значення, а їхні граматичні характеристики істотно відрізняються від граматичних характеристик інших дієслів.

Модальні дієслова характеризуються наявністю наступних граматичних особливостей [160, с. 5–19]:

1. Модальне дієслово, на відміну від інших дієслів, називає не дію, а виражає ту чи іншу модальність, тобто ставлення до описуваної дійсності [100, с. 12]; тому для смислової завершеності речення після модального дієслова, як правило, потрібен додаток, який називає конкретну дію або ситуацію [87, с. 6], тобто модальне дієслово в реченні

обов'язково поєднується з іншим дієсловом, утворюючи разом з ним один складний присудок [363, с. 65]. Іншими словами, фраза 我会 *wǒ huì* “Я вмію” поза контекстом є неповноцінною у смислово-муні плані; відразу напрошується питання “Що ти вмієш?”; у той же час фраза 我会骑自行车 *Wǒ huì qí zìxíngchē* “Я вмію їздити на велосипеді” є граматично і семантично закінченою і повідомляє про конкретне уміння (в даному випадку 会骑 *huì qí* – присудок, 自行车 *zìxíngchē* – додаток).

2. Модальне дієслово, тим не менш, може і самостійно бути присудком, як правило, в ролі однозначної відповіді на питання (коли додаток зрозумілий з контексту). Іноді модальні дієслова можуть виступати присудками в реченнях з підметом і другорядними членами [940, 页 114]:

这儿可以吸烟吗?
Zhèr kěyǐ xīyān ma?
Тут можна курити?

可以。
Kěyǐ.
Можна.

如果你不介意的话，我问你几个问题可以吗?
Rúguǒ nǐ bù jièyì de huà, wǒ wèn nǐ jǐ gè wèntí kěyǐ ma?
Якщо ти не заперечуєш, можна задати тобі кілька запитань?

你认为他那样做应该吗?
Nǐ rènwéi tā nà-yàng zuò yīnggāi ma?
Ти вважаєш, йому слід було так зробити?

3. Модальні дієслова в путунхуа (крім дієслова 得 *děi*) можуть вживатися у ствердно-заперечній формі для вираження питання:

你也想不想试?
Nǐ yě xiǎng bù xiǎng shì?
Ти теж хочеш спробувати?

您能不能帮我一下儿?
Nín néng bù néng bāng wǒ yīxiàr?
Чи не могли б Ви мені трохи допомогти?

Якщо модальне дієслово – двоскладове, то у ствердно-заперечній формі другий склад дієслова перед запереченням в путунхуа можна опустити:

您可不可以先签合同?
Nǐ kě bù kěyǐ xiān qiān hétóng?
Ви можете спочатку підписати контракт? (дієслово 可以 *kěyǐ*)

他们能不能够按时完成任务?
Tāmen néng bù nénggòu ànshí wánchéng rènwù?
Вони зможуть закінчити завдання в строк? (дієслово 能够 *nénggòu*)

4. Формою заперечення для більшості модальних дієслів у путунхуа – як у випадку, коли вони описують теперішній або майбутній час, так і в разі опису минулого часу, – є 不 *bù*:

在工作时间你不应该打私人电话。

Zài gōngzuò shíjiān nǐ bù yìnggāi dǎ sīrén diànhuà.

У робочий час вам не слід робити особисті дзвінки.

我料他也不敢来。

Wǒ liào tā yě bù gǎn lái.

Я вважаю, що він теж не наважиться прийти.

Окремі модальні дієслова путунхуа можуть приймати перед собою також і заперечення 没 *méi*. Сюди відносяться модальні дієслова 想 *xiǎng*, 能 *néng*, 能够 *nénggòu* [524, p. 352–353]. При утворенні заперечення в минулому часі перед цими дієсловами може ставитися як 不 *bù*, так і 没 *méi*:

去年太忙，不能参加同学聚会，看来今年也没能去了。

Qùnián tài máng, bù néng cānjiā tóngxué jùhuì, kàn lái jīnnián yě méi néng qù le.

У минулому році був занадто зайнятий, тому не міг бути на зустрічі однокласників; схоже, і в цьому році теж не зможу піти.

我没想到外面去，实在是太热了。

Wǒ méi xiǎng dào wàimiàn qù, shízài shì tài rè le.

Я не хочу виходити на вулицю, там занадто жарко.

Заперечної форми 不得 *bù déi* не існує [893, 页 17]:

- якщо модальне дієслово 得 *děi* висловлює необхідність, заперечною формою для нього є сполучення 无须 *wúxū*, 不必 *bù bì*, 不用 *bù yòng*, 不宜 *bù yí* тощо:

人家的事你不用管。

Rénjiā de shì nǐ bù yòng guǎn.

У чужі справи тобі пхатися нема чого.

两人意见已经一至，不必再争了。

Liǎng rén yìjiàn yǐjīng yīzhì, bù bì zài zhāng le.

[Ми] обидва прийшли до спільної думки, далі сперечатися нема чого.

含义自明，无须多说。

Hányì zì míng, wúxū duō shuō.

Це само собою зрозуміло, нічого багато говорити.

- якщо модальне дієслово 得 *děi* висловлює дозвіл (у цьому значенні воно в основному використовується в офіційних документах), його заперечною формою є 不得 *bù dé*:

会场不得吸烟。

Huìchǎng bù dé xīyān.

У залі зборів курити не дозволяється.

军事设施，不得入内。

Jūnshì shèshī, bù dé rù nèi.

Військовий об'єкт, вхід заборонено.

5. Додатками до модальних дієслів можуть бути [722, S. 74]:

□ дієслова або дієслівні сполучення:

他会说汉语了。

Tā huì shuō hànyǔ le.

Він навчився (вже вміє) говорити китайською.

□ прикметники або ад'єктивні сполучення:

对, 不会错, 她一定是老纪的女儿。(古华)

Duì, bù huì cuò, tā yīdìng shì lǎo jì de nǚ'ér. (*Gǔ Huá*)

Так, помилки бути не може, це, безсумнівно, дочка старого Цзи.

(Гу Хуа)

□ суб'єктно-предикативні сполучення:

在这场斗争中, 要立场坚定旗帜鲜明。

Zài zhè chǎng dòuzhēng zhōng, yào lìchǎng jiāndìng qí zhì xiān míng.

У цій боротьбі необхідно, щоб позиція була твердою і чіткою.

Місце додатка в реченні – за модальним дієсловом.

Не можуть бути додатками до модальних дієслів іменники і займенники [747, 页 101].

6. Модальні дієслова можуть мати при собі означення, виражене прислівником:

我很想去看这部电影。

Wǒ hěn xiǎng qù kàn zhè bù diànyǐng.

Я дуже хочу піти подивитися цей фільм.

你真要删除接受到的文件吗?

Nǐ zhēn yào shānchú jiēshōu dào de wénjiàn ma?

Ви дійсно хочете видалити отриманий файл?

7. Модальні дієслова не можуть редуплікуватися.

8. Основна синтаксична функція модальних дієслів – присудок, але в деяких випадках модальне дієслово може виконувати функцію означення:

应该的事多着呢, 可不一定能买现。

Yīnggāi de shì duō zhe ne, kěbù yīdìng néng mǎi xiàn.

Обов'язкових справ ой як багато, але не факт, що їх обов'язково зробиш.

9. Прийменникова конструкція і обставина описового характеру в путунхуа ставляться після модального дієслова:

他会跟你一起去吗?

Tā huì gēn nǐ yìqǐ qù ma?

Він може піти з тобою?

我得好好地想一想再答复你。

Wǒ děi hǎo hao de xiǎng yi xiǎng zài dáfu nǐ.

Мені потрібно гарненько подумати, потім тобі відповім.

10. Після модальних дієслів у путунхуа не вживаються видо-часові показники 了 *le*, 过 *guo*, 着 *zhe*, а у вен'янні – видо-часовий показник 矣 *yǐ*, проте в кінці речення в путунхуа можна поставити модальну частку 了 *le*, якщо потрібно висловити зміну

ситуації (що слід розуміти як окремий випадок так званої “конкретної/певної події” [422, р. 192–197]):

我愿意跟他合作了。

Wǒ yuànyì gēn tā hézuò le.

У мене з’явилося бажання з ним співпрацювати.

Порівняйте:

我看过这本书。

Wǒ kàn guo zhè běn shū.

Мені доводилося читати цю книгу. (показник 过 *guo* оформляє немодальне дієслово 看 *kàn*)

他可能看过这部电影，咱们去问问他。

Tā kěnéng kàn guo zhè bù diànyǐng, zánmen qù wèn wèn tā.

Він, можливо, дивився цей фільм, підемо запитаємо його. (Показник 过 *guo* оформляє немодальне дієслово 看 *kàn*, яке в даному випадку є додатком до модального дієслова 可能 *kěnéng*).

11. У веньяні зустрічаються конструкції, в яких модальне дієслово і дієслово, наступне за ним, виступають як єдине ціле, перетворюючись наче в єдине складне дієслово. Наприклад, деякі займенники, будучи додатками, ставляться не після дієслова, а перед ним; при цьому, якщо перед дієсловом стоїть модальне дієслово, займенник ставиться перед обома дієсловами, а не між ними [362, с. 51]:

吾誰敢怨。

Wú shuí gǎn yuàn.

На кого я наслідуюся нарікати?

6.8.2.1.2. Особливості структури речень з модальними дієсловами

Речення з модальними дієсловами в китайській мові (сказане рівною мірою стосується як путунхуа, так і веньяню) характеризуються такими структурними особливостями [160, с. 20–26]:

1. Якщо того вимагає зміст висловлювання, два модальних дієслова можуть бути вжиті разом (поставлені поспіль, одне за другим):

考察可能要花好几个月时间。

Kǎochá kěnéng yào huā hǎojǐgè yuè shíjiān.

Дослідження можуть зажадати кількох місяців.

王應欲勝。

Wáng yīng yù shèng.

Правителю, [ти] повинен хотіти перемогти.

2. Додатком до модального дієслова може бути заперечна конструкція; саме модальне дієслово при цьому також може стояти в заперечній формі [893, 頁 181]:

你可以不理他。

Nǐ kěyǐ bù lǐ tā.

Можеш не звертати на нього уваги.

你不会不同意吧?

Nǐ bù huì bù tóngyì ba?

Ти ж погодишся, так? (Букв.: ти не можеш не погодитися, правда?)

3. Під додатком до модального дієслова розуміють всі слова, що стоять за ним (за винятком модальних часток путунхуа в кінці речення, типу 了 *le*, 吧 *ba*, 啊 *a*, 呢 *ne* тощо). Іноді додаток до дієслова сам по собі є дієслівно-об'єктною структурою, тобто складається з основного дієслова і додатка до нього:

Підмет	Модальне дієслово	Додаток до модального дієслова – дієслівно-об'єктна структура	
		Смислове дієслово	Додаток
你 <i>Nǐ</i>	能 <i>néng</i>	解决 <i>jiějué</i>	这个问题。 <i>zhè gè wèntí.</i>
Ти можеш вирішити це питання.			

4. За наявності в реченні з модальним дієсловом обставини, що позначає час, місце або мету дії [81, с. 69–70], воно може розміщуватися як безпосередньо перед модальним дієсловом, так і відразу після нього. При цьому різна позиція обставини впливає на зміст речення в цілому (що, загалом, є типовим явищем для літературної китайської мови [332, с. 6]) в плані його комунікативної структури, тобто означення теми (вже відомої або другорядної інформації) і реми (нової інформації, на яку робиться акцент) висловлювання [292, с. 93–94]:

обставина часу:

після модального дієслова	перед модальним дієсловом
你能明天走吗? <i>Nǐ néng míngtiān zǒu ma?</i>	你明天能走吗? <i>Nǐ míngtiān néng zǒu ma?</i>
Ти зможеш піти завтра?	
Смисловий акцент зроблений на часі виконання дії (завтра, а не сьогодні чи в інший день); наявність можливості вчинити дію сприймається як щось саме собою зрозуміле.	“Завтра” виступає як даність, як щось відоме; питання задається про саму можливість вчинити дію в позначений час.

обставина місця:

після модального дієслова	перед модальним дієсловом
我听说过你要学会外语，我想你应该在北大学一门外语。 <i>Wǒ tīngshuō guo nǐ yào xuéhuì wàiyǔ, wǒ xiǎng nǐ zài Běidà xué yī mén wàiyǔ.</i>	我听说过你考入北大，我想你在北大应该学一门外语。 <i>Wǒ tīngshuō guo nǐ kǎorù Běidà, wǒ xiǎng nǐ zài Běidà yīnggāi xué yī mén wàiyǔ.</i>
Я чув, ти хочеш вивчати іноземну мову; я думаю, ти повинен вивчати її в Пекінському університеті.	Я чув, що ти вступив до Пекінського університету; я думаю, що в Пекінському університеті ти повинен вивчати іноземну мову.
Йдеться про те, що ніде в іншому місці ти не повинен вчити іноземну мову, наприклад, тому, що саме у Пекінському університеті найвищий рівень викладання.	Під час навчання в Пекінському університеті ти повинен вивчати саме іноземну мову, а не щось інше; той факт, що ти потрапив туди, – вже даність, відома інформація

□ обставина мети:

після модального дієслова	перед модальним дієсловом
他应该为了病人的利益卖出自己的“宾利”。 <i>Tā yīnggāi wèile bìngrén de lìyì màichū zìjǐ de “Bīnlì”.</i>	为了病人的利益应该这样做。 <i>Wèile bìngrén de lìyì yīnggāi zhèyàng zuò.</i>
Він повинен продати свого “Бентлі”, щоб врятувати хворого.	Для порятунку хворого слід зробити так.
– Для чого він був змушений продати свій “Бентлі”? – Для того, щоб врятувати хворого; акцент зроблений на меті дії.	– Що слід зробити для порятунку хворого? – Це (наприклад, продати “Бентлі” тощо); увага акцентується на самій дії як такій.

6.8.2.1.3. Місце заперечення в реченнях з модальними дієсловами

Як правило, заперечення ставиться перед модальним дієсловом, однак воно може також міститися і після модального дієслова перед додатком. Місце заперечення при модальних дієсловах змінює зміст висловлювання [160, с. 160]:

заперечення перед модальним дієсловом	заперечення після модального дієслова
你不可以走。 <i>Nǐ bù kěyǐ zǒu.</i> Тобі не дозволяється виходити	你可以不走。 <i>Nǐ kěyǐ bù zǒu.</i> Тобі дозволяється не йти (тобто дозволяється залишитися)
她不敢来。 <i>Tā bù gǎn lái.</i> Вона не наважується прийти. (твердження)	她敢不来! <i>Tā gǎn bù lái!</i> Нехай [тільки] вона посміє не прийти! (погроза)

Китайське речення з модальним дієсловом допускає подвійне заперечення. У цьому випадку заперечення приймає рамковий характер і займає місця перед модальним дієсловом і відразу після нього [486, р. 1442–1445]:

你不可以不走。

Nǐ bù kěyǐ bù zǒu.

Ти не можеш не піти (тобто ти обов’язково повинен піти).

6.8.2.1.4. Перелік модальних дієслів путунхуа

У сучасному путунхуа існують такі модальні дієслова (у кожного модального дієслова перераховані основні значення без урахування контекстуально залежних, рідкісних і оказіональних):

Модальне дієслово	Значення	Приклади
要 <i>yào</i>	наполегливе бажання, прагнення або намір (“хотіти”) [119, с. 39–40]	我要学溜冰。 <i>Wǒ yào xué liūbīng.</i> Я хочу навчитися кататися на ковзанах.
	об’єктивна необхідність, повинність (“потрібно”) [524, р. 450]	输入密码的时候, 要注意安全。 <i>Shūrù mímǎ de shíhòu, yào zhùyì ānquán.</i> Коли вводите свій пароль, потрібно бути обережним.

Модальне дієслово	Значення	Приклади
	у заперечній формі (不要 <i>bù yào</i>) виражає некатегоричну заборону [540, S. 17]	不要在这儿吸烟。 <i>Bù yào zài zhèr xūyān.</i> Не курить тут (не треба).
想 <i>xiǎng</i>	пом'якшене (“хотів би”), але дуже сильне бажання, що межує з прямим наміром [638, p. 121–122]	我想看足球赛。 <i>Wǒ xiǎng kàn zúqiú sài.</i> Я [дуже] хотів би подивитися футбольний матч.
想要 <i>xiǎngyào</i>	бажання з відтінком прямого наміру, прагнення або спроби вчинення дії [689, S. 187]	他想要当医生。 <i>Tā xiǎngyào dāng yīsheng.</i> Він хоче/має намір стати лікарем.
愿意 <i>yuànyì</i> (також архаїчн. форм. 愿 <i>yuàn</i>)	згода здійснити дію, оскільки вона збігається з бажанням (“готовий (з)робити”) [160, с. 63]	如果你想, 我愿意给你帮忙。 <i>Rúguǒ nǐ xiǎng, wǒ yuànyì gěi nǐ bāngmáng.</i> Якщо хочеш, я залюбки тобі допоможу (готовий тобі допомогти).
肯 <i>kěn</i>	суб'єктивне бажання, пов'язане з певними зусиллями або подоланням труднощів [545, p. 124] з відтінком сміливості (“збиратися”, “погоджуватися”, “бути готовим”) [66, с. 108]	肯认错是改错的一半。 <i>Kěn rèncuò shì gǎicuò de yībàn.</i> Готовність визнати свою помилку – вже наполовину виправлена помилка.
情欲 <i>qíngyù</i> (також архаїчн. форм. 欲 <i>yù</i>)	сильне бажання (в основному в заголовках статей у пресі) [893, 页 188]	政府再情欲增值。(新华社, 2015年10月26日) <i>Zhèngfǔ zài qíngyù zēngzhí. (Xīnhuáshè, èr líng yī wǔ nián shí yuè èr shí liù rì)</i> Уряд знову хоче підняти ціни. (інформ-агентство “Сінхуа”, 26.10.2015)
敢 <i>gǎn</i>	наявність сміливості, відваги, мужності вчинити дію [729, p. 166] (звичайний переклад: “[по] сміти”, “зважити(ся)”, “дерзнути” [219, с. 125])	他们怎么敢做出这样的事? <i>Tāmen zěnmē gǎn zuòchū zhèyàng de shì?</i> Як вони посміли зробити таке?
应该 <i>yīnggāi</i> , 应当 <i>yīngdāng</i> , 应 <i>yīng</i> , 该 <i>gāi</i> , 该当 <i>gāidāng</i>	повинність у найширшому спектрі (“повинен”, “слід”; “необхідно”, “потрібно”) [119, с. 39–40]	我应该别想出路。 <i>Wǒ yīnggāi bié xiǎng chūlù.</i> Я повинен знайти інший вихід.
		待同志不该当这样。 <i>Dài tóngzhì bù gāidāng zhèyàng.</i> Не можна так ставитися до [своїх] товаришів.
	теоретична можливість, імовірність або неминучість того чи іншого результату (“має бути”, “ймовірно”) [524, p. 479–480]	你应当没听说过。 <i>Nǐ yīngdāng méi tīngshuō guo.</i> Ти, мабуть, не чув [про це].

Модальне дієслово	Значення	Приклади
得 <i>děi</i>	сильна необхідність, що базується на об'єктивних фактах; вживається тільки в позитивній формі [444, р. 71]	你得快点儿, 要不然就来不及了。 <i>Nǐ děi kuài diǎnr, yàobùrán jiù láibují le.</i> Тобі слід поквапитися, інакше ти не встигнеш.
	припущення, ймовірність здійснення якого оцінюється як висока (“точно”, без сумніву) [515, р. 351]	这篇文章无疑得受到很多批评。 <i>Zhè piān wénzhāng wúyí dēi shòudào hěn duō pīpíng.</i> Ця стаття, безсумнівно, викличе багато критики.
能 <i>néng</i> , 能够 <i>nénggòu</i> (також <i>pídushè</i> 能勾 <i>nénggòu</i> , 能以 <i>néngyǐ</i> [893, 页 199])	суб'єктивна здатність (“могти”, “бути в змозі”, “вміти”), що притаманна особі або предмету і не залежить від зовнішніх обставин [37, с. 64]	请问, 您能说汉语吗? <i>Qǐngwèn, nín néng shuō hànyǔ ma?</i> Скажіть, будь ласка, Ви можете говорити китайською?
	об'єктивні умови для здійснення дії (“може [бути]”, “в стані”, “можна”) [225, с. 77]	河里的水暖和了, 能够游泳。 <i>Hé lǐ de shuǐnuǎn huò le, nénggòu yóuyǒng.</i> Вода в річці нагрілася, можна плавати.
可能 <i>kěnéng</i>	теоретична можливість/імовірність, суб'єктивне оціночне судження мовця (“могти”, “можна [можливо]”, “ймовірно”) [422, р. 179]	两者都是可能的。 <i>Liǎng zhě dōu shì kěnéng de.</i> Обидва варіанти можливі.
可以 <i>kěyǐ</i> , 可 <i>kě</i>	суб'єктивна здатність, вміння щось (з)робити (“могти”, “бути в стані”) [769, 页 229–230]	他可以说三种外语。 <i>Tā kěyǐ shuō sān zhǒng wàiyǔ.</i> Він може говорити трьома іноземними мовами.
	об'єктивні умови, передумови для здійснення дії, тобто допустимість дії (“може”, “можна”) [37, с. 64]	这个房间很大, 可以住三个人。 <i>Zhè gè fángjiān hěn dà, kěyǐ zhù sān gè rén.</i> Це велика кімната, [в ній] може жити троє людей.
会 <i>huì</i>	здатність до вчинення дії, що виникла в результаті навчання (“вміти”, “могти”, “володіти”) [572, р. 43]	我会开车了。 <i>Wǒ huì kāichē le.</i> Я навчився водити машину.
	теоретична можливість дії з точки зору мовця [312, с. 327]	今天晚上会下雨。 <i>Jīntiān wǎnshàng huì xià yǔ.</i> Сьогодні ввечері може піти дощ.
	“Бути майстром у чомусь”, “добре вміти робити щось”; часто з прислівниками ступеня (типу 很 <i>hěn</i> , 真 <i>zhēn</i> , 最 <i>zuì</i> тощо) [829, 页 183]	你会讲价钱。 <i>Nǐ hěn huì jiǎng jiàqián.</i> Ти вмієш торгуватися (збивати ціну).
必须 <i>bìxū</i> , 必 <i>bì</i> , 必要 <i>bìyào</i> , 需要 <i>xūyào</i> , 需 <i>xū</i>	суб'єктивна або об'єктивна необхідність (“необхідно”, “потрібно”, “повинно”, “слід”) [901, 页 226]	必须认真做好纠错工作。 <i>Bìxū rènzhēn zuò hǎo jiū cuò gōngzuò.</i> Необхідно ретельно виконувати роботу над помилками.

Деякі з перерахованих вище модальних дієслів мають певні особливості в плані утворення заперечних форм. Наприклад, як заперечна форма модального дієслова 可以 *kěyǐ* частіше використовується 不能 *bù néng* [638, р. 288]; у пекінському діалекті, особливо у мові людей старшого покоління, замість 不要 *bù yào* частіше вживається 不用 *bù yòng*, а використання заперечної форми дієслова 要 *yào* практично обмежується побудовою 要不要 *yào bù yào* в питальних реченнях [186, с. 219]; крім того, форма 不用 *bù yòng* нормативно вважається й запереченням від 应该 *yīnggāi* і 得 *děi* у значенні “не потрібно, нема чого” [685, р. 368–370] тощо.

Тільки в заперечній формі вживається в путунхуа модальне дієслово 得 *dé*; форма 不得 *bù dé* в сучасній мові висловлює заборону на вчинення дії [167, с. 302], вживається переважно в писемній мові і вважається, як і інші запозичення з веньяню, канцеляризмом або й зовсім архаїзмом [158, с. 109]:

不得进里面去。

Bù dé jìn lǐmiàn qù.

Входити всередину забороняється.

Функціонально-семантичне поле модальності деяких модальних дієслів при запереченні може піддаватися частковій модифікації. Наприклад, заперечна форма 不可 *bù kě* виражає не відсутність суб’єктивної здатності/навички вчинення дії, а заборону (对父母不可撒谎 *Duì fùmǔ bù kě sāhuǎng* “Не можна брехати батькам”) [183, с. 72–73]. Крім того, форма 不可 *bù kě* також вживається в конструкції подвійного заперечення 非… …不可 *fēi…bù kě* “не можна не…”, в рамках якої вона фактично висловлює повинність (这个会太重要了, 我非去不可 *Zhè gè huì tài zhòngyào le, wǒ fēi qù bù kě* “Ця зустріч дуже важлива, я не можу не піти”, тобто “повинен піти”) [893, 页 221].

Крім власне модальних, у путунхуа є ряд т.зв. квазімодальних дієслів, одне з кількох значень яких повністю або частково перетинається зі значенням певного модального дієслова або висловлює той чи інший відтінок модальності будь-яким іншим способом (敢于 *gǎnyú* “вирішувати, наважуватися”, 配 *pèi* “бути придатним до чогось”, 值得 *zhídé/zhíde* “бути вартим, заслуговувати”, 舍得 *shěde* “бути готовим піти на щось” та ін.) [119, с. 118–119].

6.8.2.1.5. Перелік модальних дієслів веньяню

Предикативна модальність у веньяні виражається не тільки модальними дієсловами, але й модальними прикметниками (див. п. 4.9). В цілому ряді досліджень (особливо китайських) ці два класи слів прийнято об’єднувати в єдину групу т.зв. модальних предикатів (情态谓语 *qíngtài wèiyǔ*) [946, 页 227]. Проте, незважаючи на спільність модального значення, між модальними дієсловами і модальними прикметниками існує ряд незаперечних граматичних відмінностей.

Власне модальні дієслова у веньяні поширені менше, ніж у путунхуа, а їх кількість більш обмежена. Разом з тим, у текстах різних епох може зустрічатися велика кількість нестандартних модальних дієслів: оказіоналізмів, повнозначних дієслів у ролі модальних тощо. Крім того, корпус модальних дієслів може розширюватися за рахунок різноманітних діалектних морфем або запозичень з розмовної мови відповідної епохи [711, р. 252].

В цілому, для стандартного класичного веньяню характерні наступні модальні дієслова:

Модальне дієслово	Значення	Приклади
能 <i>néng</i>	суб'єктивна або об'єктивна можливість, що притаманна суб'єкту відпочатково, за його природою, і не залежить від зовнішніх обставин або цілеспрямованих зусиль [211, с. 65]	牛不能生馬。 <i>Niú bù néng shēng mǎ.</i> Корова не може народити коня.
可 <i>kě</i>	суб'єктивна або об'єктивна можливість, що виникла в результаті цілеспрямованого докладання зусиль, вироблення навички тощо, тобто залежна від зовнішніх обставин, часто з пасивним відтінком [211, с. 65–66]	此人可敬。 <i>Cǐ rén kě jìng.</i> Ця людина гідна поваги (гідна бути шанованою).
	об'єктивна ймовірність або припущення, засноване на зовнішніх обставинах [759, 頁 281]	父隨時可來。 <i>Fù suíshí kě lái.</i> Батько може прийти в будь-яку хвилину.
得 <i>dé</i>	об'єктивна можливість з відтінком набуття певного досвіду або вчиненого характеру дії (“вдаватися”, “виходити”, “доводитися”) [840, 頁 133]	聖人吾不得而見之矣，得見君子斯可矣。 <i>Shèngrén wú bù dé ér jiàn zhī yǐ, dé jiàn jūnzǐ sī kě yǐ.</i> Досконалого мудреця мені бачити не доводилося; добре, якщо вдасться побачити благородного мужа.
欲 <i>yù</i>	суб'єктивне бажання або прагнення, намір вчинити дію; може управляти реченням-додатком (“хотів би, щоб ...”) [362, с. 51]	己所不欲，勿施於人。 <i>Jǐ suǒ bù yù, wù shī yú rén.</i> Не роби іншим того, чого не бажаєш собі.
敢 <i>gǎn</i>	виконання дії всупереч внутрішнім стримуючим чинникам (“сміти”, “насмівуватися”, “дерзнути”) [946, 頁 228]	敢陳己見。 <i>Gǎn chén jǐ jiàn.</i> Насмілюся висловити свою думку.
當 <i>dāng</i> (середньокит. і діалектн. синоніми: 索 <i>suǒ</i> , 理應 <i>lǐyīng</i> , 理當 <i>lǐdāng</i> та ін. [901, 頁 203])	об'єктивна повинність, заснована на зовнішніх факторах: правила, традиції, здоровий глузд тощо (“слід”, “належить”) [720, р. 204]	放弑其君則當殘之。 <i>Fàng shì qí jūn zé dāng cán zhī.</i> Того, хто вигнав або вбив свого государя, слід умертвити.
應 <i>yīng</i>	об'єктивна необхідність, що сприймається як повинність [720, р. 205]	應盡己義務。 <i>Yīng jǐn jǐ yìwù.</i> Необхідно виконати свій обов'язок до кінця.

Модальне дієслово	Значення	Приклади
需 <i>xū</i>	об’єктивна необхідність з відтінком підпорядкування загальним правилам (“бути потрібним”, “бути необхідним”) [946, 頁 230]	需人護家。 <i>Xū rén hù jiā.</i> Необхідно, щоб люди [самі] захищали [свої] сім’ї.
須 <i>xū</i>	об’єктивна необхідність, зумовлена зовнішніми чинниками з пом’якшувальним відтінком “слід було б”, “мало би бути” [946, 頁 230]	不須復煩大將。 <i>Bù xū fù fán dà jiàng.</i> Немає чого ще раз турбувати Вас, полководцю.
將 <i>jiàng</i> [592, p. 55]	суб’єктивне бажання або намір вчинити дію (“мати намір, збиратися”)	令尹將必來辱，為患已甚。 <i>Lìngyǐn jiàng bì lái rǔ, wéi huàn yǐshèn.</i> Те, що начальник повіту хоче неодмінно особисто мене відвідати, вже велика милість з його боку.
	неминучість або об’єктивна повинність на основі зовнішніх факторів	乍見孺子將入於井。 <i>Zhà jiàn rú zǐ jiàng rù yú jǐng.</i> Раптом побачив, що дитина ось-ось упаде в колодезь.
將 <i>qiāng</i>	побажання або прохання вчинити дію [636, p. 129]	將子無怒。 <i>Qiāng zǐ wú nù.</i> Я просила тебе не сердитися.

Залежно від умов свого вживання морфема 可 *kě* може розглядатися і як модальне дієслово, і як модальний прикметник.

У тій самій функції, що й справжні модальні дієслова, у веньяні можуть виступати і звичайні дієслова зі значенням розумової діяльності (謀 *móu* “замислювати”, 計 *jì* “планувати” тощо) [405, p. 142].

Крім перерахованих вище, пізні тексти на веньяні містять помітну кількість модальних дієслів із сучасної мови.

Якщо значуще дієслово керує додатком (у тому числі й прийменниковим), то за наявності в реченні модального дієслова такий додаток ставиться між модальним і значущим дієсловами [30, с. 175–176], тобто вклинюється до складного дієслівного присудка:

孔子下。欲與之言。

Kǒngzǐ xià. Yù yǔ zhī yán.

Конфуцій зійшов з повозки. Хотів з ним поговорити.

6.8.2.2. Каузативні дієслова / 使役动词 *shǐyì dòngcí*

Казативні дієслова – це дієслова із загальним значенням втручання в чужі справи (т.зв. сема впливу [73, с. 76–77]); суб’єкт каузативу просить, радить, змушує, допомагає, заважає тощо об’єкту каузативу вчинити якусь дію [214, с. 60]. У деяких джерелах їх називають дієсловами з примусовим значенням [363, с. 44], або спонукальними дієсловами [167, с. 325].

Різниця між модальним і каузативним дієсловом полягає насамперед у “різносуб’єктності”: суб’єкт спонукування не збігається з тим, від кого вимагається

виконання дії (тобто з об'єктом спонукання); інакше кажучи, каузативне дієслово – дія від когось до когось іншого, модальне дієслово – дія до себе [167, с. 325].

При значущому каузативному дієслові суб'єкт каузації – підмет – це найчастіше одухотворений іменник, так само як і об'єкт каузації, який одночасно є суб'єктом другого дієслова. Це друге дієслово, у свою чергу, може керувати своїми додатками. Такі речення називаються послідовно-зв'язаними [1008, 页 169–170].

До каузативних дієслів відносяться: 请 *qǐng* “просити (зробити щось), запрошувати”, 让 *ràng* “спонукати, веліти”, 叫 *jiào* “просити, дозволяти, веліти” (у старих текстах може зустрічатися в омонімічній формі 教 *jiào*; в текстах середньокитайського періоду – також і 交 *jiāo* [с. 329]), 要 *yāo* “вимагати (від когось зробити щось)”, 使 *shǐ* “дати, дозволити; послати”, 令 *lìng* “наказувати, приписувати” [167, с. 331], 帮助 *bāngzhù* “допомагати” (веньянь: 助 *zhù*), 妨碍 *fāng'ài* “заважати, перешкоджати”, 委托 *wěituō* “доручати”, 迫使 *pòshǐ* “змушувати”, 劝 *quàn* “умовляти, радити”, 建议 *jiànyì* “радити, рекомендувати”, 禁止 *jìnzhǐ* “забороняти”, 要求 *yāoqiú* “вимагати”, 号召 *hàozhào* “закликати” тощо. Особливу групу каузативних дієслів складають 允许 *yǔnxǔ* / 准许 *zhǔnxǔ* / 许可 *xǔkě* / 容许 *róngxǔ* “допускати, дозволяти” і 禁止 *jìnzhǐ* / 不准 *bùzhǔn* / 禁用 *jìnyòng* “забороняти”, які мають значення непрямої каузації; дієслова зі значенням “дозволяти” можуть приймати перед собою дієслово 请 *qǐng* (тобто букв. “прошу дозволити...”) [182, с. 102].

Каузативні дієслова виступають складовою частиною в каузативних конструкціях, утворених за схемою [41, с. 10]:

Суб'єкт каузації	Каузуюча дія	Об'єкт каузації	Дія, до якої каузують
Підмет (хто?)	Присудок 1 (спонукає)	Додаток (кого?)	Присудок 2 (робити що?)
父亲 <i>Fùqīn</i>	让 <i>ràng</i>	我 <i>wǒ</i>	走进。 <i>zǒujìn.</i>
Батько	велів	мені	увійти.

Після 2-го присудка можливі доповнення до нього [857, 页 144]; наприклад, у даному випадку: 父亲让我走进房间里。 *Fùqīn ràng wǒ zǒujìn fángjiān lǐ.* “Батько велів мені увійти в кімнату”.

Присудок 2 наділений майже всіма предикативними властивостями: він може мати при собі додаток (прямий чи непрямий), різні обставини тощо. Однак він не може приймати перед собою модальне дієслово; останнє в китайській мові ставиться завжди на початку всієї групи присудка в цілому, оскільки складає частину присудка і не може відноситися до дієслова, яке не є присудком речення [363, с. 46]:

让我想一想。

Ràng wǒ xiǎng yi xiang.

Дозвольте мені подумати.

她请老师帮助她。

Tā qǐng lǎoshī bāngzhù tā.

Вона попросила вчителя допомогти їй.

师长令我们在拂晓前发起攻击。
Shīzhǎng lìng wǒmen zài fúxiǎo qián fāqǐ gōngjī.
Командир дивізії наказав нам почати атаку на світанку.

请速回信。
Qǐng sù huíxìn.
Прошу відповісти якомога швидше.

叫我怎么办, 我就怎么办。
Jiào wǒ zěnmē bàn, wǒ jiù zěnmē bàn.
Як мені звелять, так я і зроблю.

联合国禁止会员国发动战争。
Liánhégúo jìnzhǐ huìyuánguó fādòng zhànzhēng.
ООН забороняє [своїм] членам провокувати війну.

Дієслова 让 *ràng*, 叫 *jiào*, 令 *lìng* і 使 *shǐ* в поєднанні з заключною часткою 吧 (罢) в путунхуа утворюють імперативно-каузативну конструкцію, яка перекладається на українську мову за допомогою “хай”, “нехай” [182, с. 101]:

让他来吧。
Ràng tā lái ba.
Нехай він прийде.

Деякі каузативні дієслова, серед яких 请 *qǐng*, 让 *ràng*, 禁止 *jìnzhǐ* та ін., допускають опущення не тільки підмета, але й прямого додатка, тобто самого об'єкта каузації [547, р. 160]:

请进来。
Qǐng jìnlai.
Прошу входити / Увійдіть!

禁止吸烟。
Jìnzhǐ xīyān.
Курити заборонено.

Серед особливостей веньяню слід назвати перередусім широке вживання каузативних дієслів, які вийшли потім з активного вжитку в путунхуа або змінили своє значення (до прикладу, дієслово 愿 *yuàn* “1. просити; 2. бажати” в путунхуа зустрічається тільки в канцелярському стилі або стійких мовних формулах на зразок 愿你早日恢复健康 *Yuàn nǐ zǎorì huīfù jiànkāng* “Бажаю тобі якнайшвидшого одужання”), а також деякі синтаксичні особливості, як, наприклад, вживання дієслова 请 *qǐng* перед суб'єктом волевиявлення, а не після нього [902, 页 312].

Слід звернути увагу на відмінності між дуже близькими одне одному дієсловами 请 *qǐng* і 让 *ràng*. Обидва вони мають значення “спонукати, просити”, але 请 *qǐng* звучить м'якше і також має значення “запрошувати”; 让 *ràng* у поєднанні з запереченням означає “не дозволяти” [797, 页 249].

Вибір дієслова 请 *qǐng* чи 让 *ràng* залежить також від характеру підмета. Наприклад, у 1-й особі завжди вживається 请 *qǐng*. Нарешті, на вибір дієслова також впливає характер взаємин осіб, які охоплюють підметом і додатком до першого дієслова: вікова відмінність, службове становище тощо [310, с. 82].

З морфологічної точки зору дієслова типу 使 *shǐ*, 令 *lìng*, 让 *ràng*, 请 *qǐng*, 要 *yào*, 叫 *jiào*, 给 *gěi* тощо у складі каузативних конструкцій частково втрачають свої дієслівні властивості: після них не можна додати вищо-часові суфікси (了 *le*, 过 *guo*, 着 *zhe* в путунхуа, 矣 *yǐ* у веньяні), вони не поєднуються з дієсловами зі значенням напрямку, дії і кількості тощо. Строго кажучи, в даному випадку їх слід розглядати не як власне дієслова, а як маркери каузації, що утворилися внаслідок позиційної граматикизації відповідних вихідних дієслів [361, с. 51–60].

У путунхуа є група дієслів, аналоги яких в українській не є каузативними (і в китайському реченні ці дієслова можуть керувати одним додатком, але частіше вони все ж функціонують як каузативні). До них відносяться [214, с. 62]: 引导 *yǐndǎo* “направляти, вести за собою; показувати дорогу”, 领导 *lǐngdǎo* “керувати”, 保证 *bǎozhèng* “гарантувати”, 推动 *tuīdòng* “сприяти, підштовхувати”, 指导 *zhǐdǎo* “направляти, вказувати шлях; керувати”, 鼓励 *gǔlì*, 促进 *cùjìn* “заохочувати, сприяти”, 吸引 *xīyǐn* “залучати”, 要求 *yāoqiú* “вимагати”, 阻碍 *zǔ'ài* “перешкоджати, заважати” й ін.

Частина цих дієслів вимагає після себе дієслова руху (т.зв. дієслова спонукання до пересування), інші вимагають після себе дієслова дії або процесу.

Частіше за інші в значенні спонукання до руху виступають дієслова 引导 *yǐndǎo* “вести”, 吸引 *xīyǐn* “залучати”, 推动 *tuīdòng* “сприяти, підштовхувати” [214, с. 62]:

他引导我去参观几个基辅博物馆。

Tā yǐndǎo wǒ qù cānguān jǐ gè Jīfū bówùguǎn.

Він водив мене музеями Києва.

吸引农民到集体经济中来。

Xīyǐn nóngmín dào jíjī jīngjì zhōng lái.

Залучати селян у колективне господарство.

Дієслова спонукання до руху, на відміну від інших каузативних дієслів, є перехідними. Додаток до них може бути винесено вперед з прийменником 把 *bǎ* або перетворено на підмет пасивної конструкції. Додатковий член у цьому випадку виявляється безпосередньо після дієслова-присудка і формально зливається з ним в одне слово, утворюючи результативне дієслово (крім дієслова 到 *dào*, яке перетворюється на прийменник) [710, р. 302–305]:

许富老汉拉着胳膊把他送到家。(赵树理)

Xǔ Fù lǎohàn lā zhe gēbó bǎ tā sòng dào jiā. (Zhào Shùlǐ)

Старий Сю-фу за руку відвів його додому. (Чжао Шулі)

Прямий додаток до дієслів спонукання до пересування може бути вміщено не тільки перед присудком, але іноді й у самому кінці речення – після додаткового члена (при інших каузативних дієсловах такий порядок слів неможливий). Позаяк дієслова спонукання до руху – перехідні, то додаток після них може бути опущений, тільки якщо він вказаний у контексті. При інших каузативних дієсловах додаток може взагалі бути відсутній, якщо в ньому немає необхідності [363, с. 47–48].

У функції дієслів, які вимагають після себе дієслова дії або процесу, частіше за інші виступають 指导 *zhǐdǎo* “направляти, вказувати шлях; керувати”, 要求 *yāoqiú* “вимагати”, 保证 *bǎozhèng* “гарантувати”; дієслова 推动 *tuīdòng* “сприяти, підштовхувати” й 阻碍 *zǔ'ài* “перешкоджати, заважати” можуть поєднуватися як з дієсловами руху, так і з дієсловами іншої семантики [214, с. 63]:

这个工作要求我集中注意力。

Zhè gè gōngzuò wǒ yāoqǐ wǒ jízhōng zhùyìlì.

Ця робота вимагає від мене зосередити [всю мою] увагу.

合理财政政策保证经济进一步高涨。

Hélǐ cáizhèng zhèngcè bǎozhèng jīngjì jìnyībù gāozhàng.

Грамотна фінансова політика забезпечить подальший підйом економіки.

При каузативному дієслові суб'єктом і об'єктом каузативу можуть бути неживі іменники, а в ролі 2-го присудка не обов'язково виступає дієслово дії. У конструкціях з дієсловом 使 *shǐ* “дати, дозволити; послати”, наприклад, такий стан вважається нормою, що особливо часто зустрічається в текстах публіцистичного характеру [214, с. 63–64]:

所有这些，都使国有企业的亏损增加，效益下降。

Suǒyǒu zhèxiē, dōu shǐ guóyǒu qǐyè de kuīsǔn zēngjiā, xiàoyì xiàjiàng.

Все це призводить до того, що збитковість державних підприємств збільшується, ефективність знижується.

6.8.2.2.1. Особливістю каузативних дієслів веньяню є їхній тісний структурно-семантичний взаємозв'язок з модальними дієсловами. Наприклад, каузативне значення в ряді контекстів може демонструвати модальне дієслово 可 *kě* (未語, 可知心 *Wèi yǔ, kě zhī xīn* “[Хоч] не говорили, але зрозуміли серця [один одного]” – букв. “змусили [один одного] пізнати серця”) [408, р. 181–183]. Модальні дієслова 應 *yīng* і 當 *dāng* можуть виражати каузативність у заперечній формі (未應 *wèi yīng* і 未當 *wèi dāng* у значенні “не дано/не годиться примушувати робити щось”), однак таке вживання в класичних текстах зустрічається рідко [534, р. 202]. В цілому слід визнати, що у веньяні, особливо архаїчному, розрізнення модальних і каузативних дієслів ще не до кінця сформувалося.

6.8.2.3. Дієслова, що позначають етапи дії / 行动阶段的动词 *xíngdòng jiēduàn de dòngcí*

Дієслова, що позначають етапи дії, – це невелика група дієслів, які вказують початок, продовження і закінчення (припинення) дії. Їхня основна синтактико-смілова функція – у складі складного присудка надавати повнозначному дієслову додаткові значення [59, с. 25]. Дієслова, що позначають етапи дії, дуже часто інтерпретуються в лінгвістичній літературі як особливі службові морфемі, які сигналізують про стадії виконання дії (т.зв. фазові модифікатори [144, с. 19]).

Наступні дієслова, що позначають етапи дії, зазвичай висловлюють [722, S. 133]:

- початок дії (путунхуа: 开始 *kāishǐ* “починати”, 入手 *rùshǒu* “приступати до справи, починати”, 动手 *dòngshǒu*/着手 *zhuóshǒu* “приступати (до чогось)” тощо; веньянь: 始 *shǐ* “починати”, 入 *rù* “наставати, починатися” тощо);
- продовження дії (путунхуа: 继续 *jìxù* “продовжувати”, 接续 *jiēxù* “продовжувати(ся), тривати, відбуватися безперервно” тощо; веньянь: 繼 *jì* “продовжуватися, тривати, продовжувати”, 續 *xù* “продовжувати(ся)” тощо);
- закінчення, припинення дії (путунхуа: 停止 *tíngzhǐ*/停顿 *tíngdùn* “припиняти(ся), зупиняти(ся)” тощо; веньянь: 停 *tíng*/止 *zhǐ*/頓 *dùn* “припиняти(ся), зупиняти(ся)” тощо).

我打算即将开始学德语。

Wǒ dǎsuàn jíjiāng kāishǐ xué déyǔ.

У найближчому майбутньому я планую почати вчити німецьку мову.

千里之行，始於足下。

Qiān lǐ zhī xíng, shǐ yú zú xià.

Шлях у тисячу лі починається з першого кроку.

他们不看好那家酒店的外观，想再继续找找看。

Tāmen bù kànhǎo nà jiā jiǔdiàn de wàiguān, xiǎng zài jìxù zhǎo zhao kàn.

Їм не сподобався зовнішній вигляд ресторану, і вони продовжили шукати.

日入孤霞繼。

Rì rù gū xiá jì.

Сонце зайшло, але зоря сиротлива триває.

敌人一天不停止进攻，我们一天不停止反抗。

Dírén yītiān bù tíngzhǐ jìngōng, wǒmen yītiān bù tíngzhǐ fǎnkàng.

Доки ворог не припинить наступати, ми не припинимо чинити опір.

魯侯止笑。

Lǚ hóu zhǐ xiào.

Князь Лу перестав сміятися.

Дієслова, що позначають етапи дії, так само як і модальні й каузативні дієслова, самі по собі не утворюють словозмінних форм, але у складі складного присудка іноді отримують разом з повнозначними дієсловами групове оформлення вищо-часовими суфіксами 了 *le* / 矣 *yǐ* [524, р. 338–339]. Дане явище відображає одну з особливостей словозмінних форм китайської мови, яка полягає в тому, що показники цих форм можуть відноситися до сполучення кількох слів [64, с. 51–52].

6.8.2.4. Дієслова, що вказують напрямок дії / 行动方针的动词 *xíngdòng fāngzhēn de dòngcí*

Дієслова цього типу виражають ідею руху і вказують напрямок дії по відношенню до мовця [95, с. 246].

Такого роду конструкції використовуються тільки в путунхуа; у веньяні хоча й спостерігається епізодичне вживання подібних конструкцій, проте вони ще не до кінця граматикувалися і являють собою вільні словосполучення або ж якийсь авторський стилістичний прийом [592, р. 224].

Дієслова, що вказують напрямок дії, поділяються на прості і складні. Прості дієслова (наприклад, 来 *lái* “сюди” і 去 *qù* “туди”) позначають, відповідно, загальний напрямок до мовця або від мовця, тоді як складні дієслова, вказуючи загальний напрямок, в той же час уточнюють його і по відношенню до різних сторін простору; при цьому другий склад таких складних дієслів втрачає свій тон і вимовляється нейтрально [12, с. 74–75] (наприклад, 上来 *shànglái* “сюди (при русі вгору)”, 上去 *shàngqù* “туди (при русі вгору)” тощо).

Дієслова, що вказують напрямок дії, часто можуть розглядатися як особливі службові морфеми, що пройшли процес граматикалізації [427, р. 87–88] і слугують для вираження категорії директива [881, 页 152–153]. Деякі дослідники відносять їх до звичайних дієслів китайської мови [66, с. 114].

Виходячи з цього, нам видається логічним стверджувати, що дієслова, які вказують напрямок дії, мають поліфункціональні властивості, тобто мають здатність функціонувати як самостійні дієслова в реченні, а також виступати у функції допоміжних компонентів для утворення складових дієслів (або складних дієслів) у поєднанні з іншими дієсловами. Утворені таким чином складові слова, у свою чергу, можуть виступати як самостійні дієслова, а також приєднуватися до дієслів руху, вносячи значення напрямку [338, с. 29].

Допоміжні дієслова цього типу в сполученні з повнозначними дієсловами, значення яких пов'язане з ідеєю руху, вказують напрямок дії, а також висловлюють результативність: 拿进去 *ná jìnqu* “внести (туди)”, 走进去 *zǒu jìnqu* “увійти (туди)”. Вони ж у сполученні з повнозначними дієсловами, значення яких не пов'язане з ідеєю руху, висловлюють тільки результативність: 想出来 *xiǎng chūlai* “придумати”, 清醒过来 *qīngxǐng guǒlai* “отямитися” [640, р. 60–61].

У тому випадку, якщо смислове дієслово не позначає переміщення в просторі, а також при приєднанні до прикметників, допоміжне дієслово напрямку дії 起来 *qǐlai* висловлює початок дії (наприклад, 说起来 *shuō qǐlai* “заговорити”), а 下去 *xiàqu* – продовження дії з даного моменту і надалі (наприклад, 说下去 *shuō xiàqu* “продовжувати говорити”). У таких складених словах морфеми 起来 *qǐlai* і 下去 *xiàqu* вживаються не у власному безпосередньому значенні, тому їх часто називають суфіксами [155, с. 66].

Дієслова, що вказують напрямок дії, мають широкий функціональний діапазон. Вони вживаються з дієсловами і прикметниками, здатні не тільки приєднуватися до дієслів у словниковій формі, але й поєднуватися з дієсловами у формі на 了 *le*. Нарешті, іноді ці дієслова функціонують у поєднанні з фразеологічними одиницями. Наприклад:

孩子们高兴得手舞足蹈起来。

Háizimen gāoxìng de shǒuwǔzúdǎo qǐlai.

Діти почали стрибати від радості. [64, с. 52]

6.8.2.4.1. Односкладових (простих) дієслів, які вказують напрямок дії, налічується 10, і вони поділяються на дві групи [95, с. 246–247]:

1. Дієслова, що позначають рух, орієнтований у просторі (т.зв. група 进 *jìn*): 进 *jìn* “входити”, 出 *chū* “виходити”, 下 *xià* “спускатися”, 上 *shàng* “підніматися”, 回 *huí* “вертатися”, 过 *guò* “проходити (повз /крізь)”, 起 *qǐ* “підніматися”, 开 *kāi* “відсунути вбік”: 走进 *zǒujìn* “входити, вступати”, 跑进 *pǎojìn* “вбігти”; 走出 *zǒuchū* “виходити”, 跑出 *pǎochū* “вибігти”; 走下 *zǒuxià* “зійти (вниз)”, 跑下 *pǎoxià* “збігти (вниз)”; 走上 *zǒushàng* “зійти (на щось)”, 跑上 *pǎoshàng* “вибігти (на щось)”; 走回 *zǒuhuí* “прийти назад”, 跑回 *pǎohuí* “прибігти назад”; 走过 *zǒuguò* “перейти, підійти; пройти (крізь)”, 跑过 *pǎoguò* “перебігти, підбігти; пробігти (через щось)”; 飞起 *fēiqǐ* “злетіти, злинути вгору”, 升起 *shēngqǐ* “зійти; піднятися”; 走开 *zǒukāi* “відійти”, 跑开 *pǎokāi* “відбігти”.

2. Дієслова, що позначають рух, орієнтований по відношенню до мовця [338, с. 59–60] (т.зв. група 来 *lái*): 来 *lái* “приходити” (у напрямку до мовця) і 去 *qù* “відходити” (у напрямку від мовця) [736, р. 256–257]:

下雨了，你进来吧。

Xià yǔ le, nǐ jìnlai ba.

Пішов дощ, зайти всередину. (Мовець перебуває всередині)

你从这个门去来。

Nǐ cóng zhè gè mén qùlai.

Виходь через ці двері. (Мовець знаходиться всередині)

Всі ці десять дієслів можуть виступати у двох функціях: а) як самостійні дієслова і б) як модифікатори, що приєднуються до іншого дієслова й уточнюють напрямок позначуваної ним дії; в цьому випадку, як уже говорилося вище, вони втрачають свій тон і вимовляються з нейтральним тоном [903, 页 66]:

他来了。

Tā lái le.

Він прийшов. (самостійне дієслово)

他跑来了。

Tā pǎolai le.

Він прибіг сюди. (модифікатор)

Якщо в реченні з присудком, вираженим дієсловом з модифікаторами 来 *lái* і 去 *qù*, є додаток зі значенням місця, то додаток обов'язково ставиться перед модифікатором, наче між двома частинами складеного дієслова [646, S. 184]. У таких реченнях суфікс 了 *le* не ставиться, в кінці ж речення може стояти модальна частка 了 *le* або інша заключна частка (наприклад, 吧 *ba*) [312, с. 295]:

我常常到上海去。

Wǒ cháng cháng dào Shànghǎi qù.

Я часто їжджу в Шанхай.

快进屋里来吧!

Kuài jìn wūli lai ba!

Швидше увійди-но в кімнату!

Те ж саме стосується і будь-якого прямого додатка взагалі [95, с. 252–253]:

小孩儿看起书来了。

Xiǎoháir kàn qǐ shū lai le.

Дитина заглибилась у читання.

我们去吃饭，拿出钱来。

Wǒmen qù chī fàn, ná chū qián lai.

Ми йдемо обідати, діставай гроші.

Модифікаторами 来 *lái* і 去 *qù* бувають оформлені дієслова зі значенням “нести”, “посилати”, “передавати” тощо. У позиції присудка ці дієслова приймають після себе прямий додаток, який позначає не місце, а об'єкт дії. Такий додаток може займати позицію безпосередньо перед модифікатором [310, с. 35–36]:

我们寄一封信去。

Wǒmen jì yī fēng xìn qù.

Ми відправимо листа.

你带一些钱来吧。
Nǐ dài yīxiē qián lái ba.

Принеси з собою трохи грошей!

Додаток (об'єкт дії) може займати й іншу позицію – в кінці речення після модифікаторів 来 *lái* або 去 *qù*. Така позиція в основному характерна для дієслівного присудка, що позначає вже доконану дію [334, с. 56]:

我们寄去了一封信。
Wǒmen jì qu le yī fēng xìn.

Ми відправили листа.

他带来了一些钱。
Tā dài lai le yīxiē qián.

Він приніс із собою трохи грошей.

При додатку, що не позначає місця, дієслівний присудок може оформлятися видо-часовим показником 了 *le* [818, 页 433].

Коли додаток ставиться перед модифікатором 来 *lái* або 去 *qù*, то видо-часовим показником 了 *le* оформляється основний компонент присудка. Коли ж додаток (об'єкт дії) займає позицію після модифікатора, то показник 了 *le* приєднується до 来 *lái* або 去 *qù*, тобто оформляє все складене дієслово [312, с. 296].

З точки зору семантики і функцій модифікатори 来 *lái* або 去 *qù* схожі з дієслівними префіксами *hin* і *her*, а 进 *jìn*, 出 *chū*, 下 *xià*, 上 *shàng*, 回 *huí*, 过 *guò*, 起 *qǐ*, 开 *kāi* – з відповідними дієслівними префіксами *ein*, *aus*, *unter*, *über*, *zurück*, *durch*, *auf*, *ab* у німецькій мові [152, с. 17].

6.8.2.4.2. Двоскладові (складені) дієслова, що вказують напрямок дії, утворюються шляхом додавання модифікаторів 来 *lái* і 去 *qù* як другого компонента до модифікаторів групи 进 *jìn*. Такі двоскладові дієслова слугують для уточнення напрямку руху і орієнтації в просторі щодо мовця [646, S. 189]:

	来 <i>lái</i> “сюди (до мовця)”	去 <i>qù</i> “туди (від мовця)”
上 <i>shàng</i> “вгору”	上来 <i>shànglai</i>	上去 <i>shàngqu</i>
下 <i>xià</i> “вниз”	下来 <i>xiàlai</i>	下去 <i>xiàqu</i>
进 <i>jìn</i> “всередину”	进来 <i>jìnlai</i>	进去 <i>jìnqu</i>
出 <i>chū</i> “назовні”	出来 <i>chūlai</i>	出去 <i>chūqu</i>

	来 <i>lái</i> “сюди (до мовця)”	去 <i>qù</i> “туди (від мовця)”
回 <i>huí</i> “назад”	回来 <i>huílai</i>	回去 <i>huíqù</i>
过 <i>guò</i> “повз /крізь”	过来 <i>guólai</i>	过去 <i>guòqù</i>
起 <i>qǐ</i> “вгору”	起来 <i>qǐlai</i>	起去 <i>qǐqù</i>
开 <i>kāi</i> “вбік”	开来 <i>kāilai</i>	开去 <i>kāiqù</i>

Дієслова 起去 *qǐqù*, 开来 *kāilai* і 开去 *kāiqù* в сучасній мові мають обмежене вживання [59, с. 26].

Подібного роду двоскладові дієслова-модифікатори слідує після смислових дієслів, що виражають найрізноманітніші відтінки переміщення в просторі [870, 页 188], наприклад:

走进来	<i>zǒu jìnlai</i>	входити (сюди)
走进去	<i>zǒu jìnqu</i>	входити (туди)
走出来	<i>zǒu chūlai</i>	виходити (сюди)
走出去	<i>zǒu chūqu</i>	виходити (туди)
走过来	<i>zǒu guòlai</i>	переходити, підходити (сюди)
走过去	<i>zǒu guòqu</i>	переходити, підходити (туди)
跑上来	<i>pǎo shànglai</i>	прибігти нагору (сюди)
跑上去	<i>pǎo shàngqu</i>	прибігти нагору (туди)
跑下来	<i>pǎo xiàlai</i>	прибігти вниз (сюди)
跑下去	<i>pǎo xiàqu</i>	прибігти вниз (туди)
拿回来	<i>ná huilai</i>	принести назад (сюди)
拿回去	<i>ná huíqu</i>	віднести назад (туди)
拿起来	<i>ná qǐlai</i>	підняти
站起来	<i>zhàn qǐlai</i>	встати, піднятися

З точки зору семантики і функцій складні модифікатори схожі з німецькими складеними дієслівними префіксами типу *hinein/hinaus*, *herein/heraus*, *hinauf/hinab*, *herüber/herunter* тощо [152, с. 14]:

半个小时以后他就走上来了。
Bàn gè xiǎoshí yǐhòu tā jiù zǒu shànglai le.
Він пішов нагору ще пів години тому.

山太高了，我没爬上去。
Shān tài gāo le, wǒ méi pá shàngqu.
Гора [була] занадто високою, нам було не піднятися (на неї)

我们看到他们从楼上下来。

Wǒmen kàndào tāmen cóng lóu shàng xiàlai.

Ми побачили, що вони спускаються (до нас) по сходинках.

太阳落下去。

Tàiyáng luò xiàqu.

Сонце сіло.

大门已经关上, 为了害怕外面的人混进来。(老舍)

Dàmén yǐjīng guānshàng, wèile hàipà wàimiàn de rén hùn jìnlai.

(Lǎo Shě)

Ворота вже були закриті, позаяк (через те що) боялися, як би всередину не проникли сторонні. (Лао Ше)

裂缝太窄, 我很勉强地能把手伸进去。(鲁迅)

Lièfèng tài zhǎi, wǒ hěn miǎnqiáng de néng bǎshǒu shēn jìnqu. *(Lǚ Xùn)*

Щілина була дуже вузькою, і я ледве зміг просунути (всередину) руку. (Лу Сінь)

他才走到院子里就听见屋里一阵笑声传出来。(高行健)

Tā cái zǒudào yuànzi lǐ jiù tīngjiàn wūli yīzhèn xiàoshēng chuán chūlai.

(Gāo Xíngjiàn)

Ледь увійшовши у двір, він почув вибух сміху, що доносився з кімнати. (Гао Сінцзянь)

我不想容忍你的侮辱! 滚出去!

Wǒ bù xiǎng róngrěn nǐ de wǔrǔ! Gǔn chūqu!

Я не маю наміру терпіти твої образи! Вимітайся (геть)!

他跑回去拿雨伞。

Tā pǎo huíqu ná yǔǎn.

Він прибіг назад (туди) за парасолькою.

可是中国人民已经站起来了。(毛泽东)

Kěshì Zhōngguó rénmin yǐjīng zhàn qǐlai le. *(Máo Zédōng)*

Однак китайський народ вже піднявся на ноги. (Мао Цзедун)

Дієслова з модифікатором 过 *guò* можуть залежно від контексту приймати такі значення, як “перейти сюди/туди”, наприклад, через міст, вулицю тощо, “пройти повз у напрямку до мовця” або “пробігти повз щось, віддаляючись від мовця” [312, с. 302], а також на поворот обличчям або спиною до мовця (в прямому і переносному значенні), на втрату нормального стану, стану речей або повернення до них [747, 页 171]:

一群鸽子打我们头上飞过去了。

Yīqún gēzi dǎ wǒmen tóu shàng fēi guòqu le.

Зграя голубів пролетіла над нашими головами.

我把信封翻过去, 细看邮戳上的日子。

Wǒ bǎ xìnfēng fān guòqu, xì kàn yóuchuō shàng de rìzi.

Я перевернув конверт і уважно подивився на дату поштового штемпеля.

他昏过去，又醒过来了。

Tā yīn guòqu, yòu xǐng guòlai le.

Він знепритомнів, але знову прийшов до тями.

6.8.2.4.2.1. Деякі двоскладові модифікатори можуть вживатися з дієсловами, які не виражають пересування в просторі [37, с. 106]:

- модифікатор 出来 *chūlai* в сполученні з дієсловами 看 *kàn* “дивитися” і 听 *tīng* “слухати” передає значення відповідно “1. видаватися, мати вигляд...; 2. визначити за зовнішнім виглядом”, “визначити на слух”, а з дієсловом 想 *xiǎng* “думати” – означає “придумати” [646, S. 194]:

这是莫扎特或贝多芬，我不能听出来。

Zhè shì Mòzhātè huò Bèiduōfēn, wǒ bù néng tīng chūlai.

Не можу зрозуміти на слух, це Моцарт чи Бетховен.

这个方法是谁想出来的？

Zhè gè fāngfǎ shì shéi xiǎng chūlai de?

Хто придумав цей метод？

- модифікатор 下去 *xiàqu* при дієсловах, які не виражають пересування, передає значення продовження дії, а при прикметниках – посилення ознаки [698, р. 140]:

你需要学习下去。

Nǐ xūyào xuéxí xiàqu.

Вам потрібно продовжувати вчитися [далі].

这件事冷下去了。

Zhè jiàn shì lěng xiàqu le.

Справа втратила актуальність (букв.: охолола).

- модифікатор 起来 *qǐlai* може також поєднуватися з дієсловами, які не виражають пересування, і з прикметниками; в цьому випадку він передає відповідно значення початку дії і значення поступового наростання ознаки, а в сполученні з дієсловом 想 *xiǎng* “думати” – значення “згадати” [730, р. 159]:

听了他说的话，大家就笑起来了。

Tīng le tā shuō de huà, dàjiā jiù xiào qǐlai le.

Почувши його слова, всі розсміялися.

天气暖起来了。

Tiānqì nuǎn qǐlai le.

Погода [поступово] стає тепліша.

我突然想起来我上次是在什么地方见到他的。

Wǒ túrán xiǎng qǐlai wǒ shàng cì shì zài shénme dìfāng jiàndào tā de.

Я раптово згадав, де бачив його до цього.

Якщо після модифікатора 起来 *qǐlai* йде прямий додаток, він ставиться між 起 *qǐ* і 来 *lái*. Іноді як додатковий елемент використовується тільки 起 *qǐ*, але в цьому випадку за ним обов'язково йде прямий додаток [312, с. 302]:

他的话刚讲完，大家立刻鼓起掌来。

Tā de huà gāng jiǎng wán, dàjiā lìkè gǔ qǐ zhǎng lái.

Як тільки він закінчив виступати, всі зааплодували.

最近他又喝起酒。

Zuìjìn tā yòu hē qǐ jiǔ.

Останнім часом він знову почав пити.

6.8.2.4.2.2. У складі композитного додаткового члена напрямку модифікатори 来 *lái* і 去 *qù* зберігають своє значення. Додаток до присудка, вираженого дієсловом зі складним модифікатором, ставиться перед 来 *lái* або 去 *qù*. Це правило є абсолютно обов'язковим для додатка зі значенням місця [641, S. 311]:

他跑上楼去了。

Tā pǎo shàng lóu qù le.

Він побіг нагору.

汽车不能开进公园里来。

Qìchē bù néng kāi jìn gōngyuán lǐ lái.

Машина не зможе проїхати всередину парку.

Додаток, що позначає об'єкт дії, може також займати позицію після 来 *lái* або 去 *qù*, тобто після всього складного дієслова. У таких випадках ідеться про вже dokonану дію або дію, що повторюється [633, p. 255]:

他每个星期寄回一封信去。

Tā měi gè xīngqī jì huí yī fēng xìn qù.

Він щотижня надсилає один лист.

他每个星期寄回去一封信。

Tā měi gè xīngqī jì huí yī fēng xìn.

Він щотижня посилав один лист /посилає по одному листу.

У реченнях, де присудком є дієслово зі складним модифікатором, часто вживається модальна частка 了 *le*; при відсутності додатка 了 *le* можна поставити після дієслівної морфеми [310, с. 44]:

那个牌子已经拿下来了。

Nà gè páizi yǐjīng ná xiàlai le.

Ту табличку вже зняли.

到了公园，向导先走了进去。

Dào le gōngyuán, xiàngdǎo xiān zǒu le jìnqù.

Коли дісталися до парку, гід увійшов першим.

6.8.2.4.2.3. Дієслова з модифікаторами напрямку, як і результативні дієслова, можуть приймати інфікси 得 *de* або 不 *bù*, що виражають можливість або неможливість здійснення дії [813, 页 33–34]:

活儿不多，我一个人也干得过来。

Huór bù duō, wǒ yī gè rén yě gàn de guòlai.

Роботи тут небагато, я й один впораюся.

- 你站得起来吗?
 – 不, 站不起来。
 – *Nǐ zhàn de qǐlai ma?*
 – *Bù, zhàn bù qǐlai.*
 – Ти в змозі встати?
 – Ні, встати не можу.

他是谁, 我想不起来了。
Tā shì shéi, wǒ xiǎng bù qǐlai le.
 Я не можу пригадати, хто він.

Відповідно будеться і загальне питання – шляхом повтору дієслова з інфіксами 得 *de* і 不 *bù* [95, с. 252]:

他是哪国人, 你看得出来看出来?
Tā shì nǎ guó rén, nǐ kàn de chūlai kàn bù chūlai?
 Чи можеш ти визначити за зовнішнім виглядом, з якої він країни?

6.8.2.4.3. Дієслова, що вказують напрямок дії, – типова форма уточнення просторової орієнтації в ізолюючих мовах Південно-Східної Азії. Аналогічне явище спостерігається, наприклад, у тайських мовах [202, с. 160–168] (власне у тайській [232, с. 27–31], лаоській [203, с. 162–165], мові чжуан [205, с. 184–189]), а також у в’єтнамській [35, с. 151–152], кхмерській [55, с. 192–198] та бірманській [191, с. 64] мовах.

У той же час качинська мова, що також характеризується ізолюючим ладом, висловлює аналогічні значення за допомогою набору суфіксів [236, с. 65–68].

6.8.2.4.4. Дієслово руху/напрямку дії 行 *xíng* як квазімодальне

Дієслово 行 *xíng* можна вважати найяскравішим прецедентом лексико-граматичної транспозиції (тобто, простіше кажучи, переходу) повнозначної морфеми з одного семантичного класу в інший у рамках тієї самої частини мови внаслідок розширення її значення. Так, у вєньяні дане дієслово висловлювало рух або напрямок дії в найширшому сенсі цього слова (“йти”, “ходити”, “пересуватися”, “прямувати” тощо: 自此而西平行 *Zì cǐ ér xī píng xíng* “[Я] спокійно йду звідси на захід”), а також, як похідне від першого, значення “здійснювати, проводити” [32, с. 56]. Частково зберігаючи це своє початкове значення і в путунхуа (а фактично, витіснивши його на периферію узусу), дієслово 行 *xíng* набуло в путунхуа також і квазімодального значення (“годиться”, “бути придатним”, “добре!; піде!”: 这样作行不行? *Zhèyàng zuò xíng bù xíng?* “Так піде?”), при цьому обидва ці значення – руху і квазімодальності – перебувають у нерозривному семантичному зв’язку [853, 页 87]. Процес переосмислення дієслова 行 *xíng* у даному випадку відбувався аналогічно українській, німецькій або французькій мові – українське дієслово *йти*, німецьке дієслово *gehen* і французьке дієслово *marcher* (також і *aller*) в процесі еволюції також отримали друге значення “бути підходящим”: укр. *так піде/зійде/годиться*, нім. *es geht so*, фр. *ça marche comme ça*.

Крім двох вищеописаних, дієслово 行 *xíng* характеризується і цілим рядом інших значень (“приводити”, “приносити” тощо), проте всі вони пов’язані з рухом, і тільки квазімодальне 行 *xíng* виходить за рамки цього семантичного поля [915, 页 466].

6.8.2.5. Дієслова-зв'язки / 判断动词 *pànduàn dòngcí*

Дієслова-зв'язки, будучи дієсловами по суті, не позначають будь-яких конкретних дій, а передають значення буттєвості, тотожності, включення, уподібнення. Вони входять до складу іменного складеного присудка як його дієслівна частина – функція, аналогічна англ. *to be*, нім. *sein*, фр. *être*, ісп. *ser* і *estar*, іт. *essere* і *stare* тощо.

Дієслова-зв'язки путунхуа і веньяню в основному формально збігаються (за винятком зв'язки 是 *shì*, яка існує тільки в путунхуа, і 也 *yě*, яка існує тільки у веньяні), проте істотно відрізняються за узусом, а також місцем у реченні. Іншими словами, формальна структура складеного іменного присудка в путунхуа вирізняється стабільністю, тоді як у веньяні вона певною мірою варіативна [676, р. 86].

6.8.2.5.1. Дієслова-зв'язки в путунхуа

До дієслів-зв'язок путунхуа відносяться: 是 *shì* “бути, являти собою”, 当 *dāng* “бути; перебувати (кимось); служити (в ролі когось)”, 为 (трад. 為 або 爲) *wéi* “бути; робити”, 即 *jí* “саме [це] і є, тобто”, 乃 *nǎi* “саме [це] і є, є [нічим іншим, як...]”, 成 *chéng* “1. ставати, робитися; 2. закінчуватися [успіхом]”, 做 (також 作) *zuò* “1. бути; ставати; 2. приймати за..., вважати(ся) за...”, 叫 *jiào* “називати(ся), іменувати(ся)”, 姓 *xìng* “називатися на прізвище”, 叫做 (також 叫作) *jiàozuò* “зватися, іменуватися, називатися”, 作成 (також 做成) *zuòchéng* “зробити(ся), ставати”, 作为 (також 做为) *zuòwéi* “робити(ся), ставати, бути (кимось, чимось); числитися, служити (в ролі когось)” [119, с. 145]. Також до зв'язок можна віднести дієслова 等于 *děngyú* “рівнятися”, 似 *sì*, 如 *rú* “бути схожим”, 若 *ruò* “1. бути схожим; 2. неначе, ніби”, 归 *guī* “відносити на рахунок (когось, чогось), вважати за..., кваліфікувати як” [214, с. 21].

Заперечні форми зв'язок утворюються за допомогою 不 *bù*.

Найпоширенішою зв'язкою сучасної китайської мови є 是 *shì*. Етимологічно вона сходить до омонімічності вказівного займенника “цей”. Спочатку (в середньокитайській мові) форма заперечення 是 *shì* будувалася за допомогою 非 *fēi*, а форма на 不 *bù* з'явилася набагато пізніше [164, с. 314–315]. У путунхуа частотність вживання зв'язки 是 *shì* в кілька разів перевищує частоту вживання всіх інших зв'язок [302, с. 171]:

“阿 Q 正传” 的作者是鲁迅。

“Ā Q zhèngzhuàn” de zuòzhě shì Lǚ Xùn.

Автором “Справжньої історії А-К'ю” є Лу Сінь.

长江是中国的一大水。

Chángjiāng shì Zhōngguó de yī dàshuǐ.

Янцзи – велика ріка в Китаї.

我是个男人，正常的男人，又不是机器人！（莫言）

Wǒ shì gè nánrén, zhèngcháng de nánrén, yòu bù shì jīqìrén! (Mò Yán)

Я, зрештою, чоловік, нормальний чоловік, а не робот! (Мо Янь)

Зв'язка 即 *jí* вживається в посилювальному, емпатичному значенні “саме [це] і є; тобто”; таке саме значення, але з меншим ступенем категоричності, має і зв'язка 乃 *nǎi*; у розмовній мові обидва ці дієслова часто замінюються на 就是 *jiù shì* [101, с. 130]:

社会即学校。

Shèhuì jí xuéxiào.

Суспільство – це [якраз] школа.

失败乃成功之母。

Shībài nǎi chénggōng zhī mǔ.

[Саме] поразка є запорукою успіху.

Крім того, зв'язка 乃 *nǎi* може також виступати без підсилювального значення і бути синонімом 是 *shì* [352, с. 170–171]:

“阿 Q 正传” 的作者乃鲁迅。

“Ā Q zhèngzhuàn” de zuòzhě nǎi Lǚ Xùn.

Автором “Справжньої історії А-К’ю” є Лу Сінь.

Зв'язка 为 (трад. 為 або 爲) *wéi* при іменному присудку дуже часто вживалася в класичній китайській мові [164, с. 184]. У сучасному путунхуа її вживання є стилістично забарвленим і надає висловлюванню архаїзований, старомодний або урочистий характер [896, 页 94]:

工人阶级为领导阶级。

Gōngrén jiējí wéi lǐngdǎo jiējí.

Робочий клас – це керівний клас.

Всі інші зв'язки зберігають власну значущість [363, с. 64] і надають висловлюванню ті чи інші відтінки:

他在一家银行当办事员。

Tā zài yījiā yínháng dāng bànshìyuán.

Він є (служить) клерком у банку.

我们成了好朋友。

Wǒmen chéng le hǎo péngyou.

Ми стали хорошими друзями.

这篇文章可以做教材。

Zhè piān wénzhāng kěyǐ zuò jiàocái.

Ця стаття може бути/слугувати/ навчальним матеріалом.

他们叫我老哥。

Tāmen jiào wǒ lǎogē.

Вони звать мене старшим братом.

人类叫做理性动物。

Rénlèi jiàozuò lǐxìng dòngwù.

Людина називається розумною твариною.

“经济奇迹” 成为腐败滋生的一块沃土。(人民日报, 2015年11月23日)

“Jīngjì qíjī” chéngwéi fǔbài zīshēng de yīkuài wòtǔ. (Rénmín rìbào, èr líng yī wǔ nián shí yī yuè èr shí sān rì)

“Економічне диво” стає родючим ґрунтом для зростання корупції.
(Газета “Женьмінь жібао”, 23.11.2015)

爱人若爱其身。

Ai rén ruò ài qí shēn.

Любити людей, як самого себе.

没有请假，就归旷工。

Méi yǒu qǐng jià, jiù guī kuàngōng.

Вихід з роботи без дозволу кваліфікується як прогул.

Два досить близьких одне до одного дієслова – 当 *dāng* і 做 *zuò* – відрізняються тим, що 当 *dāng* висловлює значення “бути/служити/функціонувати в ролі когось/чогось”, як правило, в розумінні якогось займаного положення, посади, професії тощо, а 做 *zuò*, будучи менш формальним, має також і ширше значення: крім значення положення, професії, посади тощо, він також використовується в тому числі й для позначення родинних стосунків [632, р. 75]:

他在一个医院当医生。

Tā zài yī gè yīyuàn dāng yīshēng.

Він – лікар/працює лікарем у лікарні.

做哥哥姐姐的应该照顾弟弟妹妹。

Zuò gēgē jiějie de yīnggāi zhàogù dìdì mèimei.

Старші брати і сестри (букв.: ті, хто є старшими братами і сестрами) повинні піклуватися про своїх молодших братів і сестер.

Заперечна зв’язка 非 *fēi* “не бути” запозичена з веньяню і характерна для писемної мови літератури й наукових публікацій; у сучасній мові носить яскраво виражений старомодний характер і частіше замінюється на 不是 *bù shì* [846, 页 649]:

子非鱼；安知鱼之乐？（杨朱）

Zi fēi yú; ān zhī yú zhī lè? (Yáng Zhū)

Ви – не риба; звідки ж вам знати, що ця риба радіє? (Ян Чжу)

夫子非罪。（孔子）

Fūzǐ fēi zuì. (Kǒngzǐ)

За вчителем немає провини. (Конфуцій)

Дієслова-зв’язки можуть виступати тільки у функції першої частини складеного іменного присудка і не змінюють своєї форми; іменна частина може бути опущена тільки в тому випадку, якщо її легко можна зрозуміти з контексту. Деякі з дієслів-зв’язок можуть оформлятися видо-часовим показником 了 *le* [310, с. 72].

Оскільки після дієслів-зв’язок у повному реченні завжди має стояти якийсь іменник або займенник у функції іменної частини присудка, після них не може, як після звичайних неперехідних дієслів, стояти підмет або обставина відношення; неможлива після них і постановка додатка або обставини із значенням місця [363, с. 65].

6.8.2.5.1.1. Зв'язкова конструкція 者……也 *zhě...yě*

Із веньяню в путунхуа прийшла і досить часто використовувана в даний час зв'язкова конструкція 者……也 *zhě...yě*, де 者 *zhě* оформляє групу підмета, а 也 *yě*, на відміну від 是 *shì* тощо, ставиться не перед групою присудка, а після неї [352, с. 171]; слово 者 *zhě* в таких реченнях може опускається або замінюється на 非 *fēi* в заперечних реченнях [987, 页 117]:

中国者东亚之最大国也。

Zhōngguó zhě Dōngyà zhī zuìdà guó yě.

Китай – найбільша держава Східної Азії.

鲸非鱼也。

Jīng fēi yú yě.

Кит – не риба.

6.8.2.5.1.2. Уточнююча конструкція 是……的 *shì...de*

Уточнююча конструкція 是……的 *shì...de* вживається для уточнення обставини часу, місця, способу дії в реченні з дієслівним присудком, що позначає вже dokonану дію. Дієслово-зв'язка 是 *shì* ставиться перед обставиною, а службове слово 的 *de* – в кінці речення; іноді дієслово-зв'язка 是 *shì* може бути опущене [350, с. 128–130]:

客人是十点钟走的。

Kèrén shì shí diǎn zhōng zǒu de.

Гості пішли [якраз] о десятій годині.

你是从哪儿买来这些书的?

Nǐ shì cóng nǎ 'er mǎi lái zhèxiē shū de?

Де [саме] ти купив ці книги?

我和张同志一起来的。

Wǒ hé Zhāng tóngzhì yìqǐ lái de.

Я приїхав [саме] з товаришем Чжаном.

我们是坐飞机到上海的。

Wǒmen shì zuò fēijī dào Shànghǎi de.

Ми [саме] літаком прибули в Шанхай.

У всіх цих прикладах логічний наголос падає не на дію (позаяк і тому, хто говорить, і тому, хто слухає, вже відомо, що дія, позначена присудком, відбулася), а на обставини, пов'язані з її перебігом. Зауважимо, що “уточнювальна” в назві конструкції не означає “факультативна”; використання в подібних прикладах 是……的 *shì...de* – обов'язкове. Так, наприклад, питання 他是什么时候来的? *Tā shì shénme shíhou lái de?* “Коли він приїхав?” уже саме по собі передбачає, що запитувач знає про факт приїзду і потребує лише додаткової інформації, коли це відбулося [111, с. 81].

За наявності додатка, вираженого іменником, службове слово 的 *de* може стояти перед додатком [836, 页 244]:

我哥哥(是)在基辅大学的汉语。

Wǒ gēgē (shì) zài Jīfǔ dàxué xué de hànyǔ.

Мій брат вивчає китайську мову у Київському університеті.

Конструкція 是……的 *shì...de* вживається також при уточненні мети, обставин або суб'єкта дії [627, р. 275]:

我是来问您问题的。

Wǒ shì lái wèn nín wèntí de.

Я прийшов [саме] для того, щоб запитати у Вас.

这幅画是他染的。

Zhè fú huà shì tā rǎn de.

Цю картину намалював [саме] він.

При уточненні мети або суб'єкта дії 的 *de* завжди ставиться в кінець речення [310, с. 83–86].

Не слід плутати уточнювальну конструкцію 是……的 *shì...de* з омонімічною ад'єктивною конструкцією, що вживається з прикметниками або іменниками/займенниками, в якій член речення з 的 *de* є еквівалентом іменника [149, с. 134]; ця конструкція являє собою зв'язкову предикативну структуру й описує якісні ознаки, матеріал, місце, колір, форму або належність [350, с. 123–124]:

这辆汽车是新的。

Zhè liàng qìchē shì xīn de.

Ця машина – нова.

这位教员是我们系的。

Zhè wèi jiàoyuán shì wǒmen xì de.

Це викладач нашого факультету.

6.8.2.5.1.3. Дієслово 有 *yǒu*

До дієслів-зв'язок путунхуа можна віднести, з певними застереженнями, також і дієслово 有 *yǒu* “мати”, яке має низку семантичних і граматичних відмінностей від інших дієслів цього класу, але зближується з ними функціонально. Від інших дієслів-зв'язок він відрізняється тим, що:

- повністю зберігає своє лексичне значення, в якому й функціонує як зв'язка;
- утворює заперечення тільки за допомогою 没 *méi* (тобто 没有 *méi yǒu* “не мати”) [237, с. 215];
- обов'язково вимагає наявності прямого додатка.

Дієслово 有 *yǒu* в китайській мові не наділене модальністю [685, р. 13–14]. В цілому його вживання відповідає вживанню синонімічних дієслів у європейських мовах (англ. *to have*, нім. *haben*, фр. *avoir*, ісп. *tener*) у своєму прямому значенні “мати” (тобто не у функції допоміжного дієслова, наприклад, при утворенні минулого часу тощо).

Дієслово 有 *yǒu* в сучасному путунхуа виражає такі значення [729, р. 258–268]:

1. Володіння:

我有一本书。

Wǒ yǒu yī běn shū.

У мене є книга.

每个人都有两只手。

Měi gè rén dōu yǒu liǎng zhī shǒu.

Кожна людина має дві руки.

我哥哥有一辆摩托车。
Wǒ gēgē yǒu yī liàng mótuōchē.
У мого старшого брата є мотоцикл.

我没有时间，也没有欲望。
Wǒ méi yǒu shíjiān, yě méi yǒu yùwàng.
У мене немає ні часу, ні бажання.

2. Наявності, місцезнаходження або існування:

明天晚上有个音乐会。
Míngtiān wǎnshàng yǒu gè yīnyuèhuì.
Завтра ввечері буде концерт.

书架上有很多书。
Shūjià shàng yǒu hěnduō shū.
На полиці багато книг.

商店里有几个顾客。
Shāngdiàn li yǒu jǐ gè gùkè.
У магазині знаходяться кілька покупців.

Заперечною формою в даному значенні може служити як 没有 *méi yǒu*, так і просто 没 *méi*, а також, у канцелярському і високому літературному стилі (як прийом стилізації під веньянь), 无 *wú* [733, p. 232]:

这个公园里没有喷水池。
Zhè gè gōngyuán lǐ méi yǒu pēnshuǐchí.
У цьому парку немає фонтанів.

屋子里没人。
Wūzi lǐ méi rén.
У кімнаті нікого немає.

У подібного роду реченнях можливе також вживання дієслова 是 *shì*. Різниця між 有 *yǒu* і 是 *shì* в реченнях, що описують наявність, місцезнаходження або існування, полягає в тому, що 有 *yǒu* висловлює ідею невизначеності, описовості суб'єкта місцезнаходження (тобто неважливо, “що” знаходиться, важливо, “де” знаходиться), тоді як 是 *shì* акцентує увагу на тому, що щось певне, на чому мовець акцентує увагу, знаходиться/розташовується десь (важливіше, “що” знаходиться, ніж “де”) [729, p. 249–250]:

左边有大学建筑物。在这个建筑物对面是我的楼房。
Zuǒbiān yǒu dàxué jiànzhúwù. Zài zhè gè jiànzhúwù duìmiàn shì wǒ de lóufáng.

З лівого боку – будівля університету, [а] навпроти цієї будівлі – мій будинок.

在工厂附近有百货商店。
Zài gōngchǎng fùjìn yǒu bǎihuò shāngdiàn.

Поряд із заводом розташований універмаг. (смісловий акцент на місці розташування – “[саме] поряд із заводом”)

在工厂附近是百货商店。

Zài gōngchǎng fùjìn shì bǎihuò shāngdiàn.

Універмаг розташований поряд із заводом. (смысловый акцент на суб'єкті – “[саме] універмаг”)

Тим не менш, у багатьох контекстах 有 *yǒu* і 是 *shì* можуть бути абсолютно синонімічними і взаємозамінними [747, 頁 160]:

在植物园里有/是很多苹果树。

Zài zhíwùyuán li yǒu/shì hěn duō píngguǒshù.

У ботанічному саду багато яблунь.

3. Невизначеності суб'єкта дії; українською мовою зазвичай перекладається невідзначеними займенниками типу “хтось/дехто”, “щось/дещо”, “якийсь/деякий” [641, S. 176]:

我觉得似乎有个人敲门。

Wǒ juéde sìhū yǒu gè rén qiāo mén.

Мені здається, хтось стукає у двері.

有一天我们回家。

Yǒu yītiān wǒmen huí jiā.

В один прекрасний (букв.: у певний) день ми повернемося додому.

雨有地方下到了, 有地方没下到。

Yǔ yǒu dìfāng xià dào le, yǒu dìfāng méi xià dào.

Дощ подекуди випав, подекуди – ні.

4. Міри або ступеня; вживається з прикметниками типу 大 *dà* “великий”, 高 *gāo* “високий”, 重 *zhòng* “важкий” тощо [732, p. 902]:

你的屋子有多大?

Nǐ de wūzi yǒu duō dà?

Наскільки велика твоя кімната?

这个包裹有两公斤重。

Zhè gè bāoguǒ yǒu liǎng gōngjīn zhòng.

Ця посилка важить два кілограми.

5. Порівняння; часто з займенниками типу 那么 *nàme*, 那样 *nàyàng* тощо [796, 頁 139]:

这里最热的日子有我们家乡那么热。

Zhèlǐ zuì rè de rìzi yǒu wǒmen jiāxiāng nàme rè.

У найжаркішу пору року тут погода така ж спекотна, як у нас на батьківщині.

6. Часткової репрезентативності; предмет, позначений іменником, береться не цілком, а лише в якійсь частині [744, 頁 158]:

有人性子急, 有人性子慢。

Yǒu rén xìngzi jí, yǒu rén xìngzi màn.

У одних [людей] характер гарячий, у інших – повільний.

四个孩子里头有两个已经进了中学了。

Sì gè hái zǐ lǐ tóu yǒu liǎng gè yǐ jīng jìn le zhōng xué le.

[У них] із чотирьох дітей двоє вже вчать в середній школі.

7. Копуляції; вживається як зв'язка перед односкладовими прикметниками, які виконують функцію присудка, в разі інверсії присудка по відношенню до підмета (таке вживання більш властиве вєньяню і стилізації під нього; у давньокитайській мові дієслово 有 *yǒu* могло виступати позитивною зв'язкою-замінником заперечного умовного способу [118, с. 64]):

桃之夭夭，有贵其实。

Táo zhī yāo yāo, yǒu bēn qí shí.

Ніжно-прекрасний персик, рясні його плоди.

有萋有且，敦琢其旅。

Yǒu qī yǒu jǔ, dūn zuó qí lǚ.

І численна й така підтягнута свита його, подібна яшмі гранованій.

8. Підкресленої ввічливості чи шанобливості; ставиться перед певним рядом дієслів у ввічливій мові для підкреслення особливо чемного тону репліки [557, р. 66–68]: 有劳 *Yǒu láo* “Я дозволив собі потурбувати Вас; вибачте, що турбую”, 有偏! *Yǒu piān!* “Мав невігластво скуштувати [без Вас!]”, 有请， 有请! *Yǒu qǐng, yǒu qǐng!* “Будь ласка, прошу Вас!”.

Словосполучення 没有 *méi yǒu* (або просто 没 *méi*) використовується також як заперечення для речень, що містять опис вчиненої дії (тобто, фактично, не вчиненої дії) або досвіду, набутого внаслідок вчинення дії (тобто, фактично, відсутність такого досвіду). У таких реченнях видо-часовий показник 了 *le* опускається, але показник 过 *guo* зберігається [729, р. 266]:

他没(有)去北京。

Tā méi (yǒu) qù Běijīng.

Він не їздив у Пекін.

他没(有)去过北京。

Tā méi (yǒu) qù guo Běijīng.

Він ніколи не був у Пекіні.

Питальні речення цього типу також будуються за допомогою словосполучення 没有 *méi yǒu* (в цьому випадку 有 *yǒu* обов'язково зберігається), яке виноситься в самий кінець речення і функціонує як додатковий член. Видо-часові показники 了 *le* і 过 *guo* не опускаються [729, р. 266]:

他去了北京没有?

Tā qù le Běijīng méi yǒu?

Він їздив у Пекін?

他去过北京没有?

Tā qù guo Běijīng méi yǒu?

Він бував у Пекіні?

6.8.2.5.2. Дієслова-зв'язки у веньяні

Відмітною рисою дієслів-зв'язок як таких у веньяні є здатність займати в реченні не одну, а дві позиції (хоча це відноситься до різних зв'язок).

У класичному веньяні відсутня найпоширеніша в путунхуа зв'язка 是 *shì*; ця морфема використовується в значенні вказівного займенника. Однак, як уже неодноразово зазначалося раніше, пізній веньянь увібрав у себе велику кількість елементів розмовної мови, аж до появи деяких перехідних форм, тобто текстів, написаних на суміші веньяню та розмовної мови. Розберемо такий приклад із творів Лю Е (刘鹗 *Liú È*, 1857–1909):

等我所會是何。

Děng wǒ suǒ huì shì hé.

Що може на мене чекати?

Морфема 是 *shì* поєднується з модальним дієсловом 會 *huì* “могти” (яке саме по собі не дуже характерне для веньяню), і це сполучення висловлює значення “може бути”. Уже в середньовіччі починають відзначатися випадки переосмислення 是 *shì* і використання цього слова в ролі зв'язки [68, с. 201] саме внаслідок подібного вживання з модальними дієсловами – 會是何 *huì shì hé* може трактуватися і як “Може це [виявитися] чим?”, і як “Може бути чим?”. Логіка і механізми такого переосмислення зрозумілі й очевидні, однак-бо тексти, які містять велику кількість цих форм, складно віднести до “чистого” веньяню.

У стверджувальних реченнях веньяню з іменним присудком наявність зв'язки (на відміну від путунхуа) не обов'язкова, а в заперечних реченнях обов'язкова зв'язка 非 *fēi* [354, с. 121]. Типовими для класичного веньяню є такі зв'язки [471, р. 16–22]:

- 也 *yě*; єдина зв'язка, що займає місце в кінці речення (як певний аналог крапки в українській мові) [264, с. 249], і єдина ж зв'язка, яка в заперечних реченнях не замінюється на 非 *fēi*, а вживається разом з останньою; часто підмет у ствердній структурі з 也 *yě* додатково оформляється службовим словом 者 *zhě* [184, с. 132], внаслідок чого деякі дослідники вважають 也 *yě* не самостійною зв'язкою, а заключним елементом зв'язкової структури з відтінком модальності (“адже, ж; суть”) [631, р. 21–54]:

仁者人也。

Rén zhě rén yě.

Гуманність – це людяність.

鯨非魚也。

Jīng fēi yú yě.

Кит – не риба.

五德，溫良恭儉讓也。

Wǔ dé, wēn liáng gōng jiǎn ràng yě.

П'ять [конфуціанських] чеснот – це помірність, доброта, коректність, стриманість і скромність.

Зазвичай 者 *zhě* відсутнє, якщо речення містить іменний комплекс із 所 *suǒ*, який оформляє об'єкт дії дієслова [951, 頁 116]:

叟之所知也。
Sǒu zhī suǒ zhī yě.

[Це] те, що Ви знаєте.

Зв'язкова конструкція веньяню 者……也 *zhě...yě* типологічно аналогічна відповідним синтаксичним структурам японської (は……です) і корейської (은/는……이다) мов, однак говорити про їх етимологічну спорідненість неможливо внаслідок належності китайської і японської/корейської мов до різних мовних сімей, а для ствердження факту запозичення цієї конструкції з однієї мови в іншу (або її формування в одній мові під впливом іншої) немає прямих і однозначних доказів [458, S. 135].

У **питальних реченнях** класичного веньяню після 也 *yě* вживається частка 乎 *hū*, проте в пізніших текстах домінують форми злиття цих двох морфем в одну: 與 *yǔ* (переважає в “Лунь Юй” і “Менцзи”) або 耶/邪 *yé* (в інших текстах періоду Воюючих царств) [720, р. 263]. Частка 夫 *fū* “хіба...?” після 也 *yě* вживається без обмежень і стягнень.

Видо-часовий маркер 矣 *yǐ* безпосередньо після 也 *yě* не вживається, але може зустрічатися сполучення 也已矣 *yě yǐ yǐ* (розширена форма від 也已 *yě yǐ*) [949, 頁 162]. В цілому опозиція перфектності/неперфектності, можна вважати, семантично включена у значення самої морфемі 也 *yě* і проявляється залежно від вимог певного контексту, тобто на рівні прагматики [641, S. 179].

Виходячи з синтаксичної позиції 也 *yě*, а також беручи до уваги її часте функціонування в ролі складової частини рамкової конструкції присудковості, багато дослідників вважають її не зв'язкою як такою, а т.зв. заключною предикативною часткою. Саме виходячи з такого її трактування робиться традиційний висновок про необов'язковість зв'язки в іменному присудку веньяню [592, р. 242].

- 乃 *nǎi* і 即 *jí* (остання в класичних текстах зустрічається рідше) займають місце перед іменним компонентом складеного іменного присудка, мають емпатичний відтінок і є синонімами сполучення 就是 *jiù shì* в путунхуа; на українську мову вони найчастіше перекладаються “саме [це] і є...” [184, с. 133]:

社會即學校。

Shèhuì jí xuéxiào.

[Саме] суспільство [і є] школа.

此乃大聖。

Cǐ nǎi dàshèng.

Він [саме і є] великий мудрець (а не хтось інший).

- 爲 *wéi* походить від омонімічного дієслова зі значенням “робити”; у давньокитайській мові в кінці речення з 爲 *wéi* ставилася додаткова зв'язка 也 *yě*, в класичному веньяні 爲 *wéi* вживається самостійно перед іменним компонентом складеного іменного присудка [489, S. 269]; при цьому в ролі присудка може виступати не тільки іменник або займенник, а й прикметник, а сама зв'язка несе на собі додатковий відтінок значення “ставати”, “робитися” або ж відтінок ситуативності, нестабільності стану (“[тимчасово] виступати в ролі чогось/когось”) [104, с. 205]:

冬水爲冰。

Dōng shuǐ wéi bīng.

Взимку вода стає льодом.

老為主藏僧。

Lǎo wèi zhǔcáng sēng.

Старий є/ став хранителем канонів.

- 曰 *yuē* ставиться перед іменним компонентом складеного іменного присудка, який зазвичай (але не завжди) виражений цілим реченням; 曰 *yuē* функціонує у ролі т.зв. семантизованої зв'язки, тобто зберігає своє початкове значення “сказати”; українською мовою, залежно від контексту, вона перекладається або як “сказав(ла), говорив(ла)”, вводячи пряму мову, або як “називається, зветься” [370, р. 66]:

王曰：騁而左右，何也。

Wáng yuē: Chǒng ér zuǒ yòu, hé yě.

Князь сказав: “[Воєвода ворожого війська] скаче наліво і направо. Що б це означало?”.

國無九年之蓄曰不足，無六年之蓄曰急。

Guó wú jiǔ nián zhī xù yuē bù zú, wú liù nián zhī xù yuē jí.

Якщо в державі немає запасів на дев'ять років – це називається нестачею; якщо ж немає запасів на шість років – це називається кризою.

- 唯 (також 惟、佳、維) *wéi*, висхідна до протокитайського префікса **t-* [568, р. 91] і, отже, не пов'язана етимологічно з 爲 *wéi*, широко вживалася у давньокитайській мові в позиції перед іменним компонентом складеного іменного присудка; в класичному веньяні вона може вживатися разом зі зв'язкою 也 *yě* в кінці речення або без неї, однак при цьому вся конструкція цілком трактується як емпатична інверсія, а 唯 *wéi* вважається модальною часткою зі значенням “тільки” [164, с. 51–52]; заперечення 非 *fēi* швидше за все етимологічно походить від стягнення 不唯 *bù wéi* [823, 页 79]:

方今唯秦雄天下。

Fāngjīn wéi Qín xióng Tiānxià.

У даний час одне лише царство Цін найсильніше у Піднебесній.

6.8.2.6. Дієслова-прийменники / 前置动词 *qiánzhì dòngcí*

Дієслова-прийменники – особливий тип багатозначних морфем китайської мови. Їхня багатозначність полягає в тому, що в одному значенні вони функціонують як повнозначні дієслова, а в другому – виконують функцію прийменників [81, с. 124]. Власне кажучи, в традиційному китаєзнавстві дані морфемати часто і розглядаються двояко – як дієслова і як омонімічні їм прийменники. Проте слід сказати, що дані два значення подібних морфем дуже тісно взаємопов'язані, семантично невіддільні одна від одної, а іноді й не піддаються однозначному визначенню і розмежуванню (тобто в ряді випадків неможливо з упевненістю стверджувати, що це слово функціонує в даному висловлюванні строго як прийменник чи як дієслово [901, 页 188–190]). З етимологічної точки зору прийменникове значення таких слів дістало походження з дієслівного в процесі історичного розвитку китайської мови [39, с. 120–125].

Основною функцією дієслів-прийменників є оформлення непрямого прийменникового додатка [219, с. 143] або обставин різноманітного характеру [933, 页 23–24]. Із певними застереженнями можна стверджувати, що ряд дієслів-прийменників

висловлюють ті самі значення, які в українській мові передаються відповідними непрямыми відмінками [108, с. 40–42]. Решта дієслів-прийменників перекладаються на українську мову частково чи повністю синонімічними українськими прийменниками або дієслівно-прийменниковими словосполученнями.

Сам граматичний клас дієслів-прийменників виділяється тільки в путунхуа. У веньяні більшість нижчеперелічених морфем хоча й існують, проте навіть в разі виконання ними аналогічної синтаксичної ролі (що саме по собі для веньяню вважається оказіоналізмом) вони позиційно завжди сприймаються як повнозначні дієслова, нехай і в нетиповій для себе функції введення додатка чи обставини [953, 页 154], оскільки процес їх граматикалізації в текстах на веньяні не завершився до кінця, а отже, однозначне виділення певної групи дієслів у якийсь окремий клас дієслів-прийменників у рамках веньяню неможливе [397, р. 99–100].

Дієслів-прийменників у путунхуа безліч. Найпоширеніші з них наведені нижче в табл. 3.

Таблиця 3

Найпоширеніші дієслова-прийменники путунхуа
[311, с. 155–160; 722, S. 144–149]

Дієслово-прийменник	Значення		Приклади
	дієслівне	прийменникове	
按 <i>àn</i>	“спиратися на щось, ґрунтуватися на чомусь”	“за..., на основі..., згідно з...”	按我的意思来讲。 <i>Àn wǒ de yìsī lái jiǎng.</i> З моєї точки зору. 我们应当按制度办事。 <i>Wǒmen yīngdāng àn zhìdù bànnshì.</i> Ми повинні чинити згідно з/за правилами.
把 <i>bǎ</i>	“взяти; тримати в руці”	за його допомогою прями́й до́да́ток вино́ситься перед дієслівним присудком	把窗户打开。 <i>Bǎ chuānghu dǎkāi.</i> Відкрити вікно. 你把钱带来了吗? <i>Nǐ bǎ qián dàilái le ma?</i> Ти гроші приніс?
被 <i>bèi</i>	“піддаватися чомусь, відчувати вплив чогось/когось”	служує для утворення форми пасиву, оформляючи суб’єкт дії перед присудком	他被选作总统。 <i>Tā bèi xuǎnzuo zǒngtǒng.</i> Його вибрали президентом. 我们都被这部电影感动了。 <i>Wǒmen dōu bèi zhè bù diànyǐng gǎndòng le.</i> Ми всі зворушені цим фільмом.
比 <i>bǐ</i>	“порівнювати, зіставляти”	“порівняно з..., ніж...”	今天比昨天热。 <i>Jīntiān bǐ zuótiān rè.</i> Сьогодні спекотніше, ніж учора.
朝 <i>cháo</i>	“бути поверненим, зверненим до чогось/когось”	“до..., обличчям до..., у напрямку до...”	窗朝南。 <i>Chuāng cháo nán.</i> Вікна виходять на південь.

Дієслово- прийменник	Значення		Приклади
	дієслівне	прийменникове	
	"стояти обличчям до чогось/когось, виходити кудись"		面朝观众。 <i>Miàn cháo guānzhòng.</i> Обличчям до глядачів.
从 <i>cóng</i>	"слідувати за чимось/кимось, іти вслід за чимось/кимось"	"слідуючи з..., виходячи з..., проходячи через...; з, із, від; через; починаючи з..."	从这里。 <i>Cóng zhèlǐ.</i> Звідси. 从后门进来。 <i>Cóng hòumén jìnlái.</i> Увійти через задні двері. 从北京到上海去。 <i>Cóng Běijīng dào Shànghǎi qù.</i> Поїхати з Пекіна в Шанхай.
打 <i>dǎ</i>	"бити, вдаряти"	"З..., із..., від..."; вказує на вихідне місце або час дії	刚打天津。 <i>Gāng dǎ Tiānjīn.</i> Щойно прибути із Тяньцзиня. 打这儿。 <i>Dǎ zhèr.</i> Звідси. 打今天算起。 <i>Dǎ jīntiān suàn qǐ.</i> Рахуючи від сьогодні.
到 <i>dào</i>	"доходити, доїжджати до чогось/когось, досягати чогось"	"до..., до..., в..."	到中国去。 <i>Dào Zhōngguó qù.</i> Поїхати в Китай/Доїхати до Китаю. 到哪里去? <i>Dào nǎlǐ qù?</i> Куди йти?
对 <i>duì</i>	"відповідати, заперечувати; ставитися до чогось/когось; повернутися до чогось/когось"	1. "до..., для..."; вводить додаток адресата 2. "по відношенню до..."	对他说。 <i>Duì tā shuō.</i> Сказати йому. 这对身体有害。 <i>Zhè duì shēntǐ yǒuhài.</i> Це шкідливо для здоров'я. 形势对我们有利。 <i>Xíngshì duì wǒmen yǒulì.</i> Обстановка для нас сприятлива. 他对学习很努力。 <i>Tā duì xuéxí hěn nǔlì.</i> Він дуже старанний у навчанні. 对这个问题我有几种看法。 <i>Duì zhè gè wèntí wǒ yǒu jǐ zhǒng kànfǎ.</i> До цього питання у мене кілька підходів.
干 <i>gān</i>	"втручатися, вторгатися"	"в..., на..."; вводить додаток місця, часу або адресата, що перекладається давальним відмінком [352, с. 83–87]	我生干乌克兰。 <i>Wǒ shēng gān Wūkèlán.</i> Я народився в Україні. 忠干人民。 <i>Zhōng gān rénmín.</i> Відданий народу.
给 <i>gěi</i>	"давати"	вводить непрямий додаток адресата	请给我拿来。 <i>Qǐng gěi wǒ nálai.</i> Принесіть мені.

Дієслово- прийменник	Значення		Приклади
	дієслівне	прийменникове	
		що перекладається давальним відмінком [219, с. 143]	给朋友说。 <i>Gěi péngyou shuō.</i> Говорити другу. 他给我们当翻译。 <i>Tā gěi wǒmen dāng fānyì.</i> Він є нашим перекладачем (для нас перекладає). 请借这本书给我看。 <i>Qǐng jiè zhè běn shū gěi wǒ kàn.</i> Прошу позичити мені цю книгу.
跟 <i>gēn</i>	“слідувати за чимось/кимось, іти слідом; супроводжувати”	1. “разом з..., вслід за...”; вводить додаток зі значенням співучасника дії 2. вводить додаток, що позначає предмет/особу, на яку дія спрямована	他跟我们后面走。 <i>Tā gēn wǒmen hòumian zǒu.</i> Він слідує за нами. 我不跟你说。 <i>Wǒ bù gēn nǐ shuō.</i> Я не розмовляю з тобою /не кажу тобі.
和 <i>hé</i>		1. вводить непрямий додаток адресата, що перекладається давальним відмінком 2. “з..., від...”; вводить додаток-джерело отрицання 3. “з...”; вводить партнера по спільній дії [987, 页 129]	我不和你说。 <i>Wǒ bù hé nǐ shuō.</i> Я не розмовляю з тобою /не кажу тобі. 我一定和你学。 <i>Wǒ yīdìng hé nǐ xué.</i> Я обов'язково повчуся у тебе. 我和他们去打球。 <i>Wǒ hé tāmen qù dǎ qiú.</i> Я йду грати з ними у м'яча.
叫 <i>jiào</i>	“називати(ся)”	показник суб'єкта в пасивних конструкціях	叫长虫把我蜇了。 <i>jiào chángchong bǎ wǒ zhē le.</i> Я був ужалений змією.
将 <i>jiāng</i>	“брати в руки, тримати в руці, нести на руках”	1. з його допомогою прямий додаток виноситься перед дієслівним присудком (аналогічно 把 <i>bǎ</i>); належить книжковому стилю 2. вказує на знаряддя дії; архаїчна функція, зустрічається у складі чен'юїв	请将这话告诉他。 <i>Qǐng jiāng zhè huà gàosu tā.</i> Передайте йому ці слова. 恩将仇报。 <i>Èn jiāng chóu bào.</i> Відплатити злом за добро.

Дієслово- прийменник	Значення		Приклади
	дієслівне	прийменникове	
接着 <i>jiēzhe</i>	“продовжувати; слідувати один за одним”	“далі, вслід за...”	事情一件接着-一件发生。 <i>Shìqíng yī jiàn jiēzhe yī jiàn fāshēng.</i> Події слідують одна за одною.
离 <i>lí</i>	“відлучатися, віддалятися, від- ходити вбік”	“відстояти від..., на відстані в...”; вводити додаток місця або часу	离北京不远。 <i>Lí Běijīng bù yuǎn.</i> Недалеко від Пекіна。 离开火车还有半小时。 <i>Lí kāi huǒchē hái yǒu bàn xiǎoshí.</i> До відходу потяга залишилось пів годи- ни.
拿 <i>ná</i>	“тримати, брати; нести”	1. вводить не- прямий додаток знаряддя, що перекладаються орудним відмін- ком [81, с. 125] 2. “вважати за..., розглядати в ролі...” 3. “в/на руках”; вводити перед присудком приєд- наний додаток, який зазвичай позначає неживий предмет	拿水洗。 <i>Ná shuǐ xǐ.</i> Мити водою。 拿话鼓励他。 <i>Ná huà gǔlì tā.</i> Надихнути його словами。 拿毛笔写汉字。 <i>Ná máobǐ xiě hànzì.</i> Писати пензлем ієрогліфи。 别拿我当小核子。 <i>Bié ná wǒ dāng xiǎo hézì.</i> Не майте мене за дитину。 拿雨伞进门来。 <i>Ná yǔsǎn jìn mén lái.</i> Ввійти у двері з парасолькою в руках.
凭 <i>píng</i>	“покладатися на щось/когось, спо- діватися на щось/ когось; ґрунтува- тися на чомусь”	“на підставі...”	你凭什么得出这个结论? <i>Nǐ píng shénme déchū zhè gè jiélùn?</i> На підставі чого ви дійшли цього ви- сновку?
让 <i>ràng</i>	“поступатися; до- пускати; переда- вати”	слугувати для утворення форми пасиву, оформля- ючи суб’єкт дії перед присудком	树让狂风吹倒。 <i>Shù ràng kuángfēng chuīdǎo le.</i> Дерево повалене ураганом。 他让狗咬了。 <i>Tā ràng gǒu yǎo le.</i> Він був укушений собакою.
替 <i>tì</i>	“заміняти, під- міняти”	“замість...; за..., для...”	别替我担心。 <i>Bié tì wǒ dānxīn.</i> Не турбуйтеся за мене。 我替他去。 <i>Wǒ tì tā qù.</i> Я сходжу замість нього.
往 <i>wǎng</i>	“прагнути, спря- мовуватися до чогось/когось”	“до..., до..., в..., на...”; вказує на напрямок руху	往北走。 <i>Wǎng běi zǒu.</i> Йти на північ.

Дієслово- прийменник	Значення		Приклади
	дієслівне	прийменникове	
			我往他家里走。 <i>Wǒ wǎng tā jiā lǐ zǒu.</i> Я йду до нього додому.
为 <i>wéi, wèi</i>	<i>wéi</i> : “робити, діяти, чинити”	<i>wèi</i> : 1. “для..., ради..., за...” 2. “з..., спільно з...”	为人民服务。 <i>Wéi rénmin fúwù.</i> Служити народу。 为建设共产主义而奋斗。 <i>Wèi jiànshè gòngchǎn zhǔyì ér fèndòu.</i> Боротися за побудову комунізму。 不足为外人道。 <i>Bùzú wèi wàiren dào.</i> Не варто казати стороннім.
向 <i>xiàng</i>	“повертатися обличчям, бути зверненим до чогось/когось” [752, 页 188]	“у напрямку до..., в бік...”; вказує на напрямок дії з рухом до себе або від себе	从胜利走向胜利。 <i>Cóng shènglì zǒu xiàng shènglì.</i> Йти від перемоги до перемоги。 我向你说明。 <i>Wǒ xiàng nǐ shuō.</i> Я кажу тобі。 我向哥哥借钱。 <i>Wǒ xiàng gēge jiè qián.</i> Я позичу грошей у старшого брата。 我有个问题向你请教。 <i>Wǒ yǒu gè wèntí xiàng nǐ qǐngjiào.</i> У мене є до вас питання.
依 <i>yī</i>	“притулятися, спиратися на щось/когось; погоджуватися з чимось/кимось”	“спираючись на..., на підставі..., у відповідності з...” [352, с. 89]	依情况而定。 <i>Yī qíngkuàng ér dìng.</i> Вирішимо грошей від обставин。 依我的主意, 最好不去。 <i>Yī wǒ de zhǔyì, zuì hǎo bù qù.</i> На мою думку, найкраще туди не ходити.
用 <i>yòng</i>	“вживати, використовувати, застосовувати”	вводити інструментальний додаток, що позначає знаряддя, засіб, матеріал; перекладається орудним відмінком [219, с. 147]	用铅笔写字。 <i>Yòng qiānbǐ xiězì.</i> Писати олівцем。 用 X 光检查病人。 <i>Yòng X guāng jiǎnchá bìng rén.</i> Просвітити хворого рентгеном。 用米和肉作馅子。 <i>Yòng mǐ hé ròu zuò xiànzǐ.</i> Зробити фарш із рису і м’яса.
由 <i>yóu</i>	“виходити з чогось, проходити через щось”	1. “[виходячи] з..., від..., [проходячи] крізь/через...”; вводить обставину місця, що позначає точку виходу або пункт проходження	由北京而开车。 <i>Yóu Běijīng ér kāichē.</i> Виїхати з Пекіна (потягом)。 由点到面。 <i>Yóu diǎn dào miàn.</i> Від точки – до поверхні (тобто від окремого – до загального).

Дієслово-прийменник	Значення		Приклади
	дієслівне	прийменникове	
		2. “[починаючи] від (з)..., з часу...”; вводить обставину часу, що позначає момент початку дії	由今天起。 <i>Yóu jīntiān qǐ.</i> Починаючи від сьогодні.
在 <i>zài</i>	“мешкати, проживати десь; перебувати десь”	“в..., на...”; вводить додаток місця або часу в позиції між підметом і присудком, а також перед групою підмета або присудка	我在北京住。 / 我住在北京。 <i>Wǒ zài Běijīng zhù. / Wǒ zhù zài Běijīng.</i> Я живу в Пекіні. 在大楼前头。 <i>Zài dàlóu qiántou.</i> Перед будівлею. 我在夏天去休假。 <i>Wǒ zài xiàtiān qù xiūjià.</i> Я піду у відпустку влітку.
在... ...上 <i>zài... shàng</i>		“в області..., у сфері..., у відношенні”	在理论上。 <i>Zài lǐlùn shàng.</i> У теоретичному відношенні / теоретично. 在经济上。 <i>Zài jīngjì shàng.</i> У сфері економіки.
照 <i>zhào</i>	“світити; відобразитися”	“у відповідності з..., на підставі..., згідно з...” [352, с. 89]	军官必须照条令行动。 <i>Jūnguān bìxū zhào tiáolìng xíngdòng.</i> Офіцер повинен діяти згідно з військовим статутом. 照你说。 <i>Zhào nǐ shuō.</i> У відповідності з твоїми словами.
自 <i>zì</i>	“піти від чогось / когось, відбутися через щось / когось”	“з..., із..., починаючи з...”; вводить конструкції часу або місця, які вказують на вихідну точку дії	自东徂西。 <i>Zì dōng cí xī.</i> Зі сходу на захід. 自中华人民共和国成立之日起。 <i>Zì Zhōnghuá Rénmín Gònghéguó chénglì zhī rì qǐ.</i> Починаючи з дня заснування КНР. 自北京到基辅。 <i>Zì Běijīng dào Jīfǔ.</i> Від Пекіна до Києва.

Однією з важливих проблем теорії частин мови у формоізолюючих мовах взагалі і в китайській мові зокрема є проблема належності того самого слова до різних частин мови [269, с. 221]. Ця проблема особливо яскраво проступає при розборі настільки специфічної групи слів, як дієслова-прийменники.

Деякі дієслова-прийменники у певних висловлюваннях демонструють ознаки повного переходу в розряд службових слів. У цих випадках вони не допускають морфологічного оформлення, втрачають, як правило, етимологічний тон і нерідко зазнають

фонетичних змін. Так, наприклад, дієслово-прийменник 把 *bǎ* в деяких діалектах провінції Шаньдун вимовляється як [*ma*], а в діалектах провінції Шеньсі – як [*ba*] або [*bə*], внаслідок дії регресивної асиміляції (тобто залежно від впливу голосної подальшого слова): [*ba ta*], але [*bə və*] [678, S. 99]. Семантичне поле (тобто смисловий обсяг) 把 *bǎ* в таких випадках теж розширюється, що робить можливим власне прийменникові висловлювання конструкції 他把头, 点了一点 *Tā bǎ tóu, diǎn le yīdiǎn* “Він ледь [помітно] кивнув головою” [81, с. 125–126].

Крім того, ряд дієслів-прийменників демонструє семантичне розщеплення на власне дієслово-прийменник і окреме дієслово похідного характеру (як правило, фонетично модифіковане), етимологічний і смисловий взаємозв’язок між якими, проте, усвідомлюється носіями мови. Наприклад, дієслово-прийменник 给 *gěi* і “чисте” дієслово 给 *jǐ* “давати безкоштовно, дарувати, постачати”. У діалектах Ганьсу і Шенсі розуміння такого взаємозв’язку порушене, про що свідчить той факт, що в тому самому реченні може бути вжито і 给 *jǐ* (вимовляється близько до [*gi*] в згаданих діалектах), і 给 *gěi* (给他给了 *Gěi tā jǐ le* “Дав/подарував йому”), що в путунхуа вважається стилістично помилковим [972, 页 282].

Функціонально дієслова-прийменники розпадаються на дві основні групи – ті, що виражають просторово-часові відносини, і ті, що не виражають таких. Формально різниця між ними полягає в тому, що перші можуть поєднуватися з іменниками-післяйменниками, а другі – ні [399, р. 371].

Дієслова-прийменники обох груп характеризуються також і низкою індивідуальних смислових і граматичних особливостей. Наприклад, 给 *gěi*, 被 *bèi*, 叫 *jiào* і деякі інші мають, крім власне дієслівного і прийменникового значення, також і значення (функцію) станових показників; 在 *zài*, поряд з дієслівно-прийменниковою функцією, використовується також і в ролі формального показника категорії часу – теперішнього відносного або теперішнього в сенсі моменту мовлення [81, с. 126–127].

6.8.3. Результативні дієслова / 效果动词 *xiàoguǒ dòngcí*

Результативними називаються дієслова, які позначають не тільки дію як таку, але й конкретний результат цієї дії, і складаються з 1) дієслівного компонента, що позначає саму дію, і 2) результативної морфемі (кінцевого компонента, суфікса), яка вказує на результат дії (найчастіше результативна морфема – етимологічно дієслівна або ад’єктивна) [33, с. 259–260].

Оскільки результативні морфемі китайського результативного дієслова в одному контексті можуть бути словом-членом словосполучення (тобто виступати як самостійне дієслово), а в іншому контексті функціонувати як елементи дво- і більше- складного слова (тобто виконувати функцію службової морфемі), китайські мовознавці традиційно відносять результативні дієслова до особливої категорії т.зв. роздільно-злитих слів (离合词 *líhécí*, букв.: “слова, здатні до розчленування”) [144, с. 12].

Результативні дієслова як окрема різновид дієслів існують тільки в путунхуа.

У веньяні подібного роду дієслова відсутні, а суміжні двоскладні сполучення розглядаються як окремі присудки, кожен з яких може мати власні залежні члени. Результативні дієслова путунхуа історично сходять саме до таких вільних сполучень, однак, на відміну від сучасної китайської мови, у веньяні компоненти такого присудка можуть розташовуватися дистантно, будучи розділені додатком або сполучником. Власне

кажучи, у давньокитайській мові між двома присудками результативної конструкції обов'язково ставився сурядний сполучник 而 *ér*, але вже в текстах епохи Хань (206 р. до н.е. – 220 р. н.е.) він міг опускатися [17, с. 11]:

匠人斫而斷根。

Jiàng rén zhuó ér duàn gēn.

Майстер розрубав корінь. (Два самостійних дієслова – 斫 *zhuó* “рубати, ударяти (сокирою, ножем)” і 斷 *duàn* “розрубувати (надвоє), ламати (на частини)” – розділені сполучником 而 *ér*)

Починаючи з мови III–V ст. сполучник 而 *ér* у подібних реченнях був відсутній взагалі, внаслідок чого виник т.зв. серіальний дієслівний присудок, тобто ланцюжок з'єднаних безсполучниковим зв'язком предикатів, що мають спільний додаток [71, с. 72]:

即打罐破。

Jí dǎ guǎn pò.

Тут же розбив горщик.

Число випадків контактного розташування елементів серіального дієслівного присудка різко зростає за часів династії Тан (618–907 рр. н.е.), що пов'язано з появою і поширенням двох конструкцій: конструкції винесення прямого додатка з 把 *bǎ* в препозицію (також паралельно співіснуючих аналогічних конструкцій з 將 *jiāng* і 持 *chí* [692, р. 26–27]) і пасивної конструкції з 被 *bèi* [17, с. 12]. Це, у свою чергу, і послужило основою для появи і розвитку в путунхуа результативних дієслів у сучасному їх розумінні.

Результативні дієслова в путунхуа включають до свого складу т.зв. результативні морфеми, що виконують функцію другого компонента складеного дієслова й етимологічно сходять до повнозначних дієслів або прикметників. Найпоширеніші результативні морфеми подано нижче, в табл. 4.

Таблиця 4

Результативні морфеми путунхуа [531, р. 95–100]

Результативна морфема	Дієслова
错 <i>cuò</i> “помилятися”	说错 <i>shuōcuò</i> “обмовитися” 听错 <i>tīngcuò</i> “недочути” 走错 <i>zǒucuò</i> “неправильно піти (наприклад, не туди), зробити невірний хід” 买错 <i>mǎicuò</i> “купити щось не те”
成 <i>chéng</i> “закінчуватися [успіхом], завершуватися”	写成 <i>xiěchéng</i> “написати” 完成 <i>wánchéng</i> “завершити, закінчити” 作成 <i>zuòchéng</i> “зробити, доробити”
到 <i>dào</i> “досягати; доходити”	找到 <i>zhǎodào</i> “знайти” 等到 <i>děngdào</i> “дочекатися” 买到 <i>mǎidào</i> “купити”
掉 <i>diào</i> “падати, звалюватися” (означає зникнення, знищення об'єкта дії)	忘掉 <i>wàngdiào</i> “[повністю] забути” 烧掉 <i>shāodiào</i> “спалити” 擦掉 <i>cādiào</i> “стерти”

Результативна морфема	Дієслова
懂 <i>dǒng</i> “розуміти”	听懂 <i>tīngdǒng</i> “зрозуміти на слух” 看懂 <i>kàndǒng</i> “зрозуміти читаючи”
对 <i>duì</i> “правильний, вірний”	说对 <i>shuōduì</i> “правильно / вірно сказати” 回答对 <i>huídáduì</i> “правильно / вірно відповісти” 翻译对 <i>fānyìduì</i> “правильно / вірно перекласти”
干净 <i>gānjìng</i> “чистий, охайний”	洗干净 <i>xǐgānjìng</i> “вимити дочиста” 擦干净 <i>cāgānjìng</i> “чисто витерти”
给 <i>gěi</i> “давати”	寄给他 <i>jìgěi tā</i> “відправити йому” 还给 <i>huángěi</i> “повернути комусь” 卖给 <i>màigěi</i> “продати комусь”
惯 <i>guàn</i> “звикати”	住惯 <i>zhùguàn</i> “звик жити” 吃惯 <i>chīguàn</i> “звик їсти”
好 <i>hǎo</i> “хороший” (означає досягнення позитивного результату)	作好 <i>zuòhǎo</i> “зробити [як слід]” 说好 <i>shuōhǎo</i> “домовитися” 修好 <i>xiūhǎo</i> “відремонтувати” 豫备好 <i>yùbèihǎo</i> “приготувати [як слід]”
会 <i>huì</i> “уміти”	学会 <i>xuéhuì</i> “вивчитися, навчитися” 念会 <i>niànhuì</i> “[зуміти] завчити напам’ять”
见 <i>jiàn</i> “бачити” (означає досягнення результату сприйняття органами чуття)	看见 <i>kànjiàn</i> “побачити” 听见 <i>tīngjiàn</i> “почути”
开 <i>kāi</i> “приступати, починати”	打开 <i>dǎkāi</i> “1. увімкнути; 2. відкрити” 坐开 <i>zuòkāi</i> “добре розташуватися” 笑开 <i>xiàokāi</i> “розсміятися”
了 <i>liǎo</i> “закінчувати, завершувати”	作了 <i>zuòliǎo</i> “завершити (роботу), доробити” 看了 <i>kànlǎo</i> “дочитати”
清楚 <i>qīngchu</i> “ясний, зрозумілий”	说清楚 <i>shuō qīngchu</i> “зрозуміло / чітко сказати” 写清楚 <i>xiě qīngchu</i> “зрозуміло / розбірливо написати” 解释清楚 <i>jiěshì qīngchu</i> “зрозуміло / дохідливо пояснити”
死 <i>sǐ</i> “вмирати”	累死 <i>lèisǐ</i> “до смерті втомився” 淹死 <i>yānsǐ</i> “втопитися” 打死 <i>dǎsǐ</i> “забити до смерті”
伤 <i>shāng</i> “ранити; псувати; ображати” (виражає значення “приїдатись, пересичуватися, набридати, втомлювати”)	看伤了 <i>kànshāng le</i> “надоїло дивитися” 听伤了 <i>tīngshāng le</i> “надоїло слухати”
在 <i>zài</i> “знаходитися в...”	放在 <i>fàngzài</i> “покласти в...” 写在 <i>xiězài</i> “написати в...” 忘在 <i>wàngzài</i> “забути”
着 <i>zháo</i> “досягти мети”	等着 <i>děngzháo</i> “дочекатися” 睡着 <i>shuìzháo</i> “заснути”

Результативна морфема	Дієслова
住 <i>zhù</i> “жити, проживати” (означає закріплення досягнутого результату, перехід у стійкий стан)	记住 <i>jìzhù</i> “запам’ятати” 站住 <i>zhànzhù</i> “зупинитися” 拿住 <i>názhù</i> “схопити, втримати”
走 <i>zǒu</i> “відходити”	拿走 <i>náizǒu</i> “віднести” 跑走 <i>pǎozǒu</i> “втекти”
作 <i>zuò</i> “приймати за..., вважати за...”	叫作 <i>jiàozuò</i> “назвати чимось/кимось” 看作 <i>kànzǒu</i> “розглядати як щось/когось, приймати за щось/когось”
完 <i>wán</i> “завершувати, закінчувати”	说完 <i>shuōwán</i> “договорити” 听完 <i>tīngwán</i> “дослухати” 写完 <i>xiěwán</i> “дописати”
晚 <i>wǎn</i> “пізній”	来晚 <i>láiwǎn</i> “запізнитися”
往 <i>wǎng</i> “іти, прямувати”	出往 <i>chūwǎng</i> “прямувати” 跑往 <i>pǎowǎng</i> “бігти, нестися кудись” 开往 <i>kāiwǎng</i> “відправитися, направитися”

非常抱歉，我说错了。

Fēicháng bàoqiàn, wǒ shuōcuò le.

Вибачте, будь ласка, я обмовився.

应当催促他们，不然的话，什么也不会如期作成。

Yīngdāng cuīcù tāmen, bù rán de huà, shénme yě bù huì rúqí zuòchéng.

Їх треба квапити, а то до строку нічого не буде зроблено.

你如果想找缺点的话，到处都能找到。

Nǐ rúguǒ xiǎng zhǎo quēdiǎn de huà, dào chù dōu néng zhǎodào.

Недоліки скрізь можна знайти, якщо захочеш вишукати їх.

整个村子都被敌军烧掉了。

Zhěng gè cūnzi dōu bèi dí jūn shāodiào le.

Все село було спалене ворожими військами.

你听懂汉语有困难吗？

Nǐ tīngdǒng hànyǔ yǒu kùnnán ma?

Тобі важко розуміти китайську мову на слух?

我不能在农村住惯。

Wǒ bù néng zài nóngcūn zhùguàn.

Я не можу звикнути до життя в селі.

你要出门旅行，一定要事先作好准备。

Nǐ yào chūmén lǚxíng, yīdìng yào shìxiān zuòhǎo zhǔnbèi.

[Якщо] збираєшся в подорож, [то] обов’язково потрібно добре підготуватися.

学会游泳那算不了一回事。

Xuéhuì yóuyǒng nà suànbuliǎo yīhuíshì.

Навчитися плавати – суцця дурниця.

我听见有人呼救。

Wǒ tīngjiàn yǒurén hūjiù.

Я почув, як хтось кричить про допомогу.

屋子里臭烘烘的，快打开窗子通通风吧！

Wūzi lǐ chòuhōnghōng de, kuài dǎkāi chuāng zǐ tōngtōngfēng ba!

У будинку жахливий сморід, відкрий скоріше вікно, щоб провітрити!

既然承诺了，就一定要作了。

Jìrán chéngnuò le, jiù yīdìng yào zuòliǎo.

Раз уже ти пообіцяв, то ти неодмінно повинен [це] доробити.

他陈述清楚自己的意见。

Tā chéngshù qīngchū zìjǐ de yìjiàn.

Він дохідливо виклав свою точку зору.

把你自己放在我的地位上。

Bǎ nǐ zìjǐ fàngzài wǒ de dìwèi shàng.

Постав себе на моє місце.

他躺在床上，一会儿就睡着了。

Tā tǎng zài chuángshàng, yīhuìr jiù shuìzháo le.

Він ліг на ліжко і через мить заснув.

扒手在行窃时被当场拿住。

Páshǒu zài hángqiè shí bèi dāngchǎng názhù.

Кишеньковий злодій був схоплений на гарячому.

坦白地说，是你把书拿走了？

Tǎnbái dì shuō, shì nǐ bǎ shū ná zǒu le?

Признавайся! Ти забрав книгу?

他说完亲自给我倒杯茶。

Tā shuōwán qīnzi gěi wǒ dào bēi chá.

Скінчивши говорити, він сам налив мені чай.

这列火车开往北京。

Zhè liè huǒchē kāiwǎng Běijīng.

Цей поїзд прямує до Пекіна.

Рідше зустрічається результативна морфема 得 *de* (те саме, що 到 *dào*): 听得 *tīngde* “почути”, 看得 *kànde* “побачити” [59, с. 27].

Результативні дієслова є перехідними [722, S. 33]. Більшість результативних дієслів двоскладові, але можуть бути і складнішої структури: 豫备好 *yùbèihǎo* “приготувати [як слід]”, 看明白 *kànmingbai* “зрозуміти читаючи” [310, с. 47].

Словотворчі моделі результативних дієслів у сучасній китайській мові є продуктивними і вільно утворюються в процесі мовлення. Проте зв'язок між дієслівним

компонентом і результативною морфемою дуже тісний, це утворення можна розглядати як єдину лексичну одиницю. Між дієслівним компонентом і результативною морфемою не можна вставити жодний член речення; видо-часовий суфікс 了 *le* оформляє все дієслово і ставиться після результативної морфеми [761, 页 48].

Оскільки в самій структурі результативного дієслова закладена ідея того, що дія вже відбулася, результативні дієслова часто вживаються з суфіксом 了 *le* у ствердних реченнях, а заперечною формою є 没(有) *méi(yǒu)*; відповідно, ствердно-заперечна форма питання будується з 没有 *méi yǒu* в кінці речення [312, с. 305]:

我买到了新车。

Wǒ mǎidào le xīn chē.

Я купив нову машину.

我没有买到新车。

Wǒ méi yǒu mǎidào xīn chē.

Я не купив нову машину.

新车你买到了没有？

Xīn chē nǐ mǎidào le méi yǒu?

Ти купив нову машину?

Частотність використання і сполучуваність результативних морфем у китайській мові неоднакова. Згідно з дослідженнями, на першому місці за морфологічною валентністю (тобто здатністю поєднуватися з найбільшою кількістю смислових дієслівних компонентів) стоїть 得了 *de liǎo* / 不了 *bù liǎo*, потім 完 *wán*, 成 *chéng*, 好 *hǎo* та ін.; найменшою валентністю наділені 错 *cuò*, 对 *duì* і 明白 *míngbai* [18, с. 61–64]. Що ж стосується частотності вживання на одиницю тексту (усного або писемного), то найчастіше зустрічається 到 *dào*, потім 见 *jiàn*, 住 *zhù*, 成 *chéng*, 完 *wán* та ін., а найрідше – 掉 *diào*, 了 *liǎo* і 走 *zǒu* [18, с. 65–67].

Примітно, що найбільшу валентність набувають ті з результативних морфем, що найбільшою мірою зазнали граматикалізації (яка в китайській мові відбувається нерівномірно і в різному ступені зачіпає дієслова різних груп, у першу чергу виходячи з їх перехідності або неперехідності [481, р. 278–292]) і втратили найзначнішу частину своєї вихідної семантики. Це пояснюється тим, що велика абстрактність, семантична бідність, полегшуючи сполучуваність, призводять до того, що граматичні значення, які виражаються такими елементами (беручи до уваги тенденцію граматичних значень до обов'язковості), виявляються сумісними з дуже широким колом інших значень [126, с. 142]. Однак між морфологічною валентністю і частотністю не існує безпосереднього причинно-наслідкового зв'язку. Іншими словами, факт того, що певна морфема поєднується з найбільшою кількістю дієслівних елементів, сам по собі не означає, що ця морфема зустрічатиметься частіше за інші. Проте ці дві групи результативних морфем – найбільш полівалентні і найчастіше вживані – можуть все-таки частково співпадати.

6.8.3.1. Додаток при результативних дієсловах

Прямий додаток при результативних дієсловах займає місце після присудка [868, 页 54–55]:

我听见了他的话。

Wǒ tīngjiàn le tā de huà.
Я почув те, що він каже.

她挂好了画儿。
Tā guàhǎo le huà.
Вона повісила картину.

Результативне дієслово з морфемою 给 *gěi* приймає тільки непрямий додаток: 送给他 *Sònggěi tā* “Подарувати йому”, 寄给他 *Jìgěi tā* “Відправити йому”.

Результативне дієслово з морфемою 在 *zài* приймає після себе тільки обставину місця: 住在上海 *Zhùzài Shànghǎi* “Жити в Шанхаї”.

Результативне дієслово з морфемою 住 *zhù* або приймає після себе прямий додаток, або вживається без додатка, а обставина місця виноситься вперед: 记住他说的话 *Jìzhù tā shuō de huà* “Запам’ятати його слова”, 在工厂门口前边停住 *Zài gōngchǎng ménkǒu qiánbian tíngzhù* “Зупинитись біля воріт заводу”.

Результативне дієслово з морфемою 到 *dào* може приймати після себе:

- прямий додаток: 买到一件衬衫 *Mǎidào yī jiàn chènshān* “Купити одну сорочку”;
- обставину місця: 来到电影院 *Láidào diànyǐngyuàn* “Прийти в кінотеатр”;
- обставину часу: 看到十二点 *Kàndào shí èr diǎn* “Додивитися / дочитати до 12-ї години” [710, р. 235–236].

За наявності в реченні прямого додатка та обставини часу дієслово-присудок дублюється, причому у функції 1-го присудка вживається дієслово без результативної морфеми, але в 2-му присудку результативна морфема обов’язково присутня. У подібних випадках прямий додаток іде після 1-го присудка, а обставина часу – після 2-го [933, 頁 194]:

我看书看到早上。
Wǒ kàn shū kàndào zǎoshang.
Я читав книгу до ранку.

6.8.3.2. Результативна морфема 好 *hǎo*

Основне значення результативної морфеми 好 *hǎo* – вказівка на те, що дія відбувається як годиться, досягає позитивного, сприятливого результату [698, р. 151]:

语言这东西不是随便可以学好的，非下苦功不可。
Yǔyán zhè dōngxī bù shì suíbiàn kěyǐ xuéhǎo de, fēi xià kǔgōng bù kě.
Мова – така штука, просто так її [добре] вивчити, не докладаючи великих зусиль, не можна.

把仪器安放好。
Bǎ yíqì ān fànghǎo.

Покладіть прибори на призначені для них місця.

Інколи результативна морфема 好 *hǎo* може вказувати на завершеність, dokonаність дії:

我所订的东西已做好了没有?
Wǒ suǒ dìng de dōngxī yǐ zuòhǎo le méi yǒu?
Чи готове моє замовлення? [310, с. 48–49]

6.8.3.3. Результативна морфема 了 *liǎo*

Особливе місце серед результативних морфем займає 了 *liǎo*, що вживається в сполученні з інфіксами 得 *de* і 不 *bu* і разом з ними означає відповідно можливість або неможливість виконання дії [183, с. 75].

Словосполучення з 得了 *de liǎo* і 不了 *bu liǎo* за своїм значенням синонімічні модальним дієсловом 能/可以 *néng/kěyǐ* і 不能/不可以 *bù néng/bù kěyǐ*. У реченнях, в яких присудок виражений цими словосполученнями, на першому місці стоїть додаток, а підмет з присудком слідує після нього (присудок, таким чином, виявляється в самому кінці речення) [844, 頁 99]:

这种工作我作得了。

Zhè zhǒng gōngzuò wǒ zuòde liǎo.

Я зможу виконати таку роботу.

一瓶葡萄酒我一个人喝不了。

Yī píng pútáojiǔ wǒ yī gè rén hēbuliǎo.

Я один не вип'ю пляшку вина.

甚至这样小字我看得了。

Shènzhì zhèyàng xiǎozì wǒ kàndeliǎo.

Я можу прочитати навіть такий дрібний шрифт.

这两个句子我翻译不了。

Zhè liǎng gè jùzi wǒ fānyibuliǎo.

Ці два речення я не зможу перекласти.

6.8.3.4. Дієслова 来得及 *láidejí* і 来不及 *láibují*

来得及 *láidejí* “встигнути” і 来不及 *láibují* “не встигнути” – результативні дієслова особливого типу, які існують в мові тільки у формі з інфіксами 得 *de* і 不 *bu* [183, с. 75–76]:

虽然数学的测验很难，我来得及做所有五个练习。

Suīrán shùxué de cèyàn hěn nán, wǒ láidejí zuò suǒyǒu wǔ gè liànxí.

Хоча контрольна робота з математики була дуже складна, я встиг зробити всі п'ять вправ.

来得及，用不着急急忙忙，又不是去救火！

Láidejí, yòng bù zháo jí jí máng máng, yòu bù shì qù jiùhuǒ!

Встигну, не варто так поспішати, не на пожежу!

如果你来不及，那我就更不用说了。

Rúguǒ nǐ láibují, nà wǒ jiù gèng bù yòng shuō le.

Якщо ви не встигнете, то я й поготів.

赶头班车恐怕来不及了。

Gǎn tóubānchē kǒngpà láibují le.

Боюся, ми [вже] не встигнемо на перший автобус.

На особливу увагу заслуговують заперечні речення. Оскільки дієслово 来不及 *láibují* містить в собі заперечення 不 *bù*, яке зазвичай не сполучається з результативними

конструкціями (за винятком підрядних речень зі значенням умови) [18, с. 26] в силу співвіднесення останніх з планом минулого часу, він може бути вжитий тільки в теперішньому або майбутньому часі. Якщо ж потрібно передати це значення в минулому часі (тобто “не встиг”), то вживається дієслово 来得及 *láidejí* з запереченням 没(有) *méi (yǒu)* [312, с. 308]:

老师，对不起，我没来得及作家庭作业。

Lǎoshī, duìbùqǐ, wǒ méi láidejí zuò jiātíng zuòyè.

Учителю, вибачте, я не встиг зробити домашнє завдання.

不巧没有来得及告诉她我多么爱她。(戴厚英)

Bùqiǎo méi yǒu láidejí gàosù tā wǒ duōme ài tā. (Dài Hòuyīng)

На жаль, я не встиг сказати їй, як сильно я її люблю. (Дай Хоуїн)

[722, S. 163]

6.8.3.5. Додатковий член зі значенням можливості

Крім службового слова 得 *de*, яке вживається перед додатком результату, в путунхуа функціонує службова морфема 得 *de* зі значенням можливості дії. Цю морфему прийнято називати інфіксом, позаяк вона вклинюється між двома складовими частинами результативного дієслова [736, р. 261]. Наприклад, 听得懂 *tīngdedǒng*, 作得完 *zuòdewán*, 回得来 *huídelái* мають приблизно те саме значення, що й 听能懂 *tīng néng dǒng*, 作能完 *zuò néng wán*, 回能来 *huí néng lái*, тобто “можна зрозуміти на слух”, “можна доробити”, “можна повернутися”. Заперечна форма утворюється шляхом заміни інфікса 得 *de* на інфікс 不 *bu*: 听不懂 *tīngbudǒng* “не в стані зрозуміти на слух”, 作不完 *zuòbùwán* “не зможу доробити”, 回不来 *huíbùlái* “не зможу повернутися” [656, р. 119–120]:

今天的练习不多，晚上我做得完。

Jīntiān de liànxí bù duō, wǎnshàng wǒ zuòdewán.

На сьогодні задано небагато вправ, увечері я все зможу зробити (до кінця).

一天我记不住五十个汉字。

Yītiān wǒ jìbùzhù wǔ shí gè hànzi.

Я не можу запам’ятати 50 ієрогліфів за день.

他刚进城，吃饭以前回不来。

Tā gāng jìn chéng, chīfàn yǐqián huíbùlái.

Він поїхав до міста зовсім недавно і до обіду не зможе повернутися.

两天我作得完这个工作。

Liǎng tiān wǒ zuòdewán zhè gè gōngzuò.

За два дні я зможу закінчити цю роботу.

Дієслова, що вказують напрямок дії, також можуть приймати перед собою інфікси 得 *de* і 不 *bu* (ставляться між смисловим дієсловом і модифікатором), виражаючи при цьому модальне значення можливості/неможливості вчинення дії [868, 页 58]:

这间屋子里放不下六张桌子。

Zhè jiān wūzi lǐ fàngbùxia liù zhāng zhuōzi.

У цій кімнаті неможливо розмістити шість столів.

这个句子很难，我翻译不出来。

Zhè gè jùzi hěn nán, wǒ fānyìbuchūlai.

Це речення дуже важке, я не зможу його перекласти.

Сполучення результативної морфеми з інфіксом у сучасній китайській мові прийнято називати додатковим членом можливості. Із синтаксичної точки зору весь дієслівний комплекс з інфіксом можна розглядати як одне слово – дієслово, яке зазвичай займає в реченні позицію присудка. Додаток (об'єкт дії) ставиться після всього тричленного дієслова, однак за наявності розгорнутого означення до додатка, останній виноситься на початок речення перед підметом [933, 页 191]:

寄到上海的航空包裹明天收得到吗?

Jìdào Shànghǎi de hángkōng bāoguǒ míngtiān shōudedào ma?

Посилка авіапоштою в Шанхай може дійти (бути отримана) завтра?

Ствердно-заперечна форма питання утворюється постановкою поряд двох форм додаткового члена можливості – з інфіксом 得 *de*, а потім з інфіксом 不 *bu* [633, p. 179]:

黑板上的字，你们看得见看不见?

Hēibǎn shàng de zì, nǐmen kàndéjiàn kànbujiàn?

Вам видно ієрогліфи на дошці?

我说的话，你听得清楚听不清楚?

Wǒ shuō de huà, nǐ tīngdeqīngchū tīngbuqīngchū?

Ти добре мене чуєш (букв.: те, що я кажу)?

Інфікс 得 *de* в таких випадках може бути й відсутній, а інфікс 不 *bu* обов'язковий:

中文报你看得懂看不懂?

Zhōngwén bào nǐ kàndǒng kànbudǒng?

Ти можеш читати китайські газети? [310, с. 52–55]

Інколи додатковий член можливості і модальні дієслова 能 *néng* / 可以 *kěyǐ* можуть вживатися в рамках того самого речення [893, 页 136]:

星期二以前我可以看得完这本小说。

Xīngqī'èr yǐqián wǒ kěyǐ kàndewán zhè běn xiǎoshuō.

До вівторка я зможу прочитати цей роман.

На відміну від заперечних форм модальних дієслів 不能 *bù néng* або 不可以 *bù kěyǐ*, заперечна форма додаткового члена можливості не несе значення того, що дія повинна бути припинена або заборонена [183, с. 76]:

你不能/不可以进去。 <i>Nǐ bù néng/bù kěyǐ jìnqu.</i>	你进不去。 <i>Nǐ jìnbuqù.</i>
Ти не можеш увійти/ тобі не можна входити.	Ти не зможеш увійти.
Заборона на дію з огляду на суб'єктивні чи об'єктивні обставини.	Відсутність фізичної можливості, наприклад, з причини того, що двері закриті, а ключа немає.

Деякі заперечні форми додаткового члена можливості граматикалізувалися і перетворились у сучасній мові на повноцінні сполучники, які вказують на контрфактичну (нездійснену або нездійсненну) умову: 要不是 *yàobùshì* “якби не; без”, 假设不(是) *jiǎshè bù (shì)* “якби не” для вказівки на контрфактичну умову [146, с. 120–121].

Через використання службового слова 得 *de* речення з додатковим членом можливості можна легко переплутати з реченнями ступеня. Порівняйте:

他写字写得好。

Tā xiě zì xiě de hǎo.

Він пише ієрогліфи добре. (ступінь)

他写得好字。

Tā xiědehǎo zì.

Він може добре писати ієрогліфи. (можливість)

Відрізнити такі речення одне від одного можна за кількома формальними критеріями [461, р. 202–207]:

□ можливість постановки прислівників:

- у реченнях ступеня можлива постановка прислівників:

他写字写得很好

Tā xiě zì xiě de hěn hǎo

“Він пише ієрогліфи дуже добре” (最好 *zuì hǎo* “краще всіх” тощо);

- у реченнях з додатковим членом можливості постановка прислівників неможлива;

□ структура заперечення:

- в реченнях ступеня:

他写字写得不好。

Tā xiě zì xiě de bù hǎo.

Він пише ієрогліфи не добре. (заперечується ознака: “як пише?”)

- в реченнях з додатковим членом можливості:

他写不好字。

Tā xiěbuhǎo zì.

Він не може добре писати ієрогліфи. (заперечується дія: “не може робити що?”)

□ структура запитання:

- в реченнях ступеня:

他写字写好不好?

Tā xiě zì xiě de bù hǎo?

Він добре пише ієрогліфи? (питання про якість виконання дії)

- в реченнях з додатковим членом можливості:

他写得好写不好字?

Tā xiědehǎo xiěbuhǎo zì?

Він може/в змозі добре писати ієрогліфи? (питання про здатність до дії)

6.8.3.6. У деяких академічних дослідженнях китайської мови речення з результативними дієсловами в путунхуа трактуються, за аналогією з веньянем, як речення з серіальним дієслівним присудком [978, 页 495], тобто результативне дієслово розглядається

не як єдине слово, а як сукупність двох самостійних дієслів. Як уже говорилося раніше, такий підхід пояснюється тим, що історично результативні дієслова розвинулися з давньокитайських конструкцій, які складаються з двох дієслів, що поєднуються сполучником 而 *ér* [18, с. 34]. Нам видається, що, хоча компоненти результативного дієслова в основному продовжують зберігати свої семантичні зв'язки, такі слова слід розглядати як єдине двоскладове дієслово, аналогічне “простому” дієслову, і, отже, як один член речення, що прийнято і обґрунтовано в ряді джерел [847, 页 335].

6.8.4. Дієслова давання і віднімання / 给取动词 *gěiqǔ dòngcí*

У путунхуа і у веньяні існує деяка кількість дієслів (які в основному співпадають за формою і за значенням), що вимагають одночасно двох неформованих додатків: непрямого (назви особи) і прямого (назви предмета або речовини); при цьому прямий додаток слідує за непрямим [119, с. 196]. Більшість цих дієслів позначає різні відтінки понять “давати (комусь щось)” і “брати (у когось щось)”, тому їх називають дієсловами давання і віднімання (або дативними дієсловами). Сюда відносяться дієслова типу 给 *gěi* “давати”, 给予 *gěiyǔ*/кн. *jǐyǔ* “давати, надавати”, 送 *sòng*, 赠 *zèng* “дарувати; відправляти”, 还 *huán* “повертати”, 缴 *jiǎo* “заплатити”, 借 *jiè* “позичати”, 租 *zū* “орендувати”, 夺 *duó* “віднімати, присвоювати”, 夺取 *duóqǔ* “віднімати”, 偷 *tōu* “вкрасти”, 赐以 *cìyǐ* “дарувати”, 授予 *shòuyǔ* “передати, вручити”, 卖 *mài*, 出售 *chūshòu* “продавати”, 付 *fù*, 付出 *fùchū* “виплачувати”, 拿 *ná*, 取 *qǔ* “брати”, 接收 *jiēshōu*, 收 *shōu* “брати, отримувати”, 退 *tuì* “повертати, віддавати назад”, 奖 *jiǎng* “нагороджувати”, 赏 *shǎng* “підносити, дарувати, удостоювати”, 打 *dǎ* “витягувати, виймати”, а також їх синоніми та похідні. Дієслово 给予 *gěiyǔ*/кн. *jǐyǔ* частіше вживається з абстрактним прямим додатком типу 影响 *yǐngxiǎng* “вплив”, 印象 *yìnxiàng* “враження”, 力量 *lìliang* “вплив, дія, ефект”, 帮助 *bāngzhù* “допомога”, 支持 *zhīchí* “підтримка”, 安慰 *ānwèi* “втіха”, 勇气 *yǒngqì* “відвага, мужність”, 教育 *jiàoyù* “освіта”, 鼓励 *gǔlì* “надихання, підбадьорення; заохочення” [729, р. 94] тощо.

До дієслів зі значенням “брати” примикає кілька дієслів, що означають “бути винним, заборгувати” 该 *gāi*, 逋 *bū*, 欠 *qiàn* тощо.

До цієї ж групи належить невелика кількість дієслів з більш абстрактним значенням, як 教 *jiào* “вчити, викладати”, 要求 *yāoqiú*, 要 *yāo* “вимагати (у когось або з когось)”, 问 *wèn* “питати”, 告诉 *gàosu* “сказати, повідомити”, 报道 *bàodào* “сповістити, повідомити”, 劝 *quàn* “переконувати, умовляти”, 介绍 *jièshào* “рекомендувати, знайомити, представляти”, 求 *qiú* “звертатися по допомогу; просити, благати”, 称呼 *chēnghu* “називати, величати, іменувати”, 骂 *mà* “лаяти, сварити”, 批评 *pīpíng* “критикувати”, 请教 *qǐngjiào* “радитися, консультуватися”, 通知 *tōngzhī* “повідомляти, інформувати”, 嘱咐 *zhǔfù* “доручити, довірити”, 答应 *dāying* “обіцяти”, 回答 *huídá* “відповідати”, 埋怨 *mányuàn*, 抱怨 *bàoyuàn* “скаржитися”, 表扬 *biǎoyáng* “заохочувати, визнавати заслуги, хвалити” і деякі інші. Значення цих дієслів теж до певної міри пов'язані з поняттями “давати” і “брати” [363, с. 41–42].

У путунхуа прямий додаток при цих дієсловах ставиться зі своїми означеннями після непрямого, або (тільки при дієсловах давання; при односкладових – з метою емоційного виділення, при двоскладових – у будь-якому випадку при винесенні прямого додатка перед дієсловом [632, р. 39–40]) поміщається перед дієсловом і вводиться прийменниками 把 *bǎ* [4, с. 18–19] (у переважній більшості випадків) або 将 *jiāng*

(у формальному або публіцистичному стилі [214, с. 72]), а непрямий додаток зі своїми означеннями знаходиться в позиції безпосередньо після дієслова:

我给他一本书。

Wǒ gěi tā yī běn shū.

Я даю йому книгу.

他给予我们很好的印像。

Tā gěiyǔ/jǔyǔ wǒmen hěn hǎo de yìnxiàng.

Він справив на нас хороше враження.

他送了她一件漂亮的礼物。

Tā sòng le tā yī jiàn piàoliang de lǐwù.

Він подарував їй гарний подарунок.

我要告诉你一件事情。

Wǒ yào gàosu nǐ yī jiàn shìqíng.

Я повинен сказати тобі про одну справу.

黄教授教我们口语和语法。

Huáng jiàoshòu jiào wǒmen kǒuyǔ hé yǔfǎ.

Професор Хуан викладає нам розмовну мову і граматику.

警察问了他几个问题。

Jǐngchá wèn le tā jǐ gè wèntí.

Поліцейський задав йому кілька запитань.

我该他十钱。

Wǒ gāi tā shí qián.

Я винен йому десять юанів.

我们把正品出售您们。

Wǒmen bǎ zhèngpǐn chūshòu nínmen.

Ми продаємо Вам [саме] якісний товар.

У веньяні прямий додаток при дієсловах давання і віднімання теж ставиться після непрямого (за винятком випадків інверсії, в тому числі стилістичної), однак непрямий додаток завжди носить прийменниковий характер і вводить прийменником 於 *yú* [214, с. 72–73]:

献身於现代化事业。

Xiàنشēn yú xiàndàihuà shìyè.

Присвятити себе справі модернізації.

Група дієслів давання і віднімання досить нестійка. Непрямий додаток при дієсловах цієї групи в путунхуа нерідко отримує спеціальне оформлення, причому оформлення це різне залежно від того, яке значення має дієслово, що ним управляє, – “давати” чи “брати”, і що, отже, позначає непрямий додаток: особу, якій щось дається, чи особу, у якої щось береться. У першому випадку непрямий додаток отримує перед собою дієслово-прийменник 给 *gěi*, у другому (а також іноді при дієслові 还 *huán* “повертати”)

воно приймає після себе показник означення – частку 的 *de*, формально перетворюючись тим самим в означення до наступного за ним прямого додатка [119, с. 200]:

赵玉林把手枪还给小王。(周立波)

Zhào Yùlín bǎ shǒuqiāng huán gěi Xiǎo Wáng. (Zhōu Libō)

Чжао Юй-лінь повернув пістолет Сяо Вану. (Чжоу Лібо)

你两都去租别人家的地吧。(周立波)

Nǐ liǎng dōu qù zū biérénjiā de dì ba. (Zhōu Libō)

Ви обоє йдіть орендувати землю у когось іншого. (Чжоу Лібо)

За наявності непрямого додатка з прийменником 给 *gěi* прямий додаток значно частіше поміщається з 把 *bǎ* перед присудком, ніж при неоформленому непрямому додатку. При оформленні непрямого додатка до дієслів давання як означення до прямого додатка цей прямий додаток (разом з його означенням) теж можна поставити перед присудком з 把 *bǎ*. При дієсловах зі значенням “брати” назва особи іноді оформляється як непрямий додаток з прийменником 向 *xiàng*; такий додаток завжди ставиться перед дієсловом, а не після нього [147, с. 458]:

他想起了今年春上向韩老刘借粮。(周立波)

Tā xiǎngqǐ le jīnnián chūnshang xiàng Hán Lǎoliú jiè liáng. (Zhōu Libō)

Він згадав, як навесні цього року він хотів було позичити зерна у Хань Лаоліу. (Чжоу Лібо)

У всіх цих випадках дієслова зі значенням “давати” і “брати” перетворюються у звичайні перехідні дієслова, що не мають непрямого управління, оскільки вони зберігають лише один безприйменниковий додаток – прямий; непрямий же додаток управляється прийменником або оформляється як означення.

Різне оформлення назви особи, якій щось дається, і назви особи, у якої щось береться, дає можливість точніше передати думку, ніж це можна було б зробити за допомогою неоформленого (тобто безприйменникового) непрямого додатка. Так, в сучасному пунтунхуа є дієслова, які відрізняються двоїстою семантикою в плані давання/віднімання – вони можуть мати як значення давання, так і значення віднімання; наприклад, дієслово 借 *jiè* може означати “давати в борг” і “брати в борг”, дієслово 租 *zū* – “давати в оренду” і “брати в оренду”. Два значення цих дієслів розрізняються тільки в контексті [796, 页 311]:

我借你点钱。

Wǒ jiè nǐ diǎn qián.

Я позичу тобі трохи грошей.

你借我一点儿钱吧!

Nǐ jiè wǒ yīdiǎnr qián ba!

[Ти] позич-но мені трохи грошей!

При неоформленому непрямому додатку те саме речення, що містить такі дієслова, як 借 *jiè* або 租 *zū*, може мати прямо протилежні значення. Оформлення непрямого додатка усуває таку двозначність [838, 页 119]:

我借给他钱。

Wǒ jiè gěi tā qián.

Я даю йому гроші в борг.

我向他借钱。 / 我借他的钱。

Wǒ xiàng tā jiè qián. / Wǒ jiè tā de qián.

Я беру у нього гроші в борг.

Незважаючи на те, що конструкція з оформленим непрямим додатком надає, таким чином, деякі переваги, вживання неформленого непрямого додатка після дієслів давання і віднімання все ж досить поширене і виділяє ці дієслова із загальної маси перехідних дієслів [363, с. 42–43].

6.8.4.1. Оформлення непрямого додатка при дієсловах давання і віднімання в пунтуа здійснюється за допомогою ряду прийменників, дієслів-прийменників і дієслівних конструкцій.

Непрямий додаток з 给 *gěi* може займати місце як перед дієсловом-присудком, так і після нього (як правило, в більш офіційній мові) [806, 页 58]:

我去书店给我妹妹买两本书。

Wǒ qù shūdiàn gěi wǒ mèimei mǎi liǎng běn shū.

Я йду в книгарню купити дві книги для моєї молодшої сестри.

请您把您的手机号码写下来给我。

Qǐng nín bǎ nín de shǒujī hàomǎ xiěxiàlai gěi wǒ.

Напишіть, будь ласка, для мене свій номер мобільного телефона.

他没把自己的朋友介绍给我们。

Tā méi bǎ zìjǐ de péngyou jièshào gěi wǒmen.

Він не представив нам свого друга.

У разі, коли висловлювання виражає відтінок послуги або доброго вчинку, 给 *gěi* може замінюватися дієсловом-прийменником 为 *wèi* у більш офіційних ситуаціях [775, 页 319–320]:

如果你们选我当市长，我一定努力地为你们服务。

Rúguǒ nǐmen xuǎn wǒ dāng shìzhǎng, wǒ yídìng nǔlì de wèi nǐmen fúwù.

Якщо ви оберете мене мером, я обов'язково буду вам старанно служити.

За наявності непрямого додатка з прийменником модальне дієслово ставиться не перед смисловим дієсловом, а перед прийменником [607, стр. 175]:

我可以给你从图书馆借这本书。

Wǒ kěyǐ gěi nǐ cóng túshūguǎn jiè zhè běn shū.

Я можу взяти для тебе цю книгу в бібліотеці.

На відміну від додатків з 给 *gěi* непрямі додатки з іншими прийменниками можуть займати позицію тільки перед дієсловом-присудком [310, с. 61].

Дієслово-прийменник 对 *duì* частково синонімічне 给 *gěi* і виражає різні відтінки адресата дії: “для”, “до”, “по відношенню” тощо [632, р. 36]:

对他表示谢意。

Duì tā biǎoshì xièyì.

Висловити йому вдячність.

大家对他这件事很不满意。

Dàjiā duì tā zhè jiàn shì hěn bù mǎnyì.

Всі дуже незадоволені цією його витівкою.

吸烟对身体有害。

Xīyān duì shēntǐ yǒuhài.

Курити шкідливо для здоров'я.

Дієслово-прийменник 替 *tì* передає значення “замість”, “за”, “для” [632, р. 39]; у деяких випадках воно виражає те саме значення, що і 给 *gěi*:

我不习惯也不喜欢让别人替我作什么。

Wǒ bù xíguàn yě bù xǐhuān ràng biérén tì wǒ zuò shénme.

Я не звикла і не люблю змушувати інших робити щось за мене.

请你替我问他好。

Qǐng nǐ tì wǒ wèn tā hǎo.

Передай йому привіт від мене.

Дієслово-прийменник 跟 *gēn*, як і дієслово-прийменник 和 *hé*, передає значення “разом з” [632, р. 35]; крім того, воно може вживатися у значенні запозичення (“у”, “від”):

你跟他认识多久了?

Nǐ gēn tā rènshí duōjiǔ le?

Як давно ти з ним знайомий?

我们要跟老人学习。

Wǒmen yào gēn lǎorén xuéxí.

Ми повинні вчитися у старшого покоління.

Особливої уваги потребують дієслівні конструкції з дієсловом 用 *yòng* “вживати, користуватися”. Займаючи місце прийменника перед присудком, це дієслово вводить непрямий інструментальний додаток, тобто позначає засіб, інструмент або манеру вчинення дії і перекладається на українську мову орудним відмінком [268, 页 63]. Проте з морфологічної точки зору дієслово 用 *yòng* не можна віднести ні до дієслів-прийменників, ні, тим більше, до “простих” прийменників, оскільки воно може приймати після себе вищо-часові суфікси, чого інші показники непрямого додатка не можуть [775, 页 87]. Виходячи з цього, нам видається справедливим вважати прийменникові звороти з 用 *yòng* дієслівними конструкціями (“використовуючи щось/користуючись чимось”):

他用钢笔写字。

Tā yòng gāngbǐ xiě zì.

Він пише ручкою (пише, використовуючи ручку).

这个句子用汉语怎么说?

Zhè gè jùzi yòng hànyǔ zěnmē shuō?

Як китайською (використовуючи китайську мову) сказати це речення?

6.8.4.2. У реченнях, в яких непрямий додаток вводиться дієсловами-прийменниками або дієсловом 用 *yòng*, заперечення зазвичай ставиться перед цими прийменниками (і перед 用 *yòng*) [812, 页 79]:

这些话我完全没给他说过。

Zhèxiē huà wǒ wánquán méi gěi tā shuō guo.

Я зовсім не казав йому цього.

冬天我不用凉水洗脸，用温水洗脸。

Dōngtiān wǒ bù yòng liáng shuǐ xǐliǎn, yòng wēn shuǐ xǐliǎn.

Взимку я не вмиваюся холодною водою, а вмиваюся теплою.

我不跟他一块儿工作，他是半吊子。

Wǒ bù gēn tā yīkuàir gōngzuò, tā shì bàndiàozi.

Я не буду з ним працювати, він – халтурник.

Заперечення може стояти й перед присудком, якщо від цього залежить сенс висловлювання:

我跟他不认识。

Wǒ gēn tā bù rènshi.

Я з ним не знайомий.

他对这个问题还是不注意。

Tā duì zhè gè wèntí háishì bù zhùyì.

Він усе-таки не приділяє уваги цьому питанню [312, с. 318].

6.8.4.3. Характерною особливістю речень з дієсловами давання і віднімання у вєньяні є, по-перше, прийменниковий характер непрямого додатка, а по-друге, залежність позиції непрямого додатка від конкретного прийменника, що вводить його.

Найчастіше непрямий додаток вводиться прийменником 於 *yú*, дещо рідше – прийменником 乎 *hū*. Непрямий додаток у цьому випадку займає місце після присудка, тобто передує прямому додатку [840, 页 188]:

彼拋於狗骨。

Bǐ pāo yú gǒu gǔ.

Він кинув собаці кістку.

致乎大夫膳。

Zhì hū dàfū fán.

[Він] послав готове жертвне м'ясо сановникам.

Слід пам'ятати про те, що прийменник 於 *yú* утворює стійке сполучення з займенником 是 *shì* “це” (зазвичай 於是 *yú shì* означає “і тоді, після цього” або “тому”: 於是天子意梁 *Yú shì tiānzǐ yì Liáng* “І тоді/тому син неба запідозрив князівство Лян”), а також те, що прийменник 於 *yú* утворює два типи стягнення з займенником 之 *zhī*: 焉 *yān* (於 *yú* + 之 *zhī*) і 諸 *zhū* (之 *zhī* + 於 *yú*) [30, с. 137–140].

Непрямий додаток з прийменником 以 *yǐ* зазвичай розташовується після підмета перед присудком. Він виражає весь той самий спектр значень, що і прийменники 於 *yú* та 乎 *hū*, а також значення інструментальності [596, р. 62], подібно 用 *yòng* в путунхуа (у вєньяні 用 *yòng* у даному значенні хоч і присутній, але вживається рідко [105, с. 137]):

堯以舜與天下。

Yáo yǐ Shùn yǔ Tiānxià.

Яо дарував Піднебесну (імперію) Шуню.

Непоодинокими є і випадки, коли непрямий додаток з 以 yǐ займає місце після прямого; наприклад, в інших джерелах це саме вищенаведене речення має інший вигляд [720, р. 288]:

堯與舜以天下。

Yáo yǔ Shùn yǐ Tiānxià.

Яо дарував Піднебесну (імперію) Шуню.

Непрямий додаток з прийменником 爲 wèi ставиться перед присудком і може відділятися від нього службовим словом 而 ér. Такий непрямий додаток підкреслює бенефіціарний характер дії, тобто що ця дія здійснюється заради/на благо (рідше – на шкоду) об'єкту [105, с. 138]:

父爲子(而)隱。

Fù wèi zǐ (ér) yīn.

Батько заради сина приховує [його провини].

На окрему згадку заслуговує дієслово 與 yǔ. Будучи найпоширенішим дієсловом веньяню зі значенням “давати, надавати, дарувати, доставляти”, він, як правило (однак не завжди), управляє: а) наступним прямим додатком (адресата чи об'єкта) безпосередньо; б) додатком об'єкта, якщо йому передує додаток адресата, – безпосередньо або за допомогою прийменника 以 yǐ; в) додатком адресата, якщо йому передує додаток об'єкта, – за допомогою прийменника 於 yú: 與之以書 yǔ zhī yǐ shū “давати йому книги”, 與口實於人 yǔ kǒushí yú rén “дати людям зручний привід”, 與人方便 yǔ rén fāngbiàn “надавати [іншим] зручності” тощо [432, р. 93–94].

6.8.5. Дієслова думки, почуття, мовлення / 思维, 感觉, 语言的动词 *sīwéi, gǎnjué, yǔyán de dòngcí*

Дієслова, що входять до цієї групи, об'єднані єдиною спільною ознакою: всі вони можуть мати додаток, виражений цілим реченням, яке не отримує ніякого оформлення сполучниками. Цією властивістю наділені дієслова, що позначають: а) види розумової діяльності; б) діяльність органів чуття; в) різні емоції і г) мовлення, а також взагалі зовнішнє вираження відношення до будь-якого факту [701, р. 233–234].

Сюди належать дієслова типу 知道 *zhīdao*/веньянь: 知 *zhī* “знати”, 想 *xiǎng* “думати”, 明白 *míngbai*/ 懂 *dǒng* “розуміти”, 记(得) *jì(de)*/ 记(着) *jì(zhe)* “пам'ятати”, 忘 *wàng*/ 忘记 *wàngjì*/ 忘却 *wàngquè* “забувати”, 信 *xìn* “вірити”, 觉得 *jué(de)*/ 觉着 *jué(zhe)* “відчувати; [мені] здається”, 看 *kàn* “дивитися”, 听 *tīng* “слухати”, 怕 *pà*/ 恐 *kǒng*/ 恐怕 *kǒngpà* “боятися”, 恨 *hèn* “1. ненавидіти; злитися; 2. жалкувати”, 说 *shuō*/веньянь також: 曰 *yǔē* і 言 *yán* “говорити”, 笑 *xiào* “сміятися”, 骂 *mà* “сварити”, 保证 *bǎozhèng* “ручитися за те, що...”, 反对 *fǎnduì* “виступати проти” тощо.

До дієслів, що керують реченням, належать також дієслова 等 *děng* “чекати”, 遇见 *yùjiàn*, 碰见 *pèngjiàn* “зустрічати”, які за змістом мають мало спільного з іншими дієсловами цієї групи.

У наступних прикладах дієслова даної групи керують реченням:

我不知道阿Q姓什么。(鲁迅)
Wǒ bù zhīdao Ā Guì xìng shénme. (Lǚ Xùn)
Я не знаю, як прізвище А-К'ю. (Лу Сінь)

我只是想听听他们谈什么。
Wǒ zhǐshì xiǎng tīng tīng tāmen tán shénme.
Я всього лише хотів послухати, про що вони говорять.

我说我不会开车。
Wǒ shuō wǒ bù huì kāichē.
Я сказав, що я не вмію водити машину.

知無不言, 言無不盡。
Zhī wú bù yán, yán wú bù jìn.
Що знаєш – скажи, нічого не приховуючи; що говориш – говори до кінця.

Однак ці дієслова можуть мати і додаток, виражений іменником або займенником, або ж зовсім не мати додатка [535, р. 304]:

我可知道这件事! (赵树理)
Wǒ kě zhīdao zhè jiàn shì! (Zhào Shùlǐ)
Я ж знаю цю справу! (Чжао Шулі)

你还等谁?
Nǐ hái děng shéi?
Кого ти ще чекаєш?

Додаток при дієсловах думки, почуття й мовлення в путунхуа, чим би він не був виражений – словом чи реченням, – означає не предмет, що міняється под впливом дії, а предмет або явище, які відображаються у свідомості суб'єкта дії або викликають в ньому якісь почуття. Цей додаток є непрямим; як правило, він не допускає ні конструкції з 把 *bǎ*, ні конструкції з 被 *bèi*, але в той же час може бути опущений, якщо в ньому немає необхідності. Таким чином, дієслова думки, почуття і мовлення є непрямими-перехідними (тобто керують непрямим, а не прямим додатком) [671, р. 237].

Однак деякі дієслова цієї групи зрідка допускають або конструкцію з 把 *bǎ*, або конструкцію з 被 *bèi* [822, 页 295]:

他老是一迈出门就把人忘了。(周立波)
Tā lǎoshì yī mài chū mén jiù bǎ rén wàng le. (Zhōu Lìbō)
Він завжди так – варто було виїхати з дому, як уже й забув мене.
(Чжоу Лібо)

他虽说的很低, 被我听见了。(赵树理)
Tā suī shuō de hěn dī, bèi wǒ tīngjiàn le. (Zhào Shùlǐ)
Хоч він і говорив тихо, я почув його. (Чжао Шулі)

Таким чином, додаток до дієслів думки, почуття й мовлення частково змішується з прямим додатком. Однак це змішання стосується тільки окремих дієслів і ніяк не є мовною нормою. Багато китайських мовознавців вважають використання конструкції з 把 *bǎ* при дієсловах даної групи неможливим: тобто можна сказати 我把书看完了 *Wǒ*

bǎ shū kànwán le “Я дочитав книгу” (看 *kàn* у значенні “читати” є перехідним дієсловом і може керувати реченням), але не можна сказати 我把他看见了* *Wǒ bǎ tā kànjiàn le* “Я його побачив” [184, с. 85]; це пояснюється тим, що конструкція з 把 *bǎ* неможлива при дієсловах, що означають чуттєве сприйняття [39, с. 121]. Дієслово разом з реченням, яким воно керує, зовні часто нагадує каузативне дієслово разом з керованими ним словами. Порівняйте:

а) 他劝别人也那样作。

Tā quàn biérén yě nàyàng zuò.

Він умовляв і інших вчинити так само.

б) 他知道别人也那样作。

Tā zhīdao biérén yě nàyàng zuò.

Він знав, що й інші роблять так само.

У першому прикладі присудок виражений каузативним дієсловом (劝 *quàn* “умовляти”), у другому – присудок головного речення виражений дієсловом, яке належить до групи дієслів думки, почуття й мови (知道 *zhīdao* “знати”). В іншому обидва речення складаються з тих самих елементів, розташованих у тому самому порядку. Але, незважаючи на зовнішню схожість, ці два речення мають різну граматичну структуру: дієслово 劝 *quàn* управляє додатком 别人 *biérén* “інші” і додатковим членом 那样作 *nàyàng zuò* “чинити так само”, а дієслово 知道 *zhīdao* – цілим реченням 别人也那样作 *biérén yě nàyàng zuò* “інші чинять так само” [710, р. 229].

Однак зовнішня схожість між реченнями з каузативними дієсловами і реченнями з дієсловами думки, почуття й мови спостерігається далеко не завжди. Після каузативних дієслів завжди має стояти спочатку іменник (або займенник), потім – дієслово; порядок цей не може бути змінений. Навпаки, речення, кероване дієсловами думки, почуття й мови, може мати будь-яку синтаксичну структуру і будь-який порядок членів, що допускається в китайській мові. Це речення може взагалі не містити дієслова, на першому місці в ньому може стояти обставина, підмет може йти за присудком тощо. Підрядні речення з такою структурою без жодних зусиль можна відрізнити від конструкції з каузативним дієсловом [363, с. 48–51].

У веньяні відмінність між дієсловами, які керують реченням, і дієсловами, які керують додатком і додатковим членом, була помітніша, ніж в сучасній мові. Однією з особливостей граматичної будови давньокитайської мови було те, що підмет підрядного речення в ньому оформлявся як означення. Іменник у положенні означення міг мати після себе частку 之 *zhī*; цю ж частку зазвичай приймав іменник і у функції підмета підрядного речення. Особовий займенник 3-ї особи мав дві суплетивні форми: 其 *qí* і 之 *zhī*; з них перша вживалася як означення або як підмет підрядного речення, друга – як додаток. Таким чином, підмет підрядного додаткового речення, як правило, можна було за формальними ознаками відрізнити від додатка до попереднього дієслова [552, р. 146–180]. Всі дієслова думки, почуття і мовлення у веньяні, як і в путунхуа, частіше керують реченням, ніж додатком або додатковим членом [898, 页 119]:

恐天下解矣。

Kǒng Tiānxià jiě yǐ.

Боюсь, що Піднебесна (імперія) розсиплеться.

6.8.6. Дієслова з пасивним значенням / 被动意义的动词 *bèidòng yìyì de dòngcí*

Ще з часів епохи Тан (18 червня 618 р. – 4 червня 907 р. н.е.) в китайській мові є кілька дієслів, що за самою своєю семантикою мають пасивний характер [72, с. 59]: дієслова ці позначають не те, що особа, позначена підметом, здійснює якусь агресивну дію, а те, що ця особа піддається якомусь впливу на неї або має якесь відчуття: 挨 *ái* “піддаватися, переносити”, 受 *shòu* “1. отримувати; 2. піддаватися”, 害 *hài* “страждати, мати неприсмне відчуття; бути схильним”, 苦 *kǔ* “страждати, бути схильним”, 遭 *zāo* “піддатися; зазнати (ураження)”, 忍 *rěn*, 耐 *nài* “терпіти, зносити, переносити”, 中 *zhòng* “бути пораним, захворіти від...” тощо. Ці дієслова не можуть редублюватися, а також приймати модифікатори спрямованості дії [66, с. 126].

Речення з такими дієсловами хоч і є пасивними за своєю семантикою, зі структурної точки зору формально не відрізняються від активних [220, с. 146].

Додаток до дієслів з пасивним значенням можна віднести до того самого типу, що й додаток до дієслів думки, почуття й мови; він означає предмет або явище, впливу якого зазнає особа, позначена підметом [671, р. 249]:

中国资产阶级本来也是受着帝国主义压迫的。(毛泽东)
Zhōngguó zīchǎn jiējí běnlái yěshì shòu zhe dìguó zhǔyì yāpò de.
(Máo Zédōng)

По суті справи, китайська буржуазія теж відчуває на собі імперіалістичний гніт. (Мао Цзедун)

赵……赵家遭抢了! (鲁迅)
Zhào……Zhào jiā zāo qiǎng le! (Lǚ Xùn)
Чжао...будинок Чжао грабують! (Лу Сінь)

男孩因不听话挨了打。
Nánhái yīn bù tīnghuà ái le dǎ.
Хлопчик був побитий за непослух.

Як видно з останнього прикладу, дієслово з пасивним значенням часто краще не перекладати на українську мову окремим словом; сполучення такого дієслова з додатком можна перекладати описово.

Додаток до дієслів з пасивним значенням може бути виражений як іменником, так і (частіше) дієсловом або прикметником, наприклад (в дужках дається дослівний переклад додатка) [119, с. 211–212]:

□ додаток-іменник:

受风 *shòu fēng* “простудитися” (“вітер”);
受奖 *shòu jiǎng* “отримати нагороду” (“нагорода”);
挨鞭子 *ái biānzi* “бути побитим хлистом” (“хлист”);
遭旱灾 *zāo hànzāi* “постраждати від засухи” (“засуха”);
中毒 *zhòng dú* “отруїтися” (“отрута”);

□ додаток-прикметник:

受苦 *shòu kǔ* “страждати” (“гіркий”);
受穷 *shòu qióng* “терпіти нестатки” (“бідний”);
挨饿 *ái è* “страждати від голоду” (“голодний”);
中暑 *zhòng shǔ* “отримати сонячний удар” (“спекотний”);

□ додаток-дієслово:

受托 *shòu tuō* “прийняти доручення” (“доручити”);

挨打 *ái dǎ* “бути побитим” (“бити”);

遭抢 *zāo qiǎng* “піддатися пограбуванню” (“грабувати”).

Дієслово і прикметник, вжиті як додаток до дієслів із пасивним значенням, втрачають свої звичайні властивості: вони не отримують ніякого зазвичай властивого їм оформлення, дієслово втрачає здатність приймати додаток і модифікатори, прикметник – поєднуватися з прислівниками, які позначають ступінь якості [671, р. 247–248].

Крім того, дієслова у функції додатка до дієслів з пасивним значенням можуть приймати означення, виражене іменником або займенником і оформлене службовим словом 的 *de* (такого роду означення вказує на суб’єкт дії), а також означення, виражене сполученням кількісного числівника і рахівного суфікса [753, 页 336]:

我既不知与阿 Q 是否同宗，也未曾受他子孙的拜托。（鲁迅）

Wǒ jì bù zhī yǔ Ā Guì shìfǒu tóngzōng, yě wèicéng shòu tā zǐsūn de bàituō. (Lǔ Xùn)

Я не знаю, чи належу я до того ж роду, що й А-К’ю, і не отримував запрошення написати його біографію від його синів і онуків.

(Лу Сінь)

她从来没有挨过谁一下打。

Tā cónglái méi yǒu ái guo shéi yīxià dǎ.

Вона досі ніколи нікому не дозволяла хоча б раз її вдарити.

Таким чином, у положенні додатка до дієслова з пасивним значенням дієслово або прикметник практично не відрізняються від іменника. Однак вони не перетворюються при цьому в іменники. Хоча в словосполученні 挨他的打 *ái tā de dǎ* “отримувати від нього побої” слово 打 *dǎ* не має ніяких дієслівних ознак і має означення, яке зазвичай приєднується тільки до іменників, а не до дієслів, воно все ж залишається дієсловом. Незвичайні синтаксичні ознаки слова 打 *dǎ* залежать не від того, що саме це слово якось чином змінило своє лексичне значення, а виключно від особливостей керуючого дієслова. Як тільки дієслово перестає бути додатком до дієслова з пасивним значенням, воно негайно отримує назад усі свої дієслівні властивості. Якщо стверджувати, що в словосполученні 挨他的打 *ái tā de dǎ* слово 打 *dǎ* є не дієсловом “бити”, а іменником “побої”, то виявилося б, що цей “іменник” зустрічається у мові в одній-єдиній конструкції – після дієслова з пасивним значенням; такий “іменник” був би позбавлений багатьох найважливіших ознак іменника – він не міг би бути в реченні підметом, іменною частиною присудка, означенням, не міг би поєднуватися з прийменниками тощо [769, 页 358]. Тому правильніше вважати, що дієслово або прикметник після дієслова з пасивним значенням не перетворюються в іншу частину мови, а залишаються відповідно дієсловом і прикметником, хоча й отримують незвичайні граматичні ознаки.

Іменник у функції додатка до дієслова з пасивним значенням також втрачає частину своїх звичайних властивостей; він ніколи не поєднується з рахівними словами. Якщо такий іменник має перед собою числівник, він з’єднується з цим числівником безпосередньо, без допомоги рахівного слова, сам набуваючи властивості такого рахівного слова [27, с. 17–21]:

我自己的秃顶也挨了几棍子。(刘震云)
Wǒ zìjǐ de tūdǐng yě ái le jǐ gùnzi. (Liú Zhènyún)

Таж я і сам теж отримав кілька разів палицею по лисині.
(Лю Чженьюнь)

Числівник, що стоїть перед додатком, слугує не для рахунку предметів, позначених іменником, а для рахунку дій, тобто вказує, скільки разів особа, позначена підметом, зазнавала впливу на неї.

Однак іменник у подібних конструкціях не перетворюється у “справжнє” рахівне слово, оскільки останнє завжди повинне мати перед собою числівник, без числівника воно ніколи не вживається (якщо не брати до уваги випадків, коли перед ним опущено числівник — уї “один”). Навпаки, іменник після дієслова з пасивним значенням абсолютно вільно може вживатися без усякого числівника [83, с. 488].

Додаток при дієсловах з пасивним значенням обов’язковий, без нього вони не можуть висловити закінчену думку. Деякі з дієслів із пасивним значенням вживаються порівняно рідко і зустрічаються тільки в складі обмеженого числа стійких словосполучень; прикладом може послужити слово 吃 *chī* “їсти, споживати”, яке було дуже широко розповсюджене в середньовічній китайській мові як дієслово з пасивним значенням (“піддаватися, відчувати”), але зараз зберегло це значення лише в трьох-чотирьох сполученнях. Однак сполучення більшості дієслів даної групи з додатками, вираженими дієсловом або прикметником, є вільними, тобто кожне дієслово з пасивним значенням може отримувати як додаток будь-яке відповідне за змістом дієслово або прикметник [528, р. 142]. При дієсловах інших груп додаток, виражений дієсловом (без додатка) або прикметником, або являє собою маленьке речення, що складається з одного слова (наприклад, 不怕死 *bù pà sǐ* “не боюсь смерті/не боюсь, що помру”), або можливий тільки в невеликому числі стійких виразів (наприклад, 帮他的忙 *bāng tā de máng* “допомогти йому”, де додаток 忙 *máng* є прикметником “зайнятий”) [363, с. 53–56].

Додаток того ж типу, що й при дієсловах з пасивним значенням, іноді можливий при дієслові 给 *gěi* “давати” [81, с. 13]:

我给了他一动好打。
Wǒ gěi le tā yīdòng hǎo dǎ.
Я дав йому доброго прочухана.

Дієслово 给 *gěi* управляє тут додатком, вираженим дієсловом 打 *dǎ* “бити”. Ця особливість дієслова 给 *gěi* “давати” пояснюється тим, що воно є антонімом дієслів з пасивним значенням (пор.: 我挨了他一动好打 *Wǒ ái le tā yīdòng hǎo dǎ* “Я отримав від нього доброго прочухана”) і за аналогією отримує однакове з ними оформлення.

Існує думка, що дієслова з пасивним значенням повинні бути віднесені до так званих службових дієслів пасивного стану, поряд з такими словами, як 被 *bèi*, 见 *jiàn* тощо [817, 頁 19]. З подібним підходом не можна погодитися, оскільки дієслова типу 受 *shòu*, 挨 *ái* та ін. мають не службове, а повноцінне значення; подібно українському дієслову “піддаватися” вони є повнозначними дієсловами і не виявляють тенденцій до перетворення у допоміжні. Проте ці дієслова цілком можна розглядати як певні лексичні маркери пасивних конструкцій [298, с. 104], в яких пасивність виражається не грама-тично, а семантично.

6.9. Перехідність / неперехідність дієслів і додатка

Структура китайського речення така, що перехідне дієслово, як правило, обов'язково вимагає наявності додатка (хоча перехідність у китайській мові, на відміну від європейських мов, не є щось постійне і властиве дієслову, а залежить від ситуації [167, с. 278]). Тому, якщо об'єкт дії не конкретизується або не має значення, функцію додатка виконує слово з абстрактним значенням, тобто вводиться так званий “пустий додаток” [747, 页 77]:

我教书。

Wǒ jiāo shū.

Я викладаю (букв.: викладаю книгу).

我们念书。

Wǒmen niàn shū.

Ми вчимося (букв.: читаємо книгу).

他吃饭。

Tā chī fàn.

Він їсть (букв.: споживає їжу).

他们说话。

Tāmen shuō huà.

Вони розмовляють (букв.: говорять слова).

Подібні дієслівно-об'єктні побудови зазвичай перекладаються на українську мову тільки дієсловом.

У китайській мові (особливо це стосується путунхуа) додаток використовується, щоб зробити речення закінченим, поза особливим контекстом (у ситуаціях, коли граматичний еліпс не заважає правильному розумінню) китайською не можна, наприклад, сказати просто 我念* *wǒ niàn* або 他教* *tā jiào* [733, р. 130–131].

За наявності будь-якого іншого додатка пустий додаток опускається:

我教历史。

Wǒ jiāo lìshǐ.

Я викладаю історію.

他吃苹果。

Tā chī píngguǒ.

Він їсть яблуко.

他们说俄语。

Tāmen shuō éyǔ.

Вони розмовляють російською. [310, с. 57–58]

Крім неперехідних дієслів, вживатися без керованого слова можуть дієслова думки, почуття й мовлення [363, с. 63].

6.10. Граматичні категорії дієслів

Серед усіх інших частин мови в китайській мові дієслово характеризується найбільшим числом граматичних категорій.

Ряд граматичних форм і категорій в китайській мові є спільними для дієслів і прикметників, тобто для тих частин мови, які здатні виконувати в реченні функцію присудка (предикативну функцію). Виходячи з цього, для зручності опису і класифікації таких граматичних форм, дієслова і прикметники часто об'єднують у загальний клас так званих предикатів (叙述词 *xùshùcí*) [985, 页 48; 81, с. 10]. Проте не всі граматичні категорії властиві всім без винятку предикатам. Бувають (і нерідко) випадки, коли певна граматична категорія притаманна виключно дієслову і не спостерігається (або спостерігається в “мінімальному вигляді” [963, ページ 102]) у прикметників.

Схожість прикметників з дієсловами проявляється в тому, що і ті, й інші можуть використовуватися в ролі присудка; прикметники можуть приймати деякі видо-часові показники, які надають їм значення “становлення, набуття якостей”, а також безпосередньо поєднуватися з запереченням, яке перед іменами ставитися не може. У середині цієї категорії дієслова і прикметники виділяються як розряди слів, які характеризуються наборами своїх граматичних ознак [269, с. 220].

Слід зазначити, що серед мов ізольованого типу (китайська, в'єтнамська, тайська, бірманська тощо) в китайській мові виявляється якраз-таки найрізкіша відмінність прикметників від дієслів [269, с. 221]. Чим далі на південь, тим ці відмінності виражені слабше. Деякі автори вважають за краще взагалі говорити не про прикметники, а про “якісні дієслова” [201, с. 37].

Грамматичні категорії дієслів є наслідком природи предикативності як такої. Згідно з твердженням академіка В. В. Виноградова, під предикативністю розуміють граматичну (синтаксичну) властивість, яка формує основну одиницю синтаксису – речення, встановлюючи співвіднесеність повідомлюваного з дійсністю [46, с. 3–29].

Повідомлюване завжди постає як реально здійснюване в часі (теперішньому, минулому чи майбутньому) або ж мислиться в плані ірреальності (як можливе, бажане, належне чи необхідне). Загальне значення реальності/ірреальності (тобто модальності) повідомлюваного обов'язково пов'язане з часом і спирається на категорію предикативного способу. Категорії синтаксичного способу, модальності, синтаксичного часу і відповідна система засобів їх вираження утворюють нерозривну єдність – предикативність, яка організовує речення як граматичну одиницю і являє собою його найбільш абстрактне граматичне значення.

Значення синтаксичних часів і способів, що формують предикативність, мають своє формальне вираження і виявляються в системі протиставлень – форм речення, що утворюють його граматичну парадигму, тобто речення завжди мислиться як одиниця предикативна.

Предикативність протиставляє речення всім іншим одиницям синтаксису. Вона відрізняє речення і від такої одиниці мови, як слово: речення “Весна!” з певною інтонацією відрізняється від іменника “весна” тим, що в основі його лежить абстрактний зразок речення, здатний відносити інформацію в план теперішнього, минулого або майбутнього [288, с. 34–47] (тобто “Весна була/є/буде”).

Вираження граматичних категорій дієслів у китайській та інших ізолюючих мовах не тотожні таким в індоєвропейських мовах. Оскільки належність того чи іншого слова до класу дієслів визначається не формою слова, а т.зв. зовнішніми виразниками (тобто особливі допоміжні морфеми, синтаксичний зв'язок, порядок слів тощо) [232, с. 15–16], поняття “граматичної категорії” значно ширше від поняття “граматична форма слова” [275, с. 30–36]. Однак та чи інша граматична категорія завжди виражається тією чи іншою морфемою – формальним елементом, що лежить у межах значення певної частини мови (в даному випадку дієслова).

Залежно від характеру зв'язку зі значущим словом формальні елементи можуть належати до різних рівнів – синтаксичного чи морфологічного. Формальна ознака морфологічної категорії – службова морфема, безпосередньо пов'язана необхідним зв'язком із предикатом як частиною мови. Якщо такого необхідного зв'язку між формальним елементом і предикатом немає, то немає і бази для морфологічної категорії. Якщо формальний елемент пов'язаний з предикатом не як із частиною мови, а як із членом речення, тобто якщо він може вступати у зв'язок з будь-яким словом, яке виступає в ролі даного члена речення, то це явище не морфологічного, а синтаксичного порядку. Подібна синтаксична конструкція, природно, також може слугувати базою для констатації існування граматичної категорії, але ця граматична категорія в плані вираження виявиться вже не морфологічною, а синтаксичною.

Другою стороною характеристики граматичної категорії є граматичне значення, що нею виражається, тобто план вираження. Тут, знову ж таки, можлива двояка інтерпретація – якщо функція формального елемента пов'язана з граматичним вираженням відносин між словами, з організацією слів у словосполученні, то граматичне значення формального елемента характеризується як синтаксичне. Якщо ж функція формального елемента полягає у внесенні в предикат певного додаткового граматичного значення, то воно характеризується як морфологічне [232, с. 17–19].

6.10.1. Особливості морфологічних категорій у китайській мові

Морфологічні категорії (в тому числі й дієслів) у китайській мові мають чотири найважливіших особливості, що пов'язані та безпосередньо виникають з їх (цих категорій) несинтаксичного характеру [279, с. 173]:

- можливість одночасного вживання ряду показників однієї категорії при слові;
- факультативність вживання показників;
- залежність вживання показників від лексико-граматичних підкласів слів;
- видільний характер категорій.

У китайській мові регулярно спостерігається сполучення в одному слові двох форм однієї категорії. Регулярно з'єднуються, наприклад, форми доконаного виду й одноразового виду або форми доконаного виду і багаторазового виду. Подібне сполучення двох форм однієї категорії спостерігається також у мовах, типологічно близьких китайській (бірманській, в'єтнамській, тайській, кхмерській), в яких спостерігається бінарна опозиція, тобто протиставлення імен предикативам [57, с. 12].

Зазвичай вважається, що категорію утворюють лише форми, які взаємно протиставлені одна одній, при цьому іноді відзначається, що якщо форма існує поза всякими протиставленнями, то категорія не утворюється [154, с. 39]. Однак у китайській мові деякі форми взаємно не протиставлені. Наявна можливість одночасного вживання двох

форм, якщо у слова є ознака їх функціональної непротиставленості, що свідчить про те, що форми не є взаємовиключними за значенням, і про те, що вони відрізняються лише різними значеннями.

Про протиставленість ряду форм у китайській мові можна говорити лише умовно. Такі форми протиставлені не тому, що вони позначають взаємовиключні поняття, а тому, що вони несуть різні значення.

У категорії китайської мови тим самим виявляються включеними форми, які не протиставлені за функцією і практично не протиставлені за значенням. Подібне об'єднання форм однієї морфологічної категорії в систему характерне для морфологічних категорій китайської мови і є прямим наслідком їхньої “несинтаксичності” [279, с. 174].

Як уже згадувалося вище, морфологічні категорії в китайській мові не виражають синтаксичних відносин між словами, наявність того чи іншого морфологічного показника не зумовлює наявність такого показника в іншого слова. Така їх природа, а також можливість одночасного вживання ряду (зазвичай двох) показників однієї категорії при оформленні ними слова і їхня (морфологічних показників) відносна “історична молодість” у китайській мові привели до того, що вживання цих морфологічних показників характеризується відносною факультативністю [281, с. 129].

Наприклад, фактори, які сприяють вживанню предиката при позначенні закінченої і віднесеної до минулого дії без оформлення її вищо-часовими показниками, можуть бути представлені у вигляді такої схеми [153, с. 220–221]:

А. Основні фактори:

1. Природа самого предиката:

1.1. Типи лексико-граматичного значення (прикметники, дієслова “недії”, дія не-тривала, дія спонукальна або спрямована).

1.2. Значення словотворчої моделі (результативність).

2. Синтаксичні умови (перелік, можливо, не є вичерпним [323, с. 111–113]):

2.1. Характер функції:

2.1.1. Залежна функція (другорядний присудок, присудок підрядного речення).

2.1.2. Незалежна функція:

- дієслово-присудок, що керує підрядним додатком;
- дієслово, за яким іде прийменник;
- дієслово з додатком, який характеризує його означеннями як одиничний предмет або міру (частину) речовини;
- перше з двох дієслів, пов'язаних сполучними словами “та”, “або” (за відсутності додатків).

2.2. Ступінь самостійності простого речення: в самостійному реченні неформальним може бути тільки дієслово-присудок спрямованої дії, а в напівсамостійному – як спрямованої, так і результативної дії.

2.3. Наявність заключних часток, особливо 了 *le*; у цьому випадку в ролі присудка самостійного речення може виступати неформальне і результативне дієслово.

Б. Додаткові фактори:

3. Ритміко-мелодійні умови (тенденція до дотримання певного – парного – розміру і ритму).

4. Логіко-сміслова значимість предиката: якщо на ньому фіксується увага мовця, оформлення необхідне і в перерахованих вище умовах (крім модальних і каузативних дієслів, які ніколи не оформляються); якщо ж ні, то це оформлення виключене.

Однак і за наявності в реченні одного або кількох із цих факторів, оформлення все ж може з'являтися. Це відноситься, наприклад, до будь-якого дієслова (крім 道 *dào* “говорити”, яке підпорядковується нормам веньяню), що керує підрядним додатковим реченням, до дієслова-присудка підрядного речення, до більшості каузативних дієслів, до дієслів нетривалої і спрямованої дії, а також до результативних дієслів [153, с. 221–222].

Неоформлене дієслово, будучи опозиційно протиставленим дієслову оформленому, хоч і має здатність замінювати останнє в реченнях, але як немаркований член речення має низку власних значень [281, с. 140]: стабільності стану або якості, повсякденності, звичаєвості дії в будь-який період, факту виконання дії у певних часових рамках і готовності вчинити дану дію в (найближчому) майбутньому [115, с. 200].

Все це робить відсутність оформлення контекстно залежним – тобто, якщо те чи інше граматичне значення можна почерпнути із загального контексту, опозиція “оформлене дієслово – неоформлене дієслово” може бути тотожною; якщо немає – такої взаємної тотожності не спостерігається [690, S. 56].

Синтаксична автономність морфологічних показників породжує їх незалежність один від одного з точки зору їх значення, чим, мабуть, і пояснюється факт можливої наявності у того самого дієслова, наприклад, двох показників видової категорії, що виражають різні види: 吃过了 *chī guo le* “їв”: 了 *le* – досконалий вид, 过 *guo* – багаторазовий вид. Проте не всі видо-часові показники (суфікси) в китайській мові сумісні один з одним [195, с. 151–154].

Залежність вживання показників від лексико-граматичних підкласів слів можна вважати прямим наслідком факультативності. Оскільки не всі слова в силу свого лексичного значення або граматичної форми можуть оформлятися тим чи іншим чином, спостерігається певний взаємозв'язок і взаємозумовленість між граматичними категоріями. Так, наприклад, вживання форм стану орієнтоване на вид дієслова: форма дійсного стану можлива у дієслів будь-якого виду, а форма пасивного – ні. Форми стану можливі, як правило, у підкласу перехідних дієслів. Форма тривалого виду можлива у дієслів дії і неможлива у результативних і каузативних; вона обов'язкова у дієслів стану і неможлива у граничних дієслів.

Факультативність у китайській мові також діє на тлі підкласів слів. Заміна показника нульовою формою можлива не взагалі у будь-якого слова, а тільки у слова певного підкласу. Наприклад, дієслово, оформлене суфіксом 了 *le* (форма доконаного виду), у певному контексті може бути замінене не будь-яким дієсловом, а тільки результативним дієсловом без цього суфікса. Дієслово, оформлене суфіксом 着 *zhe* (форма тривалого виду), може бути замінене тільки нерезультативним дієсловом без суфікса [192, с. 231–232]. У даному випадку можна констатувати прояв закону про знак з нульовим експонентом – вживання нульової морфеми є проявом немаркованості одного із членів опозиції, коли наявність певного граматичного показника є позитивною ознакою присутності відповідного граматичного значення. У той же час, невживання видо-часового показника в різних контекстах може відповідати як значенню, протиставленому даному (але такому, що не має свого формального вираження), так і значенню відсутнього

показника [145, с. 119], що, безумовно, свідчить на користь справедливості твердження про те, що неоформлений предикат у певних контекстуальних умовах може мати власне граматичне (часове або видове) значення [153, с. 210].

В силу того, що функціонування морфологічних категорій дієслова визначається позамовними факторами, ці категорії мають видільний характер. Вибір певної форми морфологічної категорії диктується бажанням або необхідністю виділити ту чи іншу сторону дії або предмета. Вибір видається необхідним для даного моменту, як актуально потрібний. Можливість вибору показників (факультативність) і наявність видільного характеру у категорій не заперечує, однак, граматичного характеру цих показників і категорій.

Факти вживання показників морфологічних категорій свідчать про те, що показник, який є обов'язковим з точки зору системи мови, може у своєму використанні визначатися позамовними факторами. Іншими словами, в наявності взаємозалежність і взаємозв'язок: якщо показник, що входить у систему мови і володіє граматичним значенням, може вживатися факультативно, то показник, що вживається факультативно, може входити в систему мови і мати граматичне значення [279, с. 176].

Також слід зазначити, що, на відміну від вищезгаданих суфіксів 了 *le*, 过 *guo*, 着 *zhe*, вживання яких (незважаючи на факультативність) підпорядковується набору граматичних правил, вживання модифікаторів у реченні носить абсолютно видільний характер, їх вибір і сама наявність залишаються на розсуд мовця відповідно до його комунікативного задуму, що зближує їх з лексичними одиницями [145, с. 117].

6.10.2. Видо-часові форми дієслів /动词的体和时态 *dòngcí de tǐ hé shí tài*

Наявність показників “чистого” часу в строгому сенсі (відношення до моменту мовлення) в сучасній китайській мові сумнівна. У книжній мові, особливо в перекладах з іноземних мов і текстах, які перебувають під сильним впливом “перекладного стилю”, вживаються розташовані в препозиції до дієслова показники минулого (曾 *céng* “якось раз, свого часу”) і майбутнього (将 *jiāng* “збиратися, мати намір”, 会 *huì* “може трапитися, що...”) часів, по відношенню до яких дієслово зі значною натяжкою може бути визнане нульовою формою зі значенням теперішнього часу (що вірно також і для інших ізолюючих мов; пор., наприклад, вживання т.зв. маркерів дієслівного речення на кшталт \dot{e} *ge*, eq *nè*, ed *mè*/книжн. ed *mì* у бірманській мові [551, р. 173–175]). Але навіть у таких текстах вони застосовуються рідко, не відіграючи в них помітної ролі. Щось схоже на показники майбутнього часу можна знайти і в розмовній мові (要 *yào*, 会 *huì*, 能 *néng* [183, с. 78]). Але й тут ці морфеми, висхідні до відповідних модальних дієслів, лише в окремих випадках відіграють роль часових показників, повністю втрачаючи лексичне значення [153, с. 267].

Набагато обґрунтованішим видається виділення загальної граматичної вищезгаданої категорії, причому видове значення в ній є провідним [194, с. 275–276].

Вид (у загальнолінгвістичному розумінні) – це граматична категорія, що виражає те, як мовець осмислює перебіг дії в часі (наприклад, чи бачить він дію як продовжену, одномоментну, постійну тощо). Природно, що вид семантично тісно пов'язаний з категорією часу, в деяких мовах і випадках аж до відношення тотожності ряду форм та їх значень [139, с. 44–45].

Видо-часові форми в путунхуа утворюються за допомогою видо-часових аглютинативних суфіксів 了 *le*, 过 *guo*, 着 *zhe* [281, с. 128] (які формують аналітичні форми, подібні, наприклад, до аналітично висловлюваного перфекта в германських і романських мовах [269, с. 237]: англ. *has told*, нім. *hat gesagt*, фр. *a dit*, ісп. *ha dicho*, іт. *ha detto*), а також деяких інших допоміжних препозиційних морфем (正在 *zhèngzài*, 在 *zài*). У веньяні в ролі подібних аглютинативних суфіксів вживаються препозиційні морфеми 既 *jì*, 已 *yǐ*, постпозиційна морфема 矣 *yǐ*, а також різноманітні сполучення морфем (службового або напівслужбового характеру): 未也 *wèi yě*, 也已 *yě yǐ*, 也已矣 *yě yǐ yǐ* тощо [596, р. 64]. Ці показники носять умовно-факультативний характер, тобто можуть бути опущені, якщо видо-часове значення очевидне з контексту і / або мовець вважає оформлення ними предиката надлишковим [153, с. 208].

Необхідно мати на увазі, що при розгляді китайських видо-часових форм ідеться про т.зв. актуалізацію конкретної дії, тобто про те, що позначається не якась абстрактна дія, не дія взагалі в минулому, теперішньому чи майбутньому, а конкретна, одинична дія, що виконана чи виконується кимось у певний момент [269, с. 238–240]. Аналогічне явище спостерігається і в інших ізолюючих мовах, наприклад, у в'єтнамській (морфема *đã* – актуалізатор минулого відносного часу, *sẽ* – актуалізатор абсолютного часу і *đang* – актуалізатор одночасності двох дій [35, с. 64–6]), тайській (морфема ใด – актуалізатор минулого часу, морфема ๑ – актуалізатор майбутнього часу, морфема ๑๑ – актуалізатор доконаного виду, морфема ๑๒ – актуалізатор тривалого виду, морфема ๑๓ – актуалізатор багаторазового виду [204, с. 73–76]) тощо.

Принципи факультативності й актуалізації, власне кажучи, і відрізняють видо-часові форми ізолюючих мов від “чистих” та “роздільних” часових або видових (аспектуальних) форм, що зустрічаються в інших мовах (зокрема, в індоєвропейських або, наприклад, в афразійських і алтайських).

Велика численність засобів вираження видо-часових значень і різноманіття факторів, що впливають на вживання цих засобів [523, S. 414], виключає тверде протиставлення словозмінних форм одна одній і тим самим дозволяє з'єднувати їх для вираження сукупності переданих ними значень [153, с. 266–267].

6.10.2.1. Видо-часовий суфікс 了 *le*

Форма, утворена видо-часовим суфіксом 了 *le* в постпозиції до дієслова, використовується в путунхуа і вказує на характер дії, що відбулася [310, с. 17]: ця дія мала місце в минулому (час) і вона завершена (вид).

За допомогою суфікса 了 *le* видо-часова форма може бути утворена від повнозначних дієслів, як результативних, так і нерезультативних, а також прикметників, що позначають зміну стану; крім того, ця форма може бути утворена від допоміжних дієслів, що вказують напрямок дії [193, с. 282–284]. Основне значення видо-часової форми на 了 *le* – завершеність/перфектність (часто з прислівниками 已经 *yǐjīng* / 已 *yǐ* / 都 *dōu* “вже”, 仅仅 *jǐnjǐn* “тільки-тільки”, “ледь-ледь”), а також співвіднесеність дії з минулим (одноразова дія в минулому, обчислювані дії в минулому) [601, р. 277–279]:

他来了。他们走了。

Tā lái le. Tāmen zǒu le.

Він прийшов. Вони пішли.

我父亲病了。
Wǒ fùqīn bìng le.
Мій батько захворів.

孩子已经睡着了。
Háizi yǐjīng shuìzháo le.
Дитина вже заснула.

路灯已经燃起来了。
Lùdēng yǐjīng rán qǐlai le.
Вуличні ліхтарі вже засвітились.

他到了中国以后，马上找了一份工作。
Tā dào le Zhōngguó yǐhòu, mǎshàng zhǎo le yī fèn gōngzuò.
Після того як він приїхав у Китай, він відразу ж знайшов роботу.

昨天我跟妈妈去外面吃饭。我们叫了一条鱼跟一只北京烤鸭。
Zuótiān wǒ gēn māma qù wàimiàn chī fàn. Wǒmen jiào le yì tiào yú gēn yì zhī Běijīng kǎoyā.
Вчора ми з мамою ходили поїсти. Ми замовили рибу і смажену качку по-пекінськи.

При описі подій, які відбувалися в минулому регулярно, суфікс 了 *le* не вживається [640, р. 118–120]:

我小时候每天早上都喝一杯牛奶。
Wǒ xiǎo de shíhou měitiān zǎoshang dōu hē yì bēi niúǎi.
У дитинстві я кожного дня випивав по стакану молока.

Не слід плутати видо-часовий суфікс 了 *le* з результативною морфемою 了 *liǎo*, а також із фразовою часткою 了 (嘞) *le*, яка ставиться в кінці речення або частини речення і маркує зміну всієї ситуації, що позначається реченням [167, с. 263], або ж упевненість мовця в достовірності висловлювання [183, с. 111]. У наступних реченнях 了 *le* – не видо-часовий суфікс, а фразова частка [59, с. 29]:

我再不吃了。
Wǒ zài bù chī le.
Я більше не буду їсти.

他长久没有来了。
Tā chángjiǔ méi yǒu lái le.
Він уже давно не приходив.

Видо-часовий суфікс 了 *le* і фразова частка 了 *le* можуть зустрічатися в одному реченні. Цим позначається закінченість дії і підкреслюється зміна ситуації в цілому [524, р. 340–341]:

我不吃，我刷了牙了。
Wǒ bù chī, wǒ shuā le yá le.
Я не їстиму, я вже почистив зуби.

6.10.2.1.1. За наявності двох дієслів видо-часовий суфікс 了 *le* може ставитися або після 1-го, або після 2-го дієслова [497, S. 30]. Якщо два дієслова в реченні функціонують як однорідні присудки, то 了 *le* може слідувати як після кожного з них, так і (набагато частіше) тільки після останнього [641, S. 300]:

我们听取(了)和讨论了他作的报告。

Wǒmen tīngqǔ (le) hé tāolùn le tā zuò de bàogào.

Ми вислухали й обговорили зроблену ним доповідь.

我准备(了)课文, 复习(了)生词, 做了一些语法练习。

Wǒ zhǔnbèi (le) kèwén, fùxí (le) shēngcí, zuò le yì xiē yǔfǎ liànxí.

Я підготував текст, повторив нові слова і зробив кілька граматичних вправ.

Якщо 1-ше дієслово має власний іменний додаток, за яким слідує додаток – дієслівна група зі значенням мети, 了 *le* ставиться після 2-го дієслова [641, S. 302]:

我去电影院看了电影。

Wǒ qù diànyǐngyuàn kàn le diànyǐng.

Я ходив у кіно [для того, щоб] подивитися фільм.

Аналогічно, коли в простому реченні є два дієслова і 2-ге з них позначає мету 1-го, такого як 来 *lái*, 去 *qù* або 用 *yòng*, суфікс 了 *le* слідує за 2-м дієсловом [536, p. 34–35]:

他到食堂去吃饭了。

Tā dào shítáng qù chīfàn le.

Він ходив у їдальню [для того, щоб] поїсти.

6.10.2.1.2. Для дієслівного присудка з видо-часовим суфіксом 了 *le* характерний такий додаток, який має перед собою означення. Це означення буває виражене сполученням числівника або вказівного займенника з рахівним суфіксом, а також прикметником, іменником чи займенником або ж іншими частинами мови, в тому числі й оформленими службовим словом 的 *de* [312, с. 284]:

学生们访问了那位教授。

Xuéshēngmen fǎngwèn le nà wèi jiàoshòu.

Студенти відвідали того професора.

她回答了新闻记者的问题。

Tā huídá le xīnwén jìzhě de wèntí.

Вона відповіла на питання журналістів.

6.10.2.1.3. Іноді видо-часова форма з суфіксом 了 *le* вказує на завершення дії в майбутньому. Це зазвичай має місце, коли здійснення однієї дії передує, обумовлене або пов'язане із завершенням другої [536, p. 30–31]. Мовець, таким чином, сигналізує про взаємозв'язок дій, що слідують одна за другою; такі речення зазвичай перекладаються за допомогою сполучників “коли”, “якщо” або “після того як” [422, p. 198–199], є безсполучниковими і часто містять прислівник 就 *jiù*:

你服了药, 就会完全好的。

Nǐ fú le yào, jiù huì wánquán hǎo de.

Якщо вип'єш ліки, то зовсім одужаєш.

他明天来了，我也就来。

Tā míngtiān lái le, wǒ yě jiù lái.

Якщо завтра він прийде, то і я прийду.

做了工作，你一定来。

Zuò le gōngzuò, nǐ yīdìng lái.

Коли звільнишся, обов'язково приходь.

6.10.2.1.4. Видо-часова форма на 了 *le* нерідко вживається у спонукальних реченнях, висловлюючи спонукання до вчинення дії в майбутньому [64, с. 57]:

我求你放了她吧。

Wǒ qiú nǐ fàng le tā ba.

Прошу тебе відпустити її.

这个桔子已经烂了，扔了它吧。

Zhè gè júzi yǐjīng làn le, rēng le tā ba.

Цей мандарин уже зіпсувався, викинь-но його.

Подібне значення може мати і фразова частка 了 *le*. У подібних випадках вона записується як 嘞, вживається в заборонних реченнях і висловлює модальний відтінок м'якого переконання, умовлянь [722, S. 154]:

再别说这个嘞!

Zài bié shuō zhè gè le!

Більше про це говорити не будемо!

歇一会儿吧，不要累坏嘞。

Xiē yīhuìr ba, bù yào lèihuài le.

Відпочиньте хвилиночку, не перевтомлюйтесь.

6.10.2.1.5. При редуплікації дієслова видо-часовий суфікс 了 *le* ставиться між частинами подвоєного дієслова: 看了看 *kàn le kan* “подивився”, 想了想 *xiǎng le xiang* “подумав” тощо [167, с. 267].

6.10.2.1.6. Якщо дієслово являє собою дієслівно-об'єктний комплекс, кратність і суфікси до якого повинні ставитися після першої частини, видо-часовий суфікс 了 *le* у значенні завершеності дії може ставитися як після першої частини слова, так і після всього слова (в цьому випадку 了 *le* зазвичай розглядається як фразова частка) [167, с. 267], а також слідувати після кожної з частин даного слова, тобто вживатися двічі [844, 页 143]:

吃饭

chīfàn

“їсти, приймати їжу” (букв.: їсти варений рис):

我吃了饭。/我吃饭了。/我吃了饭了。

Wǒ chī le fàn. / Wǒ chīfàn le. / Wǒ chī le fàn le.

Я [вже] поїв.

6.10.2.1.7. Видо-часовий суфікс 了 *le* не вживається, якщо в ролі додатка до дієслова виступає дієслівна група. В цьому випадку при необхідності морфема 了 *le* ставиться в кінці речення і розглядається як фразова частка [167, с. 265]:

他决定明天动身了。

Tā juéding míngtiān dòngshēn le.

Він вирішив виїхати завтра. (Неприпустимо говорити 他决定了明天动身* *Tā juéding le míngtiān dòngshēn*)

6.10.2.1.8. Видо-часовий суфікс 了 *le* не вживається в наступних випадках [769, 页 227–228]:

- зі зв'язкою 是 *shì*, зв'язковим дієсловом 作为 *zuòwéi* “бути, ставати, служити в якості...”, але може бути вжитий зі зв'язкою 当 *dāng* (他当了半年教师 *Tā dāng le bànnián jiàoshī* “Він пів року був/пропрацював викладачем”);
- з модальними дієсловами, а також якщо перед смисловим дієсловом стоїть модальне;
- з дієсловами, що виражають почуття, стан або психічну активність: 爱 *ài* “любити”, 恨 *hèn* “ненавидіти”, 觉得 *juéde* “відчувати”, 认为 *rènwéi* “вважати”, 希望 *xīwàng* “сподіватися”, 需要 *xūyào* “мати потребу” тощо;
- з дієсловами, які не означають фактичну дію: 象 *xiàng* “бути схожим”, 在 *zài* “знаходитися в...”, 有 *yǒu* “мати”, 属于 *shǔyú* “належати”, 叫 *jiào* “називатися” тощо.

6.10.2.1.9. Класичним трактуванням видо-часового суфікса 了 *le* є позначення закінченої дії, віднесеної до плану минулого [323, с. 19]. Хоча спостереження за живою мовою дуже часто демонструє відхилення від цього правила, особливо в частині віднесеності до минулого, дія, що позначається дієсловом із суфіксом 了 *le*, в будь-якому випадку завершується до моменту мовлення або до конкретного моменту в майбутньому. Іншими словами, суфікс 了 *le* не завжди висловлює минулий час, але майже завжди висловлює перфектність, завершеність. Із перфектністю тісно пов'язані похідні значення суфікса 了 *le*: перемикання (зміни) стану і суб'єктивної модальності/емоційної реакції [292, с. 390–407]:

天气暖了。

Tiānqì nuǎn le.

Потепліло. (зміна стану)

现在八点半，已经晚了！

Xiànzài bā diǎn bàn, yǐjīng wǎn le!

Зараз пів на дев'яту, вже пізно! (емоційна реакція)

Проте путунхуа має також приклади, в яких видо-часовий суфікс 了 *le* не тільки не означає співвіднесення з минулим, але й не висловлює перфектності [840, 页 238]. Наприклад:

墙上挂了一幅画。

Qiáng shàng guà le yī fú huà.

На стіні висить одна картина.

У даному прикладі суфікс 了 *le* носить модальний характер [292, с. 415–416]. При-судок 挂了 *guà le* “висить” семантично пов’язаний з додатком 一幅画 *yī fú huà* “одна картина”, тобто 了 *le* в даному випадку підкреслює те, що картина саме одна, а не п’ять, а також те, що картина все-таки висить/повішена, а не просто стоїть гола стіна.

他跑了两个钟头了。

Tā pǎo le liǎng gè zhōngtóu le.

Він біжить (уже) дві години/другу годину.

Вживання в цьому прикладі двох 了 *le* – видо-часового суфікса і фразової частки – свідчить про те, що дія носить “відкритий” характер: дія почалася в минулому, триває до моменту мовлення протягом зазначеного відрізка часу і триватиме після моменту мовлення до свого логічного завершення [422, р. 215–216]; з точки зору моменту мовлення дія носить незавершений характер, проте як така, сама по собі, вона все ж скінченна (бігти вічно неможливо).

6.10.2.1.10. Заперечні форми з видо-часовим суфіксом 了 *le*

Предикати, оформлені видо-часовим суфіксом 了 *le*, із заперечними морфемами не вживаються, позаяк видове значення цієї форми несумісне з запереченням [59, с. 29].

Заперечна форма предиката з 了 *le* утворюється за допомогою 没 (有) *méi (yǒu)*, а сам суфікс 了 *le* при цьому опускається [393, р. 89]:

他还没来。

Tā hái méi lái.

Він ще не приїхав.

我没干什么坏事。

Wǒ méi gàn shénme huài shì.

Я не (з)робив нічого поганого.

我刚来了, 还没有吃晚饭。

Wǒ gāng lái le, hái méi yǒu chī wǎnfàn.

Я щойно прийшов, ще не вечеряв.

Фразова частка 了 *le* в кінці заперечних речень (особливо тих, що містять прислівник 还 *hái* “ще) зазвичай замінюється часткою 呢 *ne* [167, с. 266]:

他还没来呢。

Tā hái méi lái ne.

Він ще не прийшов.

Якщо йдеться про заперечення не одиничної дії, а якогось постійного явища, що відноситься до минулого, то вживається заперечення 不 *bù* [544, S. 180–181]:

以前我不说汉语。

Yǐqián wǒ bù shuō hànyǔ.

Раніше я не говорив китайською.

一年以前我还不认识他。

Yī nián yǐqián wǒ hái bù rènshi tā.

Рік тому я ще не був знайомий з ним.

В окремих нечисленних випадках можна спостерігати вживання дієслівної форми на 了 *le* із запереченням 没 (有) *méi (yǒu)*. Ця особливість властива головним чином розмовній мові і слугує для позначення зміни ситуації [929, 页 39] або ж для постановки смислового акценту на тому, що результат дії важливий для цього конкретного об'єкта дії [328, с. 55]:

- 小明, 你还在看电视吗?
- 没有, 我没有在看了。
- *Xiǎo Míng, nǐ hái zài kàn diànshì ma?*
- *Méi yǒu, wǒ méi yǒu zài kàn le.*
- Сяо Мін, ти ще дивишся телевізор?
- Ні, вже не дивлюся.

Невелике число прикладів, що ілюструють це явище в писемній мові, пояснюється, швидше за все, його діалектним походженням [64, с. 56]:

- 说了老半天也没解决了问题。
- Shuō le lǎo bàntiān yě méi jiějué le wèntí.*
- Довго говорили, але так і не вирішили питання.
- 我可没得罪了谁。
- Wǒ kě méi dézui le shuí.*
- Я, однак, нікого не образив.

Вживання в одному реченні фразової частки 了 *le* і заперечення 不 *bù* має модальне забарвлення: воно може повідомляти, що суб'єкт змінив свої наміри або внутрішній стан, або стан справ взагалі змінився [292, с. 404], або ж суб'єкт висловлює свою емоційну оцінку, пов'язану зі зміною стану, або, нарешті, констатує умову, що не здійснилася (т.зв. заперечна умовність) [292, с. 414–415]:

- 我不考大学了。
- Wǒ bù kǎo dàxué le.*
- Я передумав вступати до інституту.
- 现在八点半, 不早了!
- Xiànzài bā diǎn bàn, bù zǎo le!*
- Зараз пів на дев'яту, вже не рано (пізно)!
- 你早来的话, 我就不会走了。
- Nǐ zǎo lái de huà, wǒ jiù bù huì zǒu le.*
- Якби ти прийшов раніше, тоді я б не міг піти.

6.10.2.1.11. Загальне питання з дієсловом-присудком у формі на 了 *le* може бути задане за допомогою частки 吗 *ma*, однак більш характерним є питання, виражене за допомогою 没有 *méi yǒu*, що поставлене в кінці речення і слугує не запереченням, а засобом вираження питання [312, с. 285]. При цьому видно-часовий суфікс 了 *le* перед 没有 *méi yǒu* може опускатися, якщо при дієслові є додаток або дієслово є двоскладовим; якщо ж використовується 吗 *ma*, опускати 了 *le* не можна [536, р. 47]:

那封信你寄了没有?
Nà fēng xìn nǐ jì le méi yǒu?
Ти відправив того листа (чи ні)?

这道菜你尝了没有?
Zhè dào cài nǐ cháng le méi yǒu?
Ти спробував цю страву (чи ні)?

你爸爸退休没有?
Nǐ bàba tuìxiū méi yǒu?
Твій тато вже на пенсії (чи ні)?

Питання також можна побудувати, поставивши після ствердної форми дієслова-присудка заперечну форму, тобто за допомогою конструкції ……没…… *…méi…*; суфікс *了 le* при цьому опускається [310, с. 19–20]:

你们谈没谈这个问题?
Nǐmen tán méi tán zhè gè wèntí?
Ви обговорили (чи ні) це питання?

6.10.2.1.12. Дієслово 有 *yǒu* не вживається з видо-часовим суфіксом 了 *le* в значенні “мати”, але вживається в значенні “отримувати, купувати”, тобто сполучення 有了 *yǒu le* завжди означає тільки “придбав, отримав” (що можна трактувати як прояв значення переключення (зміни) стану – букв.: “здобув”) і ніколи не означає “мав” [775, 頁 562].

6.10.2.1.13. Видо-часовий суфікс 了 *le* етимологічно пов’язаний з омонімічною заключною часткою 了 *le*, причому в деяких випадках розмежування цих двох “іпостасей” морфем 了 *le* видається утрудненим. Наприклад, в рамкових конструкціях 要……了 *yào… le* / 快要……了 *kuài yào… le* / 快……了 *kuài… le* (вказівка на дію, яка повинна ось-ось статися; в останніх двох варіантах ця дія, як правило, ще й носить спонтанний характер [207, с. 137]) і 早……了 *zǎo… le* (вказівка на дію, яка давно вже відбулася) [646, S. 84], морфему 了 *le* можна трактувати і як видо-часовий суфікс (через що виражається значення перфектності/зміни стану), і як заключну частку (з огляду на положення, яке вона займає) [497, S. 34–35]:

你等一会，我要下班了。
Nǐ děng yīhuì, wǒ yào xiàbān le.
Почекай трохи, я ось-ось закінчу роботу.

你忙和我一下，我快跌倒了!
Nǐ mánghe wǒ yīxià, wǒ kuài diēdǎo le!
Допоможи мені, я ось-ось упаду!

我早猜透了。
Wǒ zǎo cāitòu le.
Я давно уже здогадався.

Вищесказане аналогічним чином стосується і конструкцій 太……了 *tài… le* (вказівка на край високий ступінь прояву ознаки) і 就……了 *jiù… le* (вказівка на

послідовність дій – дія, що описується даною конструкцією, відбувається негайно після будь-якої іншої дії або настання якогось стану/часу; якщо дії співвідносяться з теперішнім або минулим часом, то 就 *jiù* можна замінити на 马上 *mǎshàng*, а якщо з майбутнім – то на 已经 *yǐjīng*) [544, S. 182]:

现在太晚了。

Xiànzài tài wǎn le.

Зараз [вже] надто/дуже пізно.

他进入房间，就/马上尖叫了。

Tā jìnrù fángjiān, jiù/mǎshàng jiānjiào le.

Він увійшов до кімнати і зараз же закричав.

到八月桃儿就/已经熟了。

Dào bāyuè táo er jiù/yǐjīng shú le.

До серпня персики вже дозріють.

Сполучення морфем 了了 може вимовлятися *liǎo le* і трактуватися як дієслівна форма, що означає “закінчити(ся), завершити(ся)”, а може вимовлятися *liǎo liǎo*, і в цьому випадку дані дві морфемі є або дієсловом із значенням “розуміти, усвідомлювати”, або прикметником “розумний, кмітливий” [524, р. 342]:

好吧，这件事就这样了了。

Hǎo ba, zhè jiàn shì jiù zhèyàng liǎo le.

Добре, що справа закінчилась саме так.

我不甚了了你指的是什么。

Wǒ búshèn liǎoliǎo nǐ zhǐ de shì shénme.

Я не дуже розумію, що ти маєш на увазі.

6.10.2.2. Видо-часовий суфікс 过 *guo*

Форма, утворена видо-часовим суфіксом 过 *guo* в постпозиції до дієслова, використовується в путунхуа і вказує на те, що дія мала місце в невизначений час у минулому і що вона завершена до моменту мовлення (час), а також на те, що ця дія було здійснена один раз або відбувалася багато разів (вид) [59, с. 30], при цьому увага найчастіше акцентується на те, що дану дію/стан суб'єкту вже доводилося виконувати/переживати [536, р. 76–77].

За своїм основним значенням форма на 过 *guo* близька (майже синонімічна в рамках однієї граматичної категорії – виду [193, с. 282–284]) до форми на 了 *le*, але не тотожна їй: форма на 过 *guo* позначає дію, що мала місце в минулому і ніяк не пов'язана безпосередньо з теперішнім моментом або взагалі з моментом, про який ідеться [363, с. 121], в той час як форма на 了 *le* фактично зв'язана не з минулим часом як таким, а скоріше означає те, що випробувано або пережито [904, 頁 64]. Порівняйте [422, р. 227–229]:

了 <i>le</i>	过 <i>guo</i>
підкреслюється результат, дія одноразова, є зв'язок з моментом мовлення	підкреслюється досвід у минулому, дія однакратна або багаторазова, зв'язку з моментом мови немає

了 <i>le</i>	过 <i>guo</i>
我荣获了一枚奖章。 <i>Wǒ rónghuò le yī méi jiǎngzhāng.</i> Я отримав медаль.	我荣获过(一枚)奖章。 <i>Wǒ rónghuò guo (yī méi) jiǎngzhāng.</i> Я отримував медалі (медаль).
Йдеться про отримання цієї, конкретної, однієї медалі, тобто про конкретний результат дії з прив'язкою до теперішнього.	Мовець має досвід отримання медалей, колись раніше він їх отримував і просто констатує цей факт (наприклад, показуючи їх співрозмовнику при оповіді про своє життя), який ніяк не пов'язаний з теперішнім.

За допомогою суфікса 过 *guo* видо-часова форма може бути утворена тільки від повнозначних дієслів (нерезультативних і результативних [64, с. 57]; допоміжні дієслова (модальні, зв'язки тощо; однак, як виняток, 过 *guo* може вживатися зі зв'язкою 当 *dāng*) і прикметники (за винятком випадків вербалізації) форму на 过 *guo* не утворюють [334, с. 120]:

我到过香港。

Wǒ dào guo Xiānggǎng.

Я бував (мені доводилося бувати) в Гонконзі.

他们都英勇地为祖国战斗过。

Tāmen dōu yīngyǒng de wéi zǔguó zhàndòu guo.

Всі вони відважно билися за батьківщину.

我来过两回，都没有碰到你。

Wǒ lái guo liǎng huí, dōu méi yǒu pèngdào nǐ.

Я приходив двічі, але не застав тебе.

这个字应该这样写，老师教过我们。

Zhè gè zì yīnggāi zhèyàng xiě, lǎoshī jiào guo wǒmen.

Цей ієрогліф потрібно писати так, як викладач нам показував.

他以前当过警察。

Tā yǐqián dāng guo jǐngchá.

Раніше він був поліціантом.

我看过中国戏。

Wǒ kàn guo Zhōngguó xì.

Мені доводилося дивитися китайські п'єси.

我们吃过亏，上过当，有了经验了。(邓小平)

Wǒmen chī guo kuī, shàng guo dàng, yǒu le jīngyàn le. (Dèng Xiǎopíng)

Нас ошукували, нас обманювали, але зате ми набули досвіду.

(Ден Сяопін)

他去年来过北京。

Tā qùnián lái guo Běijīng.

Він у минулому році приїжджав до Пекіна.

我只看见过一次。

Wǒ zhī kànjiàn guo yī cì.

Я бачив [море] всього лише один раз.

6.10.2.2.1. При запереченні дії, що позначається дієсловом у формі на 过 *guo*, використовується 没 (有) *méi (yǒu)*; при цьому сам видо-часовий суфікс 过 *guo*, на відміну від 了 *le*, зберігається [167, с. 268]:

我没到过香港。

Wǒ méi dào guo Xiānggǎng.

Я не бував (мені не доводилося бувати) в Гонконзі.

我没有吃过中国菜。

Wǒ méi yǒu chī guo Zhōngguó cài.

Я не їв (мені не доводилося їсти) китайську їжу.

他从来没有说过谎。

Tā cónglái méi yǒu shuō guo huǎng.

Він ніколи не говорив неправду.

我没听人说过这件事儿。

Wǒ méi tīng rén shuō guo zhè jiàn shìr.

Я не чув, щоб говорили про цю справу.

我还没去过医务所呢。

Wǒ hái méi qù guo yīwùsuǒ ne.

Я ще не ходив у клініку.

6.10.2.2.2. Питальна форма утворюється за допомогою заперечення 没有 *méi yǒu*, яке ставиться в кінці речення, при цьому суфікс 过 *guo* зберігається [698, р. 98]:

你到过香港没有?

Nǐ dào guo Xiānggǎng méi yǒu?

Ти бував (тобі доводилося бувати) в Гонконзі (чи ні)?

你看过这本书没有?

Nǐ kàn guo zhè běn shū méi yǒu?

Ти читав цю книгу (чи ні)?

我吃过中国菜没有?

Wǒ chī guo Zhōngguó cài méi yǒu?

Ти їв (тобі доводилось їсти) китайську їжу (чи ні)?

Питання також можна побудувати, поставивши після ствердної форми дієслова-присудка заперечну форму, тобто за допомогою конструкції ……没…… …*méi*…; суфікс 过 *guo* при цьому теж зберігається [167, с. 269]:

你到没到过香港?

Nǐ dào méi dào guo Xiānggǎng?

Ти бував (тобі доводилося бувати) в Гонконзі (чи ні)?

6.10.2.2.3. Видо-часовий суфікс 过 *guo* безпосередньо оформляє дієслово. За наявності додатка він завжди зберігає своє положення після дієслова [671, р. 274]:

我检查过身体。
Wǒ jiǎnchá guo shēntǐ.
Я проходив медогляд.

У реченні з кількома дієсловами суфікс 过 *guo*, як правило, слідує за останнім дієсловом [310, с. 22]:

我用中文写过信。
Wǒ yòng zhōngwén xiě guo xìn.
Мені доводилося писати листи китайською.

6.10.2.2.4. Додавання видо-часового суфікса 过 *guo* до прикметників веде до їх вербалізації (тобто ситуативного “перетворення” у т.зв. якісні дієслова [494, р. 202–203]) і означає якість ситуації в минулому, яка відрізняється від нинішнього стану (“колись було таким-то, а тепер [вже] не таке”) [769, 页 244]:

他小什么时候胖过。
Tā xiǎo shénme shíhou pàng guo.
У дитинстві він був товстим (на відміну від нинішнього стану).
从前十二月总是冷过。
Cóngqián shí èr yuè zǒngshì lěng guo.
Раніше в грудні завжди було холодно (а зараз уже ні).

6.10.2.2.5. Вживання після видо-часового суфікса 过 *guo* додатково ще й видо-часового суфікса 了 *le* вказує на завершеність дії (тобто, фактично, 过了 *guo le* є синонімічним до одного 了 *le*) [722, S. 155], однак ця завершеність усе ж має додатковий відтінок чіткого передування або співвіднесення з моментом у минулому [444, р. 101]:

吃过了饭再走。
Chī guo le fàn zài zǒu.
Підемо, коли (після того як) поїмо.
杏花都已经开过了。
Xìnghuā dōu yǐjīng kāi guo le.
Абрикоси вже зацвіли.
我已经到过了古巴。
Wǒ yǐjīng dào guo le Gǔbā.
Я вже з’їздив на Кубу.

6.10.2.2.6. Видо-часовий суфікс 过 *guo* слід відрізнити від омонімічного модифікатора напрямку 过 *guò* “через” [153, с. 228–230], за допомогою якого утворюються деякі дво- і трискладові дієслова, що вказують напрямок дії (див. п. 6.8.2.4).

Крім того, необхідно звернути увагу на специфіку вимови суфікса 过 *guo*: нормативним вважається вимова з нейтральним тоном, однак в разі необхідності смислового

акценту на видо-часовому аспекті можлива вимова з четвертим тоном (*guò*) [698, р. 104].

6.10.2.2.7. У писемному або офіційному усному мовленні на путунхуа для позначення минулого часу (зазвичай як аналог видо-часового суфікса 过 *guo*, а частіше як додаток до нього) вживається префіксальна морфема-прислівник 曾 *céng* “якось раз, свого часу” (також 曾经 *céngjīng* “свого часу, перш, колись”, особливо в разі невизначеності часу дії в минулому [292, с. 450]; при запереченні: 不曾 *bùcéng* “ще [жодного разу] не..., ще [ніколи] не...”), яка ставиться перед групою дієслова [167, с. 269–270] і вказує, крім колишніх часів, на недоконаний або недоконано-багаторазовий аспект дії або ж на наявність/відсутність досвіду у виконанні дії [595, р. 102–103]:

几年前我曾见她一面。

Jǐnián qián wǒ céng jiàn tā yīmiàn.

Я бачив її одного разу кілька років тому.

我未曾听说过这样的事。

Wǒ wèi céng tīngshuō guo zhèyàng de shì.

Я ніколи про таке не чув.

听说你曾经来过中国。

Tīngshuō nǐ céngjīng lái guo Zhōngguó.

Кажуть, ти колись був у Китаї.

他不曾来(过)中国。

Tā bùcéng lái (guo) Zhōngguó.

Він ніколи не був у Китаї.

6.10.2.3. Видо-часовий суфікс 着 *zhe*

Видо-часова форма із суфіксом 着 *zhe* (на Тайвані і в Гонконзі прийняте написання 著 [167, с. 260]) вживається в путунхуа і вказує на те, що дія має місце в момент мовлення (час) і що вона, перебігаючи безперервно, перетворилася в триваючий стан (вид) [59, с. 30], тобто форма на 着 *zhe* вживається в тих випадках, коли потрібно позначити даний тривалий час [363, с. 139].

За допомогою суфікса 着 *zhe*, наступного в постпозиції до дієслова, видо-часова форма може бути утворена тільки від результативних дієслів; від прикметників (胖 *pàng* “товстий”, 大 *dà* “великий” тощо), а також від дієслів, які не позначають усвідомлену цілеспрямовану дію (на кшталт дієслів думки або мови 知道 *zhīdao* “знати”, 有 *yǒu* “мати”, 听说 *tīngshuō* “говорять/я (ми, ти, ви, він, вона, вони) чув, що...” тощо) видо-часова форма на 着 *zhe* не утворюється [422, р. 217–218]:

我等着他，他快要来的。

Wǒ děng zhe tā, tā kuài yào lái de.

Я чекаю його, він скоро повинен прийти.

我看着电视。

Wǒ kàn zhe diànshì.

Я дивлюсь телевізор.

孩子念着一首诗。

Háizi niàn zhe yī shǒu shī.

Дитина читає вірша.

请稍后来，父亲现在有事，他交谈着电话。

Qǐng shāohòu lái, fùqīn xiànzài yǒu shì, tā jiāotán zhe diànhuà.

Зайдіть, будь ласка, трохи пізніше, батько зараз зайнятий, він розмовляє по телефону.

你进来吧，他们正谈着话呢。

Nǐ jìn lái ba, tāmen zhèng tán zhe huà ne.

Заходь же, вони якраз розмовляють.

天黑了，仍旧下着毛毛雨。

Tiān hēi le, réngjiù xià zhe máomaoyǔ.

Стемніло, як і раніше, накрапає дрібний дощ.

Якщо в реченні є два чи більше однорідних дієслів-присудків, то суфіксом 着 *zhe* оформляється тільки останнє дієслово [64, с. 58]:

这个问题正在研究并讨论着。

Zhè gè wèntí zhèngzài yánjiū bìng tāolùn zhe.

Це питання якраз зараз вивчається і обговорюється.

Вживання суфікса 着 *zhe* після кожної з двох частин редульованого дієслова вказує на те, що під час тривання дії сталося щось несподіване [985, 页 143]:

我们说着说着，他就来了。

Wǒmen shuō zhe shuō zhe, tā jiù lái le.

Ми розмовляли, коли він [раптом] прийшов.

他走着走着，突然摔倒了。

Tā zǒu zhe zǒu zhe, tūrán shuāidǎo le.

Він йшов, ішов – і раптом впав.

Як виняток, видо-часовий суфікс 着 *zhe* може вживатися після деяких прикметників, що позначають стан (часто разом з конструкцією 正/在/正在……呢 *zhèng/zài/zhèngzài... ne* [627, p. 243]). У цьому випадку він сигналізує про те, що цей стан продовжується, тягнеться в часі, триває [292, с. 349]:

他正忙着呢。

Tā zhèng máng zhe ne.

Він зайнятий (продовжує бути зайнятим).

Видо-часовий суфікс 着 *zhe* слід відрізнити від формотворчого суфікса 着 *zháo*, використовуваного для утворення результативних дієслів досягнення мети [540, S. 44].

6.10.2.3.1. Від дієслів стану видо-часовий суфікс 着 *zhe* утворює форму, яка означає тяглий стан, не пов'язаний з будь-якою дією (тобто стан як такий) [192, с. 12] або ж вказує на місцезнаходження /наявність /існування суб'єкта [310, с. 12]:

孩子睡着觉。
Háizi shuì zhe jiào.
Дитина спить.

门紧闭着。
Mén jǐn bì zhe.
Двері щільно закриті.

牌子上写着：“请不要吸烟”。
Páizi shàng xiě zhe: “Qǐng bù yào xīyān”.
На табличці написано: “Прохання не курити”.

孩子们都在椅子上坐着。
Háizimen dōu zài yǐzi shàng zuò zhe.
Всі діти сидять на стільцях.

邮局的门还开着。
Yóujú de mén hái kāi zhe.
Пошта ще відкрита.

桌子上放着书。
Zhuōzi shàng fàng zhe shū.
На столі лежить книга.

狗在床底下躺着。
Gǒu zài chuáng dǐ xià tǎng zhe.
Собака лежить під ліжком.

6.10.2.3.2. Якщо дієслово являє собою дієслівно-об’єктний комплекс, кратність і суфікси до якого повинні ставитися після першої частини, видо-часовий суфікс 着 *zhe* також ставиться після першої частини [722, S. 161]:

我吃着饭，他可睡着觉。
Wǒ chīzhe fàn, tā kě shuì zhe jiào.
Я їм, а він спить.

6.10.2.3.3. Видо-часова форма з суфіксом 着 *zhe* може позначати не тільки дію, яка відбувається в момент мовлення, але також і дію, що відбувається в будь-який інший момент, що вказаний обставиною часу або визначається за контекстом, але обов’язково сприймається як тривалий процес [155, с. 68]. Це явище являє собою відносне вживання дієслівної форми на 着 *zhe* і, на думку деяких дослідників, має значення відносного теперішнього часу [363, с. 138–139]:

昨天我整天在家里等着他。
Zuótiān wǒ zhěng tiān zài jiā lǐ děng zhe tā.
Вчора я цілий день чекав його вдома.
这种思想近来不住地折磨着他。
Zhè zhǒng sīxiǎng jìnlái bùzhù de zhémó zhe tā.
Ця думка останнім часом невпинно мучила його.

Іноді тяглість стану, віднесеного до минулого, позначається службовим словом 来 (着) *lái (zhe)*, яке ставиться в кінці речення, якщо в реченні немає фразової частки [692, р. 258–259]:

我昨天上天津去来着。
Wǒ zuótiān shàng Tiānjīn qù lái zhe.
Я вчора їздив у Тяньцзінь.

刚才你说什么来着?
Gāngcái nǐ shuō shénme lái zhe?
Що ти тільки-но казав?

昨天开会你跟谁辩论来?
Zuótiān kāihuì nǐ gēn shuí biànlùn lái?
З ким ти сперечався вчора на зборах?

6.10.2.3.4. Іноді видо-часова форма з суфіксом 着 *zhe* вживається в тих випадках, коли дія, представлена у вигляді триваючого стану, віднесена до майбутнього (майбутній час вказується прислівником часу або визначається за контекстом) [710, р. 325–326]. Дане явище можна визначити як переносне вживання дієслівної форми на 着 *zhe* [363, с. 141–142]:

明天晚上我要在家里等着他。
Míngtiān wǎnshàng wǒ yào zài jiā lǐ děng zhe tā.
Завтра ввечері я чекатиму його вдома.

Наскільки дозволяє судити фактичний мовний матеріал, подібне вживання цієї форми зазвичай зустрічається в спонукальних реченнях, в яких вона підсилює експресію спонукування [743, 页 1151]:

你听着!
Nǐ tīng zhe!
Послухай же!
快做着, 莫迟延!
Kuài zuò zhe, mò chíyán!
Роби ж якнайшвидше, не зволікай!

6.10.2.3.5. Видо-часовий суфікс 着 *zhe* може маркувати у реченні другорядне дієслово (позиція т.зв. “дієприслівника недоконаного виду”), яке стоїть першим і позначає стан або дію, супутню іншій дії, вираженій основним (другим) дієсловом [729, р. 130]:

他坐着看书。
Tā zuò zhe kàn shū.
Він читав книгу, сидячи.

他举着红旗在前面走。
Tā jǔ zhe hóngqí zài qiánmian zǒu.
Він шов попереду, несучи червоний прапор.

我常常看着电视吃饭。

Wǒ cháng cháng kàn zhe diànshì chīfàn.

Я часто їм, дивлячись телевізор.

“Дієприслівникове” значення дієслів із 着 *zhe* може бути і далі “знижене” до значення оказіональних і/або фіксованих прийменників: 拉着小孩子的手走 *lā zhe xiǎo háizi de shǒu zǒu* “йти за руку (букв.: тягнучи руку) з дитиною”, 贴着公路走 *tiē zhe gōnglù zǒu* “іти по шосе” [167, с. 261–262].

6.10.2.3.6. Дієслово, оформлене видо-часовим суфіксом 着 *zhe*, із заперечними частками вживається порівняно рідко [64, с. 58]. Іноді зустрічається використання цієї форми дієслова з запереченням 不 *bù* (на відміну від 了 *le*, вживання з яким 不 *bù* в одному реченні не характерне [673, р. 666]), однак частіше використовується заперечення 没(有) *méi(yǒu)* [444, р. 236]:

我可是没有一天不想念着她。

Wǒ kěshì méi yǒu yī tiān bù xiǎngniàn zhe tā.

Однак не було й дня, щоб я не згадував її.

门没锁着。

Mén méi suǒ zhe.

Двері не закриті.

行李上没有写着他的名字。

Xínglǐ shàng méi yǒu xiě zhe tā de míngzì.

На багажі не написано його ім'я.

При цьому оформлення дієслова суфіксом 着 *zhe* не завжди обов'язкове: якщо дієслово виражає триваючу дію, то 着 *zhe* не потрібне [670, р. 125–140]; для передачі значення тяглості дії достатньо одного 没 *méi*. Модальна частка 呢 *ne* в заперечних реченнях не вживається [310, с. 15]:

她没等你，她走了。

Tā méi děng nǐ, tā zǒu le.

Вона не чекає тебе, вона пішла.

6.10.2.3.7. Загальне питання утворюється постановкою в кінці речення 没有 *méi yǒu* або 吗 *ma*; суфікс 着 *zhe* при цьому зберігається [797, 页 317]:

门锁着没有?

Mén suǒ zhe méi yǒu?

Двері закриті?

他吃着饭吗?

Tā chī zhe fàn ma?

Він їсть?

6.10.2.3.8. Суфіксом 着 *zhe* не оформляються дієслова, які не можуть виражати тривалу дію, тобто дія не може відбуватися протягом тривалого часу (наприклад, 进 *jìn* “входити”, 出 *chū* “виходити” тощо), модальні дієслова, а також дієслова, які самі по

собі висловлюють тривалу дію або стан (наприклад, 爱 ài “любити”, 恨 hèn “ненавидіти”, 怕 pà “боятися”, 知道 zhīdao “знати” тощо) [764, 页 77].

6.11.2.3.9. Значення слів із суфіксом 着 *zhe* може перебувати на стику значень дієслова, дієприкметника і прикметника в українській мові, при цьому в кінці речення зазвичай ставиться частка 呢 *ne* [887, 页 299]:

门锁着呢。

Mén suǒ zhe ne.

Двері закриті.

他相当聪明着呢。

Tā xiāngdāng cōngmíng zhe ne.

Він досить розумний.

Слід звернути увагу, що пряма послідовність часток не завжди являє собою два слова, а може бути складеною заключною часткою 着呢 *zhe ne*. Хоча дана частка етимологічно дійсно сходиться до сполучення цих двох службових слів (着 *zhe* і 呢 *ne*), функція, виконувана нею в реченні, відрізняється від такої для кожного з даних службових слів окремо. Частка 着呢 *zhe ne* займає місце в кінці речення і виражає емпфузу, вигук або емоційний акцент (“вкрай, дуже” або “наскільки ж...!” [736, р. 242]) на присудковій; в ролі присудка часто виступає прикметник, трохи рідше – дієслово [524, р. 514]:

他可聪明着呢!

Tā kě cōngmíng zhe ne!

Але й розумний же він!

三个月了，这个问题还飞着呢!

Sān gè yuè le, zhè gè wèntí hái fēi zhe ne!

Ця проблема вже три місяці залишається невирішеною.

6.10.2.4. Модальні та спонукальні дієслова, а також дієслова, що вказують етапи дії, не оформляються ви́до-часовими суфіксами 了 *le*, 过 *guo*, 着 *zhe* [59, с. 32]. У складеному дієслівному присудку іноді суфіксом 了 *le* оформляється основне, повнозначне дієслово (тобто перший елемент складеного дієслова) [845, 页 1–10]:

我想把快钱给了茶房，就走。

Wǒ xiǎng bǎ kuài qián gěi le cháfáng, jiù zǒu.

Я хотів було віддати юань офіціантові й піти.

这使我想起了父亲的话。

Zhè shǐ wǒ xiǎngqǐ le fùqīn de huà.

Це змусило мене згадати слова батька.

6.10.2.5. У випадках відносного і переносного вживання дієслівних форм, утворених суфіксами 了 *le* і 着 *zhe*, їх видове значення проявляється особливо чітко і виразно. Це, зокрема, підтверджує думку про те, що основне значення ви́до-часових форм китайського дієслова – видове [601, р. 288]; значення ж часу супутнє, воно наче відсунуте на задній план [64, с. 59].

6.10.2.6. Службове слово 在 *zài*

Видо-часова форма, утворена службовим словом 在 *zài*, використовується в путунхуа і вказує на те, що дія має місце в теперішньому (час) і що вона, проходячи безперервно, перетворилася в триваючий стан (вид) [59, с. 32]; при цьому службове слово 在 *zài*, на відміну від видо-часових суфіксів, ставиться не після дієслова, а перед ним [698, р. 79]. Отже, дана аналітична форма за своїм значенням збігається з синтетичною, утвореною суфіксом 着 *zhe* [192, с. 231–232].

За допомогою службового слова 在 *zài* видо-часова форма може бути утворена тільки від нерезультативних дієслів [482, р. 103–104]:

他们在研究情况。

Tāmen zài yánjiū qíngkuàng.

Вони вивчають ситуацію.

我在走我的路。

Wǒ zài zǒu wǒ de lù.

Я йду своєю дорогою.

他在说什么？

Tā zài shuō shénme?

Що він каже?

太阳在转，地球在转，月球也在转。

Tàiyáng zài zhuǎn, Dìqiú zài zhuǎn, Yuèqiú yě zài zhuǎn.

Сонце обертається, Земля обертається, і Місяць теж обертається.

你不是在和我开玩笑？

Nǐ bù shì zài hé wǒ kāiwánxiào?

Чи не жартуєш ти зі мною?

6.10.2.6.1. Дана форма дієслова може вживатися і в тих випадках, коли дія, представлена у вигляді триваючого стану, віднесена до минулого або майбутнього (конкретний час зазвичай вказується обставиною часу або визначається за контекстом), тобто аспект тяглості може відноситися до будь-якого часу – минулого, теперішнього чи майбутнього [729, р. 106]:

明天我整天在看电视。

Míngtiān wǒ zhěngtiān zài kàn diànshì.

Завтра я дивитимуся телевізор.

他在考虑自己的前途。

Tā zài kǎolù zìjǐ de qiántú.

Він розмірковував про своє майбутнє.

人们仍然在笑，在哭，在吵闹，在斗争。

Rénmen réngrán zài xiào, zài kū, zài chǎonào, zài dòuzhēng.

Люди, як і раніше, сміялися, плакали, шуміли, боролися.

昨晚他们在斗纸牌。

Zuó wǎn tāmen zài dòu zhǐpái.

Вчора ввечері вони грали в карти.

6.10.2.6.2. Якщо дієслову-присудку, вираженому формою на 在 *zài*, передує другорядний член речення, то службове слово 在 *zài* ставиться перед ним [59, с. 33]:

你看，我在给他写信。

Nǐ kàn, wǒ zài gěi tā xiě xìn.

Подивіться, я якраз пишу йому листа.

她还在和他说话。

Tā hái zài hé tā shuō huà.

Вона все ще розмовляла з ним.

6.10.2.6.3. Службове слово 在 *zài* має синоніми 正 *zhèng* і 正在 *zhèngzài*, які замінюють його в позиції перед групою присудка. Значення всіх трьох службових слів ідентичне, проте є легкі смислові відтінки: 正 *zhèng* семантично співвідноситься з поточним моментом, а 在 *zài* – із перебуванням у процесі [536, р. 135–136]; 正在 *zhèngzài* поєднує обидва елементи [639, р. 12–16]:

我正打电话。

Wǒ zhèng dǎ diànhuà.

Зараз я дзвоню (говорю) по телефону.

同学们正在准备考试。

Tóngxuémen zhèngzài zhǔnbèi kǎoshì.

Співкурсники готуються до іспитів.

6.10.2.6.4. Службові слова 在 *zài*, 正 *zhèng* і 正在 *zhèngzài* можуть поєднуватися з дієсловом, оформленим вищо-часовим суфіксом 着 *zhe*, вказуючи на значення “якраз зараз триває” [764, 页 72]:

我在询着计。

Wǒ zài xún zhe jì.

Я [якраз] обдумую план.

他正在吃着饭呢。

Tā zhèngzài chī zhe fàn ne.

Він [якраз] їсть.

他们这时正做着什么呢？

Tāmen zhè shí zhèng zuò zhe shénme ne?

Що ж вони зараз роблять？

Вживання в таких реченнях фразової частки 呢 *ne* надає вислову риторичний відтінок [729, р. 105–106]. При цьому 着 *zhe* в заключній позиції обов’язково опускається, а в незаключній може опускатися або зберігатися [764, 页 73]:

孩子们在睡觉呢。

Háizimen zài shuìjiào ne.

[Хіба ти не бачиш, що] діти сплять.

外面正在下(着)雨呢。

Wàimiàn zhèngzài xià (zhe) yǔ ne.

[Хіба не видно, що] зараз на вулиці йде дощ.

别麻烦他了。他正准备(着)考试呢。

Bié máfan tā le. Tā zhèng zhǔnbèi (zhe) kǎoshì ne.

Не турбуй його. Він [же] готується до іспитів!

Конструкція 正在……呢 *zhèngzài... ne* та її варіанти не вживаються в одному реченні з запереченням. Запереченням триваючої дії є 没(有) *méi (yǒu)*; при цьому, якщо заперечення використовується як самостійна відповідь на питання, 没有 *méi yǒu* не скорочується [207, с. 95]:

我现在没(有)听新闻。

Wǒ xiànzài méi (yǒu) tīng xīnwén.

Я зараз не слухаю новин.

– 你正在听新闻吗?

– 没有。

– *Nǐ zhèngzài tīng xīnwén ma?*

– *Méi yǒu.*

– Ти зараз слухаєш новини?

– Ні (не слухаю).

Заперечення дієслівної форми на 在 *zài* (але не 正 *zhèng* і 正在 *zhèngzài*) здійснюється за допомогою заперечної морфеми 不 *bù* [729, р. 107], що займає місце перед службовим словом 在 *zài*, яке зберігається [278, с. 155]:

我不在听音乐。

Wǒ bù zài tīng yīnyuè.

Я [в даний момент] не слухаю музику.

雪不在下。

Xuě bù zài xià.

Сніг не йде.

Питальні речення з дієсловом-присудком у формі на 在 *zài* утворюються відповідно до загальних правил путунхуа [940, 页 75].

6.10.2.6.5. Якщо присудок виражений дієслівною формою, утвореною службовим словом 在 *zài*, а в кінці речення поставлена фразова частка 了 (嘞) *le*, то це означає, що дія вже почалася і триває до теперішнього моменту [64, с. 60]:

你又在玩电脑游戏了吗?

Nǐ yòu zài wán diànnǎo yóuxì le ma?

Ти вже знову граєш в комп'ютерні ігри?

朱桂英到了她的所谓「家」的时候，已经在下雨了。(茅盾)
Zhū Guìyīng dào le tā de suǒwèi “jiā” de shíhòu, yǐjīng zài xià yǔ le.
 (Máo Dùn)
 Коли Чжу Гуйїн прийшла у свій так званий “будинок”, уже йшов дощ.
 (Мао Дунь)

6.10.2.6.6. Службове слово 在 *zài* не вживається перед дієсловами типу 穿 *chuān* “надягати”, 拿 *ná* “брати”, тобто замість 穿着 *chuān zhe* “носить (одяг)” не можна сказати *在穿 *zài chuān*, а замість 拿着 *ná zhe* “тримає” не можна сказати *在拿 *zài ná* [363, с. 144].

6.10.2.7. Службові слова 既 *jì* та 已 *yǐ*

Службові слова 既 *jì* та 已 *yǐ* як видо-часові маркери використовуються у вєньяні й вказують на завершений характер дії, що відбулась [895, 页 71]. Обидві ці морфєми етимологічно походять від дієслів зі значенням “закінчувати(ся), вичерпати(ся)” (пор. із ситуацією в путунхуа, де видо-часовий маркер 了 *le* також походить від дієслова 了 *liǎo* “закінчувати, завершувати”; при цьому потрібно зазначити, що 既 *jì* в даному значенні простежується починаючи з докласичного періоду, а 已 *yǐ* набуває поширення тільки вже в класичному вєньяні [322, с. 107]), і займають місце безпосередньо перед дієсловом, до якого відносяться [923, 页 118–119].

Випадки вживання даних службових слів у функції видо-часових маркерів у текстах на вєньяні можна умовно поділити на дві групи [720, р. 306]:

- самостійне вживання: в цьому випадку передбачається якесь продовження, розвиток думки, а використання 既 *jì* та 已 *yǐ* чітко вказує на те, що оформлювана ними дія передує будь-якій іншій наступній дії, що названа або яку мають на увазі; в цьому випадку 既 *jì* та 已 *yǐ* перекладаються на українську мову дієприслівником доконаного виду (“зробивши щось”), якщо підметом в обох частинах речення є та сама особа, або прислівником “уже”, якщо в ролі підметів виступають різні особи [988, 页 124]:

宋人既成列，楚人未既濟。
Sòng rén jì chéng liè, Chǔ rén wèi jì jì.

Воїни царства Сун уже вишикувалися в ряди, а воїни царства Чу ще не переправилися через річку.

此已望若曰。
Cǐ yǐ wàng ruò yuē.

Подивившись вдалину, він сказав приблизно так.

- вживання разом із заключною часткою 矣 *yǐ*: в такому випадку виникає рамкова конструкція 既/已……矣 *jì/yǐ...yǐ*, яка вказує на те, що стан речей, описаний у реченні, сприймається як щось нове, протипоставлене тому, що було раніше, або як результат відповідної дії [439, р. 42–43]:

九族既睦矣。
Jiǔ zú jì mù yǐ.

Всі покоління зажили у мирі та злагоді.

瑜已得精兵五萬矣，自足制之，願將軍勿慮。

Yú yǐ dé jīngbīng wǔ wàn yǐ, zìzú zhì zhī, yuàn jiāngjūn wù lǜ.

Юй отримав 50 тисяч хоробрих воїнів, яких, звичайно, достатньо для придушення його (ворога), і я прошу Вас, мій генерале, не тривожитися.

Уже в період класичного веньяню слова 既 *jì* та 已 *yǐ* практично граматикалізувалися, тобто їх вживання у функції вищо-часових маркерів перевершило за частотністю вживання в ролі прислівників зі значенням “уже” [951, 頁 119]; саме внаслідок цього 既 *jì* та 已 *yǐ* традиційно прийнято включати до переліку основних службових слів веньяню [213, с. 264–294]. Проте навіть у веньяні слова 既 *jì* та 已 *yǐ* могли зустрічатися й в іншому вживанні, наприклад, як складова частина часових сполучників (既而 *jì'ér*, дещо рідше також 已而 *yǐ'ér* “незабаром після цього, вслід за тим”: 既而悔之 *Jì'ér huǐ zhī* “Незабаром [він] розкається в цьому”) або рамкових конструкцій (наприклад, 既……又 *jì... yòu* “і..., і...; як..., так [і]...”: 地既荒又陰 *Dì jì huāng yòu yīn* “Земля [була] пустельна і похмура”).

У пізніших текстах 既 *jì* та 已 *yǐ* можуть зустрічатися одночасно в рамках одного речення [471, р. 115]; в такому випадку в українському перекладі, як правило, прийнято додатково вживати підсилюючий прислівник “вже”:

予既已知之矣。

Yǔ jì yǐ zhī zhī yǐ.

Я вже знав про це.

На закінчення слід зазначити, що в давньокитайських і ранніх класичних текстах спостерігається вживання морфеми 已 *yǐ* в ролі повноцінної заключної частки, що підкреслює завершеність дії або становлення якості [472, S. 54]:

疾乃遂已。

Jí nǎi suì yǐ.

І тоді хвороба від цього пройшла.

6.10.2.8. Заперечна морфема 未 *wèi*

Ця морфема вживається як заперечна форма службових слів 既 *jì* та 已 *yǐ*, тобто заперечує результативність дії або доконаний (минулий) характер дії [923, 頁 105] і перекладається українською “ще не...; досі не...”.

На відміну від 既 *jì* та 已 *yǐ*, морфема 未 *wèi* ніколи не поєднується з заключною часткою 矣 *yǐ*, проте часто поєднується з заключною часткою 也 *yě*, що підкреслює в цьому випадку стабільність заперечного результату [439, р. 42]:

吾未之思也。

Wú wèi zhī sī yě.

Я ще не думав про це.

見牛，未見羊。

Jiàn niú, wèi jiàn yáng.

Бачив [цього] бика, але вівці [цієї] не бачив.

6.10.2.9. Заклучна частка 矣 *yǐ*

Службове слово 矣 *yǐ* виникло ще в стародавній китайський період як показник перфектності, тобто як маркер зміни ситуації, виникнення нового стану речей у протиставленні тому, що було раніше [362, с. 63]. Воно вживалося як єдиний морфологічний маркер перфектності в класичному веньяні і в розмовних формах мови аж до кінця періоду Тан, коли поступово стало витіснятися з живої мови формами 也了 *yě liǎo* і просто 了 *liǎo* (до часу Південної Сун) [68, с. 55], що пояснюється граматиалізацією дієслова 了 *liǎo* “закінчувати, завершувати”; аналогічний процес спостерігався й в інших ізолюючих мовах регіону, наприклад, маркери перфектності в тайській і лаоській мовах (відповідно, ມ້າ та ສ້ວ) також сягають дієслів зі значенням “завершувати(ся)” [404, р. 357]. Поступово, в процесі історичного розвитку китайської мови, вищо-часовий маркер 矣 *yǐ* вийшов із широкого вжитку, проте в деяких діалектах, наприклад, у південномінських говірках Тайваню, він зберігся донині (вимовляється *ah*) і нормативно використовується як показник результативності, аналогічний 了 *le* в путунхуа [626, р. 200–201].

У класичному веньяні службове слово 矣 *yǐ* у функції вищо-часового маркера може вживатися самостійно або ж разом з іншими маркерами (частіше з 已 *yǐ*, рідше з 既 *jì*) [105, с. 318] і висловлює значення завершеності дії безвідносно до її конкретного часового плану, а по відношенню до іншої дії, події або точки в часі, про яку йдеться або яку мають на увазі [849, 页 67–68]; при цьому у такої завершеності дії наявний відчутний (наочний) результат, усвідомлюваний як важливий на момент мови [471, р. 117]:

雖曰未學，吾必謂之學矣。

Suī yuē wèi xué, wú bì wèi zhī xué yǐ.

Хоч би й говорили, що він не вчений (не вивчився), я все-таки назву його вченим (скажу, що він вивчився).

王老矣。

Wáng lǎo yǐ.

Ван постарів.

使人赦之，非已死矣。

Shǐ rén shè zhī, fēi yǐ sǐ yǐ.

Він послав людину помилувати його, але [Хань] Фей [-цзи] був уже мертвий.

此事準備久矣。

Cǐ shì zhǔnbèi jiǔ yǐ.

Ця справа вже давно підготовлена.

苗則槁矣。

Miáo zé gǎo yǐ.

Пагони засохли.

6.10.2.9.1. Значення службового слова 矣 *yǐ* не вичерпується вищо-часовим. Залежно від загального контексту висловлювання і граматичних умов, службове слово 矣 *yǐ* може, крім маркера перфектності, виступати в ролі:

- структурного елемента пасивних речень, який не виражає будь-якого спеціального значення (не вказуючи на завершеність), а присутній у заключній позиції як певний складовий компонент рамкової конструкції [212, с. 26]:

秦必破矣。

Qín bì pò yǐ.

[Царство] Цінь неодмінно буде розбите.

- питальної частки, аналогічної 呢 *ne* в путунхуа [354, с. 131]:

汝何夢矣。

Rǔ hé mèng yǐ.

Вам приснився якийсь сон?

- частки, що підкреслює категоричність судження, в тому числі в контексті теперішнього або майбутнього [354, с. 131]:

禍且及身矣。

Huò qiě jí shēn yǐ.

Лихо ось-ось торкнеться тебе.

- експресивної частки, що надає вислову емоційний відтінок, аналогічний часткам 了 *le*, 啊 *a* та 罢 *ba* в путунхуа; українською мовою часто перекладається за допомогою слів “уже”, “ж”, “до чого ж” [264, с. 251]:

易，爾蠢矣。

Yì, ěr chǔn yǐ.

О, до чого ж ти дурний!

6.10.2.9.2. При вживанні з прикметниками службове слово 矣 *yǐ* виражає не видо-часове значення, а значення найвищого ступеня, тобто підкреслює високий ступінь прояву якості або кількості (“дуже, надзвичайно”) [105, с. 319]:

然而歐美強矣。

Rán'ér Ōu Měi qiáng yǐ.

Однак [країни] Європи й Америки дуже сильні.

6.10.2.9.3. Сполучення часток 也已矣 *yě yǐ yǐ*

Службове слово 矣 *yǐ* не може слідувати безпосередньо після 也 *yě*, тому сполучення цих двох морфем відбувається за т.зв. ускладненою формулою 也已矣 *yě yǐ yǐ*, яка, втім, часто піддається редукції до 也已 *yě yǐ*, 已矣 *yǐ yǐ* або й зовсім 已 *yǐ* [687, р. 99]. У даному поєднанні 也 *yě* підкреслює тривалий характер дії, 已 *yǐ* висловлює семантику “вже”, а 矣 *yǐ* позначає перфектність [489, S. 318–320].

Таким чином, сполучення 也已矣 *yě yǐ yǐ* є певним смисловим аналогом англійсько-го граматичного часу *Present Perfect Tense* і позначає якусь нову ситуацію, що виникла в результаті дії, причому результат цієї дії (тобто сутність “нової ситуації”) спостерігається і є очевидним для мовця [720, р. 310]:

則可謂天錯也已矣。

Zé kěwèi tiān cuò yě yǐ yǐ.

У цьому випадку можна сказати, що небеса помилились.

6.10.2.10. Тривалість дії у веньяні

Аспектуально значення тривалості (тяглості) дії у веньяні виражається за допомогою цілого ряду службових слів, що виникали і зникали з активного вживання в різні епохи. Так, у докласичному веньяні широко використовувався показник 肇 *zhào*, який займав місце перед дієсловом і вказував на те, що дія або стан щойно почалися і тривають (тобто не завершилися) [164, с. 73]:

肇從父征。

Zhào cóng fù zhēng.

Щойно відправився в похід слідом за батьком.

У пізніші епохи формується звичай висловлювати тривалість дії шляхом постановки перед дієсловом прислівників зі значенням “все ще, як і раніше”: 猶 *yóu*, 尚 *shàng* або 尚猶 *shàngyóu* [687, p. 52]:

該習慣猶存。

Gāi xíguàn yóu cún.

Звичай цей існує досі.

Як впливає з вищесказаного, у веньяні не існує спеціального видо-часового маркера тривалості, аналогічного 着 *zhe* в путунхуа; всі ці слова відносяться не до чисто граматичних, а до лексичних (у крайньому випадку – лексико-граматичних) засобів вираження тривалості [592, p. 276].

6.10.2.11. “Чистий” час у веньяні

Як і у випадку з аспектуальним значенням тривалості, “чисте” часове значення (без видового відтінку) у веньяні виражається лексико-граматичними засобами, а саме – побудовою т.зв. двочленних конструкцій, перший елемент яких позначає стадію здійснення дії, що виражається другим (дієсловом). Таким першим елементом часто виступають слова 嘗 *cháng* “пробувати, відчувати”, 曾 *céng* “колись, якое раз” (для колишніх часів, друге слово в цій функції з’являється в текстах пізнішого періоду), 方 *fāng* “щойно; якраз” (для одночасності або перфекту) і 將 *jiāng* “збиратися, мати намір”, 且 *qiě* “ось-ось; у майбутньому” (для майбутнього часу, друге слово починає поширюватися з епохи Хань) [883, 頁 85–87]:

對此現象未曾注意。

Duì cǐ xiànxàng wèi céng zhùyì.

На це явище не звертали уваги.

玩火者將自焚。

Wán huǒ zhě jiāng zìfén.

Той, хто грається з вогнем, спалить сам себе.

時方患病。

Shí fāng huàn bìng.

У цей час він якраз був хворий.

不誅，且為楚憂。

Bù zhū, qiě wèi Chǔ yōu.

[Якщо його] не стратити, [він] стане джерелом занепокоєння для [царства] Чу.

6.10.2.12. Граматичні явища в путунхуа, суміжні з видо-часовими формами

Крім видо-часових суфіксів і службових слів, видове значення в путунхуа може виражатися за допомогою словотворчих суфіксів типу 上 *shàng* [18, с. 95–137], 到 *dào* [18, с. 138–146] тощо, які перетворюють нерезультативне дієслово в результативне [153, с. 232–233].

До видових форм дієслова відносять також і форму, яка виникає при редуплікації дієслова (т.зв. короткочасний вид). Її основне значення – короткочасність, нетривалість або ослаблення дії [363, с. 100–101], а в ряді випадків – ще й інтенсифікація, посилення дії [81, с. 115]. При редуплікації відбувається втрата тону другого компонента; подвоюватися можуть як односкладові, так і двоскладові дієслова [312, с. 312]: 听听 *tīng tīng* “послухати”, 看看 *kàn kan* “подивитися, поглянути”, 讨论讨论 *tǎolun tǎolun* “обговорювати”. При редуплікації односкладового дієслова між його компонентами часто вставляється морфема *yī*, що підкреслює короткочасність дії: 看一看 *kàn yī kan* “поглянути”, 想一想 *xiǎng yī xiǎng* “подумати” тощо.

6.10.2.12.1. Непрямо з часом виконання дії співвідноситься вживання прислівників 又 *yòu* і 再 *zài*. Обидва ці прислівники перекладаються “знову, повторно, ще”, проте 又 *yòu* вживається в минулому часі, а 再 *zài* – в майбутньому [535, р. 183–184]:

她没懂，我又说了一遍。

Tā méi dǒng, wǒ yòu shuō le yī biàn.

Вона не зрозуміла, і я повторив ще раз.

我打算再见她一次。

Wǒ dǎsuàn zài jiàn tā yī cì.

Я маю намір побачитися з нею ще раз.

Прислівник 又 *yòu* іноді може вживатися і в майбутньому часі, якщо дія або явище має періодичний характер, при цьому підкреслюючи неминучість їхнього настання [710, р. 135]:

明天又星期一，又我要上学了。

Míngtiān yòu xīngqīyī, yòu wǒ yào shàng xué le.

Завтра знов понеділок, знову на заняття.

Прислівник 再 *zài* у поєднанні з запереченням означає “більше не...” і вживається як у теперішньому і майбутньому, так і в минулому часі. Заперечення ставиться перед 再 *zài*: 不 *bù* для теперішнього і майбутнього, 没(有) *méi (yǒu)* для минулого [844, 页 122]:

他的身体不好，所以早上不再早跑步了。

Tā de shēntǐ bù hǎo, suǒyǐ zǎoshàng bù zài zǎo pǎobù le.

Він погано себе почуває, тому більше не бігає ранками.

他去年来了以后，没有再来。

Tā qùnián lái le yǐhòu, méi yǒu zài lái.

Відтоді як він був тут у минулому році, він більше не приходив [37, с. 78].

6.10.2.12.2. Одночасність двох рівнозначних дій виражається за допомогою складного парного сполучника 一边…… 一边…… *yībiān... yībiān...* “одночасно, і... і...”, що займає місце перед дієсловом. Перше дієслово при цьому може бути оформлене суфіксом 着 *zhe* [310, с. 55–56]:

他一边吸烟，一边想。

Tā yībiān xīyān, yībiān xiǎng.

Він курить і думає.

她一边听音乐，一边唱歌。

Tā yībiān tīng yīnyuè, yībiān chàng gē.

Вона слухає музику і співає.

父亲一边吃着苹果，一边看书。

Fùqīn yībiān chī zhe píngguǒ, yībiān kàn shū.

Батько їсть яблуко і читає книгу.

6.10.2.12.3. Вживання перед неоформленим дієсловом числівника 一 *yī* висловлює різку, швидку, раптову дію або (в першій частині складного речення) підкреслює несподіванку результатів дії [363, с. 153]; ця форма називається минулим миттєвим часом [363, с. 151] або одноразовою формою дієслова [81, с. 50–51]:

「等等，我跟你一起去」巴扎罗夫忽从沙发上一站起来说。

(伊万·屠格涅夫)

“Děng deng, wǒ gēn nǐ yīqǐ qù” Bāzhāluófū hū cóng shāfā shàng yī zhàn qīlai shuō. (Yīwàn Tūgénièfū)

Стривай, я з тобою піду, – вигукнув Базаров, раптово пориваючись з дивана. (І. Тургенєв)

我一回想我上次是在什么地方见到他的。

Wǒ yī huíxiǎng wǒ shàngcì shì zài shénme dìfāng jiàndào tā de.

Я [раптом] згадав, де бачив його до цього.

6.10.2.12.4. Вживання після неоформленого дієслова прислівника 一下 (儿) *yīxià(r)* (у піднесеному стилі також 一下子 *yīxiàzi*) позначає коротку, швидку або ж випадкову дію: 看一下 *kàn yīxià* “глянути, позирнути”, 打听一下儿 *dǎtīng yīxiàr* “дізнатися, довідатися” тощо [524, р. 467]

6.10.2.12.5. Конструкція 要……了 *yào...le*

Конструкція 要……了 *yào...le* позначає, що дія повинна ось-ось відбутися або ситуація повинна незабаром змінитися; модальне дієслово 要 *yào* ставиться перед дієсловом-присудком, а фразова частка 了 *le* займає місце в кінці речення [547, р. 300]:

爸爸要给我们照相了。

Bàba yào gěi wǒmen zhàoxiàng le.

Тато зараз нас сфотографує.

我们快要去中国旅行了, 我们还要准备行李。

Wǒmen kuài yào qù Zhōngguó lǚxíng le, wǒmen hái yào zhǔnbèi xínglǐ.

Скоро ми поїдемо в Китай подорожувати, нам ще треба зібрати багаж.

足球赛要开始了。

Zúqiúsài yào kāishǐ le.

Футбольний матч ось-ось почнеться.

У складі цієї конструкції часто вживаються прислівники 就 *jiù* і 快 *kuài*. Прислівник 就 *jiù* вживається в тому випадку, коли йдеться про заплановану дію, що відбувається за розкладом, а прислівник 快 *kuài* – якщо дія носить спонтанний, стихійний характер або ж точний час початку/завершення дії невідомий чи не має значення [444, р. 254]:

飞机七点钟就要起飞了。

Fēijī qī diǎn zhōng jiù yào qǐfēi le.

Літак злітає о 7 годині.

快要下雪了

Kuài yào xià xuě le.

Сніг ось-ось піде.

У таких реченнях питання утворюється за допомогою частки 吗 *ma*, а заперечення – за допомогою 没(有) *méi (yǒu)* [627, р. 203]:

– 飞机要起飞了吗?

– 没有。

– *Fēijī yào qǐfēi le ma?*

– *Méi yǒu.*

– Літак уже злетів?

– Ні.

Перед прислівником 就 *jiù* в таких реченнях може стояти обставина часу, що неможливо перед прислівником 快 *kuài* [685, р. 161–162]:

我们班明天就要参加运动会了。

Wǒmen bān míngtiān jiù yào cānjiā yùndònghuì le.

Наша група вже завтра візьме участь у змаганнях.

У конструкції 要……了 *yào...le* модальне дієслово 要 *yào* часто замінюється прислівником 快 *kuài* (рідше – прислівником 就 *jiù* [764, 页 76]). Тому допустимі такі варіанти: 要……了 *yào...le*, 快要……了 *kuài yào...le*, 就要……了 *jiù yào...le*, 快……了 *kuài...le*, 就……了 *jiù...le* [797, 页 364].

На відміну від прислівника 快 *kuài*, прислівник 就 *jiù* не може стояти до підмета або обставини часу і слідує тільки після них [37, с. 75].

6.10.2.12.6. Як уже говорилося раніше, в писемній та офіційній мові майбутній час маркується запозиченим з веньяню показником 将 *jiāng*, який ставиться перед групою присудка [167, с. 260]:

大银行将继续它们的政策。

Dà yínháng jiāng jìxù tāmen de zhèngcè.

Великі банки продовжуватимуть свою політику.

韩美日三国将举行会议确定对朝政策。(新华社, 2016年01月22日)

Hán Měi Rì sān guó jiāng jǔxíng huìyì quèdìng duì Cháo zhèngcè.

(Xīnhuáshè, èr líng yī liù nián yī yuè èr shí èr rì)

Південна Корея, США і Японія проведуть нараду для вироблення курсу по відношенню до Північної Кореї. (інформагентство “Сінхуа”, 22.01.2016)

6.10.3. Модальні форми дієслів у путунхуа / 普通话动词的情态形式 *pǔtōnghuà dòngcí de qíngtài xíngshì*

Дієслово в путунхуа утворює кілька модальних форм. Оскільки ці форми висловлюють можливість і неможливість здійснення дії або досягнення дією певного результату, їх іноді вважають формами особливого потенційного способу [81, с. 117]. У класичному веньяні подібного роду синтетичні форми модальності відсутні.

У роботах з граматики, що належать китайським ученим, цей спосіб іноді називають способом імовірності (可能式 *kěnéngshì*), вказуючи при цьому дві його форми: форму ствердної ймовірності і форму заперечної ймовірності [769, 页 95].

6.10.3.1. Форма, утворююна суфіксом 得 *de*, вказує на те, що існує можливість виконання дії.

За допомогою суфікса 得 *de* може бути утворена модальна форма головним чином від односкладових результативних дієслів. Від цієї форми з використанням інфікса 不 *bu* у свою чергу може бути утворена інша форма, яка вказує на неможливість виконання дії [656, p. 46]:

你还走得吗?

Nǐ hái zǒu de ma?

Чи можеш ти все-таки йти?

这是秘密, 对任何人也说不得。

Zhè shì mìmì, duì rènhé rén yě shuō bu de.

Це секрет, нікому не можна казати.

Суфікс 得 *de*, який утворює модальну форму дієслова, потрібно відрізнити від омонічного словотворчого суфікса 得 *de*, що утворює результативні дієслова [840, 页 219].

Похідними від вищеописаних форм є розширені словосполучення, в яких 得 *de* і 不 *bu* трактуються як інфікси, після яких або ж замість яких повинен слідувати третій залежний елемент – найчастіше частка 了 *liǎo*, частка 起 *qǐ* (для вираження цільової потенційної здатності: “бути в стані, мати можливість”), 动 *dòng* частка (для вираження фізичної можливості) [544, S. 192] або результативне дієслово, т.зв. модифікатор [363, с. 156–157]:

文不难, 看得了。

Wén bù nán, kàn de liǎo.

Текст нескладний, [я] можу прочитати.

太贵，买不起。

Tài guì, mǎi bu qǐ.

Надто дорого, не купиш (немає можливості купити).

柜子很沉重，搬不动。

Guizi hěn chénzhòng, bān bu dòng.

Шафа дуже важка, неможливо пересунути (не пересувається).

6.10.3.2. Форма, що утворюється інфіксом 得 *de*, вказує, що дія може бути доведена до певного результату. Цю форму утворюють власне результативні і результативно-спрямовані дієслова. Дана форма потенційного способу зустрічається переважно (але не виключно) у питальних реченнях [183, с. 73–74]. Що стосується оповідних речень, що виражають ствердне судження, то в них ця форма іноді функціонує разом з модальними дієсловами [638, р. 160–169]:

咱们已经走了十里地了，你现在还走得了吗？

Zánmen yǐjīng zǒu le shí lǐ de le, nǐ xiànzài hái zǒu de liǎo ma?

Ми вже пройшли десять лі, чи можеш ти зараз ще йти?

这个东西你拿得起来拿不起来？

Zhè gè dōngxī nǐ ná dé qǐlai ná bu qǐlai?

Ти можеш підняти цю річ?

你一定能写得好这篇文章。

Nǐ yīdìng néng xiě de hǎo zhè piān wénzhāng.

Ти, безумовно, зможеш написати цю статтю.

6.10.3.3. Форма, що утворюється інфіксом 不 *bu*, вказує, що дія не може бути доведена до певного результату; на відміну від діалектів, наприклад, дунганського, в пунхуа наявність маркера перфектності при цьому не обов'язкова [113, с. 78–79]. Цю форму, як і форму з інфіксом 得 *de*, утворюють тільки власне результативні й результативно-спрямовані дієслова [334, с. 92]:

我到处找，都找不到他。

Wǒ dào chù zhǎo, dōu zhǎo bu dào tā.

Я всюди шукаю, але все ж не можу знайти його.

我老是摆脱不掉这样一个思想。

Wǒ lǎoshì bǎituō bu diào zhè yàng yī gè sīxiǎng.

Я ніяк не можу звільнитися від цієї думки.

6.10.3.4. Між модальними формами китайського дієслова існують певні відмінності. Двоскладові результативні дієслова утворюють за допомогою інфіксів 得 *de* і 不 *bu* модальні форми, значення яких пов'язане з ідеєю можливості/неможливості досягнення результату [476, р. 756–757]. Українською мовою ці форми перекладаються сполученням модального дієслова з повнозначним дієсловом доконаного виду. Односкладові нерезультативні дієслова утворюють за допомогою суфікса 得 *de* й інфікса 不 *bu* модальні форми, значення яких пов'язане з ідеєю можливості/неможливості вчинення дії [183, с. 74–75]. Українською мовою ці форми перекладаються сполученням модального дієслова з повнозначним дієсловом недоконаного виду.

Слід особливо звернути увагу на те, що модальна форма нерезультативного дієслова, яка означає неможливість виконання дії, утворюється інфіксом 不 *bu* не від словникової форми односкладового дієслова, а від його модальної форми [347, с. 58–69], тобто це свого роду вторинна дієслівна форма [64, с. 61–63].

6.10.4. Категорія стану / 语态范畴 *yǔtài fànchóu*

Категорія стану в мовознавстві відображає характер відношення дії до її суб'єкта і об'єкта з основними іменними частинами речення – підметом і додатком (т.зв. діатезу) [566, р. 117]. Іншими словами, стан показує, чи є підмет і додаток у реченні суб'єктом дії, тобто чи здійснює її самостійно, чи ж є об'єктом дії, тобто відчуває на собі наслідки дії.

Категорія стану займає в деяких відношеннях абсолютно виключний стан у граматичній системі мови, що пов'язано з морфологічними особливостями цієї категорії [231, с. 128]. Категорію стану, як правило, пов'язують з категорією перехідності дієслів; також тісним є взаємозв'язок стану з синтаксичними категоріями підмета і додатка [78, с. 11]. Станові форми притаманні виключно дієсловам, прикметники їх не утворюють.

Класичним у теоретичному мовознавстві є виділення двох основних станів. Прямий (дійсний) стан висловлює пряму діатезу, тобто об'єкт є додатком, а суб'єкт – підметом. Непрямий же (або похідний) стан (точніше, група станів) відображає граматично в реченні будь-яку іншу схему діатези. Основні функції непрямих станів – розгортання ситуації (об'єкт стає підметом, а суб'єкт – додатком) чи акцентування уваги на одному з учасників ситуації на шкоду іншому.

В індоєвропейських мовах основними становими формами є дійсний (активний, або прямий) і пасивний (переємний) стани [319, с. 160–161]. У дійсному стані підмет є суб'єктом дії, а додаток – об'єктом (“Я читаю книгу”), в пасивному ж – навпаки (“Книга читається мною”). При цьому форму дійсного стану приймають перехідні дієслова, а форму пасивного – неперехідні.

Крім цього, у мовах світу існують найрізноманітніші непрямі станові форми, при виділенні яких істотними можуть виявлятися найрізноманітніші чинники, наприклад, “активність” і “пасивність” дії самої по собі [258, с. 93], характер відношення суб'єкта до дії [228, с. 33–34], конкретне лексичне значення дієслова [78, с. 4] тощо.

У теоретичній граматиці китайської мови наявна опозиція трьох станів: дійсного (主动态 *zhǔdòngtài*), пасивного (被动态 *bèidòngtài*) і спонукального (使动态 *shǐdòngtài*). При цьому дійсний стан не має спеціального морфосинтаксичного оформлення, а пасивний і спонукальний стани вводяться спеціальними службовими словами і, таким чином, виступають як прецеденти прояву станової опозиції по відношенню до дійсного стану [364, с. 195–202].

6.10.4.1. Пасивний стан / 被动态 *bèidòngtài*

Пасивний (або переємний) стан – це така форма стану, при якій підмет є об'єктом, що зазнає на собі дії суб'єкта, вираженого непрямим додатком (тобто в пасивному стані підмет і додаток наче “мінються” функціями). Суттєвими рисами пасивного стану є вираження додаткового значення (пасивності) дієсловом і регулювання суб'єктно-об'єктних відносин [277, с. 99]. При цьому співвідношення активних і пасивних конструкцій в ізолюючих мовах асиметричне: не всякій активній конструкції можна протиставити відповідну їй пасивну [125, с. 97].

На відміну від ряду інших мов, де пасивний стан утворюється аналітично (як, наприклад, в українській мові, в якій пасив утворюється допоміжним дієсловом “бути” і коротким пасивним дієприкметником; аналогічна ситуація і в інших індоєвропейських мовах: англ. *to be* + *Past Participle* [129, с. 164]; нім. *werden/sein* + *Partizip II* [290, с. 129]; фр. *être* + *participe passé* [112, с. 176]; ісп. *ser* + *participio* [44, с. 151] тощо), в китайській мові він виступає як синтаксична конструкція і вводиться спеціальними службовими словами.

Основним службовим словом – показником пасивного стану в путунхуа є 被 *bèi* (етимологічне значення: “піддаватися чомусь, страждати від чогось, відчувати вплив чогось”; у сучасній мові втратило свою значущість, вживається тільки як службове слово і несумісне з дієсловами недоконаного виду [354, с. 124]), яке за своєю синтаксичною роллю нагадує частку української мови “-ся” [277, с. 10], а також прийменники 给 *gěi*, 叫(教) *jiào*, 让 *ràng*, 为 *wèi*, 由 *yóu* (які можуть вживатися в реченнях активного ладу: 叫犯人把他杀了 *jiào fàn rén bǎ tā shā le* “Злочинці вбили його”) [59, с. 105] і службові дієслова 受 *shòu* “піддаватися, (с)приймати”, 遭 *zāo* “піддатися; зіткнутися, зустрітися”, 挨 *āi*, *ái* “піддаватися; відчувати; переносити, терпіти” [298, с. 104]; всі ці службові морфеми можна об’єднати під назвою *пасивні маркери* [298, с. 104].

У деяких китайських діалектах можуть використовуватися інші пасивні маркери, наприклад, маркер 予 *hōu* у південномінському (пров. Фуцзянь, КНР) і тайваньському [626, р. 400] діалектах тощо.

У веньяні, так само як і в давньо- і середньокитайській мові, існувало безліч морфем, що виражають значення пасивності, а також ряд конструкцій (наприклад, 为……所…… *wéi...suǒ...*). Близько 250 років тому 被 *bèi* стало єдиним словом, що оформляє пасивну конструкцію; в розмовній мові воно активно витісняється двома іншими маркерами, що спочатку вживалися в каузативних конструкціях: 叫 *jiào* і 让 *ràng* [364, с. 200]. Хай там як, у сучасній літературній китайській мові путунхуа найбільш поширеним і універсальним способом вираження пасивного стану є саме морфема 被 *bèi*.

Однією з найважливіших рис китайських пасивних конструкцій, що відрізняють їх від таких у європейських мовах, є те, що вони описують ситуацію як негативну, неприємну, що має негативні наслідки [422, р. 493], або ж передають звинувачувальний тон, невдоволення мовця. Ця особливість сходить до початкового значення дієслова 被 *bèi* “зазнавати якоїсь дії” (здебільшого неприємної, небажаної, несподіваної [215, с. 219]), проте в даний момент вона рівною мірою властива і всім іншим пасивним маркерам.

У цьому зв’язку показове вживання морфеми 给 *gěi* в ролі пасивного маркера в путунхуа, котрий частково зберігає свою відпочаткову семантику. Оскільки пасивна конструкція зазвичай позначає щось неприємне, маркер 给 *gěi* у її складі вказує (й акцентує увагу) на те, що дія вчинена саме на шкоду, а не на користь цій особі [238, с. 229]. Таким чином, 给 *gěi* у функції пасивного маркера володіє емпатичним, підкреслюючим відтінком [263, с. 325].

Поряд з більшістю вживань пасивних конструкцій з негативною конотацією, є й конструкції з позитивним відтінком. Виникнення подібних конструкцій пов’язане, ймовірно, з тим, що у давньому Китаї як “милість згори” (кит. 上者的恩宠 *shàng zhě de ēnchǒng*) сприймалися так само й стихійні лиха, як щось непідвладне контролю людини, чому людина не в силах протистояти [298, с. 106]. Однак такі речення в путунхуа зустрічаються нечасто, негативна семантика в страждальних конструкціях переважає;

у веньяні ж пасивні конструкції, як правило, позбавлені як негативного, так і підкреслено позитивного підтексту [840, 页 126].

При трансформації активної конструкції в пасивну речення піддається ряду синтаксичних змін. Слово, що було в активній конструкції прямим додатком, у пасивній набуває статусу підмета, трансформуючись синтаксично, але не морфологічно, і викладення змісту починається саме з цього підмета. Частина активної конструкції, що залишилася, втрачає статус речення внаслідок виходу з неї додатка і перетворюється у залежний зворот, причому всі синтаксичні відносини в ньому зберігаються: підмет залишається підметом, присудок – присудком [36, с. 114].

6.10.4.1.1. У путунхуа речення з простим дієслівним присудком у пасивному стані має наступний порядок слів [59, с. 104]:

Підмет (суб'єкт)	Пасивний маркер	Додаток (об'єкт)	Присудок
强权 <i>Qiángquán</i>	被 <i>bèi</i>	公理 <i>gōnglǐ</i>	战胜了。 <i>zhànshèng le.</i>
Насилля	справедливістю		переможене.

碗被他打破了。

Wǎn bèi tā dǎpò le.

Чашка розбита ним.

那个人被敌人打死了。

Nà gè rén bèi dírén dǎsǐ le.

Та людина вбита ворогами.

他的建议被我们接受了。

Tā de jiànyì bèi wǒmen jiēshòu le.

Його пропозиція прийнята нами.

德国法西斯军队被苏联军队击溃了。

Déguó fǎxīstǐ jūnduì bèi Sūlián jūnduì jīkuì le.

Німецько-фашистська армія була розгромлена Радянською армією.

衣服被小孩弄脏了。

Yīfu bèi xiǎohái nòngzāng le.

Одяг забруднений дитиною.

她写给她姑母的信是被大众都看了。(丁玲)

Tā xiě gěi tā gūmǔ de xìn shì bèi dàzhòng dōu kàn le. (Dīng Líng)

Листи, які вона писала своїй тітці, були прочитані усіма. (Дін Лін)

太阳叫树梢遮住了。

Tàiyáng jiào shùshāo zhēzhù le.

Сонце закрите верхівками дерев.

鸡叫狗咬死了。

Jī jiào gǒu yǎosǐ le.

Собака загриз курку.

钱给小偷扒了去了。
Qián gěi xiǎotōu bā le qù le.
Гроші вкрадені злодієм.

孩子儿给马踢了。
Háizǐr gěi mǎ tī le.
Кінь брикнув дитину.

果子让我吃了。
Guǒzi ràng wǒ chī le.
Фрукти з'їдені мною.

У цих прикладах пасивні маркери – службові слова не відрізняються за значенням і вживанням від дієслів типу 受 *shòu* та 挨 *ái* [238, с. 223].

Вживання маркерів 叫 *jiào*, 让 *ràng* і 给 *gěi* характерне для розмовної мови; до того ж, негативний відтінок при використанні 叫 *jiào*, 让 *ràng* виявляється слабше або може бути зовсім відсутній [263, с. 285].

При вживанні маркера 由 *yóu* присудок не позначає фізичного впливу на предмет, позначуваний підметом [861, 页 611]:

鸦片由葡萄牙人输入。
Yāpiàn yóu Pútáoyárén shūrù.
Опіум ввозився португальцями.

会议的工作由我负责。
Huìyì de zhǔnbèi gōngzuò yóu wǒ fùzé.
За підготовку до конференції відповідаю я.

Страждальне речення, що містить маркер пасивності (особливо це стосується 被 *bèi*), має в обов'язковому порядку містити або додаток, або вищо-часові маркери [572, р. 473], проте дане правило носить скоріше стилістичний, ніж граматичний характер.

У писемному та офіційному усному мовленні для вираження пасивного стану використовується також запозичена з веньяню конструкція 为……所…… *wéi...suǒ...*, що обрामляє додаток по обидва боки [219, с. 229]:

这种艺术形式为 广大人民所喜闻乐见。
Zhè zhǒng yìshù xíngshì wéi guǎngdà rénmín suǒ xǐwén lèjiàn.
Ця форма мистецтва улюблена широкими масами людей.

问题为我们所解决了。
Wèntí wéi wǒmen suǒ jiějué le.
Проблеми вирішені нами.

Іноді в даній конструкції можлива заміна маркера 为 *wéi* на маркер 被 *bèi* [753, 页 476]:

问题被经理所研究着。
Wèntí bèi jīnglǐ suǒ yánjiū zhe.
Питання розглядається директором.

Згідно з літературною нормою путунхуа, вживання пасивного маркера в тих випадках, коли не вказано реальний суб'єкт дії (тобто відсутній додаток) у пасивній

конструкції, вважалося неправильним [39, с. 129–130]. Однак таке вживання зустрічається і в літературі, і в усній мові настільки ж часто, як і пасивні конструкції, в яких дійову особу зазначено, тому цю тезу можна вважати застарілою [263, с. 288]. Порядок слів у пасивних реченнях без додатка наступний [59, с. 106]:

Підмет (суб'єкт)	Пасивний маркер	Присудок
碗 <i>Wǎn</i>	被 <i>bèi</i>	打破了。 <i>dǎpò le.</i>
Чашка		розбита.

财产被消灭了。
Cáichǎn bèi xiāomiè le.
Майно знищене.

他给感动了。
Tā bèi gǎndòng le.
Він був зворушений.

领土被占领了。
Lǐngtǔ bèi zhànlǐng le.
Територія окупована.

问题为解决了。
Wèntí wéi wǒmen suǒ jiějué le.
Проблема вирішена.

Пасивні конструкції без додатка в путунхуа допустимі, якщо в ролі пасивного маркера виступають 被 *bèi* або 给 *gěi*. Маркери 叫 *jiào* і 让 *ràng* обов'язково вимагають наявності додатка і не можуть безпосередньо передувати дієслову-присудку [572, р. 474–476].

Зустрічаються також випадки, коли в пасивному реченні опускається підмет. Порядок слів у цьому випадку наступний [399, р. 110–111]:

Пасивний маркер	Додаток (об'єкт)	Присудок
被 <i>bèi</i>	他 <i>tā</i>	丢失了。 <i>diūshī le.</i>
Ним		втрачена.

被酒烧着的。
Bèi jiǔ shāo zhe de.
Підігріто вином.

在上海被汽车踏死的。(巴金)
Zài Shànghǎi bèi qìchē tàsǐ de. (Bā Jīn)
Був задавлений машиною в Шанхаї. (Ба Цзінь)

被别人欺骗了, 被亲人背叛了。(刘震云)
Bèi biérén qīpiàn le, bèi qīnrén bèipàn le. (Liú Zhènyún)
Одурений сторонніми, зраджений рідними. (Лю Чженьюнь)

Додатком у таких реченнях виступає або дійова особа (займенник, іменник – власна назва, іменник – ім’я загальне), або джерело дії (неживий іменник) [277, с. 48].

6.10.4.1.1.1. Лексично виражений пасивний стан у путунхуа

Лексично вираженим пасивним станом називаються конструкції, в яких пасивне значення виражається семантикою дієслова або особливостями синтаксичної структури, але які при цьому є активними з точки зору граматичного ладу [154, с. 41].

他们挨饿受冷。

Tāmen ái è shòu lěng.

Вони терплять голод і відчують холод.

敌军遭受了失败。

Dìjūn zāoshòu le shībài.

Війська противника зазнали поразки.

老虎受了狐狸的骗。

Lǎohǔ shòu le húli de piàn.

Тигр одурений лисицею (букв.: піддався обману лисиці).

У вищенаведених реченнях пасивне значення виражається лексично, за допомогою дієслів 挨 *ái* “піддаватися; відчувати; переносити, терпіти” [524, р. 165–166] і 受 *shòu* “піддаватися, (с)приймати” [524, р. 414–415], дещо рідше – також 遭受 *zāoshòu* “піддатися (наприклад, нападу); випробувати; зазнати (наприклад, ураження)”. У граматичному ж відношенні ці побудови є реченнями активного ладу, позаяк мають звичайний порядок слів: підмет – присудок – додаток [844, 页 225–226].

Речення типу 碗打破了 *Wǎn dǎpò le* “Чашка розбилася (букв.: стала розбитою)” являють собою один із різновидів речень активного ладу. У реченні вказується перехід предмета у новий стан; іноді такі речення допустимо переводити на українську мову пасивними реченнями [246, с. 156]:

我的钱花完了。

Wǒ de qián huāwán le.

Мої гроші витрачені (букв.: виявилися витраченими).

房子租完了。

Fángzi zūwán le.

Будинок орендований (букв.: став орендованим).

Речення, що містять у своєму складі уточнювальну конструкцію 是……的 *shì... de*, також є активними. У таких реченнях за допомогою конструкції 是……的 *shì... de* і певного порядку слів відбувається смислове виділення обставини; іноді вони допускають переклад на українську мову реченнями пасивного стану [59, с. 106–107]:

那本书是他买的。

Nà běn shū shì tā mǎi de.

Ту книгу [ж] він купив /та книга куплена [саме] ним.

6.10.4.1.1.2. Порядок слідування часток

Заперечні і сполучні частки ставляться перед присудком, вираженим становою формою; при цьому в ролі заперечення найчастіше використовується 没(有) *méi (yǒu)* [572, р. 474], що пов'язано з семантикою пасивних речень, які часто висловлюють стан, який вже настав (або, в даному разі, не настав) [722, S. 166]:

他没有被打死。

Tā méi yǒu bèi dǎsǐ.

Він не убитий.

我们的事还没被完成。

Wǒmen de shì hái méi bèi wánchéng.

Нашу справу ще не завершено.

他们的军队早就被打败了。

Tāmen de jūnduì zǎo jiù bèi dǎbài le.

Їх війська давно вже розбиті.

У конструкції 为/被……所…… *wéi/bèi...suǒ...* може також використовуватися заперечення 不 *bù* [277, с. 31].

У тих випадках, коли в реченні є додаток з пасивним маркером, що позначає суб'єкт дії, заперечні і сполучні частки ставляться не перед присудком, а перед цим додатком [917, 页 73]:

他没有被强盗打死。

Tā méi yǒu bèi dǎsǐ.

Він не убитий бандитами.

我们的事还没被我们完成。

Wǒmen de shì hái méi bèi wánchéng.

Наша справа ще нами не завершена.

他们的军队早就被敌军打败了。

Tāmen de jūnduì zǎo jiù bèi dǎbài le.

Їх війська давно вже розбиті противником.

6.10.4.1.1.3. У тих випадках, коли в реченні є обставина, пасивний маркер, який утворює станову форму, зазвичай ставиться перед обставиною [933, 页 85–86]:

他们的权利被无耻地蹂躏了。

Tāmen de quánlì bèi wúchǐ de róulìn le.

Їх права були безсовісно знехтувані.

这个邀请被高兴地接受了。

Zhè gè yāoqǐng bèi gāoxìng de jiēshòu le.

Це запрошення було з радістю прийнято.

6.10.4.1.1.4. В реченнях, що мають у своєму складі додаток з пасивним маркером, що позначає суб'єкт дії, іноді перед присудком вживається службове слово 给 *gěi* [851, 页 201]. У цій позиції використовується також запозичене з веньяню службове слово 所 *suǒ* [738, р. 190]:

一桌子的菜都快叫他给吃完了。(穆时英)

Yī zhuōzi de cài dōu kuài jiào tā gěi chīwán le. (Mù Shíyīng)

Незабаром наїдки з усього столу були ним з'їдені. (Му Шіін)

他被闪闪发光的铜门环给迷惑住了。(林语堂)

Tā bèi shǎnshǎn fāguāng de tóng ménhuán gěi míhuòzhù le. (Lín Yútáng)

Він був зачарований мідним кільцем, що яскраво блищало на воротах. (Лінь Юйтан)

农民为地主所剥削。

Nóngmín wéi dìzhǔ suǒ bōxiè.

Селяни експлуатуються поміщиками.

Службове слово 给 *gěi* у цій синтаксичній позиції зустрічається також і в реченнях активного стану, що мають у своєму складі додаток з прийменником 把 *bǎ* [692, р. 40–42]:

后来那个人把他给打了。

Hòulái nà gè rén bǎ tā gěi dǎ le.

Потім той чоловік побив його [59, с. 107–108].

6.10.4.1.1.5. Пасивні речення з обставинними словами

У реченнях пасивного ладу, крім підмета, присудка, а іноді й додатка, можуть бути присутні також і обставинні слова, які займають у такому реченні різну позицію залежно від смислових значень. Ці речення прийнято називати тричленними реченнями або тричленними конструкціями [277, с. 52–54]. Можна виділити три різновиди таких речень [775, 页 153–157]:

1. Обставина ставиться в кінці речення, слідуючи безпосередньо після присудка:

Підмет	Пасивний маркер	Присудок	Обставина
货物 <i>Huòwù</i>	被 <i>bèi</i>	装 <i>zhuāng</i>	在小车上。 <i>zài xiǎochē shàng.</i>
Вантаж	був поміщений		на візок.

他被派到外国去了。

Tā bèi pàidào wàiguó qù le.

Він посланий за кордон.

鱼被扔在大桶里。

Yú bèi rēng zài dàtǒng lǐ.

Рибу кинули (була кинута) в бочку.

全村的人都被赶到场上。(严歌苓)

Quáncūn de rén dōu bèi gǎndào chǎng shàng. (Yán Gēlíng)

Всіх жителів села зігнали (були зігнані) на площу. (Янь Гелін)

2. Обставина також поміщується в кінець речення, однак їй передують інші члени речення (додаток з пасивним маркером і присудок); при цьому обставина відділяється від попереднього присудка службовим словом 得 *de*, що перебуває з цією обставиною в стосунках “адвербіального комплексу” [933, 页 104]:

Підмет	Пасивний маркер	Додаток	Присудок	Службове слово	Обставина
这些话 <i>Zhè xiē huà</i>	被 <i>bèi</i>	我 <i>wǒ</i>	听 <i>tīng</i>	得 <i>de</i>	清清楚楚。 <i>qīngqīng chǔchǔ.</i>
Ці слова	мною		почути	виразно.	

这件衣服被他撕得粉碎了。

Zhè jiàn yīfu bèi tā sī de fěnsuì le.

Цей одяг розірваний ним на клапті.

满清政府的真正面目被人民看得清清楚楚。

Mǎnqīng zhèngfǔ de zhēnzhèng miànmù bèi rénmín kàn de qīngqīng chǔchǔ.

Народ ясно уявляв собі справжнє обличчя маньчжурського уряду.

3. Обставина слідує відразу після підмета, присудок стоїть в кінці речення і відділяється від попереднього додатка службовим словом 给 *gěi* або (переважно в писемній мові) 所 *suǒ* [769, 页 191]:

Підмет	Обставина	Пасивний маркер	Додаток	Службове слово	Присудок
讲话 <i>Jiǎng- huà</i>	经常 <i>jīngcháng</i>	为 <i>wéi</i>	鼓掌 <i>gǔzhǎng</i>	所 <i>suǒ</i>	打断。 <i>dǎduàn.</i>
Промова	весь час	аплодисментами			переривалась.

他父亲昨天叫汽车给轧死了。

Tā fùqīn zuótiān jiào qìchē gěi yàsǐ le.

Його батько вчора був задавлений машиною.

这个奸诈的计划忽然被我军的战斗行动给打破了

Zhè gè jiǎnzà de jìhuà hūrán bèi wǒ jūn de zhàndòu xíngdòng gěi dǎpò le.

Цей підступний план був раптово зірваний бойовими діями наших військ [59, с. 108–109].

6.10.4.1.1.6. Речення пасивного стану зі складним дієслівним присудком

У пасивних реченнях зі складним присудком, у складі якого є модальне дієслово, зазвичай буває наступний порядок слів [399, р. 177]:

Підмет (суб'єкт)	1 частина присудка	Пасивний маркер	Додаток (об'єкт)	2 частина присудка
人民的代表 <i>Rénmín de dàibiǎo</i>	应该 <i>yīnggāi</i>	由 <i>yóu</i>	人民 <i>rénmín</i>	来选。 <i>lái xuǎn.</i>
Народні представники	повинні	народом		обиратися.

乌克兰的内部事务完全能够由乌克兰自己解决。

(新华社, 2016年02月01日)

Wūkèlán de nèibù shìwù wánquán nénggòu yóu Wūkèlán zìjǐ jiějué.
(*Xīnhuáshè, èr líng yī liù nián èr yuè yī rì*)

Внутрішні справи України цілком можуть бути врегульовані самою Україною. (інформагентство “Сінхуа”, 01.02.2016)

我会被你们都忘记的。

Wǒ huì bèi nǐmen dōu wàngjì de.

Я можу бути забутий вами.

他会被人笑。

Tā huì bèi rén xiào.

Він може бути осміяний людьми [59, с. 112–113].

6.10.4.1.1.7. Сполучуваність пасивних маркерів з видо-часовими афіксами

Як впливає з наведених вище прикладів, пасивні маркери можуть поєднуватися з видо-часовими афіксами, найчастіше (але не тільки) з суфіксами 了 *le* і 过 *guo* [572, р. 472]. Такі сполучення висловлюють наступні значення [277, с. 25–27]:

- суфікс 了 *le* свідчить про те, що на значення результативності нашаровується ще й значення завершеності:

工作被作完了。

Gōngzuò bèi zuòwán le.

Робота [вже] закінчена.

- суфікс 过 *guo* слугує засобом передачі доконаного виду і в даному випадку не означає багаторазово повторюваної дії в минулому:

他被选为代表过。

Tā bèi xuǎn wèi dàibiǎo guo.

Він був обраний делегатом.

- числівник 一 *yī*, вжитий перед неоформленим дієсловом, висловлює несподіваність результатів дії і завжди стоїть у підрядному реченні; в головному реченні зазвичай описується те, що відбувається в результаті дії першого дієслова в підрядному:

李成功被他一说，倒楞住了。(陈登科)

Lǐ Chénggōng bèi tā yī shuō, dào lèngzhù le. (Chén Dēngkē)

Коли він звернувся до Лі Ченгуна, той остовпів. (Чень Денке)

- суфікс 着 *zhe* виступає в ролі, аналогічній українським дієприслівникам, тобто оформлене ним дієслово слугує означенням до іменника; в пасивних конструкціях він вживається, як правило, за наявності в реченні слова, що позначає суб'єкт дії, і з обмеженою кількістю ненасичених дієслів: 割 *gē* “різати”, 握 *wò* “тримати в руці; вистачати”, 吹 *chuī* “дути”, 留 *liú* “залишати”, 罩 *zhào* “накривати, покривати”, 包围 *bāowéi* “оточувати”, 拉扯 *lāchē* “волокти, тягнути”, 支持 *zhīchí* “підтримувати”, 折磨 *zhémó* “мучити, тиранити”, 鼓舞 *gǔwǔ* “надихати”, 苦恼 *kǔ'nǎo* “непокоїти(ся); страждати, мучити(ся)” тощо.

她被这灯光引诱着轻脚轻手地走到了窗下。(巴金)

Tā bèi zhè dēngguāng yǐnyòu zhe qīngjiǎo qīngshǒu de zǒudào le chuāngxìà. (Bā Jīn)

Приваблена цим світлом, вона тихенько підійшла до вікна. (Ба Цзінь)

6.10.4.1.1.8. Багато дослідників звертають увагу на те, що, з одного боку, сфера вживання пасивних конструкцій зростає, а з іншого боку, вони явно демонструють тенденцію до втрати негативного відтінку. Це явище пояснюється впливом перекладної літератури з європейських мов: при перекладі на китайську, наприклад, з англійської, китайські перекладачі механічно передають значення англійської пасивної конструкції за допомогою 被 *bèi*, включаючи також і ті випадки, в яких пасивний стан у китайській мові раніше не вживався [460, S. 462]. Природно, що в подібних реченнях відсутня і типова для китайського пасиву негативна конотація [422, р. 496–497]. Речення такого роду являють собою семантико-граматичні кальки і властиві переважно писемному мовленню [844, 页 232]:

他被提了一个问题。

Tā bèi tí le yī gè wèntí.

Йому задали питання. (калька з англ.: *He was asked a question*)

这本书已经被翻成中文了。

Zhè běn shū yǐjīng bèi fānchéng Zhōngwén le.

Ця книга вже перекладена китайською. (калька з англ.: *This book has already been translated into Chinese*)

在房间里被吸烟得多，喘不上气来。(赫尔曼·黑塞)

Zài fángjiān lǐ bèi xīyān de duō, chuǎn bù shàngqì lái. (Hè'ěrmàn Hēisāi)

У кімнаті багато курили і було важко дихати. (Герман Гессе) (калька з нім.: *Im Zimmer wurde viel geraucht und es war schwer einzuatmen*)

6.10.4.1.1.9. Із пасивними маркерами абсолютно не вживаються дієслова, які за своїм значенням несумісні з доконаним або результативним значенням, такі як 希望 *xīwàng* “сподіватися”, 反对 *fǎnduì* “виступати проти” й ін. Ці дієслова можуть бути вжиті в пасивному стані лише в конструкції 为/被……所…… *wéi/bèi...suǒ...*, яка використовується тільки при перехідних дієсловах [627, р. 276]:

孔子为诸侯所赏。

Kǒngzǐ wéi zhūhóu suǒ shǎng.

Конфуцій був шанований усіма князями.

Як перехідні, так і неперехідні дієслова можуть виражати пасивне значення за допомогою уточнювальної конструкції 是……的 *shì...de* [354, с. 124]:

这篇文章是王同志写的。

Zhè piān wénzhāng shì Wáng tóngzhì xiě de.

Ця стаття написана товаришем Ваном.

6.10.4.1.1.10. Морфосинтаксична природа пасивного маркера 被 *bèi*

Морфосинтаксична природа пасивного маркера 被 *bèi* (і частково – інших пасивних маркерів) нелегко піддається однозначному визначенню. Демонструючи ті чи інші

подібності зі словами різних частин мови, маркер 被 *bèi*, тим не менш, не є абсолютно їм тотожний з граматичної точки зору [531, р. 262–264].

Так, наприклад, займаючи в реченні місце перед дієсловом, що типово для прийменників, маркер 被 *bèi* не може бути віднесений до прийменників, оскільки він обслуговує не той іменник, який слідує за ним, як зазвичай буває при прийменниках, а той, що стоїть перед ним і виконує функцію підмета. Оскільки 被 *bèi* є закріплювачем об'єктного значення за підметом, виконує функцію змінювача граматичних відносин дієслова, функцію виразника додаткового граматичного дієслова, то природно розглядати 被 *bèi* як певну форму дієслова [277, с. 65–67].

При цьому 被 *bèi* не є і дієсловом, оскільки не може бути самостійним присудком і приймати додаток і, отже, не володіє основними синтаксичними властивостями дієслова. Не є 被 *bèi* також і префіксом, позаяк він не змінює структури слова і може вживатися поза дієсловом, проявляючи синтаксичну окремість [277, с. 67–73].

Що стосується інтерпретації 被 *bèi* як елемента аналітичної морфології, то сполучення 被 *bèi* з дієсловом цілком можна розглядати як складну аналітичну форму, проте при цьому слід пам'ятати, що все морфологічне навантаження несе саме дієслово в поєднанні з тими елементами, які можуть нашаровуватися на дієслово, або без них, а не 被 *bèi*; зміні піддалося основне дієслово, а 被 *bèi* ніяк не змінюється [277, с. 78–81]. Вищесказане робить точку зору стосовно аналітичної конструкції вельми дискусійною.

Найвідповіднішим трактуванням природи маркера 被 *bèi* є, на наш погляд, його розуміння як аглютинативного афікса [277, с. 81–84] за умови “класичного” розуміння аглютинації як утворення граматичних форм шляхом приєднання до незмінних коренів або основ слів однозначних стандартних афіксів [210, с. 28–29].

Таким чином, 被 *bèi* слід вважати службовою морфемою дієслівного походження, що приєднується до відповідного слова іменної частини мови за типом аглютинативного афікса [309, с. 114–118].

6.10.4.1.2. У веньяні пасивний стан може виражатися, по-перше, чисто синтаксичними засобами (тобто перетворенням додатка у підмет при перехідному дієслові: 殺人 *shā rén* “(хтось) убив людину” – додаток; 人殺 *rén shā* “людина вбита” – підмет [949, 頁 134]), а по-друге, однією з кількох усталених конструкцій:

- рамкова конструкція 為……所 *wéi...suǒ* (рідше можливий варіант 被……所 *bèi...suǒ*), де перший компонент вказує на суб'єкт дії [214, с. 17]; така конструкція отримує особливо широке розповсюдження в класичному і посткласичному веньяні і вживається у випадках, коли пасивний характер речення необхідно підкреслити, щоб уникнути двозначності, можливої з іншими пасивними конструкціями [840, 頁 105]:

斯為賊所殺。

Sī wéi zéi suǒ shā.

Він був убитий розбійниками.

廣為虜所生得，當斬。

Guǎng wéi lǚ suǒ shēng de, dāng zhǎn.

Гуан був узятий в полон живцем [i] повинен бути обезголовлений.

衛太子為江充所敗。

Wèi tài zǐ wéi Jiāngchōng suǒ bài.

Наслідний принц Вей був переможений Цзянчуном.

Іноді службове слово 所 *suǒ* може вживатися самостійно, тобто перший компонент даної конструкції може опускатися [354, с. 128]:

火藥中國所發明。

Huǒyào Zhōngguó suǒ fā míng.

Порох було винайдено в Китаї (букв.: Китаєм).

- конструкція з прийменником 於 *yú*, який вводить додаток, що вказує на суб'єкт дії, а присудок виражено прикметником, дієсловом почуття або дієсловом руху [212, с. 31]; якщо суб'єктом дії виступає місце, то такий додаток розташовується після присудка [105, с. 135]:

我笑於大眾。

Wǒ xiào yú dàzhòng.

Я був висміяний народом.

樞機成於中央。

Shūjī chéng yú zhōngyāng.

Створюється найвищий урядовий орган у центрі.

- немаркована пасивна конструкція: у функції присудка виступає дієслово, що означає активний вплив на об'єкт, дієслова 知 *zhī* “знати; розуміти”, 論 *lùn* “обговорювати”, 好 *hào* “любити” або модальні прикметники (易 *yì* “легко”, 難 *nán* “важко”, 可 *kě* “можливо”, 足 *zú* “досить; варто” тощо), підмет завжди вказує на об'єкт дії, присудок зазвичай має при собі означення (заперечення, інший прислівник або прикметник) [720, р. 319], після присудка часто ставиться частка 矣 *yǐ*; присудок без означень можливий у реченні, де є протиставлення [212, с. 26–27]:

敵必破矣。

Dí bì pò yǐ.

Ворог неодмінно буде розбитий.

其法易為。

Qí fǎ yì wéi.

Його закони легко виконувати.

У зв'язку з цим потрібно згадати сполучення прикметника 可 *kě* “можливо” і прийменника 以 *yǐ*, що здатні формувати особливий різновид даної конструкції, яка, тим не менш, часто перекладається активним реченням [472, S. 172]:

王可以殺人。

Wáng kě yǐ shā rén.

Правитель може вбивати людей.

- конструкція зі службовими дієсловами 見 *jiàn* (у давньокитайській мові і у веньяні) або 被 *bèi* (тільки у веньяні), які оформляють об'єкт висловлювання і займають місце перед присудком; суб'єкт в реченні при цьому відсутній [991, 頁 148]:

人民尊被敬。

Rénmín zūn bèi jìng.

Користується повагою (букв.: шанований) народу.

夫子何以知其將見殺。
Fūzi héyǐ zhī qí jiāng jiàn shā.

Звідки Ви, Учителю, знали, що він буде вбитий?

При дієслові 見 *jiàn* суб'єкт оформляється прийменником 於 *yú* і розташовується після присудка [831, 页 378]:

楚人屢見敗於我軍。
Chǔ rén lǚ jiàn bài yú wǒ jūn.

Люди [князівства] Чу неодноразово зазнавали поразки від нашої армії.

У конструкції з дієсловом 被 *bèi* суб'єкт оформляється як підмет залежної предикативної конструкції, присудок якої вказує на вчинену цим суб'єктом дію, а підмет виражений особовим займенником 其 *qí* “його; її” або іменником/займенником зі службовим словом 之 *zhī*, яке, тим не менш, часто опускається [791, 页 800–802]. Ця залежна конструкція може бути двох типів [30, с. 224–225]:

а) без відносного займенника:

塞恆被蒙人之攻圍。
Sài héng bèi méng rén zhī gōng wéi

[Ця] фортеця постійно піддавалася атакам [і] облогам монголів.

б) зі службовим словом 所 *suǒ*, яке в цьому випадку втрачає свою співвіднесеність з додатком і є тільки показником пасиву [489, S. 221–223]:

反動派被人民所推翻。
Fǎndòngpài bèi rén mín suǒ tuī fān.

Реакційні угруповання були повалені в порох народом.

6.10.4.2. Спонукальний спосіб / 使动态 *shǐdòngtài*

Загалом можна сказати, що дієслова в спонукальному способі (або морфологічному каузативі [519, р. 2–3], від лат. *causa* – причина) висловлюють спонукання в найширшому спектрі: від дозволу і невтручання до активного сприяння і прямого примусу [75, с. 5]. Суб'єкт, таким чином, виконує свою дію або приходиться у якийсь стан по волі, під впливом або в результаті впливу іншого суб'єкта (“третьої” сторони акту комунікації) [75, с. 7].

Спонукальний спосіб не зустрічається в індоєвропейських мовах і не має в них прямих аналогій (це значення, як правило, передається лексичними засобами або спеціальними граматичними конструкціями, на кшталт англійського складного додатка типу *to make/to let smb. do smth.* [395, р. 226]), проте він типовий, наприклад, для мов алтайської сім'ї (японської [318, с. 91–112], корейської [189, с. 166], монгольської [299, с. 127–131], маньчжурської [3, с. 178–180]) і тюркських мов (наприклад, турецької [351, с. 168–172] або гагаузької [233, с. 174–177], в яких його традиційно прийнято називати примусовим способом).

Спонукальний стан виражається за допомогою спеціальних каузативних дієслів. Найчастіше вживаними з них у путунхуа є 让 *ràng* “спонукати, веліти” і 叫 *jiào* “просити, дозволяти, веліти”, різниця між якими полягає в тому, що 让 *ràng* дуже рідко висловлює примус. Однак, коли йдеться про дозвіл вчинити дану дію, можна вжити

і дієслово 让 *ràng*, і дієслово 叫 *jiào*, функції яких у цьому випадку абсолютно однакові. Часто буває важко пояснити, чому в певному тексті взято одне, а не інше каузативне дієслово; зустрічаються абсолютно однакові за змістом фрази, в одній з яких вжито каузативне дієслово 让 *ràng*, а в іншій – каузативне дієслово 叫 *jiào* [215, с. 212].

Також в путунхуа і у веньяні часто вживається дієслово 使 *shǐ* “дати, дозволити; послати” (дієслово з найбільш загальним значенням спонукання; є найстарішим каузативним дієсловом, присутнім ще в каузативних конструкціях давньокитайської мови [361, с. 51]), 请 *qǐng* “просити (зробити щось), запрошувати” (найм’якший ступінь спонукання) і 迫使 *pòshǐ* “змушувати” (найсильніший ступінь спонукання; зустрічається тільки в путунхуа), 令 *lìng* “наказувати, приписувати” (найсильніший ступінь спонукання у веньяні); інші каузативні дієслова використовуються рідше [893, 页 194].

У реченнях з каузативними дієсловами додаток займає місце між каузативним і смисловим дієсловами:

Підмет	1-й присудок	Додаток	2-й присудок
主人 <i>Zhǔrén</i>	让 <i>ràng</i>	客 <i>kè</i>	坐。 <i>zuò</i>
Хазяїн	запропонував	гостю	сісти.

Якщо іменник після каузативного дієслова (службового чи значущого) у веньяні заміщається займенником 3-ї особи, то таким при дієсловах 使 *shǐ* і 令 *lìng* виступає 之 *zhī* [105, с. 227]; при інших дієсловах можна зустріти займенник 此 *cǐ*, а також 彼 *bǐ* [71, с. 6]:

可使之為宰。

Kě shǐ zhī wéi zǎi.

Можна змусити його бути правителем.

У реченнях складнішої структури в путунхуа (і не так часто в класичному веньяні) після 2-го присудка може міститися ще один або навіть два додатки (іменникових або дієслівних) [59, с. 112]:

叫他上街去买东西。

jiào tā shàng jiē qù mǎi dōngxi.

Пошли його в місто за покупками.

Детальніше про каузативні дієслова і речення див. п. 6.8.2.2.

6.10.5. Категорія способу / 语式范畴 *yǔshì fànchóu*

Способом дієслова називається граматична категорія, що виражає його модальність. Модальністю називається відношення мовця до змісту його висловлювання, цільова установка мови, відношення змісту висловлювання до дійсності, тобто вираження того, чи відбувається дія в реальності, чи передбачається або уявляється [474, р. 4–5]. Модальність також висловлює значення повинності, прохання, дозволу, бажання. Таким чином, спосіб – це граматичне вираження всіх цих значень у формі дієслова [546, р. 181].

В основі розмежування способів лежать морфологічні відмінності, пов'язані з семантикою (смысловими відмінностями), тобто будь-який зі способів являє собою єдність форми і змісту [174, с. 3].

Окремо від усіх інших форм способу стоїть дійсний спосіб (叙述式 *xùshùshì*). Його можна вважати “нульовою” формою способу (або формою без способу) [414, р. 5–8]; всі інші способи реалізують особливості свого значення, відштовхуючись від дійсного як від певної “відправної точки”, вибудовуючи свою семантику на контрасті з ним. Дійсний спосіб об'єднує такі граматичні форми, при вживанні яких у реченні повідомляється про дію або стан, який є/був фактом. Інакше кажучи, призначення дійсного способу – вираження реальної дії або стану, тобто такої дії або стану, які відповідають дійсності в тому сенсі, що при висловлюванні мають на увазі факт його реалізації в теперішньому, минулому або майбутньому часі [174, с. 6]. Фактично, форма дійсного способу в китайській мові – дієслово з вираженими вищо-часовими відносинами і категорією твердження-заперечення.

Два інших способи – наказовий (命令式 *mìnglìngshì*) та умовний (假定式 *jiǎdìngshì*) – теж не маркуються морфологічно; відповідні їм значення виражаються синтаксичним шляхом, за допомогою різноманітних сполучників, часток і порядку слів, що дозволяє багатьом дослідникам взагалі виключити спосіб із числа дієслівних категорій [155, с. 68]. Деякі вчені вважають, що спосіб може знаходити морфологічне вираження у результативних дієслів в путунхуа за допомогою інфікса 得 *de* і 不 *bu*, що ми відносимо до т.зв. модальних форм дієслів [153, с. 268] (див. п. 6.10.3). Ми ж вважаємо, що в даному випадку має місце т.зв. морфологічна лакуна, тобто спосіб, безумовно, присутній у китайській мові як семантичне явище, однак, через відсутність спеціальних морфологічних засобів для його вираження, спосіб виражається іншим (синтаксичним) шляхом; іншими словами, “значення” способу в китайській мові є, а спеціальної форми для нього – немає, тому дане значення відображається на рівні речення [119, с. 352–353].

6.11. Морфологічна стійкість предикатів

Морфологічну стійкість китайських предикатів можна вважати майже абсолютною, позаяк вони не втрачають свої граматичні властивості практично ні в яких позиціях.

Наприклад, поряд зі своєю основною функцією присудка дієслова можуть в реченні виконувати практично будь-яку функцію, однак вживання дієслова в “нетипових” для нього функціях не перетворює його в слово іншої частини мови і дієслово зберігає при цьому свої дієслівні ознаки. Зокрема, це видно з того факту, що, використовуючись у ролі підмета чи додатка, дієслово може мати вищо-часовий суфікс [155, с. 72]:

坐着比站着舒服。

Zuò zhe bǐ zhàn zhe shūfu.

Сидіти зручніше, ніж стояти.

Однак, виступаючи в ролі означення, дієслова і прикметники в путунхуа відокремлюються від обумовленого іменника службовою морфемою/формотворчим суфіксом 的 *de*; для дієслів це обов'язково, для прикметників – залежно від їх структури. Обов'язковість 的 *de* після дієслова у функції означення викликана тим, що при

безпосередньому співрозташуванні дієслова з іменником між ними виникає або дієслівно-об'єктний, або предикативно-суб'єктний зв'язок; пор.: 吃肉 *chī ròu* “їсти м'ясо” і 吃的肉 *chī de ròu* “з'їдене м'ясо” [155, с. 72]. В аналогічних конструкціях веньяню, на відміну від путунхуа, наявність службового слова 之 *zhī* не завжди строго обов'язкова, оскільки особливості його вживання в деяких випадках регламентуються трохи іншими правилами, ніж для 的 *de* [826, 页 97].

7. Прийменник / 介词 *jiècí*, 前置词 *qiánzhìcí*

7.1. Загальні положення

Прийменниками називаються службові слова, що позначають відношення між об'єктом і суб'єктом, виражають синтаксичну залежність іменників, займенників, числівників від інших слів у словосполученнях і реченнях [939, 页 212–213].

Прийменники, як і всі службові слова, не можуть вживатися самотійно, вони завжди відносяться до якогось іменника (або слова, що вживається у функції іменника). Внаслідок своєї синтаксичної несамостійності прийменники ніколи не виступають як члени речення. Вони обслуговують управління як вид підрядного зв'язку, будучи пов'язаними з керуючим компонентом словосполучення [920, 页 16].

7.2. Прийменники в путунхуа

Прийменники в путунхуа тісно пов'язані з дієсловами, як семантично (багато походять від дієслів), так і етимологічно (вживаються з певним семантичним класом дієслів); саме з огляду на це в західному китаєзнавстві прийменники часто називають терміном “конверби” [422, р. 356].

Будучи прямими дієслівними дериватами (хоча деякі з них набули в процесі граматикизації вищо-часову форму відповідних дієслів, наприклад, 为了 *wèile* / 为着 *wèizhe* “для; ради”), прийменники в путунхуа досі зберігають деякі синтаксичні властивості дієслів [359, с. 47]. Так, наприклад, у тих випадках, коли в препозиції по відношенню до присудка поміщається додаток або обставина з прийменником, заперечення ставиться не перед присудком, а перед прийменником. Крім того, прийменники в сучасній мові далі співіснують паралельно з дієсловами, від яких походять: 在 *zài* “1. жити, перебувати десь; 2. в”, 到 *dào* “1. досягати; 2. до” тощо [311, с. 155].

Таким чином, прийменники слід вважати одним з різновидів т.зв. біфункціональних слів, які суміщають значущу і службову функції, в даному конкретному випадку – функції дієслова і прийменника [360, с. 5].

7.2.1. За значенням прийменники путунхуа поділяються на шість розрядів. Кожен з розрядів має свої смислові й синтаксичні особливості [352, с. 83–90] (багато з цих прийменників мають два або більше значень і одночасно входять у кілька розрядів [542, р. 353–400]):

1. Прийменники, що виражають просторові відносини: 在 *zài* “у чомусь, на чомусь”, 于 *yú* “книжн. в чомусь, на чомусь”, 从 *cóng* “із, від”, 由 *yóu* “книжн. із, від”, 自 *zì* “офіц. із, від”, 打 *dǎ* “із, від”, 朝 *cháo* “до, на”, 往 *wǎng* / 向 *xiàng* “до, в, у напрямку до”, 到 *dào* “до, досягаючи”, 沿着 *yánzhe* / 顺着 *shùnzhe* “вздовж”, 跟着 *gēnzhe* “слідуючи за, навздогін”.

2. Прийменники, що виражають часові відносини: 从 *cóng* “від, починаючи з”, 打 *dǎ* “від, починаючи з”, 由 *yóu* “книжн. від, починаючи з”, 自 *zì* “офіц. від, починаючи з”, 自从 *zìcóng* “відтоді як, починаючи з”, 在 *zài* “в, під час”, 于 *yú* “книжн. в, під час”, 当 *dāng* “коли; якщо, в разі”;

3. Прийменники, що виражають суб'єктно-об'єктні відносини: 对 *duì* “для, по відношенню до”, 对于 *duìyú* “по відношенню до, щодо”, 关于 *guānyú* / 至于 *zhìyú* “щодо, що стосується, з приводу”, 论 *lùn* “книжн. до питання про, щодо”, 给 *gěi* “для (відповідає на питання “кому?”)”, 为 (了) *wèi (le)* “для, заради”, 于 *yú* “книжн. для, заради, в ім'я”, 替 *tì* “замість, за; ради”, 跟 *gēn* / 和 *hé* / 同 (于) *tóng (yú)* “(разом) з кимось/чимось”, 用 *yòng* “за допомогою, з допомогою”, 比 *bǐ* “порівняно з”;

4. Прийменники, що виражають обґрунтування: 依 (照) *yī (zhào)* / 按 (照) *ànzhào* / 根据 *gēnjù* / 照 *zhào* / 据 *jù* / 依据 *yījù* “згідно з, відповідно до”, 以 *yǐ* “книжн. згідно, відповідно”, 基于 *jīyú* “згідно, на підставі”, 凭 *píng* “ґрунтуючись на, на підставі”;

5. Прийменники, що виражають цільові відносини: 为 *wèi* / 为了 *wèile* / 为着 *wèizhe* / 为的是 *wèi de shì* “для, ради, з метою”;

6. Прийменники, що виражають причинні відношення: 因为 *yīnwèi* / 因 *yīn* / 由于 *yóuyú* / 为了 *wèile* “через, з причини”.

Слід зазначити, що двоскладові прийменники, на відміну від односкладових (навіть якщо вони за значенням синонімічні односкладовим), зазвичай вводять додаток, що займає місце на початку речення; на письмі такий додаток, як правило, відокремлюється від подальшого підмета комою [846, 页 160].

7.3. Прийменники у веньяні

Кількість прийменників, які використовуються у веньяні, більш обмежена, що, однак, компенсується їх більшою багатозначністю порівняно з прийменниками путунхуа [920, 页 15]. У класичному веньяні зустрічаються такі прийменники [471, р. 47–57]:

1. Прийменник 於 *yú* “в на; з, від; у напрямку до; заради, для” і додаток, що вводиться ним, зазвичай знаходяться праворуч від присудка; додаток при цьому прийменнику не опускається ніколи [671, р. 311]:

長江發源於青海。

Chángjiāng fāyuán yú Qīnghǎi.

Річка Янцзи бере свій початок у [провінції] Цінхай.

У деяких текстах, наприклад, у “Ши цзін”, замість 於 *yú* може вживатися прийменник 乎 *hū* у тому самому значенні [720, р. 344]:

叫囂乎東西，隳突乎南北。

Jiào xiāo hū dōng xī, huī tū hū nán běi.

Голосіння розносяться на сході і заході, руйнування охоплюють південь і північ.

Прийменник 乎 *hū* може зливатися з попереднім 之 *zhī* у єдину морфему 諸 *zhū*. Прийменник 於 *yú* зливається з попереднім 之 *zhī* у ту саму морфему 諸 *zhū* при введенні додатка, але при введенні теми висловлювання (топіка) завжди використовується повна форма 之於 *zhī yú* [949, 页 98–99]:

寡人之於國也，盡心焉耳矣。

Guǎrén zhī yú guó yě, jìn xīn yān ěr yǐ.

Що стосується мого ставлення до держави, я вкладаю [в неї] всю душу.

Займенник 之 *zhī* не може слідувати після прийменників 於 *yú* і 乎 *hū*. У такому випадку сполучення 於 *yú*/乎 *hū* + 之 *zhī* замінюється на 爰 *yuán* (в основному в “Ші цзін”) або 焉 *yān* (у пізніших текстах) [707, S. 343]:

天下歸焉。
Tiānxià guī yān.

Вся Піднебесна перейде до нього.

2. Прийменник 以 *yǐ* “за допомогою; для; через; згідно з” та додаток, що вводиться ним, зазвичай ставляться зліва від присудка; якщо такий додаток виражений займенником 之 *zhī*, то він може бути опущений; іноді цей прийменник зустрічається праворуч від присудка, і в цьому випадку додаток при ньому опускається [895, 頁 58]:

醒，以戈逐子犯。
Xǐng, yǐ gē zhú Zǐ Fàn.

Протверезівши, він списом вигнав Цзи-фаня.

У конструкції при присудку-дієслові подвійного додатка (наприклад, “давати” – кому? і що?) і наступному за дієсловом безпосередньо першому додатку, що відповідає на питання “кому”, прийменник 以 *yǐ* вводить другий додаток, що зазвичай перекладається на українську мову знахідним відмінком іменника без прийменника [923, 頁 116]:

堯與舜以天下。
Yáo yǔ Shùn yǐ Tiānxià.

Яо дарував Піднебесну Шуню.

В інструментальному значенні прийменник 以 *yǐ* відповідає прийменнику путунхуа 用 *yòng*; останній починає з’являтися тільки в пізньому веньяні [592, р. 194].

У класичному веньяні була широко розповсюджена рамкова предикативна конструкція 以……為…… *yǐ... wéi...*, що означає “приймати (вважати) когось/щось за когось/щось” [687, р. 36]: 以蠹人為哲人 *yǐ chǔn rén wéi zhé rén* “сприйняти дурня за мудреця”.

Два вищеописаних прийменники, залежно від семантики присудка, можуть вводити додаток з різними значеннями; універсальність і багатозначність цих прийменників пояснюється їх старовиною (вони відомі ще з давньокитайського періоду [420, р. 48]). Решта прийменників веньяню, навпаки, оформляють додаток з достатньо визначеною семантикою.

3. Прийменник 為 *wéi* вводить додаток, що вказує на особу, в інтересах якої відбувається дія (аналог т.зв. адресивних прийменників 给 *gěi* і 对 *duì* в путунхуа [147, с. 463]); цей додаток майже завжди ставиться зліва від присудка; додаток-займенник 之 *zhī*, що вводиться прийменником 為 *wéi*, може бути опущено [920, 頁 26]:

余思粥，擔者即為我買米煮之。
Yú sī zhōu, dān zhě jí wéi wǒ mǎi mǐ zhǔ zhī.

Я захотів каші, і носильник негайно купив [для мене] рису і зварив [мені] його.

Другим значенням прийменника 為 *wéi* є причинне (“через, з причини”), проте в даному випадку 為 *wéi* частково демонструє ознаки сполучника [707, S. 344]:

父為女兒躁。
Fù wéi nǚ'ér zào.

Батько гарячує через дочку.

4. Прийменник 與 *yǔ* оформляє додаток зі значенням рівноправного учасника дії (“з /спільно з” або “і”); такий додаток ставиться зліва від присудка; якщо додаток виражений займенником 之 *zhī*, то він може бути опущений [814, 页 169]:

與臣而將四矣。
Yǔ chén ér jiāng sì yǐ.
[Разом] зі мною буде четверо.

У деяких текстах замість стандартного для таких випадків прийменника 與 *yǔ* може вживатися прийменник 偕 *xié* або 與偕 *yǔxié* [720, p. 349]:

客不得已，與偕行。
Kè bù dé yǐ, yǔxié xíng.
Гостю нічого не залишалося, як іти разом [з ним].

5. Прийменник 自 *zì* (рідше в даному значенні вживається прийменник 由 *yóu*, ще рідше – прийменник 從 *cóng*) вводить додаток, який називає вихідний пункт руху або вихідну точку в часі; як правило, додаток при цьому прийменнику не опускається [707, S. 346]:

自古以來慣如此。
Zì gǔ yǐlái guàn rúcǐ.
Так повелося з давніх часів.

7.4. Сполучні слова

Прийменники китайської мови дуже часто об'єднуються зі сполучниками в загальний клас т.зв. сполучних слів (关系词 *guānxìcí*), що пояснюється як спільністю етимології, так і суміжністю значення. У деяких випадках чітко розмежувати прийменник і сполучник і зовсім неможливо, зважаючи на ту обставину, що багато які з них являють собою повні омоніми і різняться виключно граматичною функцією (наприклад, 为了 *wèile* – цільовий прийменник “для, заради” і сполучник “щоб”, 因为 *yīnwèi* – прийменник причини “через” і сполучник “тому що” і т.п.) [147, с. 462]. Ситуація ускладнюється також тим, що в системі китайської мови продовжують існувати фонетично збіжні дієслова і прийменники; таким чином, матеріально та сама одиниця може виконувати як речову, так і службову функцію, маючи як речове, так і граматичне значення, що генетично пов'язані [269, с. 108]. Теоретичне вирішення цієї проблеми вимагає подальших спеціальних досліджень.

8. Післяйменник / 后置词 hòuzhìcí

8.1. Загальні положення

Післяйменники – службові слова, що уточнюють просторові й часові відносини, які виражаються прийменниками [59, с. 41]. Післяйменники разом із прийменниками вживаються у складі обставинних зворотів місця і часу.

Післяйменники генетично пов'язані з іменниками, є дериватами іменників. Вони зберігають деякі синтаксичні особливості останніх. Подібно іменнику, післяйменник може мати при собі означення, що виражене займенником або іменником і приєднується службовим словом. Багато які післяйменники й іменники, від яких вони походять, співіснують в сучасній китайській мові, при цьому такого роду морфеми функціонують як службові в тих випадках, коли в реченні вони супроводжують іменник або його заступника – займенник [306, с. 48].

Вживання післяйменників разом із прийменниками уточнює семантику висловлювання і, як правило, не регламентується якимись обов'язковими правилами (крім деяких рекомендаційних вказівок; так, наприклад, в путунхуа вживання післяйменників з прийменником 在 *zài* не рекомендується, якщо обставина місця представлена якоюсь установою, організацією, житловим будинком, навчальним закладом тощо [161, с. 97]).

Післяйменники поділяються на дві групи: локативні (виражають просторові відносини) і темпоральні (виражають часові відносини). Кожна з цих груп має свої граматичні та смислові особливості, проте з матеріальної точки зору вони в основному представлені тими самими морфемами або сполученнями морфем (тобто, по суті, є омонімами).

8.2. Післяйменники в путунхуа

Локативні післяйменники в путунхуа в більшості випадків являють собою локативні морфеми, що вживаються або самостійно, або в поєднанні з суфіксами 边(儿) *biān(r)*, 间(儿) *jiān(r)*, 面 *miàn* або 头 *tou* [517, p. 246]:

- 上 *shàng*, 上头 *shàngtou*, 上面 *shàngmiàn*, 上边 *shàngbiān*: “верх, верхня сторона, верхній край”;
- 下 *xià*, 下头 *xiàtou*, 下面 *xiàmiàn*, 下边 *xiàbiān*, 底下 *dǐxià*: “низ, нижня сторона, нижній край”;
- 前 *qián*, 前头 *qiántou*, 前面 *qiánmiàn*, 前边 *qiánbiān*, 跟前 *gēnqián*, 面前 *miànqián*: “перед, передня сторона, передній край”;
- 后 *hòu*, 后头 *hòutou*, 后面 *hòumiàn*, 后边 *hòubiān*: “зад, задня сторона, задній край”;
- 外 *wài*, 外头 *wàitou*, 外面 *wàimiàn*, 外边 *wàibiān*: “зовнішня сторона”;
- 里 *lǐ*, 里头 *lǐtou*, 里面 *lǐmiàn*, 里边 *lǐbiān*: “внутрішня сторона”;
- 对面 *duìmiàn*, 对过(儿) *duìguò(r)*: “протилежна сторона”;
- 旁 *páng*, 边 *biān*, 旁边 *pángbian*: “бокова сторона”;
- 中 *zhōng*, 间 *jiān*, 中间 *zhōngjiān*, 当中 *dāngzhōng*, 当间 *dāngjiān*: “середина, проміжок”;

- 周围 *zhōuwéi*: “окружність”;
- 内 *nèi*, 以内 *yǐnèi*: “всередині, в межах”.

Темпоральні післяйменники в путунхуа також можуть бути односкладовими і дво-складовими (останні часто починаються морфемою 以 *yǐ*) [943, 页 284]:

- 里 *lǐ*, 里面 *lǐmiàn*, 里头 *lǐtōu*: “під час”;
- 中 *zhōng*, 间 *jiān*, 中间 *zhōngjiān*: “під час, протягом”;
- 内 *nèi*, 以内 *yǐnèi*: “в межах часу”;
- 前 *qián*, 以前 *yǐqián*: “до настання часу”;
- 后 *hòu*, 以后 *yǐhòu*: “після настання часу”;
- 以来 *yǐlái*: “від часу”;
- 来 *lái*, 以来 *yǐlái*: “за час, протягом часу”.

Післяйменники вживаються в реченнях переважно разом із прийменниками і оформляють обставинні звороти місця або часу [637, р. 75–77].

Позиція обставинних зворотів часу в реченні – або безпосередньо після підмета, або на першому місці в реченні [124, с. 88]:

在六月里，我去休假。

Zài liùyuè lǐ, wǒ qù xiūjià.

У червні я збираюсь у відпустку.

有生民以来，不平等也有。

Yǒu shēngmín yǐlái, bùpíngděng yě yǒu.

Відтоді як [на землі] живуть люди, існує і нерівність.

这个工作一周以内必须完成。

Zhè ge gōngzuò yīzhōu yǐnèi bìxū wánchéng.

Цю роботу потрібно закінчити протягом тижня.

Положення обставинних зворотів місця в реченні залежить від типу присудка [335, с. 850–854]:

1. Якщо присудок в реченні виражений неперехідним дієсловом 在 *zài* “перебувати десь; жити, мешкати десь”, то обставина місця завжди ставиться після цього дієслова:

电话在这间房间里。

Diànhuà zài zhè jiān fángjiān lǐ.

Телефон знаходиться в цій кімнаті.

2. Якщо присудок виражений дієсловом-зв’язкою зі значенням наявності 是 *shì* або його синонімами, то обставина місця ставиться перед ним, а підмет – в кінці речення:

在基辅大学对面是塔拉斯舍甫琴科纪念像。

Zài Jīfǔ dàxué duìmiàn shì Tǎlāsī Shěfúqínkē jìniànxiàng.

Навпроти будівлі Київського університету є пам’ятник Тарасу Шевченку.

3. Якщо присудок в реченні виражений дієсловами дії (в тому числі сполученнями модальних, каузативних та інших дієслів з дієсловами дії), то обставина місця може займати кілька позицій [124, с. 96–98]:

- на початку речення; в такій позиції обставини місця найчастіше вживаються без прийменника:

他们班里几个学生学习中文。

Tāmen bān lǐ jǐ ge xuésheng xuéxí zhōngwén.

У них в групі кілька студентів вивчають китайську мову.

- безпосередньо після присудка; такий стан обставини місця характерний для випадків, коли присудок виражений одним із дієслів стану: 放 *fàng* “класти; лежати (про речі, предмети)”, 住 *zhù* “жити, проживати”, 躺 *tǎng* “лежати”, 坐 *zuò* “сидіти”, 站 *zhàn* “стояти”, 挂 *guà* “висіти” та ін. [535, р. 54]:

我的书放在桌子上。

Wǒ de shū fàng zài zhuōzǐ shàng.

Моя книга лежить на столі.

- між підметом і присудком; у цьому випадку обставина місця обов’язково вводиться прийменником і найчастіше супроводжується післяйменником [569, р. 248–249]:

父亲在工厂里工作。

Fùqīn zài gōngchǎng lǐ gōngzuò.

Батько працює на заводі.

8.3. Післяйменники у веньяні

Усі часові та просторові післяйменники у веньяні односкладові; вони повністю збігаються за формою: 内 *nèi* “1. всередині; 2. під час, протягом”, 後 *hòu* “1. позаду; 2. після”, 先 *xiān* “1. перед; 2. перш”, 上 *shàng* “зверху, на, над; згори”, 右 *yòu* “праворуч, справа”, 東 *dōng* “на сході” тощо [991, 頁 202].

На відміну від путунхуа, післяйменники у веньяні можуть стояти як після іменників, так і перед ними; післяйменник перед іменником є означенням до нього, синтаксично і семантично нагадуючи прикметник, в той час як післяйменник після іменника, навпаки, робить залежним саме іменник. Пор.: 東門 *dōng mén* “східні ворота” і 門東 *mén dōng* “на схід від воріт” [7, с. 73].

Післяйменник, окремо або з попереднім іменником, у реченні зазвичай поєднується з прийменниками 於 *yú* і 自 *zì*, що виражають просторові відносини, однак прийменник 於 *yú* перед іменниками з післяйменником починаючи з кінця III ст. до н.е. дуже часто опускається, і сполучення іменника з післяйменником отримує здатність самостійно висловлювати просторові відносини [362, с. 56]:

王立於沼上。

Wáng lì yú zhǎo shàng.

Цар стояв на березі ставка.

豹自後擊而殺之。

Bào zì hòu jī ér shā zhī.

[Фей] Бао вдарив його ззаду і вбив.

Сполучення іменника з післяйменником може вживатися як означення до іншого іменника, приєднуючись до нього за допомогою службового слова 之 *zhī*: 漢東之國 *Hàn dōng zhī guó* “держави, розташовані на схід від річки Хань”. Післяйменник без іменника часто вживається як означення до дієслова, вказуючи напрямок дії: 東飛 *dōng fēi* “летіти на схід” тощо [596, р. 68].

У ряді випадків післяйменник може самостійно виконувати роль присудка, позначаючи точку здійснення якоїсь дії в часі або ж рух у певному напрямку [737, р. 94]:

孔子先反，門人後。

Kǒngzǐ xiān fǎn, ménrén hòu.

Конфуцій повернувся раніше, учні його – пізніше.

9. Сполучник / 连词 *liáncí*, 连接词 *liánjiēcí*

9.1. Загальні положення

Сполучники – службові слова, які виражають сполучні, протиставні, розділові, порівняльні, цільові, причинні, умовні, допустові відносини, а також відносини подібності та відмінності. Сполучники позначають синтаксичні зв'язки і висловлюють семантичні відносини між однорідними членами речення у складі простого речення або між частинами складних синтаксичних одиниць [336, с. 68–88]. У китайській мові сполучники утворюють найчисленніший клас службових слів. Їх значення як засобу синтаксичного зв'язку дуже велике. Особливо значна роль сполучників у творах писемно-книжкових стилів [64, с. 75].

9.2. Сполучники в путунхуа

За ступенем граматикалізації сполучники путунхуа можна поділити на: сполучники, які повністю втратили початкове лексичне значення (虽 *suī* “хоча”), сполучники, які частково зберегли лексичне значення (如果 *rúguǒ* “якщо дійсно”) і сполучники-омоніми значущих слів сучасної мови, етимологічно висхідні до цих значущих слів (好 *hǎo* “1. добре; 2. щоб”) [896, 页 153].

Строго кажучи, нерідко сполучник – це одна з функцій багатозначного слова, що залежить від положення цього слова в конкретному реченні. Розглянемо як приклад слово 为了 *wèile* [524, p. 432]:

这是为了适应国家日益增长的需要。

Zhè shì wèile shìyìng guójiā rìyì zēngzhǎng de xūyào.

Це власне й слугує задоволенню постійно зростаючих потреб держави.

他为了国家牺牲自己。

Tā wèile guójiā xīshēng zìjǐ.

Він жертвує собою в ім'я батьківщини.

为了使大家了解，让我们再举两个例子。

Wèile shǐ dàjiā liǎojiě, ràng wǒmen zài jǔ liǎng ge lìzi.

Щоб усім стало абсолютно зрозуміло, дозвольте нам навести ще два приклади.

У першому реченні 为了 *wèile* – дієслово “служити, бути покликаним служити”, тобто значуще слово, яке функціонує в ролі присудка в простому реченні. У другому реченні 为了 *wèile* – прийменник “для, заради, в ім'я”, тобто службове слово при іменнику, що виконує функцію обставини мети. Нарешті, у третьому реченні 为了 *wèile* – сполучник “щоб”, тобто теж службове слово, що об'єднує частини складнопідрядного речення і виражає цільові відношення [336, с. 108–111].

Аналогічне явище граматичної полісемантичності морфем у цілому характерне для всіх ізолюючих мов, у кожній з яких спостерігається безліч подібних випадків. Так,

наприклад, слово 𠄎 у тайській мові може вживатися у функції іменника, прийменника, сполучника, рахівного суфікса і субстантиватора [630, р. 460–461]; в'єтнамське слово *nên*, залежно від займаного в реченні місця, може бути повнозначним дієсловом, видовим показником або сполучником [567, р. 354–355] тощо.

9.2.1. За семантичним значенням сполучники путунхуа поділяються на дев'ять розрядів, кожен з яких має свої семантико-функціональні особливості [728, р. 65–84]:

1. Єднальні сполучники (вживаються при однорідних членах речення та в складно-сурядному реченні): 和 *hé*, 与 *yǔ*, 并 *bìng* “і”; 并且 *bìngqiě*, 而且 *érqiě* “і, до того ж, на додаток [ще й]”; 不但 / 不仅……而且 / 并且 / 也 (还) *bùdàn / bùjǐn ... érqiě / bìngqiě / yě (hái)* “не тільки..., але [ще] й...” та ін.; сполучники цього розряду в складносурядному реченні можуть опускатися без шкоди для смислу, якщо висловлюваний зв'язок зрозумілий з контексту [694, р. 427–429].

2. Протиставні сполучники (вживаються при однорідних членах речення та в складно-сурядному реченні): 可是 *kěshì*, 但 *dàn*, 但是 *dànshì*, 然而 *ránhé* “але, однак”; 不是……而是 *bùshì ... érshì* “не..., а...” тощо.

3. Розділові сполучники (вживаються при однорідних членах речення та в складно-сурядному реченні): 或 *huò*, 或者 *huòzhě*; 还是 *háishì* “або, чи”; 或 (者)……或 (者) *huò(zhě) ... huò(zhě)*, 还是……还是 *háishì ... háishì* “або...або..., чи...чи...”, 不然 *bùrán* “або, інакше, в іншому випадку” тощо.

4. Порівняльні сполучники (вживаються при однорідних членах речення та в складно-сурядному реченні): 如果……则 *rúguǒ ... zé*, 如果……那么 *rúguǒ ... nàme*, 一方面……[另]一方面 *yī fāngmiān ... [lìng] yī fāngmiān* “якщо..., то...”; 不是……就是 / 便是 *bùshì ... jiùshì / biànshì* “якщо не..., то й...” та ін.

5. Цільові сполучники (вживаються в складнопідрядному реченні і в реченні з підрядною частиною): 为 *wèi*, 为了 *wèile*, 为的是 *wèi de shì*, 以 *yǐ*, 以便 *yǐbiàn* “щоб, для того щоб” та ін.

6. Причинні сполучники (вживаються в складнопідрядному реченні і в реченні з підрядною частиною): 因为 *yīnwèi*, 因 *yīn*, 由于 *yóuyú*, 为了 *wèile* “позаяк, через те що”; 因……故 *yīn ... gù*, 因为……所以 *yīnwèi ... suǒyǐ*, 由于……因而 *yóuyú ... yīn'ér* “оскільки..., то...” та ін.

7. Умовні сполучники (вживаються в складнопідрядному реченні і в реченні з підрядною частиною): 若 *ruò*, 要 *yào*, 倘 *tǎng*, 如果 *rúguǒ*, 若是 *ruòshì*, 要是 *yàoshì*, 假如 *jiǎrú*, 倘然 *tǎngrán*, 若要 *ruòyào*, 假若 *jiǎruò* “якщо, якби”; 假如 *jiǎrú*, 倘使 *tǎngshǐ*, 倘若 *tǎngruò* “якщо припустити”; 既然 *jìrán* “якщо [вже], тільки-но”; 即使 *jíshǐ* “навіть якщо допустити, припустимо навіть”; 就是 *jiùshì* “якщо навіть”; 只要 *zhǐyào* “якщо тільки”; 如……则 *rú ... zé*, 如果……那么 *rúguǒ ... nàme*, 要是 / 假若……那 *yàoshì / jiǎruò ... nà* “якщо..., то...”; 既然……于是 *jìrán ... yúshì* “раз [уже]..., то...” й ін.

8. Допустові сполучники (вживаються в складнопідрядному реченні і в реченні з підрядною частиною): 虽 *suī*, 虽然 *suīrán*, 尽管 *jǐnguǎn*, 就算 *jiùsuàn* “хоча”; 纵 *zòng*, 纵然 *zòngrán*, 即使 *jíshǐ*, 哪怕 *nǎpà* “хай, нехай”; 虽……然 *suī... rán*, 虽然……但 *suīrán ... dàn*, 虽然……可是 *suīrán ... kěshì*, 尽管……但是 *jǐnguǎn ... dànshì* “хоча [й]..., але / однак...” та ін.

9. Порівняльні сполучники (вживаються в складнопідрядному реченні і в реченні з підрядною частиною): 像 *xiàng*, 好像 *hǎoxiàng*, 似乎 *sìhū*, 仿佛 *fǎngfú* “наче, як

ніби”; 如同 *rútóng* “подібно, наче”; 与其 *yǔqí* “ніж, аніж”; 像……似的 *xiàng ... shì de*, 仿佛……似的 *fǎngfú ... shì de* “як, як ніби”; 好像……一样 *hǎoxiàng ... yīyàng* “як, наче”; 与其……宁 / 宁可 / 不如 / 不若 / 岂若 / 孰若 / 毋宁 / 不宁 *yǔqí ... níng / nìngkě / bùrú / bùrú / qǐruò / shúrúò / wúníng / bùníng* “чим..., чи не краще...?” та ін.

Сполучники висловлюють різноманітні й різнобічні відносини між предметами, явищами дійсності, включаючи такі найбільш абстрактні відносини, як причинні, умовні, допустові тощо [641, S. 311]. Змістовний обсяг деяких сполучників складного речення вельми великий. Ці сполучники здатні поєднувати основне значення з додатковим, що дозволяє їм передавати тонкі смислові відтінки і значно розширює сферу їхнього використання [62, с. 5–14].

9.2.2. З точки зору структури сполучники бувають короткими, двоскладовими, повторюваними (типу 或……或 *huò ... huò*) і парними (типу 因……故 *yīn ... gù*). Останні іноді можуть включати до свого складу фразеологічні єдності, наприклад: 如果……话……那么 *rúguǒ ... huà ... nàme*, 假若……话……那 *jiǎruò ... huà ... nà* “за умови якщо” [59, с. 44].

9.2.3. За синтаксичним значенням, тобто за тим, якого роду речення вони вводять, сполучники прийнято ділити на сурядні і підрядні. До сурядних належать сполучні, протиставні, розділові та порівняльні, а до підрядних – цільові, причинні, умовні, допустові та порівняльні [66, с. 161–162].

9.2.4. Іноді в путунхуа функцію сполучників виконують сполучення прийменників з післяйменниками. Ці сполучення вживаються як сполучники у складнопідрядних реченнях, що виражають часові відносини, а також у реченнях з підрядною частиною, що виражають ці самі відносини [846, 页 563]. У ролі сполучників використовуються такі сполучення прийменників з післяйменниками: 在……以前 *zài ... yǐqián*, 于……前 *yú ... qián* “до того як”; 在……以后 *zài ... yǐhòu*, 于……后 *yú ... hòu* “після того як”; 自从……以来 *zìcóng ... yǐlái* “відтоді як” і деякі інші [64, с. 78].

9.3. Сполучники у веньяні

Найважливішою особливістю сполучників у веньяні порівняно з путунхуа є те, що сполучники як такі, за винятком сполучників 以 *yǐ* та 而 *ér* в деяких ситуаціях, слугують не для з’єднання окремих слів, а для з’єднання частин речення або речень (сурядним або підрядним зв’язком) [592, р. 299].

Точна кількість сполучників веньяню нелегко піддається однозначному визначенню. Так, у найповнішій академічній граматиці веньяню Ульріха Унгера до сполучників відносять наступні сім багатозначних морфем: 與 *yǔ*, 自 *zì*, 由 *yóu*, 為 *wèi*, 而 *ér*, 以 *yǐ*, 至 *zhì* [681, S. 37]. В інших авторитетних джерелах до вищеперелічених морфем додають ще ряд умовних (如 *rú*, 若 *ruò*, 苟 *gǒu* “якщо”; 及 *jí* “1. коли; 2. і, а також”; 雖 *suī* “хоча, якщо навіть”; 則 *zé* “то, в такому випадку” тощо) і приєднувальних/сурядних (且 *qiě* “крім того, до того ж”; 既而 *jì'ér*, 斯 *sī*, 然後 *ránhòu*, 隨後 *suíhòu* “потім, відтак”; 故 *gù*, 是故 *shìgù*, 是以 *shìyǐ* “тому”; 然則 *ránzé*, 若然 *ruòrán* “в такому випадку” й ін.) слів [211, с. 128–130].

9.3.1. Сполучник 以 yǐ характеризується, по-перше, полісемантичністю, а по-друге, здатністю поєднувати не тільки частини речення, а й окремі слова. В останньому випадку він перекладається українською мовою або словами “та”, “а також” (з’єднуючи при цьому іменники, займенники, прикметники, а також прислівники з дієсловами), або дієприслівником теперішнього часу (з’єднуючи два дієслова) [216, с. 91–97]:

城高以厚。

Chéng gāo yǐ hòu.

Стіни міські високі й тверді (товсті).

擁，火以入。

Yōng, huǒ yǐ rù.

Увійти, тримаючи в руках смолоскипи.

При з’єднанні частин речення сполучник 以 yǐ висловлює цільове значення і перекладається “для того щоб” [951, 页 104]:

以待時機。

Yǐ dài shíjī.

Для того щоб виждати момент.

9.3.2. Сполучник 而 ér ще багатозначніший, ніж сполучник 以 yǐ. У текстах на класичному веньяні сполучник 而 ér вживається в наступних значеннях [354, с. 133]:

- “і, ще й, і до того ж”; з’єднує прикметники, сполучення іменників з прикметниками, а також цілі речення:

蘇州女美而雅。

Sūzhōu nǚ měi ér yǎ.

Дівчата Сучжоу прекрасні й витончені.

文王以民力為台為沼而民歡樂之。

Wén wáng yǐ mǐn lì wéi tái wéi zhǎo ér mǐn huān lè zhī.

Веньван башту поставив, і влаштував ставок силами свого народу, і народ радів цьому.

- “але, проте”; протиставлення частин складного речення:

年雖老而力不衰。

Nián suī lǎo ér lì bù shuāi.

Хоча віком і старий, та силами не одряхлів.

- “і [слідом за тим]”; вказує на послідовність у часі двох дій [911, 页 273]:

乃烹而食之。

Nǎi pēng ér shí zhī.

Тоді зварив і з’їв її (рибу).

- “і [звідси], а [тому], а [відтак]”; вказує на причинно-наслідковий зв’язок, у цьому значенні може часто опускатися [439, p. 52]:

我無為而民自化。

Wǒ wú wéi ér mǐn zì huà.

Я дотримуюся недіяння, і [відтак] народ сам удосконалює себе.

- “то, тоді, в такому випадку” (пор. з 就 *jiù* в путунхуа):
日出而作，日入而息。
Rì chū ér zuò, rì rù ér xī.
[Коли] сонце сходить – встаю, [коли] сонце заходить – лягаю.
- “до того ж [і]”:
物美而價廉。
Wù měi ér jià lián.
Товар хороший, до того ж і ціна невисока.
- “якщо [б]”; виражає умовне значення:
人而無勇，焉足以當此重任。
Rén ér wú yǒng, yān zúyǐ dāng cǐ zhòng rèn.
Якщо у людини немає хоробрості, як може впоратись вона з цим важким обов’язком?
- “для того, щоб”; виражає цільове значення:
不如出兵而到之。
Bù rú chū bīng ér dào zhī.
Краще було б виставити солдатів, щоб ввести його (противника) в оману.
- підрядний сполучник, зазвичай залишається без перекладу; ставиться перед присудком речення, виділяючи його і підкреслюючи його зв’язок з передуючою підпорядкованою йому обставинною конструкцією предикативного типу [902, 頁 362]:
倚牆而坐。
Yǐ qiáng ér zuò.
Сидіти, притулившись до стіни.
- підрядний сполучник, що відокремлює присудок речення від передуючого йому безприменникового іменника [902, 頁 363]:
匹夫而為百世師。
Pǐfū ér wéi bǎi shì shī.
Будучи простолюдином, стати наставником сотні поколінь.

9.3.3. Умовні сполучники у веньяні (如 *rú*, 若 *ruò*, 雖 *suī*, 而 *ér* та ін.) зазвичай знаходяться перед присудком підрядного речення, а саме підрядне речення завжди стоїть перед головним. Рідше вони можуть поміщатися в самому початку підрядного речення, перед підметом, при цьому таке підрядне може іноді мати формальну ознаку включеного речення – службове слово 之 *zhī* після підмета. Нарешті, умовний сполучник може і зовсім бути відсутній [362, с. 99].

Перед головним реченням після підрядного умовного (незалежно від того, є в ньому сполучник чи ні) часто ставляться службові слова 則 *zé* (найчастіше), 乃 *nǎi*, 斯 *sī* (переважає в конфуціанській літературі) або 即 *jí* (у докласичних текстах), що мають значення “то [в такому випадку]” [471, р. 154–156]:

人如死，則曰：非我也，歲也。
Rén rú sǐ, zé yuē: fēi wǒ yě, suì yě.

Якщо народ мре, то він (поганий правитель) говорить: “Це – не я, це неврожай винен”.

若太公望，散宜生，斯見而知之，若孔子，斯聞而知之。

Ruò Tàigōng Wàng, Sǎn Yīshēng, sī jiàn ér zhī zhī, ruò Kǒngzǐ, sī wén ér zhī zhī.

Якщо взяти Тайгун Вана і Сань І-шена, то вони пізнали це (вчення) за особистим спостереженням; що стосується Конфуція, то він пізнав його за розповідями інших.

Крім перерахованих вище, існує ще декілька умовних сполучників, що вирізняються тими чи іншими додатковими відтінками значення. Наприклад, сполучник 苟 *gǒu* вводить додаткові речення, що містять впевненість у реалізації умови, тобто “Якщо [зробити так], то обов’язково/неодмінно [станеться таке]” [681, S. 340]:

苟得其養，無物不長。

Gǒu dé qí yǎng, wú wù bù cháng.

Немає нічого, що б не росло, якщо воно отримує правильне живлення (необхідний догляд).

Каузативні дієслова 使 *shǐ* і 令 *líng* можуть вживатися у функції сполучників перед підметом підрядного речення в умовно-допустових зворотах реальної або ірреальної умови (“якщо [б]”, “нехай [би] навіть” або “якщо припустити, що...”) [911, 頁 538]:

使天下無農夫，舉世皆餓死矣。

Shǐ Tiānxià wú nóngfū, jǔshì jiē è sǐ yǐ.

Якщо припустити, що в Піднебесній [раптом] не стало б хліборобів, то весь світ помер би від голоду.

Прислівники 誠 *chéng* і 信 *xìn*, що мають буквальне значення “дійсно, насправді”, також здатні функціонувати в ролі умовних сполучників (самостійно або перед “повноцінними” умовними сполучниками), однак умова, що вводиться ними, носить риторично-емфатичний характер (“якщо дійсно”) [991, 頁 112]:

誠如是也，民歸之猶水之就下。

Chéng rú shì yě, mǐn guī zhī yóu shuǐ zhī jiù xià.

Якщо дійсно буде так, то народ стане на його бік, подібно до того, як вода рине вниз.

Нарешті, функція умовного сполучника може виконуватися й запереченням 非 *fēi*, винесеним у позицію перед підметом підрядного речення. Висловлюючи значення заперечної умови (“якщо [тільки] не”), такі підрядні історично сходять до риторичних ірреальних фраз-умов, які можна порівняти з українським “якби не (щось), я [б] не ...” [902, 頁 278]:

非有信於戰友，不可勝敵。

Fēi yǒu xìn yú zhànyǒu, bù kě shèng dí.

Якщо немає довіри до бойових друзів, то неможливо [буде] перемогти ворога.

9.3.4. Допустові сполучники представлені ствердними морфемами 雖 *suī* “хоча [й]”, 縱 *zòng* “нехай навіть”, 況 *kuàng* “тим більше [що]; що вже й говорити про” і заперечною морфемою 非 *fēi* “не те щоб” [489, S. 437]. На початку головного речення часто додатково вживається сполучник 而 *ér* або 然 *rán* [938, 頁 183].

Із трьох перерахованих вище ствердних морфем найчастіше вживається 雖 *suī* (етимологічно походить від давньокитайського каузативного/інхоативного префікса *s- “так буде/нехай буде” [568, p. 70–72]). Сполучник 縱 *zòng* більш характерний для посткласичного періоду [720, p. 340]:

齊國雖褊小，吾何愛一牛。

Qí guó suī biǎn xiǎo, wú hé ài yī niú.

Хоча князівство Ці і невелике (небагате), хіба поскупився б я (його князь) на одного бика?

雖少然數力戰。

Suī shǎo rán shù lì zhàn.

Хоч і молодий, але він не раз енергійно бився.

縱彼不言，籍獨無愧于心乎。

Zòng bǐ bù yán, jí dú wú kuì yú xīn hū.

Нехай навіть він мені нічого не скаже, але хіба моє серце саме не знає сорому?

非不悅子之道，力不足也。

Fēi bù yuè zǐ zhī dào, lì bù zú yě.

Не те щоб мені не подобалося ваше вчення: сил у мене для нього недостатньо.

Підрядне речення, що вводиться допустовим сполучником 況 *kuàng*, стоїть після головного; в ньому завжди опускається присудок, оскільки воно за змістом збігається з присудком попереднього речення, а в кінці часто ставиться частка 乎 *hū*, яка в даному випадку не має питального значення [362, с. 100]:

謹慎處理，猶恐有失，況粗率乎。

Jǐnshèn chǔlǐ, yóu kǒng yǒu shī, kuàng cūshuài hū.

Якщо вести справу обережно і уважно, і то бувають промахи (помилки), так що ж говорити, якщо справами займаються абияк.

9.3.5. Причинно-наслідковими сполучниками веньяню є 故 *gù* “через; позаяк, оскільки; тому” (або приєднується до підрядного речення в кінці за допомогою службового слова 之 *zhī*, або ставиться на самому початку підрядного речення [471, p. 162]), 以 *yǐ* “позаяк, оскільки” (“ставиться або після підмета, або на самому початку підрядного речення; чітке розмежування причинно-наслідкового й умовно-часового значень не завжди можливе [625, S. 144]), 乃 *nǎi* “тому” і 則 *zé* “тому”. Останні два сполучники ставляться після підмета головного речення, оскільки етимологічно сходять до омонімічних прислівників зі значенням “то, тоді” [681, S. 1327]. Підрядне речення, що позначає причину, частіше передує головному, яке виражає наслідок, однак нерідко зустрічається й зворотнє розташування [850, 頁 159]:

晉侯以我喪之故，未之見也。

Jìn hóu yǐ wǒ sàng zhī gù, wèi zhī jiàn yě.

Цзінський князь його не прийняв, оскільки у нас був траур.

惟不信，故質其子。

Wéi bù xìn, gù zhì qí zǐ.

Я йому не вірю, тому взяв у заручники його сина.

有信心，以能戰勝。

Yǒu xìnxīn, yǐ néng zhànshèng.

[У нас] була віра, тому [ми] змогли перемогти.

侯生視公子色終不變，乃謝客就車。

Hóu Shēng shì gōngzǐ sè zhōng bù biàn, nǎi xièkè jiù chē.

Хоу-шен побачив, що вираз обличчя принца так і не змінюється, тому відпустив гостя і сів в екіпаж.

У ряді випадків можливе одночасне вживання в одному реченні сполучників 故 *gù* / 以 *yǐ* та 乃 *nǎi* / 則 *zé* як складових частин конструкції “оскільки..., то тому ...” [596, р. 122]:

故秦始皇大怒，臣乃兇。

Gù qín Shǐhuáng dà nù, chén nǎi xiōng.

Оскільки Цінь Ші-хуан ошаленів, то [тому] піддані запанікували.

9.3.6. Часові сполучники веньяню можна умовно поділити на вступні, що займають місце на початку підрядного речення або після підмета (及 *jí* “коли; якщо [б]”, 逮 *dài* (у “Ши цзін” також 迨 *dài* [720, р. 342]) “коли; тоді як”; останній сполучник, як правило, вживається в реченнях із запереченням 未 *wèi* [471, р. 160]) і що обрамляють підрядне речення з двох сторін (方……之時/世 *fāng...zhī shí/shì*, 當……之時/世 *dāng...zhī shí/shì* “коли; в той час [як], під час [коли]”; ……之時 ...*zhī shí* також може вживатися самостійно в кінці речення у тому самому значенні, так само як і можливе самостійне вживання на початку 方 *fāng* або 當 *dāng* [911, 頁 275]):

及其陷乎罪，然後從而刑之是罔民也。

Jí qí xiàn hū zuì, rán hòu cóng ér xíng zhī shì wǎng mǐn yě.

Коли ж вони (піддані) виявляються втягнутими в злочин, переслідувати і карати їх – це значить заманювати в пастку свій народ.

方其破荊州下江陵，順流而東也。

Fāng qí pò Jīngzhōu xià Jiānglíng, shùn liú ér dōng yě.

Коли він узяв Цзінчжоу і змусив до здачі Цзянлін, [він] за течією [Янцзи] кинувся на схід.

太平之時，人民侗長。

Tàipíng zhī shí, rénmín dòng zhǎng.

У мирні часи (букв.: коли мир і спокій) народ прямодушний і довговічний.

9.3.7. Парні сполучники (або сполучникові конструкції) можуть мати різну семантику, але підпорядковуються загальному правилу: значення їх елементів, вжитих у складі парного сполучника, не завжди ідентичне їх значенням при роздільному вживанні [937, 页 177]. До подібного роду парних сполучників слід віднести, наприклад, 非獨/非徒……而(且)/又/亦 *fēidú/fēitú...ér(qiě)/yòu/yì* “не тільки..., але й...”, 猶(尚)……而/況……乎 *yóu (shàng)...ér/kuàng...hū* “навіть..., [а] тим більше...”, 且……且 *qiě...qiě/亦……亦 yì...yì* “і... і...; то..., то...”, 益……益…… *yì... yì.../愈……愈…… yù... yù.../彌……彌…… mí... mí...* “чим..., тим...” тощо [211, с. 134–138]:

非獨有肉，又有雞魚。

Fēidú yǒu ròu, yòu yǒu jī yú.

Є не тільки м'ясо, але й кури, і риба.

愈戰愈強。

Yù zhàn yù qiáng.

Чим більше ведеш боїв, тим сильнішим стаєш.

10. Частка / 语气词 *yǔqìcí*, 小品词 *xiǎopǐncí*

10.1. Загальні положення

Частки або висловлюють відносини між членами речення (частинами складних речень), або служать засобом емоційно-сміслового виділення членів речення (частин складних речень), або, нарешті, вносять у речення додаткові смислові значення та експресивні відтінки [497, S. 16]. Вони можуть належати до одного чи кількох членів речення або ж до речення в цілому [208, с. 155].

10.2. Частки в путунхуа

У традиційній китаїстиці частки путунхуа прийнято поділяти на сполучні, або приєднувальні (也 *yě*, 再 *zài*, 又 *yòu*, 还 *hái*, 尚 *shàng*, 就 *jiù*, 才 *cái* та ін.), підсилювальні (就 *jiù*, 就是 *jiùshì*, 便 *biàn*, 便是 *biànshì*, 连 *lián*, 即 *jí*, 乃至 *nǎizhì* та ін.), обмежувальні (只 *zhǐ*, 只是 *zhǐshì*, 仅 *jǐn*, 仅是 *jǐnshì*, 特 *tè*, 光(是) *guāng(shì)*, 惟(有) *wéi(yǒu)*, 但(是) *dàn(shì)* та ін.), заперечні (不 *bù*, 不是 *bùshì*, 没 *méi*, 没有 *méiyǒu*, 别 *bié*, 莫 *mò*, 非 *fēi*, 无 *wú*, 未 *wèi* та ін.), узагальнюючі (都 *dōu*, 皆 *jiē*, 均 *jūn*), темпоральні (来着 *láizhe*, а також 的 *de* для позначення минулого часу [81, с. 114]) і модально-експресивні (呢 *ne*, 啊 *a*, 吧 *ba*, 啦 *la* та ін.) [633, с. 12–13].

Усі частки, крім двох останніх класів, можна також віднести до відповідних рядів прислівників, що робить їх трактування як саме часток вельми неоднозначним. Темпоральні частки, до того ж, функціонально ідентичні видо-часовим показникам [124, с. 264].

10.2.1. Модально-експресивні частки в путунхуа

Окремо слід торкнутися модально-експресивних часток. Ці частки, по-перше, завжди займають місце в кінці речення, а по-друге, виражають те чи інше модальне значення, яке безпосередньо впливає на комунікативний характер висловлювання [262, с. 28–31]. Іншими словами, саме їх, швидше за все, слід вважати власне частками в первісному сенсі цього терміна [545, р. 115].

У сучасному путунхуа живаються наступні модально-експресивні частки [312, с. 462–470; 544, S. 172–174]:

- 啊 *a*: твердість, рішучість або ж здивування, радість, суб'єктивне підтвердження істинності:

这话说得是啊!

Zhè huà shuō de shì a!

І вірно ж сказано!

今年的庄稼长得真好啊!

Jīnnián de zhuāngjià zhǎng de zhēn hǎo a!

Ого, [але ж] хліб у цьому році дійсно вродив добре!

啊，原来是你，怪不得看着面熟哇！

A, yuánlái shì nǐ, guàibude kàn zhe miànshú wa!

Ага, так це ти! то ж то я дивлюсь – обличчя знайоме!

- 吧 *ba*: спонукання; догадка, припущення:

我们走吧。

Wǒmen zǒu ba.

Ну, ходімо ж!

今天不会下雨吧。

Jīntiān bù huì xiàyǔ ba.

Сьогодні, ймовірно, дощу не буде.

- 的 *de*: упевненість:

这事儿，我知道的。

Zhè shìr, wǒ zhīdào de.

Ця справа мені невідома.

- 罢了 *bàle*, 而已 *éryǐ*: “і все”, “і тільки”, “всього лиш”:

这不过是一种借口罢了。

Zhè bùguò shì yī zhǒng jièkǒu bàle.

Це всього лише порожня відмовка.

- 给 *gěi*: в розмовній мові ставиться перед дієсловом і підсилює висловлювання, акцентує увагу:

弟弟把花瓶给打碎了。

Dìdì bǎ huāpíng gěi dǎ suì le.

Братик розбив вазу.

- 啦 *la*: завершеність дії, емоційний вигук:

人都到齐啦！

Rén dōu dàoqí la!

О, всі вже прибули!

- 了 *le*: завершеність дії, емоційний вигук:

我现在明白他的意思了！

Wǒ xiànzài míngbai tā de yìsi le!

Тепер я розумію, про що він!

- 嘛 *ma*: очевидність висловлювання (“так же ж”, “але ж так”):

这样做就是不对嘛！

Zhèyàng zuò jiùshì bù duì ma!

Звісно ж, так робити неправильно!

- 呢 *ne*: питання, на яке очікується ствердна відповідь (“... чи не так?”) або риторичне питання; протиставлення очікуваній ситуації; переконаність, наполегливість:

你去不去呢?

Nǐ qù bù qù ne?

Ну, а ти ж то підеш?

为什么不早说呢?!

Wèishéme bù zǎo shuō ne?!

Чому ж ти раніше не сказав?!

我也能说中国话呢!

Wǒ yě néng shuō zhōngguóhuà ne!

Я ж бо теж можу говорити китайською (чого ви не очікували)!

□ 哟 *yo*: підкреслює прохання, побажання, вимогу, тобто ті чи інші відтінки спонування [524, р. 481]:

大家一齐用力哟!

Dàjiā yìqí yònglì yo!

Нумо, натиснімо всі разом!

Якщо дві модально-експресивні частки йдуть безпосередньо одна після одної, то можливе їхнє факультативне стягнення в єдиний склад, по суті, в єдину морфему. Нормативно визнаними в путунхуа слід вважати такі стягнення: 了啊 *le a* → 啦 *la*, 呢啊 *ne a* → 哪 *na*, 了哟 *le yo* → 喽 *luo* [753, 頁 627].

10.3. Модально-експресивні частки у веньяні

Модально-експресивні частки веньяню відрізняються від таких в путунхуа насамперед тим, що вони не обов'язково мають заключний характер, тобто деякі з них можуть знаходитися не в кінці, а в середині речення, синтаксично зближуючись із прислівниками [362, 頁 63]. У багатьох випадках дані частки збігаються з прислівниками також і за формою, що робить їх однозначне відмежування від останніх (а також і від вигуків) вельми утрудненим [681, р. 1438].

У кінці речень вживається частка 哉 *zāi*, яка оформляє окличне речення, підкреслюючи його емоційну забарвленість [471, р. 192]:

楚王約：諸侯其畏我乎。對曰：畏君王哉。

Chǔ wáng yuē: Zhūhóu qí wèi wǒ hū. duì yuē: Wèi jūnwáng zāi.

Правитель царства Чу запитав: “Хіба бояться мене так місцеві князі?”. Відповідь була: “[Звичайно, вони] бояться Вас, правителю!”.

Частка 夫 *fū* висловлює різні риторичні відтінки і може зустрічатися як на самому початку (“адже, ось, а тепер, якщо”), так і в кінці (риторичне питання: “[Так] хіба...?”; також 烏 *wū*) речення [840, 頁 119]:

夫國君好仁，天下無敵。

Fū guójūn hǎo rén, Tiānxià wúdí.

Коли правитель любить гуманність, то в Піднебесній нема йому рівних.

吾歌可夫。

Wú gē kě fū.

Та хіба можу я [в таких обставинах] співати?

На початку речення (іноді також після підмета) вживаються й такі модально-експресивні частки [681, S. 1438]: 烏 *wū* (печаль, досада), 嘻 *xī* (переляк, біль), 惡 *wū* (обурення, здивування; питання “як?; яким чином?”), 絜 *yī/yì* (засмучення: “на жаль”), 嗟/噫 *jiē/jiè* (жаль, горе, здивування, захоплення):

彼惡知之。

Bǐ wū zhī zhī.

Звідки він це знає?

烏，謂此邪。

Wū, wèi cǐ xié.

О, ось воно що!

嗟，哉武溪兮。

Jiē, zāi Wú xī xī.

О, яка страшна річка Уці!

噫，餘過矣。

Yī, yú guò yǐ.

Ах, я помилився!

爾有母遺，絜我獨無。

Ēr yǒu mǔ yí, yī wǒ dú wú.

У тебе є мати, а в мене, на жаль, її немає.

Частка 其 *qí*, як правило, передує тому слову, до якого відноситься, і може висловлювати цілий ряд значень: вигук (“так!”, “такий!”, “настільки!”) перед присудком, порівняльний ступінь прикметників і прислівників, можливість або ймовірність на початку речення, а також повинність, спонукання (перед присудком), загальне питання (в кінці речення) тощо [925, 頁 306–309]:

何其荒謬。

Hé qí huāngmiù.

О, яка ж це дурниця!

病菌微乎其微。

Bìngjūn kēyǐ shuō wēi hū qí wēi.

Хвороботворні бацили дрібніші найдрібнішого.

濃云密布，其將與乎。

Nóng yún mì bù, qí jiāng yǔ hū.

Густі хмари розпростерлись покривом щільним, і схоже, що буде дощ.

吾子其少安。

Wú zǐ qí shǎo ān.

Пане мій, будьте трохи спокійнішим!

夜如何其。夜未央。

Yè rúhé qí. Yè wèi yāng.

Чи багато пройшло ночі? Половини не пройшло!

Частка 蓋 *gài* характерна для конфуціанських пам'яток. Вона може розташовуватися перед дієслівним присудком або (рідше) в кінці речення і виражає припущення, здогад або питання з відтінком спонукання (“чому б не...?”) [720, р. 351]:

女人纏足蓋自此始。

Nǚrén chánzú gài zì cǐ shǐ.

Бинтування ніг жінкам, імовірно, з цього й почалося.

子蓋言子之志於公乎。

Zi gài yán zǐ zhī zhì yú gōng hū.

Чому б Вам не сказати про Ваше бажання правителю?

11. Службові морфеми / 附加词素 *fùjiā císu*, 辅助语素 *fùzhù yǔsu*

11.1. Загальні положення

Службові морфеми, або форманти, – це елементи речення, які виконують суто і лише службову функцію, позбавлені будь-якого лексичного значення (самостійної семантики) і мають виключно граматичне значення [124, с. 504].

Основна відмінність між службовими морфемами путунхуа і веньяню полягає в тому, що дані морфеми в путунхуа переважно граматично однозначні, в той час як у веньяні практично кожна така морфема полісемантична і, отже, поліфункціональна. На практиці це виражається в тому, що кожна службова морфема веньяню є “службовою” тільки у певній синтаксичній позиції, тоді як в якійсь іншій позиції ця сама морфема може функціонувати як слово з іншим значенням і навіть як інша частина мови [244, с. 76–87]. У зв’язку з цим стає актуальним питання про саму природу таких слів (зважаючи на особливості критеріїв виділення частин мови в китайській мові, а саме – їх суто синтаксичного характеру [366, с. 4–25]), тобто чи є вони омонімічними одна одній окремими лексемами, нехай і об’єднаними спільністю етимології, чи ж їх слід вважати різними функціями тієї самої лексичної одиниці.

Беручи до уваги існуючі аргументи на підтримку як однієї, так і другої точки зору і в жодному разі не стверджуючи однозначно хибність будь-якої з них, ми схилиємося (в тому числі й з міркувань методичної зручності викладу матеріалу в рамках даної “Граматики”) до позиції Гастона Переа, що трактує подібного роду слова китайської мови не як омоніми, а саме як різні позиційні узуси (*modes d’emploi positionnels*) тієї самої багатозначної морфеми [487, р. 188].

З теоретичної ж точки зору слід визнати, що дане питання потребує подальшого дослідження з урахуванням як семантико-етимологічного, так і синтаксичного чинників.

11.2. Службові морфеми в путунхуа

Службові морфеми в путунхуа поділяються на чотири підкласи: видо-часові показники, показники головних членів речення, показники другорядних членів речення і нейтралізатори предикативності [124, с. 192–198].

11.2.1. Видо-часові показники

Видо-часові показники слугують для вираження граматичної категорії виду та/або часу дієслова, причому ці дві категорії часто складно відділити одну від другої [153, с. 266–267]. До видо-часових показників належать:

- 了 *le*: вказує на доконаний характер дії: ця дія мала місце в минулому (час), носила одноразовий характер і була завершена до моменту мовлення (вид). При вживанні з неволевиявними дієсловами 了 *le* носить обов’язковий характер, в той час як з волевиявними дієсловами може опускатися, якщо завершений характер дії очевидний

з контексту [712, р.20–25]. При вживанні з прикметниками 了 *le* позначає завершену зміну стану (冷了 *lěng le* “став холодним, остудився; стало холодно, похолодало”). Таким чином, можна резюмувати, що видо-часовий показник 了 *le* слугує одним із маркерів категорії стану [69, с.150–155]: 病了 *bìng le* “захворів (букв.: захворілий, хворий)”, 走了 *zǒu le* “пішов (букв.: той, що пішов)”, 吃了 *chī le* “з’їв (букв.: з’їдений)” тощо;

- 过 *guo*: вказує на те, що дія мала місце в невизначений час у минулому і що вона завершена до моменту мовлення (час), а також на те, що ця дія була виконана один раз або відбувалася багато разів (вид) [712, р.70–72], при цьому увага найчастіше акцентується на тому, що дану дію /стан суб’єкту вже доводилося виконувати/переживати [310, с.20]: 病过 *bìng guo* “хворів”, 走过 *zǒu guo* “відходив”, 吃过 *chī guo* “їв” тощо;
- 着 *zhe*: вказує на те, що дія має місце в момент мовлення (час) і що вона, перебігаючи безперервно, перетворилася в триваючий стан (вид) [876, 页 226–227], тобто форма на 着 *zhe* вживається в тих випадках, коли потрібно позначити теперішній тривалий час [363, с.139]: 病着 *bìng zhe* “хворіє”, 走着 *zǒu zhe* “відходить, іде”, 吃着 *chī zhe* “їсть” тощо;
- (正)在 (*zhèng*)zài: виражає значення, синонімічне 着 *zhe* (що дія має місце в момент мовлення (час) і що вона, перебігаючи безперервно, перетворилася в триваючий стан), однак ставиться не після дієслова, а перед ним; може вживатися тільки з нерезультативними дієсловами [444, р.216]: 在病 *zài bìng* “хворіє”, 正在走 *zhèngzài zǒu* “відходить, іде”, 正在吃 *zhèngzài chī* “їсть” тощо;
- 来着 *lái zhe*: вказує на те, що дія безперервно тривала упродовж певного відрізка часу в минулому або ж (в основному з прислівником 刚才 *gāngcái*) те, що дія тривала якийсь час у минулому і щойно завершилася [692, р.258–260]: 病来着 *bìng lái zhe* “хворів”, 走来着 *zǒu lái zhe* “ішов”, 吃来着 *chī lái zhe* “їв” тощо.

Із тим самим дієсловом-присудком можуть одночасно вживатися два видо-часових показники, наприклад, 了 *le* і 过 *guo*: 吃过了 *chī guo le* “[до] їв, з’їв (у минулому); доводилося їсти щось” [281, с.133].

11.2.2. Показники головних членів речення

Передовсім слід зазначити, що показники головних членів речення 着 *zhe*, 而 *ér*, 来 *lái*, 去 *qù* в основному характерні для веньяню або писемних публіцистичних текстів [214, с.178–182]. Другою їхньою особливістю є факультативний, тобто необов’язковий, видільно-підкреслювальний характер.

Формант 着 *zhe* використовується для інтонаційного відділення підмета від подальшої частини речення, тобто, фактично, в якості графічної/фонетичної ознаки паузи [186, с.346]:

风着空气流动而成。

Fēng zhe kōngqì liúdòng ér chéng.

Вітер створюється рухом повітря.

Форманти 而 *ér*, 来 *lái*, 去 *qù* вживаються в тих випадках, коли потрібно інтонаційно відокремити присудок від попередньої частини речення (додатків, обставин мети, причини, способу дії тощо); слово 而 *ér* використовується в писемній мові [235, с.141]:

他忽然把老哥来称呼我。

Tā hūrán bǎ lǎogē lái chēnghu wǒ.

Він раптом назвав мене старшим братом.

人材以培养而出。

Réncái yǐ péiyǎng ér chū.

Кадри створюються вихованням.

11.2.3. Показники другорядних членів речення

На відміну від показників головних членів речення, показники другорядних членів речення носять структурно обов'язковий характер. До таких в путунхуа належать:

- показник пасивного стану 被 *bèi*; займає місце перед додатком і вказує на те, що дія спрямована на підмет, а діячем виступає цей додаток [277, с. 6–9]. У багатьох контекстах пасивне речення з 被 *bèi* (при його прямому порівнянні з аналогічним активним реченням) може мати негативний, небажаний для мовця відтінок [712, р. 182]:

衣服被小孩弄脏了。

Yīfu bèi xiǎohái nòngzāng le.

Одяг забруднений дитиною.

碗被他打破了。

Wǎn bèi tā dǎpò le.

Чашка розбита ним.

- показники пасивного стану 将 *jiāng*, 以 *yǐ* і 让 *ràng*, 叫 *jiào*, 给 *gěi*; на відміну від універсального 被 *bèi*, ці форманти стилістично обмежені: 将 *jiāng*, 以 *yǐ* характерні для формально-писемних стилів [729, р. 208], а 让 *ràng*, 叫 *jiào*, 给 *gěi* (може також ставитися безпосередньо перед дієсловом) – для розмовної мови [727, р. 11]. Негативний відтінок при використанні 叫 *jiào* і 让 *ràng* виявляється слабше або може зовсім бути відсутній [119, с. 332]. У деяких китайських діалектах можуть використовуватися інші пасивні маркери, наприклад, маркер 予 *hōo* у південномінському (пров. Фуцзянь, КНР) і тайваньському [626, р. 400] діалектах тощо:

鸡叫狗咬死了。

Jī jiào gǒu yǎo sǐ le.

Собака загриз курку.

钱给小偷扒了去了。

Qián gěi xiǎotōu bā le qù le.

Гроші вкрадені злодієм.

蜡烛将风灭了。

Làzhú jiāng fēng miè le.

Свічка погашена вітром.

- показник прямого додатка 把 *bǎ*; слугує для смислового виділення прямого додатка, а з синтаксичної точки зору – для винесення прямого додатка в позицію перед присудком [422, р. 463–466]:

他把我的车修好了。
Tā bǎ wǒ de chē xiūhǎo le.

Він полагодив мою машину.

- показники означення 的 *de* і 之 *zhī*; завжди слідують після означення перед означуваним незалежно від того, наскільки громіздким є це означення [731, р. 36]. Формант 的 *de* носить універсальний характер, а запозичений з веньяню формант 之 *zhī* вживається у формально-писемних стилях і стійких висловлюваннях [855, 页 83]: 人的命运 *rén de mìngyùn*/人之命运 *rén zhī mìngyùn* “доля людини”;
- показники обставини 地 *de* (як показник “означення до предикатива” етимологічно походить від 的 *de* [68, с. 170–171]), 得 *de*, 价 *jià*; формант 地 *de* вживається в препозиції по відношенню до присудка, а формант 得 *de* – в постпозиції [1011, 页 167]: 努力地学习 *nǔlì de xuéxí* “старанно вчитися”, 心疼得慌 *xīn téng de huāng* “серце сильно болить” тощо. Що ж стосується форманта 价 *jià*, то за змістом і вживанням він синонімічний 地 *de*, проте в сучасній мові він практично не використовується (за винятком деяких фразеологізмів і крилатих виразів) і в цілому характерний для веньяню [951, 页 119]: 整天价想 *zhěng tiān jià xiǎng* “розмірковувати цілими днями”.

11.2.4. Нейтралізатори предикативності

Нейтралізатори предикативності, або субстантиватори, – це форманти, які, приєднуючись до синтаксичних конструкцій предикативного типу, переводять їх у розряд субстантивних конструкцій. Останні отримують, таким чином, здатність функціонувати в якості підмета, додатка, а також іменної частини складеного присудка [64, с. 89–90].

До числа нейтралізаторів предикативності слід віднести такі форманти, як 的 *de*, 者 *zhě*, 所 *suǒ*, 之 *zhī*. Слова 的 *de* і 者 *zhě* поміщаються в кінці предикативної конструкції, а слова 所 *suǒ* і 之 *zhī* – перед дієсловом (прикметником), що входить до складу конструкції [633, р. 103]. У першому випадку має місце прогресивна нейтралізація, тоді як у другому випадку можна спостерігати явище регресивної нейтралізації [767, 页 187].

Форманти 者 *zhě* і 所 *suǒ* вживаються у функції нейтралізаторів предикативності дещо частіше за інші. Етимологічно вони сходять до т.зв. об’єктних займенників класичної китайської мови [528, р. 153]; 者 *zhě* використовується з живими іменниками (“той, хто (з)робив /робить /робив щось”), а 所 *suǒ* – з неживими іменниками:

仁者安人，智者利人。（孔子）

Rén zhě ān rén, zhì zhě lì rén. (Kǒngzǐ)

Той, хто гуманний, – заспокоює людей; той, хто мудрий, – приносить їм користь. (Конфуцій)

己所不欲，勿施于人。

Jǐ suǒ bù yù, wù shī yú rén.

Не роби іншим того, чого не бажаєш собі.

Дискусійним у сучасному китаєзнавстві залишається питання категоріальної належності модальних слів, що виражають упевненість (当然 *dāngrán* “звичайно”, 自然 *zìrán* “зрозуміло”, 必然 *bìrán* “безумовно, неодмінно”, 一定 *yīdìng* “безсумнівно”, 的确 *díquè*/实在 *shízài* /果然 *guǒrán* /真是 *zhēnshì* “дійсно, воістину, справді”, 该 *gāi*

“звичайно, природно”), емфатичне твердження (到底 *dàodǐ* “врешті-решт, все-таки”, 簡直 *jiǎnzhí* “просто, прямо-таки”), припущення (大概 *dàgài* /大约 *dàyuē* “можливо, ймовірно”, 也许 *yěxǔ* /或者 *huòzhě* /或许 *huòxǔ* “може бути, можливо”, 看来 *kànlái* “мабуть, певно”, 想来 *xiǎnglái* “слід думати, треба вважати”, 怕 *pà* /恐怕 *kǒngpà* “мабуть”, 光景 *guāngjǐng* “ймовірно, мабуть”, 别是 *biéshì* “не інакше як, мабуть”), сумнів (难道 *nándào* “невже?; хіба?”, 未必 *wèibì* /不大可能 *bùdà kěnéng* /不见得 *bùjiànde* “навіть чи, ледве чи”) тощо.

Деякі дослідники відносять ці слова до службових на тій підставі, що вони не виконують функцію члена речення [874, 頁 316]; інші вчені схильні вважати такі модальні слова особливим різновидом прислівників (т.зв. модальними прислівниками) [180, с. 88] з огляду на наявність у них власної семантики і конкретного лексичного значення. Проте, за будь-якого з можливих трактувань їхньої природи, синтаксичні функції й особливості вживання модальних слів залишаються незмінними і, отже, дане питання лежить виключно в теоретичній площині.

11.3. Службові морфемі у веньяні

Службові морфемі веньяню багатозначні і досить численні (кілька сотень), проте багато які з них мали вживання тільки в якийсь один історичний період, практично будучи відсутніми в текстах інших епох. Крім того, деякі слова в різні періоди розвитку мови висловлювали різні відтінки значення [354, с. 125]. До найбільш універсальних і частотних службових морфем веньяню класичного періоду належать такі [264, с. 248–276; 677, р. 60–85; 754, 頁 20–604]:

Морфема	Функція	Приклади
而 <i>ér</i>	єднальний сполучник “і” або “з [кимось/чимось]”	學而時習之，不亦悅乎。 <i>Xué ér shí xí zhī, bù yì yuè hū.</i> Вчитися і щогодини практикувати засвоєне – хіба це не радісно?
	умовний сполучник “якщо”	君而不可，誰其可乎。 <i>Jūn ér bù kě, shuí qí kě hū.</i> Якщо не зможете Ви, то хто ж тоді зможе?
	сполучник альтернативного зв'язку “чи”, “або [ж]”	為仁由己而由人乎哉。 <i>Wèi rén yóu yǐ ér yóu rén hū zāi.</i> Від кого ж залежить здійснення гуманних вчинків: від себе чи від інших?
	сполучник причинно-наслідкового зв'язку “і [звідси]”, “а [тому]”	昔者禹抑洪水而天下平。 <i>Xī zhě Yǔ yì hóngshuǐ ér Tiānxià píng.</i> У давнину Юй приборкав води потопу, і [тому] Піднебесна віднайшла мир.
	особовий займенник 2-ї особи, частіше присвійний (“твій”), рідше номінативний (“ти”)	若歸，試私從容問而父。 <i>Ruò guī, shì sī cóngróng wèn ér fù.</i> Коли повернешся додому, спробуй спокійно розпитати [про це] свого (букв.: твого) батька.

Морфема	Функція	Приклади
	підрядний сполучник перед присудком, що виділяє його і підкреслює його зв'язок з попередньою підпорядкованою йому обставинною конструкцією предикативного типу	耕田而食， 鑿井而飲。 <i>Gēng tián ér shí, záo jǐng ér yǐn.</i> Годуватися, обробивши поле, втамовувати спрагу, викопавши криницю.
	морфема, що оформляє прислівники і прислівникові словосполучення	舒而脫脫兮。 <i>Shū ér tuō tuō xī.</i> Відсунься-но подалі [від мене].
	сполучник протиставного зв'язку “але”, “а”	兵在精而不在多。 <i>Bīng zài jīng ér bù zài duō.</i> Військова сила вимірюється якістю, а не кількістю.
	прислівникова морфема, яка вказує на послідовність у часі двох дій “і”, “і слідом за тим”	王顧左右而言他。 <i>Wáng gù zuǒ yòu ér yán tā.</i> Ван подивився скося на свою свиту і перевів розмову на інше.
	заклучна модальна частка “і тільки”, “не більше того”, “тільки ось”	豈不爾思， 室是遠而。 <i>Qǐ bù ěr sī, shì shì yuǎn ér.</i> Хіба не думаю я про тебе? Тільки ось дім твій далеко.
	морфема, що відокремлює модальне дієслово від підпорядкованого йому дієслова; в деяких випадках самостійно виступає в ролі модального дієслова “могти”, “бути в стані” [636, р. 68]	吾不得而目見之也。 <i>Wú bù dé ér mù jiàn zhī yě.</i> Мені (нам) не доводилося (не вдавалося) бачити це на власні очі.
爾 <i>ěr</i>	особовий займенник 2-ї особи “ти”, “ви” (або “твій”, “ваш”); нейтральний у розмові з рівними або нижчими і образливий у розмові з вищими [32, с. 174]	天保定爾。 <i>Tiān bǎodìng ěr.</i> Небо нехай береже тебе!
	вказівний займенник “це”, “цей”	夫子何善爾也。 <i>Fūzǐ hé shàn ěr yě.</i> Чому Ви, учителю, схвалюєте це?
	частка “настільки”, “таким чином”, “так”, що заміняє собою дієслово	不當爾邪。 <i>Bù dāng ěr yé.</i> Не слід [чинити] так.
	модальна частка в кінці речення, що являє собою злиття 而已 <i>ěr yǐ</i> (“і тільки!”, “тільки й усього!”, “і нічого більше!”)	其以強為弱以存為亡，一朝爾也。 <i>Qí yǐ qiáng wèi ruò yǐ cún wéi wáng, yī zhāo ěr yě.</i> Їхня сила обертається на слабкість, а буття – на загибель всього лише протягом одного ранку, не більше!

Морфема	Функція	Приклади
	заклучна частка, що підкреслює емоційну забарвленість, категоричність висловлювання або питальний характер речення	然則何言爾。 <i>Ránzé hé yán ěr.</i> А якщо так – то про що говорити?!
	морфема, яка замінює 然 <i>rán</i> або 焉 <i>yān</i> , оформляючи прикметник/прислівник у функції присудка або обставини	莞爾而笑。 <i>Guǎn ěr ěr xiào.</i> Широко посміхнутися, розпливитися в усмішці.
非 <i>fēi</i>	заперечна зв’язка буття або володіння, що займає місце перед іменним присудком	子非魚，安知魚之樂。 <i>Zi fēi yú, ān zhī yú zhī lè.</i> Ви – не риба, звідки ж вам знати, що ця риба радіє?
夫 <i>fū</i>	формальний маркер початку нового речення, що позначає зміну в ході думки	夫國君好仁，天下無敵。 <i>Fū guójūn hào rén, Tiānxià wúdí.</i> Коли правитель любить гуманність, то в Піднебесній нема йому рівних.
	заклучна питальна або оклична частка	吾歌可夫。 <i>Wú gē kě fū.</i> Я заспіваю, чи можна?
	вказівний займенник “той”, “цей”	夫二人者，魯國之臣。 <i>Fū èr rén zhě, Lǔ guó zhī chén.</i> Ці двоє людей – піддані Лу.
	особовий займенник 3-ї особи однини чоловічої статі (“він”)	夫可敢。是將為亂乎。 <i>Fū kě gǎn. Shì jiāng wèi luàn hū.</i> Як він посмів? Хіба не призведе це до заколоту?
	узагальнюючий займенник “всі”, “кожен”	夫人相樂。 <i>Fū rén xiāng lè.</i> Всі люди раді.
	У складі емоційно забарвленого речення з інвертованим порядком слів оформляє присудок, що передує підмету	仁夫，公子重耳。 <i>Rén fū, gōngzǐ Zhòng Ěr.</i> О, який гуманний принц Чун-ер!
何 <i>hé</i>	універсальний питальний займенник, співвідносний з неживими об’єктами в найрізноманітніших значеннях (“що?”, “як?”, “до якої міри?”, “навіщо?”, “чому?”, “де?”, “куди?”)	卿欲何言。 <i>Qīng yù hé yán.</i> Що Ви хочете сказати? 公獨以為無福何。 <i>Gōng dú yǐwéi wú fú hé.</i> Так чому ж тільки Ви один вважаєте це нещастям?
	підсилювальна початкова частка емоційного виділення (“наскільки ж...!”, “як [же]...!”)	何其哀也。 <i>Hé qí āi yě.</i> Як же це було гірко!

Морфема	Функція	Приклади
	у поєднанні з запереченням утворює форму стягнення 曷 <i>hé</i> , яка використовується або як повний аналог 何 <i>hé</i> , або в риторичних питаннях у значенні “хіба?”, “невже?” [506, p. 106–107]	曷若是而可以持國乎。 <i>Hé ruòshì ér kěyǐ chí guó hū.</i> Хіба можна таким чином утримати державу?
或 <i>huò</i>	невизначено-особовий займенник, що вживається тільки в мові про людей (“хтось”, “дехто” або ж “якісь люди”, “всі люди”), вживається тільки у функції підмета	或問孔子曰：子奚不為政。 <i>Huò wèn Kǒngzǐ yuē: Zǐ xī bù wéi zhèng.</i> Дехто запитав Конфуція: “Чому ви не займетеся справами управління (політикою)?”
	у репрізі: “[хтось] один..., [хтось] інший...”, “одні..., інші...”	人或解或不解。 <i>Rén huò jiě huò bù jiě.</i> Одні люди [це] розуміли, інші – не розуміли.
	повнозначний прислівник “часто”	昔日淮河或氾濫，人皆病之。 <i>Xīrì Huáihé huò fàn làn, rén jiē bìng zhī.</i> У минулі дні річка Хуайхе часто розливалася, і всі люди страждали від цього.
	сполучник альтернативного зв’язку “або [ж]”	男或女。 <i>Nán huò nǚ.</i> Чоловіки або жінки.
	модальний прислівник, що виражає ймовірність, припущення або невпевненість (“може бути”, “можливо”, “мабуть”); ставиться перед присудком	古者民有三疾，今也，或是之亡也。 <i>Gǔ zhě mǐn yǒu sān jí, jīn yě, huò shì zhī wú yě.</i> У давнину народ мав три недуги; тепер же, мабуть, більше їх немає.
	повнозначне дієслово, що вживається в одному з трьох значень: 1. мати, володіти; виявлятися; 2. сумніватися; боюся, що...; 3. дивуватися [885, 頁 155]	時予乃或言。 <i>Shí yǔ nǎi huò yán.</i> В цей час у мене і знайшлися слова. 別從東道或失道。 <i>Bié cóng dōng dào huò shī dào.</i> Не прямуй східним шляхом, боюся, що заблукаєш. 無或乎王之不智。 <i>Wú huò hū wáng zhī bù zhì.</i> Не дивуюся тому, що ван не володіє мудрістю.
乎 <i>hū</i>	питальна модальна частка, ставиться на кінці речення, що не містить питальних займенників	子見夫子乎。 <i>Zǐ jiàn fūzǐ hū.</i> Чи бачили Ви учителя (Конфуція)?
	видільна частка, що відзначає паузу і підкреслює той чи інший член речення, або ж виділяє якісний чи модальний присудок, особливо якщо останній забарвлений емоційно та передусім підметові	拜下，禮也，今拜乎上。 <i>Bài xià, lǐ yě, jīn bài hū shàng.</i> Здійснювати уклін вниз – це етикет; тепер же роблять уклін лише нагорі. 宜乎百姓之謂我愛。 <i>Yí hū bǎi xìng zhī wèi wǒ ài.</i> Немає нічого дивного, що народ називає мене скупим.

Морфема	Функція	Приклади
	універсальний прийменник, за значенням аналогічний прийменнику 於 <i>yú</i> (вводить непря́мий додаток), але відрізняється від нього обов’язковою постпозицією по відношенню як до дієслівного, так і до якісного присудка	叫囂乎東西，隳突乎南北。 <i>Jiàoxiāo hū dōng xī, huītú hū nán běi.</i> Зойки розносяться на сході і заході, руйнування охоплюють південь і північ. 出乎爾者反乎爾。 <i>Chū hū ěr zhě fǎn hū ěr.</i> Що вийшло від тебе, до тебе й повертається.
皆 <i>jiē</i>	узагальнюючий прислівник у постпозиції до визначеного слова, виражає значення “все”, “всі” (аналог 都 <i>dōu</i> і 全 <i>quán</i> в путунхуа)	天下之惡皆歸焉。 <i>Tiānxià zhī è jiē guī yān.</i> Всі гріхи Піднебесної були приписані йому.
今 <i>jīn</i>	частка тематичного відділення нового висловлювання; ставиться на початку нового речення, на українську мову не перекладається	今民無能名焉。 <i>Jīn mǐn wú néng míng yān.</i> Народ не міг дати назви цьому.
	повнозначний прислівник / іменник “сьогодні”, “нині”, “тепер”, “[у] даний час”; часто на початку умовного речення	今惡死亡而樂不仁，是由惡醉而強酒。 <i>Jīn è sǐwáng ér lè bù rén, shì yóu è zuì ér qiáng jiǔ.</i> [І якщо] тепер ненавидіти смерть і в той же час радіти відсутності гуманності, то це все одно, що зневажати пияцтво і через силу пити вино.
	вказівний займенник “той; те”, “цей; це”	今是大鳥獸。 <i>Jīn shì dà niǎo shòu.</i> Це – великі птахи і звірі.
靡 <i>mǐ</i>	історично сходячи до дієслова “розділяти”, дана морфема вживається в адвербіальній позиції як заперечення перед дієсловами і прислівниками (“не”, “ні”, “немає”) або ж у значенні “немає таких, хто б (не)...”, “немає нічого, що б (не)...”, зазвичай з наступним 不 <i>bù</i> [737, p. 88–90]	天命靡常。 <i>Tiān mìng mí cháng.</i> Для волі небес немає постійної норми. 天下萬物萌生，靡不有死。 <i>Tiānxià wàn wù méngshēng, mí bù yǒu sǐ.</i> Все суще в Піднебесній народжується, і немає нічого, що б не вмирало. 古布衣之俠，靡得而聞已。 <i>Gǔ bù yī zhī xiá, mí dé ér wén yǐ.</i> Про древніх сміливців у полотняній одежі [нам] чути не доводилося.
彌 <i>mí</i>	вживається у вигляді рамкової конструкції 彌…… 彌…… <i>mí... mí...</i> (аналогічно 越…… 越…… <i>yuè... yuè...</i> в путунхуа; синонім у веньяні – 愈…… 愈…… <i>yù... yù...</i>) у значенні «чим..., тим...»	仰之彌高，鑽之彌堅。 <i>Yǎng zhī mí gāo, zuān zhī mí jiān.</i> Чим більше дивишся на нього (вчення Конфуція), тим вищим воно здається, чим наполегливіше проникаєш у нього, тим непорушнішим воно стає.

Морфема	Функція	Приклади
莫 <i>mò</i>	повне заперечення наявності або належності («немає нічого/нікого, що/хто б ...»); словосполучення 莫不 <i>mò bù</i> перекладається «немає нікого, хто б не...» або «всі без винятку»	莫予毒也。 <i>Mò yú dú yě.</i> Нікому мене не подолати。 莫不欲長生久視。 <i>Mò bù yù cháng shēng jiǔ shì.</i> Нема таких, хто не хотів би довго жити.
	в оповідних реченнях виступає в якості простого заперечення «не»	其計秘，世莫得聞。 <i>Qí jì mì, shì mò dé wén.</i> Його плани були таємними, і сучасники про них чути не могли.
	повнозначне дієслово, що вживається в одному з трьох значень: 1. обмірковувати, складати (план); 2. намагатися, напружувати сили; 3. стругати [885, 頁 156]	聖人莫之。 <i>Shèng rén mò zhī.</i> Мудреці визначили його (план). 猶未之莫與。 <i>Yóu wèi zhī mò yǔ.</i> І все-таки не докласти зусиль до цього? 刀可以莫鐵。 <i>Dāo kě yǐ mò tiě.</i> [Цим] ножем можна стругати залізо.
乃 <i>nǎi</i> (також арх. 迺)	прийменник, синонімічний за значенням прийменнику 於 <i>yú</i> ; функція досить рідкісна (оказіоналізм) і характерна для древніх текстів [596, p. 79]	問道於/乃盲。 <i>Wèn dào yú/nǎi máng.</i> Питати дороги у сліпого.
	зв'язка в реченні з іменним присудком, часто з емпазою (підкресленням), тобто «саме і є / є...»; може вживатися разом з заключною зв'язкою 也 <i>yě</i> , в цьому випадку емпіза ще більше посилюється [681, S. 360]	失敗乃成功之母。 <i>Shībài nǎi chénggōng zhī mǔ.</i> Саме поразка є матір'ю успіху。 隱乃諱也。 <i>Yīn nǎi huì yě.</i> Таємниця полягає саме в тому, щоб не згадувати [про щось] вголос.
	сполучний прислівник перед присудком головного речення («тоді»), часто з емпазою	日亡，吾乃亡。 <i>Rì wáng, wú nǎi wáng.</i> Якщо сонце згасне, тоді загинемо й ми.
	сполучник між присудками в сурядній побудові зі спільним значенням «і тоді»; у давніх текстах інколи 乃 <i>nǎi</i> може повторюватися перед обома присудками [164, с. 57]	鄭伯許之，乃成婚。 <i>Zhèng bó xǔ zhī, nǎi chéng hūn.</i> Князь Чжен дав на це згоду, і він тоді узяв шлюб.
	умовний сполучник перед присудком підрядного речення («якщо»)	乃越逐，不復，汝則有常刑。 <i>Nǎi yuè zhú, bù fù, rǔ zé yǒu cháng xíng.</i> Якщо, переслідуючи їх, ви їх не повернете, то ви підлягатимете звичайному покаранню.

Морфема	Функція	Приклади
	на початку речення виділяє слово, що позначає предмет висловлювання (що стосується/ якщо торкнутися/якщо взяти ..., [то]...”)	乃所願，則學孔子也。 <i>Nǎi suǒ yuàn, zé xué Kǒngzǐ yě.</i> Що стосується [мого] заповітного бажання, то це – наслідувати Конфуція.
	прислівник часу “тільки [шо], тільки [тоді]” або “всього лише”	至城東，乃有二十八騎。 <i>Zhì chéng dōng, nǎi yǒu èr shí bā jì.</i> [Коли вони] прибули до східної стіни міста, їх залишалось всього 28 кіннотників.
	присвійний займенник 2-ї особи (тільки про людей) у функції означення (“твій”, “Ваш”)	余嘉乃勳績。 <i>Yú jiā nǎi xūn jī.</i> Я радію твоїм доблесним діянням.
	загальний присвійний займенник “свій”, “його”, “їхній”	各修乃職。 <i>Gè xiū nǎi zhí.</i> Кожен вдосконалюється у своїй справі.
	вказівний займенник способу дії (“так”, “таким чином”)	子無乃稱。 <i>Zǐ wú nǎi chēng.</i> Ви не повинні так говорити!
	емфатична частка на початку або в середині речення, перекладається вигуком	乃聖，乃神。 <i>Nǎi shèng, nǎi shén.</i> О, досконалий, о, божественний!
	заклучна модальна частка, що підкреслює категоричний характер висловлювання	再接再厲乃。 <i>Zài jiē zài lì nǎi.</i> [Вперед] усе з новою і новою силою!
	у певних контекстах виконує функцію питальної частки, що оформляє загальне питання без питального слова [720, р. 368]	廐焚，子退朝曰：「傷人乃」，不問馬。 <i>Jiù fén, zǐ tuì cháo yuē: “Shāng rén nǎi”, bù wèn mǎ.</i> Коли сталася пожежа на (княжій) стайні, учитель (Конфуцій) вийшов з аудієнції і запитав: “Чи постраждав хтось із людей?” і не запитав про коней.
其 <i>qí</i>	присвійний займенник 3-ї особи (“його”, “її”, “їхній”)	余其一人也。 <i>Yú qí yī rén yě.</i> Я – один із них.
	вказівний займенник “цей/той”, “ця/та”, “ці/ті”	不乏其人。 <i>Bù fá qí rén.</i> [І] таких (букв.: цих) людей чимало.
	заступник підмета в підрядному або головному реченні, в останньому випадку – при винесеному попереду нього граматичному або тематичному підметі	而韓愈，人知其無是疾。 <i>Ér Hán Yù, rén zhī qí wú shì jí.</i> Що ж до Хань Юя, то всі знають, що він на цю недугу не страждає.

Морфема	Функція	Приклади
	морфема, яка використовується як заступник займенника прямого додатка 之 <i>zhī</i> “його”, “її”, “їх”	欲以刑罰慈民，聞(譬)其，猶以鞭狎狗。 <i>Yù yǐ xíng fá cí mǐn, pì (pì) qí, yóu yǐ biān xiá gǒu.</i> Бажання надати народу милість за допомогою страт і покарань можна уподібнити тому, як наче приручати собаку батогами.
	відносний займенник “той, хто”, “те, що”	入其國者從其俗。 <i>Rù qí guó zhě cóng qí sú.</i> В яке царство прийшов, звичаїв того царства і дотримуйся.
	сполучний прислівник “тоді”, “в такому випадку”, “за таких обставин”	爾尚一乃心力，其克有勳。 <i>Ēr shàng yī nǎi xīn lì, qí kè yǒu xūn.</i> Об’єднайте ви серця і сили ваші, і тоді зможете досягти успіху.
	означальна адвербіальна морфема зі значенням “той, який потрібен”, “належний”, “гідний”, “відповідний”	今欲舉大事，將非其人不可。 <i>Jīn yù jǔ dà shì, jiāng fēi qí rén bù kě.</i> Нині, коли [він] має намір зробити велику справу, не можна буде обійтися без відповідних (гідних) людей.
	оклична частка “так”, “такий”, “як [же]”, “наскільки [ж]”, що займає місце перед присудком	北風其涼。 <i>Běi fēng qí liáng.</i> Ох, і холодний же північний вітер!
	умовний або часовий сполучник “[у тому випадку] якщо”, “коли”, “що стосується”	後之人其欲聞仁義道德之說，孰從而聽之。 <i>Hòu zhī rén qí yù wén rényì dàodé zhī shuō, shú cóng’ér tīng zhī.</i> Коли люди пізніших поколінь забажають поширювати вчення про людяність і обов’язок, шлях істинний і достоїнства високих, хто ж піде за ними і буде слухати?
	розділова морфема “або [ж]”	子以秦為將救韓乎，其不乎。 <i>Zǐ yǐ qín wèi jiāng jiù Hán hū, qí bù hū.</i> Чи вважаєте Ви, що царство Цінь прийде на виручку царству Хань, чи ж ні?
	частка визначеності іменників, що робить на них видільний акцент	未有能動其本而靜其末者。 <i>Wèi yǒu néng dòng qí běn ér jìng qí mò zhě.</i> Немає таких, хто б умів потрясати корінь, зберігаючи верхівку в нерухомості.
	інверсійна частка при підметі, поставленому позаду присудка; виділяє останній [981, 頁 72]	桂林山水的確不差，但是說它 “甲天下”，不免過甚其詞。 <i>Guīlín shānshuǐ díquè bù chā, dànshì shuō tā “jiǎ tiānxià”, bù miǎn guòshèn qí cí.</i> Гуйлінський пейзаж дійсно чудовий, але казати, що він найкращий у світі, – це, як не кажи, вже занадто!

Морфема	Функція	Приклади
	частка, що утворює порівняльний ступінь прикметників і прислівників	病菌可以說微乎其微。 <i>Bìngjūn kěyǐ shuō wēi hū qí wēi.</i> хвороботворні бацили, можна сказати, дрібніші найдрібнішого.
	модальна частка ймовірності (“може бути”, “ймовірно”), спонукальності (“так”, “нехай”, “давай[те]”) і повинності [981, 頁 73]	濃云密布, 其將與乎。 <i>Nóng yún mì bù, qí jiāng yù hū.</i> Густі хмари простерлись покривом щільним, і схоже, що буде дощ. 吾子其少安。 <i>Wú zǐ qí shǎo ān.</i> Пане мій, будьте трохи спокійнішим!
	маркер майбутнього часу; займає місце перед присудком	百廢其興。 <i>Bǎi fèi qí xìng.</i> Все, що в занепаді, підніметься знову.
	у рамковій конструкції з заключною часткою 乎 <i>hū</i> формує риторичне питання (“хіба...?”, “чи ж...?”, “невже ...?”)	君其忘之乎。 <i>Jūn qí wàng zhī hū.</i> Хіба ви, пане, забули про це?
	емфатична зв’язка-присудок “[це і] є ...”	莫知其誰者。 <i>Mò zhī qí shuí zhě.</i> Ніхто не знав, хто це такий.
且 <i>qiě</i>	прислівник зі значеннями: 1. поки ще, все ще; 2. ось-ось, у майбутньому; 3. надалі, знову, вдруге; 4. майже, близько (перед числівниками); часто оформляє наказ або прохання, особливо у ввічливій мові	且休矣。 <i>Qiě xiū yǐ.</i> Припиніть! 天且弗違。 <i>Tiān qiě fú wéi.</i> Небо від нього все ще не відвернулось. 不誅, 且為楚憂。 <i>Bù zhū, qiě wèi Chǔ yōu.</i> [Якщо його] не стратити, [він] у майбутньому стане джерелом клопоту для Чу. 且萬人。 <i>Qiě wàn rén.</i> Майже десять тисяч чоловік.
	єднальний сполучник між присудками (дієслівними чи ад’єктивними, часто з повторенням) або окремими реченнями (“до того ж”, “крім того”, “та ще [й]”)	且馳且射。 <i>Qiě chí qiě shè.</i> Мчати (на колісниці), та ще й [одночасно] стріляти (з лука).
	розділова морфема “або [ж]”	王以天下為尊秦乎, 且尊齊乎。 <i>Wáng yǐ Tiānxià wèi zūn qín hū, qiě zūn qí hū.</i> Кого, вважаєте Ви, пане, [більше] поважає Піднебесна: Цінь чи ж Ці?

Морфема	Функція	Приклади
	умовний сполучник “якщо”, “якщо навіть”, “якби”, в тому числі у складі різноманітних конструкцій [959, 页 49]	且靜郭君聽而為之也，必無今日之患。 <i>Qiě Jìngguō jūn tīng ér wéi zhī yě, bì wú jīnrì zhī huàn.</i> Якби Цзінго-цзюнь послухався і зробив би це, нинішньої біди, звичайно, не сталося б.
	початкова частка, позначає новий абзац, нову думку (“до того ж”, “крім того”, “отже”) [681, S. 339–340]	危而不持顛而不扶則將焉用彼相矣。且爾研過矣。 <i>Wēi ér bù chí diān ér bù fú zé jiāng yān yòng bǐ xiāng yǐ. Qiě ěr yán guò yǐ.</i> На що потрібен міністр, який не підтримує тебе, коли ти в небезпеці, і не піднімає тебе, коли ти падаєш? До того ж, слова твої помилкові.
	повнозначне дієслово, що вживається в одному з трьох значень: 1. слухняно йти (за кимось), примиренськи ставитися (до чогось); 2. вибирати (щось), триматися (чогось); 3. витримувати, переносити [885, 页 157]	與惡且者。 <i>Yǔ è qiě zhě.</i> Той, хто примиряється зі злом。 舍慈慈且勇。 <i>Shě cí cí qiě yǒng.</i> Відмовитися від ласки й вибрати хоробрість.
然 <i>rán</i>	слово, що виражає підтвердження, згоду (“так”, “правильно”, “вірно”)	然，有是言也。 <i>Rán, yǒu shì yán yě.</i> Так, така версія існує (є такі слова; так кажуть).
	вказівний займенник “так”, “такий” або “про це”	只知其所當然，不知其所以然。 <i>Zhǐ zhī qí suǒ dāng rán, bù zhī qí suǒ yǐ rán.</i> Знаю тільки, що це повинно бути так, але не знаю, чому воно так.
	прикметник або прислівник із значенням “правильний”, “вірний”, “справедливий”	其言然也。 <i>Qí yán rán yě.</i> Його слова справедливі.
	повнозначне дієслово з низкою незалежних значень: 1. погоджуватися, схвалювати; 2. повністю розуміти, осягати суть; 3. зробити так; 4. уподібнюватися, ставати; 5. загорятися, горіти [885, 页 158]	心然其計。 <i>Xīn rán qí jì.</i> В душі погодитися з його планом。 葵之向日雖有明智非能然也。 <i>Kuí zhī xiàng rì suī yǒu míng zhì fēi néng rán yě.</i> Навіть володіючи досконалою мудрістю, не можна осягнути, чому (як) соняшник обертається до сонця。 若火之始然。 <i>Ruò huǒ zhī shǐ rán.</i> Подібно вогню, який тільки почав горіти
	протиставний сполучник “але”, “однак”, “та все ж”	其智有餘，然難以獨任。 <i>Qí zhì yǒu yú, rán nán yǐ dú rèn.</i> Розуму в нього з надлишком, але призначити його одного [на самостійний пост] – йому все ж важко буде справлятися [зі своїми обов’язками].

Морфема	Функція	Приклади
	сполучник, що виражає логічний наслідок (“то”, “отже”)	詩經之小雅亦有巷伯刺讒之篇，然宦人在王朝者，其來舊矣。 <i>Shī zhī Xiǎoyǎ yì yǒu Xiàng Bó cì chán zhī piān, rán huàn rén zài wángcháo zhě, qí lái jiù yǐ.</i> У Малих одах “Ши цзіну” є пісня, в якій Сян Бо висміює наклепників, і, отже, свухи при княжих дворах існували у нас здавна.
	завершальний елемент синтаксичної конструкції уподібнення, що починається сполучником 如 <i>rú</i> , 若 <i>ruò</i> або 猶 <i>yóu</i> (“як ніби”, “немов”)[981, 頁 77]	如猛虎然。 <i>Rú měnghǔ rán.</i> Цілковито як лютий тигр.
	формант, що приєднується до прикметників і виражає значення обставини способу дії (відповідає на питання “як?”)	天油然作雲，沛然下雨。 <i>Tiān yóu rán zuò yún, pèi rán xià yǔ.</i> Небо густо вкрите хмарами і ллють проливні дощі.
若 <i>ruò</i>	службове дієслово зі значенням “уподібнюватися (комусь/чомусь)”, зазвичай вживається із запереченням або риторичним питанням, часто з кінцевим 然 <i>rán</i>	岡不若予。 <i>Gāng wú ruò yǔ.</i> Немає нічого, в чому [він] не був би подібний мені.
	повнозначне дієслово із значеннями: 1. бути слухняним, виявляти покірність; 2. робити вибір	欽若昊天。 <i>Qīn ruò hào tiān.</i> Благоговійно підкорятися волі небес. 若夫二公子而立之。 <i>Ruò fū èr gōngzǐ ér lì zhī.</i> Зупинити свій вибір на одному з двох княжичів і возвести його на престол.
	прислівник зі значенням “схоже”, “начебто”, “приблизно”, “орієнтовно”	若有所失。 <i>Ruò yǒu suǒ shī.</i> Неначе щось загубив.
	зв’язка на кінці якісного присудка (“все одно що”, “як”)	出涕沱若。 <i>Chū tì tuó ruò.</i> Сльози хлинули потоком (все одно що потік).
	прийменник, що вводить обставину часу (“на часі”, “до моменту”)	若翼日乙卯。 <i>Ruò yì rì yǐ mǎo.</i> Наступного дня до часу і-мао.
	підрядний сполучник, що вводить умовну або умовно-пасивну конструкцію, яку часто завершує 者 <i>zhě</i> або 時 <i>shí</i> з наступним 則 <i>zé</i> або 乃 <i>nǎi</i> у головному реченні (“якщо [б]”, “у випадку якби”, “якщо взяти”)[439, p. 248–249]	若不早作準備，則一定要誤事。 <i>Ruò bù zǎo zuò zhǔnbèi, zé yīdìng yào wùshì.</i> Якщо завчасно не підготуватися, нанесення шкоди справі неминуче.

Морфема	Функція	Приклади
	розділовий сполучник (“або”, “чи”), часто з повторенням	若子若弟。 <i>Ruò zǐ ruò dì.</i> Або син, або брат.
	єднальний сполучник, що виражає послідовність дій (“[і] тоді”) або однорідне проходження (“[разом] з”, “[а] також і”)	遇雨若濡。 <i>Yù yǔ ruò rú.</i> Потрапив під дощ і промок.
	особовий займенник 2-ї особи (“ти”, “твій”) при зверненні до рівного або нижчого, синонімічний 汝 <i>rǔ</i>	若欲何之。 <i>Ruò yù hé zhī.</i> Куди ти хочеш іти?
	означальний займенниковий прислівник “сам”, “свій”, “власний”	孔子生不知其父若姆匿之。 <i>Kǒngzǐ shēng bù zhī qí fù ruò mǔ nì zhī.</i> Конфуцій від народження не знав, хто був його батько, його власна мати приховувала це.
	вказівний займенник “цей” або “такий”, “такого роду”	君子哉，若人。 <i>Jūnzǐ zāi, ruò rén.</i> Ну й благородна ж особистість ця людина!
	вербальний субститутор (прислівник-вербалізатор), тобто слово, яке заміняє дієслово, що можна трактувати як згортання підрядного речення; висловлює значення “діяти таким чином”, “робити так” [105, с. 125]	若者必死。 <i>Ruò zhě bì sǐ.</i> Хто так учинить, той помре.
	вербальний субститутор з умовним відтінком (“якщо зробити/вчинити так”)	若有功。 <i>Ruò yǒu gōng.</i> Якщо зробити так, то [це] буде заслуга.
	питальний займенник з риторичним чи емпатичним відтінком (“як [же]?”; “як [же] можна?”) [959, 頁 63]	若脫此好郎君。 <i>Ruò tuō cǐ hǎo lángjūn.</i> Як же можна було упустити такого прекрасного жениха?
	іменник “шлях”, “воля” (переважно у філософських творах)	面稽天若。 <i>Miàn jī tiān ruò.</i> Особисто досліджувати волю неба.
所 <i>suǒ</i>	самостійний іменник/службова морфема зі значенням “місце”, “місцеперебування” (в т.ч. і в путунхуа)	安居之所。 <i>Ān jū zhī suǒ.</i> Місце, де можна спокійно жити.
	з подальшим дієсловом або дієслівним сполученням утворює іменний комплекс, що позначає об’єкт дії цього дієслова; може попереджатися означенням – словом або словосполученням, що позначає суб’єкт впливу	聖人之所思至今不為人知。 <i>Shèng rén zhī suǒ sī zhìjīn bù wéi rén zhī.</i> Про що [тоді] думав мудрець, нікому не відомо по сьогодні. 己所不欲，勿施於人。 <i>Jǐ suǒ bù yù, wù shī yú rén.</i> Не роби іншим того, чого не бажаєш собі.

Морфема	Функція	Приклади
	дієслова (таке означення може бути відокремлене від свого означуваного службовим словом 之 <i>zhī</i>) або прийменником; перекладається на українську мову займенниками: “той, кого” або “те, що” в різних відмінках з різними прийменниками; аналогічні конструкції також використовуються в книжкових стилях путунхуа [679, р. 913–937]	蒙古人所騎之馬。 <i>Ménggǔ rén suǒ qí zhī mǎ.</i> Коні, на яких їздять верхи монголи.
	у складі конструкції 為……所…… <i>wéi...suǒ...</i> оформляє присудок при побудові речень пасивного ладу	火藥為中國所發明。 <i>Huǒyào wéi Zhōngguó suǒ fā míng.</i> Порох було винайдено в Китаї (букв.: Китаєм).
	входить до складу парної умовної конструкції 所……者…… <i>suǒ...zhě...</i> “якщо [б]” [625, S. 122]	予所否者，天厭之，天厭之。 <i>Yǔ suǒ fǒu zhě, tiān yàn zhī, tiān yàn zhī.</i> Якщо я зробив погано, нехай небо відвернеться від мене!
爲 <i>wéi</i> , 爲 <i>wèi</i>	повнозначне дієслово із значеннями: 1. робити, діяти; 2. виступати в якості /функції; 3. перетворюватися, ставати; 4. використовувати, вживати; 5. вважати, приймати за; 6. вважати, думати; 7. мати, володіти	高岸為谷，深谷為陵。 <i>Gāo àn wéi gǔ, shēn gǔ wéi jùn.</i> Високі кручі стали долинами, глибокі долини перетворились на пагорби。 以山樹為蓋。 <i>Yǐ shān shù wéi gài.</i> Горами і деревами користуватися як укриттям。 夫滕，壤地褊小，將為君子焉，將為野人焉。 <i>Fū téng, rǎng dì biǎn xiǎo, jiāng wéi jūn zǐ yān, jiāng wéi yě rén yān.</i> Хоч [у царстві] землі й мало, але тут повинні бути і благородні мужі, і сільські мужики。 而子為我願之乎。 <i>Ér zǐ wéi wǒ yuàn zhī hū.</i> І ви думаєте, що я цього бажаю?
	зв’язка “бути”, “являти собою” (іноді з емпатичним відтінком), що займає місце перед іменною частиною присудка [805, 頁 104]	子為誰。 <i>Zǐ wéi shuí.</i> Хто ви?
	цільовий або причинний прийменник зі значенням “для”, “заради”, “щоб”	余思粥，擔者即為買米煮之。 <i>Yú sī zhōu, dān zhě jí wéi mǎi mǐ zhǔ zhī.</i> Я захотів каші, і носій негайно купив [для мене] рису і зварив [мені] його.
	у складі конструкції 為……所…… <i>wéi...suǒ...</i> оформляє підмет при побудові речень пасивного ладу	火藥為中國所發明。 <i>Huǒyào wéi Zhōngguó suǒ fā míng.</i> Порох було винайдено в Китаї (букв.: Китаєм).

Морфема	Функція	Приклади
	прийменник, що вводить непряий додаток адресата, місця, часу та ін. (синонімічний прийменнику 於 <i>yú</i>)	稱為前世，義於諸侯。 <i>Chēng wéi qiánshì, yì yú zhūhóu.</i> Прославитися перед старшим поколінням і вважатися справедливим у (серед) місцевих князів.
	причинний сполучник (“тому”, “через [те, що]”)	今君疾病，為諸侯憂。 <i>Jīn jūn jíbing, wéi zhūhóu yōu.</i> Нині правитель тяжко хворий, тому місцеві князі засмучені.
	умовний сполучник “якщо”, або часовий сполучник “коли” (з метою стилізації також іноді в путунхуа) [715, р. 251]	為我死，王則封汝。 <i>Wéi wǒ sǐ, wáng zé fēng rǔ.</i> Коли/якщо я помру, ван зведе в ранг тебе.
	заклучна частка, яка використовується для побудови риторичного запитання або контрзапитання (часто разом з 何 <i>hé</i> , 奚 <i>xī</i> тощо)	何故深思高舉，自令放為。 <i>Hégù shēn sī gāo jǔ, zì lìng fàng wéi.</i> Так чому ж Ви, віддавшись глибоким думкам і високо вознісшись [над натовпом], самі прирекли себе на вигнання?
	модальна заклучна частка, якою виражено співчуття, розчарування [686, р. 862]	今故告之，反怒為。 <i>Jīn gù gào zhī, fǎn nù wéi.</i> Сьогодні [я] навмисне розповів йому [про це], а він, проти очікування, прогнівався.
	службове слово, яке використовується для підкреслення додатка (разом з 之 <i>zhī</i>)	惟弈秋之為聽。 <i>Wéi yì Qiū zhī wéi tīng.</i> Тільки те й робив, що слухав шахіста Цю.
	службове слово в постпозиції з короткими прислівниками ступеня, що використовується для смислового або синтаксичного виділення	預為埋藏。 <i>Yù wéi máicáng.</i> Заздалегідь приховати.
	розділовий сполучник “або [ж]” (також середньокит. 為複 <i>wéifù</i>), вживається в альтернативних питаннях; як правило, повторюється двічі (на початку кожної частини речення) [720, р. 373]	為當墮地獄，為向餓鬼之道。 <i>Wéi dāng duò dìyù, wéi xiàng èguǐ zhī dào.</i> Чи бути мені кинутому в пекло? Чи долю голодних духів розділити?
焉 <i>yān, yí</i>	службовий займенник книжної мови, ставиться після присудка, супроводжуваного або не супроводжуваного додатком; є функцією другого (непрямого) додатка, позначаючи місце дії, сферу дії або застосування, об’єкт, на який спрямована дія, суб’єкт або причину дії; перекладається на українську мову	愛其幽勝，有終焉之志。 <i>Ài qí yōushèng, yǒu zhōng yān zhī zhì.</i> [Я] полюбив спокійний пейзаж [цього місця] і маю бажання скінчити у ньому свої дні. 聞信後，即往觀焉。 <i>Wén xìn hòu, jí wǎng guān yān.</i> Як тільки отримав звістку [про це], негайно вирушив подивитися на це.

Морфема	Функція	Приклади
	різними сполученнями вказівного/особового займенника з прийменниками	致中和，天地位焉，萬物育焉。 <i>Zhì zhōng hé, tiān dì wèi yān, wàn wù yù yān.</i> Доводьте до досконалості середину і гармонію, і небо й земля утвердяться ними, і все суще виховається в них.
	модальна частка на кінці речення, що виражає впевненість мовця або категоричність висловлювання, причому часто зберігає значення займенника	又何慮焉。 <i>Yòu hé lǚ yān.</i> До чого тут ще роздуми про це?
	в середині речення позначає паузу, одночасно підкреслюючи важливість цього місця повідомлення; в перекладі часто замінюється двокрапкою або тире	南方有鳥焉，名曰蒙鳩。 <i>Nán fāng yǒu niǎo yān, míng yuē Méng Jiū.</i> Є на півдні птаха – звать її Мен-цзю.
	після прикметника, прислівника або прислівникової конструкції у функції присудка позначає паузу, одночасно оформляючи присудок; в конструкціях уподібнення часто кореспондує з передуючим 如 <i>rú</i> та ін.	虎若大貓焉。 <i>Hǔ ruò dà māo yān.</i> Тигр подібний на велику кішку.
	питальний займенник (часто риторичний) перед присудком у питаннях щодо місця дії (“де?”, “куди?”, “звідки?”), способу дії (“як?”, “яким чином?”) або об’єкта дії (“кого?”, “що?”)	焉得護量草，言以樹之背。 <i>Yān dé xiǎn liàng cǎo, yán yǐ shù zhī bèi.</i> Де б добути мені забуття траву, щоб посадити мені її за домом? 焉能如此。 <i>Yān néng rú cǐ.</i> Як же [це] можна [зробити]? 汝母已故，汝將焉依。 <i>Rǔ mǔ yǐ gù, rǔ jiāng yān yī.</i> Твоя мати вже померла, на кого ж будеш ти спиратися?
	прислівник зі значенням “тільки тоді”, “тільки тепер”, “у такому випадку”	心知亂之所自起，焉能治之。 <i>Xīn zhī luàn zhī suǒ zì qǐ, yān néng zhì zhī.</i> тільки тоді можна приборкати смуту (заколот), коли відомо, звідки вона почалася.
也 <i>yě</i>	заклучна зв’язка в кінці речення, яка позначає «кінець твердження, що характеризується в деяких дослідженнях як крапка» [167, с. 341]; вживається самостійно або в поєднанні з 非 <i>fēi</i> перед присудком у заперечних реченнях (у стверджувальних реченнях підмет нерідко оформляється службовим словом 者 <i>zhě</i>); якщо присудок	中國東亞之最大國也。 <i>Zhōngguó Dōngyà zhī zuì dà guó yě.</i> Китай – найбільша держава Східної Азії. 鯨，非魚也。 <i>Jīng, fēi yú yě.</i> Кит – не риба. 仁者人也。 <i>Rén zhě rén yě.</i> Гуманність – це людяність.

Морфема	Функція	Приклади
	складається з перечислення, то 也 yě може повторюватися після кожного з них	陽也：剛也，仁也，物之始也。 <i>Yáng yě: gāng yě, rén yě, wù zhī shǐ yě.</i> Ян (чоловіча сила природи) – це твердість, це гуманність, це начало всіх речей.
	заклучна частка речення, що підкреслює його модальну забарвленість, зокрема, впевненість мовця або категоричність висловлювання	吾見其進也，未見其止也。— <i>Wú jiàn qí jìn yě, wèi jiàn qí zhǐ yě.</i> Я бачив, як він ішов вперед, але не бачив, щоб він зупинився!
	в середині речення позначає паузу, що підкреслює відокремлений член речення (зазвичай підмет або обставину), виражений словом або словосполученням	古者，民有三疾；今也，或亡也。 <i>Gǔ zhě, mǐn yǒu sān jí; jīn yě, huò wú yě.</i> У давнину було у народу три недоліки (гріхи); нині ж їх, мабуть, уже й немає.
以 yǐ	прийменник, який вводить інструментальний додаток, зазвичай перекладається на українську мову орудним відмінком іменника без прийменника (синонімічний 於 yú, однак, на відміну від останнього, якщо в конструкції з інструментальним об'єктом додаток після присудка відсутній, то 以 yǐ вказує на перехідний характер дієслова-присудка)	殺人以攢與刃，有以異乎。 <i>Shā rén yǐ zǎn yǔ rèn, yǒuyǐ yǐ hū.</i> Убити людину дубиною чи ножом – чи є тут різниця? 代虐以寬。 <i>Dài nüè yǐ kuān.</i> Замінити жорстокість великодушністю.
	прийменник, який у конструкції при присудку-дієслові подвійного додатка (наприклад, “давати” – “кому?” і “що?”) і наступним за дієсловом безпосередньо першим додатком, що відповідає на питання “кому?”, вводить другий додаток (“кого?”, “що?”), зазвичай перекладається на українську мову знахідним відмінком	堯與舜以天下。 <i>Yáo yǔ Shùn yǐ Tiānxià.</i> Яо дарував Піднебесну (імперію) Шуню.
	прийменник, який вводить додаток, що означає причину, підставу, привід, доказ (“на підставі”, “відповідно до”, “виходячи з”)	以位，則子君也，我臣也，何敢與君友。 <i>Yǐ wèi, zézi jūn yě, wǒ chén yě, hé gǎn yǔ jūn yǒu.</i> Відповідно до положення Ви – правитель, а я – підданий, як же посмів би я бути Вашим, правителю, приятелем?
	прийменник спільної дії (“[разом] з”)	以其黨襲捕厲公囚之。 <i>Yǐ qí dǎng xí bǔ Lì Gōng qiú zhī.</i> Разом зі своїми однодумцями [він] напав на князя Лі-гуна, схопив його і кинув у в'язницю.

Морфема	Функція	Приклади
	прийменник, який вводить обставину часу або зворотної вихідності (“з”, “із”)	<p>其弟以千畝之戰生。 <i>Qí dì yǐ Qiānmǔ zhàn shēng.</i> Його молодший брат народився під час битви під Цяньму. 欲以蔡之晉。 <i>Yù yǐ Cài zhī Jìn.</i> Хочеться із Цай поїхати у Цзінь.</p>
	у багатьох своїх прийменникових функціях дана морфема вживається з опущенням додатка, причому завжди в позиції до дієслова-присудка; за цих умов 以 yǐ приймає на себе функцію цього опущеного додатка і, таким чином, отримує займенникове значення прямого або непрямого додатка [681, S. 856–857]	<p>予一人以懌。 <i>Yǔ yī rén yǐ yì.</i> Я особисто [буду] цим задоволений. 出璧而以予之。 <i>Chū bì ér yǐ yǔ zhī.</i> Вийняв дорогоцінну регалію і вручив її.</p>
	у докласичному веньяні може використовуватися в якості повноцінного вказівного займенника “це”, “цей” (аналог 此 cǐ), а також в ролі питального займенника “що?”, “де?”, “як?” (аналог 何 hé) [981, 頁 110]	<p>以言非信。 <i>Yǐ yán fēi xìn.</i> Ці слова невірні. 於以採蘋。於沼於沚。 <i>Yú yǐ cǎi jīn. Yú zhǎo yú zhǐ.</i> Де збирає латаття [вона]? Біля ставка, на острівці.</p>
	цільовий сполучник зі значенням “щоб”, “щоб цим”, “щоб таким чином”	<p>不如出兵以到之。 <i>Bù rú chū bīng yǐ dào zhī.</i> Краще було б виставити солдатів, щоб ввести його (противника) в оману.</p>
	морфема, яка між дієсловами підкреслює фразовий наголос на другому з них (присудок); перший в цьому випадку зазвичай перекладається на українську мову дієприслівником	<p>擁火以入。 <i>Yōng huǒ yǐ rù.</i> Увійти, тримаючи в руках смолоскипи.</p>
	сполучник, який з’єднує прикметники або дієслова, а також прислівник з дієсловом (“і”, “але”, “і в той же час”)	<p>文以忠貞。 <i>Wén yǐ zhōngzhēn.</i> Просвітлений і вірний.</p>
	прислівник ступеня, який вказує на вищий ступінь (“дуже”, “вкрай”) або надмірність (“занадто”, “надмірно”) ознаки	<p>木若以美然。 <i>Mù ruò yǐ měi rán.</i> Дерево це [для труни] як ніби занадто добре.</p>
	повнозначне дієслово із значеннями: 1. використовувати, вживати, користуватися; 2. думати, вважати; 3. поважати, приймати (у своє суспільство);	<p>我辭禮矣彼則以之。 <i>Wǒ cí lǐ yǐ bǐ zé yǐ zhī.</i> Я відмовився від ритуалу, він же його дотримується (використовує).</p>

Морфема	Функція	Приклади
	4. поширювати, переносити на; 5. змушувати, примушувати	<p>吾以將為賢人也。 <i>Wú yǐ jiāng wèi xián rén yě.</i> Я вважаю, що [він] стане гідною людиною. 餘不人有罪，無以萬夫。 <i>Yú bù rén yǒu zuì, wú yǐ wàn fū.</i> Вина лежить на мені одному, її не треба поширювати на всіх. 之子歸，不我以。 <i>Zhī zǐ guī, bù wǒ yǐ.</i> Молода їде у свій новий будинок, брати нас (челядь) з собою не бажає. 向欲以齊事王。 <i>Xiàng yù yǐ qí shì wáng.</i> Я завжди хотів змусити царство Ці служити Вам, правителю.</p>
	іменник з двома значеннями: 1. причина, привід, підстава; 2. найманий працівник, наймит	<p>必有以也。 <i>Bì yǒu yǐ yě.</i> [На це] неодмінно повинна існувати причина. 侯強侯以。 <i>Hóu qiáng hóu yǐ.</i> Сильні люди князя і його наймані працівники.</p>
矣 <i>yǐ</i>	заклучна аспектуальна (видо-часова) частка-маркер, що підкреслює завершеність дії або становлення якості (аналог <i>le</i> в путунхуа); похідними від цього є відтінки значень зміни стану, спонукальності, окличності (часто в поєднанні з 乎 <i>hū</i> , 夫 <i>fū</i> , або 哉 <i>zāi</i>) [577, р. 130–133], а також категоричності судження, логічної завершеності висловлювання; у зв'язку з цим у 矣 <i>yǐ</i> спостерігається певна семантична аналогія з 也 <i>yě</i> як з маркером фінальності, однак 也 <i>yě</i> все ж вважається статичним, а 矣 <i>yǐ</i> – динамічним показником аспектуальності [631, р. 21–22].	<p>使人赦之，非已死矣。 <i>Shǐ rén shè zhī, Fēi yǐ sǐ yǐ.</i> [Він] послав людину помилувати його, але Фей був уже мертвий. 王老矣。 <i>Wáng lǎo yǐ.</i> Ван постарів. 禍且及身矣。 <i>Huò qiě jí shēn yǐ.</i> Лихо ось-ось торкнеться тебе. 乃速行矣，無及於難。 <i>Nǎi sù xíng yǐ, wú jí yú nán.</i> Дій швидше, щоб не бути захопленим лихом! 命矣夫。 <i>Mìng yǐ fū.</i> Таким є веління долі!</p>
	службове слово, в середині простого речення оформляє відокремлену або інвертовану частину, а в середині складно-допустового речення – підрядну частину	<p>甚矣，吾衰也。 <i>Shén yǐ, wú shuāi yě.</i> О, наскільки ж я постарівся! 盡美矣，未盡善也。 <i>Jìn měi yǐ, wèi jìn shàn yě.</i> Хоча вона (мелодія) і була абсолютно прекрасною, вона не була абсолютно чистою.</p>

Морфема	Функція	Приклади
亦 yì	сполучний прислівник, який ставиться між частинами речення, підкреслюючи (акцентуючи) той чи інший характер існуючого між ними зв'язку: сурядний (“[а] також”), протиставний (“але”, “проте”), причинно-наслідковий (“то”, “тоді”), допустовий (“все ж”, “[але] все одно”), емпатично-виключний (“адже [крім того]”)	自此不飲酒，亦不與其家相通。 <i>Zì cǐ bù yǐn jiǔ, yì bù yǔ qí jiā xiāngtōng.</i> Із цього часу він перестав пити вино, а також не підтримував зв'язки з їхнім домом. 予居於此，多可喜，亦多可悲。 <i>Yǔ jū yú cǐ, duō kě xǐ, yì duō kě bēi.</i> Те, що я постійно залишаюся тут, може у багатьох відношеннях викликати не тільки радість, а й скорботу. 我能往，寇亦能往。 <i>Wǒ néng wǎng, kòu yì néng wǎng.</i> [Якщо] ми можемо туди піти, то і розбійники теж можуть туди піти. 中國之畫，雖名山之畫，亦多以記憶所得者為之。 <i>Zhōngguó zhī huà, suī míngshān zhī huà, yì duō yǐ jìyì suǒdé zhě wéi zhī.</i> Твори китайського живопису, хай це будуть навіть зображення найвідоміших гірських пейзажів, все одно в [переважній] більшості виконуються на основі вражень, які залишилися в пам'яті автора. 王何必曰利，亦有仁義而已矣。 <i>Wáng hébì yuē lì, yì yǒu rén yì ér yǐ yǐ.</i> Навіщо, правителю, говорите Ви неодмінно про вигоду (матеріальні інтереси)? Адже існують поза цим гуманність і справедливість [про які варто говорити] – і нічого більше!
	ефонічна частка, що займає місце на початку або в середині віршованого рядка	亦既見止，亦既覯止，我心則降。 <i>Yì jì jiàn zhǐ, yì jì gòu zhǐ, wǒ xīn zé xiáng.</i> Коли ж його побачу я, коли ж із ним побачусь я, тоді відпустить моє серце.
	прикметник/прислівник зі значеннями: 1. легкий; легко; 2. ретельний, ґрунтовний; ґрунтовно, ретельно, старанно; 3. загальний; в результаті, всього; 4. численний, в достатку	二者亦知而人未之知。 <i>Èr zhě yì zhī ér rén wèi zhī zhī.</i> Обидва [шляхи] легко досягнути, але люди їх не досягнули. 亦服爾耜。 <i>Yì fú ěr gēng.</i> Ретельно виконуйте вашу оранку. 亦行有九德。 <i>Yì xíng yǒu jiǔ dé.</i> Всього у вчинках [людини] розрізняються дев'ять позитивних якостей. 亦有高廩。 <i>Yì yǒu gāo lǐn.</i> Багато у нас і амбарів високих.
因 yīn	іменник зі значенням “причина”, “привід”, “підстава” або ж “початок”, “витік”	有其因必有其果。 <i>Yǒu qí yīn bì yǒu qí guǒ.</i> Є причина, обов'язково буде й наслідок.

Морфема	Функція	Приклади
	прийменник, що виражає причинні відносини або підставу (“з причини”, “внаслідок [того, що]”, “через”)	因小失大。 <i>Yīn xiǎo shī dà.</i> Через мале втратити більше.
	прислівник, що виражає причинно-наслідкове (“тому”), часове (“слідом за тим”) або локативне (“тут же”) значення	因名「……」 <i>Yīn míng [...]</i> Тому й носить цю назву [...] 穰侯卒於陶，而因葬焉。 <i>Ráng hóu zú yú Táo, ér yīn zàng yān.</i> Князь Жан помер у Тао, тут само його й поховали.
	дієслово зі значенням 1. спиратися (на щось), ґрунтуватися (на чомусь); 2. слідувати (чомусь / комусь), продовжувати, йти слідом	因事殺之。 <i>Yīn shì shā zhī.</i> Скориставшись слушною нагодою, вбив (стратив) його. 週因於殷禮。 <i>Zhōu yīn yú Yīn lǐ.</i> Царство Чжоу дотримувало Іньського регламенту.
於 <i>yú</i>	універсальний і найчастотніший прийменник веньяню, що вводить непряий додаток з абсолютно будь-яким значенням	長江發源於青海。 <i>Chángjiāng fāyuán yú Qīnghǎi.</i> Річка Янцзи бере свій початок з провінції Цінхай. 忠於祖國。 <i>Zhōng yú zǔguó.</i> Бути відданим батьківщині. 新鮮空氣有利於健康。 <i>Xīnxiān kōngqì yǒulì yú jiànkāng.</i> Свіже повітря корисне для здоров'я.
	єднальний сполучник “і”, “також”	告汝德之說於罰之行。 <i>Gào rǔ dé zhī shuō yú fá zhī xíng.</i> Скажу тобі про теорію чесноти і про застосування покарань.
	прислівник способу дії (“так”, “таким чином”) або місця (“там”); ставиться між підметом і присудком, часто вже не перекладається	獵狃於襄。 <i>Xiǎnyǒu yú xiāng.</i> Так були вигнані сяньюні. 黃鳥於飛。 <i>Huáng niǎo yú fēi.</i> Там жовті птахи (іволги) літають.
	модальна частка на кінці питального речення	然則先生聖於。 <i>Ránzé xiānsheng shèng yú.</i> Раз так, [значить], Ви, пане, досконалий мудрець?
	повнозначне дієслово, що вживається в одному з трьох значень: 1. йти, вирушати (за чимось); 2. братися за, готувати;	晝爾於茅。 <i>Zhòu ěr yú máo.</i> Удень ти йдеш збирати очерет. 於解悲愁之辭。

Морфема	Функція	Приклади
	робити, складати; 3. зігнути, схилити [885, 页 166]	<p><i>Yú jiě bēi chóu zhī cí.</i> Складати поему, яка розігнала б скорботу і печаль. 於其身。 <i>Yú qí shēn.</i> Згинатися, схилити спину.</p>
與 <i>yǔ</i>	дієслово, яке керує: а) наступним додатком адресата або подальшим додатком об'єкта безпосередньо; б) додатком об'єкта, якщо йому передують додаток адресата, – безпосередньо або за допомогою прийменника 以 <i>yǐ</i> ; в) додатком адресата, якщо йому передують додаток об'єкта, – за допомогою прийменника 於 <i>yú</i> [681, S. 830]; може мати такі значення: 1. давати, надавати; 2. платити; 3. породжувати, виробляти; 4. допомагати, сприяти; 5. повідомляти, говорити; 6. протистояти; 7. бути згодним, погоджуватися; 8. вступати в спілку, приєднуватися; брати участь; 9. бути/вважатися винним; 10. <i>середньокит.</i> чекати	<p>與口實於人。 <i>Yǔ kǒushí yú rén.</i> Дати людям зручний привід. 貨錢者多不能與其息。 <i>Huò qián zhě duō bù néng yǔ qí xī.</i> Більшість тих, хто взяв гроші в борг, не в змозі виплачувати відсотки. 風流誰與。 <i>Fēng liú shuí yǔ.</i> Кому сказати [мені] про ніжні почуття? 單于不能與漢兵。 <i>Shàn Yú bù néng yǔ hàn bīng.</i> Шаньюю не зміг встояти проти ханьської зброї (війська). 吾與女，弗如也。 <i>Wú yǔ nǚ, fú rú yě.</i> Я згоден з тобою, тобі (з ним) не рівнятися. 桓公知天下諸侯多與己也。 <i>Huángōng zhī Tiānxià zhūhóu duō yǔ jǐ yě.</i> Хуань-гун знав, що більшість удільних князів Піднебесної є його союзниками. 朝不坐，燕不與。 <i>Zhāo bù zuò, yàn bù yǔ.</i> На царських аудієнціях не бувати, в бенкетах не брати участь. 情願認藥殺公公，與了招罪。 <i>Qíngyuàn rèn yàoshā gōnggōng, yǔ le zhāo zuì.</i> З доброї волі [я] зізналася, що отруїла старого пана, що винна в цьому злочині. 日月逝矣，歲不我與。 <i>Rì yuè shì yǐ, suì bù wǒ yǔ.</i> Дні й місяці відходять, і роки нас не чекають.</p>
	службове дієслово, що виражає: 1. каузативне значення (“змушувати, спонукати”); 2. значення уподібнення (“порівнюватися”, “бути як”, “бути подібним”); 3. середньокит. модальне значення повинності (“повинен”, “має”)	<p>誠堪與人笑。 <i>Chéng kān yǔ rén xiào.</i> Воістину бути здатним смішити людей. 心與柏石堅。 <i>Xīn yǔ bǎi shí jiān.</i> [І] серце тверде, як кипарис чи камінь. 君到嵩陽與吟此句。 <i>Jūn dào Sōng yáng yǔ yín cǐ jù.</i> Прибувши на південний схил Суншаню, Ви повинні продекламувати ці рядки.</p>

Морфема	Функція	Приклади
	<p>прийменник, що керує непрямым додатком; цей додаток може бути відсутнім, якщо він відомий з попереднього тексту або ситуації, в таких випадках текст перекладу можна доповнити відповідним займенником або іменником; непрямий додаток з 與 <i>yǔ</i> висловлює значення спільності (“[разом] з”), реми (“по відношенню до”, “щодо”), зворотної вихідності (“з”, “від”), бенефіціара (“для”, “заради”) або суб’єкта в пасивних конструкціях</p>	<p>客不得已，與偕行。 <i>Kè bù dé yǐ, yǔ xié xíng.</i> Гостю нічого не залишалося, як іти разом [з ним]. 與爾沒關係。 <i>Yǔ ěr méi guān xi.</i> До тебе це відношення не має. 請爾與我於公致謝。 <i>Qǐng ěr yǔ wǒ yú gōng zhì xiè.</i> Прошу тебе передати міністру подяку від мене. 遂與勾錢禽，死於乾隧。 <i>Suì yǔ Gōu Qián qín, sǐ yú Gānsuì.</i> [Фучай] був узятий в полон Гоу Цзянем і вмер у Ганьсуї.</p>
	<p>сполучники, що виражають єднальне значення (“і”, “а також”), розділове значення (“або”, “чи”) або значення переваги в порівняльних конструкціях (“ніж”, “порівняно з”); також 與其 <i>yǔ qí</i> [981, 頁 136]</p>	<p>子罕言利與命與仁。 <i>Zǐ hǎn yán lì yǔ mìng yǔ rén.</i> Про вигоду, про долю і про гуманність учитель говорив рідко. 道二，仁與不仁而已矣。 <i>Dào èr, rén yǔ bù rén ér yǐ yǐ.</i> Шляхів два: людяність або нелюдяність. 吾與富貴而誡於人，寧貧賤而輕世肆志焉。 <i>Wú yǔ fùguì ér qū yú rén, níng pínjiàn ér qīng shì sì zhì yān.</i> Чим мені в стані багатому і знатному терпіти від людей наругу, краще в бідності та в низькому стані зневажати світ і діяти так, як прагну.</p>
	<p>(також 歟; часто є стягненням 也 <i>yě</i> і 乎 <i>hū</i>): заклучна модально-експресивна частка, якою виражено: 1. загальне, часткове або риторичне питання; 2. альтернативне питання (與 <i>yǔ</i> повторюється); 3. спонування або вигук [831, 頁 309]</p>	<p>其人能靖者與。 <i>Qí rén néng jìng zhě yǔ.</i> Чи можуть ці люди залишатися спокійними? 歸與，歸與。 <i>Guī yǔ, guī yǔ.</i> Вернімося ж, вернімося!</p>
	<p>евфонічна частка в середині речення</p>	<p>不須無事與多愁。 <i>Bù xū wú shì yǔ duō chóu.</i> Не треба без причини багато сумувати!</p>
	<p>повнозначний іменник зі значенням: 1. союзник, прихильник, друг; 2. (<i>yǔ</i>) зв’язок, відношення, причетність, участь</p>	<p>不欺其與。 <i>Bù qī qí yǔ.</i> Не обмановати своїх союзників. 此事與我無與。 <i>Cǐ shì yǔ wǒ wú yǔ.</i> Ця справа до мене не має стосунку.</p>

Морфема	Функція	Приклади
	еднальний/інклюзивний прислівник (“все [разом]”, “все [однаково]”, “цілком [і повністю]”, “повністю”), що займає місце після слова, до якого відноситься (пор. з 都 <i>dōu</i> в путунхуа)	天下之君子與謂之不祥。 <i>Tiānxià zhī jūnzǐ yǔ wèi zhī bùxiáng.</i> У всій Піднебесній достойні мужі одноставно вважають це передвістям нещастя.
曰 <i>yuē</i>	службове дієслово/семантизована зв’язка, яка вказує на подальшу пряму мову або на те, що наступну репліку вимовляє інший співрозмовник (“говорить [що].../сказав [що]...”) [840, 頁 157]	王曰：「聘而左右，何也」曰：「召軍吏也」 「皆取於中軍矣」曰：「合謀也」 <i>Wáng yuē: “Chěng ér zuǒyòu, hé yě” yuē: “Zhào jūn lì yě” “Jiē qǔ yú zhōng jūn yǐ” yuē: “Hémóu yě”</i> Князь сказав: “[воєвода ворожого війська] скаче наліво і направо. Що б це означало?” (Співрозмовник) відповів: “Скликає офіцерів!” – “Всі зібралися в середині війська”. (Співрозмовник) відповів: “радіться”.
	повнозначне дієслово зі значенням “зватися”, “називатися”, “називати”	國無九年之蓄曰不足，無六年之蓄曰急。 <i>Guó wú jiǔ nián zhī xù yuē bùzú, wú liù nián zhī xù yuē jí.</i> Якщо в державі немає запасів на дев’ять років, це називається нестачею, якщо ж немає запасів на шість років, це називається кризою.
	сполучний прислівник, що займає місце між дієсловами або дієслівними конструкціями та вказує на послідовність дій	來嫁於週，曰嬪於京。 <i>Lái jià yú Zhōu, yuē pín yú jīng.</i> Нареченою прибула до нас в Чжоу, [і] дружиною стала у граді стольному.
	емфатична початкова частка	曰歸曰歸。 <i>Yuē guī yuē guī.</i> О, скоріш би додому, скоріш би додому!
哉 <i>zāi</i>	заклучна модально-експресивна частка, якою виражено вигук, що підкреслює питальний характер речення або ж емоційну забарвленість у спонукальних реченнях; етимологічно вважається прикладом переходу зв’язки в модальну частку (пор. з укр. “ж, же”) [167, с. 360]	有是哉。 <i>Yǒu shì zāi.</i> Але так же (ж) буває! 可以異於人哉。 <i>Kěyǐ yì yú rén zāi.</i> Чим же відрізняєшся ти від інших?! 沽之哉，沽之哉。 <i>Gū zhī zāi, gū zhī zāi.</i> Продай же його (самоцвіт), продай його!
	прислівник часу, що виконує роль зв’язки між обставиною часу і присудком головного речення (“і [тільки] тоді”, “саме тоді”)	哉生明。 <i>Zāi shēng míng.</i> І тоді народиться світла частина місячного диска.
	повнозначний іменник зі значенням “стихійне лихо”, “нещастя”	哉兆易知。 <i>Zāi zhào yì zhī.</i> Передвістя (прикмети) стихійного лиха легко зрозуміти.

Морфема	Функція	Приклади
則 <i>zé</i>	видільна частка перед присудком або групою присудка, часто в поєднанні зі зв'язкою 也 <i>yě</i> в кінці речення	此則吾之過也。 <i>Cǐ zé wú zhī guò yě.</i> Це – моя помилка.
	видільна частка в конструкціях протиставлення (“же”), часто в обох протиставлюваних побудовах	谷則異室，死則同穴。 <i>Gǔ zé yì shì, sǐ zé tóng xué.</i> Поки жива – покій тобі окремих; помреш – зі мною в одній могилі будеш.
	єднальний сполучник між дієслівними реченнями, висловлює передумання і несподіваний результат другої дії (“а виявляється”, “а вже”)	追之，及諸河，則在舟中。 <i>Zhuī zhī, jí zhū hé, zé zài zhōu zhōng.</i> Погнався за ним, наздогнав був його біля річки, а він, виявляється, вже на човні.
	сполучник наслідку (“то”, “тоді”, “в такому випадку”), часто з передбачуваним “якщо” в попередньому умовному реченні	人死，則曰：「非我也，歲也」 <i>Rén sǐ, zé yuē: “Fēi wǒ yě, suì yě”</i> [Якщо] народ мре, то він (поганим правитель) говорить: “Це – не я, це неврожай винен!”
	протиставний сполучник “та ось”, “та лише”, “але”	寡人願事君朝夕不倦，則國家多難，是以不獲。 <i>Guǎrén yuàn shì jūn zhāoxī bù juàn, zé guójiā duō nán, shìyǐ bù huò.</i> Я хотів би служити правителю невпинно з ранку до вечора, та ось у державі моїй багато труднощів (лих), – от чому мені це і не вдається.
	умовний сполучник “якщо”, “якби”	懺悔則清淨。 <i>Chàn huǐ zé qīngjìng.</i> Якщо [вже] каятися, то відверто.
	сполучник між однаковими прикметниками або дієсловами в допустових побудовах “то”, “правда” (маючи на увазі: “[...], зате ...”)	少則少，質量卻高。 <i>Shǎo zé shǎo, zhìliàng què gāo.</i> Мало-то, правда, мало, та якість зате висока.
	означально-присвійна зв'язка	匪東方則明，月出之光。 <i>Fēi dōngfāng zé míng, yuè chū zhī guāng.</i> Нового дня займається світло на сході; ні, то місяця сяйво, що сходить.
	іменник зі значеннями: 1. приклад, зразок; 2. правило, положення, закон; 3. частина, розділ, параграф, стаття	其則不遠。 <i>Qí zé bù yuǎn.</i> За прикладом ходити недалеко. 試題三則。 <i>Shìtí sān zé.</i> Три питання (розділи) екзаменаційного білета.
	дієслово зі значенням “брати приклад”, “наслідувати”	則先烈之遺風。 <i>Zé xiānliè zhī yífēng.</i> Наслідувати дух полеглих героїв.

Морфема	Функція	Приклади
者 <i>zhě</i>	синтаксичне службове слово, яке опрацює іменне атрибутивне словосполучення, замінюючи опущене означуване слово [389, р. 193–194]	仁者安人，智者利人。 <i>Rén zhě ān rén, zhì zhě lì rén.</i> Той, хто гуманний, – заспокоює людей; той, хто мудрий, – приносить їм користь. 和平絕非等待所能獲者。 <i>Héping jué fēi děngdài suǒ néng huò zhě.</i> Мир – аж ніяк не те, чого можна досягти пасивним очікуванням.
	службове слово т.зв. партитивності (“той з..., хто/що...”, “те з..., що/яке...”), що дозволяє міняти місцями ознаку та її носія; останній в цьому випадку часто оформляється службовим словом 之 <i>zhī</i>	玫瑰之紅者。 <i>Méiguī zhī hóng zhě.</i> Ті з троянд, що червоні.
	службове слово, яке відзначає паузу після відокремлюваного члена речення, зазвичай підмета (вираженого словом або словосполученням) у реченні з іменним або кількісним присудком	天下者，高祖之天下也。 <i>Tiānxià zhě, Gāo Zǔ zhī Tiānxià yě.</i> Піднебесна – це імперія Гао-цзу. 滅國者五十。 <i>Miè guó zhě wǔ shí.</i> Число знищених [ним] держав [досягло] 50.
	морфема, що оформляє умовне речення, роз’яснюване далі наслідковим	伍奢二子：不殺者，為楚國患。 <i>Wǔ Shē èr zǐ: bù shā zhě, wéi Chǔ guó huàn.</i> У Ше має двох синів: якщо їх не вбити, вони стануть лихом для царства Чу.
	інверсійний показник, який оформляє якісний присудок (зазвичай подвоєний), поставлений попереду підмета	蓼蓼者莪，楚楚者茨。 <i>Lù lù zhě é, chǔ chǔ zhě cí.</i> Високі-високі латаття квіти, густий-густиий терен.
	заклучна модально-експресивна частка, яка підкреслює категоричність висловлювання, що виражає сумнів або риторичне питання (іноді також і пряме запитання) або ж підкреслює владний відтінок висловлювання	子其行乎我贈言者。 <i>Zǐ qí xíng hū wǒ zèngyán zhě.</i> О, ти їдь – така моя порада! 君而不可尚誰可者。 <i>Jūn ér bù kě shàng shuí kě zhě.</i> Якщо не можете ви, то хто ж тоді зможе? 急忙趕上者。 <i>Jímáng gǎnshàng zhě.</i> Негайно доганяй!
	вказівний займенник “цей”, “ці”	者回。 <i>Zhě huí.</i> На цей раз.
	середньокит. і новокит. дієслівний суфікс продовженої дії, аналогічний 着 <i>zhe</i> в путунхуа [689, S. 123–124]	彈者，舞者，唱者。 <i>Dàn zhě, wǔ zhě, chàng zhě.</i> [Вони] грали, танцювали, співали.

Морфема	Функція	Приклади
	словотворчий суфікс деяких іменників – назв активно діючих осіб і деяких прислівників часу, похідних від іменників [137, с. 119–120]	使者 <i>shǐ zhě</i> “посланець”, 耕者 <i>gēng zhě</i> “орач”, “хлібороб”; 今者 <i>jīn zhě</i> “нині”, “тепер”, 頃者 <i>qǐng zhě</i> “щойно”, 昔者 <i>xī zhě</i> “колись”, “в колишні часи”
之 <i>zhī</i>	службове слово, що відділяє попереднє означення від подальшого означуваного слова; оформляє атрибутивне словосполучення (повний аналог 的 <i>de</i> в путунхуа); крім того, іноді ставиться між прізвищем (або назвою роду, клану) та ім’ям особи [552, р. 146–180]	法令者，治之具也。 <i>Fǎ lìng zhě, zhì zhī jù yě.</i> Закони та накази – знаряддя порядку. 原因之一。 <i>Yuányīn zhī yī.</i> Одна з причин. 介之推。 <i>Jiè zhī Tuī.</i> Туї із роду Цзе.
	словосполучення типу “дієслово + додаток” (об’єктне словосполучення) в разі необхідності особливо акцентувати об’єкт може бути перетворене в атрибутивне: у цьому випадку об’єкт ставиться в препозицію по відношенню до дієслова, відділяючись від нього за допомогою службового слова 之 <i>zhī</i>	王何卿之間也。 <i>Wáng hé qīng zhī wèn yě.</i> Про якого канцлера говорите Ви, правителю? 無先後之可言。 <i>Wú xiān hòu zhī kě yán.</i> Тут не доводиться говорити, що передусє чому (що раніше, що пізніше).
	службове слово між підметом і присудком підрядного речення, що перетворюється таким чином в атрибутивне словосполучення, причому 之 <i>zhī</i> вказує на несамостійність речення; переклад українською мовою проводиться в цьому випадку за допомогою підрядного речення відповідного типу або за допомогою віддієслівного іменника	夫子遇不可及也，猶天之不可階而升也。 <i>Fūzǐ yù bù kě jí yě, yóu tiān zhī bù kě jiē ér shēng yě.</i> Учитель (Конфуцій) для нас так само недосяжний, як небо, на яке по сходинках не зійдеш. 人性之善也，猶水之就下也。 <i>Rén xìng zhī shàn yě, yóu shuǐ zhī jiù xià yě.</i> Людська природа прагне до добра, як вода прагне донизу.
	у формі атрибутивного словосполучення зі службовим словом 之 <i>zhī</i> будуються обставинні конструкції місця і часу з післяйменниками 上 <i>shàng</i> , 下 <i>xià</i> , 前 <i>qián</i> , 後 <i>hòu</i> , 內 <i>nèi</i> , 中 <i>zhōng</i> , 間 <i>jiān</i> , 外 <i>wài</i> та ін.	雙方之間。 <i>Shuāngfāng zhī jiān.</i> Між обома сторонами. 辛亥革命之前。 <i>Xīnhài gé mìng zhī qián.</i> Перед Сінхайською революцією.
	вказівний займенник 3-ї особи (як одухотворений, так і неодухотворений), що стоїть на місці додатка (при запереченні – між запереченням і присудком), що є показником прямого або	先之勞之。 <i>Xiān zhī láo zhī.</i> Йти попереду них, не шкодувати своїх сил заради них. 我未之見也。 <i>Wǒ wèi zhī jiàn yě.</i> Я цього (його, такого) не бачив.

Морфема	Функція	Приклади
	непрямого об'єкта дії; прийменник, якщо такий є при об'єкті, зазвичай опускається	天佑下民：作之君，作之師。 <i>Tiān yòu xià mǐn: zuò zhī jūn, zuò zhī shī.</i> Небо допомагає простому народу: створює для нього правителів, створює для нього наставників.
	у післядієслівній позиції 之 <i>zhī</i> як займенниковий показник об'єкта часто дублює слово, яке є тематичним або граматичним підметом у першій частині речення (зазвичай без перекладу)	淵深，而魚生之，山高，而獸生之。 <i>Yuān shēn, ér yú shēng zhī, shān gāo, ér shòu shēng zhī.</i> Якщо водойма глибока, в ній водяться риби; якщо гори високі, в них заводяться дикі звірі.
	службове слово в післядієслівній позиції для вказівки не на конкретний об'єкт дії, а лише на перехідний характер дієслова [749, 頁 104]	與之在君，奪之在君。 <i>Yǔ zhī zài jūn, duó zhī zài jūn.</i> Дати чи відняти – і те, й інше в руках правителя (государя).
	у докласичних текстах в позиції після дієслова 之 <i>zhī</i> виступає іноді замість 焉 <i>yān</i> в значенні додатка місця (у цьому/тому місці”, “тут/там”), а перед дієсловом – у значенні підмета замість 是 <i>shì</i> або 其 <i>qí</i> [814, 頁 271]	苗勃然興之矣。 <i>Miáo bó rán xìng zhī yǐ.</i> Сходи бурхливо піднімаються там. 之綱，之紀。 <i>Zhī gāng, zhī jì.</i> Він [ix] направляє, він [ix] виправляє.
	у докласичних текстах 之 <i>zhī</i> як показник об'єкта між прислівником ступеня 孔 <i>kǒng</i> “вельми”, “вкрай” і присудком-прикметником вказує на дієслівне в даному випадку вживання прикметника в значенні “вважати (робити) таким” [814, 頁 269]	亦孔之醜。 <i>Yì kǒng zhī chǒu.</i> Вважати це вельми зловісним. 亦孔之癘。 <i>Yì kǒng zhī mèi.</i> Приймати це вкрай хворобливо.
	суб'єктний вказівний займенник “цей”, “такий”	異哉。之歌者非常人也。 <i>Yì zāi. Zhī gē zhě fēi cháng rén yě.</i> Як дивно! Цей співак – людина незвичайна!
	повнозначне дієслово, що має значення: 1. йти, приходити, прямувати; 2. доходити до, досягати; 3. стосуватися, відноситися; 4. залишати, передавати, адресувати; 5. пускати, випускати; 6. використовувати на (роботі), ставити на (пост)	將之楚過宋。 <i>Jiāng zhī Chǔ guò Sòng.</i> Проїжджати через князівство Сун, прямуючи в Чу. 人，之其所親，愛而辟焉。 <i>Rén, zhī qí suǒ qīn, ài ér pì yān.</i> Людина у стосунках з тими, хто їй близький, любить їх і пристрасна до них. 支莖漸益大，有所之世。 <i>Zhī jīng jiàn yì dà, yǒu suǒ zhī shì.</i> Гілки і стебло стали поступово ще більшими – вони дадуть пагони.

Морфема	Функція	Приклади
		捨其所長，之其所短，堯亦有所不及也。 <i>Shě qí suǒ cháng, zhī qí suǒ duǎn, Yáo yì yǒu suǒ bù jí yě.</i> Якщо не використовувати чиїсь сильні сторони, а ставити його на те, в чому він слабкий, то якби він був навіть самим Яо, все одно йому не впоратися.
	сполучник з розділовим (“або”, “чи”), еднальним (“і”, “а також”) або умовним (“якщо [якби]”) значенням	得之不得，曰有命。 <i>Dé zhī bù dé, yuē yǒu mìng.</i> Отримати чи не отримати (вдатися чи не вдатися) – це називається долею。 皇父之二子死焉。 <i>Huángfǔ zhī èr zǐ sǐ yān.</i> Хуан-фу і обидва сини разом з ним загинули。 爾之許我「……」 <i>Ēr zhī xǔ wǒ [...]</i> Якщо ти погодишся зі мною [...]
	заклучна модально-експресивна частка, що позначає вигук (синонімічна 兮 <i>xī</i>)	終不可護之。 <i>Zhōng bù kě xiǎn zhī.</i> Ах, ніколи [мені його] не забути!
諸 <i>zhū</i>	узагальнюючий займенник «всі», який вживається перед іменником для вираження множини	諸事已竣。 <i>Zhū shì yǐ jùn.</i> Всі справи закінчені.
	в позиції після дієслова є формою злиття показника об’єкта 之 <i>zhī</i> і прийменника 於 <i>yú</i> [951, 頁 77]	棄諸河中。 <i>Qì zhū hé zhōng.</i> Кинути його в річку.
	в кінці речення є формою злиття показника об’єкта 之 <i>zhī</i> і питальної частки 乎 <i>hū</i> (у деяких випадках 乎 <i>hū</i> може додатково дублюватися) [951, 頁 78]	有諸。 <i>Yǒu zhū.</i> Чи буває таке? 能事諸乎。 <i>Néng shì zhū hū.</i> Чи здатний ти служити йому?
	модально-експресивна частка в кінці або в середині речення, що позначає вигук, здивування або риторичне протиставлення	日居月諸。 <i>Rì jū yuè zhū.</i> О сонце, о місяць!
	прийменник фізичної чи абстрактної (переносної) локативності (“у”, “в”)	孝弟發諸朝。 <i>Xiào dì fā zhū cháo.</i> При дворі отримала своє вираження повага до батьків і старших братів.
故 <i>gù</i>	сполучник на початку речення наслідку в причинно-наслідковому складному реченні (“тому”, “а тому”); може кореспондувати з 因 <i>yīn</i> або 惟 (唯) <i>wéi</i> у головному реченні	因有信心，故能戰勝。 <i>Yīn yǒu xìnxīn, gù néng zhànshèng.</i> Оскільки (у нас) була віра, тому (ми) змогли перемогти.

Морфема	Функція	Приклади
	службовий іменник, ставиться на кінці обставини або підрядного речення причини, на початку якого йому може кореспондувати 因 <i>yīn</i> , 以 <i>yǐ</i> , 為 <i>wéi</i> , 由 <i>yóu</i> (у цих випадках 故 <i>gù</i> часто передує 之 <i>zhī</i>); на українську мову перекладається “з причини [того, що]”, “через [те, що]”	齊侯為楚伐鄭之故，請會於諸侯。 <i>Qí hóu wéi Chǔ fá Zhèng zhī gù, qǐng huì yú zhūhóu.</i> У зв’язку з тим, що царство Чу пішло війною на царство Чжен, князь царства Ці просив усіх місцевих князів зібратися на сейм.
	у старокитайських текстах 故 <i>gù</i> часто оформляє причинне речення, що стоїть на кінці складного речення, причому супроводжується кінцевою часткою 也 <i>yě</i> , рідше 耳 <i>ěr</i> або 爾 <i>ěr</i> [681, S. 344]	殷禮吾能言之，宋不足征也；文獻不足故也。 <i>Yīn lǐ wú néng yán zhī, Sòng bù zú zhēng yě; wén xiàn bù zú gù yě.</i> Я можу говорити про етикет династії Ін, але в Сун не можуть підтвердити мої слова; причина цього – брак писемних джерел.
	прийменник причини “через”, “завдяки”	故此原因。 <i>Gù cǐ yuányīn.</i> З цієї причини.
	сполучник наслідку в умовно-наслідкових реченнях (“тоді”, “в такому випадку”, “отже”)	我思，故我在。 <i>Wǒ sī, gù wǒ zài.</i> Я мислю, отже, я існую.
	вказівний займенник “це”, “цей” у текстах, написаних у південно-східному ареалі древнього Китаю (прямий вплив розмовних діалектів тієї епохи на писемну мову) [678, S. 202]	故(個)物事。 <i>Gù (gè) wùshì.</i> Ця річ, цей предмет.
	вступне слово зі значеннями “по суті кажучи”, “по суті”, “виявляється”, “звичайно”, “само собою” або ж “[якраз] навпаки”, “навспак”	臣以王為已知之矣，王故尚未之知邪。 <i>Chén yǐ wáng wéi yǐ zhī zhī yǐ, wáng gù shàng wèi zhī zhī xié.</i> Я думав, правителю, що Ви про це вже знаєте, а Ви, виявляється, цього ще не знали. 義帝雖無功，故當分其地而王之。 <i>Yìdì suī wú gōng, gù dāng fēn qí dì ér wáng zhī.</i> Хоча в імператора І-ді й немає заслуг, йому, звичайно, слід виділити землю і поставити його ваном.
	повнозначний прикметник, що вживається в одному з чотирьох значень: 1. старий, древній; 2. близький, рідний; 3. померлий, покійний (завичай про старшого); 4. навмисний, нарочитий [885, 頁 170]	黃河故道。 <i>Huánghé gù dào.</i> Старе русло Хуанхе. 衣服故惡。 <i>Yīfu gù è.</i> Сукня стара (старомодна, заношена) і потворна.

Морфема	Функція	Приклади
		故君。 <i>Gù jūn.</i> Померлий (покійний) правитель。 明知故犯。 <i>Míng zhī gù fàn.</i> Прекрасно знати і навмисно порушувати.
	повнозначне дієслово, що вживається в одному з чотирьох значень: 1. причина, привід; 2. [неприємна] справа, подія, випадок; 3. колишнє, справи минулих днів, старовина; 4. старий друг; давня дружба; близькі (родинні) стосунки [885, 頁 169]	不知何故。 <i>Bù zhī hé gù.</i> Не знати, яка причина。 家庭多故。 <i>Jiā tíng duō gù.</i> У сім'ї [сталось] багато нещастя。 革故鼎新。 <i>Gé gù dǐng xīn.</i> Міняти (переробляти) старе і стверджувати нове。 舊故。 <i>Jiù gù.</i> Старий друг, давня дружба.

Примітка:

Належність 故 *gù* до службових слів носить умовний характер з огляду на те, що, згідно зі статистичними даними, його вживання в значенні повнозначного прикметника або дієслова значно переважає за частотністю над вживанням у функції службового слова [475, р. 148].

12. Мікросинтаксичні конструкції / 微观句法上的结构 *wéiguān jùfǎ shàng de jiégòu*

12.1. Загальні положення

Мікросинтаксичною конструкцією прийнято називати синтаксичну одиницю, що складається з кількох елементів, які перебувають між собою у взаємному граматичному зв'язку і при цьому виражають єдине і неподільне граматичне значення [570, р. 8]. Саме єдність значення – як граматичного, так і, до певної міри, лексичного – і нерозкладність на складові елементи є основним критерієм, за яким мікросинтаксичні конструкції відокремлюються від словосполучень. Другою і не менш важливою ознакою мікросинтаксичних конструкцій можна назвати їх позиційний характер, тобто синтаксичну і контекстну залежність. Наприклад, 不在 *bù zài* в одному граматичному контексті трактується як мікросинтаксична конструкція заперечення (“ні”, “не знаходиться”, “не присутній”), в іншому ж – як двоскладовий іменник зі значенням “відсутність” [671, р. 14].

Незважаючи на спільність ознак, закріплених за мікросинтаксичними конструкціями у всіх мовах, конкретний набір таких конструкцій у різних мовах може мати відчутні відмінності. Це пояснюється насамперед відмінностями в морфологічному ладі. Так, в одних мовах значення порівняння ознак виражається синтетичною або аналітичною словоформою (з огляду на наявність у прикметників категорії ступенів порівняння: укр. *більше*, англ. *bigger*, нім. *größer*, фр. *plus grand*, ісп. *más grande*, іт. *più grande*), тоді як в інших, і зокрема в китайській, доводиться вдаватися до мікросинтаксичних конструкцій порівняння (……比……(更)大 *...bǐ...(gèng) dà*) [1007, 页 59].

В цілому слід зазначити, що для китайської мови характерна подвійна природа деяких мікросинтаксичних конструкцій. Наприклад, видо-часові конструкції традиційно належать до засобів дієслівного або ад'єктивного формоутворення і, отже, випадають з поля зору синтаксису, переходячи в розряд морфологічних операторів. Конструкції ж пасиву, каузативу і заперечення, навпаки, “прагнуть до максимальної синтаксичності” [641, S. 162], оскільки, внаслідок ізолюючого характеру граматичного ладу китайської мови, здатні реалізувати своє значення в повному обсязі тільки на рівні речення [738, р. 189].

12.2. Заперечення / 否定词 *fǒudingcí*

Мікросинтаксична конструкція заперечення в китайській мові слугує засобом вираження однойменної граматичної категорії, властивої дієсловам і прикметникам. Заперечення – єдина категорія предикатів, яка носить не факультативний і не видільний характер. Її вживання обов'язкове, позаяк неформований предикат висловлювати заперечне значення не в змозі. Строга семантична опозиція “твердження – заперечення” – одна з найважливіших лексико-граматичних категорій мови з точки зору передачі й накопичення інформації взагалі та комунікаційних актів зокрема; в її основі лежить вираз ідеї відсутності [31, с. 6]. Ця категорія властива всім мовам світу, вона універсальна,

семантично нерозкладна і не піддається визначенню через простіші семантичні елементи [223, с. 354].

Єдність усіх наявних у мові засобів і способів вираження заперечення може бути представлена у вигляді функціонально-семантичного поля негації, в якому одиниці, що відносяться до власне граматичної категорії заперечення, що має стійкі і регулярно відтворювані морфологічні форми вираження, виділяються в якості одного з її конститuentів і, як найсильніший, “акцентований” засіб вираження даного значення, безсумнівно, є центром власного функціонально-семантичного поля, тоді як інші конституенти, які мають меншу початкову базу, скромнішу частотність (регулярність) і обмежену сферу вживання, розташовуються по мірі ослаблення своїх функціональних характеристик у напрямку від центру поля до його периферії [345, с. 19].

Категорія заперечення в китайській мові виражається шляхом вживання перед дієсловом або прикметником спеціальних заперечних морфем (часток, суфіксів), а також похідних від них словоформ, наприклад, 不 *bù*, 没 *méi*, 无 *wú*, 别 *bié*, 未 *wèi* та ін. в путунхуа, 不 *bù*, 無 *wú*, 弗 *fú*, 勿 *wú*, 非 *fēi* та ін. у веньяні [468, р. 113–116] або 唔 *m4*, 冇 *mou5*, 未 *mei6*, 唔好 *m4 hou2*, 咪 *mai5* та ін. в кантонському діалекті [665, р. 251–257] тощо. Такі заперечні морфеми в китайському мовознавстві традиційно відносять до прислівників [292, с. 569].

12.2.1. Форми заперечення в путунхуа

Заперечні мікросинтаксичні конструкції (форми заперечення) в путунхуа будуються за допомогою ряду заперечних морфем, які, по-перше, не ідентичні одна одній ні за значенням, ні за особливостями вживання, а по-друге, деякі з них характеризуються наявністю певних стилістичних відтінків.

12.2.1.1. Заперечна морфема 不 *bù*

Заперечна морфема (або маркер заперечення [198, с. 103]) 不 *bù* набагато продуктивніша [292, с. 570], ніж усі інші види заперечення. Вона вживається в цьому часі [763, 页 45–49] перед переважною більшістю дієслів і всіма прикметниками. Пряме значення 不 *bù* (і основна відмінність від 没 *méi*) – заперечення дії або ознаки без обов’язкового зазначення про їх завершеність, а залежно від лексичного значення предиката [422, р. 421]. Іншими словами, заперечне речення з 不 *bù* описує якийсь наявний у момент мовлення стан [509, р. 175] (незалежно від того, як, коли і чому він був досягнутий), заперечення, пов’язане з теперішнім або майбутнім [292, с. 572]:

他不是中国人。

Tā bù shì Zhōngguó rén.

Він – не китаєць.

我不看电视。

Wǒ bù kàn diànshì.

Я не дивлюся телевізор.

我不知道我们下一步应该干什么。

Wǒ bù zhīdào wǒmen xià yībù yīnggāi gàn shénme.

Я не знаю, що ми повинні робити далі.

我不去的话，怕他吹我！

Wǒ bù qù de huà, pà tā chuī wǒ!

Якщо я не піду, боюся, що мені від нього перепаде!

我不想到外面去，实在是太热了。

Wǒ bù xiǎng dào wàimiàn qù, shízài shì tài rè le.

Я не хочу виходити на вулицю, там надто спекотно.

这个念头不很好。

Zhè gè niàntou bù hěn hǎo.

Ця ідея не дуже хороша.

现在我不忙，我们可以谈一谈。

Xiànzài wǒ bù máng, wǒmen kěyǐ tán yi tán.

Зараз я не зайнятий, ми можемо поговорити.

Не слід плутати заперечну морфему 不 *bù* з омонімічним модальним інфіксом результативних дієслів і дієслів, що вказують напрямок руху, що вживаються (разом з 了 *liǎo*) в конструкціях, які висловлюють відсутність можливості доведення дії до певного результату [59, с. 34–35]:

他跑不了。

Tā pǎo bù liǎo.

Він не зможе втекти.

但是我帮助不了她。

Dànshì wǒ bāngzhù bù liǎo tā.

Але я не можу допомогти їй.

Заперечна форма 不是 *bù shì* є похідною від простого заперечення 不 *bù*. Так звана розширена заперечна форма 不是 *bù shì* зазвичай заперечує речення [509, р. 176], яке, як правило, вже містить заперечення (тобто формується подвійне заперечення) [929, 页 62]:

我不是不喜欢他们。

Wǒ bù shì bù xǐhuan tāmen.

Я не не люблю їх.

我不是没有喜欢过他们。

Wǒ bù shì méi yǒu xǐhuan guo tāmen.

Я не не(з)любив їх.

不是不想来，是事情多，分不开身啊。

Bù shì bù xiǎng lái, shì shìqing duō, fēn bù kāi shēn a.

Не те щоб я не хотів прийти: справ у мене багато, ніяк не міг вибратися.

Форма 不是 *bù shì* також широко вживається в одному з різновидів риторичного запитання [63, с. 93]:

我不是告诉你了吗。

Wǒ bù shì gàosu nǐ le ma.

Хіба ж я тобі не казав?

这不是成心撮人吗。

Zhè bù shì chéngxīn juē rén ma?

Хіба це не означає навмисно ставити людину в безвихідь?

12.2.1.2. Заперечна морфема 别 *bié*

Морфема 别 *bié* вживається переважно в розмовній мові і використовується для утворення заборонної форми “не треба, не слід” (синонімічно 不要 *bù yào*) [572, р. 46–47]. Така заборонна форма, як правило, вимагає вживання в кінці речення частки 了 *le*, тобто формується рамкова конструкція 别……了 *bié...le* [111, с. 54]:

别太难过了。

Bié tài nán guo le.

Не слід так журитися.

别客气了。

Bié kèqi le.

Не потрібно соромитися.

别动(了)!

Bié dòng (le)!

Не рухатись! /Ані руш!

У поєднанні з подальшим 不 *bù* морфема 别 *bié* має наказове значення [893, 页 73–74]:

别人可以不去, 你可别不去呀!

Biérén kěyǐ bù qù, nǐ kě bié bù qù ya!

Інші можуть не йти, але ти не відмовляйся йти!

Вживання конструкції 别是……(吧) *bié shì...(ba)* висловлює емоційну надію мовця на те, що якась неприємна ситуація або дія не виявиться правдою, не збудеться (“тільки б не …”) [698, р. 61]:

别是小偷溜进房屋吧!

Bié shì xiǎotōu liūjìn fángwū ba!

Тільки б злодії не залізли в будинок!

12.2.1.3. Заперечна морфема 未 *wèi*

Морфема 未 *wèi* “[ще] не..., [досі] не...” заперечує здійснений вид дії, тобто дію в аспекті минулого [184, с. 192–193] з відтінком незакінченості, незавершеності. Порівняйте:

我不看了。

Wǒ bù kàn le.

Я не читав.

我还未看了。

Wǒ hái wèi kàn le.

Я ще не [про]читав.

У першому випадку процес взагалі не відбувався, в другому ж випадку процес запустився, але ще не завершений. Тому з 未 *wèi* часто використовуються прислівники

типу 还 *hái* “ще, все ще”, 仍 *réng* “як і раніше; як і було, все ще”. Проте допустимо також сказати і 我还不看了 *Wǒ hái bù kàn le* “Я ще не [про]читав” [524, р. 433].

Далі, 未 *wèi* висловлює поточний стан, тоді як 不 *bù* – відсутність прагнення, бажання [685, р. 88–89]:

我未婚。

Wǒ wèi hūn.

Я не одружений/незаміжня (в даний момент).

我不婚。

Wǒ bù hūn.

Я не одружений/незаміжня (підтекст: 1. і [поки] не збираюся / не думаю про це, 2. це не важливо в даній розмові).

Заперечна морфема 未 *wèi* може також використовуватися в значенні простого заперечення (без відтінку дії в минулому), зазвичай перед модальними дієсловами, дієсловами сприйняття або прикметниками, тобто перед предикативними морфемами, які передбачають той чи інший відтінок суб’єктивності у своєму значенні: 未可厚非 *wèi kě hòu fēi* “не можна різко засуджувати”,

未能出席 *wèi néng chūxí* “не бути в змозі бути присутнім на зборах”, 未易 *wèi yì* “нелегко” [929, 页 22].

У стилізаціях під веньянь 未 *wèi* заміняє заперечну форму присудка, оформляючи питальне речення [820, 页 113]:

君除吏已尽未?

Jūn chú lì yǐ jìn wèi?

Ви вже закінчили з призначенням чиновників чи ні?

12.2.1.4. Заперечна морфема 无 *wú*

Заперечна морфема 无 *wú* в давньокитайській мові слугувала універсальним засобом заперечення, здатним уживатися на місці чи не всякого іншого заперечення, в тому числі в якості заперечної зв’язки (синонімічно 非 *fēi*, 未有 *wèi yǒu*) [820, 页 111].

У путунхуа сфера вживання 无 *wú* хоч і звузилася, але вона все ще здатна вживатися дуже широко, замінюючи майже всі інші заперечні морфеми, хоча переважно в усталених висловах: 无所不为 *wú suǒ bù wéi* “не зупинятися ні перед чим”, 无所属 *wú suǒshǔ* “нікому не підкорятися”, 无一例外 *wú yī lìwài* “всі без винятку” [444, р. 150].

Крім того, 无 *wú* може використовуватися і для утворення заперечного веління: 无信 *Wú xìn* “Не вір!” [495, р. 162].

12.2.1.5. Заперечна морфема 没 *méi*

Даний вид заперечення є другим за частотою після 不 *bù*. Заперечення з 没 *méi*, на відміну від морфем 不 *bù* та її синоніма 弗 *fú* (виступав як результат злиття 不 *bù* і 之 *zhī* у веньяні і в сучасній мові повністю вийшов з ужитку), відомих ще з часів інських написів [163, с. 78], сформувався в китайській мові пізніше; у веньяні замість 没 *méi* використовується морфема 無 *wú* [354, с. 113–114].

Заперечна морфема 没 *méi* (в ряді діалектів також поширене читання *mò* [678, S. 93]) вживається перед дієсловами, які в даному контексті висловлюють закінчену чи минулу дію, а також перед дієсловом 有 *yǒu* “мати” як в теперішньому, так і в минулому часі

(有 *yǒu* не може утворювати заперечення з 不 *bù*, а тільки з 没 *méi* [237, с. 215]). Пряме значення 没 *méi* – заперечення завершеності дії незалежно від конкретної часової точки (тобто неважливо, чи заперечується дія, яка мала місце рік тому, чи п’ять хвилин тому, основний акцент робиться на її незавершеності/неперфектності). Таким чином, сполучення “没 *méi* + дієслово” можна розглядати як заперечну форму сполучення “дієслово + 了 *le*” [422, р. 436], особливо з огляду на той факт, що 没 *méi* і 了 *le* в одному реченні відповідно до норм літературної мови не вживаються.

Крім того, 没 *méi* зустрічається і в контексті, коли заперечується не завершення дії, а її перебіг у момент мовлення – наприклад, у відповіді на твердження, що стосується ситуації, яка з точки зору співрозмовника відбувається синхронно [292, с. 573]:

我没吃饭，我给家里写信呢。
Wǒ méi chī fàn, wǒ gěi jiālǐ xiě xìn ne.
Я не обідаю, а пишу листа рідним.

Однак навіть і в цьому випадку чітко проступає елемент незавершеності – “я не завершив обідати (не доїв)”, а, перервавши процес, “пишу листа”.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що семантика заперечної морфемі 没 *méi* нерозривно пов’язана з поняттям незавершеності дії або процесу, а дієслово в заперечній формі з 没 *méi* (за винятком окремих контекстно зумовлених випадків, наприклад, у діалектах [972, 页 294–295], а також дієслова 有 *yǒu*) висловлює неперфектність, незакінченість дії або процесу [422, р. 417] і, як наслідок, її (цієї незавершеної дії) безпосереднє співвідношення з контекстом минулого часу [354, с. 114]: семантично – майже завжди, граматично – зазвичай [495, р. 151–152]:

我现在没有钱。
Wǒ xiànzài méi yǒu qián.
У мене зараз немає грошей.

他还没走。
Tā hái méi zǒu.
Він ще не пішов (не поїхав).

我没看电视。
Wǒ méi kàn diànshì.
Я не дивився телевізор.

老师今天没来上课。
Lǎoshī jīntiān méi lái shàngkè.
Учитель сьогодні не прийшов на заняття.

没有什么可担心的。
Méiyǒu shénme kě dānxīn de.
Нема про що турбуватися.

他昨天没打电话给我，所以我的怀疑加剧了。（巴金）
Tā zuótiān méi dǎ diànhuà gěi wǒ, suǒyǐ wǒ de huáiyí jiājù le. (Bā Jīn)
Він не подзвонив мені вчора, тому мої підозри посилюлися.
(Ба Цзінь)

我昨天没喝酒，保持清醒的头脑。(钱钟书)

Wǒ zuótiān méi hē jiǔ, bǎochí qīngxǐng de tóunǎo. (Qián Zhōngshū)

Вчора я не пив алкоголь і зберіг свіжу голову. (Цянь Чжуншу)

Заперечна форма 没有 *méi yǒu* є похідною від простого заперечення 没 *méi*. У деяких джерелах повною заперечною формою вважають саме 没有 *méi yǒu*, а 没 *méi* розглядається як морфосемантичне скорочення (стягнення) [727, р. 175]. Форми 没有 *méi yǒu* та 没 *méi* в сучасній мові є синонімічними і взаємозамінними [524, р. 352–353]:

他从来没有出过国。

Tā cónglái méi yǒu chū guó guó.

Він ніколи не був за кордоном.

昨天我没有见到他。

Zuótiān wǒ méi yǒu jiàndào tā.

Вчора я його не бачив.

При запереченні дієслова 有 *yǒu* “мати” надмірне вживання 没 *méi* недопустиме, тобто не можна сказати 没没有 *méi méi yǒu*, а тільки 没有 *méi yǒu*.

12.2.1.6. Порівняння вживання 不 *bù* та 没 *méi*

Відмінності у вживанні заперечних морфем 不 *bù* і 没 *méi* можна практично звести до наступних пунктів [727, р. 174–180]:

1) відмінності у вживанні з вищо-часовими і просторовими показниками (т.зв. маркерами, або флексіями [74, с. 121]):

□ з маркером 在 *zài* вживається 不 *bù* (у всіх часових контекстах):

妈妈不在吸尘。

Māma bù zài xīchén.

Мама (в даний момент) не пилюситься.

那时候妈妈不在吸尘。

Nà shíhòu māma bù zài xīchén.

Мама (тоді, в той момент) не пилюсила.

□ 不 *bù* не вживається з маркерами 着 *zhe*, 下去 *xiàqu*, 下来 *xiàlai*, за винятком заборонних форм (不要 *bù yào*, 别 *bié*):

不要唱下来了。

Bù yào chàng xiàlai le.

Більше не співай!

别停下来。

Bié tíng xiàlai.

Не зупиняйся!

别站着。

Bié zhàn zhe.

Не стій (тобто роби щось)!

□ морфема 不 *bù* не вживається з маркерами 了 *le*, 过 *guo*, 起来 *qǐlai*, але може вживатися з заключною часткою 了 *le*:

他不咳嗽了。

Tā bù késòu le.

Він уже не кашляє.

- морфема 没 *méi* може вживатися з маркерами 过 *guo*, 起来 *qǐlai*, 下去 *xiàqu*, 下来 *xiàlai*, але не вживається з маркерами 了 *le* і 着 *zhe*:

我没碰见过他。

Wǒ méi pèngjiàn guo tā.

Я з ним не зустрівся.

他没有安心下来。

Tā méi yǒu ānjìng xiàlai.

Він [так і] не заспокоївся.

Як уже говорилося вище, 没 *méi* в заперечних реченнях замінює маркер 了 *le* у стверджувальних. Порівняйте:

摄影师拍了很多照片。

Shèyǐngshī pāi le hěnde zhàopiàn.

Фотограф зробив багато фотографій.

摄影师没拍很多照片。

Shèyǐngshī méi pāi hěnde zhàopiàn.

Фотограф не зробив багато фотографій.

2) з модальними дієсловами, а також з дієсловами, що виражають особистісне ставлення (“подобається/не подобається”, “збираюся/не збираюся” тощо), вживається заперечна морфема 不 *bù*, яка, як правило, займає місце перед дієсловом:

我不愿意我这样的年纪还给人哄骗。

Wǒ bù yuànyì wǒ zhèyàng de niánjì hái gěi rén hǒngpiàn.

Не хочу, щоб мене на старості років водили за носа.

我不敢做此想。

Wǒ bù gǎn zuò cǐ xiǎng.

Я не смію плекати цю мрію.

我不喜欢喝浓茶。

Wǒ bù xǐhuan hē nóng chá.

Я не люблю пити міцний чай.

Слід пам'ятати, що 不 *bù* в поєднанні з модальним дієсловом 会 *huì* може займати позицію як перед ним, так і після нього, що, однак, впливає на зміст висловлювання:

她不会说汉语吗?

Tā bù huì shuō hànyǔ ma?

[Хіба] вона не може говорити китайською?

她会不说汉语吗?

Tā huì bù shuō hànyǔ ma?

Вона може не говорити китайською (бо, наприклад, це в даному випадку недоречно)? [119, с. 269]

Місце морфеми 不 *bù* в сполученні з модальним дієсловом 该 *gāi* (перед ним або після нього) на зміст висловлювання не впливає [1011, 页 169]:

你不该告诉他。 / 你该不告诉他。
Nǐ bù gāi gàosù tā. / Nǐ gāi bù gàosù tā.
Тобі не слід було йому [про це] казати.

3) у контексті минулого часу 没 *méi* заперечує сам факт вчинення дії, а 不 *bù* – її навмисний або модальний характер [292, с. 582–583]:

昨天我一整天没有出门。
Zuótiān wǒ yīzhěngtiān méi yǒu chūmén.
Вчора я весь день не виходив з дому.

昨天我一整天不出门。
Zuótiān wǒ yīzhěngtiān bù chūmén.
Вчора я мав намір весь день не виходити з дому.

4) вживання з прикметниками [824, 页 107–110]:

□ прикметники утворюють заперечення тільки з морфемою 不 *bù*:

我的住宅不大。
Wǒ de zhùzhái bù dà.
Моя квартира не велика.
这里的空气不新鲜。
Zhèlǐ de kōngqì bù xīnxiān.
Тутешнє повітря не свіже.
这儿的人不多。
Zhèr de rén bù duō.
Тут не багато людей.

□ 没 *méi* вживається тільки зі складними прикметниками, що мають у своєму складі компонент 有 *yǒu*:

我今晚没(有)空儿。
Wǒ jīnwǎn méi (yǒu) kòngr.
Сьогодні ввечері у мене немає вільного часу.

□ заперечення 没 *méi* може вживатися з прикметниками, які використовуються у функції дієслів і висловлюють зміну стану (точніше, в даному випадку, відсутність такої зміни):

他的病还没有好。
Tā de bìng hái méi yǒu hǎo.
Він ще не одужав. (букв.: його хвороба ще не покращилася)

5) у ствердно-заперечній кінцівці при альтернативних питаннях вживається 不 *bù*:

你们是好朋友，对不对？
Nǐ shì hǎo péngyou, duì bù duì?
Ви хороші друзі, правда?

б) дієслова 是 *shì* “бути” (і його синоніми), 在 *zài* “перебувати в якомусь місці, розташовуватися”, а також дієслова психічної активності типу 知道 *zhīdao* “знати”, 认识 *rènshi* “бути знайомим, знати; знайомитися” вживаються тільки з заперечною морфемою 不 *bù* в будь-яких часових і аспектуальних контекстах [670, р. 125–140]:

他不是中国人。
Tā bù shì Zhōngguó rén.
Він не китаєць.

我不知道他要来。
Wǒ bù zhīdao tā yào lái.
Я не знав, що він хоче прийти.

他小时候不认识她。
Tā xiǎoshíhou bù rènshi tā.
В молодості він не знав її.

昨天我不在家。
Zuótiān wǒ bù zài jiā.
Вчора мене не було вдома.

Вживання перед 在 *zài* заперечення 没 *méi* хоч і є граматично неправильним, проте іноді може зустрічатися в розмовній мові [769, 页 326.].

12.2.1.7. Позиція заперечних морфем 不 *bù* та 没 *méi*

Як і інші заперечні морфем, 不 *bù* та 没 *méi* завжди передують присудку [162, с. 16] (дієслову або прикметнику), їх не можна поставити перед підметом, додатком або обставиною, якщо тільки вони безпосередньо не заперечуються.

Обставини часу типу 昨天 *zuótiān* “вчора”, 今天 *jīntiān* “сьогодні”, 明天 *míngtiān* “завтра”, 已经 *yǐjīng* “уже”, 刚才 *gāngcái* “щойно, тільки зараз” тощо зазвичай передують заперечним морфемам 不 *bù* і 没 *méi* [699, р. 180–181]:

我已经不读大学。
Wǒ yǐjīng bù dú dàxué.
Я вже не навчаюся в університеті.

我昨晚没睡觉。
Wǒ zuówǎn méi shuìjiào.
Вчора ввечері я не спав.

Прислівник 从来 *cónglái* також передує запереченню і означає “ніколи [ще]”; зверніть увагу, що у ствердних реченнях воно означає “1. досі; 2. здавна, віддавна; 3. завжди” [861, 页 304]:

我从来没有见过他。
Wǒ cónglái méi yǒu jiànguò tā.
Я ніколи [раніше] не бачив його.

Обставини місця, як правило, йдуть після заперечних морфем 不 *bù* і 没 *méi* [671, р. 197]:

我爸爸不在大使馆工作。
Wǒ bàba bù zài dàshǐguǎn gōngzuò.
Мій тато не працює в посольстві.

他没在中国住过。
Tā méi zài Zhōngguó zhù guo.
Він (ніколи) не жив у Китаї.

Односкладові прислівники типу 还 *hái* “ще”, 都 *dōu* “все, всі”, 也 *yě* “теж, також”, 又 *yòu* “знову, знов-таки” ставляться перед морфемами 不 *bù* і 没 *méi* [399, p. 211]:

他们都没来。
Tāmen dōu méi lái.
Ніхто з них не прийшов.
我也不喜欢油腻食物。
Wǒ yě bù xǐhuan yóunì shíwù.
Я теж не люблю жирну їжу.

Прислівник 都 *dōu* може також стояти й після заперечення, однак позиція 都 *dōu* впливає на зміст висловлювання:

他们都没去。
Tāmen dōu méi qù.
Ніхто з них не пішов.
他们没都去。
Tāmen méi dōu qù.
Не всі з них пішли. [727, p. 177–178]

Якщо прислівники 都 *dōu* і 也 *yě* вживаються в реченні одночасно (як у ствердному, так і в заперечному), то 也 *yě* ставиться перед 都 *dōu* [37, с. 7]:

我们也都(不)是学生。
Wǒmen yě dōu (bù) shì xuésheng.
Ми всі теж (не) студенти.

12.2.1.8. Інші заперечні морфеми

Крім вищеописаних, у сучасній китайській мові зустрічається ще ряд заперечних морфем. Вони запозичені з веньяню, вживаються нечасто (переважно в усталених висловах, у канцелярському та літературному стилях) і мають в путунхуа обмежену сферу застосування. Серед них необхідно назвати [352, с. 172–173; 354, с. 114–117]:

- 非 *fēi*; використовується як заперечний префікс у складі прикметників: 非军事化 *fēijūnshìhuà* “демільітаризований”, 非官方 *fēiguānfāng* “неофіційний” тощо; крім того, 非 *fēi* має також повноцінне значення “неправда, брехня”: 辨明是非 *biànmíng shìfēi* “відрізнати правду від брехні”, 胡作非为 *húzuò fēiwéi* “безчинствувати, колобродити”; у веньяні 非 *fēi* вживається як заперечна зв’язка (синонім 不是 *bù shì* в путунхуа), а в путунхуа, крім вищезгаданого, можна відзначити специфічний випадок використання 非 *fēi* в ролі заперечення у підрядних відносних реченнях, що піддаються субстантивзації за допомогою морфеми 者 *zhě* (“ті,

- які не.../той, який не...”): 非感到疲劳者 *fēi gǎndào píláo zhě* “той (ті), хто не знає (не знають) втоми” тощо [495, р. 163];
- 否 *fǒu*; використовується як префікс заперечення у складі деяких слів (否认 *fǒurèn* “заперечувати, спростовувати”, 否定 *fǒudìng* “заперечувати”, 否决 *fǒujué* “відкидати, відхилити, накласти вето”), а також для утворення модального або риторичного запитання в позиції після дієслова (可否决定? *kě fǒu juédìng?* “Чи можна розв’язати [це питання]?”); сполучення 是否 *shì fǒu* практично означає 是不是 *shì bù shì* “чи являє собою?; чи є?”, а 能否 *néng fǒu* – 能不能 *néng bù néng* “чи можна?”; 否 *fǒu* може слугувати як відповідь заперечною реплікою “ні!” [184, с. 201];
 - 莫 *mò, mù*; в окремих стародавніх текстах зустрічаються також наступні написання: 嘆, 謨, 懞, 膜, 漠, 瘼, 寞, 暮, 幕, 慕 [831, 页 389–390]; уживається як заперечення, що заміняє іменну частину мови (“ніхто”, “ніщо”, “ніякої”: 莫我知。 *Mò wǒ zhī*. “Ніхто мене не знає”), а також для вираження заборони (синонім сучасних 不要 *bù yào*, 别 *bié*): 莫哭! *Mò kū!* “Не плач!”, 请莫见怪 *Qǐng mò jiànguài* “Прошу не ображатися”; може виступати компонентом складних слів: 莫大 *mòdà* “найбільший”, 莫名其妙 *mò míng qí miào* “дивовижний, незбагнений”;
 - 毋 *wú, móu*; має категоричний заборонний відтінок: 毋友不如己者 *Wú yǒu bù rú jǐ zhě* “Не заводь дружби з тими, хто гірший тебе”, 毋失时! *Wú shī shí!* “Не трать часу!” [524, р. 435];
 - 勿 *wù*, в сполуч. також *mò*, в шанхайськ. діал. *vèh* [890, 页 88]; може виражати як заборону, так і просте заперечення: 己所不欲, 勿施于人 *Jǐ suǒ bù yù, wù shī yú rén* “Не роби іншим того, чого собі не бажаєш”, 请勿吸烟 *Qǐng wù xī yān* “Прохання не курити” [667, S. 306].

12.2.1.9. Категоричне заперечення

Категоричне заперечення проявляється на синтаксичному рівні і пов’язане з інтенсифікацією і деінтенсифікацією заперечної семантики [576, р. 72].

Речення з категоричним запереченням у китайській мові будується за схемою: “підмет + 什么 *shénme* + 也 *yě* + заперечна морфема + присудок”:

他们什么也没有。
Tāmen shénme yě méi yǒu.
 У них нічого немає.

Там, де необхідно використовувати категоричне заперечення стосовно якогось предмета чи особи, між 什么 *shénme* і 也 *yě* ставиться позначення цього предмета чи особи:

这些旅客什么证件也没有。
Zhèxiē lǚkè shénme zhèngjiàn yě méi yǒu.
 У цих пасажирів немає ніяких документів. [641, S. 124]

Для ще детальнішого уточнення заперечення перед позначенням предмета чи особи можна вжити числівник 一 *yī* “один” з відповідним рахівним словом [929, 页 155]:

他们一支笔也没有。

Tāmen yī zhī bǐ yě méi yǒu.

У них немає жодної ручки.

Якщо категоричне заперечення повинне відноситися не до додатка, а до підмета, то речення будується за схемою: “підмет + питальний займенник + 也 *yě* + заперечна морфема + присудок + додаток”:

他们谁也没有笔。

Tāmen shei yě méi yǒu bǐ.

У них ні в кого немає ручок. [876, 页 125]

Конструкції категоричного заперечення є заперечними еквівалентами конструкцій категоричного твердження, які утворюються за аналогічними схемами, але замість 也 *yě* в них вживається 都 *dōu* [198, с. 105]:

这家商店什么都有。

Zhè jiā shāngdiàn shénme dōu yǒu.

У цьому магазині є все.

这家商店什么商品都有。

Zhè jiā shāngdiàn shénme shāngpǐn dōu yǒu.

У цьому магазині є всі товари. (Літературніше можна було б перекласти “яких тільки товарів у цьому магазині немає”)

他们谁都会说汉语。

Tāmen shuí dōu huì shuō hànǔ.

Вони всі можуть говорити китайською.

Зворот 谁都 *shuí dōu* є синонімом 大家 *dàjiā* “всі”; після 大家 *dàjiā* також можлива постановка 都 *dōu*. У заперечному реченні 谁都 *shuí dōu* перекладається як “ніхто”:

上次谁都没检查我们的东西。

Shàngcì shuí dōu méi jiǎnchá wǒmen de dōngxi.

Минулого разу ніхто не оглядав наші речі.

Зворот 怎么也 *zěnmě yě* висловлює категоричне заперечення, що відноситься до присудка, і перекладається українською як “ніяк не”:

护照我怎么也找不到。

Hùzhào wǒ zěnmě yě zhǎo bù dào.

Я ніяк не знайду закордонний паспорт.

Категоричне заперечення, що відноситься до присудка, може бути виражене зворотом 一点儿也 *yīdiǎnr yě* з наступною заперечною морфемою, який перекладається як “зовсім не...”, “цілком не ...”:

外币我一点儿也没换。

Wàibì wǒ yīdiǎnr yě méi huàn.

Я зовсім не обмінював валюту. [929, 页 172–174]

Заперечний прислівник 毫不 *háobù* вводить категоричне заперечення зі значенням “анітрохи не...”, “аж ніяк не...”, “ні краплі не ...” [878, 页 247]:

他我行我素，毫不在乎大家对他的看法。

Tā wǒxíng wǒsù, háobù zàihū dàjiā duì tā de kànfǎ.

Він ішов своїм шляхом і зовсім не звертав уваги на думку інших людей.

我的私生活与你毫不相干。

Wǒ de sīshēnghuó yǔ nǐ háobù xiānggān.

Моє особисте життя зовсім вас не стосується.

12.2.1.10. Подвійне заперечення в путунхуа / 普通话的双重否定 *pǔtōnghuà de shuāngchóng fǒudìng*

Подвійне заперечення є досить поширеним явищем у китайській мові. Наприклад, воно присутнє в такому словосполученні, як 不是没有现实意义的 *bù shì méi yǒu xiànré shí yìyì de* “не може не мати реального значення”. Якщо заперечення вжито двічі, то речення має загальне позитивне значення. Виходить щось подібне правилу алгебри: мінус на мінус дає плюс [184, с. 203].

У сучасній мові частіше використовуються не двоскладові компоненти, як у наведеному вище прикладі (不是没有 *bù shì méi yǒu*), а односкладові, наприклад: 莫不 *mò bù*, 无不 *wú bù*, 莫非 *mò fēi*, 无非 *wú fēi* та ін. [732, р. 252]. Для вираження неминучості, обов’язкового характеру виконання якоїсь дії існують спеціальні конструкції з подвійним запереченням, наприклад: 非……不(可) *fēi...bù(kě)* (刹车不灵, 就非出事不可 *Shāchē bù líng, jiù fēi chūshì bùkě* “При невмілому гальмуванні машини аварія неминуча”), 非……莫 *fēi...mò*: 非请莫入 *Fēi qǐng mò rù* “Без доповіді не входити” [352, с. 173].

Між двома заперечними морфемами, як правило, має стояти іменник. Однак у писемних текстах, особливо стилізованих під веньянь, такого іменника може й не бути, і тоді обидва заперечення виявляються поряд [354, с. 118]:

见者无不称叹。

Jiàn zhě wú bù chēngtàn.

Кожен, хто бачив, не міг не захоплюватися.

Заперечні морфемі 不 *bù* і 没 *méi* вживаються разом дуже рідко, між ними обов’язково має бути поставлено іменник або рахівне слово [876, 页 118–119]:

听了这个消息，没有一个不兴高采烈的。

Tīng le zhè gè xiāoxī, méi yǒu yī gè bù xīng gāocǎi liè de.

Ця новина привела буквально всіх у невимовне захоплення.

Конструкція з подвійним запереченням може передавати полемічний відтінок висловлювання [354, с. 118]:

不是没有办法啊，要有人啊。

Bù shì méi yǒu bànfǎ a, yào yǒurén a.

Не те щоб я нічого не міг придумати, але для цього потрібні люди!

12.2.1.11. Необхідно вказати на одну особливість вживання заперечення, яка збереглася у фразеологічних сполученнях та іноді зустрічається в путунхуа: при вживанні будь-яких конструкцій з веньянем із займенниковим додатком заперечення ставиться

не перед присудком, як годиться в путунхуа, а перед цим додатком, наприклад: 人莫予毒 *rén mò yú dú* “не боїться нічого, ніхто йому не страшний; нахабний, зухвалий” (予 *yú* – особовий займенник 1-ї особи (“я; ми”) у веньяні) [352, с. 173].

12.2.2. Форми заперечення у веньяні

З певними застереженнями можна сказати, що у веньяні використовуються практично ті самі заперечні морфеми, що й в путунхуа, проте їх частотність і семантико-граматичні особливості, природно, відрізняються [592, р. 223].

З точки зору етимології всі заперечні морфеми можна поділити на дві групи: морфеми з історичним початковим приголосним **p/f* [568, р. 88] та історичним початковим приголосним **m/w* [568, р. 81–84]. Осібно стоять заперечні форми на 休 *xiū* (також 休要 *xiūyào*, 休得 *xiūde*, 休得要 *xiūdeyào*) і 省 *shěng* (також 省可 *shěngkě*, 省可里 *shěngkělǐ*), які виявляються в середньокитайський період (в юаньських текстах) і носять заборонний відтінок [107, с. 139], однак для веньяню вважаються ненормативним просторіччям.

Заперечні морфеми з історичним початковим приголосним **p/f* висловлюють просте заперечення дії або стану, тоді як заперечні морфеми з історичним початковим приголосним **m/w* передають значення відсутності, ненаявності або неіснування [468, р. 103].

12.2.2.1. Заперечні морфеми з історичним початковим приголосним **p/f*

Дані заперечні морфеми слугують для вираження простого (не екзистенційного) заперечення при будь-якому типі присудка. До заперечних морфем на **p/f* належать [720, р. 397–404]:

1. 不 *bù*; універсальна форма заперечення дієслівного та ад’єктивного присудка. Є свого роду “базовою морфемою” групи на **p/f*. Історична вимова – *fǒu* – з часом “мутувала” в розмовній мові у *pǒw* (прибл. між періодами Хань і Тан) [960, 頁 298], яке пізніше отримало одзвінчення початкового приголосного, проте початкова вимова з [p-] підтверджується, зокрема, оглушеною вимовою в сучасному кантонському діалекті (часто *pāt* при нормативному *bāt* [665, р. 248]).

У реченнях 不 *bù* займає місце безпосередньо перед присудком або, у випадку наявності такого, перед додатком, що виражений особовим або вказівним займенником [681, S. 433–437]:

而不能執鼠。

Ér bù néng zhí shǔ.

Але [він] не може спіймати мишу.

三月我不知肉味。

Sān yuè wǒ bù zhī ròu wèi.

Три місяці я не знав смаку м’яса.

若子不我信，毋庸諱言。

Ruò zǐ bù wǒ xìn, wú yōng huì yán.

Якщо Ви мені не вірите, нічого [це] приховувати.

У питальних реченнях з 不 *bù* присудок часто додатково оформляється часткою 亦 *yì*, що стоїть перед 不 *bù* (в класичному веньяні) [105, с. 306] або ж наступною після 不 *bù* перед предикатом (у давньокитайській мові) [211, с. 81]. Таким чином формується риторичне питання (“хіба [ж] не...”), аналогічне питанню з 难道 *nándào* в путунхуа:

若遁世，亦不難乎。

Ruò dùnshì, yì bù nán hū.

Якщо піти в пустельники, хіба не важко [буде]?

學而時習之不亦說乎。

Xué ér shí xí zhī bù yì yuè hū.

Навчившись щогодини застосовувати це на практиці (вправлятися в цьому) – хіба це не радісно?

2. 否 *fǒu*; дана форма заперечення в класичному веньяні вживається замість 不 *bù* в тих випадках, коли заперечуване дієслово опускається, тобто 否 *fǒu* фактично еквівалентна поєднанню 不 *bù* + дієслово (окремий випадок експліцитного стягнення означення та означуваного [508, р. 98–99], особливо в умовних реченнях), за винятком модальних дієслів, які, як правило, зберігаються:

某則否能。

Mǒu zé fǒu néng.

А такий-то цього не може.

Морфема 否 *fǒu* також характерна в ролі заперечної відповіді “ні” на поставлене запитання [500, р. 495–496]:

曰：“否”。

Yuè: “fǒu”.

[Він] відповів: “ні”.

Крім того, 否 *fǒu* виступає в якості форманта в кінці питальних речень з відтінком альтернативності (“... чи ні?”), а також у складі численних стійких виразів (是否 *shì fǒu* “так чи ні”, 可否 *kě fǒu* “можна чи не можна” тощо) [754, 頁 316]:

先生知其事否。

Xiānsheng zhī qí shì fǒu.

Пане, [Ви] знаєте це чи ні?

3. 弗 *fú*; вважається формою стягнення від сполучення заперечення 不 *bù* з об’єктивним займенником 之 *zhī*; останній часто опускається, але в перекладі введення у текст відповідного займенника (“його”, “її”, “їх” тощо) залишається необхідним [354, с. 114]:

呼爾而與之，行道之人弗受。

Hū ěr ér yǔ zhī, xíng dào zhī rén fú shòu.

Якщо її (їжу) пропонують негідним тоном, то і [простий] перехожий не прийме її.

不知疾之所自起，則弗能攻。

Bù zhī jí zhī suǒ zì qǐ, zé fú néng gōng.

Якщо не знаєш, звідки виникає недуга, то не зможеш побороти її.

У давньокитайських текстах (а також у деяких класичних) 弗 *fú* виступає синонімом 不 *bù* в емоційно забарвлених побудовах [840, 頁 134]:

欲我弗個先王憂。

Yù wǒ fú gè xiān wáng yōu.

Я хотів би не завдавати горя моїм царственим предкам!

4. 非 *fēi* (у докласичних текстах також 匪 або 斐 [961, 頁 64]); заперечна форма зв'язки а) “не бути”, “не являти собою” або б) “не мати”, “не існувати”, здатна самотійно виконувати роль присудка [264, с. 262–263]:

非僧非俗。

Fēi sēng fēi sú.

Ні монах, ні мирянин.

夫子非罪。

Fūzǐ fēi zuì.

За учителем немає вини.

Разом з іншим запереченням (найчастіше 不 *bù*) морфема 非 *fēi* може виражати значення [662, р. 409–417]:

□ безпосередньо перед запереченням: “не те щоб...”, “не в тому справа, що ...”:

非不悅子之道，力不足也。

Fēi bù yuè zǐ zhī dào, lì bù zú yě.

Не те щоб мені не подобалося ваше вчення, [але] сил у мене для нього недостатньо.

□ перед присудком, кореспондуючи подальшому модальному запереченню: “якщо немає...” “без того щоб...”, “якби не було ...”:

非此不行。

Fēi cǐ bù xíng.

Без цього нічого не вийде.

□ перед присудком: “будь-що-будь”, “обов'язково”; перед запереченням: “ні за що”, “у жодному разі”:

我非要不可。

Wǒ fēi yào bù kě.

Мені потрібно будь-що-будь!

我非不給。

Wǒ fēi bù gěi.

Я нізащо не дам!

Нарешті, 非 *fēi* може використовуватися у функції простого заперечення перед предикатом, а також на кінці риторичних питань “А чи не...?” [860, 頁 178]:

今夫惑者非知觀五帝三王之所以成也。

Jīn fū huò zhě fēi zhī guān wǔ dì sān wáng zhī suǒyǐ chéng yě.

Сумніви нині – від невміння вникнути в причини успіху п’яти стародавніх імператорів і трьох ванів давнини.

是天子非。
Shì tiānzǐ fēi.

А чи не син це неба (імператор)?

На периферії даної групи знаходяться дві порівняно рідковживані заперечні форми стягнення: 叵 *pǒ* (від 不可 *bù kě*) і 盍 *hé* (від 何不 *hé bù* або 胡不 *hú bù*) [471, р. 106–107].

12.2.2.2. Заперечні морфем з історичним початковим приголосним **m/w*

Ці заперечні морфем слугують для вираження екзистенційного заперечення, тобто позначають відсутність, брак або неіснування (пор. з 沒有 *méi yǒu* в путунхуа). До заперечних морфем на **m/w* належать [720, р. 404–409]:

1. 毋/無/无 *wú*; дані три ієрогліфи слугують для запису двох морфем: показника заборонного способу 毋 *wú* і заперечної форми існування або наявності 無 (також у деяких текстах, наприклад, в “Чжуан-цзи”, зап. 无) *wú*. Ці морфем, хоч вони і мають різну етимологію, стали омонімами вже до кінця епохи Чжоу і часто змішуються авторами текстів, наприклад, у “Менцзи” [831, 页 387]:

毋友不如己者。

Wú yǒu bù rú jǐ zhě.

Не заводь дружби з тими, хто гірший тебе.

奮無文學恭謹無與比。

Fèn wú wénxué gōngjǐn wú yǔ bǐ.

Фан не мав освіти, але за м’якістю і шанобливістю манер ніхто не міг зрівнятися з ним.

Морфема 無/无 *wú* часто використовується і в інших значеннях, наприклад, як звичайне заперечення (аналог 不 *bù*) перед предикатами, як заперечення в минулому /заперечення вчиненої дії “ще не” (аналог 未 *wèi*), як заперечення в допустових конструкціях “як би не” (аналог 不論 *bù lùn*), як частка альтернативного питання “чи ні?” (аналог 否 *fǒu*), як початкова морфема риторичної конструкції “Чи не краще...?” (замість 毋寧 *wú nìng*) та ін. [681, S. 450–453]:

剛而無虐。

Gāng ér wú nüè.

Твердий, але не жорстокий.

志輕理而不重物者，無之有也。

Zhì qīng lǐ ér bù zhòng wù zhě, wú zhī yǒu yě.

Ніколи ще не було такого, хто в прагненнях своїх нехтував би принципами і разом з тим не вважав би речі головним [у житті].

國無小，不可易也。

Guó wú xiǎo, bù kě yì yě.

Яка б не була мала держава, її [порядків] змінювати не можна.

無念爾祖。

Wú niàn ěr zǔ.

Чи не краще про предків твоїх пам'ятати?

У деяких тестах виявляються повні синоніми морфем 毋/無/无 *wú*, наприклад, 罔 *wǎng* у докласичних творах та 靡 *mǐ* у “Ши цзін” [929, 頁 149]:

罔遠道。

Wǎng yuǎn dào.

Не порушуй вищих принципів.

天命靡常。

Tiān mìng mí cháng.

Для волі небес немає постійної норми.

Морфема 亡 *wáng/wú* вважається фонетико-графічним варіантом 無/无 *wú* і вживається в реченнях без додатка (сприймаючись як стягнення від 無之 *wú zhī*) переважно в “Ханьшу” і “Лунь Юй” [839, 頁 68]:

亡而為有。

Wáng ér wéi yǒu.

Не мати, але робити вигляд, ніби маєш.

2. 勿 *wù/mò*; етимологічно є стягненням від 毋之 *wú zhī* і вживається для вираження заборони або заперечного заклику, а також в ролі простого заперечення після модального дієслова 能 *néng*, замінюючи 不 *bù* перед ним [722, S. 109]:

勿以惡小而為之。

Wù yǐ è xiǎo ér wéi zhī.

Не роби зла, вважаючи, що воно незначне.

愛之，能勿勞忽。

Ai zhī, néng wù láo hū.

Якщо любиш когось, хіба можеш не бути [з ним] суворий?

3. 莫 *mò/mù*; використовується в класичних текстах або як заперечення, що заміняє іменну частину мови (“ніхто”, “ніщо”, “ніякий”), або для вираження заборони; обидва ці значення великою мірою збереглися і в путунхуа [897, 頁 217]:

問中有棄地，莫居千餘里。

Wèn zhōng yǒu qì dì, mò jū qiān yú lǐ.

Між [країнами] лежить порожня земля протяжністю понад тисячу лі, на якій ніхто не живе.

勸的君莫惜金縷衣。

Quàn de jūn mò xī jīn lǚ yī.

Прощу Вас, пане, не шкодувати одягу з пасмами золота.

Морфема 莫 *mò/mù* часто слугує для вираження заперечення в позиції перед модальними дієсловами [839, 頁 150]:

其計秘，世莫得聞。

Qí jì mì, shì mò dé wén.

Його плани були таємними, і сучасники про них чути не могли.

4. 未 *wèi*; морфема заперечної перфектності, що позначає заперечення вчинення дії колись у минулому (“ще не” або “ніколи не”), в т.ч. у виразах типу 未嘗 *wèi cháng* “[ще] ніколи”; часто вживається з заключною часткою 也 *yě*, але ніколи з 矣 *yǐ* [410, р. 114]:

未之思也。

Wèi zhī sī yě.

[Ніколи] не думав про це.

禍猶未也。

Huò yóu wèi yě.

Лихо ще (так і) не трапилося.

未嘗見此人。

Wèi cháng jiàn cǐ rén.

Ніколи не бачив цю людину.

Інші випадки вживання 未 *wèi* включають у себе просте заперечення перед модальними дієсловами, заміну заперечної форми присудка в питаннях (“...чи ні?”), заперечну відповідь “ні” (при цьому саме заперечуване слово опускається) [681, S. 445–450], а також формальний елемент перед присудком підрядного речення в конструкціях обставини часу з кінцівками ……之(以)前 *...zhī (yǐ) qián* і ……之先 *...zhī xiān* (у цьому випадку залишається без перекладу) [767, 頁 162]:

未可厚非。

Wèi kě hòu fēi.

Не можна різко засуджувати.

君除吏已盡未。

Jūn chú lì yǐ jìn wèi.

Ви вже закінчили з призначенням чиновників чи ні?

“勸齊伐燕有諸”曰：“未也”

“*Quàn qí fá Yàn yǒu zhū*” *yuē*: “*wèi yě*”

“Ви радили князівству Ці напасти на князівство Янь?” – “Ні”.

辛亥革命未暴發之前「……」

Xīnhài gé mìng wèi bàofā zhī qián [...]

Перед тим як спалахнула революція 1911 року [...]

未出之先而死。

Wèi chū zhī xiān ér sǐ.

[Вона] померла раніше, ніж встигла вийти заміж.

5. 微 *wēi*; морфема, що являє собою стягнення зв’язки 唯 *wéi* із запереченням 不 *bù*, тобто, фактично, семантичний дуплет морфем 非 *fēi*; висловлює значення “не мати”, “бути відсутнім”, “не бути” і широко вживається в древніх текстах (передусім у “Ши цзін”), переважно в умовних реченнях (“не будь..., то...”), і порівняно рідко – у класичних [469, р. 178–189]:

微管仲，吾其被發左衽矣。

Wēi Guǎn Zhòng, wú qí pī fà zuǒ rèn yǐ.

Не будь Гуань Чжуна, ми ходили б з розпущеним волоссям і запинали б поли одягу на ліву сторону (як варвари).

6. 蔑 *miè*; зустрічається в основному в “Цзо чжуань” і “Го юй”, висловлює значення “не бути в наявності”/“бути відсутнім” або просто заперечення “не”, в кінці речення іноді стоїть 矣 *yǐ*; в “Лунь Юй” вживається синонімічна форма 末 *mò*, що має з 蔑 *miè* загальну етимологію [471, р. 110–111]:

有死而已，吾蔑從之。

Yǒu sǐ ér yǐ, wú miè cóng zhī.

Я готовий померти, але по його стопах не піду.

蔑以復加。

Miè yǐ fù jiā.

Нічого не може бути краще.

如有所立卓爾；雖欲從之，吾末如之何也。

Rú yǒu suǒ lì zhuó'ěr; suī yù cóng zhī, wú mò rú zhī hé yě.

[Вчення Конфуція], як здасться, височіє переді мною; але коли я хочу його слідувати, то не знаходжу підходу.

12.2.2.3. Подвійне заперечення у веньяні / 文言的双重否定 *wényán de shuāngchóng fǒudìng*

Конструкції подвійного заперечення у веньяні ще не до кінця граматикувалися, внаслідок чого використання двох (а зрідка й більше) заперечних морфем носить вільніший характер, ніж в путунхуа. Зокрема, поширеною конструкцією є проста постановка 不 *bù* після кожного з компонентів складеного дієслівного /ад’єктивного модального присудка – один раз перед модальною, другий раз перед смисловою частиною [636, р. 70]:

不可不知。

Bù kě bù zhī.

Не можна не знати / зобов’язаний знати / слід знати.

Якщо заперечні частки входять до складу модальних конструкцій з подвійним запереченням (за схемою 不……不 *bù... bù*, наприклад: 不得不 *bù dé bù* “не можна не...; змушений”, 不能不 *bù néng bù* “неможливо / не можна не...”, 不敢不 *bù gǎn bù* “не наважитися, не посміти” тощо), то їх положення щодо присудка може відрізнятись, хоча в більшості випадків вони також передують присудку [167, с. 323].

Похідними від вищеописаної схеми є конструкції з явно вираженим модальним відтінком на кшталт 非……不可 / 未可 / 不行 *fēi... bù kě / wèi kě / bù xíng* “не можна обійтись без”, “доведеться”, “необхідно” тощо. Смилова частина присудка (смилове дієслово) займає місце після 非 *fēi*, а додаток, якщо він є, – після цього дієслова [642, S. 136]:

主子，我非怒不可。

Zhǔzi, wǒ fēi nù bù kě.

Пане, я не можу не сердитися.

12.3. Питальні речення / 疑问句 *yíwènjù*

Питальне речення містить у собі пряме запитання. Співрозмовник за допомогою такого висловлювання намагається отримати певну інформацію, яка цікавить його в момент мовлення або безвідносно до часу [324, с. 11–13]. У мовах світу питання традиційно поділяються на загальні, спеціальні, альтернативні й риторичні, що об'єднуються спільністю граматичної семантики, але різняться відтінками вираження питального значення, а також засобами граматичного оформлення; кожен із цих типів питань може бути прямим або непрямим [507, р. 2–3]. Специфічним китайським типом питальних речень є питання з 呢 *ne*, яке, на відміну від “класичного” загального питання (наприклад, з 吗 *ma*), семантично прив'язане до попередньої позитивної репліки самого мовця [683, р. 120].

Речення, що містять спеціальне (просте) питання, вимагають роз'яснення того, що невідомо. На таке питання потрібно дати конкретну відповідь, що стосується певного предмета, ознаки чи обставини.

Речення, що містять загальне (визначено-альтернативне) питання, вимагають підтвердження або заперечення висловленої думки. Відповідаючи на загальне питання, потрібно зробити вибір між твердженням і запереченням.

Різновидом загального питання є т.зв. розчленоване питання. Розчленоване питання – це речення, що складається з двох частин: перша частина містить судження (ствердне чи заперечне), а друга – лаконічне питання [124, с. 220].

Речення, що містять альтернативне (невизначено-альтернативне) питання, вимагають вибору однієї з двох взаємовиключних можливостей (“чи..., чи...?”); на альтернативне питання потрібно дати одну з двох можливих відповідей [807, 页 153]. Альтернативні питання у свою чергу поділяються на два підвиди: визначено-альтернативні й невизначено-альтернативні [159, с. 10–11].

Нарешті, риторичне питання – стилістична фігура мови, що являє собою питання-твердження, відповідь на яке не потрібна або не очікується в силу його крайньої очевидності для мовця [683, р. 225–226].

Кожен з перерахованих вище типів питань може також бути непрямим, тобто бути пов'язаним з іншим реченням і відноситися, як залежне, до дієслова або дієслівного слова, що входить у це інше речення.

12.3.1. Питальні речення в путунхуа

Спеціальне питання виражається спеціальними словами, які займають у реченні те місце, що й член речення, про який задається питання (тобто фактично замінюють, витісняють його): питальними займенниками і прислівниками [710, р. 280]. Певну роль у вираженні спеціального питання, як і інших видів питання, відіграє інтонація [812, 页 48–49]: 多少 *duōshao* “скільки?”, 几 *jǐ* “скільки? (не більше 10)”, 哪 *nǎ* “котрий?; який із?”, (在)哪儿 (*zài*) *nǎr*/(在)哪里 (*zài*) *nǎlǐ*/(在)何处 (*zài*) *héchù*/(在)什么地方 (*zài*) *shénme dìfang* “де?”, 到哪里 *dào nǎlǐ*, 上哪里 *shàng nǎlǐ*, 往哪儿 *wǎng nǎr*, 向哪儿 *xiàng nǎr* “куди?”, 怎么样 *zěnmeyàng*/如何 *rúhé* “як?; яким чином?”, 哪样 *nǎyàng* “який?; якого роду?”, 干什么 *gàn shénme*/有什么用处 *yǒu shénme yòngchù* “для чого?”, 谁 *shéi/shuí* “хто?”, 谁的 *shéi de/shuí de* “чий?”, 什么 *shénme* “1. що?; 2. який?”, 为什么 *wèi shénme* “чому?; навіщо?”, 干吗 *gànmá* “з якою метою?; заради чого?; навіщо?”,

何必 *hébì* “навіщо?; з якого дива?” та ін. У художній літературі й публіцистиці можуть також зустрічатися запозичені з веньяню питальні займенники 孰 *shú* “1. хто?; котрий із двох?; 2. що?; який?; 3. з якої причини?; чому?”, 何 *hé* “1. що?; який?; 2. чому?”, 何如 *héru* “який?; подібний чому?”, 奈何 *nàihé* “як?; яким чином?”, 何以 *héyǐ* “1. чому ж?; 2. як?; яким чином?”, 何为 *héwéi/héwèi* “1. чому?; навіщо?; 2. що називається...?”, 做什么 *zuò shénme* “навіщо?; для чого?”, 何不 *hébù* “чому б [i] не...?” та ін. [186, с. 81–95]:

他在做什么?

Tā zài zuò shénme?

Що він зараз робить?

你找谁?

Nǐ zhǎo shéi?

Кого ти шукаєш?

您在哪儿工作?

Nín zài nǎr gōngzuò?

Де Ви працюєте?

这个东西多少钱?

Zhè ge dōngxi duōshǎo qián?

Скільки коштує ця річ?

你为什么烦躁不安?

Nǐ wèishéme fánzào bù'ān?

Чому ти так засмучуєшся?

Загальне питання виражається питально-заперечною формою присудка (повторення присудка двічі: без заперечення і з запереченням), підсилювальними частками 是 *shì* і 不是 *bùshì* або питальною часткою 吗 *ma* [738, р. 192]:

明天他来吗?

Míngtiān tā lái ma?

Він прийде завтра?

你知道不知道?

Nǐ zhīdao bù zhīdao?

Хіба ти не знаєш?

这件事他是知道?

Zhè jiàn shì tā shì zhīdao?

Чи знає він про це?

您有没有孩子?

Nín yǒu méi yǒu hái zi?

У Вас є діти?

你想见他?

Nǐ xiǎng jiàn tā?

Ти хочеш його побачити? (питання задано за допомогою інтонації)

У мові художньої літератури та публіцистики на путунхуа епізодично можливе також вживання питальних часток, запозичених з веньяню, серед яких 乎 *hū*, 與 *yǔ/yù*, 耶 *yé* [211, с. 112] та ін.

Альтернативне питання виражається сполучниками 还是 *háishì* (рідше також 或 *huò* або 或者 *huòzhě*) або 是 *shì*. У реченнях даного різновиду часто вживається також заключна частка 呢 *ne* [507, р. 55–58]:

前进呢, 还是后退呢?

Qiánjìn ne, háishì hòutuì ne?

Іти вперед чи ж відступати?

你是战士, 还是军官呢?

Nǐ shì zhànshì, háishì jūnguān ne?

Ти рядовий чи офіцер?

Розчленоване питання виражається словами 是不是 *shì bù shì* “чи не так?; так, чи що?”, 对不对 *duì bù duì* “чи не правда?”, 好不好 *hǎo bù hǎo* “добре?”, 行不行 *xíng bù xíng* “гаразд?”. Крім того, важливим засобом вираження розчленованого питання є питальна інтонація [641, S. 177]:

这件事非常奇怪, 是不是?

Zhè jiàn shì fēicháng qíguài, shì bù shì?

Це дуже дивно, чи не так?

你爱上了她, 对不对?

Nǐ àishàng le tā, duì bù duì?

Ти в неї закохався, адже так?

这样作, 行不行?

Zhèyàng zuò, xíng bù xíng?

Зробимо так, гаразд?

Риторичне питання утворюється за допомогою одночасного вживання підсилювальної частки 不是 *bù shì* і заключної частки 吗 *ma* [444, р. 181–182]:

他不是已经毕业了吗?

Tā bùshì yǐjīng bìyè le ma?

Хіба він уже закінчив навчання?

你不是已经看过那部电影了吗?

Nǐ bùshì yǐjīng kàn guo nà bù diànyǐng le ma?

Хіба ти вже бачив цей фільм?

Ще одним засобом вираження риторичного запитання служить вступне слово 难道 (说) *nándào (shuō)* “невже?; невідже-таки?”, що займає місце на початку речення (перед підметом або безпосередньо після нього); частка 吗 *ma* носить факультативний характер [851, 页 191]:

你难道不知道这里所有的人都在等你吗?

Nǐ nándào bù zhīdao zhèlǐ suǒyǒu de rén dōu zài děng nǐ ma?

Невже ти не знаєш, що всі присутні тут люди чекають на тебе?

他已经尽量低声下气了，你难道没有看到？
Tā yǐjīng jǐnliàng dīshēng xiàqì le, nǐ nándào méi yǒu kàndào?
Невже ти не помітив, що він уже повністю змирився?

12.3.2. Питальні речення у веньяні

В першу чергу необхідно зазначити, що питальні речення у веньяні традиційно не оформляються знаком запитання [792, 页 12].

Спеціальне питання з синтаксичної точки зору будується так само, як і в путунхуа [489, S.271], але як питальні займенники використовуються інші морфеми: 誰 *shuí* “хто?”, 孰 *shú* “хто?”, 疇 *chóu* “хто?”, 何 *hé* “що?; як?”, 奚 *xī* “що?; який?; чому?”, 曷 *hé* “що?; який?; чому?”, 焉 *yān/ān* “де?; куди?; звідки?” та ін. (докладніше див. п. 2.4.2):

孰能任此事。
Shú néng rèn cǐ shì.
Хто здатний відати цими справами?

間如何所思。
Jiān rú hé suǒ sī.
Спитаю: про що Ви думаєте?

子奚苦之悲也。
Zǐ xī kǔ zhī bēi yě.
Чому Ви так побиваєтеся над цим?

曷月子還歸哉。
Hé yuè zǐ huán guī zāi.
В якому ж місяці я повернусь додому?!

不入虎穴焉得虎子。
Bù rù hǔ xué, yān dé hǔ zǐ.
Де добути тигреня, якщо не входить у лігво тигра?

Загальне питання найчастіше виражається за допомогою заключної частки 乎 *hū* в кінці речення; при цьому зміни порядку слів не відбувається [642, S. 169]:

子見夫子乎。
Zǐ jiàn fūzǐ hū.
Чи бачили Ви учителя (Конфуція)?

發難者爾乎。
Fānàn zhě ěr hū.
Це ти підняв заколот?

Зауважимо, що 乎 *hū* може виконувати ряд інших (семантично похідних) функцій, крім вищеописаної основної. Так, 乎 *hū* вживається на кінці спеціального питання, підкреслюючи його модальну або емоційну забарвленість, у ролі кличної частки [489, S. 324] (за наявності 其 *qí* після підмета), а також як синонім-замінник прийменника 於 *yú* [32, с. 32–33]:

安知獄吏之貴乎。
Ān zhī yùlì zhī guì hū.

Звідки ж було знати про благородство тюремного наглядача?

二十年之外，吳其為沼乎。

Èr shí nián zhī wài, Wú qí wéi zhǎo hū.

А через двадцять років перетвориться-таки князівство У в болото!

好學近乎知，力行近乎仁。

Hào xué jìn hū zhī, lì xíng jìn hū rén.

Любов до навчання близька до знання, енергійні вчинки близькі до гуманності.

Питальна частка 乎 *hū* може утворювати форми стягнення з попередньою зв'язкою/ часткою 也 *yě*, однак такого роду форми носять довільний характер і залежать від конкретних текстів. Наприклад, у “Цзо чжуань” використовується повна форма 也乎 *yě hū*, а в “Лунь Юй” і пізніших текстах вже переважають стягнені форми 與/歟 *yú* або 耶/邪 *yé* [471, р. 139–140]:

商君曰：子不說吾治秦與。

Shāng jūn yuē: Zǐ bù yuē wú zhì qín yǔ.

Правитель області Шан сказав: ви незадоволені, що я впорядкував управління царством Цінь?

王非若主耶。

Wáng fēi ruò zhǔ yé.

Але ж ван – не твій володар?

Нарешті, в деяких текстах 乎 *hū* зливається з попереднім 之 *zhī* у стягнену форму 諸 *zhū* [592, р. 252]:

有諸。

Yǒu zhū.

Чи буває таке?

Альтернативне питання найчастіше будується за допомогою морфемі 否 *fǒu*. Таке питання може бути як “чисто” альтернативним, так і повторним, тобто коли 否 *fǒu* вживається в кінці речення у значенні “...чи ні?” (Таке вживання зустрічається і в писемній формі путунхуа, часто з попередньою зв'язкою 是 *shì* [167, с. 348]); смислове дієслово не повторюється (в дуньхуанських текстах перед 否 *fǒu* в останньому випадку часто ставиться службове слово 以/已 *yǐ*) [103, с. 30]. Після 否 *fǒu* на кінці речення можлива питальна частка 乎 *hū*:

今日晚會樂否。

Jīnrì wǎnhuì lè fǒu.

Чи було весело сьогодні на балу, чи ні?

Розгорнуте альтернативне питання утворюється шляхом об'єднання в одне складносурядне речення двох простих питальних (загальних або спеціальних) зі збереженням їхніх формальних граматичних маркерів (питальних займенників, часток 乎 *hū*, 與/歟 *yú*, 耶/邪 *yé*); додатковою вказівкою на синтаксичну єдність при читанні є інтонація [765, 頁 270]:

兒寒乎，欲食乎。
Ér hán hū, yù shí hū.
Дитина змерзла чи хоче їсти?

執禦乎，執射乎。
Zhí yù hū, zhí shè hū.
Чи займатися [мені] управлінням колісницею, чи ж стрільбою з лука?

不知周之夢為蝴蝶與，蝴蝶之夢為周與。
Bù zhī Zhōu zhī mèng wéi húdié yǔ, húdié zhī mèng wéi Zhōu yǔ.
Не знаю, чи то я, [Чжуан] Чжоу, бачив уві сні, що я – метелик, чи метелик бачив уві сні, що він [Чжуан] Чжоу?

Окремо варто згадати т.зв. альтернативно-риторичне питання, що виражає кращу з точки зору суб'єкта гіпотетичну альтернативу порівняно з даністю (“чим..., чи не краще...?”). Альтернатива міститься у другій частині висловлювання і вводить сполучником 毋寧 *wú nìng* “чи не краще...?”, а даність (яка може й не бути) – в першій частині речення вводить сполучником 與其 *yǔ qí* “чим; замість того щоб” [765, 頁 277]:

與其害於民，毋寧我獨死。
Yǔ qí hài yú mín, wú nìng wǒ dú sǐ.
Чим завдати шкоди народові, чи не краще мені самому померти?

Риторичне питання у великому корпусі текстів може утворюватися за допомогою найрізноманітнішого сполучення часток і морфем, які практично не піддаються чіткій класифікації [475, р. 148]. Виходячи з частотного принципу, потрібно відзначити в першу чергу конструкцію 不亦……乎 *bù yì...hū* (також 亦不……乎 *yì bù...hū*), що вживається тільки з прикметниками [471, р. 141]:

有朋自遠方來，不亦樂乎。
Yǒu péng zì yuǎn fāng lái, bù yì lè hū.
Коли вас відвідує друг здалеку, хіба ж не радісно?

Якщо речення має дієслівний присудок, то для утворення риторичного запитання в тесті “Менцзи” і деяких інших широко вживається службове слово 蓋 *hé* в позиції після підмета; на кінці речення часто ставиться 乎 *hū* [720, р. 370]:

子蓋言子之志於公乎。
Zǐ gài yán zǐ zhī zhì yú gōng hū.
Чому б Вам не сказати про Ваше бажання правителю?

Досить частотним маркером риторичного запитання є також заключна частка 夫 *fū* “[та] хіба...?” [981, 頁 86]:

吾歌可夫。
Wú gē kě fū.
Та хіба можу я сперечатися?

Питальні займенники 何 *hé* і 焉 *yān*/安 *ān* теж можуть вводити риторичні питання у відповідних контекстах. У цьому випадку вони перекладаються українською “як [же]?” “хіба?”, “невже?” [981, 頁 85]:

子在，回何敢死。

Zǐ zài, huí hé gǎn sǐ.

[Поки] Ви живі, як (хіба) посмів би я померти?

Частка 其 *qí* “хіба?; невже?” після підмета підрядного речення (зазвичай із заключною питальною часткою 乎 *hū*) утворює поширений тип риторичного запитання, на яке передбачається ствердна відповідь [681, S. 1106–1109]:

欲加之罪，其無辭乎。

Yù jiā zhī zuì, qí wú cí hū.

[Якщо] хочеш звинуватити, хіба не знайдеш слів?

君其忘之乎。

Jūn qí wàng zhī hū.

Хіба Ви, пане, забули про це?

Частка 豈 *qǐ* є синонімом 其 *qí* і використовується в реченні аналогічним чином, однак, на відміну від останньої, вона застосовується переважно у випадках, коли риторичне питання передбачає заперечну відповідь (пор. з 难道(说) *nándào(shuō)* в пунгуа). На кінці речення зазвичай ставиться або питальна частка 乎 *hū*, або оклична частка 哉 *zāi* [792, 頁 149]:

羽豈其苗裔乎。

Yǔ qǐ qí miáoyì hū.

Невже Юй є паростком від його кореня?

金重於羽者，豈為一鈞金與一與羽之謂哉。

Jīn zhòng yú yǔ zhě, qǐ wéi yī gōu jīn yǔ yī yǔ zhī wèi zāi.

Якщо кажуть, що золото важче пуху, то хіба мають на увазі

[порівнювати] золотий гачок і віз пуху?!

Окрім 豈 *qǐ*, у різних текстах цілий ряд часток (庸 *yōng*, 詎 / 鉅 / 巨 / 距 / 遽 *jù*, 渠 *qú*, 庸巨 / 庸詎 / 庸遽 *yōngjù* та ін.) може вживатися (самостійно або в поєднанні одна з одною чи з іншими частками) для вираження риторичного запитання, яке передбачає заперечну відповідь [754, 頁 311].

Маркером риторичного запитання (зазвичай з часткою 亦 *yì* безпосередньо після себе і часткою 乎 *hū* на кінці речення) може слугувати 毋 / 無 *wú* (в ранніх текстах, наприклад, у “Цзо чжуань”). Таке питання припускає ствердну відповідь і висловлює сильну емоційну впевненість у цій відповіді, його емфатична очевидність (“та хіба ж таки не...?!”) [831, 頁 379]:

無亦仁義足稱爭乎。

Wú yì rén yì zú chēng zhēng hū.

Та хіба ж за гуманність і справедливість не варто боротися?!

Особливим підвидом риторичних запитань є протиставно-риторичні висловлювання, що вводяться сполучниковим прислівником 況 *kuàng* “а тим паче; що ж [тоді]

говорити про...”. Такі речення, як правило, двоскладові: перша частина являє собою певне стверджувальне висловлювання, а друга – риторичне умовне протиставлення першому, яке вказує на недоречність, недосяжність, недоцільність, неможливість тощо [489, S. 515]. У першій частині після підмета можуть вживатися 猶 *yóu* “і то; навіть” або 尚 *shàng* “і то; все ж”, а самому 況 *kuàng* у другій частині іноді передує 而 *ér*; питальна частка 乎 *hū* на кінці речення факультативна [32, с. 82]:

謹慎處理，猶恐有失，況粗率。

Jǐnshèn chǔlǐ, yóu kǒng yǒu shī, kuàng cūshuài.

Якщо вести справу обережно і уважно, й то бувають промахи (помилки), так що ж говорити, якщо справами займаються абияк?

天地尚不能久，而況於人乎。

Tiān dì shàng bù néng jiǔ, ér kuàng yú rén hū.

Раз навіть небо і земля не можуть бути вічними, то що ж говорити про людину?

12.4. Кличні речення / 感叹句 *gǎntànjù*

Кличними називають речення, в яких вираження змісту думки супроводжується вираженням почуття мовця. У китайській мові такі речення утворюються за допомогою заключних окличних часток [449, р. 170].

У *путунхуа* основною кличною заключною часткою є 啊 *a*, яка часто використовується в реченнях, що містять прислівник ступеня або комплемент ступеня (наприклад, 多(么) *duō(me)* “наскільки ж...!; до якої ж міри...!” тощо) і фонетично/графічно модифікується залежно від останнього складу передуючого їй слова [726, р. 8–10]:

Остання фонема передуючого складу	Форма частки 啊 <i>a</i>
a, e, i, o, ü	呀 <i>ya</i>
u, ao, ou	哇 <i>wa</i>
n	哪 <i>na</i>
le (了)	啦 <i>la</i> (форма злиття 了 <i>le</i> + 啊 <i>a</i> в єдиний склад)
ng, i (альвеол.)	啊 <i>a</i>

原来是你，怪不得看着面熟哇！

Yuánlái shì nǐ, guàibùdé kàn zhe miànshú wa.

Так це ти! Ото ж бо я дивлюся – обличчя знайоме!

这话说得是啊！

Zhè huà shuō de shì a!

І вірно ж сказано!

你快来呀！

Nǐ kuài lái ya!

Іди скоріше!

Вигук може виражатися і за допомогою частки 呢 *ne*, проте в цьому випадку речення носить характер скарги, докору, критики або жалю. У таких випадках речення часто містить прислівники 才 *cái*, 正在 *zhèngzài*, 怎么 *zěntē*, які тут не перекладаються [729, p. 421]:

大家正在想念你呢!
Dàjiā zhèngzài xiǎngniàn nǐ ne!
Всі за тобою сумують!

Речення з кличною часткою 嘛 *ma* мають відтінок вираження очевидності, а з 喽 *lou* (варіант 了 *le*) – відтінок задоволення, впевненості або категоричності [700, p. 187]:

这样做就是不对嘛!
Zhèyàng zuò jiù shì bù duì ma!
Звісно ж, так робити неправильно!
当然喽, 红旗一定是咱们的!
Dāngrán lou, hóngqí yīdìng shì zánmen de!
Звичайно, червоний прапор, безумовно, буде наш!

У **веньяні** єдиною кличною заочною часткою можна вважати 哉 *zāi*, яка може витіснити собою інші заочні частки (乎 *hū*, 也 *yě*) або ж ставитися після них. Іншим засобом вираження вигуку у веньяні служить інверсія присудка (винесення його на перше місце), часто з постановкою 哉 *zāi* після цього присудка [471, p. 146–147]:

沽之哉, 沽之哉。
Gū zhī zāi, gū zhī zāi.
Продай же його (самоцвіт), продай його!
誠哉是言也。
Chéng zāi shì yán yě.
Які вірні ці слова! (誠 *chéng* – присудок-прикметник “правдивий, чесний”)

12.5. Конструкції семантичного виділення / 语义强调的结构 *yǔyì qiángdiào de jiégòu*

Семантичним виділенням прийнято називати смислове підкреслення певної частини висловлювання за допомогою тих чи інших морфологічних, синтаксичних і словотворчих засобів [436, p. 15].

У плані граматики китайської мови сутність семантичного виділення практично повністю (за винятком еризації фіналі, яка є морфофонетичним явищем) зводиться до синтаксичних засобів, тобто до побудови ряду граматичних конструкцій на рівні мікросинтаксису, покликаних підкреслити той чи інший член речення [269, с. 296–299].

Конструкції семантичного виділення значно більше поширені в путунхуа, ніж у класичному веньяні. В останньому до таких можна віднести хіба що різноманітні випадки інверсії [723, p. 267–284], оскільки “чисті” видільні конструкції, по-перше, у веньяні ще не встигли граматикуватися повною мірою (і тому вирізняються широкою

варіативністю), а по-друге, формуються різними засобами (службовими словами) в різні епохи розвитку мови і на різній території (внаслідок впливу на писемну мову усного мовлення відповідного регіону й у відповідну епоху) [103, с. 189–191].

12.5.1. Еризація / 儿化音 *érhuàyīn*

Еризацією називається додавання до складу суфікса 儿 *ér*, який, на відміну від усіх інших суфіксів китайської мови, не утворює окремого складу і не збільшує кількості складів у слові, хоча й записується окремим ієрогліфом. Еризація використовується в путунхуа в строго обмеженій кількості випадків; вона надзвичайно широко розповсюджена в пекинському та інших північних діалектах (у яких в ряді випадків еризується кожен другий-третій склад “до речі й не до речі”), а також, значно меншою мірою, в деяких південних діалектах, де 儿 зберігає архаїчну вимову на **n*- (наприклад, *ni* в діалекті Сучжоу) [88, с. 76–77; 200, с. 62]. У той же час в аналогу путунхуа на Тайвані (т.зв. *гоюй*) еризовані слова майже не вживаються [166, с. 123]. У веньяні ж еризація відсутня повністю.

Еризація складу в путунхуа відбувається по-різному, залежно від характеру фіналі. Фіналі *a*, *e/o* та складні фіналі, що закінчуються на складотворчий голосний *a* чи *e/o*, еризуються простим сполученням із т.зв. терміналлю *r* при випаданні “власного” голосного *e*, природно, з втратою тону [257, с. 203–212]. В інших фіналах відбувається зміна або витіснення кінцевого елемента фіналі [151, с. 693–694]:

- у фіналах з кінцевим складотворчим елементом (*ia*, *ua*, *ie*, *uo*, *üe*) еризація відбувається простим сполученням фіналі з приголосним *r*; спочатку звучить фіналь, і тільки під кінець її звучання додається ретрофлексний звук *r*;
- при еризації 12 фіналей з кінцевим елементом переднього ряду (*ai*, *uai*, *ei*, *ui*, *an*, *ian*, *uan*, *üan*, *en*, *in*, *un*, *ün*) повністю втрачається кінцевий елемент *n* або *i* (що фонологічно пояснюється посиленням передуючих нескладотворчим голосним широкорозтвірних голосних і зміною їх функціонального навантаження), хоча вони зберігаються при записі піньїнем; таким чином, виходить, що *ar*, *air* та *anr* звучать однаково, як *ar*; на слух також нерозрізнівані *uar*, *uanr* і *uair*, і *iar* з *ianr* [12, с. 170–202];
- при еризації фіналей із задньоязичним носовим *ng* (*ang*, *iang*, *uang*, *eng*, *ing*, *ong*, *iong*) чується звук, який є результатом повного суміщення двох артикуляцій: підняття задньої частини спинки язика до м'якого піднебіння (для виголошення *ng*) з одночасним підняттям кінчика язика до твердого піднебіння (для виголошення *r*), в результаті чого звучить недостатньо чітко виражений задньоязичний носовий зі слабким ретрофлексним призвуком; аналогічно еризується і фіналь *u*, в якій ретрофлексне забарвлення накладається на весь голосний [284, с. 120–122];
- при еризації фіналей із задньоязичним нескладовим елементом *u*, *o* (*ao*, *iao*, *ou*, *iu*) звук *r* неначе вклинюється всередину фіналі: перед кінцевим нескладовим елементом прослизає слабкий короткий *r* [913, 页 97];
- при еризації фіналей *i* та *ü* між фіналлю і *r* з'являється звук [ə], який чути досить чітко; аналогічно, під час еризації фіналей зі складотворчим голосним *e* і кінцевим елементом переднього ряду (*ui*, *un*, *in*, *ün*) також звучить додатковий голосний [ə], але при цьому втрачається ще й кінцевий елемент *n* або *i* [128, с. 55–72];
- при еризації т.зв. особливого голосного **i* відбувається якісна зміна самого голосного: замість особливого голосного **i* звучить звичайний голосний *e* [98, с. 78].

Що ж до значення суфікса 儿 *ér* у плані видільно-граматичного навантаження (на відміну від його словотворчої функції), то він, по-перше, надає іменникам зменшувально-лагідний відтінок (小猫儿 *xiǎo māor* “кішечка, котенятко”, 水珠儿 *shuǐzhūr* “крапелька води”, 画片儿 *huàpiānr* “картинка”, 盘儿 *pánr* “блюдечко, блюдце”), по-друге, супроводжує редульовані прикметники і надає їм відтінок інтенсивності або сили вираження ознаки (长长儿 *cháng cháng* “довгий-предовгий”) і, по-третє, приєднується до дієслів і виражає короткочасність або невимушеність дії (玩儿 *wánr* “[трохи/злегка]”) [88, с. 77]. У сленгу останніх десятиліть спостерігається також вживання 儿 *ér* після іменників у значенні зневажливості або зверхності (教员儿 *jiàoyuánr* “училка”, 服务员儿 *fúwùyuánr* “офіціант” тощо) [999, 页 149].

Слід зазначити, що еризація як засіб семантичного виділення носить обмежений характер, оскільки при додаванні 儿 *ér* до деяких слів може відбуватися конверсія частин мови (唱 *chàng* “співати” і 唱儿 *chàng* “пісня” тощо) або ж повна зміна значення (白面 *báimiàn* “борошно” і 白面儿 *báimiànr* “героїн”) [260, с. 81]. У цих випадках 儿 *ér* вже є не граматичним інструментом виділення, а словотворчим суфіксом, значення якого відійшло від початкового і має з ним мало спільного [137, с. 104].

12.5.2. Інвертований порядок слів / 倒装词序 *dào zhuāng cí xù*

Інверсією називається зміна значення слова або словосполучення шляхом розміщення в синтаксично незвичайному для нього місці речення. Можлива інверсія як окремих слів, так і цілих груп (наприклад, групи підмета, присудка і будь-яких інших) [208, с. 316].

Головною причиною інверсії в китайській мові є комунікативна спрямованість даного висловлювання, де мовні засоби повністю підпорядковуються мовним цілям. При інверсії спостерігається інверсія збереження граматичного паралелізму при т.зв. неповній граматичній тотожності (крім власне інверсії, тобто перестановки слів місцями, сюди ж відносяться відсутність підмета з огляду на непотрібність його повторення, у веньяні – заміна одних службових слів суміжними за значенням або подібними за звучанням тощо) [286, с. 25–26].

У розмовній мові на перший план виступає синтагма (句段 *jù duàn* або 短语 *duǎnyǔ*) як мінімальна інтонаційно оформлена семантично цілісна частина висловлювання. В емоційно насиченій діалогічній мові використовується прийом створення емпізи – докорінної перебудови вихідної структури речення. Також широко застосовуються еліптичні речення – усічені синтаксичні одиниці. Найбільш характерним при побудові фрази в діалогічному мовленні є вид емпізи, при якому транспозиції піддається прямий додаток [92, с. 10–15].

Основний вид інверсії – винесення теми висловлювання в початок речення. Тема висловлювання (话题 *huà tí*) у діалогічному мовленні, як правило, виражена додатком (найчастіше з означенням, що до нього відноситься), рідше – обставиною місця або компонентом напрямку. Тема (топик) завжди відокремлюється від коментаря невеликою смисловою паузою. Протиставлення теми (топіка) і коментаря до неї найбільше відповідає звичайному способу генерації спонтанної мови [175, с. 158] (в т.ч. і цитат із неї в текстах на класичному веньяні):

Путунхуа:

在院里孩子们玩了一整天。

Zài yuàn lǐ hái zìmen wán le yī zhěng tiān.

У дворі діти програли весь день. (топік – обставина місця)

你的钱包我不知道在哪里。

Nǐ de qiánbāo wǒ bù zhīdao zài nǎlǐ.

Твій гаманець – я не знаю де. (топік – прямий додаток)

Веньянь:

一夫不可狃，況國乎。

Yī fū bù kě niǔ, kuàng guó hū.

І одну людину не можна образити, а тим більше – цілу державу!

(топік – прямий додаток)

Інверсійними за своєю природою є речення, що описують існування або наявність, оскільки підмет у них перебуває в постпозиції до присудка, а обставина місця виноситься на першу позицію. Різновидами таких речень вважаються речення, що описують фізичне або абстрактне становище суб'єкта в просторі (в путунхуа дієслово найчастіше оформляється 着 *zhe*), а також речення, в яких описується поява або зникнення невизначеного суб'єкта дії. В путунхуа дієслово найчастіше оформляється 了 *le* або 过 *guo*) [175, с. 160]:

Путунхуа:

桌子上放着一本书。

Zhuōzi shàng fàng zhe yī běn shū.

На столі лежить одна книга.

从家里出去了几个年轻人。

Cóng jiālǐ chūqù le jǐ gè niánqīng rén.

Із будинка вийшло кілька молодих людей.

Веньянь:

軍馬不適士。

Jūn mǎ bù shì shì.

В армії число коней не відповідає числу воїнів.

水上忽聞琵琶聲。

Shuǐ shàng hū wén pí pá shēng.

Над річкою раптом пролунав звук лютні.

Конструкція винесення прямого додатка з 把 *bǎ* і конструкція пасиву з 被 *bèi*, безперечно, також належать до інверсійних, проте їх значення – не власне видільне, а функціонально-граматичне, тобто вони є строгими граматичними структурами, що включають в себе інверсію як якийсь обов'язковий компонент, яка в цьому випадку майже позбавлена емпатичного відтінку [710, р. 197–203].

Інверсійний порядок слів часто накладає певні обмеження на вживання обставин. Оскільки (з формально-синтаксичної точки зору) конструкція питань з повторенням присудка (типу 是不是 *shì bù shì*) в путунхуа теж є інверсією, то в таких питальних реченнях, на відміну від питань з 吗 *ma*, не можна ставити перед присудком прислівники-модифікатори на кшталт 也 *yě* “теж”, 都 *dōu* “все; всі”, 只 *zhǐ* “тільки, лише” [934, 頁 17].

12.5.3. Видільна конструкція 是……的 *shì...de* / 「是……的」结构 “*shì...de*” *jiégòu*

Видільна конструкція 是……的 *shì...de* вживається тільки в путунхуа для смислового акценту або уточнення на тому чи іншому члені речення. З її допомогою можна поставити емоційний наголос (емфазу) на особу, час, місце, спосіб, інструмент, суб’єкт дії, мети і т.д. При перекладі українською можна використовувати уточнювальні слова, такі як “саме”, “якраз-таки” та інші, перед словами, до яких відноситься уточнення [350, с. 128–130]. Дієслово-зв’язка 是 *shì* ставиться перед виділеним словом, а службове слово 的 *de* – на кінці речення або після присудка; іноді дієслово-зв’язка 是 *shì* може бути опущене, але 的 *de* зберігається завжди [656, р. 79]:

客人是十点钟走的。

Kèrén shì shí diǎn zhōng zǒu de.

Гості пішли [саме] о десятій годині.

你是从哪儿买来这些书的?

Nǐ shì cóng nǎr mǎi lái zhèxiē shū de?

Де [саме] ти купив ці книги?

我和张同志一起来的。

Wǒ hé Zhāng tóngzhì yìqǐ lái de.

Я приїхав [якраз] із товаришем Чжаном.

我们是坐飞机到上海的。

Wǒmen shì zuò fēijī dào Shànghǎi de.

Ми [саме] літаком прибули в Шанхай.

У всіх цих прикладах логічний наголос падає не на дію (тому що і мовцю, і слухачеві вже відомо, що дія, позначена присудком, відбулася), а на обставини, пов’язані з її перебігом. Зауважимо, що “уточнювальна” в описі конструкції не означає “факультативна”, використання в подібних прикладах 是……的 *shì...de* є обов’язковим. Так, наприклад, питання 他是什么时候来的? *Tā shì shénme shíhòu lái de?* “Коли він приїхав?” уже саме по собі передбачає, що запитувач знає про факт приїзду і потребує лише додаткової інформації, коли це відбулося [111, с. 81].

У зв’язку з цим відзначимо другу характерну особливість конструкції 是……的 *shì...de*: вона завжди пов’язана з минулим і описує вже доконану, минулу дію, внаслідок чого в її складі не вживаються вищо-часові показники 了 *le* і 过 *guo* [544, S. 204] (їх використання було б надмірним). Основна відмінність від “простого” речення в минулому (з показником 了 *le*) полягає в тому, що 是……的 *shì...de* акцентує увагу на деталях (не просто “доїхав”, а “як доїхав?”, “на чому доїхав?”, “коли приїхав?” тощо). Порівняйте [656, р. 80]:

了 <i>le</i>	是……的 <i>shì...de</i>
他们去年结婚了。 <i>Tāmen qùnián jiéhūn le.</i> У минулому році вони одружилися.	他们是去年结婚的。 <i>Tāmen shì qùnián jiéhūn de.</i> У минулому році вони одружилися.
Смисловий акцент робиться на присудку, тобто на самій дії (зробили що?), а також на її вже доконаному характері.	Смисловий акцент падає на час (одружились саме коли?); при цьому факт доконаної дії – сам собою очевидний і визнаний.

При виділенні додатка, вираженого іменником, службове слово 的 *de* може стояти перед додатком:

我哥哥(是)在基辅大学学的汉语。

Wǒ gēge (shì) zài Jīfǔ dàxué xué de hànyǔ.

Мій старший брат вивчає китайську мову в Київському університеті.

В кінці речення 的 *de* ставиться тільки тоді, коли додаток виражений особовим займенником або іменником, що позначає особу:

我(是)上个月看见他的。

Wǒ (shì) shàng gè yuè kànjiàn tā de.

Я бачив його в минулому місяці. [119, с. 153–155]

Заперечна форма даної конструкції: 不是……的 *bù shì...de*; в заперечній формі 是 *shì* ніколи не опускається [736, р. 269]:

我不是昨天来的, 是前天来的。

Wǒ bù shì zuótiān lái de, shì qiántiān lái de.

Я приїхав не вчора, а позавчора.

Форма загального питання може утворюватися як за допомогою 吗 *ma* (是……的吗? *shì...de ma?*), так і повтором допоміжного присудка – зв'язки 是 *shì* (是不是……的? *shì bù shì...de?*); В обох випадках 的 *de* ніколи не опускається. Спеціальні питання підпорядковуються загальноприйнятим правилам [656, р. 78]:

你(是)愿意骗我的吗?

Nǐ (shì) yuànyì piàn wǒ de ma?

Ти що ж, хочеш мене обдурити?

你是不是愿意骗我的?

Nǐ shì bù shì yuànyì piàn wǒ de?

Ти що ж, хочеш мене обдурити?

你是被谁打的?

Nǐ shì bèi shéi dǎ de?

Хто [са́ме] тебе побив?

Конструкція 是……的 *shì...de* вживається також при уточненні мети і виділення суб'єкта дії. У цих випадках 的 *de* завжди ставиться в кінець речення [310, с. 83–86]:

我是来问您问题的。

Wǒ shì lái wèn nín wèntí de.

Я прийшов [са́ме] для того, щоб запитати у Вас.

这幅画是他染的。

Zhè fú huà shì tā rǎn de.

Цю картину намалював [са́ме] він.

12.5.3.1. Не слід плутати видільну конструкцію 是……的 *shì...de* з омонімічною ад'єктивною конструкцією, що вживається з прикметниками або іменниками/

займенниками, в якій член речення 的 *de* є еквівалентом іменника [149, с. 134]; ця конструкція являє собою зв'язкову предикативну структуру й описує якісну ознаку, матеріал, місце, колір, форму або належність [350, с. 123–124]:

这辆汽车是新的。

Zhè liàng qìchē shì xīn de.

Ця машина – нова.

这位教员是我们系的。

Zhè wèi jiàoyuán shì wǒmen xì de.

Це викладач нашого факультету.

12.5.3.2. У класичному веньяні структура 是……的 *shì...de* відсутня (швидше за все, в силу наративного характеру веньяню – мови писемної культури, “вченої книжності”, яка використовується переважно для більш-менш неупередженого викладу фактів), проте вона почала з’являтися у розмовній мові (в тому числі і в прозі, написаній розмовною мовою байхуа) вже в XI–XII ст., частіше в скороченому вигляді як одне 的 *de* після виділюваного члена речення [68, с. 78–79], але вже з чітко вираженим модальним, підкреслюючим або роз’яснювальним характером (т.зв. модальне предикативно-іменне речення [79, с. 194–195]). Морфема, що емпатично виділяють якийсь член речення, існують також і в діалектах китайської мови, наприклад, маркер 有 *jau5* в кантонському діалекті, який ставиться перед виділеним одухотвореним іменником і, крім того, може бути самостійним формальним одухотвореним підметом (невизначеним підметом-заступником із значенням, близьким до “хтось”) [665, р. 76].

Дещо інша ситуація з поняттям “виділення члена речення” спостерігається, наприклад, у бірманській мові, де суб’єкт (незалежно від того, підмет це чи ні) носить обов’язковий маркований характер (маркер ၵ ၵ *ga* у розмовній мові та ၵ ၵ ၵ ၵ *θi* у формально-писемному стилі) [550, р. 1–2], однак може бути і не маркований, але тільки 1) якщо він безпосередньо передує присудку; 2) якщо інші субстантивні члени речення марковані (тоді підмет може бути відокремлений від присудка іншими членами речення); або ж 3) коли є інший немаркований субстантивний член речення, що відокремлює суб’єкт від присудка, але функції кожного з цих субстантивних членів ясні внаслідок певної смислової добірки слів [221, с. 27].

12.5.4. Видільна конструкція 连……都 (也) *lián...dōu (yě)* / 「连……都 (也)」 结构 “*lián...dōu (yě)*” *jiégòu*

Дана конструкція використовується тільки в путунхуа, висловлює значення “навіть” і фактично є граматичним синонімом прислівників на кшталт 甚至 *shènzhì* “аж до того, що навіть; [і] навіть” та 而且 *érqiě* “до того ж [іще], при тому, понад те” [547, р. 304]. Частина 连 *lián* займає місце перед, а частки 都 *dōu* або 也 *yě* – після виділюваного члена речення [544, S. 205] (як правило, перед присудком, але не обов’язково відразу ж перед ним [422, р. 338]):

他连中国话都不会说。

Tā lián zhòngguóhuà dōu bù huì shuō.

Він навіть китайською говорити не може.

连爷爷也笑了。

Lián yéye yě xiào le.

Навіть дід розсміявся.

Конструкція 连……都 (也) *lián...dōu (yě)* нерідко вживається в другій частині складнопідрядного речення, в якому перша частина містить протиставлення і вводиться словами 不但 *bùdàn* “не тільки” або 别说 *bié shuō* “не кажучи вже про...” [771, 頁 119]:

不但他爱人没有来, 连他本也没到。

Bùdàn tā àiren méi yǒu lái, lián tā běn yě méi dào.

Не тільки не прийшла його дружина, але навіть і сам він не з’явився.

别说休息, 连饭都没顾上吃, 他就走了。

Bié shuō xiūxi, lián fàn dōu méi gù shàng chī, tā jiù zǒu le.

Не кажучи вже про відпочинок, йому й поїсти щось не довелося, як він пішов.

Вживання конструкції 连……都 (也) *lián...dōu (yě)* не виключає постановки перед 连 *lián* інших підсилюючих засобів типу 甚至 *shènzhì* або 而且 *érqiě* [775, 頁 336–337]:

两群耗牛在山间小道上相遇, 别说没法错过, 甚至连转身的余地都没有。(曹文轩)

Liǎng qún hàoniú zài shān jiān xiǎodào shàng xiāngyù, bié shuō méifǎ cuòguò, shènzhì lián zhuǎnshēn de yúdì dōu méi yǒu. (Cáo Wénxuān)

Коли на стежці в горах зустрілися два стада яків, то, не кажучи вже про те, що у них не було можливості розійтися, у них не було місця навіть для того, щоб повернути назад. (Цао Веньсюань)

12.5.4.1. Якщо частка 连 *lián* вживається в реченні самостійно (як одиничний сполучник, як парний сполучник або як парний сполучник у чергуванні з 带 *dài*), то вона висловлює сполучне значення “і..., і...” або “як..., так і...” [796, 頁 238]:

她连她小儿子已经走了。

Tā lián tā xiǎo érzi yǐjīng zǒu le.

Вона і її синочок вже пішли.

她连说连笑。

Tā lián shuō lián xiào.

Він і говорить, і [одночасно] сміється.

税务总局监督连私人企业带国营企业。

Shuìwù zǒngjú jiāndū lián sīrén qǐyè dài guóyíng qǐyè.

Податкова адміністрація контролює як приватні, так і державні підприємства.

12.6. Інверсія прямого додатка за допомогою конструкції з 把 *bǎ* / 把] 结构的直接宾语倒装 “*bǎ*” *jiégòu de zhíjiē bīnyǔ dào zhuāng*

Конструкція прямого додатка з дієсловом-прийменником 把 *bǎ* в путунхуа служить для смислового виділення прямого додатка, а з синтаксичної точки зору – для винесення прямого додатка в позицію перед присудком [524, р. 167]. Дана конструкція історично виникла з вільного дієслівно-об’єктного словосполучення з дієсловом 把 *bǎ* “тримати; брати”, яке у своєму прямому лексичному значенні вживається також і в сучасній мові, будучи синонімом дієслів 拿 *ná*, 将 *jiāng* або 取 *qǔ* [692, р. 26–27]. Крім власне емфази, утвореної інверсією, конструкція прямого додатка з 把 *bǎ* також володіє певним каузативним відтінком, роблячи акцент на волевиявленню, активному, навмисному характері дії, яку вчиняє суб’єкт [535, р. 293–294]. Таким чином, прямий додаток з 把 *bǎ*, безперечно, має більший ступінь агентивності порівняно з “простим” прямим додатком, підкреслюючи як комунікативну мету висловлювання, так і саму діючу особу [292, с. 66–67].

Вживання даної конструкції у веньяні хоч і має місце, але спостерігається тільки в пізніх творах (у текстах починаючи з VIII ст. “把 *bǎ* + іменник/займенник” все ще являє собою вільне лексичне сполучення інструментального характеру, яке, втім, надалі послужить джерелом для розвитку конструкції прямого додатка [692, р. 27–28]). Найраніше вживання прямого додатка з 把 *bǎ* відзначається близько XIV ст. (у навчальних текстах 老乞大 *Lǎo Qǐdà*) [735, р. 12]:

我昨日把冷酒喝多了。

Wǒ zuóri bǎ lěng jiǔ hē duō le.

Я вчора випив багато холодного вина.

Справедливості заради слід зазначити, що віднесення подібних текстів до власне веньяню залишається дискусійним, оскільки в середньокитайських текстах 把 *bǎ* не втрачає повністю свого первинного значення, а конструкції “把 *bǎ* + іменник/займенник” вживаються набагато вільніше, ніж у сучасному путунхуа, вводячи, до прикладу, не тільки прямий, а й опосередкований інструментальний додаток (виступаючи при цьому як прийменник) [103, с. 192–194]. Усе це свідчить на користь того, що навіть у VII–XII ст. конструкція прямого додатка з 把 *bǎ* ще не граматикалізувалась, тому належність такого роду текстів до веньяню видається сумнівною.

Необхідно відзначити наступні найважливіші граматичні та семантичні особливості конструкції прямого додатка з 把 *bǎ* в путунхуа [572, р. 461–465]:

- В якості додатка з 把 *bǎ* не можуть вживатися особові займенники в номінативній функції, але можуть у присвійно-означальній. Іншими словами, не можна сказати 把我 *bǎ wǒ* “мене”, та цілком можна сказати, наприклад, 把我(的)朋友 *bǎ wǒ (de) péngyǒu* “мого друга” тощо [861, 页 372].
- Додаток з 把 *bǎ* зазвичай позначає якийсь певний, конкретний, детермінований об’єкт, відомий як мовцю, так і співрозмовнику. З огляду на це, висловлювання з додатком, оформленим дієсловом-прийменником 把 *bǎ*, носить завершений (перфективний) і самодостатній характер, а також несе на собі смисловий акцент у реченні, тобто є ремою [712, р. 164–166]. Дана обставина виключає можливість вживання в конструкції з 把 *bǎ* присудків, виражених дієсловами психоемоційного стану або

чуттєвого сприйняття, на кшталт 爱 ài “любити”, 喜欢 xǐhuān “подобатися”, 想念 xiǎngniàn “думати”, 了解 liǎojiě “розуміти”, 害怕 hàipà “боятися”, 痛恨 tònghèn “ненавидіти”, 看 kàn “дивитися”, 听 tīng “слухати”, 闻 wén “нюхати” тощо [416, р. 165–167]:

我把词典放在桌子上了。

Wǒ bǎ cídiǎn fàng zài zhuōzi shàng le.

Я поклав [конкретний, цей] словник на стіл.

我有时候把牛奶喝。

Wǒ yǒu shíhòu bǎ niúǎi hē.

Я іноді п’ю молоко. (поняття “молоко” відоме обом учасникам діалогу)

我把作业做好了。

Wǒ bǎ zuòyè zuòhǎo le.

Я зробив домашнє завдання.

- Додаток з 把 bǎ досить часто поєднується з присудком, що виражає якусь дію, неприємну або небажану цьому суб’єкту дії чи особі-мовцю. Отже, такий дієслівний присудок зазвичай позначає дію, що здійснюється без участі або всупереч бажанню суб’єкта [742, р. 42]:

他把我的钱包偷走了。

Tā bǎ wǒ de qiánbāo tōuzōu le.

Він украв мій гаманець.

把鸡也飞了，蛋也打碎了。

Bǎ jī yě fēi le, dàn yě dǎsù le.

І курка полетіла, і яйця розбилися.

- Присудок, наступний за конструкцією 把 bǎ, зазвичай буває ускладнений тими чи іншими переддієслівними або післядієслівними елементами, що вказують на перфектний, тривалий або спрямований характер дії (часто це показники 了 le або 着 zhe чи дієслівні модифікатори; зауважимо, однак, що показник 过 guo вживається досить рідко і лише як певний оказіоналізм [629, р. 120]) і може залишатися односкладовим лише з міркувань ритму (наприклад, у піснях, поезії тощо) [501, р. 453–454]:

她把我的车修好了。

Tā bǎ wǒ de chē xiūhǎo le.

Вона полагодила мою машину.

您把您的名字写下来。

Nín bǎ nín de míngzi xiě xiàlái.

Напишіть Ваше ім’я.

他把三块巧克力吃掉了。

Tā bǎ sān kuài qiǎokèlì chīdiào le.

Він з’їв дощенту три плитки шоколаду.

你不要把灯开着。

Nǐ bù yào bǎ dēng kāi zhe.

Тобі не треба тримати світло увімкненим.

- Присудок у зазначеній конструкції з 把 *bǎ* може мати два додатки, в тому числі не-прямий прийменниковий, який слідує після прямого додатка з 把 *bǎ* і після самого присудка [527, p. 175–176]; аналогічно, після прямого додатка з 把 *bǎ* і після присудка розташовуються, наприклад, прийменникові обставини місця, що вводяться прийменниками 在 *zài*, 从 *cóng*, 到 *dào* тощо [542, p. 353–354]:

她把手机卖给他了。

Tā bǎ shǒujī mài gěi tā le.

Вона продала йому телефон.

我把我男朋友介绍给朋友了。

Wǒ bǎ wǒ nán péngyou jièshào gěi péngyou le.

Я представила свого хлопця друзям.

我把词典放在桌子上了。

Wǒ bǎ cídiǎn fàng zài zhuōzi shàng le.

Я поклав словник на стіл.

- Заперечення в конструкції з 把 *bǎ* займає місце безпосередньо перед самим дієсловом-прийменником 把 *bǎ*. При цьому потрібно звернути увагу, що коли заперечення носить загальний характер (тобто заперечується дія головного присудка), то (в силу перфективного характеру висловлювання й опущення вищо-часового показника 了 *le* [496, p. 62]) використовується 没(有) *méi (yǒu)* (у наказових реченнях – 不要 *bù yào* або 别 *bié*), а якщо в реченні є модальне дієслово, яке завжди розташовується строго перед 把 *bǎ*, то використовується 不 *bù* перед цим модальним дієсловом [444, p. 126]:

我没有把你的电脑弄坏。

Wǒ méi yǒu bǎ nǐ de diànnǎo nònghuài.

Я не ламав твого комп'ютера.

她没有把她的房间收拾干净。

Tā méiyǒu bǎ tā de fángjiān shōushí gānjìng.

Вона не прибрала у себе в кімнаті.

我不会把这件事告诉父母。

Wǒ bù huì bǎ zhè jiàn shì gàosu fùmǔ.

Я не можу розповісти про це батькам.

- Присудок після конструкції з 把 *bǎ* може бути опущено, якщо мовець бажає вилаяти адресата або висловити загрозу чи своє крайнє невдоволення [885, 页 172]:

我把你个糊涂虫啊!

Wǒ bǎ nǐ ge hūtú chóng a!

Та я тебе, дурня такого!

Примітки:

1. В офіційно-діловому мовленні замість 把 *bǎ* можуть вживатися 将 *jiāng* або 拿 *ná*, які виступають в ролі т.зв. нейтралізаторів перехідності і перетворюють додаток в рему висловлювання [167, с. 279].

2. Норми класичного веньяню приписують (при необхідності смислового виділення) постановку прямого додатка між підметом і присудком без будь-якого службового слова [471, р. 27]:

他酒不喝，煙也不吸。

Tā jiǔ bù hē, yān yě bù xī.

Він вина не п'є і тютюну не палить.

3. У реченнях з інвертованим додатком з 把 *bǎ* присудок зазвичай супроводжується тими чи іншими постпозитивними компонентами: видо-часовими суфіксами 了 *le*, 着 *zhe*, 过 *guo*, частками, конструкцією подвоєння з 一 *yī*, елементом 一下 (儿) *yīxià(r)*, іншими додатками, обставинами тощо [239, с. 39–44]:

Підмет	Служб. слово	Додаток	Присудок
他 <i>Tā</i>	把 <i>bǎ</i>	这些书 <i>zhè xiē shū</i>	看完了。 <i>kànwán le.</i>
Він	ці книги		прочитав.

我把这个消息告诉了他。

Wǒ bǎ zhè ge xiāoxi gàosu le tā.

Я повідомив йому цю новину.

他把茶杯打破了。

Tā bǎ chábéi dǎpò le.

Він розбив чашку.

我把你的衣服放在箱子里。

Wǒ bǎ nǐ de yīfu fàng zài xiāngzi lǐ.

Твій одяг я поклав у валізу.

请大家回家去把这个问题的答案想一想。

Qǐng dàjiā huí jiā qù bǎ zhè ge wèntí de dá'àn xiǎng yī xiǎng.

Будь ласка, йдіть додому і подумайте над відповіддю на це питання.

4. В силу певних особливостей своєї семантики в конструкціях з 把 *bǎ* в якості присудка не вживаються дієслова руху типу 来 *lái*, 去 *qù*, 回 *huí*, 进 *jìn*, 到 *dào* [698, р. 198].

5. Як прямий додаток у конструкціях з 把 *bǎ* можуть вживатися особові займенники 它 *tā* і 它们 *tāmen*, але тільки в тому випадку, коли вони відносяться не до тварин, а до неживих об'єктів [698, р. 207–208]:

桌上有一瓶牛奶，你把它喝了吧！

Zhuō shàng yǒu yī píng niúniǎi, nǐ bǎ tā hē le ba!

На столі стоїть пляшка молока, випий її!

12.7. Пасивна конструкція з 被 *bèi* / 「被」字句 “*bèi*” zìjù

У даній конструкції морфема 被 *bèi* оформляє так званий “комплемент діяча”, а речення в цілому набуває пасивного (страждального) змісту [685, р. 92]. Пасивна сутність таких речень виявляється внаслідок препозиції додатка до присудка, а 被 *bèi* (так само як і його синоніми 受 *shòu*, 挨 *āi/ái*, 叫 *jiào* та ін.) “поводиться” як прийменник, що оформляє цей препозиційний додаток-діяча [442, р. 370], однак за своєю суттю прийменником не є, позаяк він обслуговує не той іменник, який слідує за ним, як зазвичай буває при прийменниках, а той, що стоїть перед ним і виконує функцію підмета. Оскільки 被 *bèi* є закріплювачем об’єктного значення за підметом, виконує функцію змінювача граматичних відносин дієслова, функцію виразника додаткового граматичного дієслова, то природно розглядати 被 *bèi* як певну форму дієслова [277, с. 65–67].

Історично пасивні речення в китайській мові мали явний відтінок неприємної або небажаної дії. Проте в сучасному путунхуа цей відтінок багато в чому зник (крім конструкцій з маркером 给 *gěi*), не в останню чергу під впливом перекладів з європейських мов: при перекладі китайською, наприклад, з англійської, китайські перекладачі механічно передають значення англійської пасивної конструкції за допомогою 被 *bèi*, включаючи також і ті випадки, в яких пасивний стан у китайській мові раніше не вживався. Природно, що в подібних реченнях відсутня і типова для китайського пасиву заперечна конотація [421, р. 496–497]. Речення такого роду являють собою семантико-граматичні кальки і властиві переважно писемній мові [844, 页 232]. У науковій і технічній літературі, в юридичних текстах тощо заперечний відтінок пасиву був відсутній відпочатково [675, S. 39].

Пасивна конструкція з 被 *bèi* є базовим засобом вираження пасивного стану в путунхуа. Речення з 被 *bèi* можуть бути тричленними (із зазначенням діяча) або двочленними (без зазначення діяча), а також включати в себе різноманітні додаткові члени речення, наявні після пасивної конструкції [124, с. 271–272]:

碗被(他)打破了。

Wǎn bèi (tā) dǎpò le.

Чашка розбита (ним).

Детально про пасивні речення з 被 *bèi* та особливості їх структури див. п. 6.10.4.1.1.

12.8. Пасивна конструкція 为……所…… *wéi... suǒ... / 「为……所……」被字句 “wéi... suǒ...” bèizìjù*

Ця пасивна конструкція (також можливий варіант 被……所 *bèi...suǒ*) характерна передусім для веньяню [506, р. 98–99], а також для путунхуа у формально-канцелярській писемній мові [214, с. 17], у стійких виразах або ж при стилізації “під старовину” (наприклад, в художній літературі) для надання піднесено-старомодного відтінку [354, с. 124]:

Веньянь:

漢軍卻，為楚所擠。

Hàn jūn què, wéi Chǔ suǒ jǐ.

Війська [царства] Хань відступили [і] були витіснені військами [царства] Чу.

Піднесений стиль путунхуа:

他写的小说，生前大多不为人所知，死后却都成了畅销书。

Tā xiě de xiǎoshuō, shēngqián dàduō bù wéi rén suǒ zhī, sǐ hòu què dōu chéng le chàngxiāo shū.

Більшість його романів були невідомі при його житті, але стали бестселерами після його смерті.

З формально-синтаксичної точки зору члени речення, що оформляються структурою 为……所…… *wéi... suǒ...*, вважаються не додатками, а обставинами, причому ця пасивна конструкція не передбачає заперечного смислового відтінку [873, 页 162].

Докладніше про конструкції 为……所…… *wéi... suǒ...* див. п. 6.10.4.1.2.

12.9. Субстантивуюча конструкція 所……者 *suǒ...zhě* / 「所……者」名词化结构 “*suǒ...zhě*” 名词化结构 *míngcíhuà jiégòu*

Ця конструкція обрамляє ті чи інші члени речення або ціле речення і перетворює їх в єдиний об’єктно-іменний комплекс (“те/ті, що...”, “те/ті, що/які”), тобто фактично субстантивує, роблячи синтаксично рівним одному багатоскладовому іменнику [902, 页 314]; вона широко вживається у веньяні у функції іменної частини складеного іменного присудка речення або підмета [912, 页 79].

Використання цієї структури в путунхуа обмежене стилістичними міркуваннями (піднесений стиль, писемна мова, навмисна стилізація під веньянь тощо), однак теж не є великою рідкістю [679, р. 913–937]. Найчастіше в путунхуа використовується варіант конструкції 所……的 *suǒ... de* з тим самим значенням, але в ролі означення до подальшого іменника, який вже, у свою чергу, і виступає підметом, іменним присудком, додатком або обставиною; при цьому службове слово 所 *suǒ* після підмета, особливо в розмовній мові, може опускатися [416, р. 218–219].

Веньянь:

今日之所珍為環賽者，皆昔日所鄙若糞土不屑一顧者也。

Jīnrì zhī suǒ zhēn wéi huán sài zhě, jiē xīrì suǒ bǐ ruò fèntǔ bù xiè yī gù zhě yě.

Те, що нині цінується як рідкісний скарб, колись вважалося ганебним, як гній і прах, і не заслуговувало навіть побіжного погляду.

Путунхуа:

我所第一次和我妻子遇见的地方叫「玛利桥」。(萧三)

Wǒ suǒ dì yī cì hé wǒ qīzi yùjiàn de dìfang jiào “Mǎlì qiáo”. (*Xiāo Sān*)

Місце, де я вперше зустрівся зі своєю дружиною, називається “мостом Марії”. (Сяо Сань)

12.10. Порівняльні конструкції / 比较结构 *bǐjiào jiégòu*

Порівняльні конструкції в китайській мові виражають ступінь порівняння /ступінь інтенсивності ознаки, а також уподібнення суб'єкта об'єкту [671, р. 239]. З точки зору структурної стійкості порівняльні конструкції в путунхуа вирізняються більшою стабільністю і нормованістю, ніж у веньяні, в якому вони допускають досить широкий ступінь варіативності в плані свободи граматичних компонентів [592, р. 214].

12.10.1. В путунхуа порівняльні конструкції можна, залежно від морфеми-виразника порівняльного значення, поділити на шість типів [572, р. 515–550]:

1. Конструкція з прийменником 比 *bǐ* виражає порівняння якості або ступеня прояву якості суб'єкта (підмета) по відношенню до об'єкта (додатка), при цьому така якість/ступінь у суб'єкта спостерігається більшою мірою [524, р. 176–177]. У ролі присудка в таких реченнях можуть виступати якісні прикметники, а також деякі дієслова. Для посилення значення ступеня перед присудком можуть додатково використовуватися прислівники 更 *gèng* “ще більше”, 还 *hái* “ще, все ще” або 还要 *háiyào* “[та] ще й” [844, 页 197]. Таким чином, базова структура речення з 比 *bǐ* має такий вигляд:

Підмет	Додаток		(Прислівник)	Присудок
他 <i>Tā</i>	比 <i>bǐ</i>	我 <i>wǒ</i>	(更) <i>(gèng)</i>	高。 <i>gāo.</i>
Він	ніж я/порівняно зі мною		(ще більше)	високий.

今天比昨天更热。

Jīntiān bǐ zuótiān gèng rè.

Сьогодні ще спекотніше, ніж учора.

这个女孩儿比那个女孩儿漂亮。

Zhè gè nǚhái'ér bǐ nà gè nǚhái'ér piàoliang.

Ця дівчинка краща від тієї.

我比我的同学聪明。

Wǒ bǐ wǒ de tóngxué cōngmíng.

Я розумніший за свого однокласника.

Дієслівний присудок має передбачати наявність якогось компонента якості у своєму значенні [985, 页 155]:

父亲比母亲了解情况。

Fùqīn bǐ mǔqīn liǎojiě qíngkuàng.

Батько знає ситуацію краще, ніж мати.

Питальні речення можуть утворюватися тільки за допомогою 吗 *ma*, а заперечні – за допомогою 不 *bù*, яке завжди займає місце безпосередньо перед 比 *bǐ* [544, S. 206]:

我比我的同学聪明吗?

Wǒ bǐ wǒ de tóngxué cōngmíng ma?

Хіба я розумніший за свого однокласника?

这个女孩儿不比那个女孩儿漂亮。
Zhè gè nǚháir bù bǐ nà gè nǚháir piàoliang.
Ця дівчинка не гарніша від тієї.

Якщо ознаку, на основі якої відбувається порівняння, можна виміряти кількісно, після ознаки предмета додається числівник, рахівне слово, іменник або прислівники ступеня зі значенням “трохи”, “трошки” (些 *xiē*, 一点 *yīdiǎn*):

我比你高三公分。
Wǒ bǐ nǐ gāo sān gōngfēn.
Я вищий від тебе на три сантиметри.
他比我高些 / 一点。
Tā bǐ wǒ gāo xiē / yīdiǎn.
Він трішки вищий за мене.

Присудок з додатком замінює ознаку порівняння в тому випадку, якщо присудок виражений дієсловом стану; при цьому даний додаток стоїть після присудка:

我比他喜欢汉语。
Wǒ bǐ tā xǐhuan hànyǔ.
Мені, порівняно з ним, [більше] подобається китайська мова.

Додаток результату, у свою чергу, висловлює дієслово дії; такий додаток розташовується або після присудка, або після додатка з 比 *bǐ*:

我比你说得流利。 / 我说得比他流利。
Wǒ bǐ nǐ shuō de liúli. / Wǒ shuō de bǐ tā liúli.
Я, порівняно з ним, розмовляю вільніше. [870, 页 118–119]

Якщо додаток результату в реченнях з 比 *bǐ* стоїть після дієслівного присудка, існує три можливих варіанти побудови речення [77, с. 16–17]:

- необхідно повторити присудок, позаяк через прямий додаток приєднаати додаток результату безпосередньо до присудка неможливо, тому потрібно дублювати присудок, поставивши його після додатка з 比 *bǐ*, після чого вже слідє додаток результату:

我写汉字比你写得清楚。
Wǒ xiě hànzì bǐ nǐ xiě de qīngchū.
Я пишу ієрогліфи розбірливіше, ніж ти.

- повторити присудок, винести обидва присудки в першу частину речення, до другого присудка додати 比 *bǐ* за допомогою післядієслівного суфікса 得 *de*, а після суб'єкта поставити додаток результату:

我写汉字写得比你清楚。
Wǒ xiě hànzì xiě de bǐ nǐ qīngchū.
Я пишу ієрогліфи розбірливіше, ніж ти.

- винести прямий додаток на перше місце в реченні, при цьому подвоювати присудок не потрібно:

汉字我比你写得清楚。

Hànzì wǒ bǐ nǐ xiě de qīngchū.

Я пишу ієрогліфи розбірливіше, ніж ти.

Прийменник 比 *bǐ* між одиницями вимірювання часу або числівниками з рахівними словами, застосовуваними при рахунку дій, вказує на поступове, але неухильне наростання ознаки, що передається в українській мові прийменниками “із... в...”, “... від [до/на]...” і порівняльним ступенем прикметника [77, с. 18]:

一年比一年多。

Yī nián bǐ yī nián duō.

Із року в рік усе більше.

天气一天比一天热。

Tiānqì yī tiān bǐ yī tiān rè.

Погода день у день стає все спекотніша.

传来的消息一次比一次更令人兴奋。

Chuánlái de xiāoxi yī cì bǐ yī cì gèng lìngrén xīngfèn.

Новини, що надходять (вісті), раз від разу все більше викликають у нас наснагу.

2. Рамкова конструкція 跟……一样 *gēn...yīyàng* використовується для порівняння об’єкта і суб’єкта на предмет схожості або несхожості за будь-якою ознакою [524, р. 266]. Дана конструкція носить умовно-варіативний характер, оскільки її компоненти можуть бути замінені синонімічними: 跟 *gēn* можна замінити на 和 *hé*, 同 *tóng*, 与 *yǔ* або 连 *lián*, а 一样 *yīyàng* – на 样同 *yàngtóng* або, в заперечних реченнях, – на 不同 *bùtóng* [66, с. 80].

Тут 一样 *yīyàng* – основний компонент присудка, він може застосовуватися самостійно або приймати після себе ознаку, за якою ведеться порівняння. Прийменник 跟 *gēn* оформляє додаток-об’єкт порівняння [691, р. 9–29]. Базова структура речення з 跟……一样 *gēn...yīyàng* має наступний вигляд:

Підмет	Додаток		Присудок	(Ознака порівняння)
我的汽车 <i>Wǒ de qìchē</i>	跟 <i>gēn</i>	你的汽车 <i>nǐ de qìchē</i>	一样 <i>yīyàng</i>	(新)。 (<i>xīn</i>).
Моя машина	порівняно з твоєю машиною		така сама	(нова).

这个小猫同小老虎一样凶。

Zhè gè xiǎo māo tóng xiǎo lǎohú yīyàng xiōng.

Ця маленька кішка люта, як тигрєня.

他睡得跟死猪一样。

Tā shuì de gēn sǐ zhū yīyàng.

Він спить як убитий.

Для побудови заперечного речення використовується 不 *bù*, причому, на відміну від конструкцій з 比 *bǐ*, заперечення може ставитися як перед 跟 *gēn*, так і перед 一样 *yīyàng* без будь-якої різниці в значенні:

这套茶具不跟那套一样贵。 / 这套茶具跟那套不一样贵。

Zhè tài chájù bù gēn nà tài yīyàng guì. / Zhè tài chájù gēn nà tài bù yīyàng guì.

Цей чайний набір і той не однаково дорогі.

Питальне речення будується або за допомогою повторення присудка 一样 *yīyàng* у позитивній і негативній формі з 不 *bù*, або за допомогою питальної частки 吗 *ma*:

*这种绸子跟那种一样不一样贵? / 这种绸子跟那种一样贵吗?
Zhè zhǒng chóuzi gēn nà zhǒng yīyàng bù yīyàng guì? / Zhè zhǒng chóuzi gēn nà zhǒng yīyàng guì ma?*

Цей вид шовку такий самий дорогий, як і той? [554, p. 20–22]

У заперечних реченнях з 跟……一样 *gēn...yīyàng* перед або після 不 *bù* можуть вживатися підсилювальні прислівники 都 *dōu*, 很 *hěn* або 太 *tài*, які в даному випадку перекладаються як “зовсім [не]...” [572, p. 529]:

英语跟汉语不太一样难学。

Yīngyǔ gēn hànyǔ bù tài yīyàng nánxué.

Англійська мова зовсім не така складна для вивчення, як китайська.

2. Конструкція порівняння з дієсловом 有 *yǒu* (заперечна форма: 没有 *méi yǒu*) застосовується для вказівки на те, що об’єкт поступається або не поступається суб’єкту в чомусь [544, S. 207]. У ролі присудка в таких реченнях можуть виступати якісні прикметники, а також деякі дієслова. Базова структура речення має такий вигляд:

Подмет	Додаток		Присудок
我 <i>Wǒ</i>	有 <i>yǒu</i>	你 <i>nǐ</i>	聪明。 <i>cōngmíng.</i>
Я	такий самий, як і ти		розумний.

У реальній мовній практиці цю конструкцію досить рідко застосовують у стверджувальних реченнях, частіше її використовують у заперечних реченнях [555, p. 121]:

她没有我聪明。

Tā méi yǒu wǒ cōngmíng.

Вона не така розумна, як я.

我开车没有我爸爸开得快。

Wǒ kāi chē méi yǒu wǒ bàba kāi de kuài.

Я вожу машину не так швидко, як мій тато.

Як у стверджувальних, так і в заперечних реченнях перед присудком можуть вживатися займенники 这么 *zhème*/这样 *zhèyàng* або 那么 *nàme*/那样 *nàyàng*, які емоційно підсилюють значення рівного (або нерівного) ступеня прояву якості і вказують на те, що суб’єкт доклав зусиль для досягнення якогось результату [844, 页 132]:

我们可以结婚，现在我有你父亲那样富裕。(张贤亮)

Wǒmen kěyǐ jiéhūn, xiànzài wǒ yǒu nǐ fùqīn nà yàng fùyù. (Zhāng Xiánliàng)

Ми можемо одружитися, тепер я так само багатий, як і твій батько.

(Чжан Сяньлян)

4. Конструкція зі службовим словом 像 *xiàng* висловлює подобу чи уподібнення підмета доповненню в якійсь якості/дії і перекладається на українську мову словами “як [ніби]”, “немов” [544, S. 209]. Заперечення будується шляхом постановки 不 *bù* безпосередньо перед 像 *xiàng*, а питання – за загальними правилами. Після об’єкта перед присудком часто ставляться кінцівки (1-й присудок) 一样 *yīyàng*, 一般 *yībān*, 似的 *shì de* або 是的 *shì de* (дещо рідше також 这么 *zhème*/这样 *zhèyàng* або 那么 *nàme*/那样 *nàyàng*), що семантично замикають висловлювання, після чого може слідувати 2-й присудок, який описує ознаку подібності [971, 页 352]. Базова структура речення має такий вигляд:

Підмет	Додаток		1-й прис.	(2-й прис.)
她 <i>Tā</i>	像 <i>xiàng</i>	她妈妈 <i>tā māma</i>	一样 <i>yīyàng</i>	(聪明)。 (<i>cōngmíng</i>).
Вона	порівняно з її мамою		така сама	(розумна).

我的心像水一样干净。
Wǒ de xīn xiàng shuǐ yīyàng gānjìng.
Моє серце чисте, як вода.

基辅不像北京那么大。
Jīfǔ bù xiàng Běijīng nàme dà.
Київ не такий великий, як Пекін.

Якщо 2-й присудок виражений дієсловом, що вимагає прямого додатка, то цей додаток слідує безпосередньо після 2-го присудка [572, p. 540]:

她像她妈妈这样喜欢跳舞。
Tā xiàng tā māma zhèyàng xǐhuan tiàowǔ.
Вона любить танцювати так само, як і її мама.

На перший погляд конструкції з 有 *yǒu* і 像 *xiàng* дуже схожі за значенням, проте між ними є кардинальна відмінність: у той час як 像 *xiàng* (як і 同 *tóng*, яким його в даному випадку цілком можна замінити) констатує факт іманентної наявності певного ступеня якості [695, p. 128–146], 有 *yǒu* концентрує увагу на тому, що цей ступінь якості у даного суб’єкта не поступається такому у об’єкта, або ж на тому, що цього ступеня якості суб’єкту довелося досягати, доклавши певних зусиль [77, с. 26]. Порівняйте:

像 <i>xiàng</i>	有 <i>yǒu</i>
我像张教授那么博学。 <i>Wǒ xiàng Zhāng jiàoshòu nàme bóxué.</i>	我有张教授那么博学。 <i>Wǒ yǒu Zhāng jiàoshòu nàme bóxué.</i>
Я так само широко ерудований, як і професор Чжан.	
Проста констатація факту – мовець вважає такий стан справ очевидним, само собою зрозумілим, об’єктивним або звичайним “від природи”.	Мовець емоційно робить акцент на власних досягненнях – підтекст: “Я багато вчився, читав і ось тепер...”.

5. Заперечна конструкція зі службовим словом 不如 *bùrú* вказує на те, що підмет в якісному плані поступається додатку, не досягає його (дodatка) ступеня вираження

ознаки [524, p. 195]. Ця конструкція за значенням і вживанням синонімічна конструкції 没有 *méi yǒu* з тією лише відмінністю, що 不如 *bùrú* носить більш літературний, писемно-книжковий характер [844, 页 134]:

姐姐不如妹妹那么漂亮。

Jiějie bùrú mèimei nàme piàoliang.

Старша сестра не така гарна, як молодша.

Службове слово 不如 *bùrú* також входить до складу рамкової конструкції 不如……好 *bùrú...hǎo*, яка оформляє дієслово і висловлює умовно-порівняльне значення “чим..., краще [вже]...”, являючи собою різновид т.зв. неklasичних умовних речень [42, с. 181–182]; 好 *hǎo* може опускається, а замість 不如 *bùrú* може вживатися 不若 *bùruò* [826, 页 161]:

粗做, 不如不做好。

Cū zuò, bùrú bù zuò hǎo.

Чим робити абияк, краще вже взагалі не робити.

6. Конструкція з 越来越…… *yuèlái yuè...* або 越……越…… *yuè...yuè...* розташовується перед головним присудком і використовується для позначення дії в динаміці, наприклад, динаміці перебігу часу (“чим далі, тим ...”) [524, p. 495]:

你的汉语会越来越越好。

Nǐ de hànyǔ huì yuèlái yuè hǎo.

Твоя китайська стає все краща і краща.

这个学生进步越来越快。

Zhè gè xuésheng jìnbù yuèlái yuè kuài.

Прогрес у цього студента чим далі, тим швидший.

Член речення, оформлений 越来越…… *yuèlái yuè...* або 越……越…… *yuè...yuè...*, може виступати в якості обставини способу дії або обставини результату (розташовується після дієслова і приєднується до нього за допомогою 得 *de*) [778, 页 511–512]:

我越来越喜欢在北京住。

Wǒ yuè lái yuè xǐhuan zài Běijīng zhù.

Мені чим далі, тим більше подобається жити в Пекіні.

他唱得越大声越好听。

Tā chàng de yuè dàshēng yuè hǎotīng.

Він співає чим голосніше, тим краще.

Примітки:

1. Порівняльні конструкції (особливо конструкції з 比 *bǐ*) мають семантичний відтінок результативності й буквально означають “*будучи* порівняним з...”, оскільки порівняння мислиться як результат умоглядної дії, яку було завершено і в результаті якої було зроблено певний висновок про порівняльну перевагу тієї чи іншої якості у підмета на протигагу додатку [735, p. 225]:

他比我高。

Tā bǐ wǒ gāo.

Будучи порівняним зі мною, він вищий.

2. Для китайського синтаксису нормативним є опущення в порівняльній конструкції другого елемента порівняння, вираженого розширеним додатком. Як правило, у додатка, що складається з кількох частин, остання частина (нижче подається в дужках) може опускатися [730, р. 425]:

这个服装比那个[服装]漂亮。

Zhè gè fúzhuāng bǐ nà gè [fúzhuāng] piàoliang.

Цей костюм красивіший від того [костюма].

你弹钢琴弹得比我[弹钢琴弹得]好。

Nǐ dàn gāngqín dàn de bǐ wǒ [dàn gāngqín dàn de] hǎo.

Ти граєш на фортепіано краще, ніж [граю] я.

这里的天气比北京[的天气]热。

Zhèlǐ de tiānqì bǐ Běijīng [de tiānqì] rè.

Погода тут спекотніша, ніж [погода] в Пекіні.

3. Оскільки значення конкретизації заходів порівняння “набагато; дуже” і “трохи” не можуть бути виражені в порівняльних конструкціях за допомогою препозиційних прислівників (на кшталт 很 *hěn*), це значення виражається за допомогою постпозиційних обставин 得多 *de duō* “дуже, багато, значно” і 一点(儿) *yīdiǎn(r)* “трохи, злегка, трішки”, наступний після присудка-прикметника [656, р. 13]:

他比我聪明得多。

Tā bǐ wǒ cōngmíng de duō.

Він багато розумніший за мене.

这辆车比那辆贵一点儿。

Zhè liàng chē bǐ nà liàng guì yīdiǎnr.

Ця машина трохи дорожча від тієї.

12.10.2. У веньяні порівняльні конструкції відрізняються від таких в путунхуа насамперед своєю семантико-типологічною будовою. Так, на відміну від порівняльних конструкцій путунхуа, що належать до умовного “типу II: Порівняння” (етимологічно походить із північної діалектної групи китайської мови), для веньяню типовими є конструкції, що належать до “типу I: Перевага”, які вважаються більш архаїчними і абсолютно переважають у докласичних і класичних текстах, хоча з епохи пізнього середньовіччя (VII–XIII ст. н.е.) періодично починають зустрічатися й форми з 比 *bǐ* (“тип II: Порівняння”) [499, р. 134–135].

12.10.3. Мікросинтаксична структура порівняння у веньяні складається з об’єкта порівняння, інтерпретації, яка описує об’єкт, і так званого “слова схожості” (比喻词 *bǐyùcí*). Слова схожості виражені прийменниками або дієсловами порівняння і є його маркерами. Часто вживаними словами схожості веньяню є 若 *ruò*, 猶 *yóu*, 如 *rú*, 似 *sì/shì*, 似如 *sìrú*, 宛如 *wǎnrú*, 猶如 *yóurú*, 譬如 *pìrú*, 譬若 *pìruò*, 譬猶 *pìyóu* і багато інших [264, с. 289–290]. Крім того, у веньяні зустрічаються конструкції з 不如 *bùrú* (як самостійно, так і в складі структури “чим..., краще вже...”, де 不如 *bùrú* у певних контекстах може замінюватися більш архаїчною формою на 寧 *nìng* [185, с. 80–84]),

а також конструкції з дієсловами на зразок 過 *guò* “перевершувати”, які не втратили свою дієслівну семантику [382, 頁 589–612]. В цілому, як уже говорилося вище, порівняльні конструкції веньяню допускають великий ступінь варіативності компонентів, а також ширший опціональний набір граматичних засобів, які дозволяють виразити значення порівняння.

Статистично найчастіше у веньяні зустрічається схема порівняння “суб’єкт + прикметник + прийменник 於 *yú* + об’єкт”; прийменник 於 *yú* етимологічно походить від омонімічного дієслова “йти”, яке у веньяні вживається паралельно з прийменником [783, 頁 131–138]. Ця конструкція, будучи винятком, належить до типу II, простежується з найдавніших часів (прибл. з XI ст. до н.е.) і висловлює якісну перевагу суб’єкта над об’єктом [499, р. 146]:

季氏富於周公。

Jì shì fù yú Zhōugōng.

Рід Цзи багатший за Чжоу-гуна.

一少於二。

Yī shǎo yú èr.

Одиниця менше двох.

人固有一死，或重於泰山或輕於鴻毛。

Rén gùyǒu yī sǐ, huò zhòng yú Tàishān huò qīng yú hóng máo.

[Хоча будь-яка] людина смертна, але смерть одного [може бути] важча, ніж гора Тайшань, а іншого – легша лебединого пуху.

Меті вираження однакового ступеня прояву якості у суб’єкта та об’єкта слугують перераховані вище “слова схожості”, які використовуються в конструкції “суб’єкт + ад’єктивний присудок + слово схожості + об’єкт”. Частіше за інші вживаються слова схожості 如 *rú*, 若 *ruò* або 似 *sì*, які є, по суті, дієсловами зі значенням “подібно”, “немов” [379, р. 76–77]; нерідко вони входять до складу рамкової конструкції уподібнення з другим елементом 然 *rán* або 焉 *yān* (останній прийнято вважати орфографічним варіантом першого), що займає місце на кінці речення [681, S. 918–919]:

孫臧猛如虎，固如羊，貪如狼。

Sūn Bìn měng rú hǔ, gù rú yáng, tān rú láng.

Сунь Бінь лютий як тигр, упертий як баран, ненаситний як вовк.

眾怒力若水火然。

Zhòng nù lì ruò shuǐ huǒ rán.

Загальне обурення за силою подібне [стихії] вогню і води.

君子之交淡如水，小人之交甘若醴。

Jūnzǐ zhī jiāo dàn rú shuǐ, xiǎo rén zhī jiāo gān ruò lǐ.

Стосунки між благородними людьми легкі, як вода; стосунки між низькими людьми нудно-солодкі, як солодке вино.

石榴花紅似火焉。

Shí liú huā hóng sì huǒ yān.

Квіти граната червоні, як вогонь.

У конструкціях зі словами схожості ад’єктивний присудок може опускатися. У цьому випадку присудком стає саме слово схожості, яке перекладається на українську мову виразом “бути подібним” і, як правило, виражає певну метафору ідентичності або подібності (зазвичай в пам’ятках конфуціанської літератури) [188, с. 53]:

人心不足如蛇吞象。

Rén xīn bù zú rú shé tūn xiàng.

Людина, чиє серце не сповнене задоволення, подібна до змії, яка намагається проковтнути слона.

Похідними саме від такого дієслівного вживання, очевидно, можна вважати ідіоматичні вирази на кшталт 非如此 *fēi rú cǐ* / 非若此 *fēi ruò cǐ* “інакше, в протилежному випадку” (букв.: не будучи подібним цьому), 并非如此 *bìng fēi rú cǐ* “нічого подібного” та ін. [439, р. 27]

Слова схожості можуть утворювати конструкцію уподібнення також і в реченнях з інверсією. У таких реченнях 如 *rú* або 若 *ruò* стоять на першому місці, об’єкт порівняння – на другому, а присудок-прикметник – на останньому, при цьому він обов’язково приєднується до об’єкта за допомогою службового слова 之 *zhī*. Таким чином, структура має вигляд: “如 *rú*/若 *ruò* + об’єкт + 之 *zhī* + ад’єктивний присудок”; суб’єкт, якщо він присутній (що рідко має місце), поміщається перед 如 *rú*/若 *ruò* [987, 頁 69]:

如日月之光明。

Rú rì yuè zhī guāngmíng.

Подібно до того, як світять сонце і місяць.

Порівняльна конструкція переваги будується за допомогою сполучення 不如 *bùrú*, яке ставиться між двома частинами висловлювання (або двома словами) і вказує на те, що факт, який описується в другій частині, є кращим [681, S. 919–920]:

百聞不如一見。

Bǎi wén bùrú yī jiàn.

Краще один раз побачити, ніж сто разів почути.

傷十指不如斷一指。

Shāng shí zhǐ bùrú duàn yī zhǐ.

Краще відрізати один палець, ніж поранити десяток.

Якщо 不如 *bùrú* стоїть між підметом і присудком, то воно означає пораду особі, на яку вказує підмет. Перший з порівнюваних фактів при цьому не називається, оскільки він зазвичай ясний з попереднього контексту [214, с. 175]:

王不如出兵以到之。

Wáng bùrú chū bīng yǐ dào zhī.

Вану краще було б виставити солдатів, щоб ввести його (противника) в оману.

Близькими за змістом є конструкції, в яких замість 不如 *bùrú* використовуються рамкові конструкції, що вводяться сполучником 與其 *yǔqí* на початку головного речення (головне речення може опускатися) і сполучниками 孰若 *shúruò*, 毋寧 *wúning*, 不寧 *bùning*, 寧可 *níngkě* (в рідкісних випадках також і 不如 *bùrú*) – на початку підрядного.

Такі речення завжди висловлюють порівняння у формі риторичного запитання (“чим..., чи не краще ...?”) [185, с. 83–84]:

與其有譽於前，孰若無毀於其後。

Yǔqí yǒu yù yú qián, shúrǔò wú huǐ yú qíhòu.

Чим користуватися славою на початку, чи не краще уникнути ганьби в подальшому?

豈若從闢世之士哉。

Qǐruò cóng pì shì zhī shì zāi.

Чи не краще піти за тим, хто пішов від світу?

Складні речення, на початку кожної з частин яких ставиться 寧(其) *nìng(qí)* (на початку другої частини замість 寧(其) *nìng(qí)* можуть вживатися 將 *jiāng* або 抑 *yì*), висловлюють альтернативно-порівняльне питання з 乎 *hū*, в якому мовець ще не вирішив, що саме він вважає за краще (якщо мовець вирішив, чому саме він віддає перевагу, то 寧(其) *nìng(qí)* ставиться в тій частині, яка виражає переважне) [185, с. 80]:

寧其死為留骨而貴乎，寧其生而曳尾於塗中乎。

Nìngqí sǐ wèi liú gǔ ér guì hū, nìngqí shēng ér yè wěi yú tú zhōng hū.

Чи краще їй (черепаці) мертвою стати реліквією і користуватися пошаною, чи ж бути живою і тягти свого хвоста по твані?

У пізньому веньяні спостерігаються виразні зміни класичної структури порівняльних конструкцій. По-перше, набуває поширення структура з морфемою 過 *guò* “більш”, запозичена з діалектів пізньосередньовічного часу (眾所周知象過虎大 *Zhòng suǒ zhōu zhī xiàng guò hǔ dà* “загальновідомо, що слон – більший за тигра”) [459, S. 8–49]. По-друге, порядок слів у подібних конструкціях (як, втім, і в багатьох інших) стає більш варіативним, що пояснюється впливом розмовної мови (т.зв. вернакулярів) на писемну мову [506, р. 111–122]. Нарешті, по-третє, виходячи із загальної тенденції китайської мови до формування паралельних стилістичних синонімів, у тому числі й на рівні граматики [533, р. 168–171], поява конструкцій з 似 *sì / shì* замість 於 *yú* (обидві конструкції в середньовіччі вживалися як рівнозначні), а також конструкцій подібності з 相似 *xiāngsì* або 一般 *yībān* (до початку XVII ст. також і 一样 *yīyàng*) як останнього елемента після об’єкта, що вводить за допомогою 如 *rú* (зрідка вже з XIV–XV ст. також 和 *hé*) [937, 页 98]:

本寺遠於日，新詩高似雲。

Běn sì yuǎn yú rì, xīn shī gāo shì yún.

Цей храм далекий, як сонце; нова поезія висока, як хмари.

臉如紅杏相似鮮妍。

Liǎn rú hóng xìng xiāngsì xiānyán.

Обличчя свіже, як стиглий абрикос.

Що ж стосується конструкцій з 比 *bǐ*, то їх поява належить до періоду пізнього середньовіччя (прибл. X ст. н.е., тексти кінця епохи Тан), однак по-справжньому широко розповсюдження вони отримують прибл. з початку XVII ст. [931, 页 146] паралельно з поступовою архаїзацією конструкцій порівняння з 於 *yú* у свідомості носіїв мови, хоча в багатьох текстах навіть у новий час можна зустріти одночасне вживання цих структур [848, 页 68–72]:

展知緊於力，但恪比知更緊。

Zhǎn zhī jǐn yú lì, dàn kè bǐ zhī gēng jǐn.

Воістину, знання важливіші за силу, однак [же] обачність набагато важливіша від знань.

12.11. Імперативні конструкції / 命令式结构 *mìnglìngshì jiégòu*

Імперативні конструкції виражають веління в найширшому спектрі: прохання, наказ, рекомендацію, пораду, напучування тощо. За допомогою таких конструкцій мовець повідомляє про своє бажання, щоб та чи інша дія була виконана кимось (走吧! *Zǒu ba!* “Іди!”) або, навпаки, не виконувалася (別走! *Bié zǒu!* “Не йди!”) [330, с. 113–115].

У *путунхуа* ствердні імперативні конструкції можуть або не оформлятися і формуватися виключно інтонацією, або оформлятися низкою заключних часток; заперечний імператив оформляється завжди.

Зміна параметрів інтонації залежить від характеру спонування: імперативна мелодика характеризується широким діапазоном варіантів від менш яскравої вольової інтонації повчання до найспецифічнішої інтонації погрози. В рамках спонукальної інтонами виділяють “інтоному наказу” й “інтоному прохання”, які чітко розрізняються акустично [94, с. 180–189]:

答应了，就做到！

Dǎyìng le, jiù zuòdào!

Раз обіцяв, зроби!

让我静一静！

Ràng wǒ jìng yī jìng!

Дай мені спокій!

Що ж до оформленого імперативу, то він обов’язковий в заперечних реченнях і бажаний у стверджувальних (щоб уникнути двозначностей). Засобами утворення оформлених імперативних конструкцій в *путунхуа* є [403, р. 249–262]:

- морфемами, що використовуються для утворення заперечного веління 不要 *bùyào* “не можна, не треба, нічого”, 别 *bié* (розм. скороч. від 不要 *bùyào*), 不用 *bùyòng* “не варто, не треба”, 甭 *béng* (півн. діал. від 不用 *bùyòng*), займають місце після підмета – особового займенника 2-ї особи (або на початку речення, якщо підмет відсутній); на кінці речення може стояти частка 了 *le*, що підкреслює завершеність (“ну все, досить [уже]...”):

不要忘了我说的话！

Bùyào wàng le wǒ shuō de huà!

Не забувай(те) те, що я сказав!

你别太难过了！

Nǐ bié tài nánguò le!

Не переживай ти так!

你不用跟他磨牙！

Nǐ bù yòng gēn tā mó yá!

Не варто витратити / не гай часу на порожні балачки з ним!

你们甬坐到一块儿!

Nimen béng zuòdào yīkuàir!

Не сідайте / не треба сідати разом!

У заперечних імперативних реченнях для посилення емоційного забарвлення може додатково вживатися заключна частка 吧 *ba* [929, 页 144.]:

不要操心那些事吧!

Bùyào cāoxīn nàxiē shì ba!

Не займайтеся сторонніми справами!

Заперечне веління може також формуватися за допомогою морфем 休 *xiū* “перестань(те)!; припини(ніть)!”, що вживається безпосередньо перед присудком: 休取笑! *Xiū qǔxiào!* “Перестань(те) насміхатися!”, 休想吃饭! *Xiū xiǎng chīfàn!* “Припини(ніть) думати про їжу!” [524, p. 61].

□ заключна частка 吧 *ba*, що виражає ствердний імператив:

咱们走吧!

Zánmen zǒu ba!

Ходімо!

帮帮他吧!

Bāng bang tā ba!

Допоможи(жись) йому!

□ заключні частки 啊 *a* та її фонетичні еквіваленти (呀 *ya*, 哪 *na*, 啦 *la*, 嘞 *lei*, 喽 *lou*; див. п. 12.4.), виражають емоційно забарвлений ствердний імператив (прагнення або нетерпіння):

救命啊!

Jiùmìng a!

Рятуйте!

快来呀!

Kuài lái ya!

Заходь швидше!

□ заключна частка 着 *zhe*, що спонукає адресата зробити щось або зайняти якусь позицію; зазвичай вживається тільки з дієсловами руху або розумової діяльності:

记着!

Jì zhe!

Пам’ятай!

坐着，别长起来!

Zuò zhe, bié zhǎng qǐlái!

Сиди, не вставай!

Дієслова 说 *shuō* “говорити” і 走 *zǒu* “йти, ходити” є винятками і не вживаються в імперативних конструкціях із 着 *zhe* [930, 页 177].

- каузативне дієслово 请 *qǐng*, вживається перед підметом (за його відсутності – на початку речення) для побудови ввічливої форми імперативу (“прошу...”) [973, 页 112]:

请你帮个忙。

Qǐng nǐ bāng gè máng.

Прошу, зроби(ть) мені ласку.

请您告诉他这件事。

Qǐng nín gàosu tā zhè jiàn shì.

Прошу Вас сказати йому про це.

- заключна частка 呗 *bei*, що вживається в деяких діалектах і виражає наказ з додатковим жартівливим або досадливим відтінком [678, S. 366]:

不懂，就学呗！

Bù dǒng, jiù xué bei!

Як не розумієш, то вчися!

У різного роду заборонних написах для вираження заперечного імперативу використовуються морфеми 莫 *mò* або 勿 *wù*, запозичені з веньяню; вони поміщаються перед смисловим дієсловом [540, S. 120]:

请莫吸烟。

Qǐng mò xīyān.

Прохання не курити.

闲人勿入。

Xiánrén wù rù.

Стороннім не заходити.

У **веньяні** в переважній більшості випадків ствердний імператив ніяк не маркується (крім частої відсутності підмета); на наявність наказового значення вказує загальний контекст, певні умови вживання синтаксичної структури (наприклад, пряма мова на кшталт “він сказав йому: зроби те-то”) [592, р. 388] або ж, при читанні вголос, відповідне інтонаційне забарвлення [256, с. 35-48]:

望民之多於鄰邦也。

Wàng mín zhīduō yú línbāng yě.

Сподівайся, що у тебе підданих буде більше, ніж в сусідньому царстві!

不信而問聖子。

Bù xìn ér wèn shèngzǐ.

[Якщо] не віриш, запитай у мудреця (Конфуція).

Для вираження заперечного імперативу використовуються морфеми 莫 *mò* або 勿 *wù*, що займають місце перед смисловим дієсловом [991, 页 145]; у текстах середньокитайського періоду також поширена заборонна форма 省可(裡) *shěngkě(lǐ)* “не слід, не потрібно” [902, 页 293]:

莫提此事。

Mò tí cǐ shì.

Не згадуй(те) про це!

己所不欲，勿施於人。

Jǐ suǒ bù yù, wù shī yú rén.

Не роби іншим того, чого собі не бажаєш.

省可清言揮玉扇。

Shěngkě qīng yán huī yù shàn.

Не слід розмовляти на високі теми, обмахуючись віялом.

Ввічлива форма веління утворюється за допомогою каузативного дієслова 請 *qǐng* “дозвольте...”, що вживається перед підметом (за його відсутності – на початку речення) або ж за допомогою дієслова 願 *yuàn*, яке управляє залежною предикативною конструкцією зі службовим словом 之 *zhī*, використовується переважно з дієсловами почуттів або розумової діяльності і виражає значення “мені/нам хотілося б, щоб Ви ...” [212, с. 129]:

請我高臥東山。

Qǐng wǒ gāo wò Dōngshān.

Дозвольте мені піти на спочинок у Східні гори.

臣願君之忘之也。

Chén yuàn jūn zhī wàng zhī yě.

Я хотів би, щоб Ви, пане, забули про це.

Обидва дієслова – 請 *qǐng* і 願 *yuàn* – можуть бути присутні в реченні й одночасно [720, р. 401]:

吾願請重踐其地。

Wú yuàn qǐng chóng jiàn qí dì.

Я хотів би просити дозволу знову прийти в ці землі.

Частка 其 *qí* в позиції після підмета формує імперативну конструкцію з відтінком ввічливого спонування [681, S. 1109]:

吾子其少安。

Wú zǐ qí shǎo ān.

Мій пане, будьте трохи спокійнішим!

12.12. Каузативні конструкції / 使动结构 *shǐdòng jiégòu*

Казуативні конструкції (також непрямий імператив [985, 页 110–111]) висловлюють спонування в найширшому спектрі: від дозволу і невтручання до активного сприяння і прямого примусу [75, с. 5]. Казуативні конструкції суть двоскладові дієслівні конструкції (складові дієслівні присудки), перше дієслово яких представлене т.зв. каузативним, а друге – смисловим дієсловом, що позначає дію, до якої спонукають [215, с. 212–214].

Казуативні дієслова, поряд зі значенням власне каузативу, можуть висловлювати ті чи інші додаткові відтінки значень. Наприклад, дієслово 請 *qǐng* відрізняється від своїх

граматичних синонімів 使 *shǐ* і 让 *ràng* (які статистично набагато поширеніші) тим, що включає у своє семантичне поле відчутний компонент ввічливості; дана обставина дозволяє деяким дослідникам і зовсім вважати 请 *qǐng* т.зв. маркером ввічливості з базовим значенням “будь ласка” [658, р. 59].

Набір каузативних дієслів і структура каузативних конструкцій в путунхуа і веньяні в цілому збігаються. Серед характерних відмінностей слід відзначити:

- здатність дієслова 使 *shǐ* у веньяні вільно поєднуватися безпосередньо зі смисловим дієсловом [464, р. 6], тоді як в путунхуа такі випадки досить обмежені; за відсутності об’єкта каузації між двома дієсловами в путунхуа прийнято вживати формальний прямий додаток 人 *rén* [713, р. 133–136]:

веньянь	путунхуа
勝而不驕，故使服。 <i>Shèng ér bù jiāo, gù shǐ fú.</i> Переміг і не запишався, а тому і змусив [усіх] скоритися собі.	但是他很快就使人屈服。 <i>Dànshì tā hěn kuài jiù shǐ rén qūfú.</i> Але дуже швидко він змусив [усіх] скоритися собі.

Аналогічна особливість відсутня у канцелярського синоніма 使 *shǐ* – дієслова 俾 *bǐ* “змушувати, спонукати”; це дієслово вживається у веньяні і в офіційно-діловому стилі путунхуа [659, р. 359–361]:

大家要加倍努力，俾能完成任務。

Dàjiā yào jiābèi nǔlì, bǐ néng wánchéng rènwù.

Необхідно подвоїти зусилля, щоб виконати (букв.: спонукати [себе] до того, щоб змогти виконати) завдання.

- дієслово 请 *qǐng* в путунхуа нормативно вживається після суб’єкта волевиявлення, тоді як у веньяні можливе вживання 请 *qǐng* як перед (у найбільш архаїчних текстах), так і після суб’єкта волевиявлення; таким чином, у наявності два структурно-типологічно різних види фактивних конструкцій, різних за становищем допоміжного (власне каузативного) дієслова [209, с. 218–219]:

веньянь	путунхуа
臣請赦之。 <i>Chén qǐng shè zhī.</i>	臣民请怜悯他。 <i>Chénmín qǐng liánmǐn tā.</i>
請臣赦之。 <i>Qǐng chén shè zhī.</i>	
Піддані просять помилувати його.	

Докладно про каузативні конструкції, дієслова та їхні особливості див. п. 6.8.2.2.

12.13. Результативні конструкції / 效果结构 *xiàoguǒ jiégòu*

Результативні конструкції є, за великим рахунком, багатоскладовим словом (результативним дієсловом), що складається з дієслівного компонента дії і результативної морфеми (етимологічно дієслівної або ад’єктивної) [33, с. 259–260]; статистика свідчить,

що за чисто кількісними показниками найчастотнішими результативними морфемами є 上 *shàng* і 到 *dào* [18, с. 94–172].

Результативні конструкції як цілісний граматичний феномен притаманні виключно путунхуа. На тому етапі розвитку мови, який фіксують тексти на веньяні, аналогічне значення виражалось двома “окремими” дієсловами (двома однорідними присудками), що розділяються сурядним сполучником 而 *ér* “і” [735, р. 53–54]. Втім, уже в текстах епохи Хань (206 р. до н.е. – 220 р. н.е.) даний сполучник цілком міг опускатися [17, с. 11] (статистичний відсоток опущення 而 *ér* у подібних випадках – близько 20 % [735, р. 54–55]). Таким чином, можна (з певною часткою умовності) констатувати наявність міжмовної семантико-граматичної кореляції: результативне дієслово в путунхуа – однорідні присудки з 而 *ér* у веньяні:

веньянь	путунхуа
孰能說「我找而現真」。 <i>Shú néng shuō “wǒ zhǎo ér xiàn zhēn”.</i>	谁能说「我找到真理」？ <i>Shéi néng shuō “wǒ zhǎodào zhēnlǐ”?</i>
Хто може сказати [про себе]: “я знайшов істину”? (Із творів Мо-цзи / 墨子 <i>Mòzǐ</i>)	

Грамаічні влаіивості результативних конструкцій в путунхуа пов’язані з їхньою семантикою. Зазвичай вказуються такі влаіивості [18, с. 25–28; 93, с. 193–204]:

- значення результативних конструкцій не узгоджується зі значенням тривалості дії і, отже, вони практично (за винятком випадків лексикалізації компонента граничності) не вживаються з видо-часовими показниками типу 着 *zhe*, 正在 *zhèngzài* тощо;
- значення результативних конструкцій добре узгоджується зі значенням доконаного виду, тому вони часто оформляються видо-часовим показником 了 *le* і показником заперечення 没(有) *méi (yǒu)*; заперечення 不 *bù* вживається рідко, в основному тільки в підрядних реченнях зі значенням умови [844, 页 113];
- результативні конструкції, як правило, не утворюють форм подвоєння, оскільки їх загальнограматичне значення погано узгоджується з короткочасністю, нетривалістю або ослабленістю дії [363, с. 100];
- результативні конструкції нерідко утворюють форму минулого миттєвого часу з морфемою 一 *yī*, що позначає різку, швидку, раптову дію або ж раптовість отримання результату [363, с. 153];
- результативні конструкції порівняно рідко оформляються видо-часовим показником 过 *guo* (це можливо в одиничних випадках і тільки з результативними морфемами 到 *dào* і 见 *jiàn*), оскільки класична граіатика вважає, що 过 *guo*, як і 着 *zhe*, абсолютно несумісні з результативними дієсловами [348, с. 142];
- результативні морфеми, як правило, не можуть самостійно функціонувати як смислові компоненти;
- для результативних конструкцій не характерне явище конверсії, тобто вони, як правило, не можуть вживатися як іменники;
- для результативних конструкцій не характерне сполучення з прислівником 很 *hěn* “дуже” [649, р. 362].

Докладно про результативні конструкції, дієслова та їхні особливості див. п. 6.8.3.

13. Просте речення / 简单句 *jiǎndānjù*

13.1. Загальні положення

Структура простого речення визначається наявністю одного граматичного складу. Це означає, що в простому реченні є одна предикативна одиниця, всередині якої концентруються засоби вираження категорій часу і модальності, тоді як складне речення характеризується наявністю двох або більше частин і відповідно двох граматичних складів, двох предикативних одиниць [896, 页 206].

Маючи здатність утворювати речення, предикативні відносини разом з тим, так само як і інші типи синтаксичних відносин, можуть отримати реалізацію не тільки на рівні речення як синтаксичного цілого, а й на рівні окремих членів речення, що може бути пов'язано з деякими особливостями синтаксичної організації відповідних синтагм [350, с. 77]. Просте речення перебуває неначе в центрі синтаксичної системи мови. З одного боку, питання про граматичну структуру простого речення безпосередньо пов'язане з вивченням членів речення, що відображають відносини між структурними елементами речення. З іншого боку, без з'ясування структурно-семантичних особливостей окремих типів простого речення неможливе серйозне вивчення складного речення, бо просте речення слугує будівельним матеріалом для утворення складних синтаксичних єдностей [208, с. 214].

Фундаментальним постулатом китайської граматики є той факт, що базовим порядком слів в сучасній китайській мові є “підмет – присудок – додаток” (т.зв. структура SVO) [692, р. 20–25]. Для архаїчного періоду давньокитайської мови типовим був порядок слів, при якому додаток передував присудку (SOV); поступовий перехід до сучасного порядку слів відбувся між X і III ст. до н.е. [421, р. 208]. У той же час класичний веньянь (крім ряду винятків) уже характеризується порядком слів, аналогічним сучасному путунхуа [912, 页 55].

Структура SVO – це широко розповсюджена синтаксична побудова, синтаксична структура, що лежить в основі багатьох різновидів простого речення, найзагальніша норма синтаксису китайської мови. Разом з тим, засоби і прийоми китайського синтаксису допускають інверсію, різного роду перестановки компонентів мови, що зумовлюють інший порядок слів у реченні. Класичним прикладом можна вважати інверсію додатка з 把 *bǎ*, яка, крім власне структурно-граматичної ролі, іноді здатна виконувати також і емоційно-емфатичну [541, р. 17–21].

Говорячи про емфазу тих чи інших членів речення, слід згадати, що емоційне виділення може бути, по-перше, як граматичним, так і стилістичним явищем [63, с. 55–75], а по-друге, здійснюватися не тільки шляхом модифікації порядку слів, але й (набагато частіше) за допомогою часток [1007, 页 139]. Частки логічно підкреслюють, емоційно забарвлюють окремі елементи структури речення. Вони, таким чином, збільшують смислову вагу і підсилюють експресію лексичних одиниць, які позначають ті чи інші предмети і їхні ознаки [738, р. 186].

13.2. Підмет, означення, обставина / 主语、定语、状语 zhǔyǔ, dìngyǔ, zhuàngyǔ

Місце підмета, означення та обставини в обох варіантах китайської мови можна (з певними застереженнями) вважати ідентичним. Підмет передує присудкові, означення – означуваному, а сам присудок, як правило, займає в реченні друге місце. У веньяні підмет частіше, ніж в путунхуа, піддається еліпсу, а також може виділятися маркером топікалізації 則 *zé*; останнє відбувається в основному з багатоскладовим підметом (підметом-реченням), тобто проводиться поділ топіка і коментаря перед присудком [264, с. 154–155]:

此則吾之過也。

Cǐ zé wú zhī guò yě.

Це – моя помилка.

Складне означення відділяється від подальшого означуваного спеціальним службовим словом – 的 *de* в путунхуа і 之 *zhī* у веньяні [124, с. 71]:

理论与实践的统一 / 理論實踐之統一。

Lǐlùn shíjiàn de tǒngyī / lǐlùn shíjiàn zhī tǒngyī.

Єдність теорії і практики.

Підмет і присудок в разі необхідності (наприклад, з метою експресії, емпізи, як стилістичний прийом в поезії тощо) можуть піддаватися інверсії.

Інверсія означення неможлива ні в путунхуа, ні у веньяні, хоча в деяких текстах на веньяні, написаних у В'єтнамі, її можна зрідка спостерігати [525, р. 168], що пояснюється механічним перенесенням синтаксичної структури в'єтнамської мови (означення слідує після означуваного [628, S. 55]) на веньянь, тобто виникненням кальки, яка суперечить нормам класичного веньяню. Проте одна з конструкцій класичної китайської мови все ж передбачає зміну позиції означення. Йдеться про перетворення об'єктного словосполучення (“дієслово + доповнення”) в атрибутивне, що відбувається в разі потреби особливо акцентувати увагу на об'єкті. У цьому випадку об'єкт ставиться в препозицію по відношенню до дієслова, відділяючись від нього за допомогою службового слова 之 *zhī* [965, 頁 122]:

王何卿之問也。

Wáng hé qīng zhī wèn yě?

Про якого канцлера говорите Ви, правителю?

Подібного роду атрибутивні словосполучення веньяню можуть являти собою в тому числі й підрядні речення. У цьому випадку службове слово 之 *zhī* ставиться між підметом і присудком підлеглого речення, вказуючи на його несамостійність [976, 頁 159]. Аналогічні конструкції путунхуа з 的 *de* відрізняються меншою частотністю, а також дещо формально-писемним відтінком [645, S. 80]:

веньянь	путунхуа
吾之不過魯侯天也。 <i>Wú zhī bù yù Lǔ hóu tiān yě.</i>	我的沒有遇見魯是天心。 <i>Wǒ de méi yǒu yùjiàn Lǔ shì tiānxīn.</i>
Те, що я не зустрівся з [князем] Лу, – це [була] воля неба.	

Що ж стосується обставини, то вона або передує підмету, або слідує після нього (обставина способу дії тощо), а у веньяні найчастіше вона починає фразу з опущеним підметом [211, с. 122]. Набагато істотношою відмінністю обставин веньяню від обставин путунхуа є можливість (а в ряді випадків – необхідність) спеціального граматичного оформлення останніх (службовим словом 地 *de* обставин якості дії або способу дії та службовим словом 得 *de* обставин міри/ступеня або часу), а також існування в путунхуа прийменникових і безприйменникових обставин [641, S. 95].

Обставини веньяню подібного морфологічного оформлення не мають і виявляють свою семантику виключно позиційним способом [879, 頁 219]:

веньянь	путунхуа
其滿歸。 <i>Qí mǎn guī.</i>	他滿意地走了。 <i>Tā mǎnyì de zǒu le.</i>
Він пішов задоволеним.	

13.3. Додаток / 宾语 *bīnyǔ*

Висловлюючи узагальнене граматичне значення, додаток позначає об'єкт дії, думки і почуття, а також адресата дії, так само в ізолюючих мовах – знаряддя дії або матеріал, з якого зроблено предмет [208, с. 55]. Додатки поділяються на прямі (дія безпосередньо спрямована на об'єкт, між дієсловом-присудком та іменником або займенником існує безпосередній контактний зв'язок [64, с. 138]) і непрямі (зазвичай співвідносні з такими поняттями, як: адресат дії, знаряддя дії, матеріал, з якого щось зроблено). Останні, у свою чергу, поділяються на прийменникові (вводяться тим чи іншим прийменником) і безприйменникові.

Прямий додаток в путунхуа і у веньяні переважно слідує після присудка, однак нерідко, в основному з метою смислового або емоційного виділення, він може бути винесений на перше місце в реченні [839, 頁 61]:

веньянь	путунхуа
王顧左右而言他。 <i>Wáng gù zuǒ yòu ér yán tā.</i> Ван (князь) подивився наліво і направо (на оточення, на свиту) і заговорив про інше.	妈妈凝视着儿子的脸。(巴金) <i>Māma níngshì zhe érzi de liǎn. (Bā Jīn)</i> Мати пильно дивилась на обличчя сина. (Ба Цзінь).
知可否，智也。 <i>Zhī kě fǒu, zhì yě.</i> Знати, що можна і чого не можна – це мудрість.	这个问题，我们还要仔细研究。 <i>Zhè ge wèntí, wǒmen hái yào zǐxì yánjiū.</i> Це питання ми ще повинні ретельно вивчити.

Місце, займане в реченні непрямим додатком, в путунхуа і у веньяні відрізняється.

Для путунхуа характерна схема розташування членів речення, при якій **непрямий безприйменниковий додаток** слідує після присудка і передує прямому додатку [731, р. 63–64]:

Підмет	Присудок	Непрямий безприменниковий додаток	Прямий додаток
我 Wǒ	给 gěi	孩子 háizi	一个玩具。 yī gè wánjù.
Я даю дитині іграшку.			

У веньяні безпосередньо після присудка ставиться прямий додаток, а непрямий безприменниковий додаток слідує після прямого [828, 页 88]:

Підмет	Присудок	Прямий додаток	Непрямий безприменниковий додаток
耆宿 Qísù	言 yán	之 zhī	文公。 Wéngōng.
Мудрий старець сказав це Вень-гуну.			

Позиція **непрямого применникового додатка** в путунхуа формує рамкову конструкцію, в якій цей непрямий применниковий додаток займає місце перед присудком, а прямий додаток, якщо він є, стоїть після присудка [641, S. 79–82]:

Підмет	Непрямий применниковий додаток	Присудок	Прямий додаток
我 Wǒ	给朋友 gěi péngyou	解释 jiěshì	一个规则。 yī gè guīzé.
Я поясню друзів правило.			

Аналогічна конструкція веньяню характеризується відсутністю рамкової структури: обидва додатки слідують після присудка, прямий безпосередньо примикає до присудка справа, непрямий применниковий (найчастіше з применником 於 yú або 乎 hū) займає місце після прямого [942, 页 179]:

Підмет	Присудок	Прямий додаток	Непрямий применниковий додаток
王 Wáng	移 yí	都 dū	於洛陽。 yú Luòyáng.
Правител переніс столицю в Лоян.			

Примітки:

1. В цілому ряді текстів класичного й особливо посткласичного періоду веньяню зустрічаються конструкції, коли непрямий применниковий додаток місця при дієсловах переміщення та місцезнаходження займає позицію перед присудком (як в путунхуа): 我於南京登賢書 Wǒ yú Nánjīng dēng xiánshū “Я успішно здав екзамен на вчений ступінь у Нанкіні” [105, с. 133–134].

2. Непрямий применниковий додаток з применниками 以 yǐ і 爲 wéi у веньяні є винятком і в більшості випадків розташовується безпосередньо перед присудком, а прямий додаток слідує після присудка (як в путунхуа): 君子以文會友 Jūnzǐ yǐ wén huì yǒu “Благородний муж згідно з [правилами] етикету спілкується [з] друзями” [751, 页 338–339].

3. Непрямий применниковий додаток з применниками 與 yǔ і 自 zì у веньяні може вживатися як після присудка (в текстах архаїчного і класичного періоду), так і,

подібно путунхуа, перед присудком (у посткласичних і середньовічних текстах). Частотність такого вживання можна умовно позначити як “50 на 50”: 鉅子談與學生 *Jùzǐ tán yǔ xuésheng* “Наставник бесідував з учнями”; 其衣與花借色 *Qí yī yǔ huā jiè sè* “Її убрання від квітів запозичує барви” [891, 頁 204].

Докладно про прийменники веньяню і непрямі додатки, що ними вводяться, див. п. 7.3.

13.4. Присудок / 谓語 wèiyǔ

Місце присудка в реченні характеризується, з одного боку, а) розташуванням на другому місці і, з іншого боку, б) тяжінням до кінця висловлювання. Це означає, що присудку завжди передує будь-який член речення (підмет, додаток чи обставина) [627, р. 168]. Присудок у китайській мові може належати до одного з далі перерахованих типів: дієслівний (простий і складний), якісний (простий і складний) та іменний (складений і складний) [64, с. 133–137].

Простий дієслівний присудок виражається повнозначним дієсловом, результативним або нерезультативним, і позначає дію або стан предмета, зазначеного підметом.

Складний (двочленний) дієслівний присудок являє собою сполучення двох дієслів, тобто, по суті, двопрєдикатну конструкцію. Перше дієслово – допоміжне; воно висловлює модальне значення (можливість, необхідність, бажання та ін.), вказує на етап дії (початок, продовження, завершення), означає спонукання, мету руху тощо. Друге дієслово – повнозначне; воно позначає дію, що становить основний смисловий зміст присудка [105, с. 143–144]. Двопрєдикатні дієслівні конструкції можна умовно поділити на [854, 頁 31–36]:

□ модальні об’єктивні:

веньянь	путунхуа
法語之言能無從乎。 <i>Fǎyǔ zhī yán néng wú cóng hū.</i> Правильно сказані слова – чи можна не слідувати [їм]?	你不能怪他。 <i>Nǐ bù néng guài tā.</i> Ти не можеш (не можна) винуватити його.

Примітка: хоча багато авторитетних граматиків веньяню вважають модальні дієслова 要 *yào* “хотіти”, 必需 *bìxū* “бути необхідним”, 必須 *bìxū* “обов’язково слід, необхідно, повинно” і деякі інші нехарактерними і “неналежними за стилем” [891, 頁 152; 831, 頁 294], дані дієслова все одно досить широко представлені в реальних класичних і посткласичних текстах.

□ каузативні:

веньянь	путунхуа
餘請原於帝。 <i>Yú qǐng yuán yú Dì.</i> Я вимолив у Ді (обоженного предка) простити [мене].	我請幫助他。 <i>Wǒ qǐng bāngzhù tā.</i> Я прошу допомогти йому.

□ фазові (стадіальні):

веньянь	путунхуа
若火之始然。 <i>Ruò huǒ zhī shǐ rán.</i> Подібно вогню, який тільки почав горіти.	婴儿开始理解周围的环境了。 <i>Yīng'ér kāishǐ lǐjiě zhōuwéi de huánjìng le.</i> Дитина почала усвідомлювати оточення.

□ мета руху:

веньянь	путунхуа
我到歸載。 <i>Wǒ dào guī zài.</i> Я прибув, щоб жертвою вшанувати пам'ять предків.	我来问你。 <i>Wǒ lái wèn nǐ.</i> Я прийшов, щоб запитати тебе.

□ модальні суб'єктивні (наміру, почуттів, думки, особистісного ставлення, оцінки):

веньянь	путунхуа
吾惴忝厥祖。 <i>Wú zhuì tiǎn jué zǔ.</i> Я боюся зганьбити своїх предків.	我爱钓鱼。 <i>Wǒ ài diào yú.</i> Я люблю рибалити.

Двопредикатні дієслівні конструкції можуть бути ускладнені додатковим дієслівним елементом і тим самим перетворені в трипредикатні [747, 页 73–76]. Найчастіше у функції такого додаткового компонента виступає ще одне модальне дієслово або ж сполучення модального дієслова з каузативним [870, 页 129]:

веньянь	путунхуа
皇天，我要敢拒之。 <i>Huángtiān, wǒ yào gǎn jù zhī.</i> О небеса, я хотіла б насмілитися опиратися йому.	可是你妈肯让你去么？ <i>Kěshì nǐ mā kěn ràng nǐ qù me?</i> А твоя мама погодиться дозволити тобі піти?

Простий якісний присудок виражається якісними прикметниками (в одиничних випадках – порядковими числівниками). Він вказує, яким є предмет, виражений підметом, тобто характеризує предмет в якісному (кількісному) відношенні.

Характерною особливістю простого якісного присудка в путунхуа є те, що, на відміну від такого у веньяні, він в основному вимагає перед собою означення, вираженого прислівниками 很 *hěn* “дуже”, 真 *zhēn* “дійсно”, 又 *yòu* “ще більше”, 太 *tài* “дуже, надто, вкрай” або іншими так званими інтенсифікаторами [444, р. 57–58]. При цьому слід пам'ятати, що такі прислівники (особливо 很 *hěn* і 真 *zhēn*) у даному випадку, як правило, граматикуються, тобто втрачають своє лексичне значення, вживаються в ролі обов'язкового структурного елемента речення [685, р. 175–177].

Складний (двочленний) якісний присудок виражається якісним прикметником / числівником та іменником. Іменник у складі такого присудка позначає одну зі сторін того предмета, який виражений підметом, а прикметник або числівник характеризує цю сторону предмета в якісному або кількісному відношенні. Таким чином, складний якісний присудок характеризує предмет не прямо, а через одну з його сторін, і отже,

в даному випадку має місце опосередковане співвіднесення ознаки з предметом – носієм ознаки. Саме тому в деяких джерелах такий тип присудка виділяють в окрему категорію і називають членним присудком [352, с. 132–133]:

веньянь	путунхуа
其人紅發。 <i>Qí rén hóng fā.</i>	这个人红头发。 <i>Zhè ge rén hóng tóufǎ.</i>
У цієї людини руде волосся.	

Шляхом подальшого структурного ускладнення двочленний якісний присудок може бути перетворено у тричленний, що являє собою сполучення якісного прикметника з двома допоміжними дієсловами. У складі тричленного якісного присудка зазвичай спостерігається наступний порядок компонентів: “модальне дієслово – каузативне дієслово – якісний прикметник”. Такий присудок позначає властивість або якість, яку предмет здатний набути [16, с. 10–14]:

веньянь	путунхуа
勞可使人高貴。 <i>Láo kě shǐ rén gāoguì.</i> Труд здатний піднести людину.	鍛煉能使人堅強。 <i>Duànliàn néng shǐ rén jiānqiáng.</i> Загартування може зробити людину стійкою.

Складений іменний присудок, що складається з іменної частини (іменника, займенника, субстантивного комплексу або включеної частини) і дієслова-зв'язки, яке відіграє допоміжну роль. Функція дієслова-зв'язки – ототожнити суб'єкт з будь-яким предметом або віднести суб'єкт до певного класу предметів. Іменна частина є основним компонентом і висловлює смисловий зміст присудка [26, с. 21]. У путунхуа можлива тільки одна структура побудови складеного іменного присудка, в якій зв'язка 是 *shì* передує іменній частині, тоді як у веньяні одні типи зв'язок (зв'язки 為 *wéi*, 即 *jí*, 乃 *nǎi* та ін., що зустрічаються до того ж і в писемному стилі путунхуа [214, с. 21]) передують іменній частині, а інші (зв'язка 也 *yě*; може оформляти не тільки іменний, але й дієслівний присудок [118, с. 29]; підмет у стверджувальній структурі з 也 *yě* часто додатково оформляється службовим словом 者 *zhě* [184, с. 132]) – йдуть після іменної частини:

веньянь	путунхуа
鳥為獸。 <i>Niǎo wéi shòu.</i>	鳥是動物。 <i>Niǎo shì dòngwù.</i>
鳥者獸也。 <i>Niǎo zhě shòu yě.</i>	
Птах – [є] тварина.	

Складений (двочленний) іменний присудок утворюється сполученням іменника з дієсловом, при цьому дієслово відіграє допоміжну роль, тоді як іменник передає основний смисловий зміст. У функції вербалізатора використовуються т.зв. дієслова-напівзв'язки, тобто дієслова, що функціонують подібно зв'язкам, але не до кінця

втратили своє лексичне значення. Зазвичай це дієслова зі значенням “зробити(ся), стати” або “називати(ся)”. Вони завжди передують іменній частині [846, 页 343]:

веньянь	путунхуа
其作為官。 <i>Qí zuòwéi guān.</i>	他作為官員。 <i>Tā zuòwéi guānyuán.</i>
Він став чиновником.	

Якщо перед дієсловом-напівзв’язкою вжити модальне або каузативне дієслово, то вийде складний тричленний іменний присудок [855, 页 176]:

веньянь	путунхуа
其欲作為官。 <i>Qí yù zuòwéi guān.</i>	他想作為官員。 <i>Tā xiǎng zuòwéi guānyuán.</i>
Він хоче стати чиновником.	

В окремих випадках у китайській мові можливе вираження присудка іменником або іменним сполученням, тобто без наявності вербалізатора (дієслова-зв’язки). Подібного роду випадки досить поширені у веньяні, але в путунхуа вони носять семантично обмежений характер і фактично зводяться до кількох класів імен [592, p. 55]. Так, для виконання функції присудка без вербалізатора ім’я або іменне сполучення в путунхуа повинне мати значення [641, S. 59–60]:

- описання погодних або кліматичних умов:

今天晴天。
Jīntiān qíngtiān.

Сьогодні сонячний день.

- конкретної дати, особливо днів тижня і місяців:

今天星期日。
Jīntiān xīngqīrì.

Сьогодні неділя.

- національної належності або громадянства:

可是，准确地说，拿破仑科西嘉人，不法国人。（莫言）
Kěshì, zhǔnquè de shuō, Nápòlún kēxījiārén, bù fǎguó rén. (Mò Yán)
Однак, строго кажучи, Наполеон – корсіканець, не француз.
(Мо Янь)

- професійної належності:

他翻译员。
Tā fānyìyuán

Він – перекладач.

- віку (стосується числівників):

小李已经五十多岁。
Xiǎo Lǐ yǐjīng wǔ shí duō suì.

Сяо Лі вже понад п’ятдесят років / уже шостий десяток.

Природно, що у всіх вищенаведених випадках також можливе вживання зв'язки 是 *shì*.

Додаткова емпфаза складеного іменного присудка може бути досягнута шляхом спільного вживання емпфатичних одиниць (часток, морфем, прислівників, зв'язок) або оформлення іменної частини рамковою структурою [865, 页 351]. Серед різноманітних можливих варіантів комбінацій найтипівішим для веньяню можна вважати сполучення морфем 者乃 *zhě nǎi* “саме [це] і є” або 者實 *zhě shí* “саме [це] в дійсності і [є]” у функції складеного іменного присудка [105, с. 180–181], а для путунхуа – рамкову конструкцію 只是……的 *zhǐ shì...de* [633, p. 219]:

веньянь	путунхуа
忍者乃全德。 <i>Rěn zhě nǎi quán dé.</i>	忍耐只是全德的。 <i>Rěnnài zhǐ shì quán dé de.</i>
Саме терпіння і є найвищою чеснотою.	

13.5. Базові синтаксичні моделі / 基本句法模型 *jīběn jùfǎ móxíng*

Виділення базових синтаксичних моделей здійснюється на основі т.зв. актуального членування, завдяки чому вдається встановити можливі синтагматичні типи елементарних речень [170, с. 116–124], а також виявити потенційно-синтаксичні зв'язки між ними [43, с. 23–25]. Останнє особливо важливе для китайської мови з її ізолюючою природою та абстрактністю частин мови, внаслідок чого для путунхуа в багатьох випадках утруднене розмежування між складним словом і елементарним реченням [494, р. 11–13], а для веньяню межі речення і зовсім часто бувають розмиті [118, с. 28]. Елементарним реченням китайської мови вважається двоскладове речення, в рамках якого виділяють десять (пп. 13.5.1–13.5.10.) базових синтаксичних моделей [264, с. 107–128].

13.5.1. Речення типу “П + П”

Речення цього типу включають до свого складу підмет і присудок, при цьому підмет і присудок обов'язково семантично узгоджені між собою (якщо підмет і присудок неузгоджені, то має місце яскраво виражена топікова структура “Т|К”) [708, S. 56].

Найчастіше підмет у таких реченнях вказує на діяча, а присудок – на дію, стан або ознаку. Отже, присудок може бути дієслівним, ад'єктивним або іменним, і в кожному конкретному випадку – як простим, так і складним/складеним. Підмет може бути виражений іменником, займенником, іменним комплексом, субстантивним, дієслівним або ад'єктивним словосполученням, прийменниковою /післяйменниковою конструкцією і навіть дієсловом або прикметником [757, 页 86–87]. Наведемо кілька прикладів речень типу “П + П”:

веньянь	путунхуа
<i>підмет – особовий займенник; присудок – дієслівно-об'єктний означальний комплекс</i>	
吾見赤黑之稜。 <i>Wú jiàn chì hēi zhī jìn.</i> Я побачив червоні і чорні кола навколо сонця.	我看见一个人的侧影。 <i>Wǒ kànjiàn yī gè rén de cèyǐng.</i> Я побачив силует людини.

веньянь	путунхуа
<i>підмет – іменник; присудок – прикметник / ад’єктивне словосполучення</i>	
天心含糊。 <i>Tiānxīn hánhu.</i> Воля небес туманна.	天气太热。 <i>Tiānqì tài rè.</i> Погода надто спекотна.

веньянь	путунхуа
<i>підмет – іменник; присудок – складений іменний</i>	
上哲者應身也。 <i>Shàngzhé zhě yīng shēn yě.</i> Досконалий мудрець є втілення Будди.	一个人是他一生行为的总和。 <i>Yī gè rén shì tā yīshēng xíngwéi de zǒnghé.</i> Будь-яка людина є сума її вчинків.

веньянь	путунхуа
<i>підмет – прийменникова конструкція; присудок – складний (двочленний) дієслівний з прямим додатком</i>	
於此能逗孤舟。 <i>Yú cǐ néng dòu gū zhōu.</i> Ось тут [я] можу зупинити [свій] самотній човен.	在商店里必有特廉价柜台。 <i>Zài shāngdiàn lǐ bì yǒu tè liánjià guìtái.</i> У магазині повинен бути відділ товарів за зниженими цінами.

13.5.2. Речення типу “Т|К”

З точки зору структури речення типу “Т|К” нічим не відрізняються від речень типу “П + П”, проте з семантичної точки зору глобальний підмет і присудок неузгоджені. Найчастотнішим формальним засобом топікалізації є морфеми 者 *zhě* (і у веньяні, і в путунхуа являє собою похідну напівсуфіксальну морфему, яка вказує на одухотвореного діяча [491, р. 197–203]) або 則 *zé* (у веньяні вказує на неодухотвореного діяча), хоча їх присутність не обов’язкова [1012, 页 161]. Характерний приклад з класичного веньяню:

為此詩者，其知道乎。
Wéi cǐ shī zhě, qí zhī dào hū.

Автор цього вірша, він досягнув “дао”!

Як топік (Т), так і коментар (К) можуть бути структурно простими (складатися з одного слова) або складними (що складаються з кількох слів, наприклад, підмета, присудка і додатка). Найпоширенішим випадком побудови складових топіка і/або коментаря в мовах-ізолятах можна назвати речення, в яких топік і коментар з’єднуються між собою зв’язкою або напівзв’язкою, наступною після вказівного займенника [606, р. 27–29]:

веньянь	путунхуа
其能恕敌之力，此乃其高风之證。 <i>Qí néng shù dí zhī lì, cǐ nǎi qí gāofēng zhī zhèng.</i>	他能饶恕敌人的本事，这就是他高尚的证明。 <i>Tā néng ráoshù dírén de běnshì, zhè jiù shì tā gāoshàng de zhèngmíng.</i>
Саме його здатність (те, що він може) прощати ворогів і є свідчення його благородства.	

Крім того, подібні речення здатні утримувати і т.зв. підтопік, що виконує функцію неузгодженості підмета і присудка, які між собою узгоджені. Підтопік семантично співвідноситься з підметом і висловлює одну з його властивостей або вказує на належність підметові [264, с. 112]:

土偶片片摔破了。
Tǔ'ǒu piàn piàn shuāipò le.
 Глиняний ідол розбився на шматки.

13.5.3. Речення типу “П + П” пасивного типу

Цей тип речень також називають реченнями з немаркованим пасивом. У таких реченнях підмет висловлює об'єкт впливу, а присудок виражений дієсловом впливу. Пасивний характер дії при цьому ніяк спеціально граматично не маркується [914, 页 130]:

веньянь	путунхуа
功盖天下者，不赏。 <i>Gōng gài tiān xià zhě, bù shǎng.</i> Той, хто вчинив головний подвиг, залишається без нагороди (не нагороджується).	赞扬的言词不必信任。 <i>Zànyáng de yáncí bù bì xìnren.</i> Похвальним промовам не варто довіряти.

13.5.4. Речення, в яких присудок передує підмету

Такі речення зі структурної точки зору являють собою пряму інверсію і вирізняються сильним емоційним забарвленням, знаком оклику. Винесений вперед присудок у веньяні, як правило (але не обов'язково), оформляється службовим словом 哉 *zāi*, а в путунхуа залишається без спеціального граматичного оформлення [394, p. 49]:

веньянь	путунхуа
誠哉，是言也。 <i>Chéng zāi, shì yán yě.</i> О, які вірні ці слова!	呀，多愉快，白天的海风。 <i>Ya, duō yúkuài, báitiān de hǎifēng.</i> О, який приємний денний бриз з моря!

Незважаючи на широку розповсюдженість подібного роду висловлювань у повсякденній розмовній мові носіїв китайської мови, слід відзначити дискусійний ступінь граматичності даних речень з точки зору норм путунхуа: в одних джерелах стверджується граматична некоректність такого роду речень і допускається тільки інверсія додатка або обставини, але ніяк не присудка [757, 页 283], в інших же роботах винесення присудка на перше місце в розмовному стилі вважається прийнятним як засіб крайньої експресії, т.зв. спонтанної емоції [896, 页 167].

13.5.5. Означальні речення типу “А є Б”

Означальне речення висловлює логічне означення або характеристику предмета шляхом вказівки на суттєву ознаку. Підмет і присудок часто неузгоджені та граматично з'єднані зв'язкою, напівзв'язкою або ж (рідше) дієсловом наявності 有 *yǒu* (також його різноманітні похідні на кшталт заперечних форм: 無 *wú* в класичному веньяні [804, 页 97–98], 亡 *wáng/wú* в найдавніших пам'ятках – іньських написах [163, с. 106] тощо). Таким чином, означальні речення – суть речення зі складеним іменним присудком [732, p. 350–351]. Означальним реченням веньяню властива структурна подвійність з огляду

на різну синтаксичну позицію, займану зв'язкою 也 *yě* та іншими зв'язками (乃 *nǎi*, 爲 *wéi*, 即 *jí*) [909, 頁 100–101]:

веньянь	путунхуа
怒，跬瘋也。(賀拉斯) <i>Nù, kuǐ fēng yě. (Hèlāsī)</i>	憤怒是短时的疯狂。(贺拉斯) <i>Fènnù shì duǎnshí de fēngkuáng. (Hèlāsī)</i>
怒爲跬瘋。(賀拉斯) <i>Nù wéi kuǐ fēng. (Hèlāsī)</i>	
Гнів є короткочасне безумство. (Горацій)	

13.5.6. Речення, що мають структуру “П + Об + П”

Обставина може бути виражена прислівником, прикметником, прийменниковою конструкцією, іменником або означальним сполученням. По суті, такі речення є різновидом т.зв. структур з локалізуючим значенням [227, с. 299], хоча обставина зовсім не обов'язково повинна позначати місце; вона може виражати також час, спосіб дії, ознаку (у випадку означальних сполучень) тощо [394, р. 52]:

веньянь	путунхуа
君三日當死。 <i>Jūn sān rì dāng sǐ.</i> Ви протягом трьох днів повинні вмерти.	他昨天下了活。 <i>Tā zuótiān xià le huó.</i> Він учора звільнився з роботи.

Порушення базисного принципу розташування елементів у плані перенесення обставини в іншу позицію можливе в путунхуа в наступних двох основних випадках:

- обставина часу може займати місце перед підметом [851, 頁 349–350]:

今天晚上我在家。
Jīntiān wǎnshang wǒ zài jiā.
Сьогодні ввечері я буду вдома.

- обставина місця з прийменником завжди ставиться перед присудком, проте а) якщо присудок у реченні виражено неперехідним дієсловом 在 *zài* “перебувати десь; жити, мешкати десь”, то обставина місця завжди ставиться після цього дієслова [219, с. 171–173] і б) якщо присудок у реченні виражений дієсловами стану типу 放 *fàng* “класти; лежати (про речі, предмети)”, 住 *zhù* “жити, мешкати”, 躺 *tǎng* “лежати”, 坐 *zuò* “сидіти”, 站 *zhàn* “стояти”, 挂 *guà* “висіти” і їм подібних, то обставина місця завжди ставиться безпосередньо після присудка [535, р. 54]:

我在北京工作。
Wǒ zài Běijīng gōngzuò.
Я працюю в Пекіні.
现在我在北京。
Xiànzài wǒ zài Běijīng.
Я зараз перебуваю/живу в Пекіні.
我住在北京。
Wǒ zhù zài Běijīng.
Я мешкаю в Пекіні.

13.5.7. Речення, що мають структуру “(О) + П + (Об) + П + (О) + Д”

Крім підмета, присудка і додатка, речення з прямим порядком слів можуть містити означення до підмета чи додатка, а також обставини. Природно, що будь-який з елементів у дужках може бути відсутнім [757, 页 277]:

веньянь	путунхуа
(懵) 香 (瞬) 聞 (鄰) 院。 <i>(Měng) xiāng (shùn) wén (lín) yuàn.</i> (П'янкий) аромат (миттєво) рознісся на (сусідні) двори.	(由于阅历而练达的) 父母 (就) 识破 (欺骗的) 尝试。 <i>(Yóuyú yuèlì ér liàndá de) fùmǔ (jiù) shìpò (qīpiàn de) chángshì.</i> (Навчені досвідом) батьки (відразу) розпізнають спробу (обману).

До цього ж типу належать речення наявності з дієсловом 有 *yǒu* і його заперечними формами. Підмет виражається іменником зі значенням місця, а додаток вказує на об'єкт наявності або відсутності [606, p. 33]:

веньянь	путунхуа
塗有死馬。 <i>Tú yǒu sǐ mǎ.</i>	路上有死馬。 <i>Lùshang yǒu sǐ mǎ.</i>
На дорозі лежить дохлий кінь.	

У веньяні для посилення виразності додаток, виражений іменником, може бути винесено перед присудком в оповідних реченнях, що не містять заперечень. У цьому випадку такий додаток оформляється рамковою конструкцією 唯……是 *wéi...shì* або 唯……之 *wéi...zhī* і перекладається українською мовою за допомогою прислівника “тільки” [708, S. 62]:

唯命是聽。

Wéi mìng shì tīng.

Підкоряюся тільки [Вашому] наказу.

今吾唯敵是求。

Jīn wú wéi dí shì qiú.

Тепер я тільки до зустрічі з ворогом і прагну.

13.5.8. Речення типу “П + П + (Д) + Ко”

Комплементом у китайській мові називається особливий підвид синтаксичних одиниць: додатковий модифікатор дії (щодо її результату, напрямку, ступеня, кількісної характеристики, можливості тощо [509, p. 158]), який ставиться після присудка, вираженого дієсловом або прикметником, і доповнює його значення. Таким чином, можна сказати, що комплемент – це, фактично, постпозиційне означення присудка [415, p. 22–24].

Комплемент може бути виражений прикметником, дієсловом, числівником або числівнико-предметним словосполученням. Формальним маркером комплементу в путунхуа є службове слово 得 *de*, яке ставиться між присудком і власне комплементом у більшості випадків (проте не завжди) [336, с. 179–185]. У веньяні комплемент не має ніякого спеціального граматичного маркування і виражається виключно позиційно [831, 页 259].

Залежно від семантики і внутрішньої структури, в китайській мові прийнято виділяти 8 основних видів комплементів: ступеня, стану, результату, ймовірності, напрямку, кратності, тривалості та кількості [297, с. 7]:

веньянь	путунхуа
<i>комплемент ступеня</i>	
鬼怒甚。 <i>Guǐ nù shén.</i> Демон страшно роззлився.	这个教室里热得要命。 <i>Zhè ge jiàoshi lǐ rè de yàomìng.</i> У цій аудиторії смертельно жарко.

веньянь	путунхуа
<i>комплемент стану</i>	
女穿戴寒酸。 <i>Nǚ chuāndài hán suān.</i> Жінка була одягнута бідно.	心跳得正常。 <i>Xīn tiào de zhèngcháng.</i> Серце б'ється нормально.

веньянь	путунхуа
<i>комплемент результату</i>	
今夜偏知春氣暖。 <i>Jīn yè piānzhī chūn qì nuǎn.</i> Сьогодні вночі відчув [я] раптом тепле весни дихання.	我没听懂他说的话。 <i>Wǒ méi tīngdǒng tā shuō de huà.</i> Я не зрозумів, що він сказав.

веньянь	путунхуа
<i>комплемент ймовірності</i>	
彼聽不信。 <i>Bǐ tīng bù xìn.</i> [А] він слухав і не міг повірити.	这个衣柜搬得进去。 <i>Zhè ge yīguì bān de jìnqù.</i> Цю шафу можна занести всередину.

веньянь	путунхуа
<i>комплемент напрямку</i>	
依仗騎兵侵擾中原來。 <i>Yīzhàng qí bīng qīnrǎo zhōngyuán lái.</i> [Монголи] з кіннотою вторглися на центральну рівнину Китаю.	下雨了，快跑进房子来！ <i>Xià yǔ le, kuài pǎo jìn fángzi lái!</i> Пішов дощ, скоріше забігайте в будинок!

веньянь	путунхуа
<i>комплемент кратності</i>	
鄔師號一聲。 <i>Wū shī hào yī shēng.</i> Учитель У гукнув [його] один раз.	我吃过两次烤鸭。 <i>Wǒ chī guo liǎng cì kǎoyā.</i> Я їв качку по-пекінськи два рази.

веньянь	путунхуа
<i>комплемент тривалості</i>	
尋找水源五日，無力續。 <i>Xún zhǎo shuǐyuán wǔ rì, wú lì xù.</i> [Він] п'ять днів шукав джерело води, сил продовжувати [шукати] не було.	我等了你三十分鐘。 <i>Wǒ děng le nǐ sān shí fēnzhōng.</i> Я чекав тебе 30 хвилин.
веньянь	путунхуа
<i>комплемент кількості</i>	
以吾長爾一旬「……」。 <i>Yǐ wú zhǎng ěr yī xún [...].</i> І хоч я старший Вас на 10 років...	这个西瓜比那个重三斤。 <i>Zhè ge xīguā bǐ nà ge zhòng sān jīn.</i> Цей кавун тяжчий від того на півтора кілограма.

13.5.9. Послідовно зв'язані речення

У реченнях даного типу присудок представлений послідовно зв'язаним словосполученням, перше дієслово в складі якого, як правило, є каузативним чи маркує пасив або ж два дієслова пов'язані між собою вираженням цільових відносин (“зробив А, щоб зробити/щоб вийшло Б”) [869, 页 207]:

веньянь	путунхуа
王使人問疾。 <i>Wáng shǐ rén wèn jí.</i> Ван велів довідатися про хворобу [Менцзи].	我来履行义务。 <i>Wǒ lái lǚxíng yìwù.</i> Я прийшов, щоб виконати [свій] обов'язок.

Деякі з подібного роду двоскладових вільних дієслівних комбінацій веньяню згодом перетворилися в путунхуа у двоскладові дієслова, наприклад: 令人 *lìngrén* “заставляти; навіювати (почуття)”, 使动 *shǐdòng* “спонукати, змушувати” тощо [491, р. 226–230].

13.5.10. Речення, що включають до свого складу однорідні словосполучення

Один із найчастіше використовуваних способів ускладнення структури елементарного речення полягає у введенні в речення кількох однорідних (паралельних, сурядних) словосполучень. Між такими словосполученнями мають місце рівноправні відносини, їхня синтаксична структура збігається або є близькою, вони можуть з'єднуватися між собою сурядними сполучниками [264, с. 124].

У ролі однорідних словосполучень найчастіше виступають однорідні підмети або однорідні присудки, дещо рідше зустрічаються однорідні додатки [606, р. 99–101]:

веньянь	путунхуа
資衰、哭泣之聲使人之心悲。 <i>Zīcuī, kūqì zhī shēng shǐ rén zhī xīn bēi.</i> Жалобний одяг, звуки ридань сповнюють душі людей скорботою.	客人都空谈、开玩笑、造成无忧无虑的假象。 (刘震云) <i>Kèrén dōu kōngtán, kāi wánxiào, zàochéng wúyōu wúlù de jiǎxiàng. (Liú Zhènyún)</i> Гості базікали, жартували, створювали видимість безтурботності. (Лю Чженьюнь)

13.6. Синтаксична двозначність: складений член речення – включене речення / 句法双关性: 复合句子成分还是编入句 / jùfǎ shuāngguānxìng: fùhé jùzǐ chéngfèn háishì biānrùjù

Певний вид синтаксичних побудов неможливо однозначно віднести до словосполучення чи речення. Це стосується випадків, коли такі побудови виконують функцію члена речення у складі простого речення. Таким чином, з точки зору формального синтаксису у них спостерігаються ознаки як речення, так і складеного слова [865, 页 294]. За великим рахунком, речення, які включають в себе такі складені побудови, являють собою певну проміжну, перехідну “ланку” між власне простими реченнями і реченнями складними [773, 页 186]. У класичній граматичній теорії такі речення прийнято називати **ускладненими реченнями** (复杂句 fùzájù) [124, с. 300], одна частина яких входить до складу іншої на правах поширеного члена речення і не приводить до утворення підрядних речень [896, 页 206] як частин складних синтаксичних одиниць, зазвичай званих складнопідрядними реченнями, в яких кожна з частин має свій склад членів речення [208, с. 276].

Вищеописані включені до складу простого речення частини можуть виконувати такі синтаксичні функції [753, 页 630–645; 399, p. 162–177]:

□ підмета:

веньянь	путунхуа
爾入道已二年。 Ēr rùdào yǐ èr nián. Уже [минуло] два роки, як ти пішов у монастир.	他不来是一件怪事。 Tā bù lái shì yī jiàn guài shì. Дивно (дивна річ), що він не йде.

□ означення; перекладаються на українську мову дієприслівником теперішнього чи минулого часу або підрядним реченням зі сполучником “який”, відокремлюються від обумовленого слова універсальним показником атрибутивних відносин – службовим словом 的 *de* в путунхуа і службовим словом 之 *zhī* у веньяні [698, p. 34–35]:

веньянь	путунхуа
敦經悅史之官宦可欽。 Dūn jīng yuè shǐ zhī guānhuàn kě qīn. Гідний поваги чиновник, який щиро шанує канони і гаряче вітає історичні твори.	昨天来找你的那个人是谁? Zuótiān lái zhǎo nǐ de nà ge rén shì shéi? Хто та людина, яка приходила до тебе вчора?

□ додатка; присудок часто виражається такими дієсловами, як “знати”, “розуміти”, “бачити”, “чути”, “вважати”, “думати”, “відчувати” тощо [641, S. 221]:

веньянь	путунхуа
我知真善忍蚤晚勝。 Wǒ zhī zhēn shàn rěn zǎo wǎn shèng. Я знаю, що рано чи пізно істина, доброта і терпіння восторжествують.	他们不明白他在做什么。 Tāmen bù míngbai tā zài zuò shénme. Вони не розуміли, що він робить.

□ іменної частини складеного іменного присудка:

веньянь	путунхуа
路見不平默，逢君之惡也。 <i>Lù jiàn bùpíng mò, féngjūn zhī è yě.</i> Мовчати при вигляді несправедливості означає потурати злу.	我們的信念是和平一定戰勝戰爭。 <i>Wǒmen de xìnniàn shì héping yīdìng zhànshèng zhànzhēng.</i> Ми віримо, що (букв.: наша віра є те, що) мир неодмінно переможе війну.

□ обставини; включена частина в цьому випадку, як правило, не може мати свого “незалежного” підмета [671, p. 189]:

веньянь	путунхуа
公主淚流滿面瞧桓。 <i>Gōngzhǔ lèi liú mǎnmiàn qiáo Huán.</i> Принцеса, обливаючись сльозами, подивилася на Хуаня.	我背靠了桌子站着。 <i>Wǒ bèi kào le zhuōzi zhàn zhe.</i> Я стояв, притулившись спиною до столу.

14. Складне речення / 复合句 fùhéjù

14.1. Загальні положення

Складне речення має дві або більше граматичних основ і являє собою смислову єдність, оформлену інтонаційно [948, 页 20]; предикативні одиниці складного речення завжди так чи інакше пов'язані за змістом, але при цьому вони залишаються граматично незалежними одна від одної [916, 页 41]. У традиційній синтаксичній теорії складні речення прийнято поділяти на складносурядні і складнопідрядні.

Складносурядне речення являє собою синтаксичну одиницю, що складається з двох рівнозначних частин – рівнозначних у тому сенсі, що вони зберігають значення відносно самостійних суджень і, отже, не підпорядковані одне одному. Частини складносурядного речення перебувають у рівній синтаксичній залежності. Вони, таким чином, взаємопов'язані і взаємообумовлені [208, с. 329].

Складнопідрядне речення в найтипівіших випадках являє собою синтаксичну одиницю, що складається з двох нерівнозначних частин – нерівнозначних у тому сенсі, що одна частина зберігає значення щодо самостійного судження, тоді як інша пояснює або доповнює першу і, отже, підпорядкована їй [372, р. 115].

Як правило, складне речення складається з двох частин, проте зустрічаються і складніші конструкції, що включають у себе три і більше частин. Такі речення, незалежно від характеру зв'язку між частинами, прийнято називати **багатокомпонентними**. Максимальна кількість компонентів, які спостерігаються у складі одного складного речення, в путунхуа становить 8 одиниць (на матеріалі мови художньої літератури) [249, с. 119], у веньяні ж ця кількість не перевищує 4–5 одиниць [926, 页 155].

З точки зору структурної та смислової будови, частини складного речення рівні простому реченню, однак семантично вони не відтворюють окремі комунікативні одиниці, позаяк смислова та інтонаційна завершеність є ознакою складного речення в цілому. З огляду на це, складне речення можна назвати сполученням простих речень у складі складного, або складним цілим, в якому частини не мають смислової та інтонаційної завершеності і не вважаються простими реченнями, причому кожна частина складного речення має свій модально-часовий план, який може збігатися або відрізнятися, утворюючи певні співвідношення, що цементують цілісність складного речення як єдиної синтаксичної структури [248, с. 39–40].

Частина складного речення як синтактико-смислова одиниця повинна мати мінімум структурних елементів, до числа яких передусім входять підмет і присудок. У ряді випадків для смислової повноти і граматичної завершеності потрібен також додаток. У китайській мові додаток (в ширшому сенсі – доповнюючі слова) якнайтісніше пов'язаний з дієсловом-присудком і часто необхідний для реалізації його значення. Таким чином, додаток, поряд з підметом і присудком, часто є невід'ємним елементом мінімального складу предикативної одиниці, що утворює частину складного речення [618, S. 573–574].

Існують два основних способи з'єднання частин складного речення: асиндетичний і синдетичний. Асиндетичний (безсполучниковий) спосіб – синтаксичний прийом, при

якому частини складного речення з'єднуються за допомогою двох обов'язкових для кожного складного речення засобів: інтонації й порядку розташування частин [973, 页 25]; особливо поширений такий спосіб у веньяні, і в цьому випадку можна говорити про особливий спосіб формування складного речення, що має свої граматичні особливості [60, с. 58–59]. Синдетичний же спосіб – синтаксичний прийом, при якому для об'єднання частин складного речення, крім інтонації й порядку розташування частин, використовується також один або кілька спеціальних засобів синтаксичного зв'язку. Спеціальними засобами об'єднання частин складного речення є: сполучники, сполучникові фразеологічні єдності, сполучникові частки, прийменниково-післяйменникові сполучення, частки типу 的 *de* [64, с. 194].

Певні труднощі теоретичного характеру спостерігаються в питанні розмежування складного речення і складної синтаксичної конструкції в рамках формально простого речення. Класичним прикладом у даному випадку можуть слугувати т.зв. стрижневі конструкції (англ. *pivotal constructions*), які характеризуються семантико-синтаксичною двоїстістю [644, р. 46], а також конструкції з тривалентними дієсловами, що мають здатність підпорядковувати кілька складних додатків єдиному предикативному центру [944, 页 70–71]. Критерієм, який дозволяє відокремити подібні конструкції від складних речень, є наявність незалежних присудків (навіть за умови єдиного підмета) в кожній із частин, тобто “кількість” присудків у будь-якому випадку перевищує один.

14.2. Складносурядні речення / 并列复合句 *bìngliè fùhéjù*

Одна частина складносурядного речення не підпорядкована іншій. Частини таких речень перебувають у рівній синтаксичній залежності, і, таким чином, вони взаємопов'язані, взаємозумовлені, а також рівнозначні. Під рівнозначністю розуміють здатність частин зберігати значення відносно самостійних суджень [248, с. 125].

У складносурядних реченнях китайської мови поряд з такими засобами синтаксичного зв'язку, як інтонація і порядок розташування частин складного цілого, широко використовуються сполучники і частки сполучного типу.

До особливостей, властивих сурядним сполучникам, слід віднести наявність досить великого числа парних сполучень, а також одночасне вживання з частками сполучного типу. Аналізуючи особливості сурядних сполучників, слід сказати, що в окремих випадках відсутність у сполучника власного лексичного значення є причиною його багатозначності. Так, наприклад, сполучник 而 *ér* не має чітко окреслених смислових меж і тому вирізняється свого роду семантичною універсальністю [489, S. 254–255]. Він здатний функціонувати в реченнях, що виражають як сполучні, так і протиставні відносини [782, 页 13]. Що стосується сполучних часток, то вони, зберігаючи своє початкове лексичне значення, разом з тим виступають і як засіб, що дозволяє уточнити значення сполучника. Разом з тим вони надають висловлюванню вищий ступінь експресивності [618, S. 577].

Складносурядні речення утворюють п'ять основних структурно-семантичних різновидів (типів) [641, S. 241]: речення, які виражають сполучні, протиставні, розділові, порівняльні та співвідносно-з'ясувальні відносини. Крім того, у складі основних різновидів можна виділити речення, ускладнені додатковими значеннями. Деякі з них поєднують значення, властиві складносурядним і складнопідрядним реченням [350, с. 285–286].

14.2.1. Складносурядні речення, що виражають сполучні відносини

Складносурядні речення цього типу об'єднують разом два або більше суджень, тобто деякі з них можуть включати до свого складу і більше двох частин. При цьому судження рівноправні, вони не визначають і не підпорядковують одне одного [352, с. 154], ґрунтуються на понятті суб'єктивної однорідності фактів, подій, явищ, а тому з точки зору семантики їх можна вважати різновидами т.зв. надфразної єдності, побудованої на основі паралельного способу зв'язку [264, с. 170].

Складносурядні речення, які виражають сполучні відносини, поділяються на два підтипи: складносурядні речення, які виражають власне сполучні відносини (т.зв. “чиста” координація), і складносурядні речення, які виражають сполучні відносини з додатковим значенням наслідку (т.зв. консекутивна координація, яка виражає висновок, що логічно випливає з точки зору мовця) [917, 页 301].

В пунхуа власне сполучні відносини виражаються за допомогою [633, р. 66–67]:

- одиничних сполучників зі значенням “і, [та]” і “до того ж”, “на додачу”, які ставляться в другій частині речення: 而 *ér*, 而且 *érqiě*, 并且 *bìngqiě*; необхідно звернути увагу, що сполучник 而 *ér* вирізняється семантичною універсальністю (особливо в писемних текстах і запозиченнях із веньяню) і може також виражати й протиставні відносини [235, с. 139];
- парних сполучників зі значенням “не тільки..., але й [до того ж]”, які розміщені в обох частинах речення: 不但……而且 / 并且 *bùdàn...érqiě/bìngqiě*, 不仅……而且 / 并且 *bùjǐn...érqiě/bìngqiě*, 不但……而且 / 并且 *bùdàn...érqiě/bìngqiě*, 不仅……而且 / 并且 *bùjǐn...érqiě/bìngqiě*, 非但……而且 / 并且 *fēidàn...érqiě/bìngqiě*, 不特……而且 / 并且 *bùtè...érqiě/bìngqiě*;
- одиничних сполучних часток чотирьох семантичних категорій, які займають місце між підметом і присудком другої частини речення:
 - 1) 也 *yě*, 亦 *yì* “і теж, і також”;
 - 2) 又 *yòu*, 且 *qiě*, 还 *hái*, “і знову”;
 - 3) 就 *jiù*, 便 *biàn*, 即 *jí* “і тоді”;
 - 4) 才 *cái*, 方 *fāng*, 始 *shǐ* “і тільки/лише тоді”.

Частки 也 *yě* і 又 *yòu* можуть повторюватися між підметом і присудком обох частин (тобто носити парний характер), при цьому 也……也 *yě...yě* та 又……又 *yòu...yòu* виражають значення “і..., і...” [540, S. 131–132];

- парних сполучних часток зі значенням “і..., і...”, що розташовуються між підметом і присудком обох частин речення: 又……也 *yòu...yě*, 即……又 *jí...yòu*, 即……且 *jí...qiě*, 即……也 *jí...yě*, 即……亦 *jí...yì*:

风停了, 雨也住了。

Fēng tíng le, yǔ yě zhù le.

Вітер припинився, і дощ також перестав.

到那里, 人地与生疏, 钱又不凑手。

Chūdào nàlǐ, rén dì yǔ shēngshū, qián yòu bù còu shǒu.

Коли [я] тільки туди приїхав, і люди, і місце були мені незнайомими, та й грошей під рукою не було.

法院认为他无罪, 他就出了监狱。

Fǎyuàn rènwéi tā wúzuì, tā jiù chū le jiānyù.

Суд визнав його невинним, і тоді він вийшов із в'язниці.

你先答应了，我才走。

Nǐ xiān dāyìng le, wǒ cái zǒu.

Ти спочатку погодься, тільки тоді я піду.

这个东西又好，价格又不贵。

Zhè ge dōngxi yòu hǎo, jiàgé yòu bù guì.

Ця річ і хороша, і ціна невисока.

工作即繁重，工资也非常少。

Gōngzuò jí fánzhòng, gōngzī yě fēicháng shǎo.

І робота важка, і зарплата дуже маленька.

Одиничні і парні сполучники можуть вживатися як самостійно, так і в поєднанні зі сполучними частками; вживання останніх не є в цьому випадку обов'язковим [248, с. 126]:

我们可以在商店买东西，而且可以在网上买。

Wǒmen kěyǐ zài shāngdiàn mǎi dōngxi, érqiě kěyǐ zài wǎngshàng mǎi.

Ми можемо купувати речі в магазині, а також в інтернеті.

这个词只是在口语里用，而用得也很少。

Zhè ge cí zhǐshì zài kǒuyǔ lǐ yòng, ér yòng de yě hěn shǎo.

Це слово вживається тільки в розмовній мові, та й то рідко.

我们要大胆，而且还要谨慎。

Wǒmen yào dàdǎn, érqiě hái yào jǐnshèn.

Ми повинні бути сміливими, до того ж ще й обережними.

他开始沉思，并且他也忧郁起来。

Tā kāishǐ chénsī, bìngqiě tā yě yōuyù qǐlái.

Він став замисленим і похмурим.

他们的建议不仅一钱不值，而且包藏祸心。

Tāmen de jiànyì bùjǐn yī qián bù zhí, érqiě bāo cáng huò xīn.

Їхня пропозиція не тільки нічого не варта, але й приховує злі наміри.

不特完成自己任务，并且能带动别人。

Bùtè wánchéng zìjǐ rènwù, bìngqiě néng dàidòng biérén.

[Він] не тільки виконує свої завдання, але здатний ще повести за собою інших.

此外，他非但是个傻瓜，而且还是个有首创精神的傻瓜。(余华)

Cǐwài, tā fēidàn shì ge shǎguā, érqiě hái shì ge yǒu shǒuchuàng jīngshén de shǎguā. (Yú Huá)

Мало того, що він дурень, так він ще й ініціативний дурень.

(Юй Хуа)

老工人对青年工人不仅言传，而且他们亦身教。

Lǎo gōngrén duì qīngnián gōngrén bùjǐn yánchuán, érqiě tāmen yì shēnjiào.

Дорослі робітники вчать молоде покоління не тільки на словах, а й демонструють особистий приклад.

Поряд з парними сполучниками можливе використання в тому самому значенні одиничного сполучника в першій частині речення і сполучної частки в другій частині речення [59, с. 166–167]:

你不但不谢他，还埋怨他，真不知好歹。

Nǐ bùdàn bù xiè tā, hái mányuàn tā, zhēn bùzhī hǎodǎi.

Ти не тільки не подякував йому, а ще й дорікаєш. Дійсно невдячний.

不但他爱人没有来，他本也没到。

Bùdàn tā àirén méi yǒu lái, tā běn yě méi dào.

Не тільки не прийшла його дружина, а й сам він не з'явився.

Нарешті, в цих складносурядних реченнях можливе і безсполучникове сполучення частин [671, р. 219–220]:

我耳里嗡鸣，脑袋发晕。

Wǒ ěr lǐ wēng míng, nǎodai fāyūn.

У вухах у мене затріщало, і закрутилася голова.

У веньяні власне сполучні відносини виражаються за допомогою [105, с. 213–214]:

- одиничних сполучників зі значенням “і, [так] і до того ж, на додачу”, які ставляться у другій частині речення: 而 *ér*, 且 *qiě*, 而且 *érqiě*, 并 (且) *bìng(qiě)*, 加之 *jiāzhī*, 加以 *jiāyǐ* [489, S. 168–170]; сполучник 而 *ér* може, як і в путунхуа, також виражати й протиставні відносини, що в класичному веньяні, тим не менше, вважається його “незвичайною” функцією [2, с. 4–5];
- еднальних одиничних сполучників зі значенням “тим більше [що]”, які ставляться у другій частині речення: 况 *kuàng*, 而况 *érkuàng*, 其况 *qikuàng*, 况且 *kuàngqiě*; в першій частині речення зазвичай присутній підсилюючий прислівник “навіть” (尚 *shàng* або 猶 *yóu*) [926, 页 172], а в другій частині, як правило, опускається присудок, оскільки він збігається за змістом з присудком першої частини; ці сполучники вживаються переважно в риторичних питаннях із заключною часткою 乎 *hū* [362, с. 100];
- парних сполучників зі значенням “не тільки..., але й [до того ж]”, розташованих в обох частинах речення: 不特……且 / 并 *bùtè...qiě/bìng*, 不惟……且 *bùwéi...qiě*, 不……尚 *bùdàn...shàng*, 不僅……而 / 且 *bùjǐn...ér/qiě*, 不獨 / 非獨……而 / 且 / 亦 *bùdú/fēidú...ér/qiě/yì* [606, р. 129];

君之賢其賢而親其親。

Jūn zhī xián qí xián ér qīn qí qīn.

Досконала людина цінує талановитих людей і любить батьків.

唇亡而(且)齒寒。

Chún wáng ér(qiě) chǐ hán.

Губи загинуть – і зубам стане холодно.

文王以民力為台為沼且民歡樂之。

Wénwáng yǐ mǐn lì wéi tái wéi zhǎo qiě mǐn huānlè zhī.

Веньван поставив башту і влаштував ставок силами свого народу, і народ радів цьому.

物美加之價廉。

Wù měi jiāzhī jià lián.

Товар хороший, та й ціна невисока.

天地尚不能久，而況於人乎。

Tiān dì shàng bù néng jiǔ, érkuàng yú rén hū.

Коли навіть небо і земля не можуть бути вічними, то що ж сказати про людину?

不惟淒涼眼前事，且淒涼未見事。

Bùwéi qīliáng yǎn qián shì, qiě qīliáng wèi jiàn shì.

Сумую не тільки про те, що перед очима, а й про те, чого не бачу.

民非獨不敢休，亦受毒打。

Mín fēidú bù gǎn xiū, yì shòu dú dǎ.

Народ не тільки не сміє відпочити, а й піддається жорстоким побиттям.

У пізніх текстах можна зустріти прецеденти парного вживання одиничних сполучників, коли той чи інший сполучник (або чергування двох синонімічних сполучників) повторюється двічі [394, р. 68].

Особливим випадком сполучної парної конструкції є конструкція з 既 *jì*, використовувана переважно з прикметниками. Сполучник 既 *jì* ставиться перед першим присудком-прикметником, а перед другим присудком-прикметником вживаються 且 *qiě*, 又 *yòu* або 亦 *yì* [991, 頁 188]:

官宦既盲且聾。

Guānhuàn jì máng qiě lóng.

Чиновники [до бід народу] і сліпі, й глухі.

Складносурядні речення, які виражають сполучні відносини з додатковим значенням наслідку, і в путунхуа, і у веньяні характеризуються вживанням сполучників 因而 *yīn'ér* “і тому, а тому”, 從而 *cóng'er* “і отже, виходить, внаслідок чого”, які з'єднують частини речення [312, с. 411–413]. Ці сполучники поміщаються в самому початку другої частини речення або ж після підмета другої частини:

веньянь	путунхуа
壩倒塌，因而水淹土地。 Bà dǎotā, yīn'ér shuǐ yān tǔdì. Гребля повалилась, а тому вода затопила землю.	我们的事业是正义的，因而是不可战胜的。 Wǒmen de shìyè shì zhèngyì de, yīn'ér shì bùkě zhànshèng de. Наше діло праве, а тому непереможне.

14.2.2. Складносурядні речення, що виражають протиставні відносини

У реченнях даного різновиду об'єднуються разом два судження, засновані на понятті протилежності фактів, подій, явищ, тобто виражається т.зв. різноспрямований паралелізм суджень [286, с. 23–24]. Іноді друга частина речення за своїм змістом у тому чи іншому відношенні суперечить тому, чого можна було б очікувати, виходячи зі смислового змісту першої частини; частин у таких реченнях може бути тільки дві [896, 頁 233].

Іноді в реченнях цього типу має місце однаковий порядок членів речення в обох частинах складного цілого, причому однорідні члени речення нерідко виражаються словами, що належать до тієї самої частини мови [771, 页 96].

У *путунхуа* для з'єднання частин складносурядного речення, що виражає протиставні відносини, вживаються наступні засоби [633, p. 66–67]:

□ одиничні сполучники, що займають місце на початку другої частини речення:

1) “але, однак”: 可 *kě*, 可是 *kěshì*, 但 *dàn*, 但是 *dànshì*, 然 *rán*, 而 *ér*, 然而 *rán'ér*;

2) “але тільки, однак”: 不过 *bùguò*;

Сполучник 而 *ér* у протиставному значенні часто вживається разом зі сполучними частками 却 *què* або 则 *zé* “все ж, все-таки, тим не менше” [943, 页 116].

□ парний сполучник 不是……而是 *bùshì...érshì* “не..., а...”, елементи якого займають місце на початку кожної частини складного речення.

Слід відрізнити парний протиставний сполучник 不是……而是 *bùshì...érshì* “не..., а...” від парного порівняльного сполучника 不是……就(是) / 乃(是) *bùshì...jiù(shì) / nǎi(shì)* “якщо не..., то...”. Ці сполучники висловлюють різні логічні відносини, і їх змішання призводить до серйозних смислових помилок [487, p. 199]:

不是臆造，而是真事。

Bùshì yìzào, érshì zhēnshì.

Не вигадка, а дійсний факт. (протиставлення)

不是臆造，就是真事。

Bùshì yìzào, jiùshì zhēnshì.

Якщо не вигадка, то [значить] дійсний факт. (логіко-полемічний висновок)

□ сполучні частки, які можуть використовуватися як самостійно, так і разом з вищепереліченими сполучниками (у цьому випадку сполучники факультативні [698, p. 285]) і зазвичай займають місце після підмета другої частини речення:

1) “все ж, все-таки, тим не менше”: 却 *què*, 则 *zé*;

2) “ще, все ще”: 还 *hái*;

3) “знову [ж], знов-таки, разом з тим”: 又 *yòu*.

У сучасній китайській мові службове слово 则 *zé* використовується також як сполучник (наприклад, у складі парного сполучника 如果……则 *rúguǒ...zé* “якщо..., то”). Відповідно до цієї функції воно може займати місце перед підметом другої частини складного речення [753, 页 632].

她有许多话要说，一时却什么也说不出来。

Tā yǒu xǔduō huà yào shuō, yīshí què shénme yě shuō bu chūlái.

Вона хотіла багато чого сказати, але в цю хвилину не змогла вимовити ні слова.

耶稣也是没有罪的，还不一样钉在十字架上了。(亚历山大·仲马)

Yēsū yě shì méi yǒu zuì de, hái bù yīyàng dīng zài shízijià shàng le.

(Yàlishāndà Zhōngmǎ)

Ісус теж був невинуватий, і все ж його розп'яли. (Александр Дюма)

我在后面叫你，但是你没有听到。

Wǒ zài hòumiàn jiào nǐ, dànshì nǐ méi yǒu tīngdào.

Я гукнув тебе, але ти не почув.

他是个好人，可他又有有点急躁。

Tā shì ge hǎo rén, kě tā yòu yǒudiǎn jíào.

Людина він хороша, але разом з тим він трохи запальний.

虽然这里很好，可是非去不可。

Suīrán zhèlǐ hěn hǎo, kěshì fēi qù bù kě.

Хоча тут і дуже добре, а доведеться йти.

他尽管不同意，但没有把话说绝。

Tā jǐnguǎn bù tóngyì, dàn méi yǒu bǎ huàshuō jué.

Хоча він і не згоден, але не висловлюється остаточно.

她看起来非常年轻，然而她都已经当奶奶了。

Tā kàn qǐlái fēicháng niánqīng, rán'ér tā dōu yǐjīng dāng nǎinai le.

Вона видається дуже молодою, однак вона вже стала бабусею.

其实他早就知道了，而他则故意不告诉你。

Qíshí tā zǎo jiù zhīdao le, ér tā zé gùyì bù gàosu nǐ.

Насправді він давно все знав, але він спеціально не казав тобі.

一个人可以被打败，然他又不能够被打倒。

Yī ge rén kěyǐ bèi dǎbài, rán tā yòu bù nénggòu bèi dǎdǎo.

Людина може бути переможена, але разом з тим не може бути зламана.

这篇作文还不错，不过还可以改进。

Zhè piān zuòwén hái bù cuò, bùguò hái kěyǐ gǎijìn.

Цей твір непоганий, однак його можна ще покращити.

他不是专家，而是一个外行。

Tā bùshì zhuānjiā, érshì yī ge wàiháng.

Він не фахівець, а дилетант.

不是地位使人增光，而是人使地位生色。

Bùshì dìwèi shǐ rén zēngguāng, érshì rén shǐ dìwèi shēngsè.

Не місце прикрашає людину, а людина місце.

У складносурядних реченнях, що виражають протиставні відносини, певну роль відіграє також словесний склад. Іноді в цих реченнях вживаються ввідні слова, які своїм значенням передають ідею протиставлення: 倒 *dào*, 倒是 *dàoshi* “навпаки, всупереч”; 可 *kě*, 可是 *kěshì* “однак [же]”. Ці ввідні слова завжди поміщаються між підметом і присудком другої частини складносурядного речення [487, р. 201]:

我的病总也不好，可是它倒变得更重了。

Wǒ de bìng zǒng yě bù hǎo, kěshì tā dào biàn de gèng zhòng le.

Моя хвороба не минає, а навпаки, стає все гірша.

У **веньяні** протиставні відносини виражаються практично тими самими морфемами, але їх число більш обмежене. Так, у текстах найчастіше зустрічаються 但 *dàn*, 但

是 *dànshì*, 然 *rán*, 而 *ér* і 然而 *rán'ér*. Після сполучника 而 *ér* у протиставному значенні, який стоїть перед підметом другої частини, часто безпосередньо слідує слова, що виражають несподіванку або подив: 竟 *jìng* “в кінцевому рахунку”, 反 *fǎn* “навпаки”, 乃 *nǎi* “якраз”, 尤 *yóu* “особливо” [926, 頁 178]:

成功，但不可自滿。

Chénggōng, dàn bù kě zìmǎn.

[Хоча справа] і завершилась успіхом, однак спочивати на лаврах не слід.

儘管如何努力，但是未能成功。

Jǐnguǎn rúhé nǔlì, dànshì wèi néng chénggōng.

Як не старався, але нічого не вийшло.

其智有餘，然難以獨任。

Qí zhì yǒu yú, rán nán yǐ dú rèn.

Розуму в нього з надлишком, але призначити його самого (на самотійний пост) – йому все-таки важко буде справлятися [зі своїми обов'язками]!

天下之人唯各特意哉，然而有所共予也。

Tiānxià zhī rén wéi gè tèyì zāi, rán'ér yǒu suǒ gòng yǔ yě.

[Хоча] у людей на світі в кожного свої погляди, але є й такі речі, з якими всі згодні (які всі схвалюють).

兵在精而不在多。

Bīng zài jīng ér bù zài duō.

Військова сила вимірюється якістю, а не кількістю.

少然數力戰。

Shǎo rán shù lì zhàn.

[Він] молодий, але він не раз енергійно боровся.

Складносурядні речення, які виражають протиставні відносини, можуть також з'єднуватися без допомоги сполучників або часток. У цьому випадку відбувається смислове протиставлення двох (але тільки двох) суджень, які в усному мовленні розділені тривалою паузою: перша частина вимовляється з підвищенням, а друга – з пониженням тону [247, с. 31].

Для цих речень характерне також певне співвідношення словесного складу. В обох частинах складного цілого однорідні за своєю функцією члени речення виражаються словами, що належать до тієї самої частини мови. Для переважної більшості подібних речень характерний також однаковий порядок проходження членів речення в обох частинах [59, с. 249]:

веньянь	путунхуа
楚富，魏窮。 <i>Chǔ fù, wèi qióng.</i> [Царство] Чу багате, [а царство] Вей бідне.	我看书，他写字。 <i>Wǒ kàn shū, tā xiě zì.</i> Я читаю, [а] він пише.

Додатковим засобом, що дозволяє чіткіше і виразніше висловити значення протиставлення у безсполучникових реченнях в путунхуа, є ввідні слова 倒 *dào*, 倒是 *dàoshì* “навпаки, всупереч”; 可 *kě*, 可是 *kěshì* “проте [ж]”, які ставляться між підметом і присудком другої частини складносурядного речення [487, р. 201]:

你不会，我可是很会。

Nǐ bù huì, wǒ kěshì hěn huì.

Ти не можеш, але я, однак, можу.

14.2.3. Складносурядні речення, що виражають розділові відносини

У складі синтаксичних одиниць цього типу має місце об'єднання в одне семантико-синтаксичне ціле двох суджень, засноване на протиставленні несумісних, взаємовиключних фактів, подій, явищ, тобто в основі цих речень лежить поняття логічного поєднання [350, с. 292]. В окремих випадках ці речення є послідовним перерахуванням кількох фактів дійсності або ж позначають чергування подій чи явищ, які змінюють одне одного [394, р. 59]. Іноді в обох частинах складносурядних речень, що виражають розділові відносини, має місце той самий порядок членів речення, причому однорідні за своєю синтаксичною роллю члени речення отримують вираження словами, які належать до тієї самої частини мови [767, 页 152].

Як формальні засоби вираження розділових відносин у путунхуа використовуються сполучники з морфемою 或 *huò*: власне, 或 *huò*, а також 或是 *huòshì*, 或者 *huòzhě*, 或则 *huòzé*. Всі вони мають значення “або, або [ж]” і вживаються у ствердних або заперечних реченнях [444, р. 93]. Кожен із цих сполучників може носити як одиничний, так і повторний (парний) характер, тобто 或……或 *huò... huò*, 或是……或是 *huòshì... huòshì* тощо [524, р. 298].

У питальних реченнях (що містять як пряме, так і непряме питання) в аналогічному значенні замість 或 *huò* вживається сполучник 还是 *háishi* [517, р. 249], який також може бути одиничним або повторним (还是……还是 *háishi... háishi*). В останньому випадку перший з повторюваних сполучників може скорочуватися до 是 *shì*, тобто 是……还是 *shì... háishi* [871, 页 69].

При вживанні цих сполучників потрібно мати на увазі наступне [59, с. 173]:

- повторні сполучники вживаються тільки в складносурядних реченнях, що виражають розділові відносини; з іншого боку, складносурядним реченням цього типу не властиве використання парних сполучників;
- у складносурядних реченнях, що виражають розділові відносини, на відміну від складносурядних речень зі сполучним і протиставним зв'язком, не вживаються сполучні частки, тому при вираженні розділових відносин використання сполучників обов'язкове [248, с. 59];
- слід звернути увагу, що спочатку морфема 或 *huò* використовувалася у давньокитайській мові як невизначено-особовий займенник “хтось, дехто” [264, с. 255], що зрідка може зустрічатися і в сучасних текстах на путунхуа, хоча заради справедливості слід зазначити, що навіть у класичному веньяні 或 *huò* в значенні “хтось” – явище досить рідкісне, що витісняється виразом 有……者 *yǒu... zhě*; в цілому, 或 *huò* у веньяні частіше теж означає “або” і з'єднує однорідні присудки або частини складносурядного речення [101, с. 137–138].

您到我这儿来，或我去接您。

Huò nín dào wǒ zhèr lái, huò wǒ qù jiē nín.

Ви прийдете до мене або ж я зайду за Вами.

只有一块巧克力，或者你吃，或者我吃。

Zhǐ yǒu yīkuài qiǎokèlì, huòzhě nǐ chī, huòzhě wǒ chī.

Є тільки один шматочок шоколадки: або ти їж, або я з'їм.

你或是去学习，或是去工作。

Nǐ huòshì qù xuéxí, huòshì qù gōngzuò.

Ти або йди вчитися, або йди працювати.

今天的会得去一个人，或则你去，或则我去。

Jīntiān de huì de qù yī ge rén, huòzé nǐ qù, huòzé wǒ qù.

Сьогодні хтось повинен піти на нараду: або ти, або я.

我打算自己创业，或是往国外。

Wǒ dǎsuàn zìjǐ chuàngyè, huòshì wǎng guówài.

Я збираюся відкрити власну справу або виїхати за кордон.

或应该说明自己的观点，或对辩论绝不插嘴

Huò yīnggāi shuōmíng zìjǐ de guāndiǎn, huò duì biànlùn jué bù chāzuǐ.

Необхідно або обґрунтувати свою точку зору, або ж зовсім не вступати в дискусію.

前进呢，还是后退呢？

Qiánjìn ne, háishì hòutuì ne?

Іти вперед чи ж відступати?

是你买单程机票，还是买双程。

Shì nǐ mǎi dānchéng jīpiào, háishì mǎi shuāngchéng.

Ти купуєш квиток в один кінець чи туди і назад?

Дещо рідше в путунхуа можуть вживатися ще три розділові конструкції, кожна з яких має ті чи інші смислові або граматичні особливості [667, S. 572–574]:

- 要么……要么 *yàome...yàome*, 要不……要不 *yàobù...yàobù* або 要就(是)……要就(是) *yàojiù(shì)...yàojiù(shì)*: містить додатковий смисловий відтінок спонування співрозмовника/слухача зробити вибір на користь однієї з двох запропонованих альтернатив [710, p. 474]:

要么战胜困难，要么被困难压倒。

Yàome zhànshèng kùnnán, yàome bèi kùnnán yādǎo.

[Вибирай сам:] або [ти] впорасься з труднощами, або вони [тебе] задавлять.

- 不是……就(是) / 乃(是) *bùshì...jiù(shì)/nǎi(shì)*: висловлює альтернативу через заперечення першого компонента, тобто “якщо не..., то ...” [710, p. 473–474]:

不是你错，就是他错。

Bùshì nǐ cuò, jiùshì tā cuò.

Якщо не ти помиляєшся, то помиляється він.

□ 也罢……也罢 *yěbà...yěbà*: компоненти цієї конструкції займають місце після присудка кожної частини складносурядного речення; в сучасній мові вона носить поетичний, старомодно-літературний характер [865, 页 371]:

你去也罢，我去也罢，反正一样。

Nǐ qù yěbà, wǒ qù yěbà, fǎnzhèng yīyàng.

Чи ти підеш, чи я піду, різниці жодної немає.

Необхідно особливо зазначити той факт, що сполучник 还是 *háishi* не вживається у стверджувальних реченнях. Цей сполучник у таких реченнях може розділяти два окремих слова (真理还是谎言 *Zhēnlǐ háishi huǎngyán?* “правда чи брехня?” тощо), але ніколи не розділяє частини складного речення [524, p. 283].

Ті самі відносини у вєньяні виражаються, як уже згадувалось вище, за допомогою сполучника 或 *huò* в одиничному або (частіше) повторному вживанні [105, с. 217]:

其神或歲不至，或歲數來。

Qí shén huò suì bù zhì, huò suì shù lái.

Цей дух або не являвся роками, або ж з’являвся кілька разів на рік.

而其他四鄰之國或入貢稱藩，或來朝親善。

Ér qítā sìlín zhī guó huò rù gòng chēng fān, huò lái cháo qīnshàn.

А решта сусідніх країн або приходили з даниною і називали [себе] васалами [Китаю], або прагнули встановити [з ним] дружні відносини.

14.2.4. Складносурядні речення, що виражають співвідносно-з’ясувальні відносини

У складносурядних реченнях даного типу, які називаються також зв’язано-замкнутими структурами (кит. 连锁复句 *liánsuǒ fùjù*) [818, 页 140], частини речення співвіднесені між собою і тісно пов’язані в смислового плану. Друга частина розвиває і в той же час уточнює зміст першої.

Основу структури цих речень утворюють два однакових питально-відносних слова, які відповідно поміщаються в обох частинах речення. Питально-відносні слова являють собою питальні займенники і прислівники, які в даному випадку виражають відносини між частинами речення [887, 页 327].

У цих реченнях питально-відносні слова і сполучні частки вживаються, як правило, одночасно, хоча останні можуть і опускатися. Питально-відносні слова займають у реченні позицію залежно від виконуваної ними синтаксичної функції, а сполучні частки поміщаються перед присудком другої частини речення.

Як питально-відносні слова можуть використовуватися будь-які питальні займенники або прислівники, в тому числі [727, p. 28–32; 311, с. 55–57]: 什么 *shénme* “що?”; 谁 *shéi/shuí*, 什么人 *shénme rén*, 哪位 *nǎwèi* (ввічл.) “хто?”; 谁的 *shéi de/shuí de* “чий?”; 多少 *duōshǎo*, 几 *jǐ* (до 10) “скільки?”; 哪儿 *nǎr*, 哪里 *nǎlǐ*, 何处 *héchù*, 什么地方 *shénme dìfang* “де?; куди?; звідки?”; 什么时候 *shénme shíhou*, 多咱 *duōzan* “коли?”; 怎么 *zěnmē*, 如何 *rúhé* “як?; яким чином?”; 哪 *nǎ/něi* “який?; котрий?”; 怎么样 *zěnmeyàng*, 哪样 *nǎyàng* “який?; якого роду?” та ін.

Сполучними частками в путунхуа є: 就 *jiù*, 便 *biàn*, 也 *yě*, 都 *dōu* [633, p. 70]; у веньяні переважно використовується 便 *biàn* або 亦 *yì* [926, 页 182]. У даному випадку вони виконують функцію, аналогічну українській частці “те”:

веньянь	путунхуа
民何欲，餘何便為。 <i>Mín hé yù, yú hé biàn wéi.</i> Як люди захочуть, так я й зроблю (вчиню).	你吃什么，我就吃什么。 <i>Nǐ chī shénme, wǒ jiù chī shénme.</i> Що ти їси, те і я їстиму.

14.2.5. У класичних граматиках китайської мови виділяють також т.зв. складно-сурядні речення, які виражають порівняльні відносини різних відтінків (власне порівняльні та порівняльно-розділові), в основі яких лежить констатація невідповідності, встановлення відмінностей між зіставлюваними фактами, явищами, подіями [124, с. 357–358]. Такий підхід цілком виправданий типологічно, однак носить дискусійний характер зі структурно-типологічної точки зору з огляду на те, що такі речення мають яскраво виражену підрядну частину, яка починається або умовним, або розділовим сполучником. Таким чином, подібного роду речення структурно належать до відповідних типів складнопідрядних або складносурядних речень, володіючи при цьому деякими смисловими особливостями, які, однак, не порушують семантичну однорідність того чи іншого типу і часто не вимагають особливого формального “зовнішнього (граматичного) маркера” [694, p. 448].

14.3. Складнопідрядне речення / 主从复合句 *zhǔcóng fùhéjù*

Складнопідрядне речення у найтиповіших випадках являє собою синтаксичну одиницю, що складається з двох нерівнозначних частин – нерівнозначних у тому сенсі, що одна частина зберігає значення щодо самостійного судження, тоді як інша пояснює або доповнює першу і, отже, підпорядкована їй [372, p. 115].

Частини складнопідрядного речення перебувають у різній синтаксичній залежності. Ця залежність отримує зовнішнє вираження за допомогою власне синтаксичних і лексико-синтаксичних засобів [248, с. 58–59].

Для складнопідрядних речень сучасної китайської літературної мови характерне використання численних і різноманітних засобів зв’язку. Поряд з інтонацією і порядком розташування частин складної єдності ми знаходимо в складнопідрядних реченнях сполучники, сполучні фразеологічні єдності, частки сполучного типу, прийменниково-післяйменникові сполучення і, нарешті, спеціальні лексичні елементи. Крім того, потрібно згадати елементи структурного співвідношення частин складного речення: вказівні займенники і прислівники, а також питально-відносні слова [372, p. 116].

Серед цих засобів досить чільне місце належить сполучникам. Вони є найдосконалішим засобом синтаксичного зв’язку, здатним не тільки об’єднувати прості речення у складні синтаксичні єдності, але й висловлювати існуючі між цими реченнями матеріально-логічні відносини [447, p. 33].

Складнопідрядні речення охоплюють широку сферу синтаксису китайської мови, до якої входять десять основних структурно-семантичних різновидів (типів), що виражають атрибутивні, часові, цільові, причинні, умовні, допустові, результативні, пропор-

ційні відносини, а також відносини подібності та відмінності. В межах окремо взятого структурно-семантичного типу може бути виділено синтаксичні структури (підтипи), що володіють додатковими смисловими значеннями і відповідними формально-граматичними ознаками та прикметами [64, с. 212].

14.3.1. Складнопідрядні речення, що виражають означальні (атрибутивні) відносини

У складнопідрядних реченнях, що виражають означальні відносини, підрядне речення пояснює (визначає) один із членів головного речення, тобто фактично слугує поширеним означенням. Пояснюваний член речення означає предмет чи особу і зазвичай виражається іменником, дещо рідше – займенником [553, р. 100–101].

Підрядне означальне речення може пояснювати підмет, додаток, а також іменну частину складеного або складного присудка, при цьому воно завжди поміщається безпосередньо перед означуваним членом головного речення; між означенням і означуваним неможливі ніякі додаткові слова [465, р. 125–155].

Разом з тим слід мати на увазі, що в складнопідрядному реченні підрядне означальне речення може займати різну позицію. Ця позиція залежить від синтаксичної функції означуваного члена головного речення [851, 页 363]. Крім того, означення до іменного члена саме може мати при собі означення, при цьому відносини між означеннями в ланцюжку зазвичай ніяк формально не виражаються [214, с. 131].

Підрядне означальне речення приєднується до означуваного члена головного речення за допомогою т.зв. маркерів атрибутивності (показників атрибутивних відносин): 的 *de* в путунхуа або 之 *zhī* у веньяні [218, с. 122–126]. Маркери атрибутивності відрізняються від інших службових слів (у тому числі від видо-часових показників) тим, що вони – синтаксично обов'язкові, тоді як, наприклад, 了 *le*, 过 *guo*, 着 *zhe* і категорії, що ними виражаються, носять несинтаксичний, а відтак факультативний характер, тобто можуть бути опущені, якщо їх категоріальне значення зрозуміле з контексту або виражається якимись іншими (наприклад, лексичними) засобами [281, с. 134].

Як уже говорилося раніше, подібні підрядні речення виконують функцію поширеного означення до наступного іменного члена головного речення: підмета, додатка, іменної частини складеного або складного присудка. Цей іменний член, як правило, виражений іменником, у деяких випадках – займенником:

□ путунхуа

Підрядне речення	Маркер атрибутивності	Головне речення
我现在住 <i>Wǒ xiànzài zhù</i>	的 <i>de</i>	房子还不坏。 <i>fángzi hái bù huài.</i>
Я зараз живу	в якому	будинок все ж непоганий.
Будинок, в якому я зараз живу, все ж непоганий.		

□ веньянь

Підрядне речення	Маркер атрибутивності	Головне речення
臣生 <i>Chén shēng</i>	之 <i>zhī</i>	歲奇也。 <i>suì jī yě.</i>

Підрядне речення	Маркер атрибутивності	Головне речення
Я народився	в якому	рік [був] нещасливий.
Рік, в якому я народився, був нещасливим.		

Зазначимо, що службове слово 之 *zhī* як показник означення у вєньяні з’являється в ранній докласичний період [164, с. 90]; в архаїчних текстах подібного роду означення примикали до означуваного безпосередньо, без допомоги службових слів. З історичної точки зору вживання слова 之 *zhī* після підрядного означального логічно розвинулося з уживання даного службового слова після багатоскладового означення як такого (двоскладових слів, словосполучень тощо) [248, с. 59], оскільки такого роду означення за аналогією сприймалося не як “повноцінне” речення, а як просто “довге” означення [681, S. 192–199].

У класичному вєньяні такі конструкції з 之 *zhī* все ще досить рідкісні; набагато більше були поширені конструкції номіналізації підрядного речення типу “підмет + 所以 *suǒyǐ* + присудок + додаток + 者 *zhě*” [720, р. 460]:

君子所以異於人者智也。

Jūnzǐ suǒyǐ yì yú rén zhě zhì yě.

Те, чим досконала людина відрізняється від інших, – [це] мудрість.

Однією з особливостей складнопідрядних речень, що виражають означальні відносини, є можливість вживання в їх складі службового слова 所 *suǒ*. Це службове слово зазвичай поміщається перед присудком підрядного речення і вживається в тих випадках, коли пояснюваний член головного речення за змістом пов’язаний з дієсловом-присудком підрядного речення; при відповідній зміні речення такий пояснюваний член здатний виступати як додаток до цього присудка. Якщо присудок пояснюють обставинні слова, то 所 *suǒ* поміщається перед ними [679, р. 914–925]:

вєньянь	путунхуа
吾已懂其所曰之言。 <i>Wú yǐ dǒng qí suǒ yuē zhī yán.</i> Я вже зрозумів те (ті слова), що він сказав.	这就是大家所已经知道的事情。 <i>Zhè jiù shì dàjiā suǒ yǐjīng zhīdao de shìqing.</i> Це саме і є те, що (букв.: та справа, яка) вже відома всім.

Іншою особливістю складнопідрядних речень цього типу, що спостерігається, втім, тільки в путунхуа, можна вважати використання в їхньому складі відносних слів. У цій функції вживається займенник 那 *nà/nèi*, зазвичай з рахівним суфіксом або показником невизначеної безлічі 些 *xiē* “дещо, трохи”, який ставиться перед пояснюваним членом головного речення, стаючи, таким чином, формальним означуваним. Співвідносне слово вживається для того, щоб вказати і разом з тим підкреслити, логічно виділити член головного речення, пояснюваний підрядним означальним реченням [417, р. 61–63]:

你所说的那些人早已死了。

Nǐ suǒ shuō de nà xiē rén zǎoyǐ sǐ le.

Ті люди, про яких ти говориш, уже давно померли.

Нарешті, синтаксична структура складнопідрядного речення, що виражає означальні відносини, в путунхуа отримала подальший розширений розвиток і ускладнилася до структури т.зв. *означально-з'ясувального підрядного*. Таке підрядне речення не просто визначає головне, але й деякою мірою пояснює його – служить обґрунтуванням, вказує на результат, концентрує увагу на повідомленні тощо. В ролі означуваного виступає не все головне речення в цілому, а лише його частина, а точніше – додаток головного речення [394, р. 91].

Як правило, підрядне речення, що виражає означально-з'ясувальні відносини, розташовується після підмета і присудка головного речення і передує додатку головного речення, тобто порядок слів зазвичай наступний: підмет і присудок головного речення – підрядне речення + 的 *de* – додаток головного речення [933, 页 177]:

Головне речення		Підрядне речення		Головне речення
Підмет	Присудок			Додаток
各报纸 <i>Gè bàozhǐ</i>	发表了 <i>fābiǎo le</i>	自杀袭击者爆炸美国大使馆 <i>zìshā xíjízhě bàozhà Měiguó dàshǐguǎn</i>	的 <i>de</i>	消息。 <i>xīāoxi.</i>
Всі газети	оприлюднили	терорист-смертник підірвав посольство США		повідомлення.
Всі газети оприлюднили повідомлення про те, що терорист-смертник підірвав(ся) [y] посольстві США.				

У реченнях, що виражають означально-з'ясувальні відносини, пояснюваний член головного речення (тобто додаток) зазвичай буває виражений іменником, що позначає абстрактне поняття: 消息 *xīāoxi* “повідомлення, звістка”, 问题 *wèntí* “питання”, 原因 *yuányīn* “причина”, 结果 *jiéguǒ* “результат” тощо [838, 页 128].

На відміну від власне означальних підрядних, в означально-з'ясувальних підрядних неможливе вживання ні службового слова 所 *suǒ*, ні співвідносного слова, вираженого займенником [59, с. 183–184]. Пояснюваний член головного речення в цих побудовах не може бути за змістом жодним із членів підрядного речення.

У веньяні конструкції, аналогічні означально-з'ясувальним підрядним реченням, не зустрічаються; як їх аналоги використовуються відповідні синтаксичні трансформації власне підрядних означальних [592, р. 304]:

此乃元敞於洪武之基因。

Cǐ nǎi Yuán bì yú Hóngwǔ zhī jī yīn.

Саме це і є основна причина того, що [імперія] Юань зазнала поразки від Хун'у.

14.3.2. Складнопідрядні речення, що виражають часові відносини

До даного типу складнопідрядних речень належать синтаксичні одиниці, між частинами яких встановлюються часові (темпоральні) відносини. Вказівка співвіднесення двох дій, подій у часі – основна і разом з тим найбільш загальна функція речень цього структурно-семантичного типу. Ці речення висловлюють, таким чином, загальнограматичне значення часової співвіднесеності явищ дійсності [915, 页 377].

Характерною конструктивною особливістю речень, що виражають часові відносини, є обов'язкова препозиція підпорядкованої частини (виняток становить лише один

із багатьох різновидів). Інша характерна риса синтаксичної структури аналізованих речень полягає в наявності повних та усічених варіантів граматичного оформлення підпорядкованої частини [641, S. 261].

Складнопідрядні часові речення можна поділити на три групи залежно від характеру часових відносин (планів) між головним і підрядним реченнями: складнопідрядні часові речення, які виражають одночасність; складнопідрядні часові речення, які виражають передування; і складнопідрядні часові речення, які виражають послідовність [394, p. 116].

14.3.2.1. У складнопідрядних реченнях, що виражають одночасність, те, про що йдеться в головному реченні, збігається за часом з тим, про що повідомляється в підрядному реченні. Вони характеризуються наступним порядком проходження частин: прийменник – підрядне речення + 的 *de* (в путунхуа) / 之 *zhī* (у веньяні) – спеціальне слово – головне речення [399, p. 189].

Як засоби сполучення частин вживаються спеціальні слова і прийменники. Прийменники завжди починають, а спеціальні слова – завершують підрядне [248, с. 77]. Можливе використання тільки спеціальних слів без прийменників [627, p. 244–245]:

- прийменники путунхуа: 在 *zài*, 当 *dāng*, 当着 *dāngzhe*, 于 *yú*; прийменники веньяню: 當 *dāng*, 於 *yú*, 迨 *dài*, 方 *fāng* [471, p. 159–160].
- спеціальні слова путунхуа:
 - 1) 时候 *shíhou*, 时 *shí*, 时分 *shífēn* “час”;
 - 2) 当儿 *dāngr*, 际 *jì* “момент”;
 - 3) (一)刹那 (*yī*)*chànà* “мить, миттєвість”;
- спеціальні слова веньяню: 时 *shí* “час”, 世 *shì* “епоха”, 际 *jì* “момент”.

Сполучення спеціальних слів з прийменниками відповідають в українській мові сполучнику “коли” в підрядному реченні і словами “в той час”, “у той момент” у головному реченні.

До спеціальних слів 时候 *shíhou*, 时分 *shífēn*, 当儿 *dāngr*, 刹那 *chànà* підрядне речення приєднується за допомогою службового слова 的 *de*, а до слова 际 *jì* – за допомогою службового слова 之 *zhī* [618, S. 587]. Що стосується спеціального слова 时/時 *shí*, то до нього підрядне речення в путунхуа примикає безпосередньо, без будь-якого службового слова, а у веньяні – за допомогою службового слова 之 *zhī*; спеціальне слово 世 *shì* використовується тільки у веньяні і тільки зі службовим словом 之 *zhī* [769, 页 225]. Крім того, у веньяні на початку головного речення можуть вживатися сполучники 而 *ér* або 则 *zé* зі значенням “то; тоді” [185, с. 207].

- путунхуа

Прийменник	Підрядне речення	Спец. слово	Головне речення
当 <i>Dāng</i>	我们起程的 <i>wǒmen qǐchéng de</i>	时候, <i>shíhou</i> ,	太阳刚刚出来。 <i>tàiyáng gānggāng chūlái.</i>
Когда мы вирушали в дорогу,			солнце шойно піднялось.

你不在的时候，我会想你。

Nǐ bù zài de shíhou, wǒ huì xiǎng nǐ.

Коли тебе [тут] немає, я сумую за тобою.

当着老板工作的时候，他喜欢喝咖啡。

Dāngzhe lǎobǎn gōngzuò de shíhou, tā xǐhuan hē kāfēi.

Коли начальник працює, він любить пити каву.

在我敢于承认自己的错误的当儿，突然响起了铃声。(姚文元)

Zài wǒ gǎnyú chéngrèn zìjǐ de cuòwù de dāngr, túrán xiǎngqǐ le língshēng. (*Yáo Wényuán*)

У той момент, коли я вирішив зізнатися у своїй помилці, несподівано задзвенчав дзвінок. (Яо Веньюань)

Найбільш поширеним і універсальним засобом підпорядкування складних речень, що виражають одночасність, у путунхуа є ……的时候 … *de shíhou* (з прийменником чи без) [503, р. 291], статистична частотність вживання якого перевищує всі інші варіанти, разом узяті.

□ 当 文 雅 雅

Прийменник	Підрядне речення	Спец. слово	Головне речення
当 <i>Dāng</i>	辛亥革命之 <i>Xīnhài gé mìng zhī</i>	时, <i>shí,</i>	勇者犹懼。 <i>yǒng zhě yóu jù.</i>
Коли відбувалася Сінхайська революція,			навіть мужні люди були налякані.

疆場臥鼓之時，則邊鄙收烽。

Jiāngchǎng wò gǔ zhī shí, zé biānbǐ shōu fēng.

Коли на кордоні було спокійно, то на прикордонних землях скасовувалися запобіжні заходи.

當飢得飽之世，而馴。

Dāng jī dé bǎo zhī shì, ér xún.

Коли голодному вдається наїстися досхочу, він стає поступливішим.

方杯行到君之時，莫停手。

Fāng bēi xíng dào jūn zhī shí, mò tíng shǒu.

Коли чаша доходить до Вас, пане, не віднімайте руки.

Опущення службового слова 之 *zhī* перед 時 *shí* або 世 *shì* у веньяні можливе, поперше, в поетичних творах, а по-друге, в пізніх текстах починаючи приблизно з XIII–XIV ст., коли таке вживання поступово (до XVIII–XIX ст.) стало навіть переважати [951, 頁 53].

Прийменник 及 *jí* у веньяні вводить підрядне речення одночасності самостійно, без використання спеціальних слів на кінці [926, 頁 188]:

及臥病不起始延醫診治，已遲矣。

Jí wò bìng bù qǐ shǐ yán yī zhěn zhì, jǐ chí yǐ.

Коли хвороба поклала його в ліжку, кликати лікаря для лікування було вже пізно.

У поетичному стилі веньяню зустрічається використання прислівника 既 *jì* “зараз же, тут же” у функції прийменника, що вводить підрядне часове речення одночасності.

Спеціальні слова на кінці підрядного не вживаються, а після підмета головного речення ставляться сполучники 而 *ér* або 則 *zé* “то; тоді” [765, 頁 292]:

既見君子，我心則降。

Jì jiàn jūnzǐ, wǒ xīn zé jiàng.

Коли ж побачу коханого мною, зараз же схиляється серце моє.

Досить поширеними у веньяні є й такі складнопідрядні речення одночасності, в яких відсутні формальні засоби з'єднання частин (за винятком хіба що сполучників 而 *ér*, 則 *zé* “то, тоді”) і про часовий характер відносин необхідно здогадуватися за контекстом [720, р. 501]:

親癢色容不盛。

Qīn jì sè róng bù shèng.

Коли батьки хворіють, вираз обличчя [дітей] – невеселий.

宮池涿則溢。

Gōng chí zhuō zé yì.

[Коли] у палацовому ставку накопичується вода, [то вона] переливається через край.

14.3.2.1.1. Складнопідрядні речення, що виражають одночасність, можуть бути ускладнені додатковими відтінками значень. Наприклад, обмежувальне значення (“поки..., доти...”) можна виразити за допомогою спеціальних слів 一天……一天 *yītiān... yītiān* або 一日……一日 *yīrì... yīrì* (в путунхуа можливі обидва варіанти, у веньяні – тільки останній), які поміщаються у кожній з частин складносурядного речення. Якщо при присудку немає заперечення, то спеціальне слово ставиться після присудка, а якщо заперечення є, то спеціальне слово займає місце перед цим запереченням [641, S. 262].

Іноді перед присудком головного речення можуть вживатися сполучні частки (сполучні прислівники [352, с. 159]), які посилюють сенс висловлювання: в путунхуа – 就 *jiù*, 便 *biàn*, 即 *jí*, у веньяні – 便 *biàn*, 即 *jí*. У путунхуа можливе також вживання 才 *cái*; в цьому випадку передбачається, що описувана подія відбудеться не скоро, лише у віддаленому майбутньому [329, с. 299]:

веньянь	путунхуа
惡寢一日，勿醒一日。 <i>È qǐn yīrì, wù xǐng yīrì.</i> Поки зло спить, не буди [його].	我活到一天，就继续希望一天。 <i>Wǒ huó dào yītiān, jiù jìxù xīwàng yītiān.</i> Поки я живий, доти буду продовжувати сподіватися.

Для вираження регулярно повторюваної одночасності (“кожного разу, коли...”), також званої семантичною умовно-часовою побудовою [460, S. 450], використовуються спеціальні слова 每当/每當 *měidāng* або 每逢 *měiféng*, які займають місце на самому початку підрядного речення і вживаються в обов’язковому порядку, і спеціальних слів ……的时候 *...de shíhou* / ……之時 *...zhī shí* в кінці підрядного речення, які можуть опускатися [769, 頁 227].

веньянь	путунхуа
每當餘視天之時，籲考妣。 <i>Měidāng yú shì tiān zhī shí, yù kǎobǐ.</i> Кожного разу, коли я дивлюся на небо, [я] звертаюся до покійних батьків.	每当我看到这张相片的时候，就想起她。 <i>Měidāng wǒ kàndào zhè zhāng xiàngpiàn de shíhou, jiù xiǎngqǐ tā.</i> Кожного разу, коли я бачу цю фотографію, відразу ж згадую про неї.

14.3.2.2. У складнопідрядних реченнях, що виражають передумання, те, про що йдеться в головному реченні, передує за часом тому, про що повідомляється в підрядному реченні.

В путунхуа такі речення мають наступний порядок проходження частин: прийменник – підрядне речення – післяйменник – головне речення [399, р. 191]:

Прийменник	Підрядне речення	Післяйменник	Головне речення
在 <i>Zài</i>	我结婚 <i>wǒ jiéhūn</i>	以前, <i>yǐqián,</i>	我得找到工作。 <i>wǒ děi zhǎodào gōngzuò.</i>
Перед тим як одружуватися,			я повинен знайти роботу.

У цих реченнях для з'єднання частин складного цілого використовуються сполучення прийменників з післяйменниками: 在 / 于……前 *zài / yú...qián*, 在 / 于……以前 *zài / yú...yǐqián*, 在 / 于……之前 *zài / yú...zhīqián*. Прийменники, особливо в розмовній мові, можуть опускатися [732, р. 622–623].

На українську мову такі речення перекладаються за допомогою сполучників “до того як”, “перед тим як”, “перш ніж”:

在我离开家以前，我关了电灯。

Zài wǒ líkāi jiā yǐqián, wǒ guān le diàndēng.

Перед тим як вийти з дому, я вимкнув світло.

早在协定签署之前，双方已经同意所有细节。

Zǎo zài xiédìng qiānshǔ zhīqián, shuāngfāng yǐjīng tóngyì suǒyǒu xìjié.

Задовго до того як було підписано угоду, обидві сторони вже погодили всі деталі.

所幸的是，起风暴以前，他就来到了。

Suǒxìng de shì, qǐ fēngbào yǐqián, tā jiù lái dào le.

На щастя, він приїхав до того, як піднявся ураган.

На відміну від української мови, в складнопідрядних реченнях розглянутого типу присудок підрядного речення іноді вживається з запереченням. Постановка заперечення логічно виправдана, оскільки дія, про яку йдеться в головному реченні, відбулася в той час, коли дія підрядного ще не здійснювалася [698, р. 265]:

他不能独立生活以前，也不能考虑结婚的事。

Tā bù néng dúlì shēnghuó yǐqián, yě bù néng kǎolǚ jiéhūn de shì.

Поки (букв.: перед тим як) він не почне самотійне життя, йому не слід замислюватися про одруження.

У *веньяні* синтаксична структура подібного роду речень в цілому схожа, проте в них не використовуються прийменники, а в ролі післяйменника виступає ……(之) 前 …(zhī) qián (ця сама конструкція вживається і в писемних текстах на путунхуа [538, S. 79]). Крім цього, досить поширеним засобом вираження передумання є подвійна заперечна конструкція 非……不…… *fēi… bù…*, значення передумання в якій носить імпліцитний характер і проявляється, подібно аналогічним конструкціям у європейських мовах, за допомогою припушеного умовно-часового зв'язку [598, S. 109–112]:

作其即位之前，僧也。

Zuò qí jíwèi zhī qián, sēng yě.

Перед тим як він вступив на престол, [він] був монахом.

下筆前，想好。

Xià bǐ qián, xiǎng hǎo.

Перш ніж узятися за пензель (почати писати), гарненько подумай.

非見日光不熄炬。

Fēi jiàn rì guāng bù xī jù.

Не гаси смолоскипа, поки не побачиш денного світла.

Для *веньяню* характерне також використання безсполучникових речень з підрядним передумання, семантика яких прояснюється в загальному контексті висловлювання [926, 頁 191]:

頭下雨，必先悶熱。

Tóu xià yǔ, bì xiān mēn rè.

Перед тим як піти дощу, неодмінно буває душно і спекотно.

14.3.2.2.1. Складнопідрядні речення, що виражають передумання, можуть містити вказівку на кінцевий момент дії. Такі речення мають наступний порядок проходження частин: головне речення – спеціальне слово – підрядне речення + 的 *de/之 zhī* – спеціальне слово [399, p. 193].

Частини складнопідрядного речення цього типу з'єднуються за допомогою спеціальних слів 直到 *zhídào* або 一直到 *yīzhí dào* “аж/безпосередньо до” на початку підрядного і 时候 *shíhou*, 时 *shí* або 为止 *wéizhǐ* (в путунхуа) чи 時 *shí* або 為止 *wéizhǐ* (у *веньяні*) в кінці підрядного речення; при цьому 时候 *shíhou* примикає до підрядного за допомогою службового слова 的 *de*, 时 *shí* і 为止 *wéizhǐ* в путунхуа – безпосередньо, без службових слів, а 時 *shí* і 為止 *wéizhǐ* у *веньяні* – або безпосередньо, або за допомогою службового слова 之 *zhī* [559, S. 163]. Спеціальні слова 时候 *shíhou*, 时 *shí* або 为止 *wéizhǐ* в кінці підрядного речення, особливо в розмовній мові на путунхуа, можуть опускатися [667, S. 579–580].

Українською мовою такі речення перекладаються за допомогою сполучника “[аж] доти” в головному реченні та сполучника “поки” з запереченням “не” в підрядному (останнє є опціональним і залежить від загального контексту висловлювання [522, p. 246]):

□ путунхуа

Головне речення	Спец. слово	Підрядне речення	Спец. слово
她低声哭着, <i>Tā dīshēng kū zhe,</i>	一直到 <i>yīzhí dào</i>	我使她安静下来的 <i>wǒ shǐ tā ānjìng xiàláide</i>	时候。 <i>shíhou.</i>
Вона тихо плакала	доти, поки я не заспокоїв її.		

□ веньянь

Головне речення	Спец. слово	Підрядне речення	Спец. слово
月渐盈, <i>Yuè jiàn yíng,</i>	直到 <i>zhídào</i>	正圆之 <i>zhèng yuán zhī</i>	时。 <i>shí.</i>
Місяць поступово округляється	доти, поки не стане повністю круглим.		

14.3.2.3. У складнопідрядних реченнях, що виражають послідовність, те, про що йдеться в головному реченні, слідує в часі після того, про що повідомляється в підрядному реченні. Ці речення зазвичай мають наступний порядок проходження частин: прийменник – підрядне речення – післяйменник – головне речення [47, 頁 411]. На українську мову такі речення перекладаються за допомогою сполучника “після того як”.

У путунхуа для з’єднання частин складного цілого використовуються сполучення прийменників з післяйменниками: 在 / 于……以后 *zài / yú...yǐhòu*, 在 / 于……之后 *zài / yú...zhīhòu*. Прийменники, особливо в розмовній мові, можуть опускаватися [732, p. 622–623]. Як і у випадку з 以前 *yǐqián*, перший склад у 以后 *yǐhòu* може опускаватися, тобто можуть використовуватися усічені форми 前 *qián* і 后 *hòu* [207, с. 65].

Після підмета головного речення опціонально використовуються сполучні частки 就 *jiù*, 便 *biàn*, 即 *jí* “тоді, тоді ж”; 才 *cái*, 方 *fāng*, 始 *shǐ* “тільки тоді” [987, 頁 99]:

□ путунхуа

Прийменник	Підрядне речення	Післяйменник	Головне речення
在 <i>Zài</i>	发生了这个不幸的事 <i>fāshēng le zhè ge bùxìng de shì</i>	以后, <i>yǐhòu,</i>	他丧失了活头儿。 <i>tā sàngshī le huótóur.</i>
Після того як сталася ця трагедія,			він втратив інтерес до життя.

在他走了以后, 你才来了。

Zài tā zǒu le yǐhòu, nǐ cái lái le.

Ти прийшов тільки після того, як він уже пішов.

会议结束之后, 大家纷纷走出会场。

Huìyì jiéshù zhīhòu, dàjiā fēnfēn zǒuchū huìchǎng.

Після того як збори завершилися, люди один за одним почали виходити із залу.

在危险已过后, 我方彻底以茶代酒。

Zài wéixiǎn yǐguò hòu, wǒ fāng chéddǐ yǐ chá dài jǐǔ.

Тільки після того як небезпека минула, я остаточно заспокоївся.

Особливо часто використовується сполучення післяйменника 之后 *zhīhòu* в кінці підрядного речення і частки 才 *cái* після підмета головного речення, що деякими дослідниками навіть розглядається як усталена конструкція [727, p. 75]:

冒冒失失结婚之后, 我才意识到自己的错误。

Mào mào shī shī jiéhūn zhīhòu, wǒ cái yìshídào zìjǐ de cuòwù.

Тільки після того як необачно одружився, я усвідомив свою помилку.

Нарешті, іноді єдиним показником послідовності в путунхуа слугує сполучна частка [548, p. 214]:

我长到十二岁, 我母亲就去世了。

Wǒ zhǎngdào shí èr suì, wǒ mǔqīn jiù qùshì le.

Коли мені виповнилося дванадцять років, померла моя мати.

У **веньяні** в аналогічних структурах не використовуються прийменники, а в ролі післяйменника виступають ……後 *…hòu* (ця сама конструкція вживається і в писемних текстах на путунхуа [538, S. 79]. Далі, дуже часто послідовність виражається сполучниками 而後 *érhòu* / 然後 *ránhòu* “після того як; а потім”, що розташовуються на першому місці в підрядній частині [471, p. 161]; сама підрядна частина слідує після головної.

Вживання після підмета головного речення сполучних часток допускається. В якості цих часток можуть вживатися найрізноманітніші морфемі (залежно від часу і місця написання тексту): 便 *biàn*, 即 *jí*, 乃 *nǎi*, 若 *ruò*, 叵 *pǒ* і багато інших [926, 页 193]:

□ **веньянь**

Підрядне речення	Післяйменник	Головне речення
革命成功 <i>Gémìng chénggōng</i>	後, <i>hòu,</i>	民生改善。 <i>mínshēng gǎi shàn.</i>
Після того як революція увінчалась успіхом,		матеріальний стан народу покращився.

漢王逃後, 項羽圍成臯。

Hàn wáng táo hòu, Xiàngyǔ wéi Chénggāo.

Після того як ханський ван утік, Сян Юй обклав [місто] Ченгао.

君子三思, 然後言。

Jūnzǐ sān sī, ránhòu yán.

Благородний муж говорить після того, як тричі подумає.

先學不瞬, 而後可言射矣。

Xiān xué bù shùn, érhòu kě yán shè yǐ.

Спочатку навчитися не моргати, а потім можна говорити про стрільбу.

Безсполучникові побудови, що виражають послідовність, у веньяні, як правило, оформляються таким чином: підрядне речення оформляється видо-часовим показником 矣 *yǐ*, а на початку головного речення ставиться сполучник 則 *zé* або 而 *ér* [925, 页 231]:

大夫歿矣，則稱諡若字。

Dàfū mò yǐ, zé chēng shì ruò zì.

Після того як сановник помер, його називають посмертним ім'ям або на прізвисько.

Подібно до того, як в українській мові сполучник “коли” вживається для вираження не тільки одночасності дій, але й їх послідовності, в китайській мові лексичні елементи …… 的时候 *...de shíhou*, …… 时/時 *...shí* та ін. зазвичай виражають одночасність, іноді використовуються і для вираження слідування [667, S. 581]:

веньянь	путунхуа
鬼死之時，作聲，鬼見怕之。 <i>Guǐ sǐ zhī shí, zuò jiàn, guǐ jiàn pà zhī.</i> Коли (після того як) чорт помирає, він перетворюється на пекельний привид, побачивши якого, живі чорти лякаються.	当演员出台的时候，响起了暴风雨般的掌声。 <i>Dāng yǎnyuán chū tái de shí hòu, xiǎng qǐ le bào fēng yǔ bān de zhǎng shēng.</i> Коли (після того як) актор вийшов на сцену, пролунали бурхливі оплески.

14.3.2.3.1. Семантичне ускладнення підрядних речень, що виражають послідовність, може мати кілька варіантів.

По-перше, послідовність може мати **негайний** характер. У таких реченнях підрядне речення завжди передує головному.

В путунхуа перед дієсловом-присудком підрядного речення ставляться спеціальні слова зі значенням “ледь [лише], як тільки, щойно”: 一 *yī*, 一经 *yījīng*, 刚 *gāng*, 刚一 *gāngyī*, 刚刚 (儿) *gānggāng(r)*, 才 *cái*, 刚才 *gāngcái*, 才一 *cáiyī*, 方 *fāng*, 一旦 *yīdàn*, 只要 *zhǐyào*, 一俟 *yīdài*, 前脚 *qiánjiǎo*, 但等 *dànděng* [753, 页 677]. Перед присудком головного речення можуть ставитися сполучні частки 就 *jiù*, 便 *biàn*, 即 *jí* “тоді [ж]”. Деякі сполучення спеціальних слів і сполучних часток зустрічаються частіше за інші й фактично перетворилися на свого роду більш-менш стійкі конструкції зі значенням негайного слідування. Серед таких можна відзначити 一…… 就…… *yī... jiù...* [698, p. 299], а також 才…… 就…… *cái... jiù...* (аналог у веньяні: 適……已…… *shì... yǐ...*) [186, с. 102]:

我剛一进屋，电话就响了。

Wǒ gāngyī jìn wū, diànhuà jiù xiǎng le.

Ледь я увійшов до кімнати, як задзвонив телефон.

你刚刚叫，我就来。

Nǐ gānggāng jiào, wǒ jiù lái.

Як тільки ти покличеш, я відразу прийду.

老师一走进教室，学生就站起来。

Lǎoshī yī zǒujìn jiàoshì, xuéshēng jiù zhàn qǐ lái.

Як тільки вчитель увійшов в аудиторію, студенти відразу встали.

我才有时间，便到你那儿去。

Wǒ cái yǒu shíjiān, biàn dào nǐ nàr qù.

Щойно звільнюся, прийду до тебе.

У **веньяні** перед дієсловом-присудком підрядного речення ставиться спеціальне слово — *yī*, а перед присудком головного речення — сполучні частки 則 *zé*, 即 *jí* або 便 *biàn* (остання зустрічається тільки в текстах з великою кількістю новокитайських службових слів) [105, с. 205]:

趙雲一入竟，則問禁。

Zhàoyún yī rù jìng, zé wèn jìn.

Як тільки Чжао Юнь перетнув кордон, [він] довідався про [місцеві] заборони.

林一盡，便尋得一山。

Lín yī jìn, biàn xún dé yī shān.

Щойно скінчився ліс, відразу ж показала гора.

Крім того, у веньяні також можливе вираження негайної послідовності за допомогою конструкції 旋……旋…… *xuán...xuán...*, Крім того, у веньяні також можливе вираження негайної послідовності за допомогою конструкції [987, 頁 103]:

旋醒来，旧愁旋生。

Xuán xǐng lái, jiù chóu xuán shēng.

Як тільки прийшов до тьми, стара туга напала знову.

По-друге, можна підкреслити думку про **повторний** характер послідовності (спеціальні слова 每一 *měiyī*, 每逢 *měiféng* “кожного разу, щоразу”), послідовності у **певний момент** часу (спеціальне слово 等 *děng* та його похідні), **обумовлений** характер послідовності (спеціальне слово 多咱 *duōzan* тощо), а також послідовності з вказівкою **початкового моменту** в часі (сполучення прийменників з післяйменниками: 自从……之后 *zìcóng...zhīhòu*, 自从……以后 *zìcóng... yǐhòu* тощо). У веньяні подібного роду речення не мають якихось помітних синтаксичних особливостей, а в путунхуа вони можуть піддаватися структурній модифікації [976, 頁 114]; в головному реченні часто використовуються сполучні частки 就 *jiù*, 便 *biàn*, 即 *jí*. Детально про перераховані вище варіанти підрядних речень послідовності в путунхуа див. роботу Д. О. Карпеки “Синтаксис китайського мови: одиниці и структури” [124, с. 385–391].

每逢她笑，我便情绪高涨了。

Měiféng tā xiào, wǒ biàn qíngxù gāozhàng le.

Кожного разу, коли вона посміхалася, у мене підіймався настрій.

等到我们赶到江边，轮船早就没有影了。(高行健)

Děngdào wǒmen gǎndào jiāng biān, lúnchuán zǎojiù méi yǒu yǐng le.

(*Gāo Xíngjiàn*)

На той час, коли ми підбігли на берег річки, пароплава давно вже й сліду не було. (Гао Сінцзянь)

他多咱回来，我就多咱来拜会他。

Tā duōzan huílái, wǒ jiù duōzan lái bài huì tā.

Коли він повернеться, тоді я й нанесу йому візит.

自从老婆四天前出差之后，我就如鱼在水里。

Zìcóng lǎopo sì tiān qián chūchāi zhīhòu, wǒ jiù rú yú zài shuǐ lǐ.
Відтоді як дружина чотири дні тому поїхала у відрадження,
я насолоджуюся життям.

14.3.2.4. У безполучникових складнопідрядних реченнях, що виражають часові відносини, об'єднуються разом кілька суджень, що зіставляються в часі. Ці речення можуть мати у своєму складі кілька частин. Для речень даного типу характерна інтонація перелічення. У кожній частині має місце підвищення тону, крім останньої частини, яка вимовляється з пониженням тону [248, с. 88–92].

Безполучникові складнопідрядні речення, що виражають часові відносини, зазвичай перераховують події, що відбуваються одночасно (одночасність), або ж події, що слідуєть одна за другою (чергування) [974, 頁 149]:

веньянь	путунхуа
天已放晴，雨徒氣濕。 <i>Tiān yǐ fàngqíng, yǔ tú qì shī.</i> Небо прояснилося, після дощу повітря стало вологим.	门突然开了，车间嘈杂的机器声飞了进来。 <i>Mén túrán kāi le, chējiān cáozá de jīqì shēng fēi le jīnlái.</i> Двері раптово відчинилися, увірвався шум машин, що працювали в цеху.
дії підрядного і головного речення відбуваються одночасно.	дія підрядного речення передує дії головного.

14.3.3. Складнопідрядні речення, що виражають цільові відносини

У складнопідрядних реченнях, що виражають цільові відносини, підрядне речення вказує мету того, про що йдеться у головному реченні (як власне мету, так і бажаний результат [973, 頁 246]). Такі підрядні речення називаються підрядними мети. Вони частіше мають наступний порядок частин: сполучник – спеціальне слово (каузативне дієслово) – підрядне речення – головне речення [394, р. 123]:

□ путунхуа

Сполучник	Спец. слово	Підрядне речення	Головне речення
为了 <i>Wèile</i>	使 <i>shǐ</i>	大家彻底了解， <i>dàjiā chèdǐ liǎojiě,</i>	让我再举两个例子。 <i>ràng wǒ zài jǔ liǎng ge lìzi.</i>
Щоб		усі до кінця зрозуміли,	дозвольте мені навести ще два приклади.

□ веньянь

Сполучник	Спец. слово	Підрядне речення	Головне речення
為 <i>Wèi</i>	使 <i>shǐ</i>	妻子樂， <i>qī zǐ yuè,</i>	余遠道而來。 <i>yú yuǎn dào ér lái.</i>
Щоб		порадувати дружину й дитину,	я приїхав [до них] здалеку.

У *путунхуа* в реченнях вживаються одиничні цільові сполучники зі значенням “для того щоб”: 为 *wèi*, 为了 *wèile*, 为是 *wéishì*, 为着 *wèizhe*, 为的 *wèide*, 为的是 *wèideshì* [667, S. 334].

Характерною особливістю сполучників мети є їх одночасне вживання зі спеціальними словами. У складних реченнях, що виражають цільові відносини, вживаються наступні спеціальні слова:

1) каузативні дієслова (дієслова, які спонукають до здійснення дії) зі значенням “спонукати, примушувати, сприяти” [732, р. 675]: 使 *shǐ*, 使得 *shǐde*, 叫 *jiào*, 让 *ràng*, 请 *qǐng*;

2) модальні дієслова: статистично найчастіше 能 *néng* “могти, бути в стані”, дещо рідше 要 *yào* “хотіти, бажати” [167, с. 459–460].

Зрідка можливе одночасне вживання модального і каузативного дієслів, а також використання сполучних часток 就 *jiù*, 便 *biàn*, 即 *jí*, хоча і те, й інше не типове для речень цього типу. Всі перераховані вище сполучники мети, за винятком 为着 *wèizhe*, вживаються також у значенні сполучників причини [444, р. 288].

Сполучники завжди поміщаються в самому початку підрядного речення, а спеціальні слова йдуть безпосередньо після сполучників:

为了使客人感到舒适, 他突然说法语。(张贤亮)

Wèi le shǐ kèrén gǎndào shūshì, tā tūrán shuō fǎyǔ. (*Zhāng Xiánliàng*)

Щоб гості себе комфортно почували, він несподівано заговорив французькою. (Чжан Сяньлян)

为了使客人感到舒适, 他决定搬到上海。

Wèi le shǐ kèrén gǎndào shūshì, tā juéding bāndào Shànghǎi.

Щоб забезпечити дітям хороші перспективи, він вирішив переїхати в Шанхай.

他的朋友振作起来, 他开始讲笑话。

Wèi yào shǐde tā de péngyou zhènzuo qǐlái, tā kāishǐ jiǎng xiàohuà.

Щоб його друг збадьорився, він почав розповідати анекдоти.

У писемній мові підрядне речення мети може іноді приєднуватися до головного речення за допомогою сполучникової єдності і спеціального слова: 为……起见 / 起来 *wèi...qǐjiàn/qǐlái*, 为着……计 *wèizhe...jì* тощо зі значенням “для того щоб, з тією метою щоб, аби” [641, S. 269]:

为使读者便于阅读起见, 我们编制了一份详细的目录。

Wèi shǐ dúzhě biànyú yuèdú qǐjiàn, wǒmen biānzhì le yī fèn xiángxi de mùlù.

Для зручності читачів (букв.: щоб читачам було зручно читати) ми склали докладний покажчик.

В окремих випадках можливе також приєднання підрядного речення до головного без сполучника, за допомогою одного спеціального слова з заперечною семантикою 免(得) *miǎn(de)*, 省(得) *shěng(de)* “для уникнення, для того щоб не...” [829, 页 113]:

免得明天上班迟到, 请你把闹表定上。

Miǎnde míngtiān shàngbān chídào, qǐng nǐ bǎ nàobiǎo dìng shàng.

Щоб завтра не спізнитися на роботу, постав будильник.

Своєрідним складеним сполучником можна вважати 为了避免 *wèile bìmiǎn*, що вводить підрядне з підкресленою (емфатичною) заперечною семантикою (“щоб уникнути, для того щоб не”) [167, с. 463]:

为了避免香味儿飞了, 盖上瓶子吧!
Wèile bìmiǎn xiāngwèir fēi le, gài shàng píngzi ba!
Щоб аромат не зник, закрій флакон!

Нарешті, в розмовній мові як засіб приєднання підрядного цільового речення можуть використовуватися морфеми 好 *hǎo*, 来 *lái* або 去 *qù*; в цьому випадку підрядне речення слідує після головного [761, 页 67]:

快给她打电话, 好让她放心!
Kuài gěi tā dǎ diànhuà, hǎo ràng tā fàngxīn!
Швидше зателефонуй до неї, щоб заспокоїти її!

У **веньяні** набір сполучників та спеціальних слів більш обмежений. Так, у широкому вжитку зустрічаються сполучник 為 *wèi* і каузативні дієслова 令 *lìng*, 使 *shǐ*, 請 *qǐng*, 讓 *ràng*; модальні дієслова не використовуються [926, 页 199]:

為使子驩, 父不惜力。
Wèi shǐ zǐ huān, fù bù xī lì.
Щоб порадувати дітей, батько не пошкодує сил.
為令王尊之, 欲捨身為國。
Wèi lìng wáng zūn zhī, yù shě shēn wèi guó.
Щоб домогтися від вана поваги до себе, [він] намірився пожертвувати собою в ім'я країни.

Заперечна цільова семантика (“щоб уникнути, для того щоб не”) найчастіше виражається за допомогою спеціальних слів 以免 *yǐmiǎn* або 免 *miǎn* [524, р. 475]:

以免人播謠言, 該隱富。
Yǐmiǎn rén bō yáo yán, gāi yǐn fù.
Щоб люди не пліткували, слід приховувати багатство.

У дещо формальніших контекстах путунхуа (і, що не дивно, порівняно рідко у веньяні [592, р. 311]) в складнопідрядних реченнях, що виражають цільові відносини, використовується зворотний порядок слів, при якому головне речення передує підрядному [760, 页 245].

У цих реченнях вживаються одиничні сполучники і спеціальні слова [399, р. 200]:

□ одиничні сполучники (“щоб, аби”):

- 1) 为/為 *wèi*, 为着 *wèizhe*, 为了 *wèile*, 为是 *wèishì*, 为的 *wèide*, 为的是 *wèideshì*;
- 2) 以 *yǐ* (веньянь), 以便 *yǐbiàn*;
- 3) 好 *hǎo*;

□ спеціальні слова:

1) каузативні дієслова: 使 *shǐ*, 使得 *shǐde*, 叫 *jiào*, 让/讓 *ràng*, 请/請 *qǐng*, 令 *lìng* (веньянь);

2) модальні дієслова 能 *néng* “могти, бути в стані”, або 要 *yào* “хотіти, бажати” (путунхуа);

3) спеціальні слова з заперечною семантикою 免(得) *miǎn(de)*, 省(得) *shěng(de)*, 以免 *yǐmiǎn* (веньянь) “для уникнення, для того щоб не”.

Із вказаних сполучників тільки 以便 *yǐbiàn* інколи вживається без спеціального слова [547, р. 182]. Також можливі одночасні сполучення двох спеціальних слів (каузативного і модального дієслів) або ж використання одного тільки спеціального слова (без сполучника), але крім 要 *yào* і 免(得) *miǎn(de)* [917, 页 267]:

□ путунхуа

Головне речення	Сполучник	Спец. слово	Підрядне речення
演讲者故意把声音提高, <i>Yǎnjiǎngzhě gùyì bǎ shēngyīn tígāo,</i>	好 <i>hǎo</i>	让 <i>ràng</i>	每个人都听到他。 <i>měigèrén dōu tīngdào tā.</i>
Доповідач навмисне підвищив голос,	щоб		усі його чули.

□ веньянь

Головне речення	Сполучник	Спец. слово	Підрядне речення
吾離爾, <i>Wú lí ǐr,</i>	好 <i>hǎo</i>	讓 <i>ràng</i>	爾幸。 <i>ǐr xìng.</i>
Я покидаю тебе,	щоб		ти була щаслива.

14.3.3.1. Особливим різновидом цільових речень є речення, які виражають **з'ясувально-цільові відносини**, в яких головне речення завжди передує підрядному.

У реченнях цього різновиду в підпорядковуючій частині міститься загальна вказівка на мету, конкретний же зміст мети пояснюється в підпорядкованій частині. Таким чином, з'ясувально-цільові відносини саме і є узагальнено-граматичним значенням складних речень даного типу.

Дані речення вирізняються складною граматичною структурою. Важливою рисою синтаксичної організації є використання в їхньому складі парних сполучників із зворотним порядком компонентів. Останні, подібно сполучникам одиничним, вживаються разом з лексичними елементами, в ролі яких виступають каузативні дієслова.

Крім того, в цих синтаксичних побудовах знаходять застосування підсилювальні та обмежувальні частки як семантично обов'язкові структурні компоненти. Нарешті, як факультативний компонент синтаксичної структури іноді вживають службове слово 的 *de* або 之 *zhī* [64, с. 243].

Головне речення починає складнопідрядне речення і має наступний порядок слів (однаковий в путунхуа і у веньяні) [773, 页 116]:

Підмет	Служ. сл.	Сполучник	Присудок	Додаток
我们 <i>Wǒmen</i>	之 <i>zhī</i>	所以 <i>suǒyǐ</i>	要帮助 <i>yào bāngzhù</i>	他们, <i>tāmen,</i>
Ми для того й повинні допомагати їм, [...]				

Підрядне речення розміщується після головного, починається з ланцюжка службових слів і пояснює мету/причину вчинення дії, описаної в головному реченні; воно має такий порядок слів (однаковий в путунхуа і у веньяні) [773, 页 117]:

Частка	Служ. сл.	Спец. сл.	Підмет	Присудок	Додатк.
就是 <i>jiùshì</i>	为的 <i>wèide</i>	使 <i>shǐ</i>	这个问题 <i>zhè ge wèntí</i>	得到 <i>dédào</i>	解决。 <i>jiějué.</i>
[...] щоб ця проблема отримала рішення.					

Приклад із пізнього веньяню з аналогічною структурою:

憲之所以布故，為使人守之。

Xiàn zhī suǒyǐ bù gù, wèi shǐ rén shǒu zhī.

Закони для того й видаються, щоб люди їх дотримувалися.

Характерна особливість складнопідрядних речень, що виражають з'ясувальню-цільові відносини, полягає у використанні в їх складі парних сполучників із зворотним розташуванням частин.

Парні сполучники, подібно одиничним сполучникам мети, вживаються зі спеціальними словами. Сполучники та спеціальні слова утворюють такі сполучення, як 所以……为的使…… *suǒyǐ...wèide shǐ...*, 所以……为着使…… *suǒyǐ...wèizhe shǐ...*, 所以……为了让…… *suǒyǐ...wèile ràng...*, 所以……为此使 *suǒyǐ...wèicǐ shǐ...* і багато інших. У веньяні може також використовуватись сполучення 所以……者 *suǒyǐ...zhě* або 所以……之故 *suǒyǐ...zhī gù* [185, с. 133]. Перша частина даного парного сполучника поміщається між підметом і присудком головного речення, а друга частина ставиться на початку підрядного речення. Крім парних сполучників та спеціальних слів, у складних реченнях даного різновиду в путунхуа знаходять застосування підсилювальні частки 就 *jiù*, 是 *shì*, 就是 *jiùshì* “саме”, а також обмежувальні частки 只 *zhǐ*, 只是 *zhǐshì*, 仅是 *jǐnshì* “тільки, лише”. На відміну від української мови, ці частки поміщаються не в головному, а в підрядному реченні [917, 頁 270].

Нарешті, в головному реченні перед першою частиною парного сполучника іноді вживається службове слово 的 *de* або 之 *zhī*, яке, втім, може бути й відсутнім [738, р. 192].

Парні сполучники із зворотним розташуванням частин, підсилювальні та обмежувальні частки є засобами смислового виділення підрядного речення. Речення цього різновиду мають високий ступінь виразності і являють собою посилений (емфатичний) варіант складнопідрядних речень з підрядним мети [460, S. 440].

Такого роду конструкції присутні в путунхуа і в пізньому (посткласичному) веньяні; в текстах класичного періоду веньяню вони ще не оформилися і зустрічаються лише епізодично [720, р. 513].

14.3.3.1.1. В офіційно-діловому і канцелярському стилі путунхуа, крім вищеописаних, також вживається з'ясувальню-цільова рамкова конструкція 为……考虑 *wèi...kāolù* “заради; в ім'я того, щоб”, здатна обрамляти як окремі слова, так і цілі підрядні речення [650, S. 165]:

联合国成立于第二次世界大战结束后的1945年，
为保证全世界和平考虑。

*Liánhéguó chénglǐ yú Dì'èrcì shìjiè dàzhàn jiéshùhòu de yī jiǔ sì wǔ nián,
wèi bǎozhèng quán shìjiè héping kāolù.*

Організація Об'єднаних Націй була заснована в 1945 році після закінчення Другої світової війни заради того, щоб забезпечити мир у всьому світі.

14.3.4. Складнопідрядні речення, що виражають причинні відносини

У реченнях даного різновиду в найтиповіших випадках, які характеризуються прямим порядком розташування утворюючих частин, підрядне речення вказує причину, а головне містить наслідок. Таким чином, зміст підпорядковуючої частини причинно детермінований змістом підпорядкованої частини. В основі цих синтаксичних одиниць лежать причинно-наслідкові зв'язки, що відображають причинну залежність між явищами [584, р. 42]. Каузальна залежність якраз і є те узагальнене граматичне значення, яке притаманне реченням даного структурно-семантичного типу [208, с. 377].

Вираження причинно-наслідкових відносин не пов'язане з певною видо-часовою і модальною характеристикою. Дії, стани або якості, зазначені присудками підпорядкованої і підпорядковуючої частин, можуть бути представлені в теперішньому, минулому або майбутньому часі. Дієслівний присудок може бути виражений як словниковою формою, так і формою видо-часовою/суфіксальною. Різні модальні значення зазвичай виражаються модальними дієсловами, а в путунхуа – також і за допомогою модальних форм результативних дієслів [671, р. 246].

Описувані речення часто мають такий порядок розташування частин: сполучник – підрядне речення – сполучник – головне речення [572, р. 622–623]:

□ путунхуа

Сполучник	Підрядне речення	Сполучник	Головне речення
因为 <i>Yīnwèi</i>	今天天气很好, <i>jīntiān tiānqì hěn hǎo,</i>	所以 <i>suǒyǐ</i>	我们到城外去。 <i>wǒmen dào chéngwài qù.</i>
Оскільки сьогодні хороша погода,		то ми поїдемо за місто.	

□ веньянь

Сполучник	Підрядне речення	Сполучник	Головне речення
由於 <i>Yóuyú</i>	公負傷, <i>gōng fù shāng,</i>	因此 <i>yīncǐ</i>	未能來。 <i>wèi néng lái.</i>
Оскільки [він] був поранений при несенні служби,		то не зміг прийти.	

У цих реченнях використовуються одиничні сполучники зі значенням “позаяк, з огляду на те що, оскільки, через те що”, які можуть займати місце або перед підметом підрядного речення, або після цього підмета. У путунхуа використовуються: 因 *yīn*, 因为 *yīnwèi*, 既然 *jìrán*, 既是 *jìshì*; 为 *wèi*, 为了 *wèile*, 为着 *wèizhe*, 为的 *wèide*, 为是 *wèishì*, 为的是 *wèideshì* (вживаються також у значенні сполучників мети). У веньяні використовуються: 因 *yīn*, 因為 *yīnwèi* (у текстах з великим числом новокитайських слів [105, с. 205]), 既 *jì*, 為 *wèi*, 由於/由于 *yóuyú* (може вживатися тільки якщо підрядне речення передує головному [544, S. 155]; зустрічається також у писемному стилі путунхуа), 因而 *yīn'ér* (аналогічно попередньому, зустрічається також у писемному стилі путунхуа; підрядне речення передує головному [524, р. 478]).

Хоча в цілому одночасне використання сполучників і часток не характерне для складних речень, що виражають причинні відносини, проте іноді в реченнях цього типу в путунхуа вживаються частки сполучника 既然 *jìrán* і частки 就 *jiù* [729, p. 186–187]:

既然天气不，那就不去了吧。
Jìrán tiānqì bù hǎo, nà jiù bù qù le ba.

Оскільки погода погана, давай не підемо.

Частіше ніж одиничні сполучники, в подібного роду реченнях використовуються сполучники парні. **В путунхуа** можливі численні комбінації (由于……所以…… *yóuyú...suǒyǐ...*, 因为……因此…… *yīnwèi...yīncǐ...*, 为的……所以…… *wèide...suǒyǐ...*, 为的是……所以…… *wèideshì...suǒyǐ...*, 既然……所以…… *jìrán...suǒyǐ...*, 由于……因而…… *yóuyú...yīn'ér...* та ін.), при цьому перша частина такого сполучника (в підрядному реченні) може опускається. Найуживанішим у сучасній мові є сполучення 因为……所以…… *yīnwèi...suǒyǐ...* [250, с. 76]. У веньяні використовуються комбінації 由於……因此…… *yóuyú... yīncǐ...*, 因……因此…… *yīn...yīncǐ...*, 因為……所以…… *yīnwèi...suǒyǐ...* (у текстах з великим числом новокитайських слів [105, с. 210]), 由於……因而…… *yóuyú...yīn'ér...* та ін.:

веньянь	путунхуа
由於火焚播，因而大饑爆發。 <i>Yóuyú huǒ fēn bō, yīn'ér dà jī bàofā.</i> Оскільки пожежа знищила посіви, то вибухнув великий голод.	因为我记忆力很好，所以学起来比別人快一些。 <i>Yīnwèi wǒ jìyìlì hěn hǎo, suǒyǐ xué qǐlái bǐ biérén kuài yīxiē.</i> Позаяк у мене хороша пам'ять, то я вчуся трохи швидше, ніж інші люди.

У складнопідрядних реченнях, що виражають власне причинні відносини, можливий також і зворотний порядок частин, при якому головне речення передує підрядному; такі речення концентрують увагу співрозмовника на наслідку, а причина носить другорядний, пояснювально-ілюстративний характер [846, 頁 672], або ж на причині робиться емоційно-експресивний наголос, відбувається її емпатична акцентуація (такий стан характерний в основному для спонтанного усного мовлення) [709, p. 101]. У таких реченнях вживаються всі ті самі одиничні сполучники на початку додаткової частини, що й при прямому порядку проходження частин, за винятком сполучника 由于 *yóuyú* [1004, 頁 157]:

他不想公了，因为交通民警会扣他的驾驶证。
Tā bù xiǎng gōngliǎo, yīnwèi jiāotōng mínjǐng huì kòu tā de jiàshǐzhèng.
 Він не хоче вирішувати справу через суд, адже/бо тоді поліція позбавить його водійських прав.

Конструкції 因为……所以…… *yīnwèi...suǒyǐ...* і 由於/由于……因此…… *yóuyú... yīncǐ...* можуть мати зворотний порядок проходження частин, при якому спочатку називається наслідок, а потім – причина. В цьому випадку сполучники додатково оформляються службовими словами і конструкції мають вигляд відповідно ……之所以, 是因为…… *...zhī suǒyǐ, shì yīnwèi...* і ……之因此, 是由於/由于…… *...zhī yīncǐ, shì yóuyú...* [650, S. 167]:

你不懂之所以，是因为你还没有经验。
Nǐ bù dǒng zhī suǒyǐ, shì yīnwèi nǐ hái méi yǒu jīngyàn.
 Ти тому й не розумієш, позаяк у тебе ще немає досвіду.

14.3.4.1. Цілям емпізи слугують і **складнопідрядні речення, що виражають з’ясувальньо-причинні відносини**. Такі речення мають складну структуру, що включає в себе формальне складне означення в головній частині [350, с. 340], підмет головного речення відділяється від сполучника службовим словом 之 *zhī* або 的 *de* (які, втім, можуть і опускаються), а на початку підрядного речення вживаються підсилювальні частки 就 *shì*, 是 *shì*, 就是 *jiùshì* “саме [i]” або обмежувальні частки 只 *zhǐ*, 只是 *zhǐshì*, 仅是 *jǐnshì* “тільки, лише” [641, S. 269]. Як засоби з’єднання частин використовуються причинно-наслідкові парні сполучники [753, 页 693] або ж різноманітні сполучні єдності [732, p. 290–291]: 因为……缘故/原故 *yīnwèi...yuángù*, 由于……缘故/原故 *yóuyú...yuángù*, 为的……缘故/原故 *wèide...yuángù*, 所以……缘故/原故 *suǒyǐ...yuángù*, 所以……缘因/原因 *suǒyǐ...yuányīn*, 因了……缘故/原故 *yīnle...yuángù* та ін.

Складнопідрядні речення, що виражають з’ясувальньо-причинні відносини, нормативно вживаються в путунхуа, а у веньяні вони зустрічаються як деякі варіанти “вільного розширення” звичайних причинно-наслідкових конструкцій [991, 页 229].

Головне речення завжди передує підрядному, що додатково вказує на високий ступінь емпітичності, тобто смислове та/або емоційне виділення причини в головному реченні, через яку виникає той чи інший наслідок у підрядному реченні [943, 页 388].

Головне речення				Підрядне речення		
Підмет	Служ. сл.	Сполучник	Дод. + прис.	Част.	Сполучник	Підм. + прис. + дод.
人 <i>Rén</i>	之 <i>zhī</i>	所以 <i>suǒyǐ</i>	与动物不同, <i>yǔ dòngwù bù tóng,</i>	就 <i>jiù</i>	因为 <i>yīnwèi</i>	人知道希望。 <i>rén zhīdao xīwàng.</i>
Люди тому й відрізняються від тварин,				що вони знають, що таке надія.		

14.3.4.2. Дуже поширеними у веньяні є причинно-наслідкові речення, в яких підрядне речення слідує після головного, оформляючись сполучними єдностями 因之 *yīnzhī*, 是故 *shìgù*, 是以 *shìyǐ*, 以是 *yǐshì*, 以此 *yǐcǐ* “[ось чому]”; головне речення при цьому залишається неоформленим і, більш того, може взагалі бути відсутнім [926, 页 207]. Речення цього типу помірно емпітичні і зазвичай вказують не просто на причину, а на пояснення [438, с. 572]:

事濶遠，因之竟不施行。

Shì kuò yuǎn, yīn zhī jìng bù shī xíng.

Справа широка за масштабами і багатоскладна, тому вона й не проводиться в життя.

子曰：是故惡夫佞者。

Zǐ yuē: shìgù wù fú nìng zhě.

Учитель сказав: “З цієї причини я і ненавиджу таких красномовців”.

Вживання таких речень в путунхуа дуже обмежене і зустрічається переважно в художній літературі [858, 页 359].

14.3.4.3. Причинно-наслідкові речення веньяню можуть вводитися сполучниками 以 *yǐ*, 因 *yīn*, 由 *yóu* або 為 *wèi*, які стоять на початку підрядного речення або після підмета підрядного речення; головне речення може бути відсутнім [840, 页 177]. На кінці такого підрядного речення може додатково вживатися сполучна єдність ……之故 *...zhī*

gù (опущення 之 *zhī* зустрічається порівняно рідко) [471, p. 162]. Аналогічна конструкція присутня також і в писемному стилі путунхуа, проте в ньому 故 *gù* примикає до підрядного безпосередньо, без допомоги службового слова 之 *zhī* [591, p. 329]:

веньянь	путунхуа
王以無信官之故，决不升。 <i>Wáng yǐ wú xìn guān zhī gù, jué bù shēng.</i> Оскільки ван не повірив чиновникам, [вирішив] не поспішати.	因我记忆力很好故，学起来比別人快一些。 <i>Yīn wǒ jìyìlì hěn hǎo gù, xué qǐlái bǐ biérén kuài yīxiē.</i> З причини того, що у мене хороша пам'ять, я вчуся трохи швидше, ніж інші люди.

Кінцівка ……之故 *…zhī gù* може використовуватися самостійно, без сполучника [926, 页 205–206]:

齊侯楚伐鄭之故，請會於諸侯。

Qí hóu Chǔ fá Zhèng zhī gù, qǐng huì yú zhūhóu.

З причини того, що [царство] Чу пішло війною на [царство] Чжен, князь [царства] Ці просив усіх місцевих князів зібратися на сейм.

У веньяні слово 故 *gù* “причина” може саме виступати як вступний сполучник. При цьому таке підрядне речення, як правило, субстантивується, а на кінці вживається зв'язка 也 *yě* [105, с. 209]:

故我喪也，未見之。

Gù wǒ sàng yě, wèi jiàn zhī.

Оскільки у нас був траур, [князь] не прийняв його.

Нарешті, у веньяні часто зустрічається й інший механізм субстантивації підрядного речення причини, при якому слово 故 *gù* виступає в якості післяйменника, що оформляє підрядне речення. Службове слово 之 *zhī* в цьому випадку завжди опускається, а 故 *gù* супроводжується або зв'язкою 也 *yě*, або заключними частками 耳 *ěr* чи 爾 *ěr* [584, p. 46]:

殷禮吾能言之，宋不足征也；文獻不足故也。

Yīn lǐ wú néng yán zhī, sòng bù zú zhēng yě; wén xiàn bù zú gù yě.

Я можу говорити про етикет династії Ін, але в Сун не можуть підтвердити мої слова; причина цього – брак писемних джерел.

14.3.5. Складнопідрядні речення, що виражають умовні відносини

У складнопідрядних реченнях цього структурно-семантичного типу в найхарактерніших випадках, для яких типовий прямий порядок складових частин, підрядне речення вказує умову, а головне містить наслідок. Таким чином, в основі цих речень лежать умовно-наслідкові зв'язки, що відображають умовну залежність між явищами дійсності. Умовна залежність і є те загальнограматичне значення, яке притаманне синтаксичним структурам, що розглядаються [584, p. 48].

У складних реченнях, що виражають умовні відносини, модальність залежно від характеру умови (реальна чи ірреальна) може бути потенційною (модальність дійсності) або ж гіпотетичною (модальність недійсності) [64, с. 249–250].

Зазвичай зовнішніми граматичними прикметами реальності/ірреальності умови слугують дієслівні форми і насамперед – форми способу. На відміну від деяких мов, модальні та видо-часові форми китайського дієслова не дають міцної граматичної опори для поділу складнопідрядних речень, що виражають умовні відносини, за ознакою реального та ірреального умовно-наслідкового зв'язку, або, іншими словами, за ступенем реальності умови [867, 页 142]. Крім дієслівних форм, граматичним показником ступеня реальності умови іноді слугують сполучники. У китайській мові умовні сполучники, представником яких є слово 既然 *jìrán* “якщо вже, оскільки”, вказуючи мотив, заснований на дійсному факті, в силу свого значення завжди висловлюють реальну умову. Як засіб вираження ірреальної умови можна вказати поєднання сполучника з запереченням (要不是 *yào bù shì* “якби не”). Цим, власне, й обмежуються випадки формального виявлення реальної та ірреальної умов. З іншого боку, переважна більшість умовних сполучників китайської мови може вживатися в обох випадках: як при реальній умові, так і за умови передбачуваної [62, с. 173].

Складнопідрядні речення, що виражають умовні відносини, традиційно прийнято поділяти на такі, що виражають власне умовні відносини, умовно-часові відносини, умовно-допустові відносини, умовні відносини з додатковим значенням обґрунтування та умовні відносини з обмежувальним відтінком [973, 页 270].

14.3.5.1. Складнопідрядні речення, що виражають власне умовні відносини, зазвичай мають наступний порядок частин: сполучник – підрядне речення – сполучник – головне речення:

□ путунхуа

Сполучник	Підрядне речення	Сполучник	Головне речення
如果 <i>Rúguǒ</i>	大家都同意, <i>dàjiā dōu tóngyì,</i>	那么 <i>nàme</i>	我也不反对。 <i>wǒ yě bù fǎnduì.</i>
Якщо	всі згодні,	то	я теж не заперечую.

□ веньянь

Сполучник	Підрядне речення	Сполучник	Головне речення
若 <i>Ruò</i>	孔子, <i>Kǒngzǐ,</i>	则 <i>zé</i>	闻而知之。 <i>wén ér zhī zhī.</i>
Якщо	[говорити про] Конфуція,	то	[він] осягнув його (це вчення) за розповідями інших.

Семантика речень даного типу має двоїсту природу – вони можуть висловлювати як реальну (“якщо”), так і нереальну, суб’юнктивну (“якби”) умову. Про яку саме умову йдеться – реальну чи нереальну – встановлюється тільки виходячи із загального контексту висловлювання [422, р. 647].

В путунхуа засобом зв'язку між частинами складнопідрядного речення є [715, р. 243–246]:

□ одиничні сполучники (ставляться або перед підметом підрядного речення, або після цього підмета [524, р. 395–397]):

- 1) “якщо [б]; якби”: 如 *rú*, 若 *ruò*, 如若 *rúrúò*, 若是 *ruòshì*, 如是 *rúshì*, 要 *yào*, 要是 *yàoshì*, 苟 *gǒu*, 倘 *tǎng*, 倘要 / 倘药 *tǎngyào*, 倘如 *tǎngrú*, 倘若 *tǎngruò*, 倘然 *tǎngrán*;
- 2) “якщо дійсно”: 如果 *rúguǒ*, 若果 *ruòguǒ*, 果然 *guǒrán*;
- 3) “якби; якщо допустити/припустити”: 如使 *rúshǐ*, 若使 *ruòshǐ*, 倘使 *tǎngshǐ*, 假使 *jiǎshǐ*, 设使 *shèshǐ*, 假令 *jiǎlìng*, 假设 *jiǎshè*, 假如 *jiǎrú*, 假若 *jiǎruò*, 设如 *shèrú*, 设若 *shèruò*;

□ сполучні частки (факультативний елемент; займають місце між підметом і присудком головного речення):

- 1) “тоді, тільки тоді”: 就 *jiù*, 便 *biàn*, 即 *jí*, 才 *cái*;
- 2) “теж, усе ж, все-таки”: 也 *yě*, 亦 *yì*.

Складні речення, в яких умовні відносини передаються лише за допомогою сполучних часток, в основному зустрічаються у творах художньої літератури, а також в усному мовленні; важливу роль у таких реченнях відіграє інтонація [219, с. 281]:

你不做, 我就做。

Nǐ bù zuò, wǒ jiù zuò.

Якщо ти не зробиш, то тоді зроблю я.

Аж до початку 1960-х років у літературних творах досить часто зустрічалося вживання сполучника 因为 *yīnwèi* в якості умовного (“якщо вже...; тільки-но...”) [167, с. 457]:

因为他不在班上, 请往他家打电话。

Yīnwèi tā bù zài bānshàng, qǐng wǎng tā jiā dǎ diànhuà.

Якщо вже його немає на роботі, зателефонуйте йому додому.

□ парні сполучники:

1) “якщо..., то...”: 如..., 则... *rú..., zé...*; 若..., 则... *ruò..., zé...*; 要..., 那... *yào..., nà...*; 要是..., 那么 / 那 / 那就... *yàoshì..., nàme/nà/nàjiù...*; 若是..., 那么 / 那 / 那就... *ruòshì..., nàme/nà/nàjiù...*; 倘若..., 那么 / 那 / 那就... *tǎngruò..., nàme/nà/nàjiù...*; 倘使..., 那么 / 那 / 那就... *tǎngshǐ..., nàme/nà/nàjiù...* та ін.;

2) “якщо дійсно..., то...”: 如果..., 则... *rúguǒ..., zé...*; 如果..., 那么 / 那 / 那就... *rúguǒ..., nàme/nà/nàjiù...*; 若果..., 则... *ruòguǒ..., zé...*; 若果..., 那么 / 那 / 那就... *ruòguǒ..., nàme/nà/nàjiù...* та ін. (ці самі парні сполучники вживаються в складносурядних реченнях, які виражають порівняльні відносини [247, с. 32]);

3) “якби; якщо допустити/припустити..., то...”: 假如..., 那么 / 那 / 那就... *jiǎrú..., nàme/nà/nàjiù...*; 假若..., 那么 / 那 / 那就... *jiǎruò..., nàme/nà/nàjiù...*; 假使..., 那么 / 那 / 那就... *jiǎshǐ..., nàme/nà/nàjiù...*;

□ сполучні єдності:

1) “за умови якщо...”: 要是... (的) 话 *yàoshì...(de) huà*; 倘要... (的) 话 *tǎngyào...(de) huà* та ін.;

2) “за умови, що дійсно...”: 如果... (的) 话 *rúguǒ...(de) huà*; 若果... (的) 话 *ruòguǒ...(de) huà* та ін.;

3) “якщо припустити, що...”: 假如... (的) 话 *jiǎrú...(de) huà*; 倘使... (的) 话 *tǎngshǐ...(de) huà* та ін.

如若搭配妥当，奶酪配葡萄酒，将是一道美味又优雅的法国菜。
Rúruò dāpèi tuǒdāng, nǎilào pèi pútáojiǔ, jiāng shì yīdào měiwèi yòu yōuyǎ de Fàguó cài.

Якщо правильно поєднати сир і вино, ви зможете отримати вишуканий делікатес французької кухні.

要是你想参加，我就可以当介绍人。

Yàoshi nǐ xiǎng cānjiā, wǒ jiù kěyǐ dāng jièshào rén.

Якщо ти хочеш брати участь, я можу порекомендувати тебе.

你倘若少问，谎话就难进。

Nǐ tǎngruò shǎo wèn, huǎnghuà jiù nán jìn.

Якби ти утримався від питань, почув би менше брехні.

如果空气中没有水气，便没有露水。

Rúguǒ kōngqì zhōng méi yǒu shuǐqì, biàn méi yǒu lùshuǐ.

Якщо в повітрі відсутні водяні пари, роса не утворюється.

你若果忘记了，我即会提醒你。

Nǐ ruòguǒ wàngjì le, wǒ jí huì tíxǐng nǐ.

Якщо ти забудеш, то я можу тобі нагадати.

假使没有飞机，怎麼能一天之内就从中国到了印度？

Jiǎshǐ méi yǒu fēijī, zěnmó néng yītiān zhī nèi jiù cóng Zhōngguó dào le Yìndù?

Якби не було літаків, як можна було б за один день дістатися з Китаю до Індії?

我要是有时间，那么给你打电话。

Wǒ yàoshi yǒu shíjiān, nàme gěi nǐ dǎ diànhuà.

Якщо у мене буде час, то я тобі зателефоную.

倘若错过这个机会，那你会后悔的。

Tǎngruò cuòguò zhè ge jīhuì, nà nǐ huì hòuhuī de.

Якщо ти упустиш цей шанс, то пожалкуєш.

如果不是他，则我们迷路了。

Rúguǒ bù shì tā, zé wǒmen mílù le.

Якби не він, то ми збилися б з дороги.

假如你向他请求话，他会帮助你。

Jiǎrú nǐ xiàng tā qǐngqiú huà, tā huì bāngzhù nǐ.

Якщо ти звернешся до нього з проханням, він зможе тобі допомогти.

倘使你那时没有支援我的话，我早没命了。

Tǎngshǐ nǐ nà shí méi yǒu zhīyuán wǒ de huà, wǒ zǎo méimìng le.

Якби ти мене тоді не підтримав, мене вже давно не було б серед живих.

Іноді зустрічається поєднання сполучної єдності в підрядному реченні з одиничним сполучником у головному реченні. Можливі найрізноманітніші варіанти: 如果……(的)

话……那么…… *rúguǒ... (de) huà... nàme...;* 假若……(的) 话……那…… *jiǎruò... (de) huà... nà...;* 倘使……(的) 话……那么…… *tǎngshǐ... (de) huà... nàme... ta in. [753, 页 696]:*

假如人类能发生出翅膀来的话，那么政府开始征收空气的赋税。
(弗朗茨·卡夫卡)

Jiǎrú rénlèi néng fāshēng chū chìbǎng lái de huà, nàme zhèngfǔ kāishǐ zhēngshōu kōngqì de fùshuì. (Fúlǎngcí Kǎfūkǎ)

Якби у людей могли вирости крила, то уряд почав би стягувати плату за повітря. (Франц Кафка)

Нарешті, зрідка можна спостерігати усічені сполучні єдності. У таких випадках друга частина сполучної єдності, яка перебуває в підрядному реченні, самостійно виступає як засіб підпорядкування або ж виконує цю функцію разом з одиничним сполучником, який поміщається в головному реченні [785, 页 148]:

谁愿意跟我去吃晚饭的话，那我是很欢迎的 / 我就是很欢迎的。
Shéi yuànyì gēn wǒ qù chī wǎnfàn de huà, nà wǒ shì hěn huānyíng de / wǒ jiù shì hěn huānyíng de.

У разі якщо хтось побажає піти зі мною повечеряти, то буду дуже радий.

У путунхуа часто зустрічаються також складнопідрядні речення, частини яких з'єднуються за допомогою умовного сполучника 要 *yào* (рідше також 如果 *rúguǒ*) і сполучення часток 不是 *bù shì*; в головному реченні при цьому факультативно вживаються сполучні частки (найчастіше 就 *jiù*). Ці речення описують доконану дію, реальний факт як дію, яка ще не відбулася, як подію, яка не мала місця в реальній дійсності. Іншими словами, подібні сполучення являють собою один з небагатьох прецедентів одностороннього формально граматичного вираження ірреальної (суб'юнктивної) заперечної умови в китайській мові [729, p. 334]:

要不是小陈跟我们说，我们哪里会得知？(艾芜)

Yào bù shì Xiǎo Chén gēn wǒmen shuō, wǒmen nǎlǐ huì dézhī? (Ài Wú)

Якби Сяо Чень не сказав нам, звідки ми могли б дізнатися? (Ай У)

У писемному та формальному усному мовленні (публіцистиці, офіційних виступах тощо) замість 要不是 *yào bù shì* можуть використовуватися сполучники 若非 *ruòfēi* або 莫非 *mòfēi* [846, 页 427]:

若非我这件事亲眼看见，我是不会相信的。

Ruòfēi wǒ zhè jiàn shì qīnyǎn kànjàn, wǒ shì bù huì xiāngxìn de.

Якби я не бачив це на власні очі, я б не повірив.

У складнопідрядних реченнях, що виражають власне умовні відносини, іноді спостерігається зворотний порядок розташування частин, при якому головне речення передує підрядному. У цьому випадку основний смисловий наголос робиться на наслідку, а умова виступає в якості ілюстративно-другорядного фактора. У таких реченнях використовуються одиничні сполучники і сполучні єдності [248, с. 150–152]:

我哪儿也不去，要是天气不晴的话。

Wǒ nǎr yě bù qù, yàoshi tiānqì bù qíng de huà.

Я нікуди не піду, якщо погода не проясниться.

我明天探望老朋友，如果他还是住在这里的话。

Wǒ míngtiān tànwàng lǎo péngyou, rúguǒ tā hái shì zhù zài zhèlǐ de huà.

Завтра я відвідаю старого друга, якщо він усе ще мешкає тут.

У **веньяні** найпоширенішим засобом оформлення власне умовного підрядного речення слугують сполучники зі значенням “якщо [б]; якби” 若 *ruò*, 如 *rú* і 而 *ér* (у цьому сенсі вживається рідше двох інших [471, р. 150]). Дані сполучники займають місце або на самому початку підрядного речення, або після його підмета. У головному реченні перед підметом або після нього можуть вживатися сполучні частки 則 *zé*, 即 *jí*, 亦 *yì*, 必 *bì*, 那末 *nà mò* (останнє тільки у творах з великою кількістю новокитайських слів), хоча їх присутність і не обов’язкова [105, с. 199]. В архаїчній мові сполучники в підрядному реченні зазвичай ставилися після підмета; якщо ж підмет стояв після сполучника, то він мав формальну ознаку включеного речення – службове слово 之 *zhī* [362, с. 98–99]. У класичному веньяні це правило не дотримується:

如植不澆水，則乾枯。

Rú zhí bù jiāo shuǐ, zé gānkū.

Якщо рослини не поливати, то [вони] засохнуть.

沛公如不先破關中兵公，亦巨能入乎。

Pèigōng rú bù xiān pò Guānzhōng bīng gōng, yì jù néng rù hū.

Якби Пей-гун задалегідь не розбив війська в районі Гуаньчжуна, то як змогли б ви вступити [в нього]?

如君實欲天下之治而惡其亂也，當為宮室不可不節。

Rú jūn shí yù Tiānxià zhī zhì ér è qí luàn yě, dāng wèi gōng shì bù kě bù jié.

Якщо Ви, пане, бажаєте, щоб у Піднебесній був порядок, якщо Вам ненависні смути в імперії, то Вам не можна бути нестримним у будівництві палаців.

若愛重傷則，如勿傷。

Ruò ài zhòng shāng zé, rú wù shāng.

Якщо жалієш нанести другу рану, краще було не завдавати першої.

工若欲善其事，必先利其器。

Gōng yù shàn qí shì, bì xiān lì qí qì.

Якщо майстер хоче добре зробити свою роботу, він спершу наточить свої інструменти.

而設用無度，國家陪。

Ér shè yòng wú dù, guó jiā péi.

Якщо витрати не знають міри, держава і дім гинуть.

У мові епохи Лючао і Тан умовне підрядне речення оформлялося рамковою конструкцією 如……者 *rú...zhě* [71, с. 236]:

伍奢二子：如不殺者，為楚國患。

Wǔ Shē èr zǐ: rú bù shā zhě, wèi Chǔ guó huàn.

У У Ше два сини: якщо [іх] не вбити, вони стануть лихом для царства Чу.

У ролі умовного сполучника в класичному вєн'янї часто вживається слово 苟 *gǒu*, що має відтінок “якщо дійсно...”. Воно ставиться на самому початку підрядного речення, перед підметом; перед підметом головного речення з ним часто кореспондують морфєми 則 *zé* або 必 *bì* [681, S. 340–341]:

苟不努力，必將失敗。

Gǒu bù nǔlì, bì jiāng shībài.

Без напруження сил не уникнути поразки.

苟得其養，則無物不長。

Gǒu dé qí yǎng, zé wú wù bù cháng.

Немає нічого, що не росло б, якщо воно отримує правильне живлення (необхідний догляд).

Умовний сполучник 倘 *tǎng* (і його похідні: 倘若 *tǎngruò*, 倘使 *tǎngshǐ*, 倘然 *tǎngrán*) може стояти і перед підметом підрядного речення, і після нього. У головному реченні присутні або 則 *zé* (найчастіше), або 必 *bì* або 亦 *yì* [926, 頁 206]:

敵人倘敢來犯，則使之頭破血流。

Dírén tǎng gǎn lái fàn, zé shǐ zhī tóu pò xiě liú.

Якби ворог наважився вторгнутися до нас, то [ми] змусили б його вмитися власною кров'ю.

倘若有困難，必當再設法。

Tǎngruò yǒu kùnnán, bì dāng zài shè fǎ.

Якщо виникнуть труднощі, тоді потрібно буде вжити тих чи інших заходів.

Умовне підрядне речення з відтінком припущення (“якщо дійсно”) вводиться за допомогою сполучних морфєм 誠(如) *chéng(rú)* або 信 *xìn*, що займають місце перед підметом підрядного речення. На початку головного речення можуть вживатися сполучні прислівники 則 *zé* або 斯 *sī* [471, p. 153–155]:

誠如是也，斯民歸之猶水之就下。

Chéng rú shì yě, sī mǐn guī zhī yóu shuǐ zhī jiù xià.

Якщо справді буде так, то народ стане на його бік, подібно тому, як вода рине донизу.

Заперечна морфєма 非 *fēi* може використовуватися перед підметом підрядного речення як сполучник, що вводить заперечне умовне речення (“якщо тільки не”) [785, 頁 132]:

非組織起來，不能發揮力量。

Fēi zǔzhī qǐlái, bù néng fāhuī lìliàng.

[Наш рух] не зможе розгорнути свої сили, якщо не буде [правильної] організації.

Нарешті, підрядне умовне речення веньяню може носити безсполучниковий характер. У цьому випадку на його умовне значення вказує тільки морфема 即 *jí* на початку головного речення [584, р. 49]:

遂期道，即豈伊傷政。

Suì qī dào, jí qǐ yī shāng zhèng.

[Якщо] дотримуватися цього принципу, то як це могло б зашкодити справі управління!

14.3.5.2. У складнопідрядних реченнях, що виражають умовно-часові відносини, це умовно-часове значення отримує своє вираження за допомогою сполучних єдностей зі значенням “у тому випадку якщо”, “у тому випадку коли”. **В путунхуа:** 要是……的时候/时 *yàoshi...de shíhou/shí*, 若是……的时候/时 *ruòshì...de shíhou/shí*, 如果……的时候/时 *rúguǒ...de shíhou/shí*, 假如……的时候/时 *jiǎrú...de shíhou/shí* та ін. [715, р. 248–249]. **У веньяні:** 如……(之)時 *rú...(zhī) shí*, 若……(之)時 *ruò...(zhī) shí* [926, 頁 208]:

веньянь	путунхуа
如師有事之時，不許使之放。 <i>Rú shī yǒu shì zhī shí, bù xǔ shǐ zhī fàng.</i> У тому випадку, коли вчитель зайнятий, відволікати його не можна.	若是我已经做了决定的时候，说不服我。 <i>Ruòshì wǒ yǐjīng zuò le juéding de shíhou, shuō bu fú wǒ.</i> У тому випадку, коли я вже прийняв рішення, мене не переконати.

Іноді умовно-часові відносини в путунхуа виражаються спеціальним словом 一旦 *yīdàn* “одного разу, в один прекрасний день”, яке міститься в підрядному реченні. У головному реченні в таких випадках нерідко використовуються сполучні частки 就 *jiù*, 便 *biàn*, 即 *jí*. Українською мовою подібні речення часто перекладаються за допомогою словосполучення “варто тільки [одного разу]...” [167, с. 453]:

一早起床的习惯一旦养成，即把意志锻炼坚强。

Yīzǎo qǐ chuáng de xíguàn yīdàn yǎngchéng, jí bǎ yìzhì duànliàn jiānqiáng.

Варто тільки виховати в собі звичку вставати рано, і це загартує волю.

14.3.5.3. У складнопідрядних реченнях, що виражають умовно-допустові відносини (“навіть якщо; нехай навіть”), підрядне речення, що вводиться сполучником, зазвичай передедує головному [1001, 頁 228]:

□ путунхуа

Сполучник	Підрядне речення	Головне речення
就是 <i>Jiùshì</i>	你来邀请, <i>nǐ lái yāoqǐng,</i>	我也不去。 <i>wǒ yě bù qù.</i>
Якщо навіть	ти прийдеш запрошувати,	я все одно не піду.

□ веньянь

Сполучник	Підрядне речення	Головне речення
即使 <i>Jíshǐ</i>	民餓死, <i>mín è sǐ,</i>	則一仍其舊。 <i>zé yī réng qí jiù.</i>
Якщо навіть	народ вимре від голоду,	все залишиться по-старому.

У путунхуа як засоби зв'язку в таких реченнях виступають [855, 页 105]:

- сполучники (розміщуються перед підметом підрядного речення):
- 1) “навіть якщо [б]”: 就是 *jiùshì*, 便是 *biànshì*, 即便 *jíbiàn*, 就便 *jiùbiàn*, 哪怕 *nǎpà*;
 - 2) “навіть якщо припустити/передбачити”: 即使 *jíshǐ*, 即令 *jìlìng*;
 - 3) “навіть якщо трапиться, що...”: 即或 *jíhuò*;
- сполучні частки (ставляться перед присудком головного речення):
- 1) “все одно, все ж”: 也 *yě*, 都 *dōu*;
 - 2) “все ж, все-таки; тим не менше”: 还 *hái*.

就是我有钱, 我也要工作。

Jiùshì wǒ yǒu qián, wǒ yě yào gōngzuò.

Навіть якби у мене були гроші, я б усе одно працював.

即令骗子说真话, 没人也相信。

Jìlìng piànzi shuō zhēnhuà, méirén yě xiāngxìn.

Навіть якщо обманщик скаже правду, йому ніхто не повірить.

即或你知道了这个秘密, 还没有必要闹得满城风雨。

Jíhuò nǐ zhīdao le zhè ge mìmi, hái méi yǒu bìyào nào de mǎn chéng fēng yǔ.

Навіть якщо ти дізнався цей секрет, все ж нема чого кричати про нього на все місто.

При зворотному порядку проходження частин в путунхуа, тобто коли головне речення передує підрядному, смисловий акцент переміщається на дію головного речення, яка відбувається всупереч обставинам, описаним у підрядному реченні [671, p. 251]:

我们也一定要按期完成任务, 即使须要付出巨大的努力。

Wǒmen yě yīdìng yào ànqī wánchéng rènwu, jíshǐ xūyào fùchū jùdà de nǔlì.

Ми обов'язково виконаємо це завдання в строк, навіть якщо це потребуватиме великих зусиль.

У веньяні засобами зв'язку частин у цих реченнях виступають сполучники 令 *lìng*, 使 *shǐ*, 即使 *jíshǐ*, 藉使 / 借使 *jièshǐ*, які займають місце перед підметом підрядного речення, і сполучна частка 則 *zé*, яка ставиться перед присудком головного речення [831, 页 347]. Деяко рідше в ролі умовно-допустових сполучників використовуються морфемні 假 *jiǎ* і 設 *shè*, в яких семантичний елемент допустовості до певної міри ослаблений [720, p. 522]. Нарешті, сполучник 即 *jí* також може вводити умовно-допустове підрядне речення; за змістом він ближчий до 雖 *suī*, аніж до 如 *rú*, а в головному реченні він може корелювати не з 則 *zé*, а з 然 *rán* або 而 *ér* [105, c. 201]:

即使子嬰有庸王之村，僅得中佐，山果雖亂，秦之地可全而有。
Jíshǐ Zǐ Yīng yǒu yōng wáng zhī cūn, jǐn dé zhōng zuǒ, shān guǒ suī luàn, qín zhī dì kě quán ér yǒu.

Якби Цзи-ін навіть і володів здібностями пересічного правителя і мав середніх помічників, то хоча б на схід від гір і сталася смуга, він зміг би зберегти за собою в цілості землі [царства] Цінь.

使天下無農夫，則有異國。

Shǐ Tiānxià wú nóngfū, zé yǒu yì guó.

Навіть якщо в Піднебесній [раптом] не стало б хліборобів, то є й інші (чужоземні) країни.

假濟，為之乎。

Jiǎ jì wéi zhī hū.

А якби цим (одним волоском) можна було б допомогти [Піднебесній], [ти б] це зробив (вирвав би його у себе)?

14.3.5.4. У складнопідрядних реченнях, що виражають умовні відносини з додатковим відтінком обґрунтування, підрядне речення теж передує головному [855, 頁 105–106]:

❑ путунхуа

Сполучник	Підрядне речення	Головне речення
既然 <i>Jìrán</i>	做错了, <i>zuò cuò le,</i>	就应当纠正。 <i>jiù yīngdāng jiūzhèng.</i>
Раз	зробив помилку,	то необхідно [її] виправити.

❑ веньянь

Сполучник	Підрядне речення	Головне речення
既 <i>Jì</i>	能做, <i>néng zuò,</i>	得乾。 <i>děi gān.</i>
Раз	[ти] здатний [це] зробити,	то треба [за це] взятися з енергією.

В якості засобів зв'язку у таких реченнях вживаються [846, 頁 674]:

❑ одиничні сполучники зі значенням “раз [уже], якщо” (ставляться або перед підметом підрядного речення, або після нього); **путунхуа**: 既 *jì*, 既然 *jìrán*, 既是 *jìshì*, а також 一经 *yījīng* (вживається в цьому значенні рідше за інші); **веньянь**: 既 *jì*, 既然 *jìrán* (порівняно нечасто);

❑ сполучні частки (займають місце між підметом і присудком головного речення), використовуються тільки в путунхуа: 就 *jiù*, 便 *biàn*, 即 *jí*.

веньянь	путунхуа
既許願，合還願。 <i>Jì xǔyuàn, hé huányuàn.</i> Раз уже дав обіцянку, зволь виконати.	既然不干不行了，那就要干好。 <i>Jìrán bù gān bù xíng le, nà jiù yào gān hǎo.</i> Якщо вже не можна відмовитися від цієї роботи, то робити треба старанно.

Крім одиничних сполучників і сполучних часток, у реченнях цього типу використовуються також і парні сполучники, що складаються з вищезазначених одиничних сполучників на початку підрядного речення і другого компонента 那 *nà* або 那么 *nàme* в путунхуа і 则 *zé*, або 那末 *nàmo* у веньяні на початку головного речення [715, р. 251–252]:

既然协商不行，那么我们就走法律途径吧。
Jìrán xiéshāng bù xíng, nàme wǒmen jiù zǒu fǎlǜ tújìng ba.
 Раз домовитися не виходить, то діятимемо через закон.

14.3.5.5. Складнопідрядні речення, що виражають умовні відносини з обмежувальним відтінком, структурно розрізняються у двох нормах китайської мови.

У *путунхуа* в таких реченнях, як і у двох попередніх випадках, підрядне речення теж передує головному [1001, 页 230]:

Сполучник	Підрядне речення	Головне речення
只要 <i>Zhǐyào</i>	你一招呼, <i>nǐ yī zhāohu,</i>	我马上就来。 <i>wǒ mǎshàng jiù lái.</i>
Якщо тільки	ти покличеш,	я відразу ж прийду.

У реченнях даного типу вживаються одиничні сполучники зі значенням “якщо тільки, варто тільки, варто лише”: найпоширеніший 只要 *zhǐyào* [572, р. 628–629], а також 只有 *zhǐyǒu*; багато рідше вживаються архаїчні сполучники 自要 *zìyào*, 但凡 *dànfan*, 但须 *dànxū*. За наявності сполучника 只要 *zhǐyào* в підрядному реченні, у головному часто вживаються сполучні частки 就 *jiù* або 便 *biàn*, а за наявності в підрядному сполучника 只有 *zhǐyǒu* – в головному часто вживаються сполучні частки 才 *cái* або 还 *hái* [167, с. 449–450]:

只要他不反对，我明天就到他那儿去。
Zhǐyào tā bù fǎnduì, wǒ míngtiān jiù dào tā nàr qù.
 Якщо тільки він не заперечує, я завтра ж піду до нього.

只要他的主意定打，什么也不使他迷路。
Zhǐyào tā de zhǔyì dìngdǎ, shénme yě bù shǐ tā mílù.
 Варто було йому лише прийняти рішення, ніщо не могло збити його зі шляху.

只要她那口黄齙牙，就觉得各应。(曹文轩)
Zhǐyào tā nà kǒu huáng bāoyá, jiù juéde gèyìng. (Cáo Wénxuān)
 Варто лише згадати її жовті стирчачі зуби, як стає не по собі. (Цао Веньсюань)

Розмовне сполучення 只要……, 才…… *zhǐyào..., cái...* зустрічається в сучасній мові дуже часто і фактично набуває рис усталеної конструкції [627, р. 124]:

只要你去，才说得他服。
Zhǐyào nǐ qù, cái shuō de tā fú.
 Тільки якщо ти підеш, то можна буде переконати його.

При зворотному проходженні частин, тобто коли головна частина передує підрядній, вживається тільки сполучник 只要 *zhǐyào* [917, 页 211]:

你或早或晚总归会明白了, 只要用一下脑。

Nǐ huò zǎo huò wǎn zǒngguī huì míngbai le, zhǐyào yòng yíxià nǎo.

Ти рано чи пізно все одно зрозумієш, варто лише поворушити мізками.

До умовних сполучників з обмежувальним відтінком відноситься також і сполучник 除非 *chúfēi*. Однак за значенням і вживанням він відрізняється від сполучника 只要 *zhǐyào* такими особливостями [59, с. 228–229]:

- при одиничному вживанні сполучник 除非 *chúfēi* набуває додаткового обмежувально-виняткового відтінку (“за винятком /крім /крім того випадку, якщо /коли”). Оскільки в українській мові немає умовного сполучника з таким відтінком, при перекладі використовується сполучник “хіба що [тільки]” [444, р. 292]:

除非你引用证据, 我不会相信。

Chúfēi nǐ yǐnyòng zhèngjù, wǒ bù huì xiāngxìn.

Я не можу [в це] повірити, хіба що ти наведеш докази.

- при одночасному вживанні сполучника 除非 *chúfēi* і сполучної частки 才 *cái* (дещо рідше також 方 *fāng*, 始 *shǐ*) значення, що виражається, аналогічне сполучнику 只要 *zhǐyào* (“тільки якщо”) [167, с. 450]:

除非在这里修个水库, 才能解决灌溉问题。

Chúfēi zài zhèlǐ xiū gè shuǐkù, cái néng jiějué guàngài wèntí.

Тільки якщо [ми] побудуємо тут водосховище, зможемо вирішити проблему іригації.

- при одночасному вживанні сполучника 除非 *chúfēi* у підрядному реченні і прислівника 否则 *fǒuzé* або 不然 *bùrán* в головному реченні виражене значення має емпатичний характер і перекладається українською “хіба що/поки не..., інакше не/в іншому разі не...” [731, р. 192]:

除非你亲自尝试一下, 否则你永远不知道你能做什么。

Chúfēi nǐ qīnzì chángshì yíxià, fǒuzé nǐ yǒngyuǎn bù zhīdao nǐ nénggòu zuò shénme.

Ти ніколи не дізнаєшся, на що здатний, поки сам не спробуєш.

У реченнях з 除非 *chúfēi* можливий також і зворотний порядок проходження частин:

我一定来, 除非有病。

Wǒ yīdìng lái, chúfēi yǒu bìng.

Я неодмінно прийду, якщо тільки не захворію.

У **вєньяні** такого роду речення з точки зору синтаксичної структури не відрізняються від “звичайних” умовних. Дуже часто вони навіть вводяться тими самими сполучниками (如 *rú*, 若 *ruò*, 苟 *gǒu*, 使 *shǐ* та ін.), які, крім умовної семантики, за замовчуванням припускають контекстуально залежний елемент обмеження [439, р. 245–285].

З іншого боку, в класичному веньяні можна виділити ряд сполучників, основною функцією яких є вираз саме умовно-обмежувальних відносин. Серед таких варто відзначити сполучник 詎 *jù*, що вживається ще з докласичного періоду, а також сполучники 設如 *shèrú* і 而 *ér* (частіше після підмета, рідше перед ним); останній був дуже поширений в архаїчних текстах, проте кількість випадків його використання в ролі умовно-обмежувального сполучника до класичного періоду помітно скорочується [720, р. 524]:

詎非聖人，部有外患，必有內憂。

Jù fēi shèngrén, bù yǒu wài huàn, bì yǒu nèi yōu.

Тільки якщо він не абсолютно мудра людина, то у нього неодмінно є внутрішні турботи, а також зовнішні біди.

人而無勇，焉足以當此重任。

Rén ér wú yǒng, yān zú yǐ dāng cǐ zhòng rèn.

[1] тільки якщо у людини немає хоробрості, як зможе впоратися вона з цим важким обов'язком?

14.3.5.6. Безсполучникові складнопідрядні речення, що виражають умовні відносини

Такі речення можуть складатися не більше ніж з двох частин, причому перша частина обумовлює собою другу, тобто перша частина містить умову, а друга – наслідок; зворотний порядок проходження частин не допускається [59, с. 251]. Як правило, являють собою анафору або емфазу, тобто слугують цілям протиставлення або смислового/емоційного акценту [416, р. 356–357].

Речення даного типу в усному мовленні поділяються на дві частини паузою; перша частина вимовляється з підвищенням тону, а друга частина – з пониженням [770, 頁 180].

У деяких реченнях описуваного типу має місце певне співвідношення словесного складу, зокрема вживання в обох частинах речення модального дієслова або ж уживання в першій частині, що містить умову, суфіксальної (морфологічно оформленої) видо-часової форми завершеності [667, S. 322]:

веньянь	путунхуа
願遂，應孟。 <i>Yuàn suì, yīng mèng.</i> Хочеш досягти мети – мусиш старатися.	你來了，我很高興。 <i>Nǐ lái le, wǒ hěn gāoxìng.</i> Прийдеш – буду дуже радий.

14.3.6. Складнопідрядні речення, що виражають допустові відносини

У складнопідрядних реченнях, що виражають допустові відносини, головне речення містить судження, за своїм смисловим змістом протилежне тому, чого слід було б очікувати, виходячи зі змісту підрядного речення. Підрядні речення, що входять до складу речень цього типу, називаються допустовими.

Ідея протиставлення одного судження іншому, що знаходить своє відображення в семантиці складних речень аналізованого типу, зближує останні зі складними реченнями, що виражають протиставні відносини [812, 頁 325]. Смилова близькість зовні виражається у спільності деяких елементів граматичного оформлення названих синтаксичних побудов. Так, засобами формального виявлення ідеї протиставлення (в тому

числі й допусту як окремого випадку) зазвичай слугують сполучники типу 但是 *dànshì* і частки типу 却 *què* [732, р. 114–115].

Китайська мова володіє досконалими і численними засобами вираження допустових відносин. Серед цих засобів чільне місце належить сполучникам. Допустові сполучники, поряд зі сполучниками умовними, висловлюють найбільш абстрактні відносини між предметами, явищами дійсності. Одні з них висловлюють реальне, засноване на фактах допущення, тоді як інші є засобом вираження ірреального, передбачуваного допущення. Хоча одиничні і парні сполучники, що вживаються у складних реченнях з підрядними допустовими, є найважливішим засобом вираження смислових відносин, що існують між частинами складної єдності, проте вони не можуть повною мірою передати численні додаткові значення і відтінки у всій їх складності й різноманітті. Тому допустові сполучники часто використовуються спільно з такими засобами, як частки сполучного типу і питально-відносні слова [857, 页 247].

Видо-часова характеристика складних речень, що виражають допустові відносини, залежить від ступеня реальності допусту [601, р. 277]. У реченнях, що виражають реальний допуст, дія або стан, означені присудком підпорядкованої частини, можуть бути представлені тільки в теперішньому або минулому часі. Це визначається характером смислових відносин, що існують між частинами складного речення: при реальному допусті підпорядкована частина містить вказівку на факт, який має місце в теперішньому або вже мав місце в минулому. Майбутній час у таких випадках виключений. Дієслівний присудок підпорядкованої частини часто виражається словниковою (безсуфіксальною) формою дієслова; разом з тим він має іноді форму, утворену одним з видо-часових суфіксів [614, р. 40–41]. Навпаки, в реченнях, що виражають імовірний допуст, дія або стан, зазначені присудком підпорядкованої частини, зазвичай усвідомлюються в майбутньому часі. Присудок підпорядкованої частини, як правило, виражається словниковою формою дієслова. Форма дієслова з суфіксом 了 *le* / 矣 *yǐ*, що зустрічається в окремих випадках, має значення завершеного виду [584, р. 52]. Що стосується присудка підпорядковуючої частини, то до його складу незалежно від ступеня реальності допусту нерідко входить модальне дієслово або ж в путунхуа воно буває виражене модальною формою результативного дієслова [64, с. 269–270].

Складні речення з підрядним допустовим поділяються на ті, що виражають власне допустові відносини, і ті, що виражають узагальнено-допустові відносини [641, S. 275]. Останні, до певної міри, можна розглядати як одну з форм вираження ірреальності в китайській мові, оскільки їхня семантика в багатьох випадках подібна до допустових конструкцій умовного способу в індоєвропейських мовах [19, с. 23–27].

14.3.6.1. У складнопідрядних реченнях, що виражають власне допустові відносини, підрядне речення, як правило, передує головному; на початку кожної з частин речення розташовується сполучник [399, р. 226]:

□ путунхуа

Сполучник	Підрядне речення	Сполучник	Головне речення
虽然 <i>Suīrán</i>	任务困难, <i>rènwu kùnnán,</i>	但是 <i>dànshì</i>	可以完成的。 <i>kěyǐ wánchéng de.</i>
Хоч	завдання [і] складне,	але	здійсненне.

□ веньянь

Сполучник	Підрядне речення	Сполучник	Головне речення
雖 <i>Suī</i>	曰未學吾， <i>yuē wèi xué wú,</i>	而 <i>ér</i>	必謂之學矣。 <i>bì wèi zhī xué yǐ.</i>
Хоч	[він] і казав, що не вчений,	але	я все-таки назву його вченим.

У *путунхуа* засобами синтаксичного зв'язку в подібного роду реченнях виступають [1001, 页 233]:

□ одиничні сполучники:

1) “хоча, незважаючи /без огляду [на те, що]” (можуть займати місце або перед підметом підрядного, або після нього): 虽 *suī*, 虽然 *suīrán*, 虽说 *suīshuō*, 虽则 *suīzé*, 尽管 *jǐnguǎn*; у розмовній мові також 饶 *ráo* [167, с. 444];

2) “хай [навіть], нехай [навіть]” (займають місце головним чином перед підметом підрядного речення): 纵 *zòng*, 纵然 *zòngrán*, 纵使 *zòngshǐ*, 纵令 *zònglìng*, 哪怕 *nǎpà*;

□ сполучні частки “все ж, все-таки, тим не менше” (поміщуються між підметом і присудком головного речення):

1) (вживаються зі сполучниками 1-ї групи): 却 *què*, 还 *hái*;

2) (вживаються зі сполучниками 2-ї групи): 总 *zǒng*, 都 *dōu*;

3) (можуть вживатися з усіма сполучниками): 也 *yě*, 亦 *yì*.

虽然我们分开了，我们的心却在一起。

Suīrán wǒmen fēnkāi le, wǒmen de xīn què zài yìqǐ.

Хоч ми розділились, але наші серця перебувають разом.

他虽说是个懒汉，也有一个长处：为人诚实。

Tā suīshuō shì ge lǎnhàn, yě yǒu yī ge chángchù: wéirén chéngshí.

Він хоч і ледар, але є у нього одна перевага: він людина чесна.

尽管你说得天花乱坠，你还不相信我。

Jǐnguǎn nǐ shuō de tiān huā luàn zhuì, nǐ hái bù xiāngxìn wǒ.

Незважаючи на твоє красномовство, ти все ж мене не переконав.

纵然他有时间，也不能管这些小事。

Zòngrán tā yǒu shíjiān, yě bù néng guǎn zhè xiē xiǎoshì.

Нехай би навіть у нього виявився час, йому все одно не впоратися з цією силою-силенною дрібних справ.

哪怕我失败，我亦要试一下。

Nǎpà wǒ shībài, wǒ yì yào shì yíxià.

Нехай навіть зазнаю невдачі, та все ж хочу спробувати.

У складнопідрядних реченнях, що виражають власне допустові відносини, крім одиничних сполучників і сполучних часток, знаходять застосування також і парні сполучники [535, p. 215–216]:

1) “хоча [й]..., але/однак...”: 虽……, 然…… *suī..., rán...*, 虽然……, 但(是)…… *suīrán..., dàn(shì)...*, 虽说……, 但(是)…… *suīshuō..., dàn(shì)...*, 虽然……, 可(是)……

suīrán..., *kě(shì)*, 虽则……, 然而…… *suīzé...*, *rán'ér...*, 尽管……, 而…… *jǐnguǎn...*, *ér...* та ін. [248, с. 76];

2) “правда..., але/однак ...”: 不错……, 但(是)…… *bùcuò...*, *dàn(shì)...*, 不错……, 可(是)…… *bùcuò...*, *kě(shì)...*, 固然……, 但(是)…… *gùrán...*, *dàn(shì)...*, 固然……, 可(是)…… *gùrán...*, *kě(shì)...*; слова 不错 *bùcuò* і 固然 *gùrán*, будучи ввідними словами, відокремлюються на письмі комами.

Найширше в сучасній мові використовуються парні сполучники з компонентом 虽 *suī* і його похідними:

虽然这翻译并不尽善尽美, 但他已尽力而为了。

Suīrán zhè fānyì bìng bù jìnshàn jìnměi, dàn tā yǐ jìnli èr wéi le.

Хоча цей переклад не ідеальний, але він старався з усіх сил.

手术虽然很成功, 可是伤口的刺痛感还会持续一段时间。

Shǒushù suīrán hěn chénggōng, kěshì shāngkǒu de cì tòng gǎn hái huì chíxù yīduàn shíjiān.

Хоча операція пройшла дуже успішно, колочі болі турбуватимуть ще якийсь час.

尽管我们一再警告, 而他还是我行我素。

Jǐnguǎn wǒmen yīzài jǐnggào, ér tā háishì wǒxíng wǒsù.

Хоча ми неодноразово попереджали його, він, як і раніше, чинить по-своєму.

不错, 那是很早的事了, 但我什么事情也没忘记。

Bùcuò, nà shì hěn zǎo de shì le, dàn wǒ shénme shìqíng yě méi wàngjì.

Правда, це було давно, але я нічого не забув.

У разі зворотного порядку проходження частин складнопідрядного речення, тобто коли головне речення передує підрядному, можуть вживатися одиничні сполучники 1-ї групи 虽 *suī*, 虽然 *suīrán*, 虽说 *suīshuō*, 虽则 *suīzé*, 尽管 *jǐnguǎn*, 饶 *ráo* і один сполучник 2-ї групи 哪怕 *nǎpà* (використовується рідше); сполучник 纵 *zòng* та його похідні в таких речення не вживаються [732, 页 162]:

有些人却总是给你打击, 虽然如此我们依然也能从中取得经验。

Yǒuxiē rén què zǒngshì gěi nǐ dǎjī, suīrán rúcǐ wǒmen yīrán yě néng cóngzhōng qǔdé jīngyàn.

Від деяких людей ми отримуємо тільки удари, хоча й із цього можна отримати досвід.

一切都进行得很顺利, 尽管遇到了一两件小小的不幸。

Yīqiè dōu jìnxíng de hěn shùnlì, jǐnguǎn yùdào le yī liǎng jiàn xiǎo xiao de bùxìng.

Все пройшло гладко, незважаючи на пару невдалих моментів.

珍惜每一个人, 哪怕只是一瞬间的闪现。

Zhēnxī měi yī ge rén, nǎpà zhǐshì yīshùnjiān de shǎnxiàn.

Цінуй кожну людину, нехай навіть вона з'явилася на мить.

Як okazіоналізми в деяких діалектах можливе вживання другої частини парних сполучників 也 罢 *yěbà*, що є рисою просторіччя. Проте, наприклад, у дунганській мові, яку історично і типологічно можна віднести до діалектів китайської, конструкція 虽然……, 也 罢…… *suīrán...*, *yěbà...* та їй подібні є основним нормативним засобом вираження допустових відносин [113, с. 172].

У *веньяні* засоби синтаксичного зв'язку між частинами складносурядних допустових речень не настільки різноманітні. Фактично, в класичних текстах вони зводяться до сполучника 雖 *suī* після підмета підрядного речення (рідше – перед підметом) і сполучника 而 *ér* на початку головного речення [105, с. 201–202]. Замість 而 *ér* може вживатися прислівник 猶 *yóu* “і то, навіть і” (для вираження протиставлення) або сполучна частка 亦 *yì* (для підкреслювання реми висловлювання) [926, 頁 216]:

文雖短，而甚重。

Wén suī duǎn, ér shén zhòng.

Текст хоча й короткий, але дуже серйозний.

雖云匹夫，亦霸王可也。

Suī yún pǐfū, yì bàwáng kě yě.

Хоч би він і був (іменувався) простолюдином, він [усе одно] годиться в князі-гегемони.

雖往日煞曾來，不曾見此事。

Suī wǎng rì shā céng lái, bù céng jiàn cǐ shì.

Хоча [я] перше тут бував, але цієї речі не бачив.

眾雖多，而無所統一。

Zhòng suī duō, ér wú suǒ tǒngyī.

Хоч [ця] маса (ворогів) і численна, але немає нічого, що б [їх] об'єднувало.

尺寸雖齊，必有詭。

Chǐ cùn suī qí, bì yǒu guǐ.

Хоча міри чи і цунь рівні [стандартам], проте між [їхніми примірниками] неодмінно виявляються відхилення від норми.

Сучасна форма допустового сполучника 雖然 *suīrán* зустрічається тільки в пізніх текстах середньокитайського періоду і в цілому для *веньяню* являє собою деякий okazіоналізм [720, р. 529]. Серед інших синонімічних okazіоналізмів посткласичного періоду слід згадати 雖則 *suīzé* та 雖有 *suīyǒu* [754, 頁 543].

Досить часто на кінці підрядної або головної частини складнопідрядного допустового речення може вживатися зв'язка 也 *yě*, яка в даному випадку має на меті перетворення оформленої нею частини в рему всього речення [439, р. 238–239]:

戒雖小子也，而式弘大。

Róng suī xiǎo zǐ yě, ér shì hóng dà.

Хоча ти і мале дитя, твоя задача грандіозна.

У докласичному і ранньому класичному *веньяні* допустове підрядне речення могло запроваджуватися морфемою 縱 *zòng*, що виконувала функцію сполучника і займала місце перед підметом [926, 頁 217]:

縱彼不言，籍獨無愧於心乎。

Zòng bǐ bù yán, jí dú wú kuì yú xīn hū.

Хоч він мені нічого не скаже, але хіба моє (Цзі) серце саме не знає сорому?

У текстах т.зв. “чотирьох класичних романів” (四大名著 *sì dà míng zhù*), тобто у веньяні XIV–XVII ст., нерідко зустрічається допустовий сполучник 是則 *shìzé*, що займає місце на самому початку підрядного речення [954, 頁 476–477]:

是則無妻，我身自不由己。

Shìzé wú qī, wǒ shēn zì bù yóu jǐ.

Хоч і немає дружини, але й сам собі я не належу.

У класичному веньяні для вираження заперечного допусту в ролі сполучника, що вводить підрядне речення, замість 雖 *suī* вживається 非 *fēi* [471, p. 157]:

卿非健，但為朕臥護六軍，所益多矣。

Qīng fēi jiàn, dàn wèi zhèn wò hù liù jūn, suǒ yì duō yǐ.

Хоча Ви й нездорові, але якщо Ви зможете заради мене, навіть лежачи, керувати військами, користь буде велика.

14.3.6.2. У складнопідрядних реченнях, що виражають узагальнено-допустові відносини, підрядне речення зазвичай передує головному, а на початку підрядного речення поміщається сполучник [832, 頁 319]:

□ путунхуа

Сполучник	Підрядне речення	Пит.-віднос. сл.	Головне речення
不管 <i>Bùguǎn</i>	他说 <i>tā shuō</i>	什么, <i>shénme,</i>	我也不相信。 <i>wǒ yě bù xiāngxìn.</i>
Що б він не говорив,			я все одно не повірю.

□ веньянь

Сполучник	Підрядне речення	Пит.-віднос. сл.	Головне речення
無論 <i>Wúlùn</i>	此言 <i>cǐ yán</i>	何, <i>hé,</i>	民默。 <i>mín mò.</i>
Що б він не говорив,			народ мовчав.

Узагальнено-допустові відносини в цих реченнях виражаються поєднаннями одиничних сполучників (у **путунхуа**: 不管 *bùguǎn*, 不论 *bùlùn*, 无论 *wúlùn*; у **веньяні**: 不論 *bùlùn*, 無論 *wúlùn*), що займають місце перед підметом підрядного речення (рідше – після нього), з питально-відносними словами (什么 *shénme* /розм. діал. 啥 *shá* “що”, 谁 *shéi/shuí* “хто”, 多少 *duōshǎo* “скільки”, 哪儿 *nǎr*/哪里 *nǎlǐ* “де”, 怎样 *zěnyàng*, 怎么 *zěnmē*, 如何 *rúhé* “як”, 何 *hé* “що; як” та ін.) [572, p. 626–627] або (тільки в путунхуа) значущими словами, розділеними сполучником 还是 *háishi* (рідше – значущими предикативними парами, розділеними сполучником 或者 *huòzhě*) [524, p. 191]. Українською мовою такі сполучення перекладаються за допомогою часток “би” і “ні”.

Вищезгадані сполучники в структурі підрядного речення факультативно корелюють з присудковими визначниками – частками узагальнюючого характеру в путунхуа 也 *yě*, 却 *què*, 都 *dōu*, 总 *zǒng* і у веньяні 亦 *yì* в структурі головного (ставляться перед присудком головного речення) [350, с. 353]:

веньянь	путунхуа
無論如何，亦人無二死。 <i>Wúlùn rúhé, yì rén wú èr sǐ.</i> Як би там не було, двом смертям не бувати.	不管他是誰，也對他的暴行不得不負責任。 <i>Bùguǎn tā shì shéi, yě duì tā de bàoxíng bùdébù fùyǒu zérèn.</i> Ким би він не був, він буде змушений нести відповідальність за свої злочини.

Слід мати на увазі, що в путунхуа сполучники, які виражають власне допустові відносини, не можуть вживатися з питально-відносними словами 怎樣 *zěnyàng*, 怎么 *zěnmē*, 如何 *rúhé* “як”, а сполучники, які виражають узагальнено-допустові відносини, навпаки, не можуть використовуватися з займенниковими прислівниками 那么 *nàme*, 那样 *nàyàng*, 那般 *nàbān* “так, аж так, настільки” [59, с. 236].

Сполучник 不管 *bùguǎn*, що виражає узагальнено-допустові відносини, потрібно відрізнити від сполучника 尽管 *jǐnguǎn*, який виражає власне допустові відносини [732, р. 165].

В путунхуа узагальнено-допустові відносини в реченнях цього типу виражаються також сполученнями спеціальних слів (任 *rèn*, 凭 *píng*, 任凭 *rènpíng*, 随 *suí*, 随便 *suíbiàn* “як завгодно, за бажанням, довільно”), що займають місце перед підметом підрядного речення (рідше – після нього), з питально-відносними словами. Крім того, в таких реченнях перед присудком головного речення найчастіше вживаються ті чи інші сполучні частки [167, с. 444]:

凭你跑到哪里，我都找得着你。

Píng nǐ pǎodào nǎlǐ, wǒ dōu zhǎo de zháo nǐ.

Куди б ти не зник, я все одно знайду тебе.

任凭你怎么说，事实总是事实。

Rènpíng nǐ zěnmē shuō, shìshí zǒng shì shìshí.

Що б ти не казав, факт залишається фактом.

随便天气怎样热，他每天早上也做体操。

Suíbiàn tiānqì zěnyàng rè, tā měitiān zǎoshang yě zuò tǐcāo.

Яка б не була спека, він щоранку робить гімнастику.

При зворотному порядку проходження частин, тобто коли головне речення передує підрядному, в подібного роду реченнях можуть вживатися тільки поєднання одиничних сполучників і питально-відносних слів; частки факультативні, хоч частіше вони все-таки присутні [753, 页 695]:

我都不动摇，不管他怎么说。

Wǒ dōu bù dòngyáo, bùguǎn tā zěnmē shuō.

Я буду стояти на своєму, що б він не сказав.

Як окремий випадок функціонування речень цього різновиду потрібно вказати синтаксичні побудови, у складі яких при однорідних членах речення вживається частка 也好 *yěhǎo* [64, с. 278]:

不论你开车来也好，乘火车来也好，但必须准时到达。
Bùlùn nǐ kāichē lái yěhǎo, chéng huǒchē lái yěhǎo, dàn bìxū zhǔnshí dàodá.

Як би там не було, поїдеш ти на машині чи на поїзді, прибути треба вчасно.

У **веньяні** в схожих випадках найчастіше використовується рамкова структура 雖……亦 *suī...yì* (суб'єкт *suī* пов'язано з 隨 *suí* спільністю етимології [703, р. 182] й іноді може ним замінюватися в текстах), а питально-відносне слово опускається [926, 頁 221]:

雖國大，亦畏之。

Suī guó dà, yì wèi zhī.

Яким би великим князівство не було, [навіть] воно боїться його.

У підрядному реченні можлива постановка присудка перед підметом [681, S. 343]:

雖千萬人，吾往矣。

Suī qiān wàn rén, wú wǎng yǐ.

Хай би там було багато тисяч людей, я все одно пішов би.

Емфатичні умовно-допустові речення у веньяні (“навіть якщо” або “хай навіть”) тим самим сполучником 雖 *suī* або ж сполучниками 即 *jí*, 即使 *jìshǐ*, 直使 *zhíshǐ*, 即若 *jíruò*, 任是 *rènshì*, 不怕 *bùpà* (в середньокит. також 更則道 *gèngzé dào*, 者磨 *zhěmò* і 雖然 *suīrán* [107, с. 223–224], у давньокит. також 每 *měi* [951, 頁 159]), які займають місце перед підметом підрядного речення. Головна частина речення зазвичай починається сполучником 而 *ér* або часткою 亦 *yì* [105, с. 202–203]:

雖生白髮，而豈敢怨明時。

Suī shēng bái fà, ér qǐgǎn yuàn míng shí.

Нехай навіть волосся на голові й посивіло, як смію нарікати на час наш світлий?

即有良朋，亦況也永嘆。

Jí yǒu liáng péng, yì kuàng yě yǒng tàn.

Нехай навіть [у братів] прекрасний є друг, він буде [в біді] лише протяжно зітхати.

14.3.7. Складнопідрядні речення, що виражають результативні відносини

Складнопідрядні речення, що виражають результативні відносини, можливі тільки і виключно в путунхуа.

Між частинами складнопідрядних речень, що належать до даного структурно-семантичного типу, існують результативні відносини. Цей тип смислових відносин характеризується тим, що в першій (підпорядкуючій) частині речення вказується дія (як зовні проявлювана предметом ознака) або якість (як внутрішньо властива предмету ознака), а в другій (підпорядкованій) частині повідомляється про результат здійснення дії або прояви якості. Вказівка результату і є загальнограматичне значення даних речень. Крім значення результату, вони іноді містять також супутнє значення ступеня [208, с. 390].

У складнопідрядних реченнях, що виражають результативні відносини, присудки обох частин зазвичай бувають віднесені до минулого часу і, таким чином, належать до однієї часової площини. У реченнях, що виражають результативні відносини з додатковим значенням ступеня, присудок підпорядкованої частини, будучи віднесеним до минулого часу, ніколи, проте, не буває виражений дієслівною формою на 了 *le*. Суфікс 了 *le* в таких синтаксичних побудовах неначе “витіснений” службовим словом 得 *de* [640, p. 166]. Навпаки, в реченнях, що виражають власне результативні відносини, присудок підпорядковуючої частини нерідко буває представлений дієсловом, оформленим суфіксом 了 *le*. Що стосується присудка підпорядкованої частини, то він у реченнях обох різновидів часто виражається вищо-часовою формою результативних дієслів, утвореною суфіксом 了 *le*. Загальнограматичне значення результату, що виражається реченнями цього структурно-семантичного типу, зумовлює можливість використання в їхньому складі експресивних (фразових) часток 了 *le* і 啦 *la*, що означають перехід предмета в інший стан [725, p. 84–86].

Порівняно рідко в досліджуваних реченнях присудки головного і підрядного речень позначають незавершені, триваючі дії і відносяться до теперішнього часу. У цьому випадку вони зазвичай виражаються словниковими формами відповідних дієслів. Нарешті, ще рідше зустрічаються складні речення, що виражають результативні відносини, в яких зміст підпорядкованої частини віднесено до майбутнього часу [584, p. 67].

Складнопідрядні речення аналізованого типу зазвичай містять повідомлення щодо об’єктивно існуючих фактів, явищ, і, отже, в них має місце модальність дійсності. В одиничних випадках підрядне речення повідомляє про передбачуваний результат і, таким чином, містить у собі можливу модальність. Засобами вираження модальності в складних реченнях з підрядними результату слугують модальні дієслова, а також модальні форми результативних дієслів [787, 页 335].

Складні речення зазначеного типу поділяються на складнопідрядні речення, що виражають власне результативні відносини, і складнопідрядні речення, які виражають результативні відносини з додатковим значенням ступеня.

14.3.7.1. У складнопідрядних реченнях, що виражають власне результативні відносини, головне речення завжди передує підрядному і з’єднується з підрядним за допомогою спеціального слова [933, 页 173]:

Головне речення	Спец. сл.	Підрядне речення
双方达成了协议, <i>Shuāngfāng dàchéng le xiéyì,</i>	使 <i>shǐ</i>	谈判获得了圆满的结果。 <i>tánpàn huòdé le yuánmǎn de jiéguǒ.</i>
Обидві сторони дійшли згоди,	так що	перемовини завершилися позитивними результатами.

Для приєднання підрядного речення до передуючого головного в складних реченнях цього різновиду використовуються наступні спеціальні слова (завжди знаходяться в самому початку підрядного речення) зі значенням “так що”, “в результаті чого” [641, S.277]: 使 *shǐ*, 使得 *shǐde*, 弄得 *nòngde*, 以致 *yǐzhì*, 致使 *zhìshǐ*:

河水结了冰, 使得航行困难。

Héshuǐ jié le bīng, shǐde hángxíng kùnnan.

Річка замерзла, так що судноплавство утруднене.

天气变化太快，弄得外面来的人难于适应。

Tiānqì biànhuà tài kuài, nòngde wàimiàn lái de rén nányú shìyìng.

Погода змінюється надто швидко, так що приїжджим важко пристосуватися.

中国四大银行的领导人作出了轻率的行为，致使经济和社会面临危机。

Zhōngguó sì dà yínháng de lǐngdǎorén zuòchū le qīngshuài de xíngwéi, zhìshǐ jīngjì hé shèhuì miànlín wéijī.

Керівники чотирьох найбільших китайських банків допустили необачний вчинок, в результаті чого економіка і суспільство зіткнулися з кризою.

14.3.7.2. Складнопідрядні речення, що виражають результативні відносини з додатковим значенням ступеня, мають наступний порядок проходження частин: головне речення – службове слово 得 *de* – підрядне речення [399, p. 234]:

Головне речення	Спец. сл.	Підрядне речення
她哭 <i>Tā kū</i>	得 <i>de</i>	眼都红了。 <i>yǎn dōu hóng le.</i>
Вона плакала	так, що	навіть очі почервоніли.

З точки зору формального синтаксису подібного роду складні речення, фактично, є окремими випадками реалізації комплементу стану, відрізняючись від нього тільки розгалуженішою структурою. В окремих випадках замість службового слова 得 *de* можливе вживання прийменника 到 *dào* [671, p. 279]. Крім того, з огляду на високий ступінь виразності таких речень, до їхнього складу нерідко входять підсилювальні частки зі значенням “навіть”: 连 *lián*, 都 *dōu*, 也 *yě* та ін. [698, p. 120–121]:

公共汽车挤得我简直没办法呼吸。

Gōnggòng qìchē jǐ de wǒ jiǎnzhí méi bànfǎ hūxī.

Автобус настільки повний, що я просто-таки не можу дихати.

天气热得大家都没有胃口吃饭。

Tiānqì rè de dàjiā dōu méiyǒu wèikǒu chīfàn.

Настільки спекотно, що ні в кого немає апетиту.

他大嚷大叫得周围的人们无意地作了怪脸。

Tā dà rǎng dà jiào de zhōuwéi de rénmen wúyì de zuò le guàiliǎn.

Він кричав на все горло, так що оточуючі мимоволі скривилися.

Іноді в складнопідрядних реченнях, що виражають результативні відносини з додатковим значенням ступеня, вживаються співвідносні слова зі значенням “так, настільки” (那么 *nàme*, 那样 *nàyàng*, 那般 *nàbān*), які ставляться перед присудком головного речення. Такі речення поєднують особливості, властиві обом різновидам складних речень з підрядним результатом: в граматичному відношенні вони схожі з реченнями першого

різновиду (наявність спеціальних слів на початку підрядного речення), а в смисловому плані вони зближуються з реченнями другого різновиду (здатність висловлювати додаткове значення ступеня) [753, 页 697]:

事变是发展得那么快，以至使很多人感到突然。

Shìbiàn shì fāzhǎn de nàme kuài, yǐzhì shǐ hěnxuǎn duō rén gǎndào túrán.

Події розвивалися так швидко, що для багатьох виявилися несподіваними.

14.3.8. Складнопідрядні речення, що виражають пропорційні відносини

У складних реченнях даного структурно-смислового типу ознака (якість, кількість, дія), виражена присудком підпорядковуючої частини, змінюється (збільшується або зменшується, наростає чи знижується, посилюється або слабшає) відповідно до зміни ознаки, позначеної присудком підпорядкованої частини. Ці речення, таким чином, відображають засобами мови відповідну, пропорційну зміну ступеня прояву ознак, притаманних зіставляваним предметам. Пропорційне співвідношення ознак і є узагальнено-граматичне значення синтаксичних структур даного типу [657, p. 277].

Складнопідрядні речення, що виражають пропорційні відносини, мають досить високий ступінь експресивності. Логічний наголос у цих синтаксичних структурах розподіляється рівномірно між частинами складного цілого і незмінно падає на компоненти повторної частки [64, с. 287].

Характерною рисою синтаксичної організації складнопідрядних речень даного класу є структурний паралелізм складових частин. Паралелізм структури проявляється насамперед в ідентичному використанні спеціальних формальних засобів об'єднання частин складного цілого. В обох частинах складного речення вживається частка 越 *yuè* або 愈 *yù* (у веньяні; в путунхуа вона характерна для писемного формального або художнього стилів [602, p. 259]), причому частка завжди поміщається між підметом і присудком відповідно першої та другої частин складнопідрядного речення. Частки об'єднують частини речення в нерозривне складне ціле [976, 页 217], що свідчить про високий ступінь спаяності складових частин складнопідрядних речень цього структурно-семантичного типу. Інша конструктивна особливість складнопідрядних речень досліджуваного типу полягає в тому, що їм незмінно властивий прямиий порядок розташування частин складного цілого. Це, отже, означає постійну препозицію підпорядкованої частини по відношенню до підпорядковуючої [956, 页 240].

У складнопідрядних реченнях, що виражають пропорційні відносини, дієслівні присудки зазвичай бувають виражені словниковою формою відповідних дієслів. Вони, як правило, позначають незавершену дію. Що стосується синтаксичного часу присудків, то він визначається за контекстом. Для досліджуваних речень характерна повна відповідність показників, що визначають видо-часову характеристику утворюючих частин. Ця відповідність є одним із показників структурного паралелізму частин складного речення [836, 页 188].

Семантика матеріально-логічних відносин, що лежать в основі досліджуваних речень, а саме – відповідна зміна ступеня прояву ознак, притаманних зіставляваним предметам, зумовлює однакову, однопланову модальність двох частин складного цілого. Як засіб вираження модальних значень зазвичай використовуються ті чи інші модальні дієслова [641, S. 280].

Як уже говорилося вище, підрядна частина в таких реченнях завжди передує головній. Для вираження семантичного значення (тобто того, що наступна ознака реалізується в міру реалізації попередньої ознаки [350, с. 301]) слугують парні сполучні частки (**в путунхуа** 越……, 越…… *yuè...*, *yuè...* або 愈……, 愈…… *yù...*, *yù...*; **у веньяні** – тільки 愈……, 愈…… *yù...*, *yù...*) зі значенням “чим..., тим...”, які ставляться перед присудком кожної з частин; у головній і підрядній частині повторюється та сама частка, повторення різних часток виключене. У головній частині перед 越 *yuè*/愈 *yù* можуть додатково бути присутні сполучні частки “[і] тоді”: **в путунхуа** 就 *jiù*, 便 *biàn* або 才 *cái*, **у веньяні** – 則 *zé*, 即 *jí* або 亦 *yì* [926, 頁 225]. У тому випадку, якщо перед присудком підрядного речення є другорядний член (додаток чи обставина), частка 越 *yuè*/愈 *yù* поміщується перед цим членом [973, 頁 255]:

веньянь	путунхуа
事愈大，艱則愈多也。 <i>Shì yù dà, jiān zé yù duō yě.</i> Чим більша справа, тим більше [у ній] труднощів.	时间越长，成果越显著。 <i>Shíjiān yuè zhǎng, chéngguǒ yuè xiǎnzhù.</i> Чим довший час, тим помітніші досягнення.

В путунхуа вживається стійкий вислів 越来越 *yuèlái yuè* (рідше також 愈来愈 *yùlái yù*) Він означає “все більше і більше; чим далі, тим...”, виконує функцію прислівника ступеня і, як правило, слугує означенням для ад’єктивного присудка [167, с. 466]:

你的汉语会越来越越好。

Nǐ de hànyǔ huì yuèlái yuè hǎo.

Твоя китайська стає краща і краща.

14.3.9. Складнопідрядні речення, що виражають відносини подібності

У складнопідрядних реченнях даного структурно-семантичного типу за допомогою порівняння встановлюється подібність змісту складових частин. Інакше кажучи, в складних синтаксичних одиницях цього типу підпорядковуюча частина зближується за своїм семантичним змістом з підпорядкованою частиною; підпорядкована частина вказує, з чим схоже те, про що повідомляється в підпорядковуючій частині. Таким чином, схожість, подібність двох явищ, фактів дійсності і є те загальнограматичне значення, яке виражається реченнями цього структурно-семантичного типу [64, с. 292].

Найхарактернішою граматичною особливістю складних речень цього типу є використання у функції формального засобу синтаксичного зв’язку складних сполучників і неможливість, з іншого боку, вживання в їхньому складі парних сполучників. Це пояснюється тим, що порівняння носить характер одностороннього пояснення, нерідко представленого у вигляді додаткового зауваження. Іншою рисою синтаксичної організації цих речень слугує післяйменник підпорядкованої частини по відношенню до підпорядковуючої [956, 頁 233].

Відносини схожості не обумовлені певною видо-часовою характеристикою. Дії, стани або якості, позначені присудком обох частин складного речення, нерідко усвідомлюються в теперішньому часі. В силу цього дієслівні присудки часто бувають виражені словниковою формою відповідних дієслів. Разом з тим, зміст як однієї, так і іншої частини складного речення може бути віднесено до минулого часу. У таких випадках

дієслова-присудки іноді отримують вираження за допомогою форми, утвореної видо-часовими суфіксами [536, р. 22–23].

Модальні значення зазвичай виражаються модальними дієсловами. У китайській мові немає порівняльних сполучників з додатковим значенням ірреальної модальності, подібних українським сполучникам “ніби”, “начебо”. Можна з деякою підставою стверджувати, що китайські компаративні сполучники залежно від конкретного лексичного наповнення речення здатні висловлювати дійсну, засновану на фактах схожість і схожість недійсну, уявну. Можна говорити лише про перевагу вираження конкретними сполучниками одного з двох названих значень. Тому таке смислове протиставлення, або, інакше кажучи, семантична опозиція, як реальна схожість /ірреальна схожість, не знаходить у китайській мові чіткого і певного вираження за допомогою формально-граматичних засобів [854, 页 73].

Компаративні сполучники, на відміну від сполучників інших семантичних класів, являють собою засіб образного вираження смислових відносин, що існують між частинами складного цілого. У зв'язку з цим слід зауважити, що в реченнях даного структурно-семантичного типу підрядне речення є образною паралеллю або образним коментарем до змісту головного речення [208, с. 393].

Синтаксичні одиниці аналізованого типу утворюють дві структури, які відповідно виражають власне схожість (подібність як таку) і повну схожість (тотожність). Компаративні сполучники китайської мови як формальний засіб вираження відносин подібності дозволяють чітко розмежувати ці синтаксичні структури.

14.3.9.1. У складнопідрядних реченнях, що виражають власне схожість, головне речення передує підрядному, а саме підрядне речення оформляється спеціальним сполучником, який не може бути опущений [584, р. 70].

У *путунхуа* в цих реченнях використовується наступний порядок розташування частин: головне речення – перша частина складного сполучника – підрядне речення – друга частина складного сполучника [399, р. 236]:

Головне речення	1-ша ч. скл. сполучн.	Підрядне речення	2-га ч. скл. сполучн.
老师爱护学生, <i>Lǎoshī àihù xuésheng,</i>	好比 <i>hǎobǐ</i>	母亲爱护自己的孩子 <i>mǔqīn àihù zǐjǐ de háizi</i>	似的。 <i>shìde.</i>
Учитель любить учнів,	наче	мати любить своїх дітей.	

Частини таких речень з'єднуються між собою за допомогою [312, с. 499–500]:

□ простих сполучників: 好像 *hǎoxiàng*, 好似 *hǎosì*, 好比 *hǎobǐ*, 犹如 *yóurú*, 如同 *rútóng*, 仿佛 *fǎngfú*;

□ складних сполучників:

1) з використанням в якості другого компонента т.зв. поліморфного сполучення 似的 *shìde*, тобто: 像……似的 *xiàng...shìde*, 好像……似的 *hǎoxiàng...shìde*, 好比……似的 *hǎobǐ...shìde*, 仿佛……似的 *fǎngfú...shìde* та ін.;

2) з використанням в якості другого компонента 那样 *nàyàng*, тобто: 像……那样 *xiàng...nàyàng*, 好像……那样 *hǎoxiàng...nàyàng*, 好比……那样 *hǎobǐ...nàyàng*, 仿佛……那样 *fǎngfú...nàyàng* та ін.

Всі перераховані вище сполучники мають значення “як наче [б], немов”. Прості сполучники ставляться на початку підрядного речення, а частини складних сполучників поміщаються відповідно на початку і в кінці підрядного речення [59, с. 244]:

哨兵停下了，好像在仔细听着什么。

Shàobīng tíngxià le, hǎoxiàng zài zìxì tīng zhe shénme.

Вартовий зупинився, ніби прислухаючись до чогось.

她又沉默了，如同在考虑什么。

Tā yòu chénmò le, rútóng zài kǎolǜ shénme.

Вона знову замовкла, немов замислилася про щось.

他看起来善良得仿佛连只苍蝇也不忍心伤害似的。

Tā kàn qǐlái shànliáng de fǎngfú lián zhǐ cāngyíng yě bù rěnxīn shānghài shìde.

Він видається таким порядним, наче й мухи не зобидить.

他脸都变，犹如他忽然牙疼了那。

Tā liǎn dōu biàn, yóurú tā hūrán yá téng le nà yàng.

Його обличчя спотворилося, наче він відчув раптовий зубний біль.

При вживанні простих сполучників у головному реченні перед присудком можуть для посилення вживатися співвідносні слова 那么 *nàme*, 那样 *nàyàng*, 那般 *nàbān* [987, 頁 112]:

他走得那样迅速和自信，好比在这里走过不止一次了。

Tā zǒu de nà yàng xùnsù hé zìxìn, hǎobǐ zài zhèlǐ zǒu guo bù zhǐ yīcì le.

Він іде швидко і впевнено, нібито не раз уже ходив тут.

У **веньяні** складні сполучники в аналогічних випадках не вживаються, а в ролі простих сполучників, які вводять підрядне речення подібності, виступають т.зв. значущі зв'язки 如 *rú* або 若 *ruò* [212, с. 96–97]. Опціонально підрядне речення може завершуватися морфемою 然 *rán* (рідше також 焉 *yān*), формуючи, таким чином, рамкову структуру [926, 頁 227]:

母哭，如聞其聲，如見其人。

Mǔ kū, rú wén qí shēng, rú jiàn qí rén.

Мати плакала, немов [по]чула його (сина) голос, немов [по]бачила його самого.

師傳愛人若愛其身然。

Shī chuán ài rén ruò ài qí shēn rán.

Учитель заповідав [нам] любити людей, як самих себе.

У посткласичному веньяні епізодично спостерігаються підрядні речення подібності, що вводяться рамковою структурою 與……相若 *yǔ...xiāngruò* “бути схожим на/ схожим з” [720, р. 529]:

其閨矚下，與人有所失相若。

Qí wén zhǔ xià, yǔ rén yǒu suǒ shī xiāngruò.

Він опутив очі і уважно розглядав землю, немов людина, яка щось загубила.

У рідкісних текстах на архаїчному веньяні в ролі сполучника, що вводить підрядне подібності, міг використовуватися сполучник 比 *bǐ*. Вживання даної морфемі у такій якості в цілому не характерне для веньяню і являє собою певний оказіоналізм. У той же час 比 *bǐ* як сполучник подібності нерідко можна зустріти в текстах на веньяні, написаних у В'єтнамі [525, р. 172]. Цікаво, що ця морфема збереглася в сучасній в'єтнамській мові в аналогічному значенні з низкою ситуативних читань: *tǐ, tì, tí, hōn, so* і навіть власне *bǐ* [613, р. 17–21].

14.3.9.2. Складнопідрядні речення, що виражають тотожність, мають в путунхуа такий порядок слідування частин: головне речення – перша частина складного сполучника – підрядне речення – друга частина складного сполучника [399, р. 238]:

Головне речення	1-ша ч. скл. сполучн.	Підрядне речення	2-га ч. скл. сполучн.
这位医生服侍病人 <i>Zhè wèi yīshēng fúshì bìng rén,</i>	好像 <i>hǎoxiàng</i>	父亲服侍自己的孩子 <i>fùqīn fúshì zìjǐ de hái zǐ</i>	一样。 <i>yīyàng.</i>
Цей лікар доглядає хворих,	достеменно як	батько доглядає своїх дітей.	

Частини складнопідрядних речень путунхуа, що виражають тотожність як різновид схожості, зазвичай з'єднуються за допомогою наступних складних сполучників зі значенням “точно [як]”, частини яких ставляться на початку і в кінці підрядного речення [641, S. 283]: 像……一样 / 一般 *xiàng...yīyàng/yībān*, 好像……一样 / 一般 *hǎoxiàng...yīyàng/yībān*, 好比……一样 / 一般 *hǎobǐ...yīyàng/yībān*, 如同……一样 / 一般 *rútóng...yīyàng/yībān*, 仿佛……一样 / 一般 *fǎngfú...yīyàng/yībān*. Перед першою частиною сполучника можливе вживання сполучної частки 就 *jiù* [987, 页 110–111]:

鼓声得更厉害了，就像打了一声雷一般。

Gǔ shēng dé gèng lìhài le, jiù xiàng dǎ le yī shēng léi yībān.

Барабани загриміли ще сильніше, достоту як вдарив грім.

Аналогічні речення у **веньяні** мають такий самий порядок проходження частин, проте сполучник складається завжди з однієї частини, тобто друга частина, яка замикає підрядне, відсутня. У ролі такого сполучника найчастіше виступає 像 *xiàng*, дещо рідше можливі 譬若 *pìruò*, 譬如 *pìrú*, 如同 *rútóng*, 如像 *rúxiàng* і (好)比 *(hǎo)bǐ* [765, 页 290]:

不可嚴責老年人，必勸像其父也。

Bù kě yán zé lǎo nián rén, bì quàn xiàng qí fù yě.

Старцю не докоряй, але вмовляй, немов батька (достоту як він твій батько).

以前種種，譬如昨日死。

Yǐqián zhǒng zhǒng, pìrú zuórì sǐ.

Все, що було в минулому, як ніби вчора померло (перестало існувати).

У текстах архаїчного, докласичного і, з певними застереженнями, класичного періоду функцію сполучника тотожності при введенні підрядних речень могли виконувати модальне дієслово 当 *dāng* або дієслово схожості 猶 *yóu*, що мало на увазі їх часткову десемантизацію і набуття значення “все одно що...” [681, S. 928–930]:

燕之有祖，當齊之有社稷，宋之有桑林。

Yàn zhī yǒu zǔ, dāng qí zhī yǒu shèjì, Sòng zhī yǒu sāng lín.

Храм предків для [царства] Янь – все одно що царський жертovníк для [царства] Ці або священний шовковичний гай для [царства] Сун.

過猶不及。

Guò yóu bù jí.

Зайти надто далеко – все одно, що не дійти.

14.3.10. Складнопідрядні речення, що виражають відносини відмінності

У складних реченнях цього структурно-семантичного типу за допомогою порівняння встановлюється відмінність смислового змісту утворюючих частин. При цьому компоненти складного цілого протиставлені один одному: в підрядному реченні вказується те, що відкидається, а в головному реченні йдеться про те, чому надається перевага [64, с. 295].

Основними структурними особливостями складних речень даного типу є функціональне поєднання сполучника в підпорядкованій частині з лексичним елементом у підпорядковуючій частині, а також препозиція підпорядкованої частини по відношенню до підпорядковуючої. Аналізовані синтаксичні структури за своїм смисловим змістом часто являють собою загальні міркування дидактичного характеру. Вони не пов’язані безпосередньо з будь-якою певною видо-часовою характеристикою. Тому присудки обох частин складної єдності зазвичай виражаються словниковими формами відповідних дієслів. Форма на 了 *le*, яка зрідка зустрічається у цих реченнях в путунхуа, має значення завершеного виду [956, 頁 176].

Складнопідрядні речення, що виражають відносини відмінності, мають наступний порядок частин: сполучник – підрядне речення – спеціальне слово – головне речення [846, 頁 439]:

□ путунхуа

Сполучник	Підрядне речення	Спец. сл.	Головне речення
与其 <i>Yǔqí</i>	急着往前赶, <i>jízhe wǎngqián gǎn,</i>	不如 <i>bùrú</i>	我们早些动身。 <i>wǒmen zǎoxiē dòngshēn.</i>
Чим	кваліфікація,	краще	вийдемо завчасно.

□ веньянь

Сполучник	Підрядне речення	Спец. сл.	Головне речення
與其 <i>Yǔqí</i>	為瓦全, <i>wèi wǎ quán,</i>	寧 <i>níng</i>	為玉碎。 <i>wéi yù suì.</i>
Чим	бути цілою черепицею,	краще	бути розбитою вдрузки яшмою.

Засоби зв'язку в таких реченнях в путунхуа і у веньяні однакові. Як сполучник використовується 与其/與其 *yǔqí*, а як спеціальні слова – ряд компонентів зі схожим значенням “краще вже”: 不如 *bùrú*, 倒不如 *dàoburú*, 如何 *rúhé*, 何如 *héru*, 宁/寧 *nìng*, 宁可/寧可 *nìngkě*, 宁肯/寧肯 *nìngkěn*, 宁愿/寧願 *nìngyuàn*, 毋宁/毋寧 *wúning*, 不若 *bùruò* [263, с. 338]. Сполучник ставиться на початку підрядного речення, а спеціальне слово – на початку головного речення або після підмета головного речення [167, с. 467–468]. Відмінність веньяню полягає лише в тому, що, по-перше, в ньому кількісно переважають односкладове спеціальне слово 寧 *nìng* і деякі його похідні; по-друге, у веньяні в ролі спеціального слова в даному випадку можливе вживання 而 *ér*; а по-третє, сполучник у веньяні може опускається, що неприпустимо в путунхуа [394, р. 364].

Сполучник 与其/與其 *yǔqí* у поєднанні зі спеціальним словом 无宁/無寧 *wúning* виражає альтернативне риторичне питання “чим..., чи не краще...?” [671, р. 284]:

与其咒骂黑暗, 无宁点亮一支蜡烛?

Yǔqí zhòumà hēi'àn, wúning diǎn liàng yī zhī làzhú?

Чим проклинати темряву, чи не краще запалити одну свічку?

Складнопідрядні речення, що виражають відносини відмінності, можуть мати і зворотний порядок проходження частин, тобто головне речення може передувати підрядному. У таких випадках вживаються спеціальні слова 宁可/寧可 *nìngkě* і 宁愿/寧願 *nìngyuàn* в позиції після підмета головного речення, а підрядне речення приєднується до головного за допомогою сполучення часток 也 *yě* і 不 *bù* (букв.: “краще..., але не...”) [729, р. 342]:

我宁愿吃素, 也不吃蜗牛。

Wǒ nìngyuàn chī sù, yě bù chī wōniú.

Я краще буду вегетаріанцем, ніж (букв.: але не) їстиму равликів.

14.3.11. Ускладнення структури складнопідрядного речення

Виходячи із загальної теорії синтаксем, можливе подальше ускладнення структури складнопідрядного речення. Так, наприклад, одне ускладнене складнопідрядне речення може мати кілька головних членів речення в кожній частині, що перебувають нехай і в слабкому, але взаємозв'язку [230, с. 38]. Виявлення каркаса таких речень і точне встановлення їхньої структури можливе на основі трансформаційних відносин [52, с. 20–21]. Результатом такого ускладнення є наявність у складі одного складного речення кількох підрядних частин. Ці ускладнені складнопідрядні речення можна поділити на три підвиди [674, р. 156–157]:

- з послідовним підпорядкуванням – перша підрядна частина підпорядковується головній, а кожна наступна, у свою чергу, – попередній додатковій частині;
- з однорідним підпорядкуванням – підрядна частина відноситься до одного слова в головній частині або до всієї головної частини;
- з паралельним (або неоднорідним) підпорядкуванням – різні типи підрядних частин підпорядковуються або всій головній частині, або ж кільком різним елементам головної частини окремо.

Що ж стосується порядку розташування частин у китайських складних реченнях, слід зазначити, що в більшості випадків він є фіксованим, де підрядне речення передує головному [248, с. 93]. Однак якщо кількість підрядних речень перевищує одне, то

головне речення може виноситися на перше місце, перед підрядними, з метою тематичного виділення, емоційно-сміслового акценту на цьому підрядному [248, с. 93–94]:

підрядне перед головним	підрядне після головного
<p>如果没找到你，也许我会继续结婚，离婚，在结婚，然后我又离婚。 <i>Rúguǒ méi zhǎodào nǐ, yěxǔ wǒ huì jìxù jiéhūn, lǐhūn, zài jiéhūn, ránhòu wǒ yòu lǐhūn.</i> Якби я не зустрів тебе, то, може, так і продовжував би одружуватися, розлучатися, знову одружуватися і потім знову розлучатися.</p>	<p>也许我会继续结婚，离婚，在结婚，然后我又离婚，如果没找到你。 <i>Yěxǔ wǒ huì jìxù jiéhūn, lǐhūn, zài jiéhūn, ránhòu wǒ yòu lǐhūn, rúguǒ méi zhǎodào nǐ.</i> Може, я так і продовжував би одружуватися, розлучатися, знову одружуватися і потім знову розлучатися, якби не зустрів тебе.</p>
<p>Проста констатація факту, виражена умовним зв'язком, яка носить умовно-гіпотетичний характер.</p>	<p>Смисловий акцент зроблений на підрядному реченні, маючи на увазі не гіпотетичну, а реальну умову, яка не була реалізована (“... але я зустрів”).</p>

14.3.12. До питання про підрядні додаткові речення в китайській мові

Одним із найдискусійніших питань в теорії китайського синтаксису є питання про виокремлення підрядних додаткових речень або, трохи ширше і конкретніше, чи є подібні побудови повноцінними підрядними реченнями-додатками, чи “всього лише” складеними, так би мовити, “довгими” прямими додатками.

У традиційному теоретичному мовознавстві підрядними додатковими (або з'ясувальними) реченнями прийнято називати додаткові, які відносяться до дієслова, що відповідають на питання непрямих відмінків (передусім знахідного) і вводяться підрядними сполучниками “хто”, “що”, “який”, а також “чий”, “де”, “куди”, “звідки”, “як”, “навіщо”, “чому”, “скільки” та ін. [196, с. 19–28]. При цьому речення з підрядним “що” вважаються базовою конструкцією, яка найяскравіше конституює семантику цих речень як таку [498, S. 46–49].

З одного боку, аналогічні побудови в китайській мові не підпадають під наведене означення, оскільки аналогічні підрядні сполучники в китайській мові або просто відсутні (як підпорядковуюче “що”), або морфологічно належать до питальних займенників, а прямий додаток, незалежно від його складу, як і в більшості інших ізолюючих мов, безпосередньо примикає до дієслова [201, с. 66]. Примітно, що в деяких ізолюючих мовах, наприклад, у кхмерській, підрядний сполучник “що” існує (кхмер. 𑜇𑜡𑜫), через що й існування підрядних з'ясувальних речень там вважається незаперечним [55, с. 293].

З іншого боку, багато дослідників вказують на необов'язковість існування подібного роду формальних ознак і базуються на ряді граматичних особливостей підрядних додаткових речень, що відрізняють їх від власне додатків. Так, наприклад, підрядні додаткові речення нормативно не можуть інвертуватися за допомогою їх оформлення службовим словом 把 *bǎ* [416, р. 188–196], хоча й можуть виноситися перед головним як певний засіб експресії або смислового виділення [682, р. 63–69]. Між дієсловом-присудком (як правило, дієсловом мовлення, мислення або чуттєвого сприйняття) і наступним реченням-додатком спостерігається т.зв. смислове зчеплення, чого недостатньо для визнання реченням, наприклад, в англійській та інших індоєвропейських мовах, але достатньо в китайській через відсутність в останній формально-граматичних

ознак відмінка прямого додатка (знахідного) і особових форм дієслів або прикметників [269, с.332–333]. При перекладі з китайської мови на індоєвропейські використання об’єктних підрядних сполучників і дотримання правил узгодження присудка є обов’язковими:

кит. (путунхуа)	我知道他没有罪。 <i>Wǒ zhīdao tā méi yǒu zuì.</i>
кит. (веньянь)	我知其無罪。 <i>Wǒ zhī qí wú zuì.</i>
укр.	Я знаю, що він не винен.
англ.	I know that he is not guilty.
нім.	Ich weiß, dass er unschuldig ist .
фр.	Je sais qu 'il n' est pas coupable.
ісп.	Sé que no es culpable.
іт.	So che non è colpevole.

У китайській лінгвістичній традиції прийнято вважати складним реченням будь-яку побудову, між частинами якої існує смисловий зв’язок. До прикладу, речення 好冷的天气, 咱们今天在家玩吧! *Hǎo lěng de tiān qì, zánmen jīntiān zài jiā wán ba!* “Погода дуже холодна, давай сьогодні залишимося вдома!” вважається складним [766, 页 122], тоді як в українській мові в аналогічному випадку формально слід було б говорити про два незалежні прості речення, оказіонально об’єднані на письмі. Проте навіть у власне китайському мовознавстві безсполучникові речення вважаються “невиразними”, оскільки смислові відносини між предикативними одиницями розмиті і розкриваються недосить повно [248, с. 25].

Таким чином, дане питання залишається відкритим, не має однозначного розв’язання і, безумовно, підлягає подальшій теоретичній розробці та осмисленню. Нам видається, що, в силу відсутності повноцінних об’єктних підрядних сполучників, а також з огляду на недостатню кількість граматичних особливостей, які були б притаманні саме і виключно підрядним додатковим реченням [278, с. 149–167], говорити про виділення таких речень в особливий тип підрядних у рамках цієї описово-практичної “Граматики” було б недосить обґрунтованим, хоча, в той же час, трактування таких одиниць як розширеного прямого додатка теж не пояснює їх суті у повністю вичерпному обсязі.

Відмінності між *путунхуа* в КНР, *гоюй* на Тайвані та *хуаюй* в Сингапурі

§ 1. Загальні положення

У першу чергу слід зазначити, що три вищеперелічені терміни фактично позначають одну й ту саму мову – ідіом, що створений на базі північнокитайських діалектів (пекінської норми) і вважається нормативною літературною мовою, певним стандартом в області лексики, граматики й особливо вимови. У КНР ця мова офіційно іменується *путунхуа* (普通话 *pǔtōnghuà*; букв.: “загальноприйнята мова”) або, якщо мати на увазі писемний стандарт, також *байхуа* (白话 *báihuà*; букв.: “зрозуміла [на слух] мова”). На Тайвані офіційна мова називається *гоюй* (國語 / 国语 *guóyǔ*; букв.: “державна мова”); ця сама назва використовується для *путунхуа* в розмовній мові у Гонконзі й Макао. У Сингапурі і Малайзії цю саму мову прийнято називати *хуаюй* (華語 / 华语 *huáyǔ*; букв.: “мова [етнічних] китайців”). Між цими варіантами є дуже незначні фонетичні та лексичні відмінності, але всі вони майже повністю взаємозрозумілі і їх назви часто використовуються як синоніми. До 1949 р. повсюдно (і на території континентального Китаю, і за його межами) для позначення стандартної літературної китайської мови, заснованої на пекінському говорі, використовувалися терміни *гуаньхуа* (官话 *guānhuà*; букв.: “мова чиновників”) або *янь* (雅言 *yǎyán*; букв.: “витончена мова”). У західному китаєзнавстві для офіційної літературної китайської мови закріпився термін *Mandarin Chinese*. Вважається, що формування і закріплення норм сучасної літературної китайської мови, іменованої всіма вищенаведеними термінами, в тому вигляді, в якому вона існує нині, відноситься до середини 1850-х років [654, р. 723–724]. Більш-менш остаточне закріплення за кожним ієрогліфом того чи іншого стандартного читання (нехай і розрізняється залежно від діалекту) відбулося набагато раніше, приблизно в період раннього середньовіччя [621, р. 193–194].

Пропонована “ГраMATика” при описі мовного матеріалу спирається на форму *путунхуа* в КНР як найбільш універсальну і поширену. Нижче наводиться короткий опис тих відмінностей від *путунхуа*, які, незважаючи на їхню малу кількість, все-таки існують між вищезгаданими регіональними нормами “стандартної китайської мови”.

§ 2. *Гоюй* на Тайвані

До переїзду гоміньданівського уряду в 1949 році на Тайвань і, відповідно, до набуття Тайванем якогось квазідержавного статусу (офіційна назва цієї частково визнаної держави – 中華民國 / 中华民国 *Zhōnghuá Mínguó*, тобто “Китайська Республіка”), на острові спілкувалися на т.зв. південномінському діалекті китайської мови (閩南語 *mīnnán'ūi*), однак для спрощення управління населенням Чан Кайші ввів заборону на його використання. Оскільки з 1945 року уряд Китаю перебував у Пекіні, то всі члени

правлячої партії, що переїхали на Тайвань, говорили на північному діалекті китайської мови, який і стали активно поширювати на Тайвані. Із 1987 р. заборону на використання південномінського діалекту було скасовано, проте населення вже відвикло його використовувати. Таким чином, нині цей діалект на Тайвані переважно використовується літніми людьми (старше 60 років), територіально його використання більш зосереджене у південній частині острова (ймовірно, з огляду на віддаленість від столиці і, відповідно, державного апарату), тоді як далеко не всі люди, народжені після 80-х років ХХ ст. і пізніше, його розуміють. Доходить до проблем спілкування всередині сім'ї між старшими людьми і внуками. Однак з огляду на неминуче співіснування цих двох діалектів, *гоюй* увібрав у себе деякі ознаки південномінського діалекту, а останній, у свою чергу, увібрав у себе щось із *гоюй*. Зараз мовну ситуацію на Тайвані можна охарактеризувати як змішання південномінського діалекту і стандартної державної мови, де південномінський діалект є субстратом, тобто зберігається панування *гоюй*, проте в ньому є сліди південномінського діалекту [217, с. 1499].

У плані **фонетики** вплив південномінського діалекту найвідчутніше “кидається в очі”. Вимова стала більше схожою на південнокитайські діалекти. Наприклад, шиплячі ініціали **sh**, **zh** і **ch** тайванці вимовляють як відповідно **s**, **z** і **c**, тобто фразу 这是什么? *Zhè shì shénme?* “Що це?” на Тайвані швидше за все вимовлять як *Zè sì sénme?*. Природно, що чим більш офіційними є умови і грамотним – носій мови, тим менше спостерігається такого роду фонетичних особливостей.

Дуже примітним для *гоюй* є недотримання нейтрального тону і проголошення всіх складів з відповідним повним етимологічним тоном: 先生 *xiānshēng* (путунхуа: *xiānsheng*) “пан”, 漂亮 *piàoliàng* (путунхуа: *piàoliang*) “гарний”, 东西 *dōngxī* (путунхуа: *dōngxi*) “предмет, річ” тощо.

Сусідство з південномінським діалектом відобразилось і на темпі мови. Так, згідно з дослідженням, темп мови тайванських дикторів виявився на 20 % швидшим від материкових (за основу дослідження було взято середню кількість складів, виголошених китайськими і тайванськими дикторами за одну хвилину) [908, 页 178].

Деякі слова в *гоюй* являють собою омографи по відношенню до відповідних слів у *путунхуа*, тобто при аналогічному ієрогліфічному записі вони мають трохи інше значення. Наприклад [889, 页 228–230]:

	<i>путунхуа</i> / 普通话	<i>гоюй</i> / 国语
和 “і”	<i>hé</i>	<i>hàn, hé</i>
垃圾 “сміття, покидьки”	<i>lājī</i>	<i>lèsè</i>
角色 “роль, персонаж”	<i>juésè</i>	<i>jiǎosè</i>
携带 “мати при собі”	<i>xiédài</i>	<i>xīdài</i>
说客 “проповідник”	<i>shuōkè</i>	<i>shuikè</i>
曝光 “обнародувати”	<i>bàoguāng</i>	<i>pùguāng</i>
热血 “теплокровний”	<i>rèxuè</i>	<i>rèxiě</i>
大厦 “висотна будівля”	<i>dàshà</i>	<i>dàxià</i>
震颤 “вібрація”	<i>zhènchàn</i>	<i>zhènzhàn</i>

	<i>путунхуа</i> / 普通话	<i>гоюй</i> / 国语
黄澄澄 “золотистий”	<i>huángdēngdēng</i>	<i>huángchéngchéng</i>
刽子手 “кат”	<i>guìzishǒu</i>	<i>kuàizishǒu</i>
桧木 “кипарис”	<i>guìmù</i>	<i>kuàimù</i>
包括 “включати в себе”	<i>bāokuò</i>	<i>bāoguā</i>

Ряд слів у *гоюй* відрізняється від тих самих слів у *путунхуа* іншими тоновими малянками складів (одного чи двох) [564, р. 43–70]:

	<i>путунхуа</i> / 普通话	<i>гоюй</i> / 国语
星期 “тиждень”	<i>xīngqī</i>	<i>xīngqí</i>
企业 “підприємство”	<i>qìyè</i>	<i>qǐyè</i>
成绩 “досягнення”	<i>chéngjì</i>	<i>chéngjǐ</i>
危险 “небезпека”	<i>wēixiǎn</i>	<i>wéixiǎn</i>
炸鸡 “смажена курка”	<i>zhājī</i>	<i>zhàjī</i>
阿姨 “тітка по матері”	<i>āyí</i>	<i>ǎyí</i>
攻击 “атакувати”	<i>gōngjī</i>	<i>gōngjí</i>
法国 “Франція”	<i>Fǎguó</i>	<i>Fàguó</i>
俄罗斯 “Росія”	<i>Éluósī</i>	<i>Èluōsī</i>
亚洲 “Азія”	<i>Yàzhōu</i>	<i>Yǎzhōu</i>

Що стосується *писемності*, то відмінності між *гоюй* і *путунхуа* носять не діалектно-регіональний, а скоріше історико-політичний характер. Перше зауваження стосується системи транскрипції: до 2009 року на Тайвані дуже рідко використовували систему пінїнь. Замість пінїнью вживалася власна система транскрипційних знаків під назвою *чжуїнь фухао* (注音符号 / 注音符号 *zhùyīn fúhào*; букв.: “символи для позначення звуків”), розроблених на основі ієрогліфів [1, с. 399–400]. На сьогодні обидві системи – пінїнь і чжуїнь фухао – використовуються паралельно, за вибором конкретної людини або організації.

Чжуїнь фухао, часто скорочено звана просто Чжуїнь або *бопомофо* (ㄅㄆㄇㄉ / *BoPoMoFo* – за чотирма першими літерами), використовує 38 спеціальних символів (букв) – 21 для початкових приголосних китайських складів, 14 дифтонгів і фіналей (голосних або комбінацій “голосна + **n/ng**”) і 3 медіалі [516, р. 122–123]; може бути додано ще три знаки для діалектів. Як і японська азбука *кана*, чжуїнь фухао складається з найпростіших ієрогліфів або їх елементів і передає звучання слів [88, с. 259]. Стандартний алфавіт чжуїнь фухао має наступний вигляд (у співвідношенні з пінїнем) [654, р. 725–726]:

ㄅ	ㄆ	ㄇ	ㄉ	ㄊ	ㄌ	ㄋ	ㄍ	ㄍ	ㄎ
b	p	m	f	d	t	n	l	g	k

ㄏ	ㄐ	ㄑ	ㄒ	ㄓ	ㄔ	ㄕ	ㄖ	ㄗ	ㄘ
<i>h</i>	<i>j</i>	<i>q</i>	<i>x</i>	<i>zh</i>	<i>ch</i>	<i>sh</i>	<i>r</i>	<i>z</i>	<i>c</i>
ㄙ	ㄚ	ㄛ	ㄜ	ㄝ	ㄞ	ㄟ	ㄠ	ㄡ	ㄢ
<i>s</i>	<i>a</i>	<i>o</i>	<i>e</i>	<i>ê</i>	<i>ai</i>	<i>ei</i>	<i>ao</i>	<i>ou</i>	<i>an</i>
ㄌ	ㄎ	ㄏ	ㄉ	ㄌ	ㄎ	ㄏ	ㄏ		
<i>en</i>	<i>ang</i>	<i>eng</i>	<i>er</i>	<i>i/yi</i>	<i>u/wu</i>	<i>yu/-ü</i>	<i>-i</i>		

Крім того, є ще 3 літери, призначені для запису початкових приголосних (ініціалей), що зустрічаються тільки в деяких діалектах: ㄌ **v**, ㄎ **ng** і ㄍ **gn**.

У чжуїні немає спеціальних букв для фіналей **in**, **ing**, **un**, **ong** і для фіналей, в яких перед складотворчою голосною є медіаль (короткий голосний **i**, **u** або **ü**). Всі ці фінали записуються за допомогою двох букв: буква ㄌ **i**, ㄎ **u**, або ㄏ **ü** плюс відповідна буква для залишку фіналі [816, 頁 377]. Наприклад: ㄌ **in**, ㄎ **uan** і т.д. Цей прийом дозволяє обходитися набором літер (34 для путунхуа, 37 для діалектів), який можна порівняти за розміром з латинським алфавітом або кирилицею, і використовувати звичайну клавіатуру для введення тексту на чжуїні. Таким чином, для запису складу в системі чжуїно може використовуватися одна літера, дві літери (ініціал та фіналь типу ㄏ **ma** **han**, ㄏ **ma** **mou** тощо або складу типу ㄌ **in**, ㄎ **wan** тощо) і навіть три літери (склади з ініціаллю, медіаллю і фіналлю типу ㄏ ㄌ **miao** тощо або складу типу ㄏ ㄌ ㄎ **min**, ㄎ ㄎ **nong** та ін.) [966, 頁 66–68].

Для запису текстів на Тайвані використовуються традиційні (неспрощені) варіанти ієрогліфів. Крім того, в деяких випадках нормативно допускається заміна т.зв. видозмінених ієрогліфів на вихідні в односкладових словах (але не двоскладових). Наприклад, ієрогліф 考 *kǎo* – це видозмінений ієрогліф 老 *lǎo* [289, с. 21], і в деяких тайванських текстах можна виявити запис 老 у значенні “екзаменувати”, але вимовлятися вголос все одно буде *kǎo*.

Лексика – це, мабуть, найважливіша відмінність *путунхуа* і *гоюй*. Причини носять історичний характер. По-перше, позначився тривалий період окупації Тайваню Японією, який тривав з 1895 по 1945 рр.; це привнесло місцевим жителям велику кількість японської лексики, що позначала нову техніку, якої місцеві жителі ніколи раніше не бачили, а також побутові та культурні явища. По-друге, офіційна окупація Японією змінилася неофіційним патронатом США. Завдяки культурному обміну, лексичний склад *гоюй* поповнився реаліями західних країн і західної культури. Нові поняття найчастіше перекладалися фонетичним способом, рідше – семантичним. Згідно з дослідженням, різниця в лексиці Тайваню та Китаю в таких сферах, як політика, культура, економіка і побут, становить до 75 %. Омографи займають 2,5 % з цієї кількості (або 130 слів). Одна з причин їхньої появи – використання нового значення /збереження старого. Наприклад, спочатку слово 爱人 *àiren* мало смисл “кохана людина”, “коханий”, але з часом воно набуло нового змісту і стало означати “чоловік (дружина)”, “чоловік/дружина”. Однак *гоюй* зберіг за даним словом старе значення. Слово 书记 *shūjì* у дореволюційному Китаї означало “секретар”, “архіваріус”, а тепер в КНР стало означати “секретар (партії)”, тоді як на Тайвані воно використовується в старому значенні [217, с. 1499].

Для ряду об'єктів у КНР і на Тайвані використовуються різні слова. Найпоширеніші випадки [217, с. 1500]:

- “велосипед”: КНР: 自行车 *zìxíngchē* /Тайв.: 腳踏車 *jiǎotàchē*; буквально китайська версія слова означає “візок, що пересувається самостійно”, а тайванська – “педальний візок”;
- “картопля”: КНР: 土豆 *tǔdòu* /Тайв.: 馬鈴薯 *mǎlíngshǔ*; буквально китайський варіант означає “боби з землі”, а в основі тайванського варіанта лежить схожість з бубонцями, що дає значення “коренеплід, схожий на дзвіночки”; різниця у вживанні істотна, позаяк 土豆 *tǔdòu* на Тайвані називають арахіс;
- “сусід по кімнаті”: КНР: 同屋 *tóngwū* /Тайв.: 室友 *shìyǒu*; в китайському варіанті сусідів образно “з’єднує” ієрогліф “разом”, “один”, а в тайванському – “друг”;
- “дерев’яні палички для їди”: КНР: 一次性筷子 *yícìxìng kuàizi* /Тайв.: 免洗筷 *miǎnxǐkuài*; в Китаї за основу взято те, що вони одноразові, а на Тайвані – що їх не потрібно мити;
- “чай з льодом”: КНР: 凍奶茶 *dòngnǎichá* /Тайв.: 冰奶茶 *bīngnǎichá*; китайський варіант буквально – “холодний чай”, а тайванський – власне “чай з льодом”;
- “більярд”: КНР: 台球 *táiqiú* /Тайв.: 撞球 *zhuàngqiú*; судячи з усього, в Китай ця гра прийшла із Тайваню, від чого й отримала таку назву (букв.: “тайванський м’яч”);
- “пільговий, сприятливий”: КНР: 優惠 *yōuhuì* /Тайв.: 算便宜 *suànpíányí*; за основу китайського варіанту взяті слова “чудовий” і “милосердя чинити”, тоді як у тайванському – “вважається дешевим”;
- “презерватив”: КНР: 避孕套 *bìyùntào* /Тайв.: 保險套 *bǎoxiǎntào*; в китайському варіанті головною ознакою є не безпека, як у тайванському, а уникнення вагітності.

Крім того, таксі на Тайвані частіше називають не 出租车 *chūzūchē*, а 計程車 *jìchéngchē*, метро – не 地铁 *dìtiě*, а 捷運 *jiéyùn*, томати – не 西红柿 *xīhóngshì*, а 番茄 *fānqié*, офіціантів – не 服务员 *fúwùyuán*, а 小姐 *xiǎojiě* або 先生 *xiānshēng*, дітей – не 女孩儿 *nǚ háiér* “дівчинка” і 男孩儿 *nán háiér* “хлопчик”, а відповідно 女生 *nǚshēng* і 男生 *nánshēng*; у значенні “розуміти” на Тайвані значно більше поширене дієслово 了解 *liǎojiě*, ніж 明白 *míngbai* [907, 頁 115].

Різняться в цих двох варіантах і характер слів іноземного походження. У КНР переважають семантичні кальки, а на Тайвані – фонетичні запозичення [955, 頁 40]. Наприклад: “йогурт”: КНР: 酸奶 *suānnǎi* /Тайв.: 優酪乳 *yōulàorǔ* (англ. *yogurt*); “тост”: КНР: 方包 *fāngbāo* /Тайв.: 吐司 *tǔsī* (англ. *toast*); “їжа в коробці”: КНР: 盒飯 *héfàn* /Тайв.: 便當 *biàndāng* (яп. 弁当 [べんとう] / БЕНТО:); “Біг Мак”: КНР: 巨无霸 *jùwúbà* /Тайв.: 大麥克 *dàmàikè* (англ. *Big Mac*); “газ”: КНР: 煤氣 *méiqì* /Тайв.: 瓦斯 *wǎsī* (фр. *gaz*); “мультфільм”: КНР: 动画片 *dònghuàpiàn* /Тайв.: 卡通片 *kǎtōngpiàn* (англ. *cartoon*); “подорож”: КНР: 旅游 *lǚyóu* /Тайв.: 觀光 *guānguāng* (яп. 觀光 [かんこう] / КАНКО:); тощо [833, 頁 97–100]. Як видно з прикладів, фонетичні запозичення піддаються відповідній фонологічній адаптації під вимовну систему китайської мови [669, р. 182–190].

На сьогодні різниця в лексиці материкової і тайванської китайської мови (без урахування різниці вимови деяких однакових слів) перевищує 500 лексичних одиниць [217, с. 1501].

Загальною **фонетико-лексичною** (до певної міри також і граматичною) особливістю *гоюй* можна вважати практично повністю відсутню еризацію фіналі, навіть там, де вона необхідна згідно з нормами “континентального” путунхуа [937, 頁 179].

Граматика путунхуа і *гоюй* різняться найменшою мірою, однак існують деякі особливості, на які варто було б вказати. У першу чергу, слід згадати дієслівний суфікс 看看 *kan kan*, що позначає спробу вчинення дії (吃看看 *chī kan kan* “спробувати на смак (букв.: “пробувати з’їсти)””, 穿看看 *chuān kan kan* “спробувати надягти, приміряти”) [654, p. 734]. Далі, під впливом південномінських діалектів як вищо-часового маркера перфектності замість 了 *le* часто вживається морфема 有 *yǒu* (південномінськ.: *ū*), займає місце безпосередньо перед дієсловом [626, p. 530–531]. Таким чином, фраза 你看医生了吗? *Nǐ kàn yīsheng le ma?* “Ти [вже] був у лікаря?” на Тайвані може звучати 你有看醫生嗎? *Nǐ yǒu kàn yīshēng ma?*. Тією самою причиною (тобто впливом південномінських діалектів) пояснюється і звичай носіїв мови з Тайваню вживати 會 *huì* замість 很 *hěn* перед односкладовими прикметниками у функції присудка (我會冷 *Wǒ huì lěng* “Мені холодно” замість 我很冷 *Wǒ hěn lěng*) [992, 頁 189]. Нарешті, в *гоюй* використовується помітно більше число заключних модально-експресивних часток, багато з яких відсутні в стандартному континентальному путунхуа: 囉 *luō*, 嘛 *ma*, 喔 *ō*, 耶 *yē*, 咧 *lie*, 齁 *hō*, 咩 *mei*, 唷 *yō* [772, 頁 204].

§ 3. Хуаюй в Сингапурі

Хуаюй (华语 *huáyǔ*), або сингапурський путунхуа (新加坡普通话 *Xīnjiāpō pǔtōnghuà*), – варіант стандартизованої китайської мови, поширений в Сингапурі і Малайзії. Є однією з чотирьох офіційних мов Сингапуру. З точки зору фонетики, лексики та грамматики, той *хуаюй*, який можна почути на сингапурських китайськомовних теле- і радіоканалах, в цілому ідентичний путунхуа, поширеному в КНР, є лише невеликі відмінності в лексиці. Однак якщо говорити про розмовну мову, то з огляду на історичні, соціальні та культурні особливості Сингапуру існують помітні відмінності між розмовним *хуаюй* і розмовним *путунхуа*; розмовний *хуаюй* набагато ближчий до тієї мови, якою спілкуються китайці, що проживають в Малайзії. *Хуаюй* значно поширився серед сингапурських китайців лише після кампанії “Розмовляйте на *хуаюй*” (讲华语运动 / 講華語運動 *Jiǎng Huáyǔ Yùndòng*), що пройшла в 1979 році. Нині він вважається другою за поширеністю мовою в Сингапурі після англійської. Завдяки повсюдному використанню, *хуаюй* поступово витіснив сингапурський варіант південномінського діалекту і став для сингапурських китайців лінгва франка [333, с. 268–269].

Сингапурський *хуаюй* зберіг лексику і низку рис веньяню і байхуа періоду початку ХХ століття. Оскільки китайські школи в Сингапурі на початку ХХ століття використовували методичні матеріали з Китайської республіки, то рання вимова в *хуаюй* базувалася на тодішньому “північному китайському”, в результаті чого збереглися старі норми. Крім того, на початкових етапах розвитку *хуаюй* підпав під вплив поширених тоді в Сингапурі діалектів китайської мови – гуанчжоуського, південномінського, чаошаньського. У 1949–1979 роках, через відсутність контактів між Сингапуром і КНР, інформація на китайській мові надходила в основному з Тайваню, тому *хуаюй* піддався певному впливу з боку *гоюй*. Із 1980-х років, коли в КНР була прийнята “політика реформ і відкритості” (改革开放 *gǎigé kāifàng*), контакти між Сингапуром і КНР стали

швидко розвиватися. З цього часу *хуаюй* почав зазнавати все більшого і більшого впливу *путунхуа*, що виразилося в прийнятті системи піньїню, переході з традиційних ієрогліфів на спрощені і т.д. [560, р. 126–127].

Нині *хуаюй* розвивається у своєму власному мовному середовищі. Основний вплив продовжує відбуватися з боку англійської мови, *путунхуа* і *гоюя*, а також, частково, малайської мови [678, S. 12].

До ХХ століття приватні китайські школи в Сингапурі викладали китайські класичні тексти і веньянь на південнокитайських діалектах. Після подій 4 травня 1919 року в Китаї (五四运动 *wǔsì yùndòng*) сингапурські приватні школи стали слідувати ідеям, висловленим китайськими реформаторами освіти. Зокрема, вони почали переходити з діалектів як мови навчання на стандартизовану китайську мову (відому в ті роки як *гоюй*). Так зародився сингапурський *хуаюй*. Однак тоді ще не існувало розмовного *хуаюя*, який можна було б використовувати за основу викладання. Крім того, на початку ХХ століття більшість викладачів китайської мови в Сингапурі були родом з південних провінцій Китаю і мали сильний південний акцент. Таким чином, вимова в сингапурській китайській мові виявилася під сильним впливом південнокитайських діалектів: там була відсутня еризація фіналі, не було нейтрального тону тощо. У 1919 році група китайських гуманітаріїв опублікувала словник 國音字典 *Guóyīn zìdiǎn* (“Словник національної вимови”). Це був один із перших словників, які базуються на пекінському діалекті, хоча насправді словник був сумішшю північнокитайських фонем і південнокитайських рим, що включали вхідний тон. Лише в 1932 році було опубліковано словник 國音常用字彙 *Guóyīn chángyòng zìhuì* (“Словник національної вимови для повсякденного використання”), який повністю базувався на пекінському діалекті. Цей словник привів до впровадження більш стандартизованого викладання китайської мови в сингапурських китайських школах. У 1930–1940-х роках нова хвиля іммігрантів з материкового Китаю допомогла відкрити в Сингапурі ще більше китайських шкіл, що сприяло пропаганді стандартизованої китайської мови; її назва у цей період змінилася з *гоюя* на *хуаюй* [1003, 頁 16–20].

З точки зору **фонетики** і **письменності** сучасний нормативний *хуаюй* практично повністю відповідає *путунхуа* в КНР: діють ті самі фонетичні норми (проте немає еризації фіналі і нейтрального тону), на офіційному рівні використовуються спрощені ієрогліфи (проте, на відміну від КНР, в Сингапурі не вводилося офіційної заборони на традиційні китайські ієрогліфи, тому їх можна побачити на вивісках магазинів і в ресторанних меню) [7, с. 180–181].

Основні відмінності між *хуаюєм* і стандартним *путунхуа* лежать у використуванні **лексиці**. Відсутність контактів між Сингапуром і Китаєм у 1949–1979 роках призвела до того, що сингапурському *хуаюю* довелося створювати власні нові слова для опису сингапурської дійсності, а також запозичувати слова з тайванського *гоюя* і поширених у Сингапурі діалектів китайської мови. Внаслідок цього в *путунхуа* з’явилися слова, специфічні саме для Сингапуру [863, 頁 89–90].

По-перше, це слова, які є або кальками, або запозиченнями з малайської мови та китайських діалектів; вони відносяться до об’єктів і явищ, для позначення яких в *путунхуа* були відсутні слова: 巴刹 *bāshā* “базар”, 紅毛丹 *hóngmáodān* “рамбутан” (тропічний фрукт), 奎籠 *kuílong* “келонг” (дерев’яна платформа для риболовлі), 甘榜 *gānbǎng* “кампунг” (малайське село), 沙爹 *shādiē* “сагай” (малайська страва), 拥车证 *yǒngchēzhèng* “ліцензія на володіння автомобілем”, 保健儲蓄 *bǎojiànchúxù* “сингапур-

ська медична страховка”, 周末用车 *zhōumò yòng chē* “автомобіль, взятий на вихідні”, 叻沙 *lāsā* “ласа” (вид локшини), 垃圾虫 *lājīchóng* “той, хто смітить” та ін. [1004, 页 41].

По-друге, для позначення тих самих понять в *хуаюї*, *путунхуа* та *гоюї* можуть використовуватися різні лексеми власне китайського походження. Найхарактерніші приклади [1004, 页 44–45]:

	<i>хуаюї</i> / 华语	<i>путунхуа</i> / 普通话	<i>гоюї</i> / 国语
“літня людина”	乐龄 <i>lèlíng</i>	老齡 <i>lǎolíng</i>	年長者 <i>niánzhǎngzhě</i>
“таксі”	德士 <i>déshì</i>	出租车 <i>chūzūchē</i>	計程車 <i>jìchéngchē</i>
“вести автомобіль”	驾车 <i>jià chē</i>	开车 <i>kāi chē</i>	
“перший”	首个 <i>shǒu gè</i>	第一个 <i>dì yī gè</i>	
“натовп”	公众 <i>gōngzhòng</i>	群众 <i>qúnzhòng</i>	
“негайно”	第一时间 <i>dì yī shíjiān</i>	立刻 <i>lìkè</i>	立即 <i>lìjǐ</i>
“мобільний телефон”	手提电话 <i>shǒutí diànhuà</i>	手机 <i>shǒujī</i>	行動電話 <i>xíngdòng diànhuà</i>
“іноземний робітник”	客工 <i>kègōng</i>	外籍工人 <i>wàijí gōngrén</i>	外勞 <i>wàiláo</i>
“селянин”	农夫 <i>nóngfū</i>	农民 <i>nóngmín</i>	鄉民 <i>xiāngmín</i>
“мотоцикл”	电单车 <i>diàndānchē</i>	摩托车 <i>mótuōchē</i>	機車 <i>jīchē</i>
“вантажівка”	罗里 <i>luólǐ</i>	卡车 <i>kǎchē</i>	貨車 <i>huòchē</i>
“куток”	角头 <i>jiǎotóu</i>	角落 <i>jiǎoluò</i>	

По-третє, ряд слів у *хуаюї* й *путунхуа* звучить однаково, але має різний смисл [678, S. 31]:

	Значення в <i>хуаюї</i>	Значення в <i>путунхуа</i>	Примітки
小姐 <i>xiǎojiě</i>	“пані”	“повія, секс-рабиня”	В <i>хуаюї</i> означає офіціантку в ресторані, проте в <i>путунхуа</i> має негативний відтінок, в основному використовуючись для позначення повій. У <i>путунхуа</i> замість 小姐 <i>xiǎojiě</i> зазвичай використовується 女士 <i>nǚshì</i> або 服务员 <i>fúwùyuán</i> . На Тайвані це слово використовується в тому самому значенні, що й у Сингапурі.

	Значення в хуаюї	Значення в путунхуа	Примітки
对付 <i>duìfù</i>	“боротися проти”	“мати справу з”	В хуаюї має негативний відтінок, позначаючи, до прикладу, боротьбу з криміналом або терором. В путунхуа може мати позитивний відтінок, позначаючи дії, застосовувані для того, щоб розв’язати проблему.
懂 <i>dǒng</i>	“знати”	“розуміти”	В хуаюї зазвичай використовується для “знати”, замість 知道 <i>zhīdao</i> із путунхуа. В путунхуа означає “розуміти”.
计算机 <i>jìsuànjī</i>	“калькулятор”	“комп’ютер”	Зазвичай використовується в хуаюї у значенні “калькулятор”; в путунхуа для позначення калькулятора використовується слово 计算器 <i>jìsuànjì</i> , а дане слово означає “комп’ютер”, хоча в останні роки зростає популярність слова 电脑 <i>diànnǎo</i> для позначення комп’ютера.

По-четверте, немала кількість слів і виразів хуаюя запозичена з інших діалектів китайської мови: південномінського, чаошаньського, гуанчжоуського: 阿兵哥 *ābīnggē* “солдати”, 怕输 *pàshū* “боятися втратити”, 几时 *jǐ shí* “коли?”, 阿公 *āgōng* “дідусь”, 阿嬷 *āmā* “бабуся”, 很显 *hěn xiǎn* “дуже нудно”, 敢敢 *gǎn gǎn* “сміливіше”, 古早 *gǔzǎo* “древній”, 做工 *zuògōng* “працювати”, 烧 *shāo* “гарячий”, 阿佬 *ālǎo* “вельмишановний”, 是乜 *shì mēh* “так?”, 搭客 *dākè* “пасажир”, 摆乌龙 *bǎiwūlóng* “непорозуміння” та ін. [1004, 页 14].

Нарешті, по-п’яте, ряд специфічних термінів в хуаюї запозичені або транслітеровані з англійської мови: 摩多西卡 *móduōxīkǎ* “мотоцикл”, 巴仙 *bāxiān* “відсоток” та ін.

Що ж стосується **граматики**, то якщо говорити про офіційну писемну мову, то вона повністю ідентична граматиці путунхуа, проте граматика розмовного хуаюя відрізняється від граматики путунхуа завдяки впливу південнокитайських діалектів, англійської мови та веньяню. Ці відмінності в цілому можна звести до наступних особливостей [622, р. 19–77]:

- у розмовному хуаюї часто використовують слово 字 *zì* для позначення відтинка часу в 5 хвилин (一个字 *yī gè zì* “5 хвилин”, 两个字 *liǎng gè zì* “10 хвилин”, 三个字 *sān gè zì* “15 хвилин” тощо); коли говорять про проміжки довжиною в годину, частіше використовують 钟头 *zhōngtóu*, а не 小时 *xiǎoshí*; “7:45” у розмовній мові часто передається як 七点九个字 *qī diǎn jiǔ gè zì* або 七点九 *qī diǎn jiǔ* замість нормативного 七点四十五分 *qī diǎn sì shí wǔ fēn*; використання слова 字 *zì* сходить до стародавніх часів, коли час вимірювався у “сторожках” (时辰 *shíchén*) – кожна “сторожка”, що тривала близько 2 годин, ділилась на відрізки 刻 *kè* тривалістю близько 15 хвилин, а один 刻 *kè* ділився на три 字 *zì*;
- при розмові про дні тижня в хуаюї часто використовують слово 拜 *bài* (“поклін”); наприклад, “понеділок” позначається як 拜一 *bài yī* замість 星期一 *xīngqīyī* тощо; неділю називають 礼拜天 *lǐbàitiān* або просто 礼拜 *lǐbài*, а тиждень часто позначається як 一个礼拜 *yī gè lǐbài* замість нормативного 一个星期 *yī gè xīngqī*; використання слова 拜 *bài* сходить до південномінського діалекту, а слова 礼拜 *lǐbài* – до позначення днів у китайському християнстві, яке особливо характерне для китайських діаспор у Малайзії і Макао [755, 页 162];

- у стандартному *путунхуа* “десять тисяч” записується як 一万 *yī wàn*, однак у розмовному *хуаюї* слово 万 *wàn* використовується рідко, “десять тисяч” зазвичай позначають як 十千 *shí qiān*, а “сто тисяч” – як 百千 *bǎi qiān*; такі позначення з’явилися під впливом позначення чисел в англійській мові;
- прислівник 先 *xiān* “спершу, спочатку” часто поміщається після присудка, як у кантонському діалекті, а не перед ним, як у нормативному *путунхуа*: “ти йдеш першим” – 你走先 *nǐ zǒu xiān* замість 你先走 *nǐ xiān zǒu* (англ.: *you go first*);
- запозичене з веньяню слово 而已 *éryǐ* в значенні “і тільки!” вживається набагато частіше, ніж нормативне 罢了 *bàile*; “і тільки так!” у розмовному *хуаюї* зазвичай буде 这样子而已啊! *zhèyàngzi éryǐ a!* замість нормативного 这样子罢了! *zhèyàngzi bàile!*;
- як відповідь-згоду в Сингапурі і Малайзії часто використовують слово 啊, яке в даному випадку означає “так” або “ага”; воно часто вимовляється як *ang* (замість *a* в *путунхуа*); в *путунхуа* для позначення згоди зазвичай використовується 是 *shì*, 哦 *ò* або 噢 *ō* [827, 页 59];
- в *путунхуа* слово 再 *zài* використовується для того, щоб показати, що подальша дія відбувається після завершення попередньої, а в *хуаюї* для цього зазвичай використовують слово 才 *cái*: 现在不要说, 等他吃饱了才说 *Xiànzài bù yào shuō, děng tā chībǎo le cái shuō* “Не говори зараз нічого; дочекайся, поки він доїсть, і лише тоді говори”;
- у складних прикметниках з морфемою 有 *yǒu* (有意思 *yǒuyìsi* “цікавий, захоплюючий”, 有兴趣 *yǒuxìngqù* “інтересний” тощо) это 有 *yǒu* часто опускається, тобто “фільм дуже цікавий” буде 电影很意思 *diànyǐng hěn yìsi*;
- у стандартному *путунхуа* короткочасність дії позначається або подвоєнням дієслова, або додаванням після дієслова слова 一下 *yíxià*; суміщення цих способів не буває; в *хуаюї* допускається повторення деяких дієслів перед 一下 *yíxià*: 想想一下 *xiǎng xiǎng yíxià* “подумати”, 骂骂一下 *mà ma yíxià* “облаяти”, 研究研究一下 *yánjiū yánjiū yíxià* “досліджувати, вивчати”;
- порівняно з *путунхуа*, в *хуаюї* набагато частіше використовується форма пасиву з 被 *bèi* [466, p. 145], що пояснюється впливом англійської мови, де в аналогічній ролі виступає прийменник *by*; наприклад, фраза “дорогу відремонтовано” на *путунхуа* перекладається 马路已修好了 *mǎlù yǐ xiūhǎo le*, а на *хуаюї* – 马路被修好了 *mǎlù bèi xiūhǎo le*.

На закінчення слід зазначити, що настільки строката лінгвістична ситуація і стабільна багатомовність носіїв у Сингапурі призвели до того, що не тільки китайська мова зазнала впливу англійської, але й до зворотного впливу [622, p. 81]. Англійська мова Сингапуру має низку особливостей, що з’явилися внаслідок взаємодії з китайською. Наприклад, розмовляючи англійською, жителі Сингапуру вставляють у свою мову слова і цілі речення китайською мовою, причому зі збереженням тональних малюнків складів; деякі англійські слова отримали незвичайне вживання, що пояснюється калькуванням відповідних моделей китайської мови “за аналогією” (наприклад, у сингапурській англійській дієслова *to borrow* “брати в борг” і *to lend* “позичити” є синонімами, оскільки китайське дієслово 借 *jiè* означає як брати, так і давати в борг, а *to send* використовується під впливом китайського дієслова 送 *sòng*, в тому числі і в значенні “супроводжувати когось”) тощо. Такий варіант англійської мови навіть отримав власну назву – *Singlish* [520, p. 68–69].

Історичні проміжні форми китайської мови між веньянем і путунхуа

§ 1. Загальні положення

Як підказує сама логіка, еволюція мови не зупиняється ні на хвилину, мова продовжує розвиватися як природний організм незалежно від того, яку зі стадій цього розвитку на даному етапі і в даному суспільстві прийнято вважати “ідеальною мовою”, тобто мовною нормою [157, с. 11–12].

Китайська мова, безумовно, також не є винятком. Ситуація багатовікової диглосії, коли писемно-літературна “висока” мова співіснувала у свідомості носіїв з розмовними ідіомами, не могла не призвести до взаємного впливу цих двох форм мови і, отже, до взаємопроникнення частини елементів з однієї форми в іншу. Шлях “від веньяню до путунхуа” зайняв понад тисячоліття, і абсолютно природно, що в певні історичні епохи, незважаючи на фіксоване використання веньяню як мови високої літератури і науки, в повсякденному комунікуванні почала домінувати інша мова, яку можна охарактеризувати як “веньянь з розмовними вкрапленнями”. Поєднуючи в собі типові риси як веньяню, так і путунхуа і будучи, по суті, якоюсь проміжною формою між ними, дана мова істотно відрізнялася або, краще сказати, не зводилась до жодної з них повністю.

У традиційному китаєзнавстві таку мову прийнято називати середньокитайською. Вона відображена в численних літературних пам’ятках від V до XIV ст., зокрема, в класичних романах “Річкові заплави” (水浒传 *Shuǐhúzhuan*) і “Подорож на Захід” (西游记 *Xīyóujì*); цікаво, що мова роману “Трицарство” (三国 *Sānguó*) значною мірою залишається класичним веньянем, хоча відсоток відступу від норм (особливо в плані службових слів) є теж суттєвим. Про мову VIII–IX ст. можна також судити за т.зв. бьяньвеньями – творами пісенно-оповідного жанру, в яких спочатку переважала буддійська тематика, а потім – сюжети китайського фольклору [354, с. 94–96]. Пізніша форма мови – з XV по XIX ст. – вже є радше “путунхуа з помітним впливом веньяню”; цю мову (правда, з великою часткою умовності) прийнято називати новокитайською або писемною китайською [479, р. 645–648].

Абстрагувавшись від часових відмінностей, часом досить істотних, можна виділити ряд характерних рис середньокитайської мови, за допомогою яких дуже наочно простежується процес мовної еволюції або, точніше сказати, мовної тягlostі.

§ 2. Значущі слова

Найпомітніші відмінності в плані значущих слів зводяться до займенників. Так, у цей період поступово виходить з ужитку вказівний займенник 是 *shì*, перетворюючись у дієслово-зв’язку [107, с. 37–39], і з’являються займенники 這 *zhè* і 那 *nà* разом з їхніми похідними (особливо частотні 這里 *zhèlǐ* “тут” і 那里 *nàlǐ* “там”) [961, 页 43]. Дуже вживані в описуваний період і вказівні займенники 箇 *gè* “це(й)” і 里 *lǐ* “то(й)”,

які, однак, до XV століття зникають, проте в деяких діалектах, зокрема, в діалектах Гань (провінція Цзянсі), вони збереглися в цьому самому значенні до сьогодні [716, р. 62]. У системі особових займенників уже в юаньських і суньських текстах затверджуються 我 *wǒ* для 1-ї особи, 你/妳 *nǐ* і 您 *nín* – для 2-ї особи і 他/她 *tā* – для 3-ї особи, що здатні були додавати суфікс множини 們 *men* [103, с. 135] і сусідили з (тими, які щезли пізніше з загальної мови) 俺 *ǎn* “я/ми” і 咱 *zán* “я/ми” (інклюз.), 伊 *yī* “ти”, 這們 *zhèmen*/這的每 *zhèdeměi*/那的每 *nàdeměi* “вони” й ін. (збереглися в деяких діалектах) [678, S. 161]. Питальні займенники вирізнялися більшою розмаїтістю. В тих самих текстах одночасно могли вживатися займенники *веньяню*, займенники, що увійшли в подальшому в *путунхуа*, і займенники, типові тільки для середньокитайського періоду. Наприклад, для “хто?”, поряд з 誰 *shuí*, вживались також 誰人 *shuírén*, 誰家 *shuíjiā* (також присв. “чий?”), 什(麼)人 *shén(me)rén* [103, с. 136].

У системі прислівників ступеня спостерігається частотне переважання 甚 *shèn* “дуже” над новішим синонімом 很 *hěn*. Крім того, морфема 甚 *shèn* могла вживатися і в ролі питального займенника “який?”, наприклад: 甚日? *shén rì?* “в який день?”, 甚人? *shén rén?* “яка (що за) людина?” тощо [862, 頁 123]. Слово 自 *zì* також функціонувало як прислівник способу дії зі значенням “самостійно” або “само-”.

Дуже поширені різного роду двоскладові вербальні субститутори з заключними елементами 邊 *biān* або 麼 *me*; їх кількість і різноманітність великі, тому нелегко піддаються вичерпній каталогізації [811, 頁 30].

Найважливішою рисою дієслівної морфології є поява модифікаторів напрямку 來 *lái* і 去 *qù*, а також низки інших модифікаторів (取 *qǔ*, 卻 *què*, 當 *dāng*, 將 *jiāng* та ін.), що привело до розвитку складених дієслів, у тому числі й результативних [663, S. 59–61]. Нарешті, до кінця середньокитайського періоду з’являється конструкція заперечення 沒有 *méi yǒu* (замість 無 *wú*), питальна конструкція з негативно-позитивним повтором присудка, заключна модально-експресивна частка 呢 *ne*, дієслово-прийменник непрямого додатка 給 *gěi* (замість 與 *yǔ*), “тимчасово” виходить з ужитку показник пасиву і каузативу 讓 *ràng* [103, с. 142–143].

У текстах XV–XVII ст. зустрічаються, наприклад, особові займенники 咱 *zá(n)* “я” і 咱每 *zá(n)mei*, ствердний вербальний субститутор 恁地 *nènde* “так, такий, таким чином” та ін., проте мова цих текстів є вже, скоріше, ранньою формою байхуа [68, с. 15].

§ 3. Службові слова

Значно більше відмінностей виявляється у класу службових слів. У першу чергу відзначимо появу службового слова 的 *de* як маркера атрибутивності. Якийсь час обидва синонімічних маркери – 的 *de* і 之 *zhī* – співіснували і вживалися паралельно, однак до пізнього середньовіччя 的 *de* практично витіснив 之 *zhī* з розмовної мови [789, 頁 68]. Як певний okazіоналізм у текстах зазначеного періоду зустрічається маркер присвійної атрибутивності 格 *gé* (в сучасній мові зберігся в діалекті Гань [716, р. 51]).

Саме в середньокитайський період (починаючи з епохи Сун) формується (за однією з теорій – під впливом монгольської та інших алтайських мов у період правління династії Юань [643, р. 77–81]) і набуває поширення суфікс множини 們 *men*, який поступово витісняє давньокитайські суфікси 等 *děng*, 儕 *chái*, 輩 *bèi* та ін., особливо в системі особових займенників [435, р. 414].

У пізній середньокитайській мові чітко простежується тенденція все частотнішого вживання 是 *shì* в ролі дієслова-зв'язки в складеному іменному присудку, що, в принципі, так чи інакше спостерігалось в розмовній мові (але не в писемному веньяні) ще з епохи ранньої династії Хань [470, р. 45].

Істотні інновації спостерігалися в способах заперечення. Крім засобів заперечення з веньяню і тих, що з'явилися пізніше, відомих з путунхуа 不 *bù* і 沒 *méi*, широко використовувались [107, с. 139–145]:

- заборонні форми 休 *xiū* (休(得)要 *xiū(de)yào*), 莫 *mò* (莫要 *mòyào*, 莫得 *mòde*), 省可里 *shěngkělǐ* (省可 *shěngkě*, 省 *shěng*), а також різноманітні похідні від 不 *bù*: 不須 *bùxū*, 不必 *bùbì*, 不用 *bùyòng* та ін.;
- форми заперечення минулого часу, співвідносні з перфектом: 未 *wèi*, 未嘗 *wèicháng*, 未曾 *wèicéng*, 不曾 *bùcéng*.

Синонімічні заперечні форми 無 *wú*, 無麼 *wúma* і 沒(有) *méi* (*yǒu*) співіснували паралельно, остання поступово витісняла дві перші.

У текстах XI–XIV ст. категорія часу виражалася префіксальним ви́до-часовим показником 曾 *zēng* зі значенням недоконаного або недоконано-багаторазового аспекту дії, а починаючи з XIII–XIV ст. поступово розвиваються нові ви́до-часові показники суфіксального характеру 了 *liǎo* і 著 *zháo*, що вказують відповідно на завершеність і незавершеність дії [68, сс. 46–47, 54–55], які на початку функціонують паралельно з 矣 *yǐ*. Крім того, поширені були частка 哩 *lǐ*, яка вказує на дію, що здійснюється в момент мовлення, і частка 來 *lái*, яка вказує на дію, доконану в минулому [316, с. 52].

Цікавою особливістю є “відродження” на час деяких давньокитайських часток. Наприклад, у джерелах XII–XIII ст. досить часто зустрічається модально-експресивна заключна частка 嚮 *nǐ* (особливо у виразі …何故嚮? …*hégu nǐ?* “[то] чому ж...?!”), відома з давніх-давен за переказами з санскриту буддійської літератури [750, 頁 46].

В цілому у морфологічній системі відзначається певний відхід від “чистого” ізолюючого ладу, що, з одного боку, видно з розширення переліку службових слів-суфіксів [316, с. 58–59], а з іншого боку – з появи словотворчих морфем (儿 *ér*, 頭 *tóu*) [902, 頁 177].

§ 4. Синтаксичні конструкції

Однорідні члени речення могли або приєднуватися один до одного простим примиканням, як у веньяні, або за допомогою сполучних часток 並 *bìng*, 及 *jí* і 共 *gòng*, у пізніших текстах з'являється 和 *hé* [107, с. 188].

З'являється конструкція питання зі ствердно-заперечним повтором присудка, а також із часткою 嗎 *ma*. Остання, щоправда, спочатку зустрічалася тільки в реченнях, що починаються з різного роду вступних конструкцій на кшталт 不知 *bù zhī*/未知 *wèi zhī* “чи не знаєте?”, 敢問 *gǎn wèn* “насмілюся запитати” тощо. Звичайне ж загальне питання частіше закінчувалося часткою 那 *nà/nèi* [459, S. 16].

Наказові речення переважно оформляються часткою 波 *bō*, дещо рідше – 也者 *yězhe*, а прямий додаток з інверсією – 將 *jiāng* або “нововведенням” XI–XIII ст. – 把 *bǎ*. Непрямий додаток міг оформлятися післяйменником 行 *háng* або (рідше) 根前 *gēnqián*, 處 *chù*; такий додаток завжди займав місце перед присудком [103, с. 153, 185].

Видільно-емфатичні конструкції 連……也 *lián...yě*, 和……也 *hé...yě* або 兼……也 *jiān...yě* часто виконують роль сучасних модально-експресивних часток, обрамляючи підмет або прямий додаток, винесений перед групою присудка [663, S. 66].

На часову послідовність дій у складних реченнях найчастіше вказує сполучник 後 (頭) *hòu(tou)* на кінці підрядного речення, що приєднується за допомогою 的 *de* або 之 *zhī*. Що ж стосується умовних і пасивних речень, то вони здебільшого не відрізнялися від таких у сучасному книжковому стилі путунхуа. Серед особливостей потрібно відзначити рамковий характер конструкції 若……時 *ruò...shí* “якщо [ж]...”, зникнення службового слова 處 *chù* у часовому значенні, а також широке функціонування підрядних сполучників 方 *fāng*, 纔 *cái*, 方纔 *fāngcái* “[i] тільки тоді”, у другій (головній) частині умовного речення (при цьому в підрядному відсутній умовний сполучник, а після 方 *fāng*, 纔 *cái*, 方纔 *fāngcái* обов’язково вживається модальне дієслово можливості – 能 *néng*, 得 *dé* або 可 *kě*) [7, с. 149].

§ 5. Фонетичні особливості

Загальновизнаною у світовій китаїстиці є наявність у середньокитайській мові чотирьох повноцінних тонів (四聲 *sì shēng*, а саме: 平 *píng*, 上 *shǎng*, 去 *qù* і 入 *rù*) [703, р. 14], що докорінно відрізняється від давньокитайської, в якій, як видно, тонів налічувалося два або три [704, р. 303–305]. Розширення тональної різноманітності китайських складів до чотирьох відбулося завдяки втраті до XI ст. кінцевих приголосних **-p**, **-t**, **-k** і подальшого переструктурування всієї системи тональної дистрибуції у мові, внаслідок чого в цих складах до XIV ст. з’явився спадний тон (入 *rù*) [316, с. 50–51].

Іншим найважливішим нововведенням середньокитайського періоду в області фонетики стала втрата дзвінкими ініціалами **mb-**, **nd-** і **ng-** напівназального (напівносового) характеру своєї фонації, який був їм особливо властивий у північно-західному діалекті. Приблизно до XVI ст., судячи з корейської транскрипції китайських текстів, що відображали їхнє реальне звучання, фонетична система мови наблизилася до системи сучасного путунхуа, і ці ініціали перетворилися у відповідно **m-**, **n-** і **g-** [224, с. 322–324]. Розпад назальних ініціалей, або, як мінімум, значне звуження їхньої кількості, були тією чи іншою мірою властиві всім сино-тибетським мовам (у т. ч., але не повною мірою – тибетській та бірманській) [611, р. 11–12].

В цілому, у фонетичному плані в середньокитайській мові виділяють ранній і пізній періоди, перехід між якими здійснювався під час династії Тан; між цими двома періодами існують дуже помітні фонологічні відмінності. Наприклад, у словнику *Цзіюнь* (集韻 *Jìyùn*), який склав Дін Ду (丁度 *Dīng Dù*) в 1037 р., є слова зі складами, в яких є губні ініціали **p-**, **p^h-**, **b-**, **m-**, але губно-зубних ініціалей **f-** і **v-** в ньому вже немає, хоча вони є в ранішому словнику *Цеюнь* (切韻 *Qièyùn*), виданому Лу Фаянем (陸法言 *Lù Fǎyán*) у 601 р. [635, р. 379–380].

Читання текстів на веньяні в Японії, в Кореї та у В'єтнамі

Тексти, написані на веньяні, становлять скарбницю культури не тільки власне Китаю, але й країн т.зв. ієрогліфічного історико-культурного ареалу Східної Азії: Японії, Кореї і В'єтнаму [45, с. 400–401]. Однак історико-культурна спільність не означає спільності лінгвістичної. До названого ареалу належать мови різної генеалогії і типологічного ладу: найбільш близькоспоріднені китайській мові тибетська і бірманська мови (всі три належать до сино-тибетської мовної сім'ї) в цей ареал не входять, а які не мають ніякого генеалогічного споріднення з китайською – японська та корейська мови (які, до того ж, типологічно є не ізолюючими, а аглютинативними) – навпаки, входять. Входить у даний ареал також і в'єтнамська мова, яка типологічно схожа з китайською (теж ізолююча), але генеалогічно є частиною іншої, австроазійської сім'ї. Ця невідповідність пояснюється історичним фактором, а саме – тим, що одні держави (незалежно від їх етнічного складу) в давнину потрапили під сильний культурно-політичний вплив Китаю, а інші – ні. Так, інші країни Південно-Східної Азії, за винятком В'єтнаму, цього впливу уникли, внаслідок чого і джерелом лексичних запозичень, і основою релігійно-етичних цінностей (буддизм), і основою для розробки системи письма стала не китайська, а індійська культура: бірманська, тайська, лаоська і кхмерська мови користуються алфавітами індійського походження; бірманці запозичили письмо у монів, а шляхи і точне джерело запозичення кхмерської, тайської та лаоської писемності невідомі. На сьогодні алфавіти всіх чотирьох мов є єдиною системою, хоча літери в цих алфавітах розрізняються за формою [85, с. 9]. Саме внаслідок такого культурного і релігійно-філософського впливу Індії на регіон, населений етнічно несумісними народами, культурно-географічний ареал, що сформувався, прийнято називати Індокитаєм.

У середньовіччі до описуваного “китайського” ареалу належала також і нині мертва тангутська мова. Структурно-типологічно дуже близька до китайської (хоча і з деякими не характерними для китайської мови особливостями, наприклад, наявністю нерозкладних двоскладових морфем [130, с. 27]) і належить до однієї з нею сино-тибетської мовної сім'ї, тангутська була ізолюючою мовою з писемністю. Тангутські ієрогліфи були створені штучно і введені у вжиток в 1036 р. за указом тангутського імператора Лі Юань-хао (李元昊 *Lǐ Yuánhào*). Вони були розроблені на основі китайської ієрогліфіки, з вигляду схожі на китайські і навіть мають деякі однакові типи рис, проте структурно складніші (мінімальне число рис у знаку – чотири, пор., наприклад, “людина”: кит. 人 і тангут. 𠂇). Разючою відмінністю тангутського письма від китайського є та обставина, що графічні елементи тангутських ієрогліфів часто не мають фіксованих семантичних або фонетичних значень, тобто вони не розкладаються на піктографічні елементи (єдиною виявленою піктограмою тангутського письма є знак 𠂇 “ворота”) [320, с. 66–67], а читання і смисл штучно закріплені за кожним конкретним “цілим” ієрогліфом. Тангутська мова вважається вимерлою приблизно з XVI століття [169, с. 4–12].

Починаючи з найранішої епохи розвитку китайської писемності – т.зв. іньських гадальних написів, датованих другою половиною доби Шан-Інь (XIV–XI ст. до н.е.) [163, с. 10] – китайська мова сприймалася народами ієрогліфічного історико-культурного ареалу як найбільш розвинена і багата, а китайська культура – як щось передове, освічене, що підлягає запозиченню і наслідуванню. Функціонування китайської мови в суспільствах Японії, Кореї та В’єтнаму в епоху стародавності й середньовіччя можна порівняти з роллю латини в середньовічній Європі або класичної арабської мови Корану на Близькому Сході [51, с. 44]: в ситуації диглосії класичний веньянь слугував мовою високої культури, філософії, науки, державного управління, духовної сфери і міжнародних зносин, а рідна “народна” мова – засобом повсякденного побутового спілкування і фольклорно-літературної творчості (народних пісень, сказань, чисто розважальної літератури).

Кожен китайський ієрогліф має в японській, корейській та в’єтнамській мові закріплене за ним читання (в японській – навіть два читання), тому будь-який текст на веньяні можна вимовити цими мовами, при цьому зміст тексту залишиться незмінним, відрізнитиметься тільки звучання. Проілюструємо це на конкретному прикладі відомого вислову з книги “Лунь Юй” (仁者人也), що його зазвичай перекладають як “гуманність – це людяність” (читання ієрогліфів подаються на основі словника Майкла Кемпбелла [604, р. 542]):

ієрогліф	китайське читання	японське читання	корейське читання	в’єтнамське читання
仁	<i>rén</i>	じん [ДЗІН]	인 [ІН]	<i>nhân</i>
者	<i>zhě</i>	しゃ [СЯ]	자 [ДЖА]	<i>giá</i>
人	<i>rén</i>	じん [ДЗІН]	인 [ІН]	<i>nhân</i>
也	<i>yě</i>	や [Я]	야 [Я]	<i>dã</i>

Вимовлена таким чином фраза, природно, не буде відноситися до сучасних японської, корейської і в’єтнамської мов, а буде відноситися до китайзованого архаїчного стилю цих мов, у Японії званого *камбун*, у Кореї – *ханмун*, у В’єтнамі – *ханван*; при цьому всі три назви ієрогліфами записуються однаково (漢文; букв.: “китайське письмо”). Такий “міжнародний” характер ієрогліфічної писемності зробив можливою ситуацію, при якій у кожній з цих країн (і, само собою зрозуміло, в самому Китаї) створювалися твори на веньяні, які були абсолютно зрозумілі при читанні, але по-різному вимовлялися вголос.

Що ж стосується сучасних мов, то все трохи складніше. При простому вимовлянні по ієрогліфах навіть в сучасній китайській мові текст на слух буде дуже важко зрозуміти. Для досягнення розуміння необхідно провести певні лексико-граматичні перетворення, а фактично – виконати усний переклад “з письма” з веньяню на путунхуа. Так, слід замінити дієслово-зв’язку 也 *yě* на 是 *shì*, змінити позицію дієслова-зв’язки в реченні, а також замінити застарілі односкладові лексичні одиниці зі значенням “гуманність” і “людяність” на сучасні двоскладові. В результаті отримаємо фразу: 仁慈是人道 *Réncí shì réndào*. Природно, що подібний переклад-трансформація ще більш необхідний в сучасних японській, корейській та в’єтнамській мовах, котрі радикально

відрізняються від китайської своєю граматичною будовою. У стародавні часи текст на веньяні, призначений виключно для “внутрішнього користування”, в японській та корейській мовах міг супроводжуватись додатковими допоміжними граматичними позначками праворуч від ієрогліфів [123, с. 429], однак ця практика не отримала офіційного затвердження і вважалася ознакою малоосвіченості.

Розглянемо лексико-граматичні перетворення (переклад), необхідні для зрозумілого викладу вищенаведеного вислову на сучасних японській, корейській та в’єтнамській мовах.

Японська і корейська мови належать до аглютинативних мов з базовим порядком слів SOV. Це означає, що в даному конкретному реченні порядок слів повністю співпаде з веньянем, оскільки місце присудка в зазначених мовах – завжди на кінці речення. Як дієслово-зв’язку складеного іменного присудка в японській мові у цьому випадку доречно використовувати не сучасну форму *です/だ*, а високостильну форму зі старописемної мови бунго *たり/だり* [123, с. 390]. У корейській мові можна використовувати звичайне дієслово-зв’язку *이다* “бути” [121, с. 61]. Далі, необхідна заміна застарілих лексем “гуманність” і “людяність” тими, які природні для сучасного стану саме цих мов. Нарешті, на відміну від веньяню, де оформлення підмета морфемою 者 *zhě* носить факультативний характер, підмет у японській та корейській мовах обов’язково вимагає тематичного або рематичного оформлення відповідним відмінковим показником. У даному реченні слід вжити тематичний підмет, оформивши його показником *は* в японській [705, р. 182–183] і показником *은/는* в корейській мові [608, р. 243–244]. Таким чином, отримуємо японське речення *慈悲は人間味たり* і корейське речення *자비는 인간미이다*.

У **в’єтнамській** мові, з огляду на базовий порядок слів SVO [35, с. 134] (хоча і з досить частими моделями односкладних речень без присудка [227, с. 290]), перетворення будуть майже ідентичні путунхуа: потрібно помістити зв’язку *là* після підмета [325, с. 179], а маркер ад’єктивності *kẻ* [612, р. 197] – перед першим словом. Заміни потребують останнє слово (доречніше використовувати сучасне загальнокатегоріальне позначення *người* [567, р. 197]), іменник *nhân* залишається незмінним. Виходить наступне речення: *kẻ nhân ái là người*.

На завершення варто зауважити, що вищевказані трансформації вимагають спеціальної підготовки, без якої сучасні носії японської, корейської та в’єтнамської мов будуть не в змозі прочитати і зрозуміти текст на веньяні, оскільки прибіл. з кінця XIX – початку XX ст. веньянь у цих країнах, в силу низки історичних і політичних подій, перестав бути обов’язковим (якщо не основним) компонентом базової освіти [516, р. 153].

Список використаних джерел

Російською та українською мовами

1. 25 лет алфавита пиньинь цзыму / Ст. подгот. ред. газеты “Ханьюй пиньинь сяобао” (Шанхай) / Пер. Е. Н. Румянцева // Новое в зарубежной лингвистике. Выпуск 22. Языкознание в Китае: Пер. с кит. / Редкол.: В. А. Звягинцев (пред.) и др.; Сост., общ. ред. и вступ. ст. М. В. Софронова. – М.: Прогресс, 1989. – С. 399–412.
2. David Sehnal. Иерархические соотношения между классами знаменательных слов в древнекитайском языке // Языки Стран Дальнего Востока, Юго-Восточной Азии и Западной Африки: материалы XIII Международной научной конференции (Санкт-Петербург, 30 октября – 1 ноября 2018 года): [сборник статей] / Отв. ред. Е. Н. Колпачкова. С.-Петербург. гос. ун-т, Восточный факультет, Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова, Институт лингвистических исследований РАН: [печатается в авторской редакции]. – СПб.: Издательство ЦСО, 2018. – С. 3–10.
3. Аврорин В. А. Грамматика маньчжурского письменного языка / Отв. ред. А. М. Певнов, М. М. Хасанова. – СПб.: Наука, 2000. – 240 с.
4. Адья Гэрэлмаа. Члены предложения в китайском языке в сравнении с монгольским языком: Дис. ... канд. филол. наук. – СПб.: СПбГУ, 2007. – 160 с.
5. Адья Гэрэлмаа. Члены предложения в китайском языке в сравнении с монгольским языком: Автореф. дис.... канд. филол. наук. – СПб.: СПбГУ, 2007. – 25 с.
6. Ажнюк Б. М. Мовна політика: Україна і світ: Монографія. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2021. – 420 с.
7. Акбуда К. Г., Вечоринська Т. В. Історія китайської мови: навч. посіб. для студентів спеціальності 035.06 – філологія (східні мови та літератури /переклад включно/). – Одеса: Видавничий дім “Тельветика”, 2021. – 226 с.
8. Алексахин А. Н. Вводный курс практической фонетики китайского языка путунхуа для русскоязычных студентов. Фонема – Звук речи – Слог – Слово. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Издательство ВКН, 2015. – 176 с.
9. Алексахин А. Н. Диалект Хакка (китайский язык) / Отв. ред. В. М. Солнцев. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1987. – 88 с.
10. Алексахин А. Н. Диалект Хакка (китайский язык). Фонология, морфология, синтаксис. – 2-е изд., доп. – М.: Восточная книга, 2013. – 88 с.
11. Алексахин А. Н. Начальный курс разговорного шанхайского языка. – М.: Восток – Запад, 2007. – 154, [6] с.
12. Алексахин А. Н. Теоретическая фонетика китайского языка: учебное пособие. – М.: АСТ: Восток – Запад, 2006. – 204 с.
13. Алиева Н. Ф. Повторы в языковых семьях Юго-Восточной Азии // Генетические, ареальные и типологические связи языков Азии / Отв. ред. В. М. Солнцев. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1983. – С. 176–181.
14. Алиева Н. Ф., Аракин В. Д., Оглоблин А. К., Сирк Ю. Х. Грамматика индонезийского языка / Отв. ред. В. Д. Аракин. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1972. – 462 с.
15. Андреевкова Д. А. Вэньянь и байхуа: сравнительный анализ двух форм изолирующего языка // Россия, Запад и Восток: диалог культур: материалы Первой Международной молодежной научно-практической конференции, 28–29 апреля 2014 г. Томск / Отв. ред. С. К. Гураль. – Томск: Изд-во Том. ун-та, 2014. – С. 63–65.
16. Антонян К. В. “Глагольные” категории прилагательного в современном китайском языке (прилагательное в сочетании с глагольными модификаторами) // Проблемы типологии и об-

- щей лингвистики. Международная конференция, посвящённая 100-летию со дня рождения проф. А. А. Холодовича. Материалы. – СПб.: “Нестор – История”, 2006. – С. 10–14.
17. Антонян К. В. История развития результативной конструкции в китайском языке // Китайское языкознание: VIII Междунар. конф.: Материалы, Москва, 25–26 июня 1996 г. / Редкол.: В. М. Солнцев (отв. ред.), И. Н. Комарова (отв. секр.), К. В. Антонян. – М.: Ин-т языкознания РАН, 1996. – С. 10–13.
 18. Антонян К. В. Морфология результативных конструкций в китайском языке. Научное издание. – М.: “Муравей”, 2003. – 270 с.
 19. Апресян В. Ю. Уступительность: механизмы образования и взаимодействия сложных значений в языке. – М.: Языки славянской культуры, 2015. – 288 с. – (Studia philologica)
 20. Арутюнова Н. Д. Члены предложения // Большой энциклопедический словарь. Языкознание / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – Изд. 2-е, репринт. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1998. – С. 584–585.
 21. Астрахан Е. Б., Завьялова О. И., Софронов М. В. Диалекты и национальный язык в Китае / Отв. ред. С. Е. Яхонтов. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1985. – 366 с.
 22. Аюшеева М. Г., Базарова А. Н. Грамматика китайского языка. Теория и практика. Начальный курс: Учеб.-метод. пособие. – Улан-Удэ: Изд-во Бурятск. гос. ун-та, 2016. – 135 с.
 23. Аюшеева М. Г., Базарова А. Н. Грамматика китайского языка. Теория и практика. Вводный курс: Учеб.-метод. пособие. – Улан-Удэ: Изд-во Бурятск. гос. ун-та, 2016. – 105 с.
 24. Барина А. Н. Повтор в китайском и вьетнамском языках // Вопросы китайской филологии: сборник статей / Под ред. А. П. Рогачёва. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1963. – С. 262–276.
 25. Барина А. Н. Полный и частичный повтор во вьетнамском языке // Вопросы филологии стран Юго-Восточной Азии: сборник статей / Под ред. Ю. Н. Мазура. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1965. – С. 146–150.
 26. Барина М. Ю. Грамматизация семантики компонентов составного именного сказуемого: Дис. ... канд. филол. наук. – М.: МГОУ, 2011. – 181 с.
 27. Бахтина Е. В. К изучению и использованию классификаторов китайского языка // Гуманитарные исследования в Восточной Сибири и на Дальнем Востоке / Глав. ред. О. Г. Дилакторская, д.ф.н., проф. – Вып. 2 (6), 2009. – Владивосток: ДВГТУ, 2009. – С. 17–21.
 28. Беликов В. И., Сирк Ю. Х. Австронезийские языки // Большой энциклопедический словарь. Языкознание / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – Изд. 2-е, репринт. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1998. – С. 13–14.
 29. Благая А. В. Учебник китайского языка. Начальный курс. – 2-е изд. – М.: Цитадель-трейд, 2008. – 544 с.
 30. Болтач Ю. В. Ханмун: Вводный курс; Ин-т вост. рукописей РАН / Науч. ред. д.ф.н., проф. Т. Н. Никитина. – СПб.: Изд-во “Типерион”, 2013. – 336 с.
 31. Бондаренко В. Н. Отрицание как логико-грамматическая категория. – М.: Наука, 1983. – 212 с.
 32. Бортко В. В., Зайцев В. П., Кондратьева Е. Б., Никитина Т. Н. Словарь древнекитайских иероглифов: С приложением словаря наиболее частотных омографов, встречающихся в древнекитайском тексте, сост. Е. Г. Ивановой / Под научной ред. Т. Н. Никитиной, В. П. Зайцева. – СПб.: КАРО, 2009. – 344, [8] с.
 33. Браташова Э. В. Функциональные особенности результативных глаголов в китайском языке // Современные технологии обучения иностранным языкам. Международная научно-практическая конференция (Ульяновск, 20 января 2016 года): сб. науч. трудов / Отв. ред. Н. С. Шарафутдинова. – Ульяновск: УлГТУ, 2016. – С. 258–262.
 34. Бродский И. Н. Элементарное введение в символическую логику / Науч. ред. О. Ф. Серебрянников. – 2-е изд., перераб. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1972. – 64 с.
 35. Быстров И. С., Нгуен Тай Кан, Станкевич Н. В. Грамматика вьетнамского языка / Отв. ред. канд. филолог. наук доц. С. Е. Яхонтов. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1975. – 225 с.

36. Быстров И. С., Станкевич Н. В. К вопросу о пассиве и пассивных конструкциях во вьетнамском языке // Типология пассивных конструкций: диатезы и залогии / Отв. ред. А. А. Холодович. – Л.: Наука, Ленингр. отд-е, 1974. – С. 113–119.
37. Валиева Т. Д. Учебное пособие по практической грамматике современного китайского языка. – М.: Восточная книга, 2014. – 168 с.
38. Ван Ли. Части речи // Новое в зарубежной лингвистике. Выпуск 22. Языкознание в Китае: Пер. с кит. / Редкол.: В. А. Звягинцев (пред.) и др.; Сост., общ. ред. и вступ. ст. М. В. Софронова. – М.: Прогресс, 1989. – С. 37–55.
39. Ван Ляо-и. Основы китайской грамматики / Пер. с кит. Г. Н. Райской, под ред. А. А. Драгунова и Чжоу Сун-Юаня, предисл. А. А. Драгунова и Л. Д. Позднеевой, примеч. А. А. Драгунова. – М.: Изд-во иностр. лит-ры, 1954. – 263 с.
40. Ван Сяоянь. Локативы как ведущий способ выражения пространственных отношений в современном китайском языке // Вестник Новосиб. гос. ун-та. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация. – Т. 7, вып. 2 (2009). – Новосибирск: Изд-во Новосиб. гос. ун-та, 2009. – С. 74–85.
41. Ван Цуй, Бочина Т. Г. Каузативная конструкция в русском и китайском языках // Филология и культура. *Philology and Culture*, № 3 (37), 2014. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2014. – С. 7–12.
42. Ван Чуньхуэй. Типологическая классификация условных предложений китайского языка // Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия Востоковедение. Африканистика. – Вып. 2, 2010. – СПб.: Изд-во С.-Петербург. гос. ун-та, 2010. – С. 174–185.
43. Вардоль И. Ф. Очерки потенциального синтаксиса японского языка / Отв. ред. Н. А. Сыромятников. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1964. – 142 с.
44. Васильева-Шведе О. К., Степанов Г. В. Грамматика испанского языка. – 2-е издание, пересмотр. – М.: Высшая школа, 1963. – 400 с.
45. Введение в востоковедение: Общий курс / Отв. ред. д.и.н. Е. И. Зеленов, д.ф.н. В. Б. Касевич. – СПб.: КАРО, 2017. – 584 с.
46. Виноградов В. В. Некоторые задачи изучения синтаксиса простого предложения (на материале русского языка) // Вопросы языкознания. – № 1, 1954. – М.: Изд-во АН СССР, 1954. – С. 3–29.
47. Войцехович И. В. Практическая фразеология современного китайского языка. Учебник. – М.: АСТ: Восток – Запад, 2007. – 509, [3] с.
48. Гальцев И. Н. Введение в изучение китайского языка / Ред. проф. Г. П. Сердюченко. – М.: Изд-во лит-ры на иностр. яз., 1962. – 320 с.
49. Геворгян К. Л. Поповнення словникового складу мови шляхом лексикалізації // Україна і світ: діалог мов і культур: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2014. – С. 78–80.
50. Геворгян К. Л. Порівняльна характеристика афіксів української та китайської мов // Українська орієнталістика: Зб. наук. праць викл. та студ. Ін-ту схід. мов Київ. нац. лінгв. ун-ту і Нац. ун-ту “Києво-Могилянська академія” / Київ. нац. лінгв. ун-т; Нац. ун-т “Києво-Могилянська академія” / голов. ред. І. В. Срібняк. – Вип. 2–3. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2007–2008. – С. 73–77.
51. Голикова Т. А. Введение в языкознание: учебное пособие. – М.- Берлин: Директ-Медиа, 2015. – 369 с.
52. Головнин И. В. О трансформационных отношениях в системе предложений японского языка // Вопросы японской филологии: Вып. 2 / Отв. ред. И. В. Головнин, В. С. Гривнин. – М.: Изд-во Моск. ун-та., 1973. – С. 18–36.
53. Голуб А. В. Тайский язык. Справочник по грамматике. – М.: Живой язык, 2019. – 224 с.
54. Горбова Е. В. Грамматическая категория аспекта и контекст (на материале испанского и русского языков). – СПб.: Изд-во С.-Петербург. ун-та, 2017. – 420 с.

55. Горгониев Ю. А. Грамматика кхмерского языка / Отв. ред. Г. П. Сердюченко; Вступ. ст. Л. С. Горгониевой – Изд. 2-е, доп. – М.: Книжный дом “ЛИБРОКОМ”, 2009. – 322 с.
56. Горгониев Ю. А. Грамматика кхмерского языка / Отв. ред. Г. П. Сердюченко. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1966. – 315 с.
57. Горгониев Ю. А. Категория глагола в современном кхмерском языке / Отв. ред. проф. Г. Д. Санжеев. – М.: Изд-во вост. лит., 1963. – 133 с.
58. Горгониев Ю. А. Кхмерский язык / Отв. ред. В. М. Солнцев. – М.: Изд-во вост. лит., 1961. – 131 с.
59. Горелов В. И. Грамматика китайского языка. – Изд. 2-е, доп. и перераб. – М.: Просвещение, 1982. – 279 с.
60. Горелов В. И. Исследования по синтаксису китайского языка. – М.: Просвещение, 1968. – 132 с.
61. Горелов В. И. Синтактико-смысловые особенности сложноподчинённых предложений, выражающих атрибутивные отношения (на материале китайского языка) // Разыскания по общему и китайскому языкознанию / [редкол.: С. Е. Яхонтов (предсл.) и др.]; АН СССР, Ин-т востоковедения. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1980. – С. 43–49.
62. Горелов В. И. Союзы в сложном предложении современного китайского литературного языка. – М.: Изд-во ИМО, 1963. – 212 с.
63. Горелов В. И. Стилистика современного китайского языка: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2103 “Иностр. яз.” – М.: Просвещение, 1979. – 192 с.
64. Горелов В. И. Теоретическая грамматика китайского языка: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. “Иностр. яз.” – М.: Просвещение, 1989. – 318 с.
65. Готлиб О. М. Категория времени в современном китайском языке (о значениях суффиксов -le и -guo): Дис. ... канд. филол. наук. – М.: ИВ АН СССР, 1986. – 156 с.
66. Готлиб О. М. Практическая грамматика современного китайского языка. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Муравей, 2002. – 304 с.
67. Грунина Э. А. Учебное пособие по османско-турецкому языку. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1988. – 175, [1] с.
68. Гуревич И. С. Историческая грамматика китайского языка: язык прозы на байхуа периода Сун-Юань (*пинхуа*). – СПб.: Петербургское Востоковедение, 2008. – 224 с. – (Серия “Orientalia”)
69. Гуревич И. С. Категория состояния в китайском языке // Вопросы корейского и китайского языкознания / Отв. ред. проф. А. А. Холодович. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1958. – С. 150–157.
70. Гуревич И. С. Некоторые особенности глагола в китайском языке III–V вв. (на материале сутры “Бай юй цзин”) // Разыскания по общему и китайскому языкознанию / [редкол.: С. Е. Яхонтов (предсл.) и др.]; АН СССР, Ин-т востоковедения. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1980. – С. 73–80.
71. Гуревич И. С. Очерк грамматики китайского языка III–V вв. (по переводам на китайский язык произведений буддийской литературы) / Отв. ред. С. Е. Яхонтов. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1974. – 254 с.
72. Гуревич И. С., Зограф И. Т. Хрестоматия по истории китайского языка III–XV вв. / Отв. ред. Б. Л. Рифтин. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1982. – 147 с.
73. Дадуева Е. А. Общая характеристика каузативных глаголов // Вестник СибГУТИ, 2011 / № 2. – Новосибирск: Изд-во СибГУТИ, 2011. – С. 76–81.
74. Даниленко В. П. Синтетическая морфологизация в китайском языке // Вестник ИГЛУ. – № 2 (23) / 2013. – Иркутск: ИГЛУ, 2013. – С. 117–122.
75. Данилов А. Ю. Японский язык. Побудительный и побудительно-страдательный залог. – М.: ИД “Муравей-Гайд”, 2000. – 72 с.
76. Дёмина Н. А. Методика преподавания практического китайского языка. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Вост. лит., 2006. – 88 с.

77. Дәулет Ф. Н. Сравнительные конструкции китайского языка. Грамматические трудности: учеб. пособие. – Алматы: Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, 2018. – [1], 95 с.
78. Дмитриева В. Н. Залог в современном литературном корейском языке: Дис. ... канд. филол. наук. – М.: МГИМО, 1964. – 264 с.
79. Драгунов А. А. Грамматическая система современного китайского разговорного языка. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1962. – 270 с.
80. Драгунов А. А. Исследования в области дунганской грамматики. I. Категория вида и времени в дунганском языке (диалект ганьсу) / Отв. ред. акад. В. В. Струве. – М., Л.: Изд-во Академии наук СССР, 1940. – 86 с. (Труды Института востоковедения, т. XXVII)
81. Драгунов А. А. Исследования по грамматике современного китайского языка / Отв. ред. проф. Г. Ф. Смыкалов. – Ч.1: Части речи. – М., Л.: Изд-во Академии наук СССР, 1952. – 231 с.
82. Драгунов А. А. К вопросу о классификации простых предложений современного китайского языка (предложения наличности и обладания) // Некоторые вопросы китайской грамматики / Отв. ред. И. М. Ошанин. – М.: Изд-во АН СССР, 1957. – С. 5–22.
83. Драгунов А. А. О зависимых членах предложения в современном китайском языке // Известия АН СССР: От-ние лит-ры. и языка. – Т. V, вып. 6. – М.: Изд-во АН СССР, 1946. – С. 484–490.
84. Драгунов А. А. Структурные единицы китайской речи // Вопросы корейского и китайского языкознания / Отв. ред. проф. А. А. Холодович. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1958. – С. 230–249.
85. Еловков Д. И. Очерки по лексикологии языков Юго-Восточной Азии. Изд. 2-е. – М.: Книжный дом “ЛИБРОКОМ”, 2009. – 152 с.
86. Еловков Д. И. Теоретическая грамматика кхмерского языка: Дополнительные значения и способы их выражения: Учеб. пособие. – СПб.: Изд-во СПбГУ, 2004. – 190 с.
87. Євченко В. В., Сингаївська А. В. Як використувувати модальні дієслова сучасної англійської мови. Навч. посібник. для студ. вищ. навч. закл. Випуск 1. – Житомир: Полісся, 1999. – 148 с.
88. Завьялова О. И. Большой мир китайского языка. – 2-е изд. – М.: Восточная книга, 2014. – 320 с.
89. Завьялова О. И. Диалекты Ганьсу / Отв. ред. С. Е. Яхонтов. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1979. – 119 с.
90. Завьялова О. И. Диалекты китайского языка. – М.: Научная книга, 1996–207 с.
91. Завьялова О. И. Связь между оформленностью глагола и определенностью дополнения в китайском языке // Письменные памятники и проблемы истории культуры народов Востока. VI годичная научная сессия ЛО ИВ АН, посвященная 100-летию со дня рождения В.И. Ленина. Апрель 1970 года. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1970. – С. 147–148.
92. Задоевко Т. П. К вопросу о фонетическом выражении синтаксических отношений в китайском языке // Разыскания по общему и китайскому языкознанию / [редкол.: С. Е. Яхонтов (предсл.) и др.]; АН СССР, Ин-т востоковедения. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1980. – С. 10–15.
93. Задоевко Т. П. Результативные глаголы в современном китайском языке: Дис. ...канд. филол. наук. – М.: ИВ АН СССР, 1955. – 240 с.
94. Задоевко Т. П. Ритмическая организация потока китайской речи / Отв. ред. Ю. В. Рождественский. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1980. – 268 с.
95. Задоевко Т. П., Хуан Шуин. Начальный курс китайского языка. Часть вторая / Отв. ред. М. В. Крюков. – Изд. 2-е, стер. – М.: Муравей, 2004. – 336 с.
96. Задоевко Т. П., Хуан Шуин. Начальный курс китайского языка. Часть первая / Отв. ред. М. В. Крюков. – Изд. 2-е, испр. – М.: Муравей, 2004. – 288 с.
97. Задоевко Т. П., Хуан Шуин. Начальный курс китайского языка. Часть третья / Отв. ред. М. В. Крюков. – Изд. 2-е, стер. – М.: Муравей, 2004. – 336 с.

98. Задоевко Т. П., Хуан Шуин. Основы китайского языка. Вводный курс / Отв. ред. М. В. Крюков. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1983. – 271 с.
99. Задоевко Т. П., Хуан Шуин. Основы китайского языка. Основной курс / Отв. ред. Ю. В. Рождественский. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1986. – 719 с.
100. Зайнуллин М. В. Модальность как функционально-семантическая категория: На материале башкир. яз. – Саратов: Изд-во Саратовск. ун-та, 1986. – 123 с.
101. Зограф И. Т. Вэньянь и байхуа: взаимодействие двух форм изолирующего языка // Письменные памятники Востока, 1(8), 2008. – СПб.: Института восточных рукописей РАН; М.: Наука; Изд. фирма “Восточная литература”, 2008. – С. 125–146.
102. Зограф И. Т. Конечные модальные частицы в юаньской драме // Разыскания по общему и китайскому языкознанию / [редкол.: С. Е. Яхонтов (предсл.) и др.]; АН СССР, Ин-т востоковедения. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1980. – С. 81–90.
103. Зограф И. Т. Методы изучения истории изолирующего языка с иероглифической письменностью. – СПб.: Наука, 2008. – 223 с.
104. Зограф И. Т. О связочных и несвязочных функциях служебных слов *шун* и *вэй* в китайском языке // Вопросы корейского и китайского языкознания / Отв. ред. проф. А. А. Холодович. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1958. – С. 198–210.
105. Зограф И. Т. Официальный вэньянь / Отв. ред. С. Е. Яхонтов. – Изд. 2-е. – М.: Издательство ЛКИ, 2010. – 344 с.
106. Зограф И. Т. Простое предложение в языке памятников средневековой китайской литературы / Письменные памятники Востока, № 2(5) осень-зима 2006. – М.: Наука, Издательская фирма “Восточная литература”, 2006. – С. 125–143.
107. Зограф И. Т. Среднекитайский язык: Опыт структурно-типологического описания. – Изд. 2-е. – М.: Издательство ЛКИ, 2010. – 258 с.
108. Иванов А. И., Поливанов Е. Д. Грамматика современного китайского языка. – Изд. 3-е, стереотипное. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 304 с. (Лингвистическое наследие XX века)
109. Ивченко Т. В., Агеев К. В. Все самые важные китайские иероглифы. – М.: Издательство АСТ, 2020. – 320 с. (Школа китайского языка)
110. Ивченко Т. В., Мазо О. М., Ли Тао. Полный курс китайского языка для начинающих. – М.: Lingua; Издательство АСТ, 2018. – 608 с.
111. Ивченко Т. В., Янчинов С. Х. Начальный курс разговорного китайского языка. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. – 366 с.
112. Илия Л. И. Грамматика французского языка. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Высшая школа, 1964. – 304 с.
113. Имазов М. Х. Грамматика дунганского языка / Отв. ред. к.ф.н. Х. Б. Бугазов; НАН Кыргызской Республики, ИПЭЗО, отдел дунгановедения. – Бишкек: Изд-во “Илим”, 1993. – 216 с.
114. Имазов М. Х. Фонетика дунганского языка / Отв. ред. Х. Б. Бугазов; АН КиргССР, Отд. востоковедения. — Фрунзе: Изд-во “Илим”, 1975. — 174 с.
115. Исаенко Б. С., Коротков Н. Н., Советов-Чэнь И. М. Учебник китайского языка / Под ред. Н. Н. Короткова; Фонетическая часть “Вводного курса” написана Н. И. Гальцевым. – М.: Изд-во лит. на иностр. яз., 1954. – 540 с.
116. Карапетьянц А. М., Тань Аошуан. Учебник китайского языка: Новый практический курс [В 2 ч.]. Ч. 1. – М.: Вост. лит., 2003. – 640 с.
117. Карапетьянц А. М., Тань Аошуан. Учебник китайского языка: Новый практический курс [В 2 ч.]. Ч. 2. – М.: Вост. лит., 2004. – 527 с.
118. Карапетьянц А. М., Тань Аошуан. Учебник классического китайского языка вэньянь. Начальный курс. – М.: Муравей, 2001. – 432 с.
119. Карпека Д. А. Глагол и грамматические категории предикатов в современном китайском языке. – СПб.: Восточный экспресс, 2017. – 385 с.

120. Карпека Д. А. Грамматика корейского языка: в 3 т. Т. 1. – СПб.: Восточный экспресс, 2018. – 522 с.
121. Карпека Д. А. Грамматика корейского языка: в 3 т. Т. 2. – СПб.: Восточный экспресс, 2018. – 673 с.
122. Карпека Д. А. Грамматика японского языка: в 3 т. Т. 1. – СПб.: Восточный экспресс, 2018. – 573 с.
123. Карпека Д. А. Грамматика японского языка: в 3 т. Т. 3. – СПб.: Восточный экспресс, 2018. – 505 с.
124. Карпека Д. А. Синтаксис китайского языка: единицы и структуры. – СПб.: Восточный экспресс, 2019. – 504 с.
125. Касевич В. Б. Пассивные конструкции в бирманском языке // Типология пассивных конструкций: диатезы и залогии / Отв. ред. А. А. Холодович. – Л.: Наука, Ленингр. отд-е, 1974. – С. 91–98.
126. Касевич В. Б. Семантика. Синтаксис. Морфология / Отв. ред. Ю. С. Маслов. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1988. – 309 с.
127. Касевич В. Б. Элементы общей лингвистики / Отв. ред. Ю. С. Маслов. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1977. – 183 с.
128. Касевич В. Б., Спешнев Н. А. Фонетика и фонология эризации в китайском языке // Востоковедение. Вып. 1, 1974 / Отв. ред. И. Н. Винников, А. А. Долинина, Ю. М. Осипов. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1974. – С. 55–72.
129. Качалова К. Н., Израилевич Е. Е. Практическая грамматика английского языка с упражнениями и ключами. – М.: ЛадКом, 2011. – 720 с.
130. Кепинг К. Б. Тангутский язык. Морфология / Отв. ред. С. Е. Яхонтов. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1985. – 367 с.
131. Кирюхина Л. В. Грамматические исследования в китайском языкознании // Вестник Иркутск. гос. лингв. ун-та, № 1 (26), 2014. – Иркутск: ИГЛУ, 2014. – С. 204–208.
132. Кирюхина Л. В. Китайская падежная грамматика // Magister Dixit: научно-педагогический журнал Восточной Сибири, № 4 (12), 2011. – Иркутск: ИГЛУ, 2011. – С. 73–78.
133. Кишинский С. Б. Прилагательное в современном китайском языке: Автореф. дис. ...канд. филол. наук. – М.: МГУ, 1970. – 17 с.
134. Кірносова Н. А. Практична граматики китайської мови: Навчальний посібник. – К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2007. – 116 с.
135. Кірносова Н. А. Практична фонетика китайської мови: Навчальний посібник. – К.: НАККіМ, 2010. – 96 с.
136. Кірносова Н. А. Явище граматичної синонімії в китайській мові // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: східні мови та літератури. Вип. 13 (2008) / Відпов. ред. д-р. филол. наук, проф. Г. Ф. Семенюк. – К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2008. – С. 8–11.
137. Кленин И. Д., Щичко В. Ф. Лексикология китайского языка. – М.: Восточная книга, 2013. – 272 с.
138. Кобрин Н. А., Корнеева Е. А., Оссовская М. И., Гузеева К. А. Грамматика английского языка: Морфология. Синтаксис: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов и ун-тов. – 2-е изд., доп. и перераб. – СПб.: Изд-во “Союз”, 2003. – 496 с.
139. Колесникова С. М. Функциональная грамматика: предикативность, градуальность, оценочность: Учебное пособие. – Москва: МПГУ, 2016. – 247 с.
140. Колодко С. А. Функціональні особливості обставинних прислівників китайської мови // Мова і культура, Вип. 15, т. 7. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – С. 231–236.
141. Колодко С. А. Прислівник у китайській мові: структура, семантика, функції: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – К.: Ін-т сходознавства ім. А. Кримського, 2009. – 19 с.

142. Колодко С. А. Проблема класифікації прислівників китайської мови // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: Зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка / відп. ред. Н. М. Корбозерова. – Вип. 23. – К.: Логос, 2013. – С. 206–214.
143. Колодко С. А. Семантико-стилістична парадигма прислівників ступеню в китайській мові // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: Зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка / відп. ред. Н. М. Корбозерова. – Вип. 30. – К.: Логос, 2013. – С. 100–108.
144. Колпачкова Е. Н. Акциональные классы глаголов в современном китайском языке: грамматика и комбинаторика: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – СПб.: СПбГУ, 2011. – 26 с.
145. Колпачкова Е. Н. Грамматика порядков: правила формирования глагольных цепочек в китайском языке // Вестник МГОУ. Серия “Лингвистика”. – № 3 / 2011. – М.: Изд-во МГОУ, 2011. – С. 115–121.
146. Колпачкова Е. Н. Ирреальность в современном китайском языке // Языки стран Дальнего Востока, Юго-Восточной Азии и Западной Африки: материалы XIII Междунар. науч. конф. (Санкт-Петербург, 30 октября – 1 ноября 2018 года): [сб. статей] / Отв. ред. Е. Н. Колпачкова. С.-Петербург. гос. ун-т, Вост. фак., Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова, Ин-т лингвистических исследований РАН: [печатается в авторской редакции]. – СПб.: Издательство ЦСО, 2018. – С. 108–123.
147. Колпачкова Е. Н. Маркирование актантов двухместных предикатов в современном китайском языке // Валентностные классы двухместных предикатов и их вариативность в разноструктурных языках: Сб. статей / Отв. ред. С. С. Сай. – СПб.: Ин-т лингвистических исследований РАН, 2018. – С. 456–479.
148. Кондратьева Е. Б. Грамматические особенности китайского языка эпохи Тан: Дис. канд. филол. наук. – СПб.: СПбГУ, 2007. – 178 с.
149. Кондрашевский А. Ф., Румянцева М. В., Фролова М. Г. Практический курс китайского языка. В 2 т., Т. 1 / Отв. ред. А. Ф. Кондрашевский. – 9-е изд., испр. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. – 399, [1] с.
150. Кондрашевский А. Ф., Румянцева М. В., Фролова М. Г. Практический курс китайского языка. В 2 т. Т. 2 / Отв. ред. А. Ф. Кондрашевский. – 9-е изд., испр. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. – 386, [4] с.
151. Кондрашевский А. Ф., Румянцева М. В., Фролова М. Г. Практический курс китайского языка. В 2 т., Т. 1 / Отв. ред. А. Ф. Кондрашевский. – 11-е изд., испр. – М.: Восточная книга, 2010. – 768 с.
152. Конобеева А. О. Глаголы движения с локальными префиксами в категоризации пространственных отношений в современном немецком языке: Автореф. дис.... канд. филол. наук. – Тамбов: ТГУ им. Г. Р. Державина, 2006. – 19 с.
153. Коротков Н. Н. Основные особенности морфологического строя китайского языка: (Грамматическая природа слова) / Отв. ред. В. М. Солнцев. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1968. – 400 с.
154. Коротков Н. Н., Панфилов В. З. О типологии грамматических категорий // Вопросы языкознания. – № 1, январь-февраль. – М.: Наука, 1965. – С. 37–47.
155. Коротков Н. Н., Рождественский Ю. В., Сердюченко Г. П., Солнцев В. М. Китайский язык. – М.: Изд-во вост. лит., 1961. – 134 с.
156. Костанда І. О. Функції паралелізму в мові китайської поезії епохи Тан: Дис.... канд. філол. наук. – К.: Нац. акад. наук України, Ін-т сходознавства ім. А. Ю. Кримського, 2014. – 200 с.
157. Котин М. Л. Язык и время. – М.: “Языки Славянской Культуры”, 2018. – 225 с. (Разумное поведение и язык. Language and Reasoning)
158. Котов А. М. Стилистический статус взъязынизмов в современном китайском литературном языке // Вопросы языкознания, № 5 (сентябрь – октябрь). – М.: Наука, 1987. – С. 107–114.

159. Котова А. Ф. Вопросительное предложение в современном китайском языке (определённо-альтернативный вопрос) / Отв. ред. В. М. Солнцев. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1963. – 83 с.
160. Кошелева И. В. Модальные глаголы. Китайский язык. Справочное пособие. Часть 1. (для студентов III курса факультета иностранных языков, изучающих китайский язык). – Харьков: ХНУ им. В. Н. Каразина, 2011. – 168 с.
161. Кошкин А. П. Некоторые морфологические и синтаксические особенности предлогов иностранственных отношений китайского языка // Вестник Челябинского государственного университета, № 28 (282), 2012: Филология. Искусствоведение. Вып. 70. – Челябинск: Издательство ЧелГУ, 2012. – С. 95–100.
162. Кошкин А. П. Элементарная грамматика китайского языка (с пояснениями и упражнениями): учебное пособие. Начальный этап. – 2-е изд., доп. и перераб. – М.: Восточная книга, 2013. – 216 с.
163. Крюков М. В. Язык иньских надписей / Отв. ред. В. М. Солнцев. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1973. – 134 с.
164. Крюков М. В., Хуан Шу-ин. Древнекитайский язык (тексты, грамматика, лексический комментарий) / Отв. ред. Т. П. Задоев, М. В. Софронов. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1978. – 512 с.
165. Кузнецов П. С. Морфологическая классификация языков: Материалы к курсам языкознания / Под общ. ред. В. А. Звегинцева. – Изд. 2-е. – М.: Книжный дом “ЛИБРОКОМ”, 2010. – 36 с.
166. Куліш О. В. Відмінності тайванського гоюй та континентального путунхуа: лексико-фонетичний аспект // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер.: Педагогічні науки. – Вип. 119. – Чернігів: Черніг. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, 2014. – С. 122–125.
167. Курдюмов В. А. Курс китайского языка. Теоретическая грамматика. – М.: Цитадель-Трейд; Лада, 2005. – 576 с.
168. Курдюмов В. А., Скворцов А. В. Китайские фразеологизмы типа “чэньюй”: учебно-методическое пособие. – М.: МГПУ, 2018. – 112 с.
169. Кычанов Е. И., Софронов М. В. Исследования по фонетике тангутского языка (предварительные результаты) / Отв. ред. акад. Н. И. Конрад. – М.: Изд-во вост. лит., 1963. – 115 с.
170. Лекомцев Ю. К. Структура вьетнамского простого предложения / Отв. ред. Ю. В. Рождественский. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1964. – 136 с.
171. Летучий А. Б. Типология лабильных глаголов: семантические и морфосинтаксические аспекты: Дис. ... канд. филол. наук. – М.: РГГУ, 2006. – 347 с.
172. Линшайло Л., Оксюкевич Е. Д., Саакян А. В. Учебник китайского языка. Часть II / Под ред. Л. Линшайло. – М.: Внешторгиздат, 1963. – 427 с.
173. Линшайло, Джан Мин-Шен, Молодой К. Т. Учебник китайского языка / Под ред. Л. Линшайло. – М.: Внешторгиздат, 1955. – 448 с.
174. Липеровский В. П. Категория наклонения в современном литературном хинди / Отв. ред. А. С. Бархударов. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1964. – 166 с.
175. Литвинцев О. С. Практическая грамматика китайского языка: учебное пособие. – Абакан: Изд-во ФГБОУ ВО “Хакасский гос. ун-т им. Н. Ф. Катанова”, 2018. – 176 с.
176. Лю Сюнь, Чжан Кай, Лю Шэхуэй, Чэнь Си, Цзо Шандань, Ши Цзявэй, Сирко Е. В. Новый практический курс китайского языка: Учебник. Ч. 1. – Пекин: Beijing Language and Culture University Press, 2006. – 244 с.
177. Лю Сюнь, Чжан Кай, Лю Шэхуэй, Чэнь Си, Цзо Шандань, Ши Цзявэй, Сирко Е. В. Новый практический курс китайского языка: Учебник. Ч. 2. – Пекин: Beijing Language and Culture University Press, 2006. – 296 с.
178. Лю Сюнь, Чжан Кай, Лю Шэхуэй, Чэнь Си, Цзо Шандань, Ши Цзявэй, Сирко Е. В. Новый практический курс китайского языка: Учебник. Ч. 3. – Пекин: Beijing Language and Culture University Press, 2006. – 252 с.

179. Лю Сюнь, Чжан Кай, Лю Шэхуэй, Чэнь Си, Цзо Шандань, Ши Цзявэй, Сирко Е. В. Новый практический курс китайского языка: Учебник. Ч. 4. – Пекин: Beijing Language and Culture University Press, 2006. – 303 с.
180. Любимова Ю. С. Засоби і способи вираження категорії модальності в сучасній китайській мові // Одеський лінгвістичний вісник: Науково-практичний журнал. – Вип. 5, том 1. – Одеса: Національний університет “Одеська юридична академія”, 2015 – С. 87–90.
181. Любимова Ю. С. Засоби і способи реалізації модальності в сучасній китайській мові // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки. Випуск 1 (83). – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – С. 72–78.
182. Любимова Ю. С. Спонукальні дієслова як домінанта реалізації семантики імперативності в сучасній китайській мові // Південний архів (Збірник наукових праць. Філологічні науки). – Випуск LXXI. – Херсон: ХДУ, 2017. – С. 100–103.
183. Любимова Ю. С. Функціонально-семантичне поле модальності в сучасній китайській мові: Дис. ... канд. філол. наук. – К.: КНЛУ, 2016. – 205 с.
184. Люй Шу-сян. Очерк грамматики китайского языка. I. Слово и предложение / Пер. с испр. кит. изд. Ю. Я. Плама, Е. В. Пузицкого, Ю. В. Рождественского, Н. В. Солнцовой, В. М. Солнцева; Под ред. и с примеч. И. М. Ошанина. – М.: Изд-во вост. лит., 1961. – 266 с.
185. Люй Шу-сян. Очерк грамматики китайского языка. II. Часть вторая: Типы связи / Пер. с испр. кит. изд. Е. И. Лубо-Лесниченко, Т. Н. Никитиной, Е. Д. Оксюкевич, И. М. Ошанина; Под ред. и с примеч. И. М. Ошанина. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1965. – 284 с.
186. Люй Шу-сян. Очерк грамматики китайского языка. II. Часть первая: Категории / Пер. с испр. кит. изд. А. В. Котова, А. Ф. Котовой, Е. И. Лубо-Лесниченко, Т. Н. Никитиной, Е. В. Пузицкого, Н. Г. Ранинской, Т. Н. Сорокиной, Н. И. Тяпкиной; Под ред. и с примеч. И. М. Ошанина. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1965. – 349 с.
187. Мазо В. Д. Группа существительного в бирманском языке / Отв. ред. С. Е. Яхонтов. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1978. – 230, [1] с.
188. Мазур Е. М. Проблема взъязынизмов в публицистическом стиле современного китайского языка // Продуктивная компетентностно-ориентированная деятельность учителя китайского языка: от идеи к реализации. Метод. пособие / Ред. к.п.н. Бочкарёва А. Г. – Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 2009. – С. 43–60.
189. Мазур Ю. Н. Грамматика корейского языка (Морфология. Словообразование): Теоретический курс / Изд. подгот. Л. Р. Концевичем при участии Мун Хесук. – 2-е изд., испр. – М.: Муравей: Вост. лит., 2004. – 330 с.
190. Майоров Б. Е. Основы стилистического синтаксиса китайского языка. – СПб.: Восточный экспресс, 2019. – 377 с.
191. Маун Маун Ньун, Орлова И. А., Пузицкий Е. В., Тагунова И. М. Бирманский язык / Отв. ред. В. М. Солнцев. – М.: Изд-во вост. лит., 1963. – 122, [1] с.
192. Мерзлюк Д. О. Засоби вираження континуативу в сучасній китайській мові // Україна і світ: діалог мов і культур: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2016. – С. 231–232.
193. Мерзлюк Д. О. Перфектив у китайській мові // Україна і світ: діалог мов і культур: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2015. – С. 282–284.
194. Мерзлюк Д. О. Проблема категорії виду дієслова в китайській мові // Україна і світ: діалог мов і культур: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2014. – С. 275–276.
195. Мерзлюк Д. О. Система показників категорії виду в сучасній китайській мові // Наук. вісник Міжнар. гуманіт. ун-ту. Серія: Філологія: зб. наук. праць. – Вип. 10., Том 1. – Одеса: Міжнар. гуманіт. ун-т, 2014. – С. 151–154.
196. Месеняшина Л. А. Сложные предложения с придаточными изъяснительными в русском языке: Дис. ... канд. филол. наук. – М.: АН СССР, Ин-т рус. яз., 1983. – 268 с.

197. Мещанинов И. И. Члены предложения и части речи / Отв. ред. В. З. Панфилов, П. Я. Скорик. – 2-е изд. – АН СССР, Отд-е литературы и языка. – Л.: Наука, Ленингр. отд-е, 1978. – 386 с.
198. Милицина И. А. Проблемы отрицания в китайском языке в работах китайских лингвистов // Известия Восточного института. – № 18 (2). – Владивосток: ДВФУ, 2011. – С. 100–108.
199. Михедова Т. В. Грамматическая шпаргалка по китайскому языку. Базовый курс. – Хабаровск: ДВГГУ, 2011. – 89 с.
200. Монастырский А. А. Лингвистическое районирование Китая (морфонология суффикса -эр): Дис. ... канд. филол. наук. – М.: ИСАА МГУ, 1988. – 182 с.
201. Морев Л. Н. Основы синтаксиса тайского языка / Отв. ред. Б. К. Пашков. – М.: Наука, 1964. – 124 с.
202. Морев Л. Н. Сопоставительная грамматика тайских языков / Отв. ред. А. А. Москалёв. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1991. – 230 с.
203. Морев Л. Н., Москалёв А. А., Плам Ю. Я. Лаосский язык / Отв. ред. В. М. Солнцев. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1972. – 256 с.
204. Морев Л. Н., Плам Ю. Я., Фомичёва М. Ф. Тайский язык. – М.: Изд-во вост. лит., 1961. – 150 с.
205. Москалёв А. А. Грамматика языка чжуан / Отв. ред. Ю. Я. Плам. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1971. – 336 с.
206. Москалёв А. А. О различиях в структуре цепочек “числительное – классификатор – существительное” в китайском и чжуан // Разыскания по общему и китайскому языкознанию / [редкол.: С. Е. Яхонтов (предсл.) и др.]; АН СССР, Ин-т востоковедения. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1980. – С. 157–162.
207. Мощенко И. А., Острогская А. А., Сорокина Е. М. Грамматика китайского языка в таблицах: учебное пособие. – М.: Издательство ВКН, 2018. – 160 с. – (Серия “Китайская грамота”)
208. Неволин К. В., Нгуен Ань Нам. Аналитический синтаксис вьетнамского языка: Элементы и связи. – СПб.: Восточный экспресс, 2018. – 435 с.
209. Недялков В. П., Никитина Т. Н., Храковский В. С. О типологии побудительных конструкций // Лингвистическая типология и восточные языки: Материалы совещания / Отв. ред. Л. Б. Никольский. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1965. – С. 217–228.
210. Немченко В. Н. Грамматическая терминология: словарь-справочник. – М.: ФЛИНТА: Наука, 2011. – 592 с.
211. Никитина Т. Н. Грамматика древнекитайских текстов: Конструкции с особыми глаголами и прилагательными. Необычные функции знаменательных слов. Служебные слова. Структура текста: Учебное пособие. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1982. – 148 с.
212. Никитина Т. Н. Грамматика древнекитайских текстов: Синтаксические структуры: Учебное пособие. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1982. – 132 с.
213. Никитина Т. Н. Грамматика древнекитайских текстов: Учеб. пособие. – М.: Восток-Запад, 2005. – 311 с.
214. Никитина Т. Н. Грамматика китайского публицистического текста: Учебное пособие. – СПб.: КАРО, 2007. – 224 с.
215. Никитина Т. Н. Каузативная и пассивная конструкции в китайском языке // Вопросы корейского и китайского языкознания / Отв. ред. проф. А. А. Холодович. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1958. – С. 211–221.
216. Никитина Т. Н. Предлог “и” в древнекитайском языке // Разыскания по общему и китайскому языкознанию / [редкол.: С. Е. Яхонтов (предсл.) и др.]; АН СССР, Ин-т востоковедения. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1980. – С. 91–97.
217. Никулин В. Е., Хоречко У. В. Разница между китайским “путунхуа” и языком на Тайване // Молодой учёный: Научный журнал, № 10 (90) / 2015, часть XV / Отв. ред. Г. А. Кайнова, Е. И. Осянина. – Казань: ООО “Издательство Молодой учёный”, 2015. – С. 1499–1501.

218. Овчинникова А. Н. Маркер атрибутивности 的 (DE) в китайском языке // Вторые чтения, посвящённые памяти проф. В. А. Карпова, Минск, 28 марта 2008 г.: сб. материалов / редкол.: А. И. Головня (отв. ред.) [и др.] – Минск: Изд. центр БГУ, 2008. – С. 122–126.
219. Омельченко О. А. Изучаем грамматику китайского языка. – М.: Восточная книга, 2007. – 320 с.
220. Омельянович Н. В. О пассиве в современном бирманском языке // Языки Юго-Восточной Азии: Вопросы морфологии, фонетики и фонологии / Отв. ред. Н. В. Солнцева. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1970. – С. 145–157.
221. Омельянович Н. В. Общая характеристика синтаксического строя бирманского языка // Очерки по синтаксису простого предложения в бирманском языке / Отв. ред. Ю. А. Горгоניים. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1971. – С. 3–33.
222. Падучева Е. В. Высказывание и его соотносённость с действительностью: Референциальные аспекты семантики местоимений / Отв. ред. В. А. Успенский. Изд. – 5-е, испр. – М.: Издательство ЛКИ, 2008. – 291, [1] с.
223. Падучева Е. В. Отрицание // Большой энциклопедический словарь. Языкознание / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – Изд. 2-е, репринт. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1998. – С. 354–355.
224. Панасенко М. В. Давньокитайська мова, її фонетичні особливості // Україна і світ: діалог мов і культур: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2015. – С. 322–324.
225. Панасюк В. А. Употребление модальных глаголов в современном китайском языке и их классификация: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М.: ВИИЯ, 1954. – 20 с.
226. Панасюк В. А. Употребление модальных глаголов в современном китайском языке и их классификация: Дис. ... канд. филол. наук. – М.: ВИИЯ, 1954. – 177 с.
227. Панфилов В. С. Грамматический строй вьетнамского языка / Отв. ред. д.ф.н. В. Б. Касевич. – СПб.: Центр “Петербургское востоковедение”, 1993. – 412 с.
228. Пашков Б. К. Маньчжурский язык / Отв. ред. Л. Б. Никольский. – М.: Изд-во вост. лит., 1963. – 68 с.
229. Пашков Б. К. Маньчжурский язык / Отв. ред. Л. Б. Никольский. – М.: Изд-во вост. лит., 1963. – 68 с.
230. Пашковский А. А. Членение японского предложения // Исследования по японскому языку / Отв. ред. И. Ф. Вардуль. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1967. – С. 31–44.
231. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении: Учеб. пособие для высш. пед. учеб. заведений / С вступ. ст. С. И. Бернштейна. – Изд. 6-е. – М.: Учпедгиз, 1938. – 452 с.
232. Плам Ю. Я. Морфологические категории в тайском языке: на материале глагола / Отв. ред. В. М. Солнцев. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1965. – 128 с.
233. Покровская Л. А. Грамматика гагаузского языка: фонетика и морфология / Отв. ред. Э. В. Севортыан. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1964. – 298 с.
234. Привороцкая Т. В., Клименко Е. Н. Функционирование служебных слов древнекитайского языка в текстах китайских СМИ // “Молодой учёный”, № 11.1 (91.1) / июнь 2015. – Казань: Изд-во “Молодой учёный”, 2015. – С. 1668–1671. – [Электронный ресурс]. URL: <https://moluch.ru/archive/91/19404/> (дата звернення: 16.04.2019)
235. Прядохин М. Г., Прядохина Л. И. Краткий словарь трудностей китайского языка / Отв. ред. к.ф.н. А. Ф. Кондрашевский. – Изд. 3-е. – М.: Муравей, 2002. – 464 с.
236. Пузицкий Е. В. Качинский язык (язык чжингпхо) / Отв. ред. Ю. Я. Плам. – М.: Изд-во вост. лит., 1968. – 111, [1] с.
237. Разговорный китайский: 300 грамматических правил / сост. Дай Сьюэмэй, Чжан Жоин; ред. Анна Лямина, Фу Цзе. – М.: АСТ: Восток-Запад; Владимир: ВКТ, 2008. – 287, [1] с.
238. Райская Г. Н. Страдательная конструкция в китайском языке // Вопросы корейского и китайского языкознания / Отв. ред. проф. А. А. Холодович. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1958. – С. 222–229.

239. Ранинская Н. Г. Инверсия прямого дополнения со служебным словом 把 *bǎ* в современном китайском языке: Дис. ... канд. филол. наук. – М.: МИВ, 1953. – 189 с.
240. Ранинская Н. Г. О выделении в современном китайском языке особой модели определительных структур // Научные труды МГИМО. Вопросы языка и литературы. Восточные языки; Вып. 12. – М.: МГИМО, 1974. – С. 50–61.
241. Рахимбекова Л. Ш. Повторы и их функции в современном китайском языке: Дис. ... канд. филол. наук. – М.: МГЛУ, 1999. – 219 с.
242. Рачков Г. Е. Введение в морфологию современного тагальского языка: Учеб. пособие. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1981. – 216 с.
243. Репнина Е. К. Китайский без репетитора. Самоучитель китайского языка. – М.: ООО “Хит-книга”, 2017. – 320 с.
244. Рождественский Ю. В. К вопросу о частях речи: на материале китайского языка // Спорные вопросы строя языков Китая и Юго-Восточной Азии / Отв. ред. Ю. В. Рождественский. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1964. – С. 76–87.
245. Романенко Д. В. Взаимовлияние путунхуа и диалектов в современном китайском языке // Китайское языкознание: Изолирующие языки: X международная конференция: Материалы. – М.: Институт языкознания РАН, 2002. – С. 132–133.
246. Ростовцев В. А. Теория перевода китайского языка: Курс лекций. – М.: ВИИЯ, 1977. – 202 с.
247. Руда Н. В. Засоби зв'язку в багатокомпонентних безсполучникових складних реченнях з однофункціональними предикативними одиницями // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Східні мови та літератури, Вип. 1 (20) / 2014. – К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2014. – С. 31–33.
248. Руда Н. В. Структурно-семантичні особливості багатокомпонентних складних речень у сучасній китайській мові: Дис. ... канд. філол. наук. – Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2016. – 194 с.
249. Руда Н. В., Жукова К. Є. Особливості предикативного ускладнення багатокомпонентного складного речення сучасної китайської мови // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету: зб. наук. праць. – Сер.: Філологія, № 38, том 2 (2019). – Одеса: Міжнар. гуманіт. ун-т, 2019. – С. 118–121.
250. Рукодельникова М. Б., Салазанова О. А., Ли Тао. Китайский язык: второй иностранный язык: 5 класс: учебное пособие. – М.: Вентана- Граф, 2017. – 175, [1] с. – (Российский учебник)
251. Рукодельникова М. Б., Салазанова О. А., Ли Тао. Китайский язык: второй иностранный язык: 6 класс: учебное пособие. – М.: Вентана- Граф, 2018. – 175, [1] с. – (Российский учебник)
252. Рукодельникова М. Б., Салазанова О. А., Холкина Л. С., Ли Тао. Китайский язык: второй иностранный язык: 7 класс: учебное пособие. – М.: Вентана-Граф, 2018. – 223, [1] с. – (Российский учебник)
253. Рукодельникова М. Б., Салазанова О. А., Холкина Л. С., Ли Тао. Китайский язык: второй иностранный язык: 8 класс: учебное пособие. – М.: Вентана-Граф, 2018. – 239, [1] с. – (Российский учебник)
254. Рукодельникова М. Б., Салазанова О. А., Холкина Л. С., Ли Тао. Китайский язык: второй иностранный язык: 9 класс: учебное пособие. – М.: Вентана-Граф, 2019. – 254, [2] с. – (Российский учебник)
255. Румянцев М. К. По поводу эризации в китайском языке // Разыскания по общему и китайскому языкознанию / [редкол.: С. Е. Яхонтов (предсл.) и др.]; АН СССР, Ин-т востоковедения. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1980. – С. 16–25.
256. Румянцев М. К. Синтаксическая структура предложения и интонация // Спорные вопросы строя языков Китая и Юго-Восточной Азии: Сборник статей / Отв. ред. Ю. В. Рождественский. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1964. – С. 35–48.

257. Румянцев М. К. Фонетика и фонология современного китайского языка. – М.: “Восток-Запад”, 2007. – 303 с. – (Лингвистика и межкультурная коммуникация: золотая серия)
258. Санжеев Г. Д. Залоги в монгольских языках // Труды ВИИЯ, № 3. – М.: ВИИЯ, 1947. – С. 93–116.
259. Семенас А. Л. Лексика китайского языка. – 2-е изд., стер. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2005. – 310 с.
260. Семенас А. Л. Лексика китайского языка. Учебник для среднего уровня. – 3-е изд., испр. – М.: Восточная книга, 2010. – 280 с.
261. Сизова И. А. Что такое синтаксис / Отв. ред. д.ф.н. В. Н. Ярцева. – М.: Наука, 1966. – 70 с.
262. Симатова С. А. Частицы как способ выражения модальности в китайском языке // Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 13. Востоковедение. Африканистика. – Вып. 4, 2014. – СПб.: Изд-во С.-Петербург. ун-та, 2014. – С. 23–36.
263. Син Фуи. Грамматика китайского языка / Пер. с кит. Е. Н. Колпачковой, А. В. Лебедевой, Н. А. Сомкиной, Е. Ю. Фокиной; науч. ред. пер. Е. Н. Колпачкова. – СПб.: Изд-во С.-Петербург. ун-та, 2019. – 764 с.
264. Скворцов А. В. Курс древнекитайского языка: учебник. В 2-х ч. Ч. 1. – М.: Издательство ВКН, 2017. – 328 с.
265. Смирницкий А. И. Морфология английского языка / Ред. В. В. Пассек. – М.: Изд-во лит. на иностр. яз., 1959. – 440 с.
266. Смирницкий А. И. Синтаксис английского языка / Подгот. к печати и ред. к.ф.н. В. В. Пассек. – М.: Изд-во лит-ры на иностр. яз., 1957. – 284 с.
267. Смирнов Б. Л. Подлежащее и исходный пункт высказывания в китайском языке // Вопросы корейского и китайского языкознания / Отв. ред. проф. А. А. Холодович. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1958. – С. 184–198.
268. Соколовский Я. В. Русско-китайские языковые параллели: лингвистический и переводческий аспект // «俄语语言文学研究», 2008 年第 3 期, 总第 21 期. – 哈尔滨: 黑龙江大学俄语语言文学研究中心主办, 2008. – 页 62–66.
269. Солнцев В. М. Введение в теорию изолирующих языков. – М.: Изд. фирма “Восточная литература” РАН, 1995. – 353 с.
270. Солнцев В. М. Очерки по современному китайскому языку. – М.: Издательство ИМО, 1957. – 208 с.
271. Солнцев В. М. Соотношение слова и предложения в китайском языке // Доклады Делегации СССР / XXV Международный конгресс востоковедов (25; 1960; Москва). – М.: Изд-во вост. лит., 1960. – С. 1–10.
272. Солнцев В. М. Язык как системно-структурное образование. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1971. – 291 с.
273. Солнцев В. М., Лекомцев Ю. К., Мхитарян Т. Т., Глебова И. И. Вьетнамский язык / Отв. ред. В. М. Солнцев. – М.: Изд-во вост. лит., 1960. – 100 с.
274. Солнцев В. М., Солнцева Н. В. Куда идёт китайский язык? // Китайское языкознание: Изолирующие языки: IX международная конференция: Материалы. – М.: Ин-т языкознания РАН, 1998. – С. 15–22.
275. Солнцева Н. В. Категория страдательного залога в современном литературном китайском языке: Дис. ... канд. филол. наук. – М.: МИВ, 1953. – 144 с.
276. Солнцева Н. В. О критериях определения подлежащего глагольного предложения в китайском языке // Некоторые вопросы китайской грамматики / Отв. ред. И. М. Ошанин. – М.: Изд-во АН СССР, 1957. – С. 23–47.
277. Солнцева Н. В. Страдательный залог в китайском языке: проблемы морфологии / Отв. ред. Н. Н. Коротков. – М.: Изд-во вост. лит., 1962. – 104 с.
278. Солнцева Н. В. Строй глагольного предложения в китайском языке // Языки Китая и Юго-Восточной Азии: Проблемы синтаксиса / Отв. ред. Н. Ф. Алиева, Ю. Я. Плам. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1971. – С. 149–167.

279. Солнцева Н. В. Характер морфологических категорий в китайском языке // Историко-филологические исследования: Сборник статей к семидесятипятилетию акад. Н. И. Конрада / Глав. ред. М. Б. Храпченко. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1967. – С. 173–177.
280. Солнцева Н. В., Солнцев В. М. Счётные слова (классификаторы) и единицы измерения в китайском языке // Китайское языкознание: VIII Междунар. конф.: Материалы, Москва, 25–26 июня 1996 г. / Редкол.: В. М. Солнцев (отв. ред.), И. Н. Комарова (отв. секр.), К. В. Антонян. – М.: Ин-т языкознания РАН, 1996. – С. 126–131.
281. Солнцева Н. В., Солнцев В. М. Теоретическая грамматика современного китайского языка (проблемы морфологии): Курс лекций. – М.: ВИИЯ, 1978. – 152 с.
282. Сорочан В. О. Модальні частки як засоби вираження китайського жіночого мовлення // Україна і світ: діалог мов і культур: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2015. – С. 428–429.
283. Софронов М. В. Китайский язык и китайская письменность. Курс лекций. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. – 640 с.
284. Спешнев Н. А. Введение в китайский язык: Фонетика и разговорный язык. – СПб.: КАРО, 2015. – 256 с.
285. Спешнев Н. А. Фонетика китайского языка. Учебное пособие. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1980. – 142 с.
286. Спирин В. С. Построение древнекитайских текстов / Ред.-сост. Р. Н. Дёмин; Отв. ред. И. А. Алимов. – СПб.: Петербургское Востоковедение, 2006. – 276 с.
287. Старостин С. А. Реконструкция древнекитайской фонологической системы / Отв. ред. С. Е. Яхонтов. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1989. – 725 с.
288. Стеблин-Каменский М. И. О предикативности // Спорное в языкознании. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1974. – С. 34–47.
289. Сторожук А. Г. Введение в китайскую иероглифику: учебно-справочное издание. – Изд. 4-е, доп. и испр. – СПб.: КАРО, 2017. – 592 с.
290. Тагиль И. П. Грамматика немецкого языка. – Изд. 5-е, испр., перераб. и доп. – СПб.: КАРО, 2006. – 464 с.
291. Тагунова И. М. Определение в бирманском языке // Очерки по синтаксису простого предложения в бирманском языке / Отв. ред. Ю. А. Горгониев. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1971. – С. 90–164.
292. Тань Аошуан. Проблемы скрытой грамматики: Синтаксис, семантика и прагматика языка изолирующего строя (на примере китайского языка) / Московский гос. ун-т; Ин-т стран Азии и Африки. – М.: Языки славянской культуры, 2002. – 896 с. – (Studia philologica).
293. Тань Аошуан. Учебник современного китайского разговорного языка / Отв. ред. М. Г. Прядохин. – Изд. 2-е, испр. и доп. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1988. – 720 с.
294. Тараканова С. А. О значении термина “ляньмяньцзы” // Китайское языкознание. VIII Международная конференция. Материалы. Москва, 25–26 июня 1996 года / Редкол.: В. М. Солнцев (отв. ред), И. Н. Комарова (отв. секрет.), К. В. Антонян. – М.: Институт языкознания РАН, 1996. – С. 146–148.
295. Тестелец Я. Г. Введение в общий синтаксис. – М.: Изд-во РГГУ, 2001. – 798 с.
296. Тимчишена Е. А. Проблема наречных существительных в китайском языке [Электронный ресурс]. URL: <http://scipress.ru/philology/articles/problema-narechnykh-sushhestvitelnykh-v-kitajskom-yazyke.html> (дата звернення: 30.07.2019)
297. Тихонова Е. В., Привороцкая Т. В., Тагина Е. К., Терешкова Н. С., Ветрова Е. В. Комплемент в китайском языке: учеб. пособие / Под общ. ред. проф. С. К. Гураль. – Томск: Издательский Дом Томского гос. ун-та, 2015. – 92 с.
298. Товянская Е. Прагматическая функция пассивных конструкций *bei* в современном китайском языке // Китаєзнавчі дослідження: зб. наук. пр. / Нац. акад. наук України, Ін-т сходознав. ім. А. Ю. Кримського, Укр. асоц. китаєзнавців. – К., 2011. – С. 103–110.

299. Тодаева Б. Х. Грамматика современного монгольского языка: фонетика и морфология / Отв. ред. член-корр. АН СССР Н. К. Дмитриев. – М.: Изд-во Академии наук СССР, 1951. – 197 с.
300. Тугулова О. Д. Введение в специальную (китайскую) филологию: Учебно-методический комплекс дисциплин. – Улан-Удэ: БургУ, 2010. – 158 с.
301. Тяпкина Н. И. О значениях связочных структур (к вопросу о роли частицы *ды*) // Спорные вопросы строя языков Китая и Юго-Восточной Азии / Отв. ред. Ю. В. Рождественский. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1964. – С. 71–85.
302. Тяпкина Н. И. О принципах анализа и классификации простых предложений в китайском языке // Языки Китая и Юго-Восточной Азии: Проблемы синтаксиса / Отв. ред. Н. Ф. Алиева, Ю. Я. Плам. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1971. – С. 168–187.
303. Тяпкина Н. И. Об использовании понятия валентности при описании моделей предложений // Разыскания по общему и китайскому языкознанию / [редкол.: С. Е. Яхонтов (предсл.) и др.]; АН СССР, Ин-т востоковедения. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1980. – С. 50–57.
304. Тяпкина Н. И. Об особенностях структуры китайского предложения в связи выражением партитивных отношений // Языки Китая и Юго-Восточной Азии: Вопросы грамматического строя: Памяти д.ф.н. Ю. А. Горгониева / [редкол.: Ю. Я. Плам и др.]. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1974. – С. 196–208.
305. Тяпкина Н. И. Относительно возможности употребления сочетаний с послелогом в функции подлежащего в китайском языке // Языки Китая и Юго-Восточной Азии: Вопросы грамматического строя: Памяти д.ф.н. Ю. А. Горгониева / [редкол.: Ю. Я. Плам и др.]. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1974. – С. 209–223.
306. Тяпкина Н. И. Послелог в современном китайском языке // Некоторые вопросы китайской грамматики / Отв. ред. И. М. Ошанин. – М.: Изд-во АН СССР, 1957. – С. 48–87.
307. Тяпкина Н. И. Послелог в современном китайском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М.: Ин-т востоковедения АН СССР, 1954. – 15 с.
308. Тяпкина Н. И. Предложения безличного типа в современном китайском языке // Языки Китая и Юго-Восточной Азии: Проблемы синтаксиса / Отв. ред. Н. Ф. Алиева, Ю. Я. Плам. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1971. – С. 188–203.
309. Успенский Б. А. Структурная типология языков / Отв. ред. О. С. Ахманова. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1965. – 286 с.
310. Фролова М. Г. Китайский язык. Справочник по глаголам. – М.: Живой язык, 2010. – 224 с.
311. Фролова М. Г. Китайский язык. Справочник по грамматике. – М.: Живой язык, 2010. – 224 с.
312. Фролова М. Г., Барабощкин К. Е. Китайский язык. Большой справочник по грамматике. – М.: Живой язык, 2014. – 512 с.
313. Фу Цзыдун. Разграничение и распознавание частей речи / Пер. А. А. Беликова // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 22. Языкознание в Китае: Пер. с кит. / Редкол.: В. А. Звегинцев (пред.) и др.; Сост., общ. ред. и вступ. ст. М. В. Софронова. – М.: Прогресс, 1989. – С. 108–125.
314. Хабибулин В. А. О порядке слов в современных китайском, английском и русском языках. – Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 1996. – 105, [1] с.
315. Хайрутдинов А. Г. История арабского языка: учебное пособие. – М.: Восточная книга, 2009. – 176 с.
316. Халзаева Н. В. История китайского языка: учебное пособие / Амурский гуманитар.-пед. гос. ун-т. – 2-е эл. изд. – Электрон. дан. и прогр. (6 Мб). – Саратов: Ай Пи Ар Медиа, 2019. – 63 с.
317. Хаматова А. А. Словообразование современного китайского языка. – М.: Муравей, 2003. – 224 с.
318. Холодович А. А. Глагол в современном японском языке // Холодович А. А. Проблемы грамматической теории. – Л.: Наука, Ленингр. отд-е, 1979. – С. 91–112.

319. Храковский В. С. Залог // Большой энциклопедический словарь. Языкознание / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – Изд. 2-е, репринт. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1998. – С. 160–161.
320. Худяков Д. А. Место тангутского письма среди письменностей Восточной Азии: о генезисе и структуре тангутского письма // Вестник Новосибирского государственного университета. Серия: История, филология. – Том 11, вып. 4.: Востоковедение. – Новосибирск: Изд-во Сиб. отд-ния РАН, 2012. – С. 64–69.
321. Худяков Д. А. Фонетическая структура тангутской письменности // Общество и государство в Китае: XLII научная конференция: Ч. 2 / Редколл.: А. И. Кобзев и др. – М.: Учреждение Российской академии наук Институт востоковедения (ИВ РАН), 2012. – С. 300–310. – (Учёные записки ИВ РАН. Отдел Китая. Вып. 6 / Редколл.: А. И. Кобзев и др.)
322. Худяков Д. А. Эволюция способов выражения грамматических категорий вида и времени в китайском языке // Общество и государство в Китае: Т. XLIII, ч. 2 / Редколл.: А. И. Кобзев и др. – М.: Федеральное государственное бюджетное учреждение науки Институт востоковедения Российской академии наук (ИВ РАН), 2013. – С. 106–114. – (Учёные записки ИВ РАН. Отдел Китая. Вып. 9 / Редколл.: А. И. Кобзев и др.)
323. Цуканов А. М. Глагольная форма на *-ла* и некоторые проблемы вида в китайском языке: Дис. ... канд. филол. наук. – М.: МИВ, 1955. – 236 с.
324. Цурикова Л. В. Коммуникативный диапазон вопросительных предложений в дискурсе: на материале английского и русского языков. – Воронеж: Воронежский гос. университет, 2001. – 144 с.
325. Чан Ван Ко. Вьетнамский язык. Справочник по грамматике. – М.: Живой язык, 2015. – 224 с.
326. Чаттерджи С. К. Введение в индоарийское языкознание / Пер. с англ. В. П. Липеровского; Предисл. и комм. Г. А. Зографа. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1977. – 256 с.
327. Чжао Сяобин. К вопросу о порядке слов в русском и китайском языках: трансформации при переводе // Гуманитарный вектор, Том 11, № 3. – Чита: Забайкал. гос. ун-т, 2016. – С. 120–126.
328. Чжу Сяосин. Грамматика китайского языка. Справочник. Упражнения / Пер. с кит. О. А. Решетняк. – М.: ООО Международная издательская компания “Шанс”, 2019. – с. 271. – (Справочники по китайскому языку)
329. Чжу Сяосин. Справочник для изучения китайской грамматики. – М.: Изд-во Пекинского ун-та; Международная издательская компания “Шанс”, 2016. – 368 с.
330. Чжэн Ин Ин. Семантические компоненты вежливости, категоричности, смягченности в русском и китайском языках: Дис. ...канд. филол. наук. – М.: МГУ им. М. В. Ломоносова, 2007. – 194 с.
331. Чу Пэйжу, Цзинь Найлу. Учебное пособие по китайскому языку: счётные слова. – М.: Изд-во Пекинского ун-та; Международная издательская компания “Шанс”, 2016. – 216 с.
332. Чэнь Юнь Чжу. Сопоставительный анализ порядка слов в русском и китайском языке с точки зрения синтаксического, типологического и функционального анализа: Автореф. дис.... магистр. гуманитар. наук. – Тайбэй: Гос. ун-т Чжэнчжи, фак. русс. яз., 2004. – 55 с.
333. Шапиро Р. Г. Китайский язык Малайзии и Сингапура: региональные особенности и культурные функции // Вестник РГГУ: Научный журнал, № 20 (100), Серия “Востоковедение. Африканистика” / Глав. ред. Е. И. Пивовар, зам. глав. ред. Д. П. Бак, отв. ред. Б. Г. Власов. – М.: РГГУ, 2012. – С. 268–271.
334. Шарко С. В. Практический курс грамматики китайского языка: Учебник с упражнениями и ответами. – М.: Изд-во Нобель Пресс, 2013. – 210 с.
335. Шатравка А. В. Грамматические способы выражения места в современном китайском языке // Общество и государство в Китае. Т. XLIV, ч. 2 / Редколл.: А. И. Кобзев и др. – М.: Ин-т востоковедения РАН (ИВ РАН), 2014. – С. 850–854. – (Учёные записки ИВ РАН. Отдел Китая. Вып. 15 / Редколл.: А. И. Кобзев и др.)

336. Шатравка А. В. Спорные вопросы классификации служебных слов в современном китайском языке: Дис. ... канд. филол. наук. – СПб.: СПбГУ, 2002. – 209 с.
337. Шахаева А. А. К проблеме изучения грамматической категории вида китайского глагола отечественными лингвистами // Вестник Бурятского государственного университета. – Вып. 8. – Улан-Удэ: Изд-во БГУ, 2009. – С. 224–225.
338. Шахаева А. А. Типология глаголов направления движения в разноструктурных языках (на материале бурятского и китайского языков): Дис. ... канд. филол. наук. – Улан-Удэ: БГУ, 2014. – 199 с.
339. Шахматов А. А. Синтаксис русского языка / Вступ. ст. д-ра филол. наук, проф. Е. В. Клобукова, ред. и коммент. проф. Е. С. Истриной. – 3-е изд. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 624 с.
340. Шведова Н. Ю. Предложение // Большой энциклопедический словарь. Языкознание / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – Изд. 2-е, репринт. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1998. – С. 395–396.
341. Швейцер А. Д., Никольский Л. Б. Введение в социолингвистику: Для ин-тов и фак. иностр. яз. Учеб. пособие. – М.: Высш. школа, 1978. – 216 с.
342. Шевцова Н. И. Синтаксис глагольного предложения (конструкция сопряжённых действий): Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М.: ИСАА МГУ, 1991. – 19 с.
343. Шеньшина М. А., Цзоу Сюэцян. Самоучитель современного китайского языка. – М.: Восточная книга, 2006. – 320 с.
344. Шер А. Я. Что нужно знать о китайской письменности / Отв. ред. В. М. Солнцев. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1968. – 209 с.
345. Шнырко А. А. Вопросы грамматической семантики японского языка. Синтаксис отрицания. – Владивосток: Дальнаука, 2007. – 252 с.
346. Шутова Е. И. Грамматический статус значимого моносиллаба в современном китайском языке // Китайское языкознание: VIII Междунар. конф.: Материалы, Москва, 25–26 июня 1996 г. / Редкол.: В. М. Солнцев (отв. ред.), И. Н. Комарова (отв. секр.), К. В. Антонян. – М.: Ин-т языкознания РАН, 1996. – С. 174–176.
347. Шутова Е. И. К вопросу о глагольном формообразовании в китайском языке // Разыскания по общему и китайскому языкознанию / [редкол.: С. Е. Яхонтов (предсл.) и др.]; АН СССР, Ин-т востоковедения. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1980. – С. 58–69.
348. Шутова Е. И. Относительно факультативности (на материале китайского языка) // Восточное языкознание: факультативность / Отв. ред. В. М. Солнцев; сост. С. Б. Янкивер. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1982. – С. 138–143.
349. Шутова Е. И. Проблема частей речи в китаеведении // Вопросы языкознания, № 6 (ноябрь–декабрь). – М.: Наука, 2003. – С. 47–64.
350. Шутова Е. И. Синтаксис современного китайского языка / Отв. ред. Н. Н. Коротков. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1991. – 391 с.
351. Щека Ю. В. Практическая грамматика турецкого языка. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. – 666 с.
352. Щичко В. Ф. Практическая грамматика современного китайского языка. – М.: Восточная книга, 2014. – 208 с.
353. Щичко В. Ф. Учебник общего перевода китайского языка / Отв. ред. член-корр. В. М. Солнцев. – М., 1993. – 150 с.
354. Щичко В. Ф., Радус Л. А., Абдрахимов Л. Г. Курс лекций по истории китайского языка. – М.: Издательство ВКН, 2015. – 192 с.
355. Щичко В. Ф., Яковлев Г. Ю. Китайский язык. Полный курс перевода: учебник. – М.: Восточная книга, 2009. – 368 с.
356. Юань Цзя-хуа. Диалекты китайского языка / Пер. с кит. А. В. Котова, отв. ред. М. В. Софронов. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1965. – 55, [1] с.
357. Ямпольский А. В. Базовые синтаксические структуры бирманского языка. – СПб.: Восточный экспресс, 2016. – 198 с.

358. Янквиер С. Б. Гуанчжоуский (кантонский) диалект китайского языка / Отв. ред. Н. В. Солнцева. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1987. – 107 с.
359. Янквиер С. Б. О глаголах-предлогах современного китайского языка // Исследования по китайскому языку: Сб. статей / Отв. ред. Н. И. Тяпкина. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1973. – С. 47–62.
360. Янквиер С. Б. Предлоги в китайском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М.: МГУ, 1964. – 16 с.
361. Яхонтов С. Е. Выражение каузативности в древнекитайском языке // Типология каузативных конструкций: морфологический каузатив / Отв. ред. А. А. Холодович. – Л.: Наука, Ленингр. отд-е, 1969. – С. 51–60.
362. Яхонтов С. Е. Древнекитайский язык. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1965. – 116 с.
363. Яхонтов С. Е. Категория глагола в китайском языке / Отв. ред. Н. А. Петров. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1957. – 182 с.
364. Яхонтов С. Е. Некоторые пассивные конструкции в китайском языке // Типология пассивных конструкций. Диатезы и залогии / Отв. ред. А. А. Холодович. – Л.: Наука, Ленингр. отд-е, 1974. – С. 195–202.
365. Яхонтов С. Е. Образование сложноподчинённого предложения посредством служебных наречий в современном китайском языке // Проблемы китайского и общего языкознания. К 90-летию С. Е. Яхонтова / Отв. ред. к.ф.н. Е. Н. Колпачкова. – СПб.: Изд-во “Студия “НП-Принт”, 2016. – С. 27–63.
366. Яхонтов С. Е. Принципы выделения членов предложения в китайском языке // Языки Китая и Юго-Восточной Азии: Проблемы синтаксиса / Отв. ред. Н. Ф. Алиева, Ю. Я. Плам. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1971. – С. 4–25.
367. Яхонтов С. Е. Проблема описания множественности действий в китайском языке // Типология интеративных конструкций / Отв. ред. В. С. Храковский. – Л.: Наука, Ленингр. отд-е, 1989. – С. 238–241.
368. Яхонтов С. Е. Современное состояние вопроса о генетических связях языков Юго-Восточной Азии // Генетические, ареальные и типологические связи языков Азии / Отв. ред. В. М. Солнцев. – М.: Наука, Гл. ред. вост. лит., 1983. – С. 19–33.
369. Яхонтов С. Е. Члены предложения в китайском языке // Вопросы корейского и китайского языкознания / Отв. ред. проф. А. А. Холодович. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1958. – С. 158–183.

Західноєвропейськими мовами

370. A. D. Syrokomla-Stefanowska. A Classical Chinese Reader / With the collaboration of Bi Xiyan. – Broadway (Sydney): Wild Peony Pty Ltd. Book Publishers, 1996. – X, 182 p.
371. Abel Rémusat. *Éléments de la grammaire chinoise, ou, Principes généraux du kou-wen ou style antique: et du kouan-hoa c'est-à-dire, de la langue commune généralement usitée dans l'Empire chinois.* – Paris: Imprimerie Royale, 1822. – XXXII, 214 p.
372. Adam Qin. Key Chinese Grammar Structures: Complex Sentences vs. Compound Sentences // SOAS Papers on Sinitic and Tibeto-Burman Linguistics, Vol. 7. – London: University of London Press, 2019. – p. 115–147.
373. Alain Peyraube and Ming Li. The semantic historical development of modal verbs of volition in Chinese // *Newest Trends in the Study of Grammaticalization and Lexicalization in Chinese* / Edited by Janet Zhiqun Xing. – Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 2012. – p. 149–168. – (Trends in Linguistics. Studies and Monographs, Vol. 236).
374. Alain Peyraube, Hilary Chappell. A semantic typology of negation in Sinitic languages: synchronic and diachronic views // *New Horizons in the Study of Chinese: Dialectology, Grammar and Philology – Studies in Honor of Professor Anne Yue* / Edited by P. Ting, S. Cheung, S. Tang and A. Chin. – Hong Kong: Chinese University of Hong Kong, 2016. – p. 483–534.

375. Alain Peyraube, Hilary Chappell. Chinese Localizers: Diachrony and Some Typological Considerations // *Space in Languages of China – Cross-linguistic, synchronic and diachronic perspectives* / Edited by Xu Dan. – Amsterdam: Springer, 2008. – p. 15–36.
376. Alain Peyraube, Hilary Chappell. Modality and Mood in Sinitic Languages // *The Oxford Handbook of Modality and Mood* / Edited by J. Nuyts and J. van der Auwera. – Oxford, New York: Oxford University Press, 2016. – p. 296–329.
377. Alain Peyraube, Hilary Chappell. The Analytic Causatives of Early Modern Southern Min in Diachronic Perspective // *Linguistic studies in Chinese and neighboring languages* / Edited by D.-A. Ho, H.S. Cheung, W. Pan, F. Wu. – Taipei: Academia Sinica, Institute of Linguistics, 2006. – p. 973–1012.
378. Alain Peyraube, Thekla Wiebusch. Problems relating to the history of different copulas in Ancient Chinese // *Linguistic Essays in Honor of William S.-Y. Wang* / Edited by M. Y. Chen and O. J.-L. Tzeng. – Taipei: Pyramid Press, 1995. – p. 383–404.
379. Alain Peyraube, Thekla Wiebusch. Sur un cas curieux d’ambiguïté en chinois médiéval concernant des formes comparatives // *Faits de langues*, Mars 1995, n° 5: La comparaison. – Le Mans: FDL; Paris: Presses universitaires de France (PUF), 1995. – p. 73–81.
380. Alain Peyraube. Ancient Chinese // *The Routledge Encyclopedia of the Chinese Language* / Edited by Prof. Chan Sin-Wai; Assisted by James Minnett and Florence Li Wing Yee. – London, New York: Routledge, 2016. – p. 1–17.
381. Alain Peyraube. Grammatical change in Sinitic languages and its relation to typology // *Diversity in Sinitic Languages* / Edited by Hilary M. Chappell. – Oxford, New York: Oxford University Press, 2015. – p. 53–78.
382. Alain Peyraube. History of the comparative construction in Chinese from the 5th century B.C. to the 14th century A.D. // *中央研究院第二屆國際漢學會議論文集：語言與文字組（下冊）* / 中央研究院國際漢學會議論文集編輯委員會；中央研究院編印。– 臺北：中央研究院，1989。– 頁 589–612.
383. Alain Peyraube. Les déplacements de constituants en syntaxe historique du chinois // *In Honor of Mei Tsu-lin: Studies on Chinese Historical Syntax and Morphology* / Edited by A. Peyraube, C. Sun. – Paris: EHESS, 1999. – p. 131–145.
384. Alain Peyraube. Linguistique chinoise: histoire de la langue et de ses représentations. – Paris: CNRS Éditions, 2018. – 254 p.
385. Alain Peyraube. On the modal auxiliaries of possibility in Classical Chinese // *Selected Papers from the Fifth International Conference on Chinese Linguistics* / Edited by H. S. Wang, F.-f. Tsao, C.-f. Lien. – Taipei: Crane Publishing Co, 1999. – p. 27–52.
386. Alain Peyraube. On the Modal Auxiliaries of Volition in Classical Chinese // *Sinitic Grammar: Synchronic and Diachronic Perspectives* / Edited by Hillary M. Chappell. – Oxford: Oxford University Press, 2001. – p. 172–188.
387. Alain Peyraube. Ordre des mots et changement d’ordre des mots en chinois ancien // *Comptes rendus de l’Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*. – Paris: De Boccard, 1998. – p. 533–542.
388. Alain Peyraube. Origin and evolution of question-words in Archaic Chinese: a cognitive approach // *Language and Cognition* / Edited by Yuchau E. Hsiao. – Taipei: Institute of Linguistics: National Chengchi University, 2002. – p. 258–272.
389. Alain Peyraube. Recent Issues in Chinese Historical Syntax // *New Horizons in Chinese Linguistics* / Edited by C. -T. James Huang, Y. -H. Audrey Li. – Dordrecht, Boston, London: Kluwer Academic Publishers, 1996. – p. 161–214. – (Studies in Natural Language & Linguistic Theory)
390. Alain Peyraube. Some Remarks on the History of Chinese Classifiers // *University of California at Santa Barbara Working Papers in Linguistics; Issue 3*. – Santa Barbara: University of California at Santa Barbara Press, 1991. – p. 106–126.
391. Alain Peyraube. Sur le changement syntaxique et sémantique: à propos de deux ouvrages récents sur la grammaire historique du chinois // *Cahiers de Linguistique – Asie Orientale; Vol. 28, Issue*

1. – Publication assurée avec le concours du CNRS. – Leiden, Paris: Brill Academic Publishers, 1999. – p. 113–124.
392. Alain Peyraube. Syntactic change in Chinese: on grammaticalization // *Bulletin of the Institute of History and Philology of the Academia Sinica, Taiwan*; Vol. 59, Issue 3. – Taipei: Academia Sinica, 1991. – p. 617–652.
393. Alessandra Bonfanti. *Grammatica del cinese moderno: volume terzo*. – Milano: Le Lettere, 1993. – p. 218.
394. Alessandra Brezzi, Federico Madaro. *Aspetti generali delle strutture sintattiche del mandarino standard*. – Napoli: Università degli Studi di Napoli L'Orientale, 2020. – VIII, 439 p.
395. Alexander L. G. Longman English Grammar Practice for Intermediate Students. – Edinburgh: Longman, 1990. – 302 p.
396. Alexander Williams. Agents in Mandarin and Igbo Resultatives // *Chinese Syntax in a Cross-Linguistic Perspective* / Edited by Audrey Li, Andrew Simpson and Wei-Tien Dylan Tsai. – Oxford, New York: Oxford University Press, 2015. – p. 270–299.
397. Alice Cartier. Verbes et prépositions en chinois moderne // *La Linguistique*, 1970 / 1 (6), Presses Universitaires de France. – Paris: Éditions Belin, 1970. – p. 91–116.
398. Amélie Manente. *Types de prédication en vietnamien: Dynamique et variété des structures* (Thèse de doctorat de Sciences du Langage). – Paris: Université Paris Descartes, 2013. – 569 p.
399. Ángel Flogado, Manuela Cárdenas. *La sintaxis estructural del idioma chino (mandarín estándar): un manual*. – Habana: Universidad de La Habana, 1985. – 449 p.
400. Angel Sáenz-Badillos. *A History of the Hebrew Language* / Translated by John Elwolde. – Cambridge: Cambridge University Press, 1996. – XII, 371 p.
401. Anne O. Yue. Chinese dialects: grammar // *The Sino-Tibetan Languages* / Edited by Graham Thurgood and Randy J. LaPolla. – London, New York: Routledge, 2003. – p. 84–125.
402. Archie Barnes, Don Starr, Graham Ormerod. *Du's Handbook of Classical Chinese Grammar*. – Bletchington / Kidlington, Oxfordshire: WritersPrintShop; Alcuin Academics, 2009. – XVII, 148 p.
403. Augusto Zhou. *Costruzioni imperative in cinese moderno* // *Quaderni di Linguistica e Studi Orientali / Working Papers in Linguistics and Oriental Studies* – n. 5, 2019 / A cura di M. Rita Manzini, Leonardo M. Savoia. – Firenze: Firenze University Press, 2019. – p. 249–262.
404. Axel Schuessler. *ABC Etymological Dictionary of Old Chinese*. – Honolulu: University of Hawai'i Press, 2007. – XX, 668 p.
405. Axel Schuessler. *Minimal Old Chinese and Later Han Chinese: A Companion to Grammata Serica Recensa*. – Honolulu: University of Hawai'i Press, 2009. – XXIV, 422 p.
406. Bai Jianhua. *Chinese Grammar Made Easy: A Practical and Effective Guide for Teachers*. – New Haven: Yale University Press, 2008. – 336 p.
407. Baoying Qiu. *The Plural Forms of Personal Pronouns in Modern Chinese* (A dissertation submitted to the Graduate School of the University of Massachusetts Amherst in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts). – Amherst: University of Massachusetts, 2013. – X, 67 p.
408. Barbara Meisterernst. A New Approach on the Modal KE 可 and the Relation Between the Aspectual and the Modal System in Archaic Chinese // *New Perspectives on Aspect and Modality in Chinese Historical Linguistics* / Barbara Meisterernst (Ed.). – Beijing, Singapore: Peking University Press; Springer Nature Singapore Pte Ltd., 2019. – p. 159–189. – (Frontiers in Chinese Linguistics; 5)
409. Barbara Meisterernst. *Tense and Aspect in Han Period Chinese: A Linguistic Analysis of the 'Shiji'*. – Berlin, Munich, Boston: De Gruyter Mouton, 2015. – XI, 525 p. – (Trends in Linguistics. Studies and Monographs, Vol. 274)
410. Barbara Meisterernst. *The Expression of Epistemic Modality in Classical and Han period Chinese* // *New Aspects of Classical Chinese Grammar* / Edited by Barbara Meisterernst. –

- Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2016. – p. 105–130. – (Asien- und Afrika-Studien der Humboldt-Universität zu Berlin; Band 45)
411. Bodi Jin. Reduplication in Classical Chinese Poetry (Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Chinese Linguistics). – Leiden: Universiteit Leiden, 2018. – 41 p.
412. Bojiang Zhang, Mei Fang. Research on Functional Grammar of Chinese I: Information Structure and Word Ordering Selection. – London, New York: Routledge, 2020. – X, 252 p. – (China Perspectives)
413. Bojiang Zhang, Mei Fang. Research on Functional Grammar of Chinese II: Reference and Grammatical Category. – London, New York: Routledge, 2020. – X, 196 p. – (China Perspectives)
414. Brigitte Kampers-Manhe. L'opposition subjonctif / indicatif dans les relatives. – Amsterdam: Rodopi, 1991. – 239 p.
415. C. T. James Huang. More on Chinese Word Order and Parametric Theory // Syntactic Theory and First Language Acquisition: Heads, Projections, and Learnability. Vol. 1 / Editors: Barbara Lust, Margarita Suñer, John Whitman; Co-editors: Gabriella Hermon, Jaklin Kornfilt, Suzanne Flynn et al. – Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 1994. – p. 15–35.
416. C.-T. James Huang, Y.-H. Audrey Li, Yafei Li. The Syntax of Chinese. – New York: Cambridge University Press, 2009. – XII, 391 p.
417. C.-T. James Huang. Logical Relations in Chinese and the Theory of Grammar. – New York, London: Garland Publishing, Inc., 1998. – XIV, 456 p.
418. Candice Chi-Hang Cheung. Chinese: Parts of Speech // The Routledge Encyclopedia of the Chinese Language / Edited by Prof. Chan Sin-Wai; Assisted by James Minett and Florence Li Wing Yee. – London, New York: Routledge, 2016. – p. 242–294.
419. Chang Jung-hsing. The Syntax of Event Structure in Chinese. – Saarbrücken: VDM Verlag, 2009. – 167 p.
420. Chaofen Sun. Word-order Change and Grammaticalization in the History of Chinese. – Palo Alto: Stanford University Press, 1996. – XIII, 207 p.
421. Charles N. Li, Sandra A. Thompson. An Explanation of Word Order Change SVO → SOV // Foundations of Language, Vol. 12, No. 2 (Nov., 1974). – New York, Heidelberg, Dordrecht: Springer, 1974. – p. 201–214.
422. Charles N. Li, Sandra A. Thompson. Mandarin Chinese: A Functional Reference Grammar. – Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1989. – 691 p.
423. Charles N. Li, Sandra A. Thompson. Subject and Topic: A New Typology of Language // Subject and topic / Ed. by Charles N. Li. – London, New York: Academic Press, 1976. – p. 457–489.
424. Cheng Siu-Pong, Tang Sze-Wing. Cantonese // The Routledge Encyclopedia of the Chinese Language / Edited by Prof. Chan Sin-Wai; Assisted by James Minett and Florence Li Wing Yee. – London, New York: Routledge, 2016. – p. 18–34.
425. Cheng Wang. A Preliminary Investigation of Aspectual Features of Motion Verbs in Classical Chinese // New Perspectives on Aspect and Modality in Chinese Historical Linguistics / Barbara Meisterernst (Ed.). – Beijing, Singapore: Peking University Press; Springer Nature Singapore Pte Ltd., 2019. – p. 23–48. – (Frontiers in Chinese Linguistics; 5)
426. Cheng Zhang. The repeater in Chinese and other languages // Newest Trends in the Study of Grammaticalization and Lexicalization in Chinese / Edited by Janet Zhiqun Xing. – Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 2012. – p. 215–234. – (Trends in Linguistics. Studies and Monographs, Vol. 236)
427. Cheng-hui Liu. The grammaticalization of the directional verb 'lái': A construction grammar approach // Newest Trends in the Study of Grammaticalization and Lexicalization in Chinese / Edited by Janet Zhiqun Xing. – Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 2012. – p. 87–114. – (Trends in Linguistics. Studies and Monographs, Vol. 236)

428. Cheung Candice Chi-Hang. *Parts of Speech in Mandarin: The State of the Art*. – Heidelberg: Springer, 2016. – XIII, 146 p.
429. Chiara Romagnoli, Jing Wang. *Grammatica d'uso della lingua cinese. Teoria ed esercizi. Livelli A1-B1 del quadro comune europeo di riferimento per le lingue*. – Milano: Hoepli, 2016. – p. 208.
430. Chiara Romagnoli. *Grammatica cinese: Le parole vuote del cinese moderno*. – Milano: Hoepli, 2012. – p. 304.
431. Chien-Jer Charles Lin. *The Syntax of Possessive Arguments in Mandarin Chinese* (National Taiwan Normal University). URL: http://www.indiana.edu/~lacl/att/Lin_WorkshoponArgument_Realization.pdf
432. Chiew-Pheng Phua. *Direct and Indirect Objects in Archaic and Classical Chinese // SOAS Papers on Sinitic and Tibeto-Burman Linguistics, Vol. 7*. – London: University of London Press, 2019. – p. 80–119.
433. Chiew-Pheng Phua. *The double object construction in Archaic Chinese // Cahiers de Linguistique – Asie Orientale, Vol. 37.1*. – Leuven, Paris: Peeters Publishers, 2008. – p. 43–84.
434. Chirui Hu. *Future, Alternatives and Volition: The Origin of Markers of Future Tense and Alternative Questions in Archaic Chinese // New Perspectives on Aspect and Modality in Chinese Historical Linguistics / Barbara Meisterernst (Ed.)*. – Beijing, Singapore: Peking University Press; Springer Nature Singapore Pte Ltd., 2019. – p. 49–78. – (Frontiers in Chinese Linguistics; 5)
435. Chris Wen-chao Li. *Classical Chinese // The Routledge Encyclopedia of the Chinese Language / Edited by Prof. Chan Sin-Wai; Assisted by James Minett and Florence Li Wing Yee*. – London, New York: Routledge, 2016. – p. 408–419.
436. Christian Rubattel. *Fonctions sémantiques et fonctions grammaticales dans la théorie transformationnelle*. – Bern, Frankfurt am Main, Las Vegas: Peter Lang, 1978. – 258 p.
437. Christoph Anderl. *Modality Without Modals: The Case of Interrogatives in Early Vernacular Texts // New Perspectives on Aspect and Modality in Chinese Historical Linguistics / Barbara Meisterernst (Ed.)*. – Beijing, Singapore: Peking University Press; Springer Nature Singapore Pte Ltd., 2019. – p. 221–238. – (Frontiers in Chinese Linguistics; 5)
438. Christoph Harbsmeier. *A Summary of Classical Chinese Analytic Syntax: The System of Basic Syntactic Categories // Проблемы китайского и общего языкознания. К 90-летию С. Е. Яхонтова / Отв. ред. к.ф.н. Е. Н. Колпачкова*. – СПб.: Изд-во “Студия “НП-Принт”, 2016. – С. 525–577.
439. Christoph Harbsmeier. *Aspects of Classical Chinese Syntax*. – London, Malmö: Curzon Press, 1981. – VII, 303 p. – (Scandinavian Institute of Asian Studies. Monograph Series, No. 45)
440. Chu-Ren Huang, Dingxu Shi. *Preliminaries (Chapter 1) // A Reference Grammar of Chinese / Edited by Chu-Ren Huang, Dingxu Shi*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2016. – p. 1–13.
441. Chu-Ren Huang, Shu-Kai Hsieh, Keh-Jiann Chen. *Mandarin Chinese Words and Parts of Speech: A corpus-based study*. – London, New York: Routledge, 2017. – XIV, 288 p.
442. Claude Hagège. *Le problème linguistique des prépositions et la solution chinoise (avec un essai de typologie à travers plusieurs groupes de langue) / Société de Linguistique de Paris; publié avec le concours du Centre National de la Recherche Scientifique*. – Louvain: Éditions Peeters, 1975. – 429 p.
443. Claudia Ross, Baozhang He, Pei-Chia Chen, Meng Yeh. *The Routledge Course in Modern Mandarin Chinese. Textbook Level 1: Traditional Characters*. – London, New York: Routledge, 2010. – 416 p.
444. Claudia Ross, Jing-heng Sheng Ma. *Modern Mandarin Chinese Grammar: A Practical Guide*. – London, New York: Routledge, 2006. – XXVI, 397 p.
445. Claudia Ross, Jing-heng Sheng Ma. *Moderne chinesische Grammatik: Ein praktischer Leitfaden der chinesischen Hochsprache. Deutschsprachige Ausgabe basierend auf der zweiten überarbeiteten englischsprachigen Ausgabe / ins Deutsche übersetzt von Katrin Buchta; Lektorat:*

- Cornelia Schindelin. – London, New York: Routledge; Zürich: Chinabooks E. Wolf und E. Wu, 2016. – XXVI, 406 S.
446. Dah-an Ho. The characteristics of Mandarin dialects // *The Sino-Tibetan Languages* / Edited by Graham Thurgood and Randy J. LaPolla. – London, New York: Routledge, 2003. – p. 126–130.
447. Dai Xiangling. Chinese Morphology and Its Interface with Syntax (Dissertation Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Doctor of Philosophy in the Graduate School of the Ohio State University). – Columbus: Ohio State University, 1992. – 294 p.
448. Dan Xu. Reduplication in languages: A case study of languages of China // *Plurality and Classifiers across Languages in China* / Ed. by Dan Xu. – Berlin, Munich, Boston: De Gruyter Mouton, 2012. – p. 43–63. – (Trends in Linguistics. Studies and Monographs, Vol. 255)
449. Daniel Kane. *The Chinese Language: Its History and Current Usage*. – Clarendon, Boston: Tuttle Publishing, 2006. – 192 p.
450. Daniel P. Hölzl. Focus and Background Marking in Mandarin Chinese: System and Theory behind *cái*, *jiù*, *dōu* and *yě*. – London, New-York: RoutledgeCurzon, 2004. – XI, 311 p. – (RoutledgeCurzon Asian Linguistics Series)
451. David Smyth. *Thai: An Essential Grammar*. – 2nd ed. – London, New York: Routledge, 2013. – X, 265 p.
452. Denis Creissels. *Syntaxe générale. Une introduction typologique. 2: La phrase* (Collection Langues et Syntaxe). – Paris: Hermes Sciences Lavoisier, 2006. – XIV, 334 p.
453. Denise Bernot, Marie-Hélène Cardinaud, Marie Yin Yin Myint. *Manuel de birman, volume 2: Grammaire birmane*. – Paris: L'Asiathèque, 2001. – 165 p.
454. Derek Herforth. A sketch of late Zhou Chinese grammar // *The Sino-Tibetan Languages* / Edited by Graham Thurgood and Randy J. LaPolla. – London, New York: Routledge, 2003. – p. 59–71.
455. Dingxu Shi, Chu-Ren Huang. Syntactic Overview (Chapter 2) // *A Reference Grammar of Chinese* / Edited by Chu-Ren Huang, Dingxu Shi. – Cambridge: Cambridge University Press, 2016. – p. 14–66.
456. Dingxu Shi. Nouns and Nominal Phrases (Chapter 8) // *A Reference Grammar of Chinese* / Edited by Chu-Ren Huang, Dingxu Shi. – Cambridge: Cambridge University Press, 2016. – p. 199–255.
457. Dingxu Shi. Topic and Topic-Comment Constructions in Mandarin Chinese // *Language*, Vol. 76, No. 2 (Jun., 2000). – Washington: Linguistic Society of America, 2000. – p. 383–408.
458. Dmitri Karpeka. Die typologische Verbindung zwischen den chinesischen, japanischen und koreanischen Sprachen: zur Frage über den ostasiatischen Sprachbund // *Beiträge zur chinesischen Linguistik: Grammatik und Phonologie* (Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Karl von Ossietzky). – Hamburg: Hamburg University Press, 2019. – S. 134–199.
459. Dmitri Karpeka. Die wichtigsten Änderungen im syntaktischen System des Chinesischen im Mittelalter // *Beiträge zur ostasiatischen Sprachgeschichte* (Eberhard Karls Universität Tübingen). – Bd. 3–4.: Chinesisch. Vietnamesisch. Birmanisch. Tibetisch / Bearbeitet vom Prof. Albert Zemmer und Prof. Zhou Yutang. – Tübingen: Tübingen University Press, 2020. – S. 8–49.
460. Dmitri Karpeka. Grammatische Variation bei der Deutsch-Chinesisch Übersetzung // *Beiträge zur ostasiatischen Sprachwissenschaft* (Eberhard Karls Universität Tübingen). – Bd. 1.: Chinesisch. Vietnamesisch. Tai-Kadai- Sprachfamilie / Bearbeitet vom Prof. Albert Zemmer. – Tübingen: Tübingen University Press, 2019. – S. 434–488.
461. Dmitri Karpeka. L'évolution diachronique de l'expression de la possibilité en chinois moderne // *Cahiers de Linguistique – Asie Orientale*, Vol. 59.2. – Leuven, Paris: Peeters Publishers, 2019. – p. 200–250.
462. Dmitri Karpeka. L'expression de la catégorie de processus et d'état en chinois moderne // *Cahiers de linguistique de l'INALCO*, N° 14/15, août 2019. – Paris: Cercle de linguistique de l'INALCO, 2019. – p. 70–92.
463. Dmitri Karpeka. La semantica delle costruzioni passive in cinese moderno // *Quaderni di Linguistica e Studi Orientali / Working Papers in Linguistics and Oriental Studies* – n. 6, 2020

- / A cura di M. Rita Manzini, Leonardo M. Savoia. – Firenze: Firenze University Press, 2020. – p. 260–313.
464. Edith Aldridge. ECM and Control in Archaic Chinese // *New Aspects of Classical Chinese Grammar* / Edited by Barbara Meisterernst. – Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2016. – p. 5–26. – (Asien- und Afrika-Studien der Humboldt-Universität zu Berlin; Band 45)
465. Edward Gibson, H. –H. Iris Wu. Processing Chinese Relative Clauses in Context // *Language and Cognitive Processes*, Vol. 28, Issue 1–2 (January 2013). – London, New York: Routledge, 2013. – p. 125–155.
466. Edward M. Gunn. *Rendering the Regional: Local Language in Contemporary Chinese Media*. – Honolulu: University of Hawai'i Press, 2006. – IX, 261 p.
467. Edward McDonald. *The Complement in Chinese Grammar: A Functional Reinterpretation // Functional Descriptions: Theory in practice* / Edited by Ruqaiya Hasan, Carmel Cloran, David G. Butt. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1996. – p. 265–286.
468. Edwin G. Pulleyblank. *Emphatic Negatives in Classical Chinese // Ancient China: Studies in Early Civilization* / Edited by David T. Roy and Tsuen- Hsuin Tsien. – Hong Kong: The Chinese University Press, 1978. – p. 115–136.
469. Edwin G. Pulleyblank. *Fei 非, wei 唯 and Certain Related Words // Studia Serica Bernhard Karlgren Dedicata* / Ed. by Søren Egerod and Else Glahn. – Copenhagen: E. Munksgaard, 1959. – p. 178–189.
470. Edwin G. Pulleyblank. *Morphology in Old Chinese // Journal of Chinese Linguistics*, Vol. 28, No. 1. – Hong Kong: Chinese University Press, 2000. – p. 26–51.
471. Edwin G. Pulleyblank. *Outline of Classical Chinese Grammar*. – Vancouver: UBC Press, 1995. – XIV, 192 p.
472. Erich Haenisch. *Lehrgang der klassischen chinesischen Schriftsprache. Studienausgabe / II: Ergänzungsband. – 3., unveränd. Aufl.* – Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie, 1990. – X, 241 S.
473. Ewa Zajdler. *Gramatyka współczesnego języka chińskiego. Składnia i semantyka*. – Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Dialog, 2005. – VI, 234 str.
474. Fan Kehli. *Le mot vide dans la langue chinoise classique*. – Paris: Éditions You Feng, Librairie & Éditeur, 1991. – 300 p.
475. Fan Kehli. *Les modèles de phrases dans la langue chinoise classique*. – Paris: Éditions You Feng, Librairie & Éditeur, 1990. – 284 p.
476. Fan Xiaolei. *Tense, Aspect and Modality in Chinese: A typological Study (A Thesis Submitted to the Hong Kong University of Science and Technology in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy in the Division of Humanities)*. – Hong Kong: Hong Kong University of Science and Technology, 2014. – XII, 273 p.
477. Fei Ren. *Genericity and sentences with an AP state complement in Mandarin Chinese (Chapter 9) // Current Studies in Chinese Language and Discourse: Global context and diverse perspectives* / Edited by Yun Xiao and Linda Tsung. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2019. – p. 177–197. – (Studies in Chinese Language and Discourse; 10)
478. Feng Gu. *Issues on the Adverb 其 qí in Archaic Chinese // New Perspectives on Aspect and Modality in Chinese Historical Linguistics* / Barbara Meisterernst (Ed.). – Beijing, Singapore: Peking University Press; Springer Nature Singapore Pte Ltd., 2019. – p. 79–108. – (Frontiers in Chinese Linguistics; 5)
479. Feng Shengli. *Modern Chinese: Written Chinese // The Routledge Encyclopedia of the Chinese Language* / Edited by Prof. Chan Sin-Wai; Assisted by James Minett and Florence Li Wing Yee. – London, New York: Routledge, 2016. – p. 645–663.
480. Feng Shengli. *Prosodic Syntax in Chinese: History and Changes* / Translated by Zhuang Huibing and Ma Baopeng. – London, New York: Routledge, 2019. – X, 251 p. – (Chinese Linguistics)
481. Feng-fu Tsao. *Argument structure change, reanalysis and lexicalization: Grammaticalization of transitive verbs into ditransitive verbs in Chinese, Japanese and English // Newest Trends in the Study of Grammaticalization and Lexicalization in Chinese* / Edited by Janet Zhiquan Xing. –

- Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 2012. – p. 275–302. – (Trends in Linguistics. Studies and Monographs, Vol. 236)
482. Feng-hsi Liu. Aspect and the post-verbal *zài* phrase in Mandarin Chinese // *Studies of Chinese Linguistics: Functional Approaches* / Edited by Janet Zhiqun Xing. – Hong Kong: The University of Hong Kong Press, 2009. – p. 103–130.
483. Foong Ha Yap, Jiao Wang, Charles Tsz-kwan Lam. Clausal integration and the emergence of mitigative and adhortative sentence-final particles in Chinese // *Taiwan Journal of Linguistics*, Vol. 8, Issue 2 (2010). – Taipei: Crane Publishing Co, 2010. – p. 63–86.
484. Fowler Roger. *An Introduction to Transformational Syntax*. – New York: Barnes and Nobles Inc., 1971. – IX, 178 p.
485. Francesca Del Gobbo. Appositives in Mandarin Chinese and Cross- Linguistically // *Chinese Syntax in a Cross-Linguistic Perspective* / Edited by Audrey Li, Andrew Simpson and Wei-Tien Dylan Tsai. – Oxford, New York: Oxford University Press, 2015. – p. 73–99.
486. Fushan Sun. A Constructive Study of English and Chinese Double Negation // *Theory and Practice in Language Studies*, Vol. 1, No. 10. – London: Academy Publisher, 2011. – p. 1442–1445. – [Электронный ресурс]. URL: <http://www.academypublication.com/issues/past/tpls/vol01/10/26.pdf> (дата звернення: 09.09.2019)
487. Gaston Pereat. À propos de l'expression de l'opposition en chinois: conjonctions, particules, parenthèses // *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris*, Vol. 90, Issue 1. – Paris: Éditions Peeters Louvain, 1995. – p. 180–227.
488. Ge Benyi. *Modern Chinese Lexicology* / Translated by Xu Dekuan. – London, New York: Routledge, 2018. – X, 231 p. – (Chinese Linguistics)
489. Georg von der Gabelentz. *Chinesische Grammatik: Mit Ausschluss des niederen Stiles und der heutigen Umgangssprache; mit vier Schrifttaffeln*. – 2. unveränderte Auflage – Berlin: Deutscher Verlag der Wissenschaften, 1953. – XXVIII, 549 S.
490. George van Driem. *The Grammar of Dzongkha*. – Thimphu: Dzongkha Development Commission, Royal Government of Bhutan, 1992. – 388 p.
491. Giorgio Francesca Arcodia. *La derivazione lessicale in cinese mandarino*. – Milano: FrancoAngeli s.r.l., 2008. – 256 p.
492. Graham Thurgood. A subgrouping of the Sino-Tibetan languages: the interaction between language contact, change, and inheritance // *The Sino-Tibetan Languages* / Edited by Graham Thurgood and Randy J. LaPolla. – London, New York: Routledge, 2003. – p. 3–21.
493. Gregory D. S. Anderson. *Auxiliary Verb Constructions*. – Oxford, New York: Oxford University Press, 2006. – XVIII, 473 p.
494. Guo Rui. *Modern Chinese Parts of Speech: Systems Research* / Translated by Yang Huiying. – London, New York: Routledge, 2018. – X, 258 p. – (Chinese Linguistics)
495. Haihua Pan, Po Lun Peppina Lee, Chu-Ren Huang. Negation (Chapter 6) // *A Reference Grammar of Chinese* / Edited by Chu-Ren Huang, Dingxu Shi. – Cambridge: Cambridge University Press, 2016. – p. 143–168.
496. Hang Du. Acquisition of the Chinese *ba*-construction. – München: Lincom Europa, 2006 – VII, 185 p. – (LINCOM studies in language acquisition; 16)
497. Heidi Brexendorff, Wei Chiao. *Chinesische Grammatik und Übersetzung in der Mittelstufe: Die Partikel “Le” und andere Tücken*. – Stuttgart: Schmetterling Verlag, 2011. – 128 S.
498. Heinz Vater. *Dänische Subjekt- und Objektsätze: ein Beitrag zur generativen Dependenzgrammatik*. – Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1973. – VI, 236 S. – (Linguistische Arbeiten; 3)
499. Hilary Chappell and Alain Peyraube. The comparative construction in Sinitic languages: Synchronic and diachronic variation // *Diversity in Sinitic Languages* / Edited by Hilary M. Chappell. – Oxford, New York: Oxford University Press, 2015. – p. 134–154.
500. Hilary Chappell, Alain Peyraube. A Typological Study of Negation in Sinitic Languages: Synchronic and Diachronic Views // *New Horizons in the Study of Chinese: Dialectology*,

- Grammar, and Philology – Studies in Honor of Professor Anne Yue / Edited by Pang-hsin Ting, Samuel Hung-nin Cheung, Sze-Wing Tang and Andy Chin. – Hong Kong: The Chinese University Press, 2016. – p. 483–534.
501. Hilary Chappell, Dingxu Shi. Major Non-Canonical Clause Types: *ba* and *bei* (Chapter 15) // A Reference Grammar of Chinese / Edited by Chu-Ren Huang, Dingxu Shi. – Cambridge: Cambridge University Press, 2016. – p. 451–483.
502. Hilary Chappell, Li Lan. Mandarin and Other Sinitic Languages // The Routledge Encyclopedia of the Chinese Language / Edited by Prof. Chan Sin- Wai; Assisted by James Minett and Florence Li Wing Yee. – London, New York: Routledge, 2016. – p. 605–628.
503. Hilary Chappell. The Universal Syntax of Semantic Primes in Mandarin Chinese // Meaning and Universal Grammar: Theory and Empirical Findings, Vol. 1 / Ed. by Cliff Goddard, Anna Wierzbicka. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2002. – p. 243–322.
504. Holger Diessel. Demonstratives: Form, Function and Grammaticalization. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1999. – XII, 205 p.
505. Hong Zhang. Numeral Classifiers in Mandarin Chinese // Journal of East Asian Linguistics, Vol. 16, Issue 1 (March 2007). – Berlin: Springer, 2007. – p. 43–59.
506. Hongyuan Dong. A History of the Chinese Language. – London, New York: Routledge, 2014. – X, 203 p.
507. Hongyuan Dong. Semantics of Chinese Questions: An Interface Approach. – London, New York: Routledge, 2019. – XIV, 180 p. – (Routledge Studies in Chinese Linguistics)
508. Hu Chirui. From Implicit to Explicit: Grammar Changes Induced by Lexical Changes / English translation: Jiajuan Xiong and Barbara Meisterernst // New Aspects of Classical Chinese Grammar / Edited by Barbara Meisterernst. – Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2016. – p. 75–104. – (Asien- und Afrika-Studien der Humboldt-Universität zu Berlin; Band 45)
509. Hua Lin. A Grammar of Mandarin Chinese / Ed. by Ulrich J. Lüders. – München: Lincom Europa, 2001. – 208 p.
510. Huaqing Yuan. Grammatica cinese facile. – Milano: Antonio Vallardi Editore s.u.r.l., 2007. – 220 p.
511. Huaqing Yuan. Grammatica cinese: Grammatica essenziale. – Milano: Antonio Vallardi Editore s.u.r.l., 2004. – 341 p.
512. Hui Weber. Lóng neu A1-A2: Chinesisch für Anfänger. Kursbuch mit 2 Audio-CDs / Beratung: Cornelia Schindelin, Arvid Storch. – Stuttgart: Ernst Klett Sprachen, 2015. – 248 S.
513. Huiqin Mao. So lernt man Chinesisch: Sprachkurs für HSK 1 und HSK 2 (Anfänger). – Berlin: Eigenverlag Huiqin Mao, 2018. – 197 S.
514. Huiqin Mao. So lernt man Chinesisch: Sprachkurs für HSK 3 (Fortgeschrittene). – Berlin: Eigenverlag Huiqin Mao, 2016. – 244 S.
515. Hung-nin Samuel Cheung. A Practical Chinese Grammar / In collaboration with Sze-yun Liu and Li-lin Shi. – Hong Kong: The Chinese University Press, 1994. – XVII, 520 p.
516. Insup Taylor, Martin M. Taylor. Writing and Literacy in Chinese, Korean and Japanese / Revised edition. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2014. – XIX, 487 p. – (Studies in Written Language and Literacy; 14)
517. Isabelle Rabut, Wu Yongyi, Liu Hong. Méthode de chinois: premier niveau / Avec la collaboration de Zhitang Drocourt. – Nouvelle édition révisée. – Paris: L'Asiathèque, 2009. – XVI, 492 p.
518. Ivona Kučerová. The Syntax of Null Subjects // Syntax. A Journal of Theoretical, Experimental and Interdisciplinary Research. – Volume 17, Issue 2, June 2014. – Hoboken: Wiley-Blackwell Publishing, 2014. – p. 132–167.
519. Jae Jung Song. Causatives and Causation: A Universal-typological Perspective. – London & New York: Longman, 1996. – XIV, 295 p.
520. Jakob R. E. Leimgruber. Singapore English: Structure, Variation, and Usage. – Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2016. – XVI, 150 p. – (Studies in English Language)

521. Janet Zhiqun Xing. Semantic change in the grammaticalization of classifiers in Mandarin Chinese // *Newest Trends in the Study of Grammaticalization and Lexicalization in Chinese* / Edited by Janet Zhiqun Xing. – Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 2012. – p. 169–214. – (Trends in Linguistics. Studies and Monographs, Vol. 236)
522. Janet Zhiqun Xing. Teaching and Learning Chinese as a Foreign Language: A Pedagogical Grammar. – Hong Kong: Hong Kong University Press, 2006. – X, 323 p.
523. Jaroslav Průšek. Quelques remarques sur les aspects en chinois // *Archiv orientální. Journal of the czechoslovak oriental institute, Prague* / ed. Bedřich Hrozný. – Vol. XVIII, No. 1–2., 1950. – Praha: Orientalni Ustav, 1950. – S. 403–426.
524. Jean-Jacques Hédelin. Guide grammatical du chinois. – Paris: Éditions You Feng, Librairie & Éditeur, 2008. – 532 p.
525. Jean-Philippe Eglinger, Minh Tâm Nguyễn. Chữ nho: le chinois classique utilisé au Viêt Nam. – Paris: L'Asiathèque, 2019. – XXVI, 577 p. – (Le Centre de recherches linguistiques sur l'Asie orientale de l'Inalco; 11)
526. Jean-Pierre Dupuis, Nattawan Boonniyom. Précis de grammaire thaïe. – Paris: Éditions You Feng, Librairie & Éditeur, 2004. – 253 p.
527. Jen-i Jelina Li. The *ba* construction in Mandarin Chinese: A serial verb analysis // *Clitics, Pronouns and Movement* / Edited by James R. Black, Virginia Motapanyane. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1997. – p. 175–216. – (Current Issues in Linguistic Theory; 140)
528. Jeroen Wiedenhof. A Grammar of Mandarin. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2015. – XXV, 477 p.
529. Jerome L. Packard. Chinese Morphology // *The Routledge Encyclopedia of the Chinese Language* / Edited by Prof. Chan Sin-Wai; Assisted by James Minett and Florence Li Wing Yee. – London, New York: Routledge, 2016. – p. 215–226.
530. Jerome L. Packard. Chinese Psycholinguistics // *The Routledge Encyclopedia of the Chinese Language* / Edited by Prof. Chan Sin-Wai; Assisted by James Minett and Florence Li Wing Yee. – London, New York: Routledge, 2016. – p. 315–327.
531. Jerome L. Packard. The Morphology of Chinese: A Linguistic and Cognitive Approach. – Cambridge: Cambridge University Press, 2000. – XVI, 335 p.
532. Jerome Packard. Lexical Word Formation (Chapter 3) // *A Reference Grammar of Chinese* / Edited by Chu-Ren Huang, Dingxu Shi. – Cambridge: Cambridge University Press, 2016. – p. 67–80.
533. Jia Yang. Constraints on the collocational behaviors of Chinese near- synonyms: A corpus-based analysis (Chapter 8) // *Current Studies in Chinese Language and Discourse: Global Context and Diverse Perspectives* / Edited by Yun Xiao and Linda Tsung. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2019. – p. 155–176. – (Studies in Chinese Language and Discourse; 10)
534. Jiajuan Xiong and Barbara Meisterernst. The Syntax and the Semantics of the Deontic Modals *yīng* 應 and *dāng* 當 in Early Buddhist Texts // *New Perspectives on Aspect and Modality in Chinese Historical Linguistics* / Barbara Meisterernst (Ed.). – Beijing, Singapore: Peking University Press; Springer Nature Singapore Pte Ltd., 2019. – p. 191–220. – (Frontiers in Chinese Linguistics; 5)
535. Jian Kang Loar. Chinese Syntactic Grammar: Functional and Conceptual Principles. – New York: Peter Lang Publishing, 2011. – XXIV, 493 p. – (Berkeley Models of Grammars; V. 9)
536. Jian Kang Loar. Learn to Use Chinese Aspect Particles. – London, New York: Routledge, 2019. – XIV, 285 p.
537. Jiehong Zhang, Telse Hack. Langenscheidt Praktisches Lehrbuch Chinesisch: Der Standardkurs Mandarin für Selbstlerner. – Berlin, München: Langenscheidt, 2007. – 256 S.
538. Jing Hua, Martha Buchmann. Altchinesische Satzstrukturen im modernen Chinesischen: Ein praktischer Ansatz. – München: Sprachen- und Dolmetscherinstitut (SDIMUC), 2018. – XI, 225 s.

539. Jing Jin. *Partition and Quantity: Numeral Classifiers, Measurement, and Partitive Constructions in Mandarin Chinese*. – London, New York: Routledge, 2019. – XII, 229 p.
540. Jingling Wang, Monika Motsch. *Grundlagen der chinesischen Grammatik / Unter Mitarb. v. Alex Kirch*. – Stuttgart: Ernst Klett Sprachen, 2010. – 158 S.
541. Jing-Schmidt Zhuo. *Dramatized Discourse: The Mandarin Chinese *ba*- construction*. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2005. – XXII, 337 p.
542. Jingxia Lin, Chaofen Sun. *Prepositions and Preposition Phrases (Chapter 13) // A Reference Grammar of Chinese / Edited by Chu-Ren Huang, Dingxu Shi*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2016. – p. 353–400.
543. Jinyang Zhu. *Chinesisch für Deutsche 2: Hochchinesisch für Fortgeschrittene*. – Hamburg: Helmut Buske Verlag, 2006. – X, 279 s.
544. Jinyang Zhu. *Chinesische Grammatik für Deutsche: Ein Lehr- und Übungsbuch mit Lösungen / Unter Mitarb. v. Ruth Cordes*. – Hamburg: Helmut Buske Verlag, 2007. – XVI, 258 S.
545. Jiun-Shiung Wu. *Intensification and Modal Necessity in Mandarin Chinese*. – London, New York: Routledge, 2019. – X, 190 p. – (Routledge Studies in Chinese Linguistics)
546. Joan Bybee, Revere Perkins, William Pagliuca. *The Evolution of Grammar: Tense, Aspect, and Modality in the Languages of the World*. – Chicago and London: University of Chicago Press, 1994. – XXII, 398 p.
547. Joël Bellassen, Arnaud Arslangul. *Bescherelle. Le chinois pour tous: Écriture, Grammaire, Vocabulaire, Traduction*. – Paris: Hatier, 2014. – p. 336.
548. Joël Bellassen, Tching Kanehisa, Zujian Zhang. *Chinois mode d'emploi: grammaire pratique et exercices*. – Paris: Éditions You Feng, Librairie & Éditeur, 2003. – 376 p.
549. John Haiman. *Cambodian: Khmer / London Oriental and African Language Library*. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2011. – XIX, 425 p.
550. John Okell, Anna Allott. *Burmese / Myanmar Dictionary of Grammatical forms*. – Richmond: Curzon Press, 2001. – XVII, 312 p.
551. John Okell. *A Reference Grammar of Colloquial Burmese: Part I*. – London, Bombay, Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1969. – XVIII, 240 p.
552. Jos. Mullie. *Le mot-particule 之 tchē*. – Tirage-à-part du “T’oung Pao”, Vol. 36, Livr. 3–5. – Leiden: E. J. Brill, 1942. – p. 146–180.
553. Jo-Wang Lin and Wei-Tien Dylan Tsai. *Restricting Non-restrictive Relatives in Mandarin Chinese // Chinese Syntax in a Cross-Linguistic Perspective / Edited by Audrey Li, Andrew Simpson and Wei-Tien Dylan Tsai*. – Oxford, New York: Oxford University Press, 2015. – p. 100–127.
554. Jo-wang Lin. *Chinese comparatives and their implicational parameters // Natural Language Semantics: An International Journal of Semantics and Its Interfaces in Grammar*. – Volume 17, Issue 1 (March 2009). – New York, Heidelberg, Dordrecht: Springer, 2009. – p. 1–27.
555. Julian K. Wheatley. *Chinese Verbs & Essentials of Grammar*. – New York, Chicago, San Francisco: McGraw-Hill Education, 2015. – 224 p.
556. K. K. Luke. *Utterance Particles in Cantonese Conversation*. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1990. – XVI, 329 p.
557. Kaidi Zhan. *The Strategies of Politeness in the Chinese Language*. – Berkeley: Institute of East Asian Studies, University of California, 1992. – 106 p.
558. Kathleen Ahrens, Chu-Ren Huang. *Classifiers (Chapter 7) // A Reference Grammar of Chinese / Edited by Chu-Ren Huang, Dingxu Shi*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2016. – p. 169–198.
559. Katja Klammer, Chunyu Wang. *Analytische Syntax der Funktionswörter in der chinesischen Sprache // Zeitschrift für orientalische Philologie, Ausg. 14 / 2018*. – Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, 2018. – S. 155–181.
560. Kaycheng Soh. *Teaching Chinese Language in Singapore: Concerns and Visions*. – Singapore: Springer Nature Singapore Pte Ltd., 2020. – XIV, 152 p.

561. Keiko Murasugi. Root Infinitive Analogues in Chinese and Japanese and the Emergence of Full Syntactic Structure // *Chinese Syntax in a Cross-Linguistic Perspective* / Edited by Audrey Li, Andrew Simpson and Wei-Tien Dylan Tsai. – Oxford, New York: Oxford University Press, 2015. – p. 375–398.
562. Klaus Fischer, Vilmos Ágel. Dependency Grammar and Valency Theory // *The Oxford Handbook of Linguistic Analysis* / Ed. by Bernd Heine and Heiko Narrog. – Oxford: Oxford University Press, 2010. – p. 223–255.
563. Kristin Roose. Using the Simple and Complex Directional Complements in Chinese for Beginners (An Honors Thesis). – Muncie, Indiana: Ball State University, 2010. – 30 p.
564. Kuo Yun-Hsuan. New dialect formation: the case of Taiwanese Mandarin (A thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy in language and linguistics). – Colchester: University of Essex, 2005. – VII, 222 p.
565. L. Julie Jiang. A Parametric Analysis of Nominal Arguments in Classifier Languages // *Chinese Syntax in a Cross-Linguistic Perspective* / Edited by Audrey Li, Andrew Simpson and Wei-Tien Dylan Tsai. – Oxford, New York: Oxford University Press, 2015. – p. 51–72.
566. Laurel J. Brinton. *The Structure of Modern English: A Linguistic Introduction*. – Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2000. – XXII, 335 p.
567. Laurence C. Thompson. *A Vietnamese Reference Grammar*. – Honolulu: University of Hawaii Press, 1987. – 416 p. – (Mon-Khmer studies XIII–XIV)
568. Laurent Sagart. *The Roots of Old Chinese*. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1999. – XII, 272 p.
569. Lei Cai. The Semantic Functions of Prepositions and Postpositions in Chinese Spatial Circumpositions – A Perspective from Language Typology // *Chinese Lexical Semantics (14th Workshop, CLSW 2013, Zhengzhou, China, May 10–12, 2013. Revised Selected Papers)* / Edited by Pengyuan Liu, Qi Su. – Heidelberg, New York, Dordrecht, London: Springer, 2013. – p. 248–257.
570. Leonid Iomdin. Microsyntactic Phenomena as a Computational Linguistics Issue // *Grammar and Lexicon: Interactions and Interfaces (GramLex 2016)*: Osaka, Japan 11 December 2016 / Editors: Eva Hajicova, Igor Boguslavsky. – New York: Curran Associates, Inc., 2016. – p. 8–17.
571. Li Chen. *Downward Entailing and Chinese Polarity Items*. – London, New York: Routledge, 2018. – X, 123 p.
572. Li Dejin, Cheng Meizhen. *A Practical Chinese Grammar for Foreigners (Revised Edition)*. – Beijing: Beijing Language and Culture University Press, 2008. – 864 p.
573. Li Yafei. *Syntax* // *The Routledge Encyclopedia of the Chinese Language* / Edited by Prof. Chan Sin-Wai; Assisted by James Minett and Florence Li Wing Yee. – London, New York: Routledge, 2016. – p. 736–755.
574. Léon Vandermeersch, Jin Siyan. *Manuel de chinois classique*. – Paris: Éditions You Feng, Librairie & Éditeur, 2017. – 195 p.; *Manuel de chinois classique II*. – Paris: Éditions You Feng, Librairie & Éditeur, 2021. – 246 p.
575. Liang Tao. Usage based language change and exemplar representations in Beijing Mandarin Chinese (Chapter 3) // *Current Studies in Chinese Language and Discourse: Global context and diverse perspectives* / Edited by Yun Xiao and Linda Tsung. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2019. – p. 27–56. – (Studies in Chinese Language and Discourse; 10)
576. Liliane Haegeman. *The syntax of negation*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1995. – XV, 335 p.
577. Limin Jin, Henriette Hendriks. Le marquage de l'aspect par le morphème *yi* (矣) en chinois classique // *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris*, Vol. 113, Issue 1. – Leuven, Paris: Éditions Peeters Louvain, 2018. – p. 130–156.
578. Lin Jo-wang. Chinese Durative and Completive NPs as Polarity Items // *Language and Cognition: Festschrift in honor of James H-Y. Tai on his 70th birthday* / ed. Jung-hsing Chang. – Taipei: Crane Publishing Company, 2011. – p. 345–362.

579. Lin Zhu. Kinship metaphors in the Chinese construction *A shi B zhi fu / mu*: Biology and culture as conceptual basis (Chapter 10) // *Current Studies in Chinese Language and Discourse: Global context and diverse perspectives* / Edited by Yun Xiao and Linda Tsung. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2019. – p. 199–219. – (Studies in Chinese Language and Discourse; 10)
580. Linda Tsung and Lubei Zhang. The classification of Chinese time expressions from Systemic Functional Linguistics Perspectives (Chapter 11) // *Current Studies in Chinese Language and Discourse: Global context and diverse perspectives* / Edited by Yun Xiao and Linda Tsung. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2019. – p. 221–243. – (Studies in Chinese Language and Discourse; 10)
581. Lisa Lai-Shen Cheng and Rint Sybesma. Transitive Psych-Predicates // *Chinese Syntax in a Cross-Linguistic Perspective* / Edited by Audrey Li, Andrew Simpson and Wei-Tien Dylan Tsai. – Oxford, New York: Oxford University Press, 2015. – p. 207–228.
582. Liu Xun, Zhang Kai, Liu Shehui, Chen Xi, Zuo Shandan, Shi Jiawei. *New Practical Chinese Reader 5: Textbook*. – Beijing: Beijing Language and Culture University Press, 2017. – 302 p.
583. Liu Xun, Zhang Kai, Liu Shehui, Chen Xi, Zuo Shandan, Shi Jiawei. *New Practical Chinese Reader 6: Textbook*. – Beijing: Beijing Language and Culture University Press, 2017. – 298 p.
584. Liwen Tardieu, Chenlong Xu. *Les structures syntaxiques composées du chinois*. – Paris: Éditions You Feng, Librairie & Éditeur, 2019. – IX, 272 p.
585. Liying Scheinhardt-Zhu. Über Negation in der klassischen chinesischen Sprache // *Beiträge zur chinesischen Linguistik: Grammatik und Phonologie* (Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Karl von Ossietzky). – Hamburg: Hamburg University Press, 2019. – S. 89–111.
586. Lun Du. Modalität im Deutschen und *Yuqi* im Chinesischen: Ähnlichkeiten und Unterschiede. – Heidelberg: Julius Groos Verlag, 1998. – XIII, 336 S. – (SinoLinguistica)
587. Mamoru Saito. Selection and Incorporation in Complex Predicate Formation // *Chinese Syntax in a Cross-Linguistic Perspective* / Edited by Audrey Li, Andrew Simpson and Wei-Tien Dylan Tsai. – Oxford, New York: Oxford University Press, 2015. – p. 251–269.
588. Marc Kalinowski. Time, space and orientation: Figurative representations of the sexagenary cycle in ancient and medieval China // *Graphics and Text in the Production of Technical Knowledge in China: the Warp and the Weft* / Ed. by Francesca Bray, Vera Dorofeeva-Lichtmann, Georges Métailie. – Leiden, Boston: Brill, 2007. – p. 135–168. – (Sinica Leidensia, v. 79)
589. Marie-Claude Paris, Dingxu Shi. Comparison (Chapter 11) // *A Reference Grammar of Chinese* / Edited by Chu-Ren Huang, Dingxu Shi. – Cambridge: Cambridge University Press, 2016. – p. 297–314.
590. Marius Zemp. *A Grammar of Purik Tibetan*. – Leiden, Boston: Brill, 2018. – XXIX, 963 p. – (Brill's Tibetan Studies Library / Edited by Henk Blezer, Alex McKay, Charles Ramble; Languages of the Greater Himalayan Region / Edited by George L. van Driem; Vol. 21)
591. Masao Ochi. *Wh*-adjunct, Left Periphery and *Wh*-in-situ // *Chinese Syntax in a Cross-Linguistic Perspective* / Edited by Audrey Li, Andrew Simpson and Wei-Tien Dylan Tsai. – Oxford, New York: Oxford University Press, 2015. – p. 401–428.
592. Massimo Cassinelli, Francesca Liu. *Grammatica comparata del cinese mandarino e del cinese antico*. – Napoli: Università degli Studi di Napoli L'Orientale, 2019. – 699 p.
593. Mathias Jenny, San San Hnin Tun. *Burmese: A Comprehensive Grammar*. – London, New York: Routledge, 2016. – XXI, 503 p.
594. Matthew S. Dryer. Word order in Sino-Tibetan languages from a typological and geographical perspective // *The Sino-Tibetan Languages* / Edited by Graham Thurgood and Randy J. LaPolla. – London, New York: Routledge, 2003. – p. 43–56.
595. Maurice Coyaud, Marie-Claude Paris. *Nouvelles questions de grammaire chinoise*. – Paris: Association Jean Favard pour le développement de la linguistique quantitative, 1976. – 236 p.
596. Maurizio Scarpari. *Avviamento allo studio del cinese classico*. – Venezia: Libreria Editrice Cafoscarina, 1995. – 200 p.

597. Maurizio Scarpari. Breve introduzione alla lingua cinese classica. – Venezia: Libreria Editrice Cafoscarina, 2002. – 80 p.
598. Mau-Tsai Liu. Deutsch-Chinesische Syntax: Ein praktisches Handbuch der modernen chinesischen Umgangssprache (Lehrbücher des Seminars für orientalische Sprachen bei der Universität Bonn, Neue Folge; Band 2). – Berlin: Walter de Gruyter & Co., 1964. – XVIII, 298 S.
599. Mei Fang. The emergence of a definite article in Beijing Mandarin: The evolution of the proximal demonstrative *zhè* // *Newest Trends in the Study of Grammaticalization and Lexicalization in Chinese* / Edited by Janet Zhiqun Xing. – Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 2012. – p. 55–86. – (Trends in Linguistics. Studies and Monographs, Vol. 236)
600. Mei-Chun Liu and Chun Chang. The degree-evaluative construction: Grammaticalization in constructionalization // *Newest Trends in the Study of Grammaticalization and Lexicalization in Chinese* / Edited by Janet Zhiqun Xing. – Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 2012. – p. 115–148. – (Trends in Linguistics. Studies and Monographs, Vol. 236)
601. Meichun Liu. Tense and Aspect in Mandarin Chinese // *The Oxford Handbook of Chinese Linguistics* / Edited by William S-Y. Wang and Chaofen Sun. – Oxford, New York: Oxford University Press, 2015. – p. 274–289.
602. Michael A. Fuller. An Introduction to Literary Chinese / 2nd revised edition. – Cambridge: Harvard University Asia Center, 2004. – XII, 370 p.
603. Michael Barrie and Audrey Li. Analysis versus Synthesis: Objects // *Chinese Syntax in a Cross-Linguistic Perspective* / Edited by Audrey Li, Andrew Simpson and Wei-Tien Dylan Tsai. – Oxford, New York: Oxford University Press, 2015. – p. 179–206.
604. Michael Campbell. 10-Language Dictionary of Chinese Characters. – Taipei: Glossika, 2018. – 542 p.
605. Michael Yoshitaka Erlewine. The Verbal Nature of Mandarin Comparative *bi* // *Proceedings of the National Conference on Linguistics 2008*. – Taipei: Linguistic Society of Taiwan, 2008. – [Электронный ресурс]. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download;jsessionid=EB3E74C14145D623938609AF6BDE1ADF?doi=10.1.1.363.3973&rep=rep1&type=pdf> (дата звернення: 15.08.2021)
606. Michel Antelme, Nguyễn Thị Hải, Françoise Robin, Chih Yang Ho. La structure d'une phrase élémentaire dans une langue isolante: à l'exemple des langues d'Asie de l'Est (chinois, vietnamien, birman, tibétain, thaï, laotien et khmer). – Paris: L'Asiathèque, 2020. – XVI, 345 p.
607. Mieczysław Jerzy Künstler. Języki chińskie. – Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Dialog, 2000. – 330 str.
608. Miho Choo, Hye-Young Kwak. Using Korean: A Guide to Contemporary Usage. – New York: Cambridge University Press, 2008. – X, 325 p.
609. Nai Fai Wong. On the Interface Properties of Chinese Modals. – Hong Kong: Chinese University of Hong Kong, 1999. – 152 p.
610. Naiying Yuan, Haitao Tang, James Geiss. Classical Chinese: A Basic Reader. Analyses. – Princeton / New Jersey: Princeton University Press, 2004. – VII, 374 p.
611. Nathan W. Hill. The Historical Phonology of Tibetan, Burmese and Chinese. – Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2019. – XIV, 316 p.
612. Nguyễn Đình-Hoà. Vietnamese / London Oriental and African Language Library. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1997. – X, 290 p.
613. Nguyễn Văn Huệ. Từ điển Ngữ pháp tiếng Việt cơ bản / Dictionary of basic Vietnamese grammar (Song ngữ Việt-Anh). – Hồ Chí Minh: Nhà xuất bản Đại học quốc gia, 2003. – XXIII, 418 p.
614. Nick Huang. On Syntactic Tense in Mandarin Chinese // *SOAS Papers on Sinitic and Tibeto-Burman Linguistics*, Vol. 5–6. – London: University of London Press, 2018. – p. 37–59.
615. Nicolas Tournadre et Sangda Dorje. Manuel de tibétain standard: langue et civilisation: introduction au tibétain standard (parlé et écrit) suivie d'un appendice consacré au tibétain littéraire classique / préface de Claude Hagège. – Ouvrage revu, corrigé et augmenté avec la collaboration de Françoise Robin. – Paris: L'Asiathèque, 2013. – 607 p.

616. Nicoletta Romeo. Aspect in Burmese: Meaning and Function. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2008. – XV, 289 p.
617. Ni-Eng Lim. Preliminaries to delicate matters: Some functions of “I say to you” sequences in Mandarin Chinese conversations (Chapter 6) // Current Studies in Chinese Language and Discourse: Global context and diverse perspectives / Edited by Yun Xiao and Linda Tsung. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2019. – p. 105–136. – (Studies in Chinese Language and Discourse; 10)
618. Nina Jin. Satzreihe und Satzgefüge in der chinesischen Sprache: Ein Versuch der mikrostrukturellen Analyse // Beiträge zur ostasiatischen Sprachwissenschaft (Eberhard Karls Universität Tübingen). – Bd. 1.: Chinesisch. Vietnamisch. Tai-Kadai-Sprachfamilie / Bearbeitet vom Prof. Albert Zemmer. – Tübingen: Tübingen University Press, 2019. – S. 569–599.
619. Norbert Dittmar. Grundlagen der Soziolinguistik – Ein Arbeitsbuch mit Aufgaben. – Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1997. – XI, 358 S. – (Konzepte der Sprach- und Literaturwissenschaft; 57)
620. Paul J. Hopper, Sandra A. Thompson. Transitivity in Grammar and Discourse // Language (Journal of the Linguistic Society of America), Vol. 56, No 2. – Baltimore: LSA, 1980. – p. 251–299.
621. Paul K. Benedict. Sino-Tibetan: A Conspectus / Contributing Editor: Prof. James A. Matisoff. – London, Cambridge: Cambridge University Press, 1972. – XII, 230 p. – (Princeton-Cambridge Studies in Chinese Linguistics II)
622. Pénélope Riboud, Xinyue Liu. La grammaire du mandarin standard de Singapour: Le précis comparatif. – Paris: Éditions You Feng, Librairie & Éditeur, 2017. – IX, 95 p.
623. Peppina Po-lun Lee. Cantonese Particles and Affixal Quantification. – Dordrecht, Heidelberg, New York, London: Springer, 2012. – XIV, 253 p.
624. Peter C. Y. Leung. Essential Cantonese Grammar. – Davis: Asian American Studies Division, Department of Applied Behavioral Sciences, University of California, 1972. – 306 p.
625. Peter Kupfer. Strukturelle und semantische Besonderheiten der Konditionalsätze im Chinesischen // Beiträge zur ostasiatischen Sprachwissenschaft (Eberhard Karls Universität Tübingen). – Bd. 1.: Chinesisch. Vietnamisch. Tai-Kadai-Sprachfamilie / Bearbeitet vom Prof. Albert Zemmer. – Tübingen: Tübingen University Press, 2019. – S. 114–146.
626. Philip T. Lin. Taiwanese Grammar: A Concise Reference. – Dublin: Greenhorn Media, 2015. – 621 p.
627. Philippe Roche. Grammaire active du chinois / Préface de Joël Bel Lassen. – Paris: Éditions Larousse, 2007. – X, 309 p.
628. Phương Liên Vũ. Grammatikübungsbuch Vietnamesisch. – Hamburg: Helmut Buske Verlag, 2012. – 184 S.
629. Picus Sizhi Ding. Studies on *Bǎ* Resultative Construction. A Comprehensive Approach to Mandarin *Bǎ* Sentences. – München: Lincom Europa, 2007 – VI, 108 p.
630. Pranee Kullavanijaya. A Historical Study of /thūi/ in Thai // The Thai-Kadai Languages / Edited by Anthony V. N. Diller, Jerold A. Edmondson and Yongxian Luo. – London, New York: Routledge, 2008. – p. 445–467.
631. Qianrui Chen. The development of the Chinese aspectual sentence-final marker *yě* // Newest Trends in the Study of Grammaticalization and Lexicalization in Chinese / Edited by Janet Zhiqun Xing. – Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 2012. – p. 21–54. – (Trends in Linguistics. Studies and Monographs, Vol. 236)
632. Qin Xue Herzberg, Larry Herzberg. Basic Patterns of Chinese Grammar: A Student’s Guide to Correct Structures and Common Errors. – Berkeley: Stone Bridge Press, 2011. – 128 p.
633. Ramón Chu. Las categorías funcionales en el chino estándar: un libro de referencia para estudiantes. – Habana: Universidad de La Habana, 1972. – 377 p.
634. Randy J. LaPolla. Overview of Sino-Tibetan Morphosyntax // The Sino-Tibetan Languages. – 2nd Edition / ed. by Graham Thurgood and Randy J. LaPolla. – London, New-York: Routledge, 2017. – p. 22–42.

635. Randy Lapolla. Traditional Chinese Phonology // *Encyclopedia of Chinese Language and Linguistics: Volume 4: Shā – Z* / General Editor: Rint Sybesma; Associate Editors: Wolfgang Behr, Yueguo Gu, Zev Handel, C.-T. James Huang, James Myers. – Leiden, Boston: Brill, 2017. – p. 376–391.
636. Raymond Dawson. *A New Introduction to Classical Chinese* / 2nd ed. – Oxford, New York: Oxford University Press; Clarendon Press, 1984. – V, 161 p.
637. Redouane Djamouri, Waltraud Paul, John Whitman. Postpositions vs Prepositions in Mandarin Chinese: The Articulation of Disharmony // *Theoretical Approaches to Disharmonic Word Order* / Edited by Theresa Biberauer and Michelle Sheehan. – Oxford: Oxford University Press, 2013. – p. 75–105.
638. Renzhi Li. *Modality in English and Chinese: A Typological Perspective*. – Boca Raton: Universal Publishers, 2004. – 368 p.
639. Richard Xiao and Tony McEnery. *Corpus-Based Contrastive Studies of English and Chinese*. – London, New York: Routledge, 2010. – X, 201 p.
640. Richard Xiao, Tony McEnery. *Aspect in Mandarin Chinese: A Corpus- Based Study*. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2004. – X, 305 p.
641. Robert H. Gassmann. *Abriss der chinesischen Syntax*. – 2. durchgeseh. und korrigiert. Auflage. – Bern: Peter Lang, 2018. – 498 S.
642. Robert H. Gassmann. *Grundstrukturen der antikchinesischen Syntax. Eine erklärende Grammatik*. – Bern, Berlin, Frankfurt a. M., New York, Paris, Wien: Peter Lang AG, 1997. – 352 S. – (Schweizer asiatische Studien; Monographien; Bnd. 26)
643. Robert Iljic. The Origin of the Suffix *-men* 們 in Chinese // *Bulletin of the School of Oriental and African Studies (SOAS, University of London)*, Vol. 64, Part 1. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – p. 74–97.
644. Rui Peng. *Pivotal Constructions in Chinese: Diachronic, Synchronic and Constructional Perspectives*. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2017. – XIX, 243 p. – (Studies in Chinese Language and Discourse; 8)
645. Ruth Cremerius. *Attribut und attributive Konstruktionen im Chinesischen // Beiträge zur chinesischen Linguistik: Grammatik und Phonologie (Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Karl von Ossietzky)*. – Hamburg: Hamburg University Press, 2019. – S. 70–88.
646. Ruth Cremerius. *Chinesisch für Deutsche 1: Hochchinesisch für Anfänger: In Kurzzeichen*. – Hamburg: Helmut Buske Verlag, 2004. – XIV, 304 S.
647. Ruth Cremerius. *Lehrbuch der chinesischen Sprache 1.1: In Kurzzeichen. Lektionen 1–20*. – Hamburg: Helmut Buske Verlag, 2019. – XVII, 295 S.
648. Ruth Cremerius. *Lehrbuch der chinesischen Sprache 1.2: In Kurzzeichen. Lektionen 20–40*. – Hamburg: Helmut Buske Verlag, 2020. – XVII, 240 S.
649. Sandra A. Thompson. Resultative Verb Compounds in Mandarin Chinese: A Case for Lexical Rules // *Language: Journal of the Linguistic Society of America (LSA)*, Vol. 49, No. 2 (June 1973). – Baltimore: Waverly Press Inc., 1973. – p. 361–379.
650. Shaofeng Ni. *Lehrbuch der chinesischen Sprache 2: Hochchinesisch für Fortgeschrittene / Unter Mitarb. v. Hu Wenhua, Liu Xinmin und Sheng Ruoqing*. – Hamburg: Helmut Buske Verlag, 2017. – XIX, 369 S.
651. Shengli Feng. *Light-Verb Syntax Between English and Classical Chinese // Chinese Syntax in a Cross-Linguistic Perspective* / Edited by Audrey Li, Andrew Simpson and Wei-Tien Dylan Tsai. – Oxford, New York: Oxford University Press, 2015. – p. 229–250.
652. Shengli Feng. *Prosodic Morphology in Mandarin Chinese*. – London, New-York: Routledge, 2018. – 196 p.
653. Shengli Feng. *The Syntax and prosody of classifiers in Classical Chinese // Plurality and Classifiers across Languages in China* / Ed. by Dan Xu. – Berlin, Munich, Boston: De Gruyter Mouton, 2012. – p. 67–99. – (Trends in Linguistics. Studies and Monographs, Vol. 255)

654. Shi Dingxu. Standard Chinese // The Routledge Encyclopedia of the Chinese Language / Edited by Prof. Chan Sin-Wai; Assisted by James Minett and Florence Li Wing Yee. – London, New York: Routledge, 2016. – p. 723–735.
655. Shih-chang Hsin, Barbara Mittler. Chinesisch einmal ganz anders: Ein multimediales Lehrbuch für die Grundstufe (Langzeichen) / Taibei Graduate Institute of Teaching Chinese as a Second Language, National Taiwan Normal University; Zentrum für Ostasienwissenschaften, Universität Heidelberg. – Neuwied: Oliver Evers China Buchhandel und -verlag, 2014. – 376 S.
656. Shin Yong Robson. Speed Up Your Chinese: Strategies to Avoid Common Errors. – London, New York: Routledge, 2013. – XVII, 193 p.
657. Shi-Zhe Huang, Jing Jin, Dingxu Shi. Adjectives and Adjective Phrases (Chapter 10) // A Reference Grammar of Chinese / Edited by Chu-Ren Huang, Dingxu Shi. – Cambridge: Cambridge University Press, 2016. – p. 276–296.
658. Shuai Li. Contextual variations of internal and external modifications in Chinese requests: Effects of power and imposition (Chapter 4) // Current Studies in Chinese Language and Discourse: Global Context and Diverse Perspectives / Edited by Yun Xiao and Linda Tsung. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2019. – p. 57–79. – (Studies in Chinese Language and Discourse, Vol. 10)
659. Shuan-fan Huang. Mandarin Causatives // Journal of Chinese Linguistics, Vol. 2, No. 3 (September 1974). – Hong Kong: Chinese University Press, 1974. – p. 354–369.
660. Shu-Ing Shyu. Information Structure (Chapter 17) // A Reference Grammar of Chinese / Edited by Chu-Ren Huang, Dingxu Shi. – Cambridge: Cambridge University Press, 2016. – p. 518–576.
661. Shu-Ling Wu, Haiwang Yuan. Mastering Advanced Modern Chinese through the Classics. – London, New-York: Routledge, 2019. – XV, 237 p.
662. Sian L. Yen. On Negation with *Fei* in Classical Chinese // Journal of the American Oriental Society. – Vol. 91, No. 3 (Jul. – Sep., 1971). – Ann Arbor: University of Michigan Press, 1971. – p. 409–417.
663. Siegfried Nalewski. Kurzgefaßte Geschichte der chinesischen Sprache. – Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie, 1971. – IX, 264 S.
664. Song Jiang. The Semantics of Chinese Classifiers and Linguistic Relativity. – London, New York: Routledge, 2017. – IX, 215 p.
665. Stephen Matthews, Virginia Yip. Cantonese: A Comprehensive Grammar. – London, New York: Routledge, 1994. – XII, 429 p.
666. Stephen Matthews, Virginia Yip. Relative Constructions (Chapter 9) // A Reference Grammar of Chinese / Edited by Chu-Ren Huang, Dingxu Shi. – Cambridge: Cambridge University Press, 2016. – p. 256–275.
667. Sung Chang-Lien. Grammatik der chinesischen Umgangssprache / Mitarb. v. Monika Bessert; chinesischer Schriftsatz: Kathrin Reiser-von-Loh. – Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1984. – XXIV, 693 S.
668. Sze-Wing Tang. Aspectual System (Chapter 5) // A Reference Grammar of Chinese / Edited by Chu-Ren Huang, Dingxu Shi. – Cambridge: Cambridge University Press, 2016. – p. 116–142.
669. Tae Eun Kim. Mandarin Loanwords. – London, New York: Routledge, 2019. – VIII, 200 p. – (Routledge Studies in Chinese Linguistics)
670. Teng Shou-Hsin. Negation in Chinese // Journal of Chinese Linguistics, Vol. 2, No. 2 (May 1974). – Hong Kong: Chinese University Press, 1974. – p. 125–140.
671. Thierry Marau, Li Yunhua. L'étude théorique de la syntaxe chinoise. – Montréal: Les Presses de l'Université de Montréal, 2019. – 505 p.
672. Thomas Crone, Xu-Heinrich Rong. Stilistik und Semantik des klassischen Chinesisch / Unter Mitarb. v. Dr. Alexander Saechtig. – Bochum: Westdeutscher Universitätsverlag, 2018. – XII, 210 S.
673. Thomas Ernst. Negation in Mandarin Chinese // Natural Language & Linguistic Theory, Volume 13, Issue 4 (November 1995). – Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1995. – p. 665–707.

674. Tchang Fou-Jouei. *Liezi – Initiation a la langue classique chinoise a partir d’extraits de LIEZI*. – Paris: Éditions You Feng, Librairie & Éditeur, 1993. – 559 p.
675. Ting Huang. *Das Passiv im Deutschen und Chinesischen: Am Beispiel der Fachsprachen der Chemie / Herausgegeb. von Armin Burkhardt, Claudio Di Meola und Jin Zhao*. – Frankfurt am Main: Peter Lang Edition, 2017. – 204 S. – (Deutsche Sprachwissenschaft international; Bnd. 24)
676. Ting-Chi Wei. *Nominal Predicates in Mandarin Chinese // Taiwan Journal of Linguistics*, vol. 5.2, 2007. – Taipei: Crane Publishing Co., Ltd., 2007. – p. 85–130.
677. Tobias Strache, Xumei Huang. *Function Words in Classical Chinese // SOAS Papers on Sinitic and Tibeto-Burman Linguistics*, Vol. 5–6. – London: University of London Press, 2018. – p. 60–85.
678. Tobias Strache. *Grammatik der chinesischen Dialekte*. – Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag, 2014. – 557 S.
679. Tzu-Shan Ou. *Suo Relative Clauses in Mandarin Chinese // Language and Linguistics*, Vol. 8 (2007), Issue 4 / Editor-in-Chief: Jo-wang Lin. – Taipei: Academia Sinica, Institute of Linguistics, 2007. – p. 913–937.
680. Ulrich Unger. *Einführung in das klassische Chinesisch: Teil II: Erläuterungen*. – Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 1985. – XI, 299 S.
681. Ulrich Unger. *Grammatik des Klassischen Chinesisch / Herausgegeben von Reinhard Emmerich*. – Berlin, Heidelberg: CrossAsia-eBooks, 2019. – XIX, 1438 S.
682. Victor Junnan Pan, Waltraud Paul. *The Syntax of Complex Sentences in Mandarin Chinese: A Comprehensive Overview with Analyses // Linguistic Analysis: Complex Sentences in Chinese / Edited by Waltraud Paul and Victor Junnan Pan*. – Vol. 42, Issue 1–2 (2018). – Vashon: Linguistic Analysis, 2018. – p. 63–162.
683. Victor Junnan Pan. *La syntaxe du chinois: Une perspective comparative*. – Arras: Artois Presses Université, 2017. – 325 p. – (Études linguistiques)
684. Viviane Alleton. *Les adverbes en chinois moderne*. – La Haye, Paris: De Gruyter Mouton & Éditions de la maison des sciences de l’homme, 1972. – 249 p. – (Matériaux pour l’étude de l’Extrême-Orient moderne et contemporaine, 4)
685. Viviane Alleton. *Les auxiliaires de mode en chinois contemporain*. – Paris: Éditions de la maison des sciences de l’homme, 1984. – 490 p.
686. W.A.C.H. Dobson. *A Dictionary of the Chinese Particles: with a prolegomenon in which the problems of the particles are considered and they are classified by their grammatical functions*. – Toronto: University of Toronto Press, 1974. – 918 p.
687. W.A.C.H. Dobson. *Late Archaic Chinese: A Grammatical Study*. – Toronto: University of Toronto Press, 1959. – XXVIII, 254 p.
688. Walter Bisang. *Chinese Syntax // The Routledge Encyclopedia of the Chinese Language / Edited by Prof. Chan Sin-Wai; Assisted by James Minnett and Florence Li Wing Yee*. – London, New York: Routledge, 2016. – p. 354–377.
689. Walter Bisang. *Das Verb im Chinesischen, Hmong, Vietnamesischen, Thai und Khmer: vergleichende Grammatik im Rahmen der Verbserialisierung, der Grammatikalisierung und der Attraktorpositionen*. – Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1992. – 524 S.
690. Walter Flämig. *Wechselbeziehung zwischen der lexikalischen Semantik und der grammatischen Bedeutung*. – Leipzig: Manfurio Verlag, 2015. – XIV, 355 S.
691. Waltraud Paul. *A non-deletion account of the comparative construction in Mandarin Chinese // Cahiers de Linguistique – Asie Orientale*, Vol. XXII, N° 1 (Été 1993) / Publication assurée avec le concours du CNRS. – Leiden, Paris: Brill Academic Publishers, 1993. – p. 9–29.
692. Waltraud Paul. *New Perspectives on Chinese Syntax*. – Berlin, Munich, Boston: De Gruyter Mouton, 2015. – XVI, 357 p. – (Trends in Linguistics. Studies and Monographs, Vol. 271)
693. Wang Jian. *Bare classifier phrases in Sinitic languages: A typological perspective // Diversity in Sinitic Languages / Edited by Hilary M. Chappell*. – Oxford: Oxford University Press, 2015. – p. 115–133.

694. Weidong Zhan, Xiaojing Bai. Sentence Types (Chapter 14) // A Reference Grammar of Chinese / Edited by Chu-Ren Huang, Dingxu Shi. – Cambridge: Cambridge University Press, 2016. – p. 401–450.
695. Wei-Wen Roger Liao and Yuyun Iris Wang. The *same* Difference: Comparative Syntax-Semantics of English *same* and Chinese *tong* / *xiang-tong* // Chinese Syntax in a Cross-Linguistic Perspective / Edited by Audrey Li, Andrew Simpson and Wei-Tien Dylan Tsai. – Oxford, New York: Oxford University Press, 2015. – p. 128–146.
696. Wei-wen Roger Liao. The Syntax-Semantics of Durative Phrases in Chinese: The Archimedes' Principle in Linguistics // Bulletin of Chinese Linguistics, Vol. 8, Issue 2. – Leiden: Brill, 2015. – p. 301–318.
697. Wen Shaoxian. An Active Modern Chinese Grammar & Translation. – Hong Kong: Everflow Publications, 2013. – 413 p.
698. Wen-Hua Teng. Yufa!: A Practical Guide to Mandarin Chinese Grammar. – 2nd edition. – London, New York: Routledge, 2017. – X, 390 p.
699. Wenying Jiang. Acquisition of Word Order in Chinese as a Foreign Language. – Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 2009. – XVI, 320 p. – (Studies on Language Acquisition, 38)
700. Wen-Ying Lu. Sentence-final Particles as Attitude Markers in Mandarin Chinese (Dissertation Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Ph.D.). – Champaign: University of Illinois at Urbana-Champaign, 2005. – 340 p.
701. William Croft. Verbs: Aspect and Causal Structure. – Oxford, New York: Oxford University Press, 2012. – XVII, 448 p.
702. William H. Baxter and Laurent Sagart. Word formation in Old Chinese // New Approaches to Chinese Word Formation: Morphology, Phonology and the Lexicon in Modern and Ancient Chinese / Ed. by Jerome L. Packard. – Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1998. – p. 35–76. – (Trends in Linguistics. Studies and Monographs; 105)
703. William H. Baxter, Laurent Sagart. Old Chinese: A New Reconstruction. – Oxford, New York: Oxford University Press, 2014. – XVII, 431 p.
704. William H. Baxter. A Handbook of Old Chinese Phonology / Editor: Werner Winter. – Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 1992. – XIII, 922 p. – (Trends in Linguistics; Studies and Monographs; 64)
705. William McClure. Using Japanese: A Guide to Contemporary Usage. – Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2000. – XI, 336 p.
706. William Xian-fu Yu. Chinese Reflexives. – Leuven, Paris, Sterling (Virginia): Peeters, 2000. – XI, 173 p. – (Orbis. Supplementa; t. 15)
707. Wolfgang Zeidl. Präpositionen im klassischen Chinesisch // Beiträge zur ostasiatischen Sprachwissenschaft (Eberhard Karls Universität Tübingen). – Bd. 1.: Chinesisch. Vietnamesisch. Tai-Kadai-Sprachfamilie / Bearbeitet vom Prof. Albert Zember. – Tübingen: Tübingen University Press, 2019. – S. 339–360.
708. Wu Shu-hsiung, Tobias Strache. Syntaktische Analyse vom chinesischen Einzelsatz als Rede- oder Textelement. – Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag, 2017. – XIII, 198 S.
709. Xiaoting Li and Jie Luo. Some interactional functions of *Yinwei*-clauses in Mandarin Chinese conversation (Chapter 5) // Current Studies in Chinese Language and Discourse: Global context and diverse perspectives / Edited by Yun Xiao and Linda Tsung. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2019. – p. 81–103. – (Studies in Chinese Language and Discourse; 10)
710. Xing Fuyi. Modern Chinese Grammar: A Clause-Pivot Approach / Translated by Wang Yong and Dong Fangfeng. – London, New York: Routledge, 2017. – XXVI, 639 p.
711. Xiufang Dong. Lexicalization in the history of the Chinese language // Newest Trends in the Study of Grammaticalization and Lexicalization in Chinese / Edited by Janet Zhiqun Xing. – Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 2012. – p. 235–274. – (Trends in Linguistics. Studies and Monographs, Vol. 236)

712. Xu Dan. *Initiation à la syntaxe chinoise: Des repères et des analyses pour écrire et parler juste / Préface de Claude Hagège. – 2e édition revue et corrigée. – Paris: L’Asiathèque, 2010. – VII, 254 p.*
713. Xu Dan. *Typological Change in Chinese Syntax. – Oxford, New York: Oxford University Press, 2006. – XIII, 259 p.*
714. Xu Yulong. *A Study of Referential Functions of Demonstratives in Chinese Discourse // Journal of Chinese Linguistics, Vol. 15, No. 1 (January 1987). – Hong Kong: Chinese University Press, 1987. – p. 132–151.*
715. Xumei Huang. *Conditional Sentences in Modern Mandarin Chinese // SOAS Papers on Sinitic and Tibeto-Burman Linguistics, Vol. 7. – London: University of London Press, 2019. – p. 239–265.*
716. Xuping Li. *A Grammar of Gan Chinese: The Yichun Language. – Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 2018. – XVIII, 313 p. – (Sinitic Languages of China: Typological Descriptions / Edited by Hilary Chappell; Vol. 1)*
717. XuPing Li. *Numeral Classifiers in Chinese: The Syntax-Semantics Interface. – Berlin, Munich, Boston: De Gruyter Mouton, 2013. – XV, 309 p. – (Trends in Linguistics. Studies and Monographs, Vol. 250)*
718. Y.-H. Audrey Li. *Verbs and Verb Phrases (Chapter 4) // A Reference Grammar of Chinese / Edited by Chu-Ren Huang, Dingxu Shi. – Cambridge: Cambridge University Press, 2016. – p. 81–115.*
719. Yan Jiang. *Deixis and Anaphora (Chapter 16) // A Reference Grammar of Chinese / Edited by Chu-Ren Huang, Dingxu Shi. – Cambridge: Cambridge University Press, 2016. – p. 484–517.*
720. Yang Bojun. *La langue chinoise classique de Mencius et d’Analectes. – Paris: L’Asiathèque, 2019. – XVI, 775 p. – (Le Centre de recherches linguistiques sur l’Asie orientale de l’Inalco; 16)*
721. Yang Gu and Jie Guo. *On the Internal Structure of Comparative Constructions: From Chinese and Japanese to English // Chinese Syntax in a Cross-Linguistic Perspective / Edited by Audrey Li, Andrew Simpson and Wei-Tien Dylan Tsai. – Oxford, New York: Oxford University Press, 2015. – p. 334–374.*
722. Yang Jizhou. *Verbformen im Chinesischen: Bildung und Bedeutung. – Wiesbaden: Reichert Verlag, 2015. – 227 S.*
723. Yang Shu-ta. *Inversion in Classical Chinese / Translated by Achilles Fang // Monumenta Serica: Journal of Oriental Studies of the Catholic University of Peking – Vol. VII, No. 1/2 (1942). – Peking: Cura Universitatis Catholicae Pekini Edita, 1942. – p. 267–284.*
724. Yezi Mu. *The Development of 且 QIE as a Polite Imperative Marker // New Perspectives on Aspect and Modality in Chinese Historical Linguistics / Barbara Meisterernst (Ed.). – Beijing, Singapore: Peking University Press; Springer Nature Singapore Pte Ltd., 2019. – p. 109–131. – (Frontiers in Chinese Linguistics; 5)*
725. Yicheng Wu. *The Interfaces of Chinese Syntax with Semantics and Pragmatics. – London, New York: Routledge, 2017. – XII, 218 p. – (Routledge Studies in Chinese Linguistics)*
726. Ying Xian Wang. *On Chinese Modal Particle A (啊): A Pragmatic and Semantic Study. – Bern: Peter Lang, 2013. – XVII, 409 p.*
727. Yip Po-Ching, Don Rimmington, with Zhang Xiaoming and Rachel Henson. *Intermediate Chinese: A Grammar and Workbook. – London, New York: Routledge, 1998. – VI, 197 p.*
728. Yip Po-Ching, Don Rimmington, with Zhang Xiaoming, Rachel Henson and Yip Li Quzhen. *Basic Chinese: A Grammar and Workbook. – 2nd edition. – London, New York: Routledge, 2009. – VIII, 370 p.*
729. Yip Po-Ching, Don Rimmington. *Chinese: A Comprehensive Grammar. – London, New York: Routledge, 2004. – XVIII, 418 p.*
730. Yip Po-Ching, Don Rimmington. *Chinese: A Comprehensive Grammar. – 2nd edition. – London, New York: Routledge, 2016. – XXI, 634 p.*
731. Yip Po-Ching, Don Rimmington. *Chinese: An Essential Grammar / Second Edition. – London, New York: Routledge, 2006. – XIV, 242 p.*

732. Yuen Ren Chao. *A Grammar of Spoken Chinese*. – Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1968. – XXXVI, 1109 p.
733. Yulin Yuan. *Cognition-Based Studies on Chinese Grammar / Translated by Guoxiang Wu*. – London, New York: Routledge, 2017. – VIII, 275 p. – (Routledge Studies in Chinese Linguistics)
734. Yung-O Biq, Chu-Ren Huang. *Adverbs (Chapter 12) // A Reference Grammar of Chinese / Edited by Chu-Ren Huang, Dingxu Shi*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2016. – p. 315–352.
735. Yuzhi Shi. *The Establishment of Modern Chinese Grammar: the Formation of the Resultative Construction and Its Effects*. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2002. – XIV, 262 p.
736. Yvonne Li Walls, Jan W. Walls. *Using Chinese: A Guide to Contemporary Usage*. – Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2009. – VIII, 290 p.
737. Zádrapa Lukáš. *Word-Class Flexibility in Classical Chinese: Verbal and Adverbial Uses of Nouns*. – Leiden: Brill, 2011. – XII, 256 p. – (Conceptual History and Chinese Linguistics).
738. Zhan Shimu. *Les particularités syntaxiques du chinois moderne // Bulletin de la Société de Linguistique de Paris, Vol. 112, Issue 2*. – Paris: Éditions Peeters Louvain, 2017. – p. 187–198.
739. Zhitang Yang-Drocourt, Liu Hong, Fan Jianmin. *Méthode de chinois: deuxième niveau / Avec la collaboration d'Isabelle Rabut*. – Deuxième édition revue et augmentée. – Paris: L'Asiathèque, 2017. – 559 p.
740. Zhu Chungeng. *Chinese aspectual particle *le*: a comprehensive guide*. – Hong Kong: Hong Kong University Press, 2019. – XII, 219 p.
741. Zhu Xiaoxing. *Chinesische Grammatik leicht gemacht / Aus dem Chinesischen übersetzt von Katrin Buchta*. – Zürich: Chinabooks E. Wolf und E. Wu, 2010. – 321 S.
742. Zhuo Jing-Schmidt. *Dramatized Discourse: The Mandarin Chinese *ba*- construction*. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2005. – XXII, 337 p.

Китайською, корейською та японською мовами

743. 汉俄词典, 北京: 商务印书馆, 1977. – 1298 页。
744. 曹逢甫「汉语的句子与子句结构」, 北京: 北京语言大学出版社, 2005. – 393 页。
745. 曹炜「现代汉语词义学」, 上海: 学林出版社, 2001. – 285 页。
746. 曹文「现代汉语语音问答」, 北京: 北京大学出版社, 2010. – 165 页。
747. 陈昌来「现代汉语动词的句法语义属性研究」, 上海: 学林出版社, 2002. – 265 页。
748. 陈昌来「现代汉语句子」, 上海: 华东师范大学出版社, 2000. – 319 页。
749. 陈翠珠「汉语人称代词考论」, 北京: 光明日报出版社, 2013. – 308 页。
750. 陈梦韶, 钟林「古代汉语特殊句法」, 郑州: 中州古籍出版社, 1988. – 162 页。
751. 陈蒲清「文言今译学」, 长沙: 岳麓书社, 1999. – 496 页。
752. 陈启彤, 杜桂林「现代汉语虚词例释」, 北京: 商务印书馆, 1996. – 575 页。
753. 陈冉「现代汉语语法学」, 北京: 北京大学出版社, 2018. – 990 页。
754. 陈霞村「古代漢語虛詞類解」, 太原: 山西教育出版社, 1992. – 781 页。
755. 陈晓锦「马来西亚的三个汉语方言」, 北京: 中国社会科学出版社, 2003. – 409 页。
756. 陈玉洁「汉语指示词的类型学研究」, 北京: 中国社会科学出版社, 2010. – 449 页。
757. 陈振宇「汉语的小句与句子」, 上海: 复旦大学出版社有限公司, 2016. – 479 页。
758. 陳宜貝「漢語未完成貌的語法化及其語意分析」, 嘉義: 國立中正大學, 2019. – 155 頁。
759. 程希岚, 吴福熙「古代汉语」, 长春: 吉林人民出版社, 1984. – 327 页。
760. 池昌海「现代汉语语法修辞教程」, 杭州: 浙江大学出版社, 2002. – 345 页。
761. 储译祥「汉语联合短语研究」, 长沙: 湖南大学出版社, 2002. – 207 页。
762. 崔应贤「现代汉语语法学习与研究入门」, 北京: 清华大学出版社, 2004. – 303 页。
763. 戴耀晶「试论汉语的否定范畴」//「语言教学与研究」, 号 3, 2000. – 北京: 北京语言大学出版社, 2000. – 页 45–49.
764. 戴耀晶「现代汉语时体系统研究」, 杭州: 浙江教育出版社, 1997. – 183 页。

765. 德米特里·卡尔佩卡「文言句式的特性」//「当代语言学 (Contemporary Linguistics)」, Winter 2019; Vol. 23, No 4. - 北京: 中国社会科学院语言研究所, 2019. - 页 267-349.
766. 邓福南「汉语语法新编」, 长沙: 湖南教育出版社, 1983. - 310 页。
767. 邓思颖「形式汉语句法学」, 上海: 上海教育出版社, 2010. - 321 页。
768. 鄧守信「漢語及物性關係的語意研究」, 臺北: 臺灣學生書局, 1984. - 216 页。
769. 刁晏斌「现代汉语虚义动词研究」, 大连: 辽宁师范大学出版社, 2004. - 444 页。
770. 丁崇明, 荣晶「现代汉语语音教程」, 北京: 北京大学出版社, 2012. - 297 页。
771. 丁声树「现代汉语语法讲话」, 北京: 商务印书馆, 1999. - 228 页。
772. 董绍克「汉语方言词汇差异比较研究」, 北京: 民族出版社, 2002. - 333 页。
773. 范开泰, 张亚军「现代汉语语法分析」, 上海: 华东师范大学出版社, 2002. - 275 页。
774. 方经民「汉语语法变换研究」, 郑州: 河南人民出版社, 2000. - 224 页。
775. 房玉清「实用汉语语法」, 北京: 北京语言学院出版社, 1992. - 746 页。
776. 符淮青「现代汉语词汇(增订本)」, 北京: 北京大学出版社, 2004. - 261 页。
777. 傅永和, 刘连元「现代汉语通用字笔顺规范」, 北京: 语文出版社, 1997. - 456 页。
778. 高更生「汉语语法专题研究」, 济南: 山东教育出版社, 1990. - 591 页。
779. 高明凯「汉语语法论」, 上海: 开明出版社, 1948. - 577 页。
780. 高明凯「语法理论」, 北京: 商务印书馆, 1960. - 681 页。
781. 葛本仪「现代汉语词汇学」, 济南: 山东人民出版社, 2001. - 237 页。
782. 郭德润「几组常用词的分别」, 北京: 人民出版社, 1973. - 59 页。
783. 郭锡良「介词“于”的起源和发展」//「中国语文」, 1997 年, 第 02 期, 北京: 中国社会科学院语言研究所, 1997. - 页 131-138.
784. 郭先珍「现代汉语量词用法词典」, 北京: 北京语文出版社, 2002. - 261 页。
785. 韩启振「现代汉语让步条件句认知研究」, 北京: 中国社会科学出版社, 2015. - 295 页。
786. 何耿镛「汉语方言研究小史」, 太原: 山西人民出版社, 1984. - 124 页。
787. 何洪峰「汉语方式状语」, 北京: 中国社会科学出版社, 2012. - 468 页。
788. 何杰「现代汉语量词研究」, 北京: 民族出版社, 2001. - 375 页。
789. 何九盈「中国古代语言学史」, 广州: 广东教育出版社, 1995. - 464 页。
790. 何九盈「中国现代语言学史」, 2 版, 广州: 广东教育出版社, 2000. - 686 页。
791. 何乐士, 敖镜浩, 王克仲, 麦梅翘, 王海葵「古代汉语虚词通释」, 北京: 北京出版社, 1985. - 935 页。
792. 何乐士, 杨伯峻「古汉语语法及其发展」, 北京: 语文出版社, 1992. - 1037 页。
793. 何其莘, 仲伟合, 许钧「交替传译」, 北京: 外语教学与研究出版社, 2009. - 424 页。
794. 何其莘, 仲伟合, 许钧「同声传译」, 北京: 外语教学与研究出版社, 2009. - 358 页。
795. 何其莘, 仲伟合, 许钧「外事笔译」, 北京: 外语教学与研究出版社, 2009. - 333 页。
796. 何世达, 吴为章「现代汉语」, 北京: 北京大学出版社, 1986. - 463 页。
797. 何元建「现代汉语生成语法」, 北京: 北京大学出版社, 2011. - 551 页。
798. 何兆熊「语用学概要」, 上海: 上海外语教育出版社, 1999. - 263 页。
799. 洪成玉「汉语词义散论」, 北京: 商务印书馆, 2008. - 481 页。
800. 洪心衡「现代汉语语法概要」, 广州: 广东人民出版社, 1981. - 233 页。
801. 侯学超「现代汉语虚词词典」, 北京: 北京大学出版社, 1998. - 820 页。
802. 华宏仪「实用汉语语法」, 济南: 山东人民出版社, 1979. - 289 页。
803. 黄伯蓉, 廖序东「现代汉语教学与自学参考(增订四版)」, 北京: 高等教育出版社, 2007. - 301 页。
804. 黄江海「文言句式例析」, 福州: 福建人民出版社, 1985. - 233 页。
805. 黄树先「汉语核心词探索」, 武汉: 华中师范大学出版社, 2010. - 381 页。
806. 黄为之「实用商务汉语」, 北京: 华语教学出版社, 2008. - 237 页。
807. 黄正德, 李艳慧, 李亚非「汉语句法学」, 北京: 世界图书出版公司北京公司, 2013. - 389 页。
808. 黃尊生「中國語文新論」, 香港: 弘文出版社, 1978. - 162 頁。
809. 姜丽萍「体验汉语基础教程教学参考书」, 北京: 高等教育出版社, 2008. - 318 页。
810. 蒋礼鸿「敦煌变文字义通释(增补定本)」, 上海: 上海古籍出版社, 1997. - 445 页。

811. 蒋绍愚「古汉语词汇纲要」, 北京: 北京大学出版社, 1992. - 299 页。
812. 金天俊「实用语法与修辞」, 长沙: 中南工业大学出版社, 1988. - 397 页。
813. 靳光瑾「现代汉语动词语义计算理论」, 北京: 北京大学出版社, 2001. - 257 页。
814. 康瑞琮「古代汉语语法」, 沈阳: 辽宁人民出版社, 1982. - 333 页。
815. 瀬戸口律子「完全マスター中国語の文法」, 東京: 株式会社 語研, 2015. - 496 ページ。
816. 黎锦熙「新著国语文法」, 北京: 商务印书馆, 1956. - 327 页。
817. 黎锦熙「新著國語文法」, 上海: 商務印書館, 1924. - 395 頁。
818. 黎錦熙, 刘世儒「汉语语法教材」/ 第三篇, 北京: 商務印書館, 1962. - 607 页。
819. 黎錦熙「新著國語文法」, 18 版, 上海: 商務印書館, 1954. - 396 頁。
820. 黎运汉「汉语修辞学」, 广州: 广东教育出版社, 2010. - 545 页。
821. 李大忠「外国人学汉语语法偏误分析」, 北京: 北京语言大学出版社, 1996. - 244 页。
822. 李德津「外国人实用汉语语法」/ 程美珍编著, 北京: 北京语言大学出版社, 2008. - 864 页。
823. 李光杰「汉语发展史研究」, 哈尔滨: 黑龙江大学出版社, 2013. - 325 页。
824. 李劲荣「现代汉语形容词生动形式的语用价值」, 北京: 中国社会科学出版社, 2014. - 326 页。
825. 李立, 丁安琪「公司汉语」, 北京: 北京大学出版社, 2002. - 212 页。
826. 李临定「现代汉语动词」, 北京: 中国社会科学出版社, 1990. - 216 页。
827. 李如龙「东南亚华人语言研究」, 北京: 北京语言文化大学出版社, 2000. - 271 页。
828. 李潤生, 彭嘉强「文言文基础及基本功训练」, 昆明: 云南人民出版社, 1982. - 252 页。
829. 李晓琪「现代汉语虚词讲义」, 北京: 北京大学出版社, 2005. - 256 页。
830. 李新魁「广东的方言」, 广州: 广东人民出版社, 1994. - 548 页。
831. 李新魁「汉语文言语法」, 广州: 广东人民出版社, 1983. - 433 页。
832. 李英哲, 郑良伟「实用汉语参考语法」, 北京: 北京语言学院出版社, 1990. - 471 页。
833. 李知沅「現代漢語外來詞研究」, 台北: 文鶴出版有限公司, 2004. - 249 頁。
834. 梁德曼「四川方言与普通话」, 成都: 四川人民出版社, 1982. - 283 页。
835. 梁东汉「汉字的结构及其流变」, 上海: 上海教育出版社, 1981. - 196 页。
836. 梁银峰「汉语动补结构的产生与演变」, 上海: 学林出版社, 2006. - 364 页。
837. 梁银峰「汉语趋向动词的语法化」, 上海: 学林出版社, 2007. - 221 页。
838. 廖定文「现代汉语语法入门」, 贵阳: 贵州人民出版社, 1987. - 261 页。
839. 廖序东「文言语法分析」, 上海: 上海教育出版社, 1981. - 277 页。
840. 廖振佑「古代汉语特殊语法」, 呼和浩特: 內蒙古人民出版社, 1980. - 328 页。
841. 林宝卿「闽南话教程」, 厦门: 厦门大学出版社, 1999. - 243 页。
842. 玲子传媒「新加坡华语词汇与语法」, 新加坡: 周清海教授, 2002. - 340 页。
843. 刘美如「初级实用商务汉语」, 北京: 北京大学出版社, 2006. - 436 页。
844. 刘顺「现代汉语语法的多维研究」, 上海: 社会科学文献出版社, 2005. - 300 页。
845. 刘勋宁「现代汉语词尾“了”的语法意义」// 中国语文, 1988 年, 第 5 期. - 北京: 中国社会科学院语言研究所, 1988. - 页 1-10.
846. 刘月华, 潘文娉, 故韡「实用现代汉语语法」, 北京: 商务印书馆, 2001. - 1022 页。
847. 刘月华, 潘文娉, 故韡「实用现代汉语语法」, 北京: 外语教学与研究出版社, 1983. - 637 页。
848. 刘振平「两种等比式的用法及语义制约因素」// 「语言教学与研究」, 2010 年, 第 01 期, 北京: 北京语言文化大学, 2010. - 页 68-72.
849. 劉景農「漢語文言語法」, 北京: 中華書局, 1958. - 252 頁。
850. 柳士镇「汉语历史语法散论」, 上海: 上海人民出版社, 2007. - 218 页。
851. 卢福波「对外汉语教学实用语法(修订本)」, 北京: 北京语言大学出版社, 2011. - 464 页。
852. 卢福波「对外汉语教学实用语法(修订本)」, 北京: 北京语言大学出版社, 2011. - 464 页。
853. 卢英顺「现代汉语语汇学」, 上海: 复旦大学出版社, 2007. - 270 页。
854. 鲁晓琨「现代汉语基本助动词语义研究」, 北京: 中国社会科学出版社, 2004. - 296 页。

855. 陆俭明「现代汉语研究教程」, 北京: 北京大学出版社, 2005. - 364 页。
856. 陆俭明「现代汉语研究教程」/ 第 4 版, 北京: 北京大学出版社, 2013. - 367 页。
857. 陆俭明「现代汉语语法研究教程」, 北京: 北京大学出版社, 2003. - 364 页。
858. 陆庆和「实用对外汉语教学语法」, 北京: 北京大学出版社, 2006. - 512 页。
859. 陆志韦「汉语的构词法(修订本)」, 北京: 科学出版社, 1964. - 148 页。
860. 路广正、杨端志「文言文基础知识」, 石家庄: 河北人民出版社, 1988. - 328 页。
861. 栾波「普通话的语法」, 杭州: 浙江大学出版社, 2013. - 549 页。
862. 罗常培, 蔡美彪「八思巴字与元代汉语」/ 增订本, 北京: 中国社会科学出版社, 2004. - 266 页。
863. 罗福腾「新加坡华语应用研究新进展」, 新加坡: 世界科技出版公司, 2012. - 314 页。
864. 骆小所「现代汉语引论(修订版)」, 昆明: 云南大学出版社, 2005. - 268 页。
865. 吕冀平「汉语语法基础」, 北京: 商务印书馆, 2000. - 515 页。
866. 吕叔湘「关于汉语词类的一些原则性问题(下)」//「中国语文」, 号 10, 北京: 中国社会科学院语言研究所, 1954. - 页 13-17.
867. 吕叔湘「语法学习」, 上海: 复旦大学出版社, 2006. - 199 页。
868. 吕文华「对外汉语教学语法体系研究」, 北京: 北京语言文化大学出版社, 1999. - 135 页。
869. 马洪海「汉语的句子类型」, 上海: 书海出版社, 1998. - 414 页。
870. 马庆株「汉语动词和动词性结构」, 北京: 北京语言学院出版社, 1992. - 223 页。
871. 马真「简明实用汉语语法教程(2 版)」, 北京: 北京大学出版社, 2015. - 245 页。
872. 潘汞「也说“在”」//「中国语文」, 号 3, 北京: 中国社会科学院语言研究所, 1960. - 页 107-108, 页 140.
873. 潘国英「汉语状语语序研究及其类型学意义」, 北京: 中国社会科学出版社, 2010. - 415 页。
874. 彭利贞「现代汉语情态研究」, 北京: 中国社会科学出版社, 2007. - 486 页。
875. 彭萍「实用英汉对比与翻译(英汉双向)」, 北京: 中央编译出版社, 2009. - 334 页。
876. 彭小川, 李守纪, 王红「对外汉语教学·语法释疑 201 例」, 北京: 商务印书馆, 2017. - 416 页。
877. 彭小川, 李守纪, 王红「对外汉语教学·语法释疑 201 例」, 北京: 商务印书馆, 2004. - 417 页。
878. 戚雨村「语言学百科词典」, 上海: 上海辞书出版社, 1993. - 755 页。
879. 齐沪扬(等编)「现代汉语虚词研究综述: 现代汉语虚词研究丛书」, 合肥: 安徽教育出版社, 2002. - 372 页。
880. 齐沪扬「对外汉语教学语法」, 上海: 复旦大学出版社, 2005. - 393 页。
881. 齐沪扬等编「现代汉语虚词研究综述: 现代汉语虚词研究丛书」, 合肥: 安徽教育出版社, 2002. - 372 页。
882. 钱乃荣「现代汉语」, 南京: 江苏教育出版社, 2001. - 382 页。
883. 瞿蛭園, 周紫宜「文言淺說」, 香港: 香港中和出版有限公司, 2017. - 210 页。
884. 任学良「汉语造词法」, 北京: 中国社会科学出版社, 1981. - 291 页。
885. 邵敬敏, 任芝鏞, 李家树「汉语语法专题研究(增订本)」, 北京: 北京大学出版社, 2009. - 283 页。
886. 邵敬敏「汉语语法的立体研究」, 北京: 商务印书馆, 2000. - 365 页。
887. 申小龙「当代中国语法学」, 广州: 广东教育出版社, 1995. - 439 页。
888. 沈行望「实用苏州话」, 南昌: 江西人民出版社, 2009. - 295 页。
889. 石定栩, 周荐, 董琨「基於華語教學的語言文字研究: 第七屆海峽兩岸現代漢語問題學術研討會論文集」, 香港: 商务印书馆(香港)有限公司, 2014. - 331 页。
890. 石汝杰「明清吴语和现代方言研究」, 上海: 上海辞书出版社, 2006. - 273 页。
891. 史存直「文言語法」, 香港: 中華書局, 2005. - 251 页。
892. 史锡尧「常用词语漫话」, 北京: 北京师范大学出版社, 2000. - 271 页。
893. 宋永圭「现代汉语情态动词否定研究」, 北京: 中国社会科学出版社, 2007. - 294 页。
894. 苏培成「现代汉字学纲要」, 北京: 北京大学出版社, 1997. - 209 页。

895. 孙常叙「文言语法：外一种」/孫屏，張世超(编)，上海：上海古籍出版社，2016。- 280 页。
896. 孙德金「汉语语法教程：语言知识类」，北京：北京语言大学出版社，2002。- 298 页。
897. 孙德金「现代书面汉语中的文言语法成分研究」，北京：商務印書館，2012。- 392 页。
898. 孙钧锡「文言基础知识」，石家庄：河北人民出版社，1978。- 283 页。
899. 孙万彪，王恩铭「高级翻译教程」/第 3 版，上海：上海外语教育出版社，2006。- 459 页。
900. 孙维张「汉语熟语学」，长春：吉林教育出版社，1989。- 395 页。
901. 孙锡信「汉语历史语法要略」，上海：复旦大学出版社，1992。- 383 页。
902. 太田辰夫「中国语历史文法」/蒋绍愚、徐昌华译，北京：北京大学出版社，2003。- 418 页。
903. 唐作藩「音韵学教程」，北京：北京大学出版社，2002。- 239 页。
904. 藤堂明保「中国語概論」、東京：大修館書店、1979。- 340 頁。
905. 藤堂明保「中國語概論」、東京：光生館株式會社、1980。- 334 頁。
906. 佟慧君「外国人学汉语病句分析」，北京：北京语言学院出版社，1986。- 310 页。
907. 万艺玲「汉语词汇教程」，北京：北京语言文化大学，2000。- 199 页。
908. 王福堂「汉语方言语音的演变和层次」，北京：语文出版社，1999。- 201 页。
909. 王国璋，王松茂「现代汉语常用文言虚词」，北京：北京出版社，1986。- 171 页。
910. 王宏印「英汉翻译综合教程」，大连：辽宁师范大学出版社，2002。- 399 页。
911. 王克仲，孙秉德，房聚棉「古今词义辨析词典」，哈尔滨：黑龙江人民出版社，1993。- 619 页。
912. 王克仲「古汉语词类活用」，长沙：湖南人民出版社，1982。- 155 页。
913. 王力「汉语音韵」，北京：中华书局，2003。- 196 页。
914. 王力「汉语语法纲要」，上海：上海教育出版社，1982。- 181 页。
915. 王力文集「中国现代语法」，济南：山东教育出版社，1985。- 745 页。
916. 王天佑「现代汉语取舍句式的多维研究」，北京：中国社会科学出版社，2016。- 270 页。
917. 王维贤，张学成「现代汉语复句新解」，上海：华东师范大学出版社，1994。- 379 页。
918. 王希杰「汉语修辞学」，北京：北京出版社，1983。- 382 页。
919. 王希杰「汉语修辞学」/修订本，北京：商务印书馆，2012。- 517 页。
920. 王希杰「汉语虚词」，北京：人民教育出版社，1998。- 162 页。
921. 王希杰「数词·量词·代词」，北京：人民教育出版社，1990。- 129 页。
922. 王希杰「修辞学导论」，杭州：浙江教育出版社，2000。- 617 页。
923. 王笑湘「文言语法」，北京：中国人民大学出版社，1987。- 264 页。
924. 王雅军「实用交际语词典」，上海：上海辞书出版社，2000。- 313 页。
925. 王占福「古代汉语修辞学」，石家庄：河北教育出版社，2000。- 497 页。
926. 王占福「形式言文句法学」，上海：上海教育出版社，2020。- 499 页。
927. 魏励，盛玉麒「大陆及港澳台常用词对比词典」，北京：北京工业大学出版社，2000。- 496 页。
928. 温端政「二十世纪的汉语俗语研究」，太原：书海出版社，2000。- 418 页。
929. 文贞惠「现代汉语否定范畴研究」：博士学位论文，上海：复旦大学，2003。- 218 页。
930. 吴福祥「汉语语法化研究」，北京：商务印书馆，2005。- 413 页。
931. 吴福祥「语法化与汉语历史语法研究」，合肥：安徽教育出版社，2006。- 343 页。
932. 吴洁敏，朱宏达「汉语节律学」，北京：语文出版社，2001。- 436 页。
933. 吴竞存，侯学超「现代汉语句法分析」，北京：北京大学出版社，1982。- 308 页。
934. 吴中伟「当代中文：Сучасна китайська мова: Для починаючих. Основний підручник」/ 翻译：Alexander Cherkasov，北京：华语教学出版社 (Sinolingua)，2010。- 194 页。
935. 吴宗济「现代汉语语音概要」，北京：华语教学出版社，1992。- 302 页。
936. 武占坤「汉语熟语通论(修订版)」，保定：河北大学出版社，2007。- 352 页。
937. 萧红「汉语历史语法词汇研究」，北京：中国社会科学出版社，2013。286 页- (珞珈语言文学学术丛书)。
938. 萧红「汉语历史语法词汇研究」，北京：中国社会科学出版社，2013。- 286 页。

939. 萧红「洛阳伽蓝记句法研究」，北京：中国社会科学出版社，2008。- 261 页。
940. 萧奚强「现代汉语语法与对外汉语教学」，上海：学林出版社，2002。- 339 页。
941. 萧惠贞，林倩如「論現代漢語補語可能構式」//《語言暨語言學》，第十三卷第五期。- 臺北：中研院語言學研究所，2012。- 頁 963-998。
942. 谢序华「唐宋仿古文言句法」，北京：中华书局，2011。- 397 页。
943. 邢福义「汉语语法学」，长春：吉林东北师范大学，1996。- 501 页。
944. 徐峰「汉语配价分析与实践：现代汉语三价动词探索」，上海：学林出版社，2004。- 371 页。
945. 徐晶凝「现代汉语话语情态研究」，北京：昆仑出版社，2008。- 427 页。
946. 徐时仪「文言理论语法」，北京：北京大学出版社，2019。- 569 页。
947. 徐通锵「汉语结构的基本原理：字本位和语言研究」，青岛：中国海洋大学出版社，2005。- 333 页。
948. 徐阳春「现代汉语复句句式研究」，北京：中国社会科学出版社，2002。- 292 页。
949. 许威汉「古汉语语法精讲」，上海：上海大学出版社，2002。- 308 页。
950. 许威汉「汉语学」，广州：广东教育出版社，1995。- 525 页。
951. 杨伯峻「文言语法」，北京：北京出版社，1962。- 247 页。
952. 杨光「学生造句辨析词典」，南京：江苏教育出版社，2006。- 379 页。
953. 杨剑桥「古汉语语法讲义」，上海：复旦大学出版社，2010。- 357 页。
954. 杨启国「古代汉语语法」，北京：经济科学出版社，2016。- 791 页。
955. 杨锡彭「汉语外来词研究」，上海：上海人民出版社，2007。- 296 页（江山语言学丛书）。
956. 杨月蓉「实用汉语语法与修辞」，重庆：西南师范大学出版社，1999。- 334 页。
957. 杨月蓉「现代汉语」，重庆：重庆大学出版社，2003。- 496 页。
958. 杨振中「新编高中文言文助读」，上海：东方出版中心，1997。- 451 页。
959. 楊樹達「漢文文言修辭學」，北京：商務印書館，1960。- 229 页。
960. 叶玉英「古文字构形与上古音研究」，厦门：厦门大学出版社，2009。- 478 页。
961. 叶正渤「上古汉语词汇研究」，北京：中央文献出版社，2007。- 252 页。
962. 永倉百合子「基本チェック中国語の文法」，東京：株式会社 語研，2007。- 168 ページ。
963. 由本陽子、岸本秀樹「語彙の意味と文法」，東京：くろしお出版，2009。- 544 ページ。
964. 游汝杰「汉语方言学教程」，上海：上海教育出版社，2004。- 266 页。
965. 于根元「实用语法修辞(修订本)」，北京：北京广播学院出版社，2003。- 340 页。
966. 于锦恩「民国注音字母政策史论」，北京：中华书局，2007。- 316 页。
967. 俞士汶「现代汉语语法信息词典详解」，北京：清华大学出版社，1998。- 546 页。
968. 輿水優「中国語の語法の話：中国語文法概論」，東京：光生館，1985。476 ページ。
969. 민관동「한문의 이해」，서울：학고방，2003。- 215 페이지。
970. 袁家骅「汉语方言概要」，北京：语文出版社，2001。- 323 页。
971. 袁毓林「汉语动词的配价研究」，南昌：江西教育出版社，1998。- 423 页。
972. 詹伯慧「汉语方言及方言调查」，武汉：湖北教育出版社，2001。- 618 页。
973. 张斌，陈昌来「现代汉语句子」，上海：华东师范大学出版社，2000。- 319 页。
974. 张斌，方绪军「现代汉语实词」，上海：华东师范大学出版社，2000。- 316 页。
975. 张斌「现代汉语语法十讲」，上海：復旦大学出版社，2005。- 356 页。
976. 张伯江，方梅「汉语功能语法研究」，南昌：江西教育出版社，1996。- 271 页。
977. 张赫「类型学视野的汉语名量词演变史」，北京：北京大学出版社，2012。- 362 页。
978. 张涤华，胡裕树，张斌，林祥楣(主编)「汉语语法修辞词典」，合肥：安徽教育出版社，1988。- 733 页。
979. 张弓「现代汉语修辞学」，天津：天津人民出版社，1963。- 295 页。
980. 张惠英「汉语方言代词研究」，北京：语文出版社，2001。- 383 页。
981. 张林林「汉语理论句法」，北京：北京大学出版社，2019。- 519 页。
982. 张宁志「国际汉语教师手册：新教师必备 81 问」，北京：商务印书馆，2012。- 251 页。
983. 张盛如，骆小所，薛玲「常见病句辨析」，北京：北京工业大学出版社，2005。- 358 页。

984. 张双棣、张联荣、宋绍年、耿振生、郭力、徐刚「古代汉语知识教程」，北京：北京大学出版社，2002。- 465 页。
985. 张松林「现代汉语语法表解」，成都：四川科学技术出版社，1985。- 237 页。
986. 张素凤「汉字结构演变史」，上海：上海古籍出版社，2012。- 501 页。
987. 张旺熹「汉语句法的认知结构研究」，北京：北京大学出版社，2006。- 185 页。
988. 张学贤「古汉语语法比较」，西安：陕西人民教育出版社，1991。- 318 页。
989. 张志公「汉语语法常识」，北京：中国青年出版社，1954。- 242 页。
990. 张志公「小學語言教學基本知識講話」，上海：上海教育出版社，1962。- 193 页。
991. 张中行「文言和白话」，北京：中华书局，2007。- 301 页。
992. 張光宇「閩客方言史稿」/ 國立編譯館編，台北：南天書局，2003。- 290 頁。
993. 赵金铭「对外汉语教学概论」，北京：商务印书馆，2004。- 528 页。
994. 赵永新「汉外语言文化对比与对外汉语教学」，北京：北京语言文化大学出版社，1997。- 468 页。
995. 赵遵礼「现代汉语句子成分的分析」，西安：陕西人民出版社，1983。- 296 页。
996. 郑张尚芳「上古音系」，上海：上海教育出版社有限公司，2003。- 638 页。
997. 钟文佳「汉语口语学」，重庆：西南师范大学出版社，2003。- 416 页。
998. 钟文佳「汉语职业普通话口语」，重庆：重庆出版社，2006。- 390 页。
999. 钟秀平「为您服务行话连篇」，大连：大连理工大学出版社，2002。- 247 页。
1000. 仲伟合「英语口语基础教程」，北京：高等教育出版社，2007。- 336 页。
1001. 周国光，张林林「现代汉语语法理论与方法(修订版)」，广州：广东高等教育出版社，2011。- 286 页。
1002. 周丽颖「现代汉语语序研究」，上海：上海辞书出版社，2008。- 219 页。
1003. 周清海「变动中的语言」，新加坡：新加坡玲子传媒私人有限公司出版，2009。- 183 页。
1004. 周清海「新加坡的华语词汇与语法」，新加坡：新加坡玲子传媒私人有限公司出版，2002。- 340 页。
1005. 周小兵「外国人学汉语语法偏误研究」/ 朱其智、邓小宁、徐霄鹰、林凌、张念、赖鹏。- 北京：北京语言大学出版社，2007。- 405 页。
1006. 朱炳南「简明古代汉语知识」，广州：广东旅游出版社，2005。- 378 页。
1007. 朱德熙「现代汉语语法研究」，北京：商务印书馆，1997。- 229 页。
1008. 朱德熙「现代汉语语法研究」，北京：商务印书馆，1980。- 224 页。
1009. 朱德熙「语法答问」，北京：商务印书馆，1999。- 84 页。
1010. 朱绍禹，庄文中「本国语文卷」，北京：人民教育出版社，2001。- 653 页。
1011. 邹崇理「逻辑、语言和信息：逻辑语法研究」，上海：人民出版社，2002。- 547 页。
1012. 최재희, 민현식 「한문 구조 구문」, 과주: 태학사, 1998. - 488 페이지.